

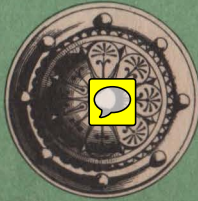
B y k Klasikler

AHMET EFL K 

 R FLER N

MENKİBELER 

II

 SL M KLASİKLER 

kutuphaneci - eskikitaplarim.com

HÜRRİYET YAYINLARI : 64
BÜYÜK KLASİKLER : 6
İslâm Klasikleri : 2

ÂRİFLERİN MENKİBELERİ (II. CİLT)

Yayın hakkı (Copyright) : HÜRRİYET YAYINLARI
İkinci baskı : Kasım-Aralık, 1973
Kapak düzeni : FİRUZ AŞKIN
Dizgi - baskı : Yelken Matbaası
Cildiye : Aytaç Kırma ve Cilt Atelyesi

AHMET EFLÂKÎ

Â R İ F L E R İ N M E N K İ B E L E R İ

(Manakib al - Ârifin)

II

Çeviren:

Prof. TAHSİN YAZICI

Hürriyet Yayınları, Nuruosmaniye Cad.3, Cağaloğlu-Istanbul

ESERLERİ YAYIMLANACAK
KLASİK İSLÂM YAZARLARI

- ★ AKSARAYÎ
- ★ ATTAR
- ★ BÎRUNÎ
- ★ CÂMÎ
- ★ CÜVEYNÎ
- ★ FAHREDDİN İRÂKÎ
- ★ FÂRÂBÎ
- ★ FİRDEVSÎ
- ★ GAZALÎ
- ★ HAFİZ
- ★ HOCAZÂDE
- ★ İBNİ BATUTA
- ★ İBNİ BİBÎ
- ★ İBNİ HALDUN
- ★ İBNİ NEDİM
- ★ İBNİ RÜŞD
- ★ İBNİ SİNA
- ★ İBNİ TUFEYL
- ★ KEYKÂVUS (Mercimek Ahmet)
- ★ KUŞEYRÎ
- ★ MUHYİDDİN-İ ARABÎ
- ★ NASİR-İ HUSREV
- ★ NEVÂÎ
- ★ NİZAM-ÜL MÜLK
- ★ ÖMER HAYYAM
- ★ SÂDÎ
- ★ SULTAN VELED
- ★ ŞEBÜSTERÎ
- ★ ŞEHİRİSTÂNÎ
- ★ ŞEMSİ TEBRİZÎ
- ★ REŞİDÜDDİN

Ö N S Ö Z

BÜYÜK KLASİKLER

Dört ayrı dalda (Yunan, Latin, İslâm, Doğu) yayımlanmaya başlayan Büyük Klasikler, dünya uygarlıklarının temel taşları olan kültür eserlerini Türk okuruna iletmek amacını güdüyor. Herhangi bir uygarlığı kavramanın, onun temel değerlerini benimsemenin biricik yolu, bu uygarlığı meydana getiren bilim, felsefe ve edebiyat ürünlerini yakından tanımak, bu kaynaklardan doğrudan doğruya yararlanmaktır. Bundan ötürü, aslında bir bütün meydana getiren dünya uygarlığının içindeki yerimizi daha iyi belirlemek, bu uygarlığa yaratıcı bir şekilde katılmak için temel ve klasik eserlerle kendi dilimiz aracılığıyla ilişki kurmamız zorunludur. Altı yüz yıllık geçmişimizde, son iki yüz yıla gelinceye kadar tam anlamıyla içinde bulunduğumuz İslâm ve Doğu uygarlıklarının temel eserleri'ni dilimize yeterince kazandırdığımız, halk kitlelerine mal ettiğimiz söylenemez. Öte yandan, son iki yüzyıldır yöneldiğimiz Batı uygarlığını da sadece teknik bir uygarlık olarak ele aldığımız ve bundan ötürü çoğunlukla yanılma düştüğümüz biliniyor. Ne Tanzimat döneminde, ne de daha sonra Cumhuriyet çağına gelene kadar, Batı kültürünün doğrudan doğruya temeli olan Yunan - Latin düşüncesinin ana ürünleri, yani bilim, felsefe, edebiyat ve sanat eserleri üzerinde gerektiği gibi duruldu. Bu dönemlerde, teknik ve pratik bilimlerin dışında, temel ve klasik Batı eserlerinin dilimize kazandırılması için hemen hiç bir şey yapılmadı. Cumhuriyet çağında bu ihti-

yacın duyulmaya başlandığını ve tek tek kişilerin sistemli olmayan bazı çalışmalar yaptığını, ayrıca devletin, önce düzenli bir şekilde başlayan, sonra tavsayan ve en sonunda bir yana bırakılan geniş bir çeviri ve aktarma işine girdiğini görüyoruz.

Hürriyet Yayınları, Yunan, Latin, İslâm ve Doğu uygarlıklarının temel bilim, felsefe, edebiyat ve sanat ürünlerini Türk okuruna verirken, gerektiği gibi karşılanmayan bu büyük ihtiyacı gidermek ve gerçek bir kültür hizmeti yapmak bilinci ve amacıyla hareket ediyor. Hürriyet Yayınları'nın Büyük Klasikler dizisi, Eflatun'un toplu eserlerinin birinci cildiyle başladı. Büyük Klasikler'in Yunan Klasikleri dalındaki bu eserinden sonra, Latin Klasikleri dalında, G. Julius Caesar'ın Gallia Savaşı, İslâm Klasikleri dalında Ahmet Eflâkî'nin Âriflerin Menkıbeleri'nin birinci cildi, Doğu Klasikleri dalında Gılgamış Destanı, yine Yunan Klasiklerinin ikinci ve Eflatun'un toplu eserlerinin beşinci cildi olarak Devlet yayımlandı. Şimdi de, Âriflerin Menkıbeleri'nin ikinci ve son cildini sunuyoruz. Okurlarımızın, bu güç, külfetli, büyük ve yararlı teşebbüsü ilgiyle karşıladığına ve gerektiği gibi değerlendireceğine inanıyoruz.

HÜRRİYET YAYINLARI

ÇEVİRMENİN ÖNSÖZÜ

Birinci cild için yazılan **Çevirmenin Önsözü**'nde, Ahmed Eflâkî'nin hal tercümesi hakkında imkân nisbetinde bilgi verildikten sonra, çevrisi sunulan şu eserin analiz ve eleştirilmesine girilmiş, bu arada, eserin kaynakları ve verilen bilgilerin değeri ile, eserde geçen bir kısım tarihî şahsiyetler ve olaylar, başka kaynaklara da başvurularak bir miktar tanıtılmaya çalışılmıştı. Yine bu münâsebetle orada, eserin kaynakları ve Ahmed Eflâkî'nin bu kaynaklardan aldığı parçalar tesbit edilirken, II. cildde bulunan malûmatın bir kısmının kaynakları da gösterilmişti (Bk. c. I, s. 12 - 33). I. cildin **Önsöz**'ünün devamı sayılabilecek olan II. cildin bu **Önsöz**'ünde aynı yol takibedilecek, yani önce eserin kaynakları gösterilecek, sonra da tarihî şahsiyetler ve olaylar hakkında açıklama mâhiyetinde bilgi verilecekti. Ancak, I. cildin önsözünde de zikredildiği gibi (Bk. s. 35), büyük bir kısmı, müellifinin kendi topladığı bilgileri ihtivâ eden bu II. cilddeki orijinal olmayanlarının çoğu I. cildin önsözünde tesbit edildiği için, geri kalanı, Mevlânâ'nın, Sultan Veled'in ve Ulu Ârif Çelebi'nin ve pek cüz'i olarak da diğer şâirlerin eserlerinden nakledilen manzum parçalarla daha önce yaşamış olan mutasavvıfların sözleri ve hikâyelerinin alındıkları yerler, yayımlanmış olan Farsça metinde gösterildiğinden okuyucuyu fazla yormamak endişesiyle bunların burada işaret edilmesinden vazgeçildi.

Burada, eserin bu ikinci cildinde geçen bazı tarihî şahsiyetler ve olaylara dair elde mevcut kaynakların verdiği imkân nisbetinde bir bilgi verilmeden önce, eserde geçen ve muhtelif vesilelerle bilginler tarafından bahis konusu edilip,

birtakım yanlış faraziye ve iddialara sebeb olan bazı isimlerin mâhiyetleri hakkında açıklamada bulunmak faydalı olacaktır. Bahis konusu olan isimler daha doğrusu unvanlar şunlardır:

- 1 — **Kira** (Mevlânâ'nın zevcesinin adı).
- 2 — **Kirake** (Sultan Veled'in zevcesi Fâtîme Hatunun unvanı).
- 3 — **Kiramana** (Sultan Veled'in dâyesi yani sûtannesinin adı).
- 4 — **Despina** (Ulu Ârif Çelebi'nin kızı Melike Hatunun unvanı).
- 5 — **Efendipula** (Mevlânâ'nın kızı Melike Hatunun unvanı).

1 — **Kira**: Metinde daima Mevlânâ'nın zevcesinin adı olarak geçen bu kelime, Arap harfleriyle yazılışına göre muhtelif şekillerde okunup tefsir edilmiştir: Bir kısım bilginler, bu kelimenin Rumca bir kelime ve bunu özel ad olarak kullananın da Rum olduğunu kabûl etmiş¹ veya ihtimal halinde ileri sürmüşler²; bir kısım bilginler ise, bu adı taşıyanın, soyu söpu hakkındaki mevcut bilgilere dayanarak, Rum olmadığını kabulle bu kelimenin Farsça³ veya Türkçe⁴ olduğunu ileri sürmüşlerdir. Başlıca iki gruba ayrılabilir olan bu iddialardan, önce son ikisinden, sonra da birincisinden bahsedilecektir:

A — Abdülbaki Gölpınarlı, eserine⁵ naklettiği bir vesika dayanarak Kira Hatun'un dul olarak Mevlânâ'ya vardığını, zikredilmeyen bir kaynaktan aldığı bilgiye dayanarak da babasının İzzettin Ali adında bir zât olduğunu ve ayrıca soyu söpu belli olan Sultan Veled'in anne annesine de Kirâ-yi Buzurg (Büyük Kira) denildiğini nazarı itibara alıp, kendisinin ve adının da Rumca olamayacağı neticesine varmış ve Arap harfleri ile « كيرا » şeklinde yazılan bu kelimeyi, bir mâna vermek için Farsça « كرسا » tarzında okumuştur. Prof. Nafiz Uzluk ve aşağı yukarı aynı görüşü savunan Prof. Z. Velidi Togan da bu ismin tamlanan (muzâf) mevkiindeki « كراسی » şeklini nazarı itibara alarak bu kelimeyi Keray

veya Geray şeklinde okumak suretiyle Türkçe olduğunu kaydetmişlerdir.⁶

Bunlardan **kerra** veya **gerrâ'** Farsçada, kul, köle, berber, dellâk, çapa anlamlarına gelmekte ve bu anlamlarından dolayı bâzan tahkir için de kullanılmakta ve herhangi bir kadının özel adı olduğuna dair bir kayda da rastlanmamaktadır. Esasen bu kelime, taşıdığı anlam bakımından da bir kadının özel adı olarak kullanılmaya elverişli değildir. Ayrıca, Eflâkî'nin eserinin Farsça metnini ihtivâ eden nüshaların hiçbirinde kelimenin bu şekilde okunmasını sağlayacak bir teşdide de rastlanmaz. Eserin 803 h. (1400-01 m.)'de Zâhid b. Ârif tarafından yapılan Türkçe tercümesinde ise, bu kelime « سِیرَا » (vrk. 176^b, 202^b), « سِیرَا » (vrk. 173^b, 179^b), « سِیرَا » (vrk. 178^b), « سِیرَا » (vrk. 182^b, 202^b) gibi aynı sahifede bile farklı şekillerde yazılmıştır. Tercümede, Arapça ve Farsça kelimelerin doğru tesbit edilmesinin aksine olarak, yazılışındaki farklılık bile, bu kelimenin bu iki dile yabancı bir kelime olduğunu göstermekte ve **Kerra** şeklinde okunmasını desteklememektedir.⁸ Fâtih devrine âit bir vakfiyede de, bu isim, Eflâkî'nin tesbit ettiği gibi « سِیرَا » şeklinde geçmektedir.⁹

Bu ismin Türkçe olduğunu sananlar, bunun a) Hârizm' de kullanılan ve **ustura** mânasına gelen **keray**'dan¹⁰; b) Tatar hanlarına lakab olan **geray**'dan¹¹ geldiğini; c) doğrudan doğruya **Kira** şeklinde Türk kadınların özel adı olduğunu¹² kaydetmektedirler. Bu iddialardan birincisi (a) Cl. Huart'ın tercümesine ve Seleman'ın fikirlerine istinaden, Rus müsteşriklerinden Gordlevskij tarafından, Mevlânâ'nın Konya'ya gelince Rum medeniyeti tesiri altında kalarak, kendinin ve oğlu Sultan Veled'in Rum kadınları ile evlenmeleri ve fikir bakımından bu kadınların tesiri altında kalabileceklerine dair ileri sürülen iddiayı çürütmek maksadı ile Prof. Zeki Velidi Tagan tarafından ileri sürülmüş¹³ ve fakat bu kelimenin XIV. asırda yazılmış bir metinde¹⁴ geçtiği için, yabancı bir dilden, hele Farsça'dan geçmek ihtimalinin de bulunduğu nazarı itibara alınmamıştır. Gerçekten de bu kelime hem şekil ve hem de mâna bakımından yukarıda işaret edilen Farsça **kerrây** veya **gerray** kelimesine yakındır. Nitekim **kerrây**, berber; **keray**

ise, ustura mânasına gelmektedir. Ustura mânasına gelen bir kelimenin de bir kadına özel ad olamayacağı açıktır. Prof. Z. Velidî Togan, bunun yerine bu kelimenin, aslen Türkçe olup «fevkalâde büyük, dev yapılı» mânalarına gelen ve birçok Türk kabilelerinin adı olan **ker** sözünden türetilen **girey** veya **gıray**'dan¹⁵ geldiğini ileri sürmüş olsa idi, nisbeten daha makul bir açıklamada bulunmuş olurdu. Kaldı ki, böyle hareket etmekle de meseleyi çözmüş olmayacaktı; çünkü bu kelimenin sonu, eserin Farsça metninde tamlanan (muzâf) halinden başka hiçbir yerde «y» ile yazılmamaktadır. Ancak **geray** sözünün Türkçe lügat kitaplarındaki mânasına dayanılarak Prof. F. N. Uzluk'un «Bu, bildiğimiz geraydır»¹⁶ şeklindeki ifâdesinden, bu ismin Kırım hanları ailesinin adı olan¹⁷ ve umûmiyetle isimlerden sonra gelen¹⁸ **geray** olduğu hakkındaki görüşü¹⁹ de, bilhassa kelimenin Farsça metindeki yazılışına dikkat edilmediği için, bir zorlama mahsûlü sayılmalıdır. Ayrıca müellif, **Ulu Ârif Çelebi'nin Rübaileri** adlı eserinde, Prof. Zeki Velidî Togan'ın görüşünü de kabul etmiş görünmektedir.¹⁹ Said Nefisî'nin, bu kelimenin, **humâr** mânasına gelen, tamamiyle Türkçe bir kelime olduğu ve kadınlara özel ad olarak verildiği hakkındaki iddiasının²⁰ doğru olup olmadığını araştırmanın imkânı yoktur; çünkü müellif, bu malûmatı nereden aldığını kaydetmemektedir. Kaldı ki, Türk dillerine dair yazılmış mevcut büyük lügat kitaplarında da, Türkçedeki Arapçadan alınma malûm anlamlı **kira** (icar) kelimesinden başka **hümâr** mânasına gelen bir Türkçe kelimeye de rastlanmaz.

Bu görüşlerin dışında, bu kelimenin Arapça olması ihtimali de akla gelmez; çünkü Arapça'da «bir şeyi yuvarlak hâle getirmek, kuyunun duvarlarını ağaçlardan çatıp tas gibi örmek» mânalarına gelen «كشور» veya «hızlı koşmak, top oynamak; kanal kazmak; uyumak» anlamında «كشورى» veya «كشورى» mastarlarından yapılmış bilinen anlamdaki «kira-icar»dan başka **kerra** veya **kera** şeklinde bir kelimeye rastlanılmadığı gibi, **kira** kelimesinin özel ad olarak kullanıldığı da görülmez.²⁰

B — Mevlânâ'nın zevcesinin adının, Farsça veya Türkçe olduğuna dair iddialarla Arapça'dan gelebileceğine dair

ihtimalin düşünilemeyeceği bu sûretle anlaşıldıktan sonra, Rumca ve onu taşıyanın da Rum olduğu hakkındaki görüşlerden bahsedilecektir. Dikkat edilirse yukarıdaki görüşlerin hemen hepsi, bilhassa hakkındaki mevcut bilgilere göre, bu kelimeyi özel ad olarak kullanan kadının Rum olamayacağı kanısına dayanmaktadır. Gerçekten onlar bu bakımdan haklı olmakla berâber, bu kelimenin sırf saygı yüzünden asıl ismin yerine geçmiş Rumca bir unvan olduğunu farkedemedikleri gibi, bu unvanla tanınmış olan kimsenin de ancak Rum olabileceğini kabul etmiş olmakla yanılmışlardır. Çünkü muhtelif sebeplerle alınmış olan herhangi bir ad veya unvan, hemen hemen çok defa bir kimsenin ırkını veya mensup olduğu dini göstermez. Nitekim hemen hepimiz Arap özel adlarını kullandığımız veya şimdiye kadar herkese, yahut belirli kimselere **efendi** denildiği halde ne Arabız, ne de Rum. Bunun aksine Türkçe **bey** unvanını kullanan Araplar da Türk sayılmazlar. Halbuki, bu kelimenin, hem Mevlânâ'nın zevcesi ve hem Sultan Veled'in anne annesinin adı olarak gözükmesi ve bu ikisini birbirinden ayırmak için de ikincisine **Büyük Kirâ** mânasına gelen **Kirâ-yi Buzurg** denilmesi ve nihayet, adları aşağıda sırasıyla izah edilecek olan Mevlânâ'nın kızı Melike Hatun için tamamen Rumca bir unvan olan **Efendi-pula** ve Sultan Veled'in karısı Fatime Hatun için de ancak Rumca bilenlerin anlayabilecekleri **kirake** sözünün kullanılması, bunun bir unvan olacağı ihtimalini hatıra getirmeye yetecek sebeplerdir. Şüphesiz, bu ihtimalin gerçeklik derecesini araştırırken takib-edilecek yol, yukarıdaki görüşleri ileri sürenlerin yaptıkları gibi, ilk önce bu ismi taşıyanın ırkını veya hiç olmazsa o devirde aşağı yukarı ırk kavramı yerine geçen dinini, sonra da bu ırka veya dine mensup olanların konuştukları dilde böyle bir kelimenin bulunup bulunmadığını araştırmaktır. Ancak böyle bir araştırmanın olumlu bir netice vermemesi halinde de bu kelimenin, komşu milletlerin konuştukları dillerde aranması gerekir. Böyle bir tetkik ise, bu kelimenin isim yerine geçmiş Rumca bir unvan olduğunu meydana çıkarmaktadır. Gerçekten de Türkler Anadolu'ya ilk geldikleri zaman burada ihtimal çoğunluğunu Rumların, daha doğrusu **Bizanslıların**

teşkil ettiği bir halkla karşılaşmışlardı. Anadolu'yu fetheden ve daha ziyâde göçebe aşiretlerden ibaret olup, kendi yaşama geleneklerine bağlı bulunan bu Türkler, Bizans'ın kuvvetli tesiri altında bulunan yeni vatanlarının kendilerinden önceki yerleşik hayatının şartlarına uymak zorunda kalmışlardır.²¹ Hemen hemen her milletin tarihinde görülebilen bu gibi hal-lerin onların yaşayış tarzında, kıyâfetlerinde, âdetlerinde, fikir hayatında devlet teşkilâtında ve sanatlarında etkileri görülmüştür.²² Bu kültürel münâsebetler sonucunda birbirine yabancı olan dillerde de karşılıklı tesirler görülür. Bu iki yabancı dildeki etkiler, sadece karşılıklı kelime alışverişine münhasır kalır. Ondan sonra bu iki dilden hangisi daha kuvvetli ise, ötekine dilbilgisi bakımından da tesir eder.²³ Buna göre Türkçe'nin Rumca'dan kelime alması kadar, Rumca'nın da Türkçe'den bâzı kelimeler alması tabii karşılanmalıdır. Nitekim bu konuya dâir yapılmış incelemeler bile vardır.²⁴ Hem ortam şartları, hem de yazılışı ve anlamı bakımından Rumca ile kolayca izah edilebilecek olan bu kelimeyi, gerek yazılış, gerekse anlam bakımından açıklaması güç ve hatta yukarıda görüldüğü üzere imkânsız olan Farsça, Türkçe ve Arapça bir kelime ile izaha kalkışmak doğru bir yol sayılmaz. Bu kelime aslında Rumca bir unvandır. Eflâkî tarafından «**كيرا**» şeklinde tesbit edilen bu kelimenin Rum harfleri ile yazılışı «**κυρια**»dır. Bu kelime ise, Orta Çağdan beri kullanılmakta ve eski Yunanca **kyria** (hanım) ve daha az bir ihtimalle eski Yunanca'da **heykra** (kaynana) kelimelerinden getirilmektedir.²⁵

Kira kelimesinin, yukarıda zikredilen, kadınlardan başka, Mevlânâ'nın ikinci oğlu, Muhammed Alâeddin Çelebi'nin zevcesi Sahib Fahreddin Ali'nin (Bk. C. I, S. 67 - 68) kızına da özel ad olarak verildiği görülmektedir.²⁶

2 — **Kirake:** Eflâkî, ihtimal fazla saygıdan ötürü, **Kira** Hatun'un asıl adını hiç kaydetmediği halde **Kirake** Hatun'un asıl adının Fâtîme olduğunu birçok yerlerde dolayısıyla zikretmektedir. Meselâ: **Kirake** Hatun'un asıl adının Fâtîme Hatun olduğu ilk önce bizzat kendisinden nakledilen bir rivâyetten anlaşılmaktadır (Bk. M. 3/343). Gerçekten bu rivâyette, Ki-

rake Hatun'un Arif Çelebi'nin annesi bulunduğu, bir aydan beri iftar etmeyen Mevlânâ'nın, bu hanıma gelerek: «Fâtîme Hatun evinizde yoğurt var mı?» diye sormasından da asıl adının Fâtîme olduğu açıkça görülmektedir. İkinci bir isim olarak görülen Kirake ise, aslında kadınlar için kullanılan **Kira** (hanım) gibi bir unvandır.

Muhtelif kimseler tarafından **Kerrake**, **Kerraçe**,²⁷ **Gerake** şekillerinde okunan bu kelimenin **gera-aka** gibi bir terkipten teşekkül ettiği²⁸ hakkındaki ihtimal bir zorlama mahsulüdür. Anadolu'da yazılanlar hâric, Şark-İslâm kaynaklarında bu kelimeye de bir kadının özel adı olarak rastlanmamaktadır. Anadolu'da ise, bu ad, bir mezar taşında²⁹ **Kiraçe** şeklinde bir isim ve bazı tarih kitaplarında da «» ve «» şeklinde bir kadın unvanı olarak gözükmektedir. Konya Akşehir'indeki VII-VIII h. XIV-XV m. yüzyıllara ait birçok mezarları içine alan Nasreddin Hoca mezarlığındaki bir mezar kitabesinde geçen Hasan Bey kızı Kiraçe ile Tarihçi Neşrî'nin **Kitab-ı Cihannümâ** ve Aşıkpaşazade'nin **Tevârih-i Âl-i Osman** adlı eserlerinde ilerde kendisinden daha etraflıca bahsedilecek olan Germiyanoglu Yakup Beyin zevcesinin iki ünvandan teşekkül eden **Paşa-Kiraçe** adı arasında görülen ufak yazı farkı Arapça ve Farsça kelimelerin dışındakilerin imlâsındaki farklılığın sonucudur. Nitekim adı geçen mezar kitâbelerini tetkik eden Rıfkı Melul Meriç de kitâbelerde rastladığı imlâ farklılığından şikâyetçidir.³⁰ Sonuç olarak **Kirake** ve **Kiraçe** şeklinde geçen bu iki kelime daha doğrusu unvan **Rumca kiratsa** kelimesinden gelmektedir. Kiratsa ise, yukarıda izah edilen kira kelimesinin küçültme şeklidir.³¹ Bu kelime, Bizans devri Rumcasında **hanım**³² şimdiki Rumcada ise, «gerçek değeri yokken, kendisini öğen kız veya kadın» mânasına gelmektedir.³³ **Kirake** ve **Kiraçe** kelimelerinin sonundaki -ke ve -çe ekleri de bu kelimenin sonundaki -tsa ekinin varyantları olmalıdır. -Tsa ekinin Türkçe'de bihassa -çç ve -ç şeklinde telaffuz edildiğine dair bazı misaller verilebilir. Mesela Marit-sa'nın Meriç olması gibi.

3 — **Kiramana**: Eflâkî'nin kimden aldığını zikretmediği bir rivâyetinde, Sultan Veled'in süt annesi olduğu anlaşılan

(M. 7/48) Kiramana Hatun'un adı da muhtelif şekillerde okunmuştur: Cl. Huart, tercümesinde bu ismi (ihtimal elindeki nüshaya göre) **Kira-ana**³⁴, Abdülbaki Gölpınarlı ise **Keram-ana** şeklinde okumaktadır.³⁵ Halbuki **Manakib al Ârifin**'ın tercümemize esas olan dört nüshasında «**كرمانا**» şeklinde yazılan bu kelimenin de Rumca olduğu anlaşılmaktadır. Gerçekten de bu kelime de Rumca ile kolayca izah edilebilir. Nitekim **kira** ve **mâna**'dan teşekkül eden bu terkip **hanım anne** mâna-sına gelmektedir.

4 — **Despina**: Eflâkî, eserinin son bölümünde (Bk. M. 10/2) Mevlânâ ailesine mensup olanlardan bahsederken Ulu Arif Çelebi'nin kızı Melike Hatun'un Despina diye şöhret bulunduğunu kaydetmektedir. Aşağı yukarı bütün nüshalarda «**دسپينا**» ve hatta birinde,³⁶ baştaki «**د**» nin tam Rum telaffuzuna uygun olarak peltek «**ڈ**» ile «**ڈسپينا**» diğ erinde ise,³⁷ «**ڈيسپينا**» şeklinde yazılan bu kelimeyi Farsça **kolçak**, **bilezik** mânasına gelen «**دستيه**»³⁸ şeklinde okumak³⁹ da bir zorlama mahsulüdür. Esasen bu kadının Rum olmadığını isbat için böyle bir zorlamaya da ihtiyaç yoktur; çünkü Eflâkî'nin ifâdesinden de bunun bir göbek adı değil, sonradan başkaları tarafından verilmiş bir ikinci ad veya unvan olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Kaldı ki, bu kelime aslında bir isim de değil, Rumca **hanım** mânasına gelen bir unvandır.⁴⁰ Bununla beraber bu unvanın bilhassa Müslümanlar arasında bir isim gibi telakki edildiği de vâkidir. Nitekim XV. yüzyılda yazılan **Düstürnâme-i Enverî**'de, ileride kendisinden daha etraflıca bahsedilecek olan Umur Paşa'nın Edirne tek-furu (Phrantzez) ile yaptığı savaş anlatılırken, bu zâtın üç kızından en güzelinin adının tamamen Rumca bir ünvan olan **Despina** olduğu kaydedilmektedir.⁴¹ Yine aynı asırda Akko-yunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın Trabzon hükümdarının kızı olan zevcesinin asıl adı Katerina olduğu halde halk arasında Despina diye tanınmıştı.⁴²

5 — **Efendipula**: Eflâkî, Mevlânâ'nın kızı Melike Hatun'un da halk arasında **Hüdâvendigârzâde** mânasına gelen **efendipula** diye tanındığını kaydetmektedir (M. 10/2). **Efen-di** ve **pula** kelimelerinde teşekkül eden bu terkin birinci kıs-

mının Rumca olduğu kabul edildiği halde ikinci kısmının Türkçe olduğu ileri sürülmektedir.⁴³ Bu iddiayı ileri sürenler, **pula** kelimesinin Türkçe'de **çocuk**, **yavru** mânasına gelen **bala**, özel ad olan Balaban ve Bali ve **yenge** mânasına gelen **bula** ile ilgisi bulunduğunu kaydetmektedirler.⁴⁴ Bunu ispat için de Mahmud Kaşgârî'nin **Divanü Lûgati't-Türk** adlı eseri hariç, bir kaynak gösterilmeden bu kelimenin Kırım ve Besarabya Tatarları arasında hâlâ kullanıldığı bildirilmektedir.⁴⁵ Eflâkî tarafından tesbit edilen bu kelime, eserin tercümemize esas olan nüshalarından birinde,⁴⁶ tam o devir Bizans Rumcasında **efendi-zâde** mânâsına gelen « αὐθεντόπουλος » kelimesinin telaffuzuna uygun olarak « اندی پوله » diğerlerinde ise, « اندی بوله » şeklinde tesbit edilmiştir. Aynı kelimenin bu ikinci şekildeki yazılışına Mevlânâ'nın Rumca bir mülemmasıyle⁴⁷ bir mezar kitâbesinde de rastlanılmaktadır.⁴⁸ Burada da bu bileşik kelimenin birinci kısmında bulunan ve her kes tarafından Rumca olduğu kabul edilen **efendi**⁴⁹ kelimesi bir tarafa bırakılarak, ikinci kısımdaki **pula**'nın izahı yapılacaktır: Eflâkî'nin eseri dışında Anadolu'da yazılmış birkaç kitapta **pula** veya **bula** kelimesiyle yapılmış bileşik ada rastlanılmaktadır. Meselâ meşhur tarihçi Neşrî, Kastamonu ve yöresindeki Candar-oğulları devleti (691-866 h./1392 — 1461 m.)⁵⁰ hükümdarlarından İsfendiyar Bey'in kızının II. Murad'a (saltanat süresi. 824-848 h. 1321-1444 m.)⁵¹ verilişinden bahsederken II. Murad tarafından kızı getirmek üzere gönderilen bazı devlet erkânı ile birlikte birkaç da kadının ismini kaydeder. Bu kadınlardan birinin adı **Meriç-bula** şeklinde tesbit edilmiştir; aynı adın, Âşıkpaşazâde tarihinde ise, naşiri tarafından **Merih-bula** şeklinde kaydedildiği görülmektedir.⁵² Aynı adın bu iki şekli arasındaki farkın sâdece bir noktadan ibaret olduğunu işaret etmeye bile lüzum yoktur. Bilhassa eskiler tarafından tabiatinde « yiğitlik, hiddet, sefahat, hiyanet, gazap ve uğursuzluk » gibi zıt sıfatlar bulunan⁵³ bir yıldız adının bir kadın için kullanılamıyacağını göz önünde tutarak **maritsa** kelimesinden gelen birinci **meriç** şeklinin doğruluğunu⁵⁴ kabul etmek akla daha yakın geir. Rıfkı Melûl Meriç tarafından tetkik edilen mezar kitâbelerinde ise, birisi yu-

karıda işaret edilen **efendipula** olmak üzere, 935 h./1528 m. de ölen «**شامبول**» ve ölüm tarihi kaydedilmeyen «**مربول**» şeklinde iki kadın adına daha rastlanır.⁵⁵ Bu kelimelerden «**مربول**»nın sonunda görülen elif, o devir imlâsında sık sık rastlanan farklı yazılış sonucunda meydana gelmiştir. Elde bulunan kaynakların aşağı yukarı hemen hepsinde «**بوله**» şeklinde yazılan bu kelimenin Arapçada hiç kullanılmadığını ve Farsça'da da **boru** mânasına gelen **lûle**'den bozulmuş **bûle**⁵⁶ ve «kuduz kurt, bozulmuş ve içi geçmiş kavun, karpuz, v.s. meyva» mânasına gelen **pôle** (بوله)⁵⁷ ile bu şekilde yapılmış bir kelime bulunmadığını kaydettikten sonra Türkçe ile bir ilgisi bulunup bulunmadığını araştıralım: Türkçe'ye dâir yazılmış lûgatlerin hemen hemen hiçbirinde «**بوله**» veya «**پوله**» şeklinde bir kelimeye rastlanmaz. Bunun yerine «amca kârısı, yenge» mânasına gelen «**بولا**» şeklinde bir kelime vardır. Bunun dışında ilk harfinin seslisi nazarı itibare alınmaksızın zayıf bir ihtimal halinde akla gelebilen «**بال**» kelimesi ise, «kuş ve hayvan yavrusu, çocuk, yardımcı cıracak»⁵⁸ mânalarına gelen **bala**'nın arkaik imlâ ile yazılışından başka bir şey değildir. Bala kelimesi, kendisi ile bu şekilde bir birleşik kelime yapılmadığı için, bir tarafa bırakılırsa, **yenge** mânasına geldiği kaydedilen **bula** ve hâlen bir kısım Anadolu halkı arasında kullanılan **hala** mânasına gelen **hola** ile «hanım, kadın, abla, nine, yenge, oba halkı»⁵⁹ mânalarına gelen **bulla** ve **bullann**, ufak telaffuz farkına rağmen, Eflâkî'nin kaydettiği «**بوله**» sözü ile yakın bir ilgisi bulunduğu ileri sürülebilir. Çünkü Eflâkî'nin kaydettiği kelime de bir unvan ifade etmektedir. Ayrıca bu kelimenin, halkının çoğu Anadolu'dan gitmiş olan Rumeli bölgesi hariç,⁶⁰ Anadolu dışındaki sahalarda yazılan eserlerde bulunmaması bu ihtimali daha da kuvvetlendirmektedir. Hattâ eski ve yeni Türk dillerinin bir kısmındaki⁶¹ **aba**, **apa** şekillerini göz önünde tutarak, **abla** kelimesinin bile Eflâkî'nin eserindeki **bula** veya **pula** ile bir ilgisi bulunup bulunmadığı araştırılabilir. Eflâkî'nin kendi ifâdesinden de anlaşılacağı üzere **bula**, veya **pula** bizdeki **zâde** kelimesinin tam karşılığı olan Rumca «**πουλος**» (**pulos**)'un dişil şekli olan «**πουλα**» (**pula**)'dan gelmekte-

dir. Bu rumca kelime de tıpkı **zâde** kelimesi gibi bileşik kelimelerde sona gelmekte⁶² ve ihtimal bir asâlet ifade etmektedir.⁶³ Daima başka bir isimle birlikte bulunan bu kelimenin sonradan bilhassa Rumca bilmiyen halk tarafından bağımsız olarak kullanılmasına ve **hanım** mânasına gelmesine de ihtimal çok defa asıl kadınlar için söylenegelmesi sebep olmuştur. Lûgatlere geçen **yenge** mânası ile, kız getirmeğe gittiği göz önünde tutularak **Meriç-bala** ismine **Meriç yenge** şeklinde yanlış bir mâna verilmesi⁶⁴ neticesinde doğmuş olabilir. Çünkü bu kelime XV. yüzyılda yazılmış bir metinde doğrudan doğruya «hanım» mânasına gelmektedir.⁶⁵

Netice olarak denilebilir ki, Anadolu'nun fethinden sonra yerli halkla başlıyan sıkı komşuluk münâsebetleri sonucu Türkçe'ye veya o devirdeki resmî dil olarak kullanılan Farsça'ya geçen **kira**, **kiramana**, **Despina** ve **efendipula** kelimeleri aslında kadınlara verilen birtakım Rumca unvanlardır. Bu unvanlardan **kira** (bu unvanı taşıyan kadının asıl adının zikredilmesinin saygısızlık sayılmasından ötürü), tıpkı Mevlânâ unvanı gibi, asıl ad yerine geçmiştir. Halk tarafından bunun asıl mânası bilinmediği için de ayrıca, aslında sogdça bir kelime olan **hatun**⁶⁶ gibi ikinci bir unvan daha getirilmiştir. Bu gibi yanlış kullanmalara bir biriyle karışık halde yaşayan bir çok milletlerin dillerinde rastlanabilir. Şimdi bile rastlanan bir geleneğe göre, kadınlara, daima bir unvanla hitabedilmesi, **kira** ve **despina** gibi Rumca unvanların, bu kelimelerin mânasını bilmiyen müslüman halk tarafından özel ad sanılmasına sebep olmuştur. Nitekim Osmanlılar devrinde de bazı şairlerin sevgililerinden asıl isimleri ile değil de, **kira** unvanı ile bahsetmeleri⁶⁷ bunu teyid etmektedir. J. H. Mordtmann'ın bilhassa saraya intisab eden Hristiyan ve Yahudi kadınların tarikate intisab eden katolik sörleri gibi, asıl isimlerini bırakıp, yeni bir isim aldıkları hakkındaki görüşü,⁶⁸ bu bakımdan tatminkâr sayılmaz. Çünkü saraya intisap eden bu kadınlar, asıl adlarını bırakıp, yeni bir adla değil, eskiden beri kullanageldikleri **kira** ve **despina** gibi unvanlarla tanınıyorlar. Bu unvanlar ise, çok defa Müslümanların Hristiyan komşuları arasında karşılaştıkları ve özel ad sandıkları unvanlardır.⁶⁹

Eflâkî'nin tercüme edilen bu eserinde, yukarıda izah edilen asıl ad yerine geçmiş unvanlar yanında bir de daha mahiyeti iyice anlaşılmıyan **Çelebi** unvanı vardır. İslâm Ansiklopedisinde⁷⁰ **Çelebi** maddesini yazan W. Barthold, bu kelimenin menşeinin ve ilk mânasının tesbit edilemediğini kaydettikten sonra, bunun Anadolu halkı arasında kullanılan **çalab** kelimesinden gelmesi ihtimalini ileri sürmekte ve onun menşei hakkındaki mevcut görüşleri hülâsa ettikten sonra Gürcü dil bilginlerinden N. Marr'ın görüşünü benimser görünmektedir. Marr'a göre **çalab** kelimesi Kürtlerin İranca'dan önceki dillerinin bakiyesi sayılan bir dilde kullanılan **dalab** kelimesinden gelmektedir. N. Marr, bu iddiasını izah için de Kürtlerin bu eski dillerinin Sâmî dillerine yakın bir dil (yafetik) olduğunu göz önünde tutmakta, ayrıca bu kelimenin münhasıran Anadolu'da kullanıldığını ispat için de Azerbaycan'da Gence civârında da **Çelebiler** diye anılan bir köyün bulunduğunu kaydetmektedir. W. Barthold, N. Marr'ın bu görüşünü kaydettikten sonra, Kaasım-ı Envâr (757-837 h. /1356-1433-4 m.)'ın bir şiirinde **çelebi** sözü ile doğrudan doğruya Allah'ın kast edildiğini işaret ederek makalesine son verir.

II. Ciltteki bilgilerin analizi ve eleştirilmesi

1 — M. 3/574'te, Mevlânâ'nın ölümünden önceki hastalığı günlerinde yedi gün yedi gece (Sipehsâlâr'da 40 gün, nşr. Saîd Nefisî, s. 113) deprem olduğuna dair anlatılanlar, eğer sadece Mevlânâ'nın ölümü dolayısıyla anlatılmış olsaydı, bilhassa bizzat kendisinin de bahsettiği⁷¹ böyle bir depremin, bir tesadüf eseri de olsa, vuku bulduğuna bir dereceye kadar inanmak mümkün olurdu. Fakat Eflâkî, aynı hâdisenin, Sultan Veled'in ve oğlu Ârif Çelebi'nin ölümünden önceki günlerde de vuku bulduğunu⁷² kaydetmekle Mevlânâ'ya dair anlattıklarını şüpheli bir duruma sokmaktadır. Gerçekten de onun bu yazdıkları, insanda kendisinin sırf bu ölümün önemini belirtmek için Mevlânâ'nın, muhtevası bakımından Şems-i Tebrizî'nin ayrılmak istediği sıralarda onun hakkında söylediği ve içinde: "Senin (ihtimal Şems'in) ayrılışından dolayı dünya evi

zelzele içindedir,” mealindeki bir beyit bulunan bir gazelin-den faydalanılarak yazıldıkları intibamı uyandırmaktadır. Kaldı ki, Mevlânâ’nın, bu gazelde kullandığı **Hamuş** mahlasına bakarak, bunu Şemseddin-i Tebrizî ile tanışmadan önce yazdığı da akla gelebilir. Çünkü Mevlânâ’nın Şemseddin-i Tebrizi ile tanıştıktan sonra yazdığı gazellerde çok defa **Hamuş** yerine **Şems** mahlasını kullandığı görülmektedir. Ayrıca Sipehsâlâr’ın (ayn. yer) kırk ve Eflâkî’nin ondan naklen ihtisar ederek yedi gün şeklinde kayıt ettiği böyle umumi alâkadar eden bir hâdisenin, Sultan Veled tarafından en ufak bir şekilde bile olsa, kayıt edilmemiş bulunması ve çok defa bu gibi hâdiseleri tespit etmekten kaçınmayan tarihçilerin böyle bir şeyden hiç bahsetmemeleri, gerek bu gazelin söylendiği tarihi, gerekse böyle bir hadisenin doğruluğunu tamamiyle şüpheli bir duruma sokmaktadır. Eflâkî’nin daha doğrusu Sipehsâlâr’ın, bu gazelden faydalanarak böyle bir şey yazmasına ise, büyük bir ihtimalle halk arasında, zelzele ve veba salgını⁷³ gibi umumî felâketlerin, sırf değerli kimseleri alıp götürmek için vuku bulduğu hakkındaki yanlış kanaat sebep olmuştur.

2 — M. 3/583’te, Mevlânâ’nın ölümünden (672 h./1273 m.) sonra Şeyh Sadreddin tarafından memleketten huzur ve rahatin kalkacağına dair söylenilen sözler, bizzat onun sözleri olmasa bile, bir gerçeği ifade etmektedir. Gerçekten bu tarihten sonra bir taraftan iç isyanlar (Hatiroğlu⁷⁴ ve Cimri⁷⁵ isyanları), diğer taraftan bu isyanları bastırmak için Moğollar tarafından girilen katliamlar ve Muineddin Pervane gibi memleketin mukadderatını elinde tutan büyük emirlerin öldürülmesi, Selçuk devletini daha da zayıflatmış ve memleketteki huzuru yok etmiştir.⁷⁶ Konyalı Ebû Bekr Zeki de 676 h./1277-78 m. de Rum emirlerinin ikbal devirlerinin sona erdiğini ve memlekette tat kalmadığını yazdığı bir şiirde belirtmiştir.⁷⁷

3 — M. 3/584’te, adı geçen ve Kalenderler tekkesi şeyhi olduğu anlaşılan Niksarlı Ebu Bekr-i Cevlaki’nin adına, Muhammed b. Mahmud el-Hatîb’in **Fustâtu’l-adâle fi kavâ’idi’s-saîtana** adlı eserinde rastlanmaktadır.⁷⁸ Muhammed b. Mahmud, adı geçen eserinde, Ebu Bekr-i Cevlaki’yi, Kalen-

derî tarikatının Cavlakiye kolunun kurucusu Cemâleddin-i Sâvî'nin, daha doğrusu Sâvecî'nin⁷⁹ müridi olarak göstermektedir. Ona göre,⁸⁰ Şam'da Osman-u Rûmî adında âbid ve zâhid bir şeyhin müridi olan Cemâleddin-i Sâvî (Sâve'li)⁸¹ ibadet ve mucahedeye tahammül edemediği için oradaki Bilâl-i Habeşi mezarlığında inzivaya çekilmiş, saç ve sakalını traş edip boynuna bir kilim parçası (culah, culak, cavlak) atmış. Bu arada kendisine Şirazlı bir genci de mürid edinmiş. Sonradan buna dört kişi daha iltihak etmiş. Bu dört kişiden biri de bu Niksarlı Ebu Bekr imiş. Diğer üç arkadaşı bir müddet sonra ölmüşler. O da Konyaya gelip yerleşmiş. Konyada bulunduğu sırada Anadolu'dan başka, bir çok yerlerden kendisine hediyeler gelirmiş. Sayın Osman Turan tarafından neşredilen metinde ufak bir müstensih atlaması neticesinde ölümü kesin olarak bilinmemekle beraber, bu şeyhin bilhassa Mevlânâ'nın ölümünden sonra hayatta olduğu ve Muhammed b. Mahmud el-Hatîb'i de eserini 683 h. (1284-5 m.)'de yazdığı⁸² gözönünde tutularak onlar hanesinde anlatılan rakamın «7» veya «8» olduğu ve böylece Ebu Bekr'in 672 h. (1274 m.) yani Mevlânâ'dan hemen sonra veyahut 682 h. (1283-4 m.)'de öldüğü hakikate yakın bir şekilde tahmin edilebilir, Osman Turan'ın, bu tarihi içine alan cümlelerin tercümesi mahiyetinde olan ifadesinden (Bk. s. 540-541), bu tarihin Ebu Bekr'in Konya'ya geldiği tarih şeklinde anlaşılmakta ise de, gerek metinde bu tarihi ihtiva eden cümleden önceki ile sonraki cümlelerdeki fiil zamanlarını gösteren kiplerin şeklinden, gerekse işaret edilen cümle içinde geçen **furû reft** tabirinden bunun ölüm tarihi olduğu açıkça anlaşılmaktadır. **furû reft**, sayın profesörün anladığı gibi «gitti» değil, «aşağı gitti, yere battı, saplandı» demektir.⁸³

Farsça «çuval, heybe, aba yapılan çul ve palas» mânasına gelen **culah**'ın Araplaştırılmışı⁸⁴ veya **culah**'ın mübeddeli (yani doğrudan doğruya Farslar tarafından culak şekline sokulması)⁸⁵, olan **cavlik** veya **culak** giydikleri için **cavliki** ve **cavlaki**⁸⁶ unvanını alan bu Kalenderler, Muhammed b. Mahmud'un anlattıklarına göre her şeyi helâl ve mübah saymakta, çalışmaktan kaçmakta, müslüman çocuklarını kaçırmakta,

mescidleri ahır ve namaz saffını tavlâ addetmekte, esrar içmekte, acıktıkları zaman dilenmekte, başlarını, kaşlarını, sakal ve bıyıklarını tıraş etmekte (**çar darb** olmakta), livata yapmakta ve zina işlemektedirler. Gerek Muhammed b. Mahmud'un, ileri gelen devlet ve din ricalinin bu gibi zındıklarla alâkadar olmadıkları hakkındaki şikâyeti; gerekse Eflâkî'nin ifadesi, Cavlakilerin, pek de onun anlattığı gibi kötü insanlar olmadıklarını ve halk tarafından bunların bazı hareketlerinin hoş karşılandığını göstermektedir. Esasen Kalenderlerin her türlü kayıttan âzade bir hayat geçirmeleri pek de hoş gitmiyen bir hayat değildi. Nitekim sırf bu hayata imrenerek ilmini ve mevkiini bırakıp bu serazad insanların arasına katılan Fahreddin-i Irakî gibi cidden büyük şair ve mutasavvıflar da vardı (Bk. I. c. s. 60-62).

Muhammed b. Mahmud'un, Cavlakî taifesinin ilk önce 611 h. (1214-15 m.)'de Şam'da zuhur ettiğine dair verdiği malûmatı, pek ufak farkla (611 tarihi yerine 610/1213-14), Makrizî de teyid etmektedir.⁸⁷ Ancak bizzat Makrizî'nin de kaydettiği gibi, asıl Kalenderiyyenin menşei, kendisinin yaşadığı devirden (766-845 h./1364-1442 m.) dört asır önceye yani V. asrın ilk yarısına çıkmaktadır.⁸⁸ Buna göre Şam'da ilk zuhur eden, Kalenderlik değil, onun bir kolu olan Cavlakîliktir. Cavlakîler de diğer Kalenderlerden, bilhassa üzerlerine giydikleri çulla ayrılmaktadırlar. Bu çul giyme âdetini ise, Cemaled-din-i Sâvî'nin çıkardığı gerek Muhammed b. Mahmud'un, gerekse **Tarih-i Firşteh** müellifinin, Şeyh Bahaeddin Zekerîyya-yi Multani'den (ölm. 666 h./1267 m.)⁸⁹ bahsederken bilmünasebe verdiği malûmattan anlaşılmaktadır. Gerçekten de **Tarih-i Firşteh** müellifi Muhammed Kasım Hinduşah, Bahaeddin Zekerîyya-yi Multani'den bahsederken «Bahaeddin Zekerîya, Şeyh Şihabeddin Ömer Suhreverdi'nin hizmetinden dönerken bir mescidde konakladı. Oraya Seyyid Cemal-i Mücerred'in kıyafetinde (kisvetinde) çul giyen Kalenderler (Kalenderan-i cevalika) konaklamışlardı» demektedir.⁹⁰ Eğer Muhammed b. Mahmud'un ve Makrizî'nin, Cavlakîlerin ilk zuhuru hakkında verdikleri tarih doğru kabul edilirse, Fuad Köprülü'nün Cemaled-din-i Sâvî'nin doğum ve ölüm tarihi

için verdiği 382/463 rakamları şüpheli bir duruma düşer.⁹¹

4 — M. 3/601'de, Keygatunun Konya'yı muhasara etmesine dair Âhi Ahmedşah'tan nakledilen rivâyet ufak farklarla I. ciltte (s. 58-59) aynı hadiseyi nakleden Muhammed Sekürî'nin rivâyetine uymaktadır. Anadolu halkı üzerinde oldukça iyi bir tesir bırakmış olan Keygatu'yu, Sultan Veled yazdığı manzumesinin bir beytinde hafif yollu över.⁹²

Keygatu'nun Aksaray'a ilk gelişi, 684 h./1285 m. ye rastlamaktadır. İkinci gelişi ise, Aksaray'ı'ye göre⁹³ 691 h. (1292 m.) müellifi meçhul Selçuk tarihine göre de 690 h. (1291 m.)'de vuku bulmuştur.⁹⁴

Aynı paragrafta adı geçen ve Sultan Veled'in müridlerinden olduğu anlaşılan Âhi Ahmed Şah, Cimri isyanında (Bk. I. c. s. 65), Gıyaseddin Keyhüsrev (saltanat süresi: 663-681 h./1262-3—1282 m.)'in Konya'da bulunmadığından faydalanaarak Karaman beyi Muhammed Bey'in Cimri ile birlikte Konya'yı muhasara ettiklerinde şehrin savunmasına katılmıştır. Yine bu zat, Moğol hükümdârı Argun (saltanat süresi: 683-690 h./1283-1291 m.) tarafından öldürülen Gıyaseddin'in öksüz kalan iki oğlunu, Sahib Fahreddin Ali istemediği halde kendilerine emirlik teklif ederek Karamanoğlu Güneri Bey'le Eşrefoğlu Süleyman Bey'in yardımlarını istemesi üzerine Konya'da başgösteren çatışmayı yatıştırmıştır. Sahip Fahreddin Ali (Bk. I. c. s. 67-68)'nin 687 h./1288 m. den sonra yerine tâyin edilen ve zulmiyle etrafa dehşet saçan Sahib Fahreddin-i Kazvini'ye karşı harekete geçenlerin başında Âhi Ahmedşah vardı.⁹⁵ Konya'daki Ahilerin reisi olup zenginliği, cömertliği ve ihtişamı ile tanınan⁹⁶ Ahmed Şah, zülmettiği için Gazan Han'ın (saltanat süresi: 694-703 h./1295-1304 m.) elçisini de kovmuş ve nihayet Şarapsâlâr tarafından 17 şevval 697 (29 temmuz 1298)'de öldürülmüştür.⁹⁷

5 — M. 4/7 de Eflâkî, Şems-i Tebrizî'nin 26 cemaziyelahir 642 (30 kasım 1244) tarihinde Konya'ya geldikten sonra (I. cilt, s. 42), biri 21 şevval 644 (12 mart 1246)'te diğeri de, karısı Kimiya Hatun'un ölümünden sonra şaban 644 (mart 1246)'te olmak üzere iki defa Şam'a gittiğini kaydetmektedir. Eflâkî, bu üç tarihten birincisini yani Şemseddin-i Tebrizî'nin

Konya'ya ilk gelişine ait olanını doğrudan doğruya Şems'in **Makalât**'ından (Bk. I. c. s. 27), ikincisini yani Konya'dan Şam'a ilk gidişine ait olanını da, Mevlânâ'nın bizzat Hüsameddin Çelebi'ye yazdırdığı bir kayıttan aldığını işaret ettiği halde Kimiya Hatun'un ölümünden sonra ikinci defa Şam'a gittiğine dair malûmatı kimden aldığını tasrih etmemektedir. Bedî'uz-zaman Furûzânfer, önce bu son tarihin yanlışlığının kuvvetle muhtemel olduğunu ileri sürdükten sonra Şems'in **Makalât**'ındaki bazı kayıtlardan, Şems'in Konya'dan iki defa ayrıldığını kaydetmekle bu ikinci tarihi de kabul etmiş görünmektedir.⁹⁸ Şemseddin-i Tebrizî'nin şaban 644'te ikinci sefer Şam'a gittiğine dair verilen tarihin bilhassa Sultan Velled'in **İbtida-nâme**'sinde Sipehsâlâr'ın **Menâkıb**'ında bir kayıt bulunmadığına ve Eflâkî'nin bilhassa tarihleri yazarken gösterdiği lâkaydiye (Bk. I. c. s. 35) bakarak hatalı olduğunu kabul etmek te mümkündür. Eflâkî'nin anlattıklarına göre, Şemseddin-i Tebrizî, 26 cemaziyelahir 642 (30 kasım 1244)'te Konya'ya gelmiş Mevlânâ ile bir müddet (aşağı yukarı bir yıl) kaldıktan sonra 21 şevval 643'te Şam'a gitmiş ve kısa bir müddet sonra tekrar Konya'ya dönmüş, fakat karısı Kimiya Hatun'un ölümü üzerine 644 h. yılında tekrar Şam'a veya Haleb'e gitmiş, aynı yıl veya 645'te bizzat Sultan Velled'in refakatinde Konya'ya gelmiş ve kısa bir müddet sonra da öldürülmüştür.

6 — M. 4/52'de, adı geçen ve vezir olduğu anlaşılan Nâsreddin'in adının, Nusretüddin olduğu ve Hamîdeddin adında bir torunu bulunduğu, Mevlânâ'nın bir mektubundan anlaşılmaktadır.⁹⁹ Ancak Mevlânâ'nın mektubunda onun vezirliğinden hiç bahsedilmemektedir. Mevlânâ, bu mektubunda, Muineddin Pervâne'den bu zata ait olan bu hankâhı torunu Hamîdeddin'e verilmesi için ricada bulunmuştur.

7 — M. 5/5'te adı geçen Selçuk Sultanı İzzeddin Keykâvus, Alaeddin Keykubad'ın oğlu değil, torunudur.¹⁰⁰ Esâsen Eflâkî'nin Sultan İzzeddin Keykâvus hakkındaki ifâdesi, ondan ziyade Alâeddin Keykubad'ın oğlu Giyaseddin Keyhusrev II'ye daha uygun gelmektedir. Gerçekten bu sonuncu hükümdârın. Baba İshak'ın, halkı onun aleyhine teşvikine sebep

olacak kadar zevk ve safaya düşkünlüğü (I. c. s. 63), gururu ve bu arada sayılı bir çok kimseleri, başkalarının tahriki ile ortadan kaldırması, halk üzerinde menfi bir tesir yaratmıştır. Bilhassa başta Kogonya'nın (Doğu Karahisar) sonra da Kırşehir havalisinden Şam hududuna kadar uzanan bölgenin idaresini elinde bulunduran Melik Muzaffer'in, babası Alaeddin Keykubad'ın sağlığında kızını Gıyaseddin Keyhüsrev'e vermekten imtina etmesi, Gıyaseddin'in mazbut bir insan olmadığını göstermektedir.

Alaeddin Keykubad I, Erzincan'ı zaptedince, buranın idâresini Gıyaseddin Keyhusrev'e vermiştir. Bol asker ve hazine ile birlikte, Mübarizeddin Ertukuş'u da atabeklik vazifesi ile onun emrine bırakmıştır. Bir ara Celâleddin Harizmşah ailesinden Şiraz hâkimi Atabek Sa'd b. Ebu Bekr'in kızkardeşi ile evlenmesi kararlaştırılmışsa da, evlenip evlenmediği kesin olarak bilinmemektedir. (İbn Bibi, *el-Evâmürü'l-Alâ'iyye*, s. 371; muhtasar trc. s. 144). 3 şevval 634 h. (31 mayıs 1237)'de babasının ölümü üzerine, babasının vasiyeti hilâfına bir tertiple kardeşi İzzeddin Kılıç Aslan'ı bertaraf edip saltanatı ele geçirmiştir (5 şevval 634/2 haziran 1237). Saltanatı ele geçirdikten sonra I. Gıyaseddin Keyhusrev'in gayri meşru çocuğu olduğu söylenen (İbn Bibi, *Mufasssal*, s. 475, muhtasar trc. s. 194) Sa'deddin Köpek'in tezviratı ile babası zamanında Selçuk ordusuna iltihak etmiş olan Harizm askeri kumandanlarından Kırhan'ı ordudan kaldırmış, bunun üzerine Hârizm askeri de Şam taraflarına kaçarken yolda rastladıkları şehirleri harap etmişlerdir. Yine bu arada üvey annesi Adliyye'yi Ankara kalesinde boğdurmuş ve kardeşi İzzeddin ve Rükneddin'i de Bulgurlu'da hapsedtirmiştir. 635 h. (1237-38 m.)'de Gürcü melikesi ile Kayseri'de evlenmiştir. Bu kadından Alâeddin Keykubad II ve Burdulya adında birinden İzzeddin Keykâvus II, bir cariyeden de Rükneddin Kılıç Aslan adında üç oğlu olmuştur.

Şam dolaylarında huzursuzluk yaratan Hârizm askerlerine karşı o bölgede bulunan diğer devletlerin de katılmasıyla girişilen savaş başarı ile neticelendikten sonra, geri dönen Selçuk ordusu, yolu üzerinde bulunan Diyarbakır'ı da

fethetmiştir. Çok geçmeden baş gösteren Babaî isyanı güçlkle bastırılmıştır (Bk. I. c. s. 63). Nihayet 6 muharrem 641 (26 haziran 1243)'de, Köseadağ civarında Moğol kumandanı Baycu veya Bacu ile yaptığı bir savaşı kaybeden Gıyaseddin Keyhusrev, Muineddin Pervâne'nin babası Muhazebü'd-din'in tavassutu ile yapılan bir anlaşma neticesinde Moğol devletine tâbi bir hükümdar mertebesine düşmüştür. Bundan sonraki faaliyeti, Sahib Şemseddin İsfehani'yi birçok değerli hediyelerle Moğol Kaanın yanına göndermek ve dönünce de Ermeni tekfurı elinde bulunan Sis vilâyetini zapta memur etmekten ibaret kalmıştır (bk. I, c.s. 40),¹⁰¹

8 — Hüsameddin Çelebi'ye tahsis edilen altıncı bölümün, Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin birinci cildinin önsözünden naklen (**Mesnevî**, nşr. Nicholson, 1,2) başlık olarak alınan paragrafta «Kürt olarak yattım, Arap olarak kalktım» sözünün kime âit olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Gerçekten de, gerek Mevlânâ'nın **Mesnevî**'sinde, gerekse ondan naklen Eflâkî'nin bu eserindeki ifâdesinde, Hüsameddin Çelebi'nin ancak üç batınlık bir şeceresi verilmekte ve onun Ahî Türk diye tanındığı ve Rumiyele olduğu açıklandıktan sonra, nesebinin yukarıdaki sözü söyleyen şeyhe çıktığı (intisap ettiği) kaydedilmekte ve fakat bu şeyhin adı zikredilmemektedir. Bu iki eser dışında, bu söze, birkaç kitapta daha rastlanmakta ve bunlarda söyleyenleri açıkça kaydedilmektedir. İran'ın değerli bilginlerinden Abbâs İkbâl ve Merhûm Muhammed Kazvîni, yayınladıkları, Muineddin Ebu'l-Kasım Cüneyd-i Şirâzî'nin (ölm. 791 h./1388-89 m. den sonra) **Şad-dü'l-izâr fi hattî'l-evzâr an züvvârî'l-mezâr** (Tahran) adlı eserinde, Şeyh Ebu Abdillâh Bâbüye'ye atfedilen bu söz hakkında yazdıkları notta (Bk. 510), bunun yayınladıkları eser yazılmadan önce Mevlânâ tarafından da söyleyeni zikredilmeden nakledildiğini kaydettikten sonra, Mevlânâ'nın bu sözü söyleyenin adını tasrih etmeyişinin sebepleri araştırılmaktadır. Onlara göre, Mevlânâ'nın bu sözü söyleyenin adını zikretmeyişinin sebepleri başlıca şunlar olabilir: 1) Bu sözü söyleyen, o devirde herkes tarafından bilinmektedir. Bundan dolayı Mevlânâ onun adını açıklamaya gerek görmemiştir; 2) Mevlânâ, bu sözü

söyleyenin adını bilmemektedir; 3) Bu sözü söyleyen şeyhin âilesi Mevlânâ devrine kadar yaşamıştır ve herkes tarafından tanınmaktadır; 4) Bu sözü söyleyen, ancak Kürttür ve ona mensup olanlarda Kürttürler (Bk. s. 510-511). Nâşirler, bilhassa bu son görüşlerini Abdürreşid b. Sâlih b. Nûri el-Bâkûî'nin *Telhisü'l-âsâr fî acâ'ib'l-aktâr* adlı coğrafya lügatında, Urmiyye maddesinde, bu sözün aslen Kürt olan Şeyh Hüseyin b. Âlî b. Yazdanyâr'a (ölm. 333 h./944-45 m.) atfedilmesine dayanmaktadırlar. Onlara göre, bu sözü söyleyen ve adı zikredilmeyen Hüsameddin Çelebî'nin ceddî ile adı geçen şeyhin Urmiyyeli olmaları, bunların tek şahıs olmalarına şek ve şüphe bırakmıyor (s. 513). Görünüşte mâkul gibi görünen bu izah şekli, bilhassa Hüsameddin Çelebî'nin halk arasında Ahî Türk diye tanınan şöhretini nazarı itibara almadığı için noksan sayılır. Kaldı ki, kendilerinin de açıkça söyledikleri bu söz, adı geçen şeyhe, kendisinden bahseden kaynaklardan yalnız birinde yani yukarıda adı zikredilende atfedilmektedir.

Ebu Bekr Hüseyin b. Ali b. Yazdanyâr'ın dışında aynı, söz, iki şahsa daha atfedilmektedir: 1) Aslen Kürt olan Ebu'l-vefâ Tâcü'l-ârifin'e ve 2) Herhangi bir suretle yanlış olarak Baba Tâhir-i Uryan-i Hemedânî'ye nisbet edilmiştir.

Bunlardan Ebu'l-Vefâ Tâcü'l-Ârifin, aslen Iraktaki Kürt kabilelerinden birine mensup olup, asıl adı Kâkis'tir. Başlangıçta yolkesici, yâni eşkiyâ idi. Sonradan Şeyh Muhammed Şanbekî'nin eliyle tövbe edip, tarikata sülûk etti, riyâzet ve ibâdet sayesinde Irak'ın meşhûr şeyhlerinden oldu. Rivâyete göre, ufak farkla bu sözü (Kürt yerine acemi yani Araptan gayrı) o söylemiş.¹⁰² Babâ Tâhir-i Uryân-i Hemedânî'ye isnad edilen hikâyeye gelince İran halkı arasında meşhur olan bu hikâyeye göre, bir Kürt, şiddetli bir kış soğuşunda medreselerden birine girdi. Medresede bulunanların birbiri ile mübânasesi ve sorulan suallere verilen süratli cevaplar karşısında şaşsa kaldı. Öğrencilerden birinden, bu derece bilgili olmalarına neyin sebep olduğunu sordu. Öğrenci de: «Bunlar şiddetli bir kış gecesinde, havuzun buzlarını kırıp içinde yıkanmaları sayesinde bu kadar ilimleri öğrendiler» diye cevap

verdi. Bunun üzerine bu temiz kalbli Kürt de, doğru bir niyetle bu işi yerine getirdi, bunun neticesinde de onun kalbinde ilm-i ledünnî hâsıl olup, yukarıdaki sözü söyledi.¹⁰³

Nâşirler, bütün bu rivâyet ve görüşleri bir bir anlattıktan sonra, sonuç olarak bu sözü ister yukarıda zikredilen şahıslar, isterse onlardan başkaları söylemiş olsun, bundan maksat, bir keramet veya olağanüstü bir hal göstermek değil, belki bu hikâyelerin siyakatinden de anlaşılacağı gibi, halinin başlangıcında lâlettâyin halktan önemsiz ve cahil bir kimse de olsa, bir insanın, büyük bir himmet ve riyâzetle nefsini terbiye ve dinî bütün insanları taklidle yükselip büyük şeyhlerden biri olabileceğini anlatmaktır. Bu sözü söyleyenin de maksadı, “Ben bir Kürt yâni cahil, bilgisiz ve faziletten uzak bir insandım; Şeyhlerin terbiyesi, seyr ve sulûk ve riyâzetle, Arap, yani faziletleri, edebleri nefsinde toplayan bir insan oldum” demektir. Arap demesine sebep te, Müslümanlara göre, Arapların, yeryüzündeki bütün kavimlerin en şerefli faziletli ve asili telakki edilmeleridir. Tamamen misal ve kinaye olarak söylenmiş olan bu söz, halk tarafından gerçek zannedilerek, etrafında bir takım garip hikâyelerin doğmasına sebep olmuştur.¹⁰⁴

Son olarak, C. Cahen, Ahiliğin menşeyini, Kuzey Batı İran bölgesine bağlamak isteyen görüşünü kuvvetlendirmek için Anadolu’daki Ahiler arasında da bu bölgeye mensup kimse-lerin bulunduğuna işaret etmekte ve bu arada Hüsâmeddin Çelebi’nin ceddinin de Urmiyeli olduğu üzerinde durmaktadır.¹⁰⁵

9 — M. 5/30’da, Şeyh Selâhaddin’in kızı ile evlenmesinden bahsedilen Nizâmeddin-i Hattat’ın, Hüsâmeddin Çelebi ile de bir akrabalığı olduğu; küçüklükten beri Mevlânâ’nın yanında büyüdüğü ve daima fakirlere (dervişlere) yardım ve hizmette bulunduğu, Mevlânâ’nın mektuplarından anlaşılmaktadır. Gerçekten de Nizâmeddin-i Hattat’a, yardım etmeleri için muhtelif devlet ricâline yazılan bu on mektuptan¹⁰⁶ ikisinde, Nizâmeddin’in, Hüsâmeddin Çelebi ile hem baba tarafından (hîs), hem de kadın tarafından yakınlığı (müsâhereti) bulunduğu açıkça görülmektedir (Bk. **Mektûbât**, s. 31, 64, 98).

Bundan başka, bu mektuplar içerisinde, Nizâmeddin'in, Selâhaddin Zerkûb'un damadı olduğunu teyid edenler de vardır (Bk. s. 39, 49). Nizâmeddin-i Hattât'ın elyazısı ile yazılmış bir Sultan Veled divanı, merhum Veled Çelebi İzbudak'ta imiş.¹⁰⁷

10 — M. 6/16'da Kadı Sirâceddin diye adı geçen şahıs, meşhur Kadı Sirâceddin el-Urmavî'nin (ölm. 682/1283)¹⁰⁸ 3/351'de belirtildiği gibi önce Mevlânâ'yı inkâr edenlerden olduğu halde, sonra Mevlânâ'nın bir kerâmeti ile bu inkârından vazgeçtiğine dâir nakledilen rivâyet, bu suretle şüpheli bir mâhiyet almakta ve Kadı Sirâceddin el-Urmavî'nin açıkça olmasa bile, ömrünün sonuna kadar Mevlânâ'ya muhâlefet ettiği anlaşılmaktadır. Esâsen ölüm döşeginde yatan Mevlânâ'nın, onun elinden şerbet içmeyip de Sirâceddin-i Konevî'nin elinden içmesi de bunu teyid etmektedir (Bk. 3/582). Meşhur Cimri isyanında, ikinci sefer Konya'ya girmek isteyen Cimri ile Karaman beyi Mehmed Bey'e karşı halkı harekete geçirmek maksadıyla fetva vermiş ve kendisi de bizzat bu müdafaaya iştirak etmiştir.¹⁰⁹

11 — M. 7/24'te adı geçen Kutbeddin-i Şirâzî'nin asıl adı, Mahmud b. Mes'ud b. Muslih eş-Şirâzî olup, Nasîreddin et-Tûsî'nin (ölm. 672/1273) talebesidir. İlhanlılar devrinin en büyük bilginlerinden sayılan Kutbeddin-i Şirâzî, 634/1236'da Şiraz'da doğdu. Meraga'da Nasreddin-i Tûsî'nin yanında felsefe ve astronomi öğrendi. Ömrünün çoğunu Azerbaycan ve Anadolu'da geçirdi. Bir ara, Malatya ve Sivas'ta kadılık etti. Bir tabib, astrolog ve filozof olarak İlhanlılardan Ahmed Teküder (saltanat süresi: 680-683/1282-1284), Argun Han (683-690/1284-1291), Gazan (694-703/1295-1304) ve Olcaytu (703-716/1304-1316) hanların hizmetinde bulundu. Kutbeddin-i Şirâzî, Moğolların Anadolu vilâyeti vezirlerinden Bahaeddin Rudgerdi ile birlikte Ahmed Teküder tarafından eşkıyaların sebep oldukları zararları tamir ve müslümanlara ait işleri düzeltmek maksadı ile Anadolu'ya geldi. Ondan sonra Argun Han'ın emri ile Anadolu'da bulunarak Akdeniz (Garb Deniz) bölgesinin haritasını yaptı. Kastamonu'da Emir Muzaffereddin Yavlak Arslan b. Alp Yürek'in yanında kaldı

ve bu emirin adına astrolojiye dair **İhtiyarât-ı Muzaffer** adlı bir eser yazdı. 4 ramazan 710 (26 ocak 1311)'de Tebriz'de öldü.¹¹⁰

12 — M. 7/29'da, Rum ülkelerinin hükümdarlığına tâ-yin edildiğinden bahsedilen Abışga Noyin Anadolu'yu idâreye memur edilen Moğol emirlerinden olup, Köse Peygamber adını almıştır.¹¹¹ Anadolu'da bulunduğu sırada Moğol hâkimiyetinden sıyrılıp bağımsız olarak hareket etmek isteyen Selçuk Sultanı Alâeddin Keykubad III, (saltanat süresi: 698-701/1298-1301)¹¹² tedip edilip yerine Gıyâseddin Mes'ud II (saltanat süresi: 702-708/1303-1308)¹¹³ getirilmiştir. Sünnî bir müslüman olan Abışga Noyin, Anadolu'da bulunduğu müddetçe adaletle hareket etmiş ve bu hareketinden dolayı halk tarafından sevilmiştir.¹¹⁴

Aynı paragrafta adı geçen Gazan Han ise, İran'daki İlhanlı hükümdarlarından biridir. 670 (1271)'de doğmuş ve 704 (1304)'de ölmüştür. 694-703 (1295-1304) yılları arasında hükümdarlık eden Gazan Han, önceleri budist olduğu halde sonradan müslüman olmuş ve bu dini, devletin resmî dini olarak kabul etmiştir. Tebriz'i devlet merkezi olarak seçen ve burada birçok mimârî eserler meydana getiren bu hükümdar, Müslüman olmasına rağmen, en ufak bir müsâmaha tanımayan eski Moğol kanunlarının tesirinden kurtulamamış, selefleri gibi o da gaddarca hareket etmiştir. Ancak onun bilhassa devlet erkânına karşı takındığı bu hareket tarzı, çiftçi halkın işine yaramıştır. Çiftçi sınıf bu sûretle, devlet erkânı tarafından soyulmaktan kurtulmuştur. Bu arada yaptığı en büyük işlerden biri de meşhur vezir ve tarihçisi Reşideddin'e kendi kavminin tarihini yazdırtmak olmuştur.¹¹⁵

13 — M. 8/5'de, Ârif Çelebi'nin 8 zilkade 670 (6 hazi-ran 1272) salı günü doğduğuna dair verilen tarih de, ilk başta bu hadiseye ait diğer rivâyetle telif edilmez gibi görünmektedir. Gerçekten de 8/6'daki bir rivâyet, Mevlânâ'nın ölümünü tâkib eden günlerde beşikte bulunduğunu, 8/9'daki bir rivâyet ise, Mevlânâ hayatta iken küçük bir araba içerisinde tek başına duracak kadar büyük olduğunu göstermektedir. Fakat etraflıca dikkat edilirse, birbirine zıt gibi görünen

bu iki rivâyet arasında bir zıtlığın var olmadığı görülür. Çünkü her iki rivâyetten de çocuğun yaşı hakkında birbirine zıt netice çıkarmanın imkânı yoktur. Gerçekten de, çocuğun me-me emmesi, onun iki yaşından daha küçük olduğunu göstermediği gibi, arabada taşınması için o yaştan daha fazla olmasına da lüzum yoktur. Nitekim o devirde ve hatta bugün bile halkımız arasında çocuklarını iki yıl ve hatta daha fazla emziren anneler çoktur. Kaldı ki, gerek Sirâceddin-i Tatarî den nakledilen rivâyet, gerekse bizzat Mevlânâ'nın, doğum tarihini tesbit eden şiiri ve Arif Çelebi'nin 719 (1319)'da 49 yaşında olduğu halde öldüğüne dair verilen bilgiler bu tarihin doğruluğu hakkında herhangi bir şüpheye imkân vermemektedir. Bu bakımdan Meliha Tarıkâhya tarafından Ulu Arif Çelebi'nin doğum tarihi olarak kabul edilen 600 h. yılı yanlış olmalıdır.¹¹⁶ Aynı şekilde mezar taşında açık olarak 657 h'de öldüğü yazılı olan Selâhaddin Zerkûb'un da 662 h.'de öldüğünü kabul etmek yanlıştır.¹¹⁷

14 — M. 8/19'da, Ulu Arif Çelebi'nin, Irak-ı Acem seyahati, Gazan Han'ın yeni padişah olduğu yıllara tesâdüf ettiğine göre, 694 (1295)'de veya hemen onu takibeden yılda vukubulduğu anlaşıyor.

15 — M. 8/19'da, şahinleriyle meşhur olduğu anlaşılan Salhat vilâyeti, Eski Kırım vilâyetinin o zamanlar kullanılan adıdır.¹¹⁸

16 — M. 8/20'de adı geçen **Burak-ı Berrak-ı Buraksuvar**'ın asıl adının Türkçe bir kelime olarak **Barak** olması lâzım gelirken, biz o devirde bu kelimenin Peygamber'in miracda bindiği hayvanın adı ile karıştırılarak yaygın bir hâle geldiğini göz önünde tutarak metindeki aslını muhafaza ettik. Kelimenin yukarıda tesbit edilen şekilde telaffuz edildiğini teyit eden başka kaynaklar da vardır: 857 (1453)'de istinsah edilmiş bir nüsha üzerinden faksimile sûretiyle basılan Hamdullah Mustavfî'nin **Târih-i Güzide** adlı eserin harekeli metninde de bu kelime kaç yerde geçmişse hep **Burak** şeklinde harekelenmiştir.¹¹⁹ Hakikatte ise, bu kelime Türkçedir ve «uzun tüylü köpek» mânasına gelmektedir. Eski Türklerin inancına göre bu köpek, kocayan kerkes kuşunun iki yumur-

tasının birinden çıkarmış. Bundan dolayı da köpeklerin en iyi koşanı ve avlayanı olurmuş.¹²⁰

Hakikî adının ne olduğu açık olarak bilinmeyen bu şeyhe, bu adın verilmesine sebep ise şu imiş: Muhtelif kaynaklarda¹²¹ Selçuk sultanlarından İzzeddin Keykâvus'un oğlu olarak gözüken Barak, kardeşi ile birlikte babasının Bizansa sığındığı sırada Bizans patriğinin yanında kalmış. Patrik de onları kendisine çocuk edinmiş. Tamamen hristiyan olarak büyütülen bu çocuk, hayatına dair türlü menkıbeler anlatılan ve 662'de bir kısım Türklerle Rumeliye geçen, ayrıca patriğin de kendisine karşı saygı gösterdiği, Sarı Saltuk'un isteği üzerine ona verilmiş. Sarı Saltuk, uzun saçlı papaz kılığında gördüğü bu gence, bakacağını söylemiş. Başka bir rivâyete göre de bu garip adam, Sarı Saltukun kusmuğunu yediği için bu adı almış. Uzun müddet Sarı Saltukun yanında kalan Barak Babayı, şeyhi, Azerbaycan'da o sırada İlhanlı devletinin başkenti Sultaniye'ye göndermiş. Burada Gazan Han'ın yanında büyük bir nüfuz sâhibi olduğu anlaşılan Barak Baba, oradan Şam'a, Kudüs'e gitmiş ve nihayet Moğollar tarafından Geylan'a elçi olarak gönderilmiş; orada Moğollara yardım ettiği için kazığa vurulmak veya dövülmek suretiyle öldürülmüştür.¹²²

17 — M. 8/20'de Hoca Reşideddin diye adı geçen şahıs, Moğollar devrinde İran'da yetişen ve bu milletin tarihine dair mühim bir eser yazmış olan Fazlullah Reşideddin b. İmadü'd-devle Abu'l-Hayr'dır. 1247'de Hemedan'da doğdu. Moğol hükümdarlarından Abaka Han (saltanat süresi: 1265-82)'ın yanında doktorlukla işe başladı. Bu mesleğindeki başarısından dolayı Gazan Han (saltanat süresi: 694-703/1295-1304) tarafından sadr (başvezirlik) vazifesi verildi ve ayrıca Moğolların tarihini yazmak vazifesiyle tanzif edildi. Olcaytu zamanında (1304-16) mevkii daha da kuvvetlendi. Moğolların merkezi olan Sultaniye'de Rub'i Reşidiyye adıyla büyük bir mahalle yaptırdı. Hükümdara da kendi mezhebi olan şafii-liği kabul ettirmeyi başardı. Fakat onun bütün bu başarıları, kendisine birçok düşman kazandırmaktan başka bir işe yaramadı. Nihâyet Olcaytu'nun ölümü üzerine düşmanları ha-

rekete geçtiler ve önce onu vazifesinden uzaklaştırdılar sonra da, Olcaytu'yu zehirlemek töhmeti ile 18 haziran 1318'de oğlu ile birlikte idam ettiler. Reşideddin'e en büyük şöhreti sağlayan, Moğol tarihine dair yazdığı **Camî'u't-tevârih** adlı eseri olmuştur. 1310-11 yılları arasında tamamlanan bu eserin I. cildi, Türk ve Moğol kabilelerinin tarihi, onların şecere ve destanlarını, Cengiz Han ve seferlerini; II. cildi ise, Âdem'den başlayarak Muhammed'e kadar gelmiş geçmiş peygamberlerin ve ayrıca eski İran hükümdarlarının ve peygamberle halifelerinin tarihini ihtivâ etmektedir.¹²³

Aynı paragrafta adı geçen Hümâmeddin'i Tebrizî, **Gülüstan** adlı meşhur eserin müellifi Sa'dî'î Şîrâzî'nin çağdaşı olup, 116 yaşında öldüğüne¹²⁴ bakılırsa 598 h. de Tebriz'de doğmuştur. Nasreddin-i Tûsî (ölm. 672/1273)'nin¹²⁵ talebesi ve Kutbeddin-i Şîrâzî'nin akranlarından olan¹²⁶ Hümâmeddin-i Tebrizî, ehl-i dil, itibarlı ve zengin bir insandı.¹²⁷ Bir ara Şîrâz'a gelmiş, orada Sa'dî ile tanışmıştır. Pek beğendiği Sa'dî'nin gazel ve kasidelerine nazîreler yazmışsa da, onun derecesine çıkamadığı için de üzüntüsünü izhar etmekten kendini alamamıştır.¹²⁸ Devrin ileri gelen devlet erkânı, onunla sohbet etmekten zevk alırlardı. Meşhur vezir Şemseddin Güveynî için hankahında tertip ettiği ziyâfet, kitaplara kaydedilecek kadar parlak olmuştur. Tebriz'de 714 (1314)'de ölmüş ve hankahına gömülmüştür.¹²⁹

18 — M. 8/27'de adı geçen ve 703-716 (1304-1316) yılları arasında hükümdarlık eden Olcaytu Hudabende veya Herbende, Moğol sultanlarından biridir. Çeşitli islâm mezheplerine mensup kalamcıları sarayında bulundurmuş, bir ara Hanefi ve Şâfiî mezhebi bilginlerinin birbiri aleyhindeki ağır tenkidleri yüzünden Şia'nın İmâmiye mezhebine karşı büyük bir temâyül göstermiştir.¹³⁰ Esâsen Eflâkî'nin ifâdesi de bu hususu kuvvetlendirmektedir.

19 — M. 8/27'de, Bayburt, Erzurum ve yörelerinin hükümdarı olarak gözüken Hoca Yakut, İlhanlılar zamanında adı geçen yerleri İdâresi altında bulunduran bir emirdi. Erzurum'da Yakutîye medresesi diye anılan bir medrese yaptırmıştır.¹³¹

20 — M. 8/27'de adı geçen Abû Sa'id, İlhanlı hükümdarlarından. Babası Olcaytu'nun 716 (1316)'da ölümünden ancak bir yıl sonra hükümdar olmuştur. Kendisi bu tarihte 13 yaşında idi. Bundan dolayı memleketin idâresi tamamiyle emiri bulunan Çoban isimli bir zâtın elinde idi. Emir Çoban ileride kendisinden bahsedilecek olan oğlu Timurtaş'ı Anadolu vâililiğine tâyin etti. Ebû Sa'id'e, 1319 mayısında vukubulan bir savaşta gösterdiği şecaatten dolayı, Bahadır lakabı verildi. Babası zamanında resmî mezhep hâline getirilen Şiilik bırakılıp, sünnî mezhepleri kabûl edildi. Âlimlere ve şâirlere saygı gösteren Emû Sa'id 736 (1335)'da öldü.¹³²

21 — M. 8/58'de Alâeddin Kırşehrî veya Hişavend'e dair nakledilen rivâyetle 3/412'de anlatılan rivâyet arasında bir zıtlık bulunmaktadır. Gerçekten 3/412'de anlatılan hikâyede, Alâeddin-i Kırşehrî, Sultan Veled'in kardeşi ve Şems'in ölümünde eli olan Alâeddin Çelebi, bu sahifede ise, yeğeni gibi gözükmektedir. Mevlânâ'nın, Şems'in ölümünde eli vardır diyerek evlâtlıktan reddettiği Alâeddin'in evlenip evlenmediğine dair bir bilgi yoksa da, bu ikinci rivâyet, onun evlendiğini ve aynı zamanda bir de çocuğunun olduğunu ve ihtimal babasının adının verildiğini göstermektedir. Ancak, Sultan Veled'in bilhassa I. ciltte anlatılan hâdiseye telmihen söylediği bir rubâî,¹³³ orada adı geçen şahsın kendi kardeşi Alaeddin olduğu hususunda şüphe bırakmamaktadır. Bu bakımdan Eflâkî'nin iki ismi birbirine karıştırmış olması çok muhtemeldir.

22 — M. 8/69'da adı geçen Timurtaş, İlhanlılardan X. hükümdar olan Ebû Sa'id Bahadır Han'ın çocukluğundan faydalanarak devleti tamamiyle hükmü altına alan Emir Çoban adında birinin oğlu olup, babası tarafından Moğollar hesabına Anadolu'ya vâli tâyin edilmiştir. Anadolu'ya geldikten sonra, bir taraftan Selçuklu hanedanına mensup prensleri yok etmeye çalışan ve Selçuk hâkimiyetinin yıkılması ile yer yer bağımsız devletler kurmak isteyen Selçuklu emirlerini ezmeyi ve bir kısmını da kendine itaat ettirmeyi başaran Timurtaş, diğer taraftan da Kilikya Ermeni krallığına karşı başarılı seferler yapmıştır. Fakat bu arada Mısır sultanı ile doğrudan doğruya savaşa girişerek ondan aldığı cesâretle bağımsızlığını

ilân etmişse de, babası Çoban'ın kendisini tâkip etmek üzere Anadolu'ya gelmesi üzerine ona teslim olmuştur. Ebû Sa'îd Han'ın yanına götürülen Timurtaş Çoban'ı, hükümdar, babasının hatırı için affedip tekrar Anadolu vâililiğine iade etmiştir. Sonunda Mısır hükümdarı an-Nâsır Muhammed b. Kalaun'un emriyle 13 şevval 728 (21 ağustos 1328)'de katledildi.¹³⁴

23 — M. 8/85'de, Alishir oğlu diye şöhet bulan şahsın adı Yakup Bey olup, başlangıçta, Selçuk sultanı Alâeddin III'e tâbi üç emirden biriydi. Bir ara Ankara'da bulunmuş, sonradan Kütahya ve havâlisinde Germiyan oğulları devletini kurmuş (699/1299-1300) ve Bizans sınırlarını zorlayarak Batıya doğru akınlar yapmıştır.¹³⁵ Kurduğu devlet Osmanlıların burasını ele geçirmesine kadar sürmüştür.¹³⁶

24 — M. 8/88'de, kendisinden övgü ile bahsedilen Gazi Umur Paşa, Aydın oğulları devletinden Mübârizeddin Mehmed Bey'in oğludur. Memleketini dört oğlu arasında taksim eden Mehmed Bey, İzmir'i de Umur Paşa'ya vermiş. Daha 17 yaşında iken cihada başlamış (727/1326), büyük bir donanma yaptırarak Ege denizinde bulunan muhtelif adaları işgal etmiştir. Eflâkî'de zaptedildiğinden bahs edilen Sakız adası ise, dördüncü seferine isâbet etmektedir (1330-1331).¹³⁷ Adalar denizinde muhtelif adalara akınlar yapan ve bir kısmını işgal eden Umur Paşa, Yunanistan ve Trakya'ya seferler tertip etmiştir. Bütün hayatı savaşlarla geçen Umur Bey nihâyet 748 (1348) yılı başlangıcında şehit olmuştur.¹³⁸

NOTLAR

¹ V. Gordlevskiy, **Gosudarstvo Selçukidov VI** Maloy Azii, Moskova 1941, s. 179-180.

² Fuat Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, 1926-28, s. 294.

³ Abdülbaki Gölpınarlı, **Mevlânâ Celâleddin**, İstanbul, 1952, s. 135.

⁴ Feridun Nafiz Uzluk'un Kerimeddin Mahmud Aksarayî'nin Müsameretü'l-ahbâr... adlı eserinin **Selçukî Devletleri Tarihi** adıyla yapılan tercümesine (trc. M. Nuri Gencosman, Ankara 1943) yazdığı not, s. 225 ve **Ulu Ârif Çelebi'nin Rubailer**i, İstanbul 1949, s. 13 v.d. (not); Prof. Dr. A. Zeki Velidî Togan, **Umumî Türk Tarihine Giriş**, İstanbul 1946, s. 443.

⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, ayn. esr, s. 84.

⁶ F. Nafiz Uzluk ve Z.V. Togan, **Aynı eserler** ve göst. yer.

⁷ Bk. **Burhan-i Kaatî**' trc. Ümerî, Mısır, 1212, s. 475, 517; **Gıyâs**, s. 373; Vullers, **Lexicon, Persico-Latinum**, Bonne ad Rhenum, 1864, II, 808, 957; Steingass, **Persian-English Dictionary**, London, 1930, s. 1076.

⁸ Zâhid b. Ârif tarafından, Eflâkî'nin bu eserinin **Mahzenü'l-esrâr** adı ile yapılan tercümesi Ayasofya Ktp. 3456 no. da bulunmaktadır.

⁹ **Fâtih İmâreti Vakfiyesi**, hazırlayan: Osman Ergin, T.C. İstanbul Belediyesi, İstanbul fethinin 500. yıldönümü kutlama yayınlarından, sayı 1 İstanbul 1945, s. 45, str. 9 (metin).

¹⁰ Prof. Dr. A. Zeki Velidî Togan, **Umumî Türk Tarihine Giriş**, İstanbul, 1946, c. I, 443.

¹¹ Prof. Feridun Nafiz Uzluk'un, Kerimeddin Mahmud Aksarayî'nin, **Müsâmeretü'l-ahbâr...** adlı eserin **Selçuklu Devletleri Tarihi** adıyla M. Nuri Gencosman tarafından yapılan tercümesine eklediği not, s. 225.

¹² **Risâle-i Feridun b. Ahmed Sipehsâlâr**, nşr. Sa'id Nefisî, Tahran 1325, s. 341, nâşirin notu.

¹³ Prof. Z.V. Togan, **ayn. esr, aynı yer.**

¹⁴ Ali b. Mahmûd, **Nehcü'l-ferâdis** ve bu eserden Kıvâmeddin Burslan tarafından derlenen sözler (**Türkiyat Mecmuası**, İstanbul, 1934, c. IV, sah. 169) ve kelimenin mânası için Bk. s. 200.)

¹⁵ Németh Gyula, **A. Honfoglalo Magyarsag Kialakulasa**, Budapest, 1930, s. 264 v.d.

¹⁶ Prof. Nafiz Uzluk, **ayn. esr, s. 225'teki not.**

¹⁷ Németh Gyula, **ayn. esr, göst. yer.** Ahmed Vefik Paşa ise, bu kelimenin Moğolcada, **lâyik, müstahak** mânalarına gelen bir özel isim olduğunu kaydetmektedir (bk. (**Lehçe-i Os-mânî**, Dersaadet, 1306, s. 715).

¹⁸ **Burhan-ı Kaatî'**, trc. Ümerî, s. 517.

¹⁹ Feridun Nafiz Uzluk, **Ulu Arif Çelebi'nin Rubaileri**, İstanbul, 1949, salı. 13 v.d. not.

²⁰ **Kamûs Tercümesi**, İstanbul, 1303, c. IV, s. 1139 v.d.

²¹ Prof. Köprülüzâde Mehmed Fuat, **Bizans Müesseseleri-nin Osmanlı Müesseselerine tesiri hakkında bâzı mülâhazalar, Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası**, İstanbul, 1931, I, 298.

²² **Ayn. esr, s. 297.**

²³ Prof. Dr. Tadeusz Kowalski, **Türk dilinin komşu millet dilleri üzerindeki tesiri, Ülkü** (Halkevleri mecmuası), IV, 98.

²⁴ **Ayn. esr, s. 100 v.d.**

²⁵ Bk. N.P. Andriotis, **Dictionnaire étymologique du grec moderne**, Athènes, 1951, s. 117-118. J. H. Mordtmann ise bu kelimenin eski Orta Grekçede âmir, efendi, tanrılık anlamına gelen **Kirios'un** (Dr. Suat Sinanoğlu, **Kelimelerin etymonu esas tutularak tertiplenen Yunanca-Türkçe sözlük**, Ankara 1953, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yayınları, No. 78) kısaltması olan **kir** kelimesinin dişili olduğunu kaydetmektedir (**Die Judischen Kira im Serai der Sultane**, M S O S, XXXII, 18; ayrıca Bk. Du

Cange, **Glossarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis**, Paris, 1943, tıpkı basım, s. 767 ve Prof. Hubert Pernot, **Lexique grec moderne français**, Paris ts., s. 250.

²⁶ Krş. Feridun Nâfiz Uzluk, **Ulu Ârif Çelebi'nin Rubai-leri**, İstanbul, 1949, s. 14 (not).

²⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, **ayn. esr**, s. 135 ve 298.

²⁸ Prof. Zeki Velidî Togan, **ayn. esr**, s. 443.

²⁹ Rifkî Melul Meriç, **Akşehir Türbe ve Mezarları, Türkiye Mecmuası**, V, 187. Bk. Muhammed Neşri, **Kitâb-ı Cihan-numâ**, nşr. Franz Taeschner, Leipzig, 1951, s. 154-255; Âşık-paşaoglu (zâde) Ahmed Âşıkî, **Tevârih-i Âl-i Osmân**, nşr, N. Atsız, İstanbul, 1949, s. 164.

³⁰ Rifkî Melul Meriç, **aynı makale**, s. 205.

³¹ J.H. Mordtmann, **aynı makale**, s. 18; N.P. Andriotis, adı geçen eserinde bu kelimenin sonunda bulunan **-tsa** ekinin bir büyültme eki olduğunu kaydetmektedir (bk. s. 118).

³² Du Change, **ayn. esr**, s. 767.

³³ Prof. Hubert Pernot, **ayn. esr**, s. 250 ve Mordtmann, **aynı makale**, göst. yer.

³⁴ Cl. Huart, **Les Saints des dervishes tourneurs**, Paris, 1918-1922, c. I, II indeksleri.

³⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, **ayn. esr**, s. 135.

³⁶ Eflâkî **Manakib al-Arifin**, Üniversite Kütüphanesi, F. 1231, vrk., 191^a.

³⁷ Eflâkî, **ayn. esr**, Üsküdar Selimağa Kütüphanesi, Kemankes, 414, vrk., 191^b.

³⁸ Bk. **Burhân-i Kaatî** tercümesi, s. 276; Gıyâs, s. 176; diğer mânaları için Vullers, **ayn. esr**, s. 876; Steingass, **ayn. esr**, s. 525.

³⁹ Prof. Dr. A. Zeki Velidî Togan, **ayn. esr**, s. 443; ve oradan naklen Feridun Nâfiz Uzluk, **Ulu Arif Çelebi'nin Rubailer**, s. 14, not; Abdülbaki Gölpınarlı, **ayn. esr**, s. 135.

⁴⁰ Bk. Du Change, **ayn. esr**, s. 282; Hubert Pernot, **ayn. esr**, s. 124.

⁴¹ **Düsturnâme-i Enverî**, nşr. Prof. Mükrimin Halil Yınanç, İstanbul, 1928, s. 54-55; aynı eserin Umur Paşa'dan bahsedilen kısmının **Le Destan d'Umur Pacha** adıyla İren Melikoff Sayar tarafından yapılan neşri, Paris, 1954, s. 105-106 v.d.

⁴² Walther Hinz, **Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd**, trc. Tefvik Bıyıkoglu, Ankara, 1948, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından,

IV. seri No. 5, s. 29.

- ⁴³ F. Nafiz Uzluk, *ayn. esr*, göst. yer.
- ⁴⁴ *Ayn. esr*, göst. yer.
- ⁴⁵ *Ayn. esr*, göst. yer.
- ⁴⁶ Eflâki, *ayn. esr*, Konya Asâkir-i Atika Müzesi, 2158, s. 673.
- ⁴⁷ Mevlânâ'nın Konya Müzesi, no. 67'de kayıtlı **Divan'**ın-
dan naklen Abdülbaki Gölpınarlı, *ayn. esr*, s. 258.
- ⁴⁸ Rıfkı Melul Meriç, *aynı makale*, s. 199.
- ⁴⁹ **İslâm Ansiklopedisi**, IV, 132.
- ⁵⁰ Halil Edhem, **Düvel-i İslâmiye**, İstanbul, 1927, s. 306;
E. de Zambaur, **Manuel de généologie et de chronologie pour l',
histoire de l'Islam**, Hanovre, 1927,
- ⁵¹ Halil Edhem, *ayn. esr*, s. 329.
- ⁵² Âşıkpaşazâde, *ayn. esr*, s. 164.
- ⁵³ **Şerhu sırrı'l-mektum fi's-sihri ve't-telâsim ve'n-nîren-
cat ve'l-çifr ve't-teshirât ve'r-revhâniyyât ve esrâri'n-nucûm**
adlı eserden naklen Abdülbaki Gölpınarlı, **Yunus Emre, İs-
tanbul**, 1936, s. 190.
- ⁵⁴ J. H. Mordtmann, *aynı makale*, s. 19.
- ⁵⁵ Rıfkı Melul Meriç, *aynı makale*, s. 181, 195, 205.
- ⁵⁶ **Vullers**, c. I, s. 280; **Steingass**, s. 208.
- ⁵⁷ **Burhân-i Kaati'** trc. s. 164; **Vullers**, I, 384; **Steingass**,
261.
- ⁵⁸ **Divânu Lûgat-it-Türk Tercümesi**, çeviren Besim Ata-
lay, T D K yayınlarından, Ankara, 1940-1951. c. II, s. 274; III,
91, 232.
- ⁵⁹ **Türkiyede Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi**, İstan-
bul, 1939, 1947, c. I, 217, 200, 231; c. III.
- ⁶⁰ Filhakika **bula** kelimesi **abla** mânasında hâla Bulgaris-
tan'da bulunan Türkler arasında kullanılmaktadır. Bk. İ. Eck-
mann, **Razgard Türk Ağzı, Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araş-
tırmalar**, I, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından VII. seri no. 20,
Ankara, 1950, s. 21.
- ⁶¹ Dr. Caferoğlu Ahmed, **Uygur Sözlüğü**, Türkiyat Ensti-
tüsü Yayınlarından, İstanbul 1934, s. 12; A. Von Gabain, **Altur-
kische Gramatik**, Leipzig 1941, s. 294 (glosser); **Türkiyede Halk
Ağzından Söz Derleme Dergisi**, I, 1 ve II, 1.
- ⁶² Hubert Pernot, *ayn. eser*, s. 376.
- ⁶³ Du Change, *ayn. esr*, s. 1214.

⁶⁴ Tante Maritza (Meriç yenge) Bk. Leunclavius, **Hist. Musul**, col. 529 i.

⁶⁵ **XIII. asırdan günümüze kadar kitaplardan toplanmış tanıklarıyla tarama sözlüğü** (TDK c. III, 2), İstanbul, 1949, I, 122. Derleyen tarafından **bula** kelimesine verilen **abla** mânası tamamiyle kendi mahsulü gibi gözükmektedir; çünkü verilen misallerden ancak **hanım** mânasına geldiği anlaşılmaktadır.

⁶⁶ W. Bang, **Ein Einheimischer Name für Toxri, Kelete Szemle**, XVIII, Budapeşt, 1918-1919, s. 120'den naklen İrén Melikoff-Sayar, **Le Destân d'Umûr Pacha**, Paris, 1954, s. 66 not. 2b.

⁶⁷ **Fâtih devri şâirlerinden Sarıca Kemal'in şiirleri**, nşr. R. Anhegger, s. 52 (metin), 64 (transkripsiyon),

⁶⁸ J. H. Mordtmann, **aynı makale**, s. 19-20.

⁶⁹ Yukarıdaki Rumca kelimeleri izah ederken değerli yardımlarını bizden esirgemeyen A. Tietze'ye ve Doç. Dr. Zafer Taşlıkloğlu'na teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

⁷⁰ **İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, 1945, III, 369^a v.d.

⁷¹ Bk. Abdülbaki Gölpınarlı, **Mevlânâ Celâleddin**, İstanbul, 1952, s. 125.

⁷² Krş. M. 7/27; 8/100.

⁷³ Krş. Muhyi-i Gülşenî, **Menâkıb-i İbrahim-i Gülşenî**, Kitapçı Raif Yelkenci nüshası, vrk. 162^a.

⁷⁴ Bk. c. I. s. 68, 69.

⁷⁵ Bk. c. I, s. 66.

⁷⁶ Bk. c. I, s. 58, v.d.

⁷⁷ Bk. **Mevlânâ'nın mektupları**, düzelten: A. Remzi Ak-yürek, M.N. Nâfiz yönünden bastırıldı, İstanbul, 1937, Önsöz, s. 21 v.d.

⁷⁸ Osman Turan, **Selçuk Türkiyesi din tarihine dâir bir kaynak: Fustâtü'l-adala fi kavaid-i saltana**, 60. doğum yılı mü-nâsebetiyle Fuad Köprülü Armağanı, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi tarafından neşredilmiştir. İstanbul, 1953, s. 559.

⁷⁹ Bk. **Gıyâs**, s. 216.

⁸⁰ Osman Turan, **aynı makale**, s. 556 v.d.

⁸¹ Sâve: Irak-ı Acem'de Kuzeyden Kazvin'e 132, doğudan Kum'a 52 km. mesâfede bulunur. Birçok tarihi âbidelerin harâbelerini ihtivâ etmektedir (bk. Mes'ud Keyhan, **Coğrafya-yı Mufasssal-i İran**, II, 398).

⁸² Osman Turan, **aynı makale**, s. 532.

⁸³ Bk. Steingass, **aynı eser**, s. 924.

- ⁸⁴ **Ayn. esr.**, s. 379; Vullers, **ayn. eser**, I, 541.
- ⁸⁵ **Farhang-i Nizâm**, II, 417.
- ⁸⁶ Steingass, **ayn. esr.**, göst. yer.
- ⁸⁷ Makrizî, **el-Mevâiz ve'l-i'tibar fî zıkr el-hitat ve'l-asar**, Bulak, 1270, s. 433.
- ⁸⁸ **Ayn. esr.**, göst. yer.
- ⁸⁹ Muhammed Kasım Hindûşah, **Gülşen-i İbrâhim** veya meşhur adı ile **Târih-i ferîşte**, Bombay, 1831-32; II, 407.
- ⁹⁰ Aynı yer.
- ⁹¹ Fuad Köprülü, **Anadolu'da islâmiyet**, Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası, yıl 1333 h., sayı 4, 5, 6'dan ayrı basım, s. 52; krş. Hatib-i Fârisî, **Menâkıb-ı Cemâleddin-i Sâvî**, nşr. Tahsin Yazıcı, Ankara, 1972,
- ⁹² **Divân-ı Sultan Veled**, bastıran F.N. Uzluk, İstanbul, 13581/1941, s. 127.
- ⁹³ Kerimeddin Mahmud Aksarâyî, **Müsâmeretü'l-ahbâr**, nşr. O. Turan, Ankara, s. 145. v.d.; trc. s. 241.
- ⁹⁴ **Târih-i Âl-i Selçuk**, nşr. Prof. Dr. F. N. Uzluk, ve trc. Ankara, 1952, s. 56-57.
- ⁹⁵ **Ayn. esr.**, s. 40, 45, 52, 61, 65, 67.
- ⁹⁶ Sultan Veled, **ayn. esr.**, s. 150.
- ⁹⁷ **Târih-i Âl-i Selçuk**, s. 67.
- ⁹⁸ Bediuzzaman Furuzânfar, **Risâle der tahkik-i ahvâl u zindegâni-i Mevlânâ Celâleddin Muhammed**, Tahran, 1310 hş. s. 77, not 1 ve krş. s. 78 not 4.
- ⁹⁹ **Mevlânâ'nın Mektupları**, M. F. Nafiz neşri, İstanbul 1937, s. 73.
- ¹⁰⁰ Bk. Halil Edhem, **Düvel-i İslâmiye**, İstanbul, 1927, s. 217.
- ¹⁰¹ İbn Bibi, **el-Evâmirü'l-alâ'iyye fî'l-umuri'l-alâiyye** adıyla anılan mufasssalı ile muhtasar nüshadan yapılan tercümesinin, Kerimeddin Mahmud Aksarayî'nin **Müsâmeretü'l-ahbâr...** adlı eserinin ve Ankerli Grigor'un **Moğol Tarihi** (Çeviren: H. Andreasyan, Edebiyat Fakültesi yayınlarından no. 582, İstanbul, 1954) endekslerinde işaret edilen bütün sayfeler, Ankerli Grigor'un adı geçen eserinde Köseadağ'dan hiç bahsedilmemekte, onun yerine Erzurum'la Erzincan arasında adı zikredilmeyen bir ovanın adı geçmekte ve Selçukluların mağlubiyetinden sonra Moğolların önce Erzincan'ı, sonra da sırasıyla Kayseri'yi zaptettikleri kaydedilmektedir (s. 16-17).
- ¹⁰² **Ayn. esr.**, s. 515.

- ¹⁰⁸ Göst. yer.
- ¹⁰⁴ **Ayn. esr.**, s. 516.
- ¹⁰⁵ C. Cahen, **Sur les traces des premiers Akhis**, 60. doğum yılı münâsebetiyle **Fuad Köprülü Armağanı** (Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yayınlarından), İstanbul, 1953, s. 81, 83
- ¹⁰⁶ Mevlânâ, **Mektubât**, nşr. M.F. Nafiz Uzlu, İstanbul, 1937, kitabın endeksinde işaret edilen sayfeler.
- ¹⁰⁷ **Ayn. esr.**, endeksteeki not, s. 172.
- ¹⁰⁸ Br., **G A L**, I, 614, **Suppl.**, I, 848; Ayrıca bk. Aksarayî, **Müsâmeretü'l-ahbâr...**, nşr. Osman Turan, s. 91, 121.
- ¹⁰⁹ **Ayn. esr.**, s. 121.
- ¹¹⁰ Br., **G A L**, II, 274, **Suppl.**, II, s. 296; Z. Velidî Togan, **Argun Han'ın kullandığı «Garb Denizi» Haritasına dair, Türk Yurdu**, XXVI, s. 45 v.d.; ayrıca bk. Safedî, **el-Vâfi bi'l-vefâyat**, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, III, Ahmed, 2920, XX, 106^b.
- ¹¹¹ M. Fuat Köprülü, **Anadolu'da İslâmiyet**, ayrı basım, s. 78.
- ¹¹² Halil Edhem, **Düvel-i islâmiye**, s. 217.
- ¹¹³ Göst. yer.
- ¹¹⁴ Aksarayî, **aynı eser**, 285-7, 290-1, trc. 321-23.
- ¹¹⁵ W. Barthold, **Gazan**, I A, IV, 729^b v.d.
- ¹¹⁶ Bk. Sultan Veled, **Maarif**, Dünya edebiyatından tercüme-ler, Şark İslâm klasikleri: 19, çeviren, Meliha Tarıkâhya, Ankara, 1949, Çevirenin Önsözü, s. XIII.
- ¹¹⁷ Göst. yer.
- ¹¹⁸ Berthold Spuler, **Die Goldene Horde, Die Mongolen in Russland 1223-1502**, Leipzig, 1943, s. 313, not 8'de buna dair bütün bibliyografya gösterilmiştir.
- ¹¹⁹ Hamdullah Mustavfi-i Kazvini, **Tarih-i Güzide**, nşr. E.G. Browne, Leyden ve London 1910 (Gibb Memorial Series, vol. XIV, 1) endeksinde işaret edilen bütün sahypelerde aynı geçmektedir.
- ¹²⁰ **Divanü Lügat-it-Türk** tercümesi, I, 377; Ahmed Vefik Paşa, **Lehçe-i Osmânî**, Dersaadet, 1306, s. 173; Redhouse, **Turkish and English Lexicon**, İstanbul, 1921, s. 319.
- ¹²¹ Bk. Abdülbâki Gölpınarlı, **Yunus Emre**, İstanbul, 1936, s. 21 ve 40.
- ¹²² Abdülbaki Gölpınarlı, **ayn. esr.**, s. 46.
- ¹²³ E. Berthel, **Reşideddin Tabib**, *Encyclopédie de l'Islam*, Leyden-Paris, 1926, III, 1202^a v.d.
- ¹²⁴ E.G. Browne, **Persian literature under Tartar Domini.**

on, Cambridge, 1920, s. 219.

¹²⁵ Br. G A L, I, 670, Suppl., I, 924.

¹²⁶ Devletşah, **Tezkiretü's-Suarâ**, nşr. E.G. Browne, London, 1901, s. 219.

¹²⁷ **Ayn. eser**, s. 203, 218.

¹²⁸ Hamdullah Mustavfî-i Kazvinî, **Târih-i Güzide**, s. 827.

¹²⁹ Devletşâh, **ayn. eser**, s. 319 ve E.G. Browne, **ayn. eser**,

III, 152.

¹³⁰ M.F. Köprülü, **aynı makale**, s. 74.

¹³¹ Barthold, **Ebu Said Han, i A**, IV, 44^b v.d.

¹³² Mükrimin Halil Yınanç, **Erzurum, i A**, IV, 350^a.

¹³³ Sultan Veled, **Divan**, nşr. Uzluk, s. 551.

¹³⁴ W. Barthold, **Ebu Said, i A**, IV, 45^b-46^a (Prof. M. Halil Yınanç tarafından yapılan ilâve),; Zambaur, **Manuel de Généalogie et de Chronologie pour l'histoire de l'Islam**, Hanovre, 1927, s. 255.

¹³⁵ Paul Wittek, **Menteşe Beyliği**, trc. O. Ş. Gökyay, Ankara, 1944 (Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, IV. seri no. I), s. 19.

¹³⁶ Himmet Akın, **Aydınoğulları Tarihi hakkında bir araştırma**, İstanbul 1946 (Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınlarından no. 60), s. 16.

¹³⁷ Prof. Mükrimin Halil Yınanç, **Düsturnâme-i Enverî (Medhal)**, İstanbul, 1929 (Türk Tarih Encümeni külliyyâtı, 15), s. 26.

¹³⁸ **Ayn. eser**, s. 78.

KİTAPTA ADLARI GEÇEN KONYA ÇELEBİLERİNİN ŞECERESİ [1]

Ahmed El - Haṭṭbî

Huseyn

Muhammed Bahâeddin Veled

'Alâeddîn Muhammed Celâleddin Muhammed Rûmî Fâtîma - Hâtûn

1. Zevcesi Gevher - Hâtûn

2. Zevcesi Kira - Hâtûn

Bahâeddin Muhammed Veled

'Alâeddin Muhammed

Muzaffereddin Emir 'Alim, Mâlikê - Hâtûn

1. Zevcesi Fâtîma - Hâtûn

2. Nusret Hâtûn, cariye

3. Sunbule Hâtûn, cariye

Celâleddin Emir Arif

Mutahhare

Şeref-

Şemseddin

Selâhaddin Emir

Husâmeddin

Zevcesi Devlet - Hâtûn

Hâtûn [2]

Hâtûn [3]

Emir 'Abid

Zâhid

Emir Vâcid

Şâh - zâde

Emir Melike

Çelebî

Çelebî

Çelebî

Ahmed

Cihân Melek

Emir 'Alim

'Adil Hâtûn

Muhammed Amir

'Alim

Şâh - melik

Selçuk

(kız)

[1] Bu şecerede gösterilenlerden sonraki şahıslar için bundan sonraki listeye bakınız.

[2] Mutahhara Hatun'un oğulları: Burhaneddin İlyas paşa ve Hızır paşa.

[3] Şeref Hatun'un oğulları: Muzafereddin Ahmed paşa ve Emir şâh.

KONYA'DA MEVLÂNÂ DERGÂHINDAKİ POSTNİŞİNLER LİSTESİ [*]

Adı	Doğum taribi	Ölüm taribi	Kaç yıl yaşadığı	Hangi tarihte şeyh olduğu	Şeyhlik süresi
1 — Mevlânâ Celâleddin Muh. b. Sultan al-ulema Bahaeddin veled	?	672H/1273M	?	—	—
2 — Hüsameddin Çelebi	?	683H/1283M	?	672H/1273M	11
3 — Mevlânâ oğlu Sultan Veled	623H/1226M	712H/1312M	89	683H/1284M	29
4 — Sultan Veled oğlu Ulu Arif Çelebi	670H/1271M	719H/1319M	49	712H/1312M	7
5 — Sultan Veled oğlu Âbid Çelebi	682/1283M	739H/1338M	57	719H/13911M	20
6 — Sultan Veled oğlu Büyük Vâcid Çe- lebi	689H/1290M	742H/1342M	53	739H/1338M	3
7 — Ulu Arif Çelebi oğlu Emir Alim Çe- lebi	692H/1292M	751H/1350M	59	742H/1342M	9
8 — Ulu Arif Çelebi oğlu Muzaffereddin Büyük Adil Çelebi	695H/1295M	770H/1368M	75	751H/1350M	19
9 — Abid Çelebi oğlu İkinci Emir Alim Çelebi	725H/1324M	798H/1395M	73	770H/1368M	28
10 — Büyük Adil Çelebi oğlu İkinci Mu- hammed Emir Arif Çelebi	745H/1344M	824H/421M	79	798H/1395M	26

11 — İkinci Emir Alim Çelebi oğlu II. Emir Adil Çelebi	781H/1379M	865H/1460M	84	824H/1421M	41
12 — III. Adil Çelebi oğlu Cemaleddin Çelebi	841H/1437M	915H/1509M	74	865H/1460M	50
13 — Cemaleddin Çelebi oğlu Kadı Mehmet Paşa oğlu Husrav Çelebi	886H/1481M	969H/1561M	83	915H/1509M	54
14 — Husrev Çelebi oğlu Muhammed Faruh Çelebi	923H/1497M	1010H/1601M	87	969H/1561M	41
15 — Ferruh Çelebi oğlu Bostan Çelebi	961H/1558M	1040H/1630M	79	1010H/1601M	29
16 — Ferruh Çelebi oğlu Ebu Bekir Çelebi	965H/1557M	1050H/1640M	85	1040H/1630M	10 yıl 2 ay
17 — Karahisarlı II. Veled oğlu III. Muhammed Arif Çelebi (Ana tarafından Mevlânâ soyundandır).	1006H/1597M	1052H/1642M	46	1050H/1642M	26 ay
18 — Hasan Çelebi oğlu Pîr Hüseyin Çelebi	988M/1580	1077H/1666M	89	1052H/1642M	25
19 — Abdurrahman Çelebi oğlu I. Abdülhalim Çelebi	1035H/1625M	1090H/1679M	55	1077H/1666M	13
20 — Abdülhalim Çelebi oğlu II. Hacı Bostan Çelebi	1055H/1645M	1117H/1705M	62	1090H/1679M	27

	Doğum tarihi	Ölüm tarihi	Kaç yıl yaşadığı	Hangi tarihte şeyh olduğu	Şeyhlik süresi
21 — II. Bostan Çelebi oğlu I. Muhammed Sadreddin Çelebi	1080H/1669M	1123H/1711M	43	1117H/1705M	7
22 — II. Abdürrahman Çelebi oğlu IV. Muhammed Arif Çelebi	1090H/1679M	1159H/1746M	69	1123H/1712M	36
23 — IV. Arif Çelebi oğlu II. Hacı Ebu Bekr Çelebi	1133H/1720M	1199H/1785M	66	1159H/1736M	40
24 — İsmail Çelebi oğlu Hacı Muhammed Emin Çelebi	1155H/1742M	1130H/1815M	75	1199H/1785M	31
25 — Hacı Muhammed Emin Çelebi oğlu Muhammed Said Hemdem Çelebi	1221H/1806M	1276H/1859M	55	1230H/1814M	46
26 — Muhammed Said Hemdem Çelebi oğ- lu II. Mahmud Sadreddin Çelebi	1241H/1825M	1299H/1881M	58	1276H/1859M	23
27 — Muhammed Said Hemdem Çelebi oğ- lu İbrahim Fahreddin Çelebi	1247H/1831M	1299H/1881M	52	1299H/1887M	8 ay
28 — Muhammed Said Hemdem Çelebi oğ- lu Mustafa Safvet Çelebi	1250H/1834M	1305H/1887M	55	1299H/1881M	8 ay

29 — Muhammed Said Hemdem Çelebi oğlu Abdülvahid Çelebi	1275H/1858M	1325H/1907M	50	1305H/1887M	20
30 — Abdülvahid Çelebi oğlu II. Abdülhalim Çelebi (birinci defa)	1290H/1873M	—	—	1325H/1907M	3
31 — Necib Çelebi oğlu Veled Çelebi	1280H/1863M	—		1328H/1910M	9 ay
Abdülvahit Çelebi oğlu Abdülhalim Çelebi (ikinci defa)	—			1337H/1918M	1 yıl, 4 ay 16 gün
32 — Yakub Çelebi oğlu Amil Çelebi	—	1920M		1338H/1919M	7 ay 25 gün
Abdülvahid Çelebi oğlu Abdülhalim Çelebi (üçüncü defa)	—	1343H/1925M		1339H/1920M	4 yıl, 2 ay 22 gün

[*] Bu liste, merhum Ferit Uğur tarafından tertib edilip önce Konya Halkevi Kültür Dergisi, sayı: 32, s. 1744 de neşredilmiştir. Sonradan aynı mecmuanın, Mevlânâ özel sayısı, 1943, s. 148 de yeniden yayımlanmıştır. Biz, bunu, adı geçen mecmuanın bu ikinci sayısından alıp, Abdülbaki Gölpınarlı'nın, Mevlânâ'dan Sonra Mevlânâlık adlı eserinde çıkan liste (bk. sah. 152 - 3) ile karşılaştırdık, Gölpınarlı, listede adı geçen şahısların, doğum tarihleri, yaşlarını ve postnişinlik tarihlerini bildiren yılları, ihtimal şüpheli gördüğü için eserine nakletmemiştir. Ayrıca Abdülbaki Gölpınarlı'nın eserinde rastlanılan ufak farkları da ilâve ettik. Listede muhtelif şahısların tercüme-i hallerine dair nerelerde malûmat bulunduğunu gösteren notlar da tarafımızdan ilâve edildi.

1) Tercüme-i hali için bk. bu kitap, Bölüm 1-3; c. Abdül-baki Gölpınarlı, **Mevlânâ Celâleddin** İstanbul 1952; R. Ritter, **Celâleddin Rumî, 1A**, III, 53 vd.; Bedi'u'z-zamân Furûzanfer, **Risâle der tahkik-i ahvâl u zindegânî-i Mevlânâ Celâleddin Muhammed**, Tahran 1315; Şibli-i Nu'mânî, **Savânih-i Mevlevî-i Rumî**, Farsçaya terc. Seyyid Muhammed Takî-i Fahr-i Dâ'î-i Giylanî, Tahran 1332.

2) Bk. bu kitap, 6. Bölüm; A. Gölpınarlı, **Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik**, İstanbul, sah. 19-28.

3) Bk. bu kitap, 6. Bölüm; A. Gölpınarlı, aynı eser, 29-64; Meliha Tarıkâhya'nın Sultan Veled'in **Maarif** adlı eserinin tercümesine yazdığı önsöz, V-XL.

4) Bk. bu kitap, Bölüm 7-10; Gölpınarlı, **ayn. esr.**, s. 65-95.

5) Bk. bu kitap, 9. Bölüm; Gölpınarlı, **ayn. esr.**, sah. 96-98.

6-12) Bk. Gölpınarlı, **ayn. esr.**, s. 98-100.

13) Bk. Gölpınarlı, **ayn. esr.**, s. 154

14) **Ayn. esr.**, s. 155.

15) **Ayn. esr.**, s. 156.

16) **Ayn. esr.**, s. 158, 162 vd.

17) **Ayn. esr.**, s. 164.

18) **Ayn. esr.**, s. 164-5.

19) **Ayn. esr.**, s. 165-68.

20) **Ayn. esr.**, s. 168-169.

21) **Ayn. esr.**, s. 169-70.

22) **Ayn. esr.**, s. 170.

23) **Ayn. esr.**, s. 170.

24) **Ayn. esr.**, s. 170. vd.

25) **Ayn. esr.**, s. 174.

26) **Ayn. esr.**, s. 176-7.

27) **Ayn. esr.**, s. 177.

28) **Ayn. esr.**, s. 177.

29-32) **Ayn. esr.**, s. 177-181.

Â R İ F L E R İ N M E N K İ B E L E R İ

(564) Yine nakledilmiştir ki: Mevlâna hazretlerinin (Tanrı onun ruhunu rahatlandırsın) ölümünden sonra müteassıp fakîhler, mağrur zâhidler, Pervâne'ye gelerek: "Semâ, haramdır. Mevlânâ'nın, zamanında semâ yaptığını ve bunun kendisine mahsus olduğunu kabul ediyoruz; fakat şimdi, onun bu âdeti arkadaşlarına geçti. Onlar bu bid'ate sarılıyor ve aşırı dereceye varınıyorlar. Sizin, öneyak olup asıl ve esas olmyan böyle bir bid'ati yasak etmeniz gerekir," diye ısrarda bulundular. Bunun üzerine Pervâne kalkıp Şeyh Sadreddin hazretlerine gitti ve meseleyi anlattı. Konya'nın bütün büyükleri de orada idiler. Şeyh Sadreddin: "Benim (sözümü) kabul edersen, dervişlerin sözlerine güvenin varsa, Mevlânâ'nın şan ve şerefi hakkındaki inancın da sağlamsa, Tanrı hakkı için bu hususta hiçbir şekilde müdahalede bulunma, bir şey söyleme ve garazı olanın sözlerine uyup itiraz etme; çünkü bu, velilerden bir nevi yüz çevirmedir. Velilerden yüz çevirmekse, uğursuzluk getirir. Tanrı velilerinin bu çeşit bid'atleri, ulu peygamberlerin sünneti gibidir. Onların hikmetini veliler bilirler. Kaadir olan Tanrı'nın işareti olmadan onlardan bir şey çıkmaz. Nitekim: 'Velilerin olgunlarından çıkan güzel bid'at, peygamberlerden (onlara selâm olsun) gelen parlak sünnet gibidir, demişlerdir,' " dedi. Pervâne'nin, hoş gitmiyen bu düşünceden vazgeçerek Tanrı'dan mağfired dilemesine bu olay sebeb oldu. O mânasız ve iddiacı cemaat de dağıldı ve bir daha toplanıp bir topluluk kurmaları mümkün olmadı.

(565) Yine insanların ulularından nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ'nın hanımı (Tanrı bizi ikisinin sırrı ile kutlasın): "Hüdâvendigâr hazretlerinin dünyayı hakikat ve mânalarla doldurması için üç yüz veya dört yüz yıllık bir aziz ömrünün olması lâzımdı," dedi. Bunun üzerine Mevlânâ: "Niçin? niçin? Biz ne Firavun ve ne Nemrud'uz; bizim bu toprak âlemiyle ne işimiz var, bize bu toprak âleminde huzur ve karar nasıl olur? Biz, birkaç mahpusun kurtulması için bu dünya zindanında hapsolmuşuz. Yakında Tanrı'nın sevgili dostunun (Peygamberin) yanına döneceğimiz umulur," dedi.

Şiir:

**Toprak âlemi nerede? Temiz cevher nerede? Biz
ne için aşağı indik. Bu zindanın kapısını açınız,
bu ne biçim yerdir.**

Ortada zavallıların faydaları olmasaydı, bu toprak meskeninde bir an bile durmazdık,” buyurdu ve dedi:

Şiir:

**Ben, insanlara faydam dokunsun diye bu dünya
zindanında kalmışım. (Yoksa) hapishane nerede,
ben nerede? Kimin malını çalmışım?.**

(566) Yine derler ki: Mevlânâ bu dünyadan göçmek istediği günlerde, üç gün üç gece kimse ile konuşmadı ve kimsenin de onunla konuşmağa gücü yoktu. Hanımı, Mevlânâ'nın yanına gelip, baş koydu, ondan can sıkıntısı ve gönül darlığının sebebini sordu. Mevlânâ: “Ben ölümümün nasıl olacağını düşünüyorum,” buyurdu ve şu şiiri okudu:

**Ormanda bulunan, ecelden korkan ve ecel aslanı-
nın korkusundan kan kusan aslanların ruhlarını
gör.**

(567) Yine o günlerde Mevlânâ, mübarek medresede dolaşüyor, bağırıp çağırıyor, derinden ahlâk çekiyordu. Evde bir kedi vardı. Bu kedi, Mevlânâ'nın önüne geldi, son derece acıklı bir şekilde mivaylayıp feryat etti. Mevlânâ gülümseyerek: “Bu zavallı kedi ne diyor, biliyor musunuz?” buyurdu. Orada bulunanlar: “Hayır,” dediler. Bunun üzerine Mevlânâ: “O, bugünlerde siz selâmetle yükselere ve öz vatanınıza gideceksiniz, ben zavallı ne yapacağım diyor,” dedi. Bütün dostlar feryad edip kendilerinden geçtiler. Mevlânâ'nın ölümünden sonra bu kedi yedi gün yedi gece su içmedi, yemek yemedi ve sonunda öldü. Mevlânâ'nın kızı Melike hatun, onu kefenleyerek mübarek türbenin civarına gömdü. Kediyi gömme töreninde dostlar için helva yaptılar.

(568) Yine meşhurdur ki: Hüdavendigâr'ın,

son günlerinde elli iki direm tutarında borcu vardı. Kendisi alacaklıya birkaç altın kırıntısı verilmesini, ve ondan helâllik istemelerini emretti. Alacaklı bunu kabul etmeyip Mevlânâ'ya bağışladı. Bunun üzerine Mevlânâ "Âlemlerin Rabbine hamdolsun bu korkunç belâdan kurtuldum," dedi.

(569) Yine Çelebi Hüsameddin hazretlerinden nakledilmiştir ki: Bir gün şeyh Sadreddin, dervişlerin ile ri gelenleriyle birlikte Mevlânâ'nın hastalığını sormaya gelmişti. Mevlânâ son derece büyük bir ilgi gösterdi, çok üzüldü ve: "Tanrı yakın zamanda şifalar versin. Hastalık (âhirette) derecenin yükselmesine sebeptir. İnşallah yakın zamanda tam bir sıhhat elde edilir. Mevlânâ hazretleri, âlemlerin canıdır. O, sıhhatli olmaya lâyıktır," diye temennilerde bulundu. Bunun üzerine Mevlânâ da: "Bundan sonra Tanrı, sizlere şifalar versin, âşıkla mâsuk arasında bir kıl gömlekten başka bir şey kalmadı; bunu da soyup çıkarmalarını ve nurun nura ulaşmasını istemiyor musunuz?" dedi ve şu şiiri söyledi:

**Onun sevgiliyle cırıl çıplak sarılıp kucaklaşması,
kıldan veya ipekten bir elbise içinde sevgiliyle
sarılıp kucaklaşmasından daha hoştur.
Ben bedenden sıyrılıp çıplak oldum, o da hayal-
den. Şimdi ben vuslat mertebelerinin nihayetinde
salınıp yürüyorum.¹**

Sadreddin, yakındakilerle birlikte göz yaşları dökerek kalkıp gitti. Mevlânâ hazretleri de şu gazeli söylemeğe başladı. Bütün arkadaşlar elbiselerini yırttı ve bağırıp çığlıklar kopardılar.

Şiir:

**Sen, içimde benimle beraber yaşıyan nasıl bir pa-
dişahın olduğunu ne bilirsin? Benim bu altın renk-
li yüzüme bakma, ayakların demirdendir. Ben ta-
mamıyla beni varlık âlemine getiren bir padişaha
doğru yöneldim, gidiyorum. O beni yaratmıştır,
ona binlerce aferin olsun, ilâh...**

(570) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ bir

gün yakın arkadaşlarını ve denenmiş dostlarını etrafına topladı. Onlara: “Bu dünyadan göçeceğim diye hiç üzülmeyiniz. Mansur’un (Tanrı ondan râzı olsun) nuru, yüz elli sene sonra Ferideddin-i Attar’ın (Tanrı’nın rahmeti onun üzerine olsun) ruhunda tecelli edip, onun mürşidi oldu. Ne halde olursanız olunuz, benimlesiniz. Size gözükmem için beni hatırlayın. Hangi kıyafette olursam olayım, daima sizinleyim, kalblerinize mâna ve hakikatleri dökerim. Sultanımız Muhammed Mustafa’nın: ‘Benim ölüm de, dirim de sizin için hayırlıdır’ buyurduğu sözünü, ben de aynen tekrar ediyorum. Bunun mânası, benim dirim doğru yolu göstermek ve ölümüm de yarıdım etmek içindir,” dedi. Peygamber,

Şiir:

**Bu dünyada, ey Tanrım! bu ümmete doğru
yolu, öteki dünyada da, yüzünün ayını göster,²**

der.

Bunun üzerine dostlar feryat edip göz yaşları dökmeğe başladı ve onun ayaklarına kapandılar.

(571) Yine şöyle anlatırlar ki: Mevlânâ’nın ölümü yaklaştığı vakit, Kira Hatun: “Ey âlemin nuru, ey Âden’in canı, ey o demin sırrı, bizi kime bırakıp nereye gidiyorsun?” diye feryatlar etmeğe ve acısından, üstünü, başını yırtmağa başladı. Mevlânâ: “Ben nereye gidiyorum? Aranızda olduğumdan şüphe etmeyin,” buyurdu. Bunun üzerine Kira Hatun: “Acaba Hüdavendigâr’ımız gibi bir başkası gelecek mi? Onun gibi biri çıkacak mı?” dedi. Mevlânâ: “Eğer böyle olursa, işte ben oyum,” buyurdu ve şu şiiri okudu:

**Âlemde, suretten utanan bir can vardır. İnsan
şekline bürünse de, o yine benim insanımdır.**

Ve yine buyurdular ki: Bu âlemde, biri size, diğeri de, bedene olmak üzere iki ilgimiz vardır. Tanrı’nın inayetiyle her şeyden sıyrılıp tecerrüt ve birlik âlemi yüz gösterdiği zaman, bedene olan ilgim de sizin olacaktır.

(572) Yine Tanrı arıyan, Tanrı’yı bilen ve kendilerine örnek edindikleri Mesnevihan Sıraceddin (Tanrı rahmet

etsin) şöyle rivayet etti ki: “Bir gün Mevlânâ’ dan: ‘Mustafa hazretleri: Ben, bin sene toprağın karnında kalmam, buyurdu. Acaba bu doğru mudur?’ diye sordular. Mevlânâ da: Peygamber doğru söylemiştir. O, daima doğru söyleyici ve emindi,” dedi.

(573) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ, son nefesinde Hüsameddin Çelebi’ye: “Beni, lâhtın üzerine koy; çünkü ben, hepsinden önce kalkacağım,” buyurdu.

(574) Yine derler ki: Mevlânâ daha hasta döşğinde idi. Yedi gün yedi gece hadden aşırı deprem oldu. Birçok evler ve bağların duvarları yıkıldı. Dünya birbirine girdi. Yedinci depremde dostlar feryat ederek Tanrı’dan yardım dilediler. Mevlânâ: “Evet, zavallı toprak, yağlı bir lokma istiyor. Bunu vermek lâzımdır,” buyurdu ve sonra da arkadaşlara şöyle vasiyet etmeğe başladı: Ben size, gizlice ve açıkça Tanrı’dan korkmayı, az yemeği, az uyumağı, az söylemeği, günahlardan çekinmeği, oruca, namaza devam etmeği, daima şehvetten kaçınmağı, halkın eziyetine ve cefâsına dayanmağı, ayak takımıyla ve akılsızlarla düşüp kalkmaktan uzak bulunmağı, kerîm olan sâlih kimselerle beraber olmağı vasiyet ederim. Çünkü insanların hayırlısı, insanlara faydası dokunandır. Sözlün hayırlısı da az ve öz olanıdır.

Şiir:

Heva ve hevesten yüz çevirmek, kahramanlık, hava hevesi bırakmak da Peygamberliğe has olan bir kuvvettir.

Hamd yalnız Tanrı’ya mahsustur. Tanrı’yı birliyen kimseye selâm olsun.

(575) Yine ilâhî dost, nazar sahibi, fakîh Sıraceddin-i Tatarî’den (Tanrı rahmet etsin) nakledilmiştir ki: Mevlânâ öleceği sırada Sıraceddin’i yanına çağırarak şu duayı kendisine öğretmiş ve bunu iyi ve sıkıntılı zamanında daima okumasını buyurmuştur: Yarabbi! Beni, sana ulaştırmağa vesile olan Mevlânâ’ya hasret çekiyorum. Sana vesile olan sağlığı, seni bol bol tesbih etmek için istiyorum. Yarabbi! Bana, ne senin zikrini unutturacak, sana olan şevkimi söndürecek seni

tesbih ederken duyduğum lezzeti kesecek bir hastalık, ne de beni azdıracak, şer ve kötülüğümü artıracak bir sıhhat ver. Ey merhamet edenlerin en merhametlisi! Merhametinle bu duamı kabul et!

(576) Y i n e gönül sahibi bir derviş, Mevlânâ'dan fakirliğin ne olduğunu sormak istedi. Mevlânâ derhal bulunduğu semâ içerisinde şu rubaiyi okudu:

Fakirlik cevher, fakirlikten başkası arazdır; fakirlik şifa, fakirlikten başkası hastalıktır. Dünya bastan başa aldatma ve aldanmaktır. Fakirlik bu âlemden bir hazinedir ve her şeyden maksat odur.

Bunun üzerine derviş hıçkırıklar içinde Mevlânâ'nın ayaklarına kapanıp mürid oldu.

(577) Y i n e bir gün azizlerden biri: "Riyazet nedir?" diye sordu. Mevlânâ (Tanrı aziz olan ruhunu kutlasın) şu kıtayı okudu:

Namaz kılana az bir yemek yeter. Çok yemek uykuyu getirir. Acıktığım vakit bir dilim ekmekle Fırat nehrinden bir avuç su bana yeter.

(578) Y i n e ölümünün yakınlaştığı günlerde, şehrin bütün imamları ve zamanın bütün şeyhleri Mevlânâ'yı ziyaret ederek böyle bir devletten mahrum olacaklarından ötürü ağlayıp sızladılar. Cemaatten biri: "Mevlânâ'nın halifelğine kim yakışır ve buna kimi uygun buyurdular?" diye sordu. Mevlânâ: "Hakk'ın Halifesi, zamanın Cüneyd'i, bizim Çelebi Hüsameddinimizdir," buyurdu. Bu soruyu üç defa tekrarladılar, O da aynı cevabı üç defa tekrar etti. Dördüncü defasında: "Mevlânâ Bahâeddin. Veled için ne buyuruyorsun?" diye sordular. Mevlânâ: "O, pehlivandır, vasiyete muhtaç değildir," dedi.

Şiir:

Aşk yarasının izi bulunan kimsenin yüzünde, bu iz nur gibi apaçık gözükür.

Başka bir şiir:

Veled'in lâf ve dâvaya ihtiyacı yoktur; çünkü

**(büyüklük) onun yüzünde güneş gibi apaçık gör-
rülür.**

Bunun üzerine hepsi baş koyup dışarı çıktılar.

(579) Yine ilâhî fakir, kulların kendisiyle övündü-
ğü İhtiyareddin İmam (Tanrı rahmet etsin) Çelebi Hüsamed-
din'den r i v a y e t e t t i ki: Çelebi Hüsameddin, ona şö-
yle anlattı: Hüdavendigâr'ın son gününde, mübarek başı ucun-
da oturmuştum. Hüdavendigâr'ım ve şeyhim bana yaslanmış-
tı. Birdenbire odada güzel yüzlü bir adam peyda oldu. Onun
ruhu tecessüm etmiş ve son derece güzel bir şekil almıştı. Öy-
leki, ben onun bu son derecedeki güzelliğinin letafetinden ken-
dimden geçtim. Mevlânâ hemen yerinden kalktı, onu karşıla-
dı ve: "Yatağı kaldırınız," diye emretti, O genç bir müddet
durdu. Ben, gencin yanına gidip: "Ne var, sen kimsin, ne
istiyorsun?" diye sordum. O da: "Ben, kesin karar verme me-
leği Azrailim, Mevlânâ hazretleri ne buyuracak, diye celil olan
Tanrı'nın emriyle geldim," dedi. Mevlânâ, "ne mutlu o göz-
lere ki böyle bir yüzü görebilir. İşte Tanrı'yı görmüş temiz
nazar böyle olur," dedi. O heybetten dehşet içinde kaldığım
sırada Mevlânâ'nın şu beyti buyurduğunu işittim:

**Yakına gel, yakına gel; ey benim canım! Ey be-
nim sultanımın habercisi!**

"Buyurulanı yap. Tanrı isterse, sen bizi sabredenlerden
bulacaksın" (K., XXXVII, 102). Sonra Mevlânâ buyurdu,
bir leğen su doldurup getirdiler; mübarek ayaklarını leğene
daldırdı. Sonra durmadan leğendeki sudan alıp göğsüne, mü-
barek alnına sürüyor ve şu beyitleri okuyordu:

**Sevgili, zehir dolu bir kadeh önümüze getirdi,
onun eliyle sunulduğu için bu zehiri sevinçle iç-
tik. Biz ruh bakımından feleklerin üstünde, cisim
bakımından da yerin altındayız. Suret bakımından
öldükse de, sıfat bakımından dirildik. Can tertem-
iz bir ayna, ten de onun üzerinde bir tozdur.
Tozun altında olduğumuz için güzelliğimiz görün-
müyor. Bu iki ev, bu iki konak hiç şüphe yok ki**

onun mülküdür. Onun hizmetini yap ve bu hizmetti yaptım diye de övün.

Yine o sudan alıp alnına ve yüzüne sürüyor ve şöyle di-yordu:

Şiir:

**Sen müminsin, tath isen, ölümün de mümindir;
kâfir ve acı isen ölümün de kâfirdir.**

Biz bu halde iken guyendeler içeri girip şu rubaiyi oku-maya başladılar:

**Hakkında kötü zanda bulunan gönül, senden uzak
olsun. Sen safra illetine tutulmuşların kalblerinin
ağzında acısın. (Tatlılıkta) seni kıskanan şeker bile
senden uzak olsun.**

Bütün arkadaşlar ağlayıp, feryatlar ediyorlardı. Mevlânâ: “Evet, dostlarımızın dediği gibidir. Fakat evleri yıktıktan sonra ne fayda,” dedi.

Şiir:

**Harabolan kalbimi gör, hoş nazarla bak; çünkü
güneş viraneye hoş nazarla bakar.**

“Dostlarımız bizi bu tarafa çekiyor, Mevlânâ Şems-i Teb-rizî hazretleri de o tarafa çağırıyor. ‘Tanrı tarafına çağırmanın davetine icabet edip iman getiren’ (K., XLVI, 30) âyetinde buyrulduğu veçhile gitmek zaruridir,” buyurdu.

Şiir:

**Bütün bu varlık, yokluktan var oldu, meydana ge-
lip tekrar yokluk zindanına esir oldu. Tanrı’nın
hökmi böyle ebedîdir. Hüküm yüce ve büyük olan
Tanrı’nındır.**

Derler ki: Sultan Veled hazretleri o günlerde, sonsuz çalışıp didinmeden, üzüntüden ve uykusuzluktan son derece zayıflamıştı. Daima ağlıyor, feryad ediyor, elbiselerini yırtıyor ve hiç uyumuyordu. O gece, Mevlânâ hazretleri: “Baha-eddin ben iyiyim, git yat, biraz dinlen,” buyurdular. Veled hazretleri baş koyup gittikten sonra Mevlânâ, şu gazeli buyurdu

ve Çelebi Hüsameddin hazretleri kanlı göz yaşları ile onu yazdı:

**Git başını yastığa koy, beni yalnız bırak. Gecele-
ri dolaşan, ben kalbi harab ve müptelâyı bırak.
Biz geceleri sabahlara kadar sevda dalgaları için-
deyiz. İstersen gel bizi bağışla, istersen cefa et.
O güzeller şahına, vefa etmek vacip değildir.
Ey yüzü sararmış âşık! Sen buna sabredip vefa
et. Bizim, kalbi karataş gibi sert ve boş yere âşık-
ları öldüren bir sevgilimiz vardır. O, öldürür ve
hiç kimse ona kanının pahasını sormaz.
Bu ölümden başka çaresi olmayın bir derttir. O
halde ben: “Bu derde deva bul” nasıl derim.
Dün akşam rüyada aşk diyarında dolaşan bir ihti-
yar gördüm. O bana: “Bizim tarafımıza gel” di-
ye eliyle işaret etti. İlâh...
İşte Mevlânâ’nın söylediği son gazel budur.**

(580) Y i n e âriflerin sultanı, Çelebi Ârif (Tanrı onun aziz olan sırrını kutlasın) r i v a y e t e t t i ki: Mevlânâ’nın kutsal ruhu, zâtı niteliksiz olan Tanrı’nın celâli huzuruna dönüp gittiği ve Cennet’in en güzel yerlerini, bu ünsiyet meclislerine tercih ettiği vakit, şekil bağlamış bir melek gibi olan Mevlevî imamı Mevlânâ İhtiyareddin şöyle anlattı: Ben, onun ipek gibi olan cesedini teneşire koyup tam bir edeb, terbiye, son derece korku ve dehşet içersinde yı-karken mahrem olan dostlar, (bir yandan) su döküyor, (bir yandan da) ulu eshabın Peygamberin cesedinden akan sula-rı içtikleri gibi, cesetten akan suları, bir damla yere düşür-medeyi içiyorlardı. Elimi mübarek göğsüne koyduğum vakit, Hüdâvendigârımız, dehşetli bir harekette bulundu. Bunun üzerine, elimde olmayarak büyük bir çılgılık kopardım; yüzümü onun, kinden arı duru olan mübarek göğsüne koyup ağladım. Mevlânâ hemen sağ eliyle, kulağımı öyle bir yakaladı ki ak-lım başımdan gitti. (Bununla): “Ses çıkarma, cür’et gösterme” demek istedi. Ben hayrette kaldım. o anda hâtiften: “Habe-riniz olsun! Tanrı’nın dostlarına korku yoktur. Onlar mahzun

olmazlar” (K., X, 62). “Müminler ölmezler, belki onlar bir evden diğerine nakl olunurlar” diye bir ses geldi.

Şiir:

Azrail, âşıklara yol bulup el uzatamaz, aşkın âşıklarını, aşk ve sevdâ öldürür.

Sonra cenazeyi dışarı çıkardılar. Büyük küçük bütün insanlar başlarını açmışlardı. Kadınlar ve çocuklar da orada idiler. Büyük kıyamete benzer bir kıyamet koptu. Herkes ağlıyordu. Erkekler çıplaktılar, feryad ederek elbiselerini yırtarak gidiyorlardı. Hristiyanlardan, Yahudilerden, Araplardan, Türklerden v.s.’den bütün milletler, bütün din ve devlet sahipleri hazır bulunuyorlardı. Her biri, kendi âdetleri veçhile kitapları ellerinde önden gidiyorlar, Zebur’dan, Tevrat’tan, İncil’den âyetler okuyor ve hepsi de feryat ediyordu. Müslümanlar, sopa ve kılıçla bunları savamıyorlardı. Zira bu cemaat hiç çekinmiyordu. Büyük bir karışıklık oldu. Bu haber büyük sultana, Sâhibe ve Pervâne’ye erişti. Bunun üzerine onlar da papaz ve kiliselerin büyüklerini çağırıp onlara: “Bu olayın sizinle ne ilgisi vardır? Bu din padişahı bizim başbuğumuz, imamımız ve rehberimizdir,” dediler. Onlar da: “Biz, Musa’nın, İsa’nın ve bütün peygamberlerin gerçekliklerini onun açık sözlerinden anladık ve kendi kitaplarımızda okuduğumuz olgun peygamberlerin tabiat ve hareketlerini onda gördük. Siz Müslümanlar, Mevlânâ’yı nasıl devrinin Muhammed’i olarak tanıyorsanız, biz de onun zamanın Musa’sı ve İsa’sı olarak biliyoruz. Siz nasıl onun muhibbi iseniz, biz de bin şu kadar misli daha çok onun kulu ve müridiyiz. Nitekim kendisi buyurmuştur:

Yetmiş iki millet sırrını bizden dinler. Biz, bir perdeden yüzlerce ses çıkaran bir neyiz.

“Mevlânâ hazretlerinin zâtı, insanlar üzerinde parlayan ve onlara inayette bulunan hakikatler güneşidir. Güneşi, bütün dünya sever. Bütün evler onun nuruyla aydınlanır,” dediler. Bir Rum keşişi de: “Mevlânâ ekmek gibidir. Hiç kimse ekmeğe ihtiyaç duymamazlık edemez. Ekmekten kaçan hiçbir aç

gördünüz mü? Siz, onun kim olduğunu nereden bileceksiniz?" dedi. Bunun üzerine büyükler susup hiçbir şey söylemediler. Bir taraftan da tatlı sesli hâfızlar vecidle âyetler okuyorlar, tatlı nefesli Kur'an okuyanların sesleri, dertli ve acı feryatları göklere yükseliyordu. Güzel sesli müezzinler, halka, kıyamet yerine, bu kıyametin koptuğunu selâ vererek bildiriyorlardı. Yirmi bölük gûyende de Mevlânâ'nın ölümünden önce söylemiş olduğu mersiyeleri okuyordu. Nekkarecilerin naraları, zurna ve beşaret, nefir v.s. sesleri "İsrafil'in surunun çalındığı zamanda..." (K., LXXIV, 8) âyetinde olduğu gibi kıyametler koparıyordu. Güneş doğarken mübarek medreseden tabutu alıp yola çıktılar. Tabut, yolda altı defa parçalandı. Her defasında başka bir tabut yaptılar. Nurlu türbesinin bulunduğu mezarlığa geldikleri vakit karanlık basmış, gece olmuştu.

(581) Yine nakledilmiştir ki: Çelebi Hüsameddin hazretleri, Hüdavendigâr'dan: "Namazını kim kılsın?" diye sorduğu vakit, Hüdavendigâr: "Şeyh Sadreddin hepsinden evlâdır," diye buyurdu; çünkü bütün âlimler ve kadıların ileri gelenleri, onun namazını kılmak istiyorlardı. Fakat kimseye müyesser olmadı. Bu özel lûtuf, zamanın o tek bilginine (Sadreddin'e) nasip oldu.

(582) Yine Çelebi Hüsameddin hazretleri buyurdu ki: Kadı Sıraceddin Mevlânâ'nın hastalığını sormaya gelmişti. Ben, Mevlânâ belki dudaklarını ıslatır diye elimde bir kâse şerbet tutuyordum. Fakat Mevlânâ, bu şerbete hiç iltifat etmiyordu. Ben, belki o büyük adamın elinden içer ümidiyle kâseyi Sıraceddin'e verdim. Mevlânâ yine hiç rağbet göstermedi. O dışarı çıkınca seyh Sadreddin içeri girdi ve kâseyi elimden alarak Mevlânâ'ya sundu. Mevlânâ, birkaç yudum içip geri verdi. Sadreddin: "Yazık, yazık! Hudavendigâr'ın mübarek vücudundan mahrum kaldığımız vakit halimiz nice olur," dedi. Mevlânâ: "Bizden sonra siz de göçücü olan bu âlem,den vuslat âlemine ve hakikî maksada erişeceksiniz," buyurdu.

(583) Yine bir ziyafet gününde mahfil emîri Kemaleddin yolun ağzında durmuş, herkesin lâkabını söyleyip dua ediyordu. Sıra Şeyh Sadreddin'e gelince: "Bismillâh, hakikat

arayanların padişahlarının padişahı, âlemlerde İslâm dininin şeyhi,” diye lâkabını zikrederek dua etti. Şeyh Sadreddin: “Dünyada İslâmın şeyhi bir kişiydi, o da gitti. Böylece onun ölümünden sonra topluluğumuzun bağı çözüldü. Mâna gerdanlığının ortasındaki nadide inci (düşüp) kayboldu. Artık bundan sonra işlerin ve topluluğun düzeni bozulacaktır,” buyurdu. Dediği gibi de oldu. Sonra hüngür hüngür ağladı. Etrafındakilerinin de feryatları göklere yükseldi. Zamanın şeyhlerinden bir, bölüğü itiraz edip “Önceden niçin bunları söylemedin,” dediler. Şeyh: “Dükkânlarınızın harabolmaması, dünyanın da tamamıyla bozulmaması için söylemedim,” dedi. Bunun üzerine Fahreddin-i Irakî çıkıp gitti. Bu topluluk da yavaş yavaş darmadağınık oldu. Neşe ve sevinç yaygılarını da dürdüler. İnsanlar arasında, safvet izleri ve vefalı dostlar kalmadı. Sultanların ve nazlı emîrlerin tâlihlerinin tahtı Moğollar’ın ayağı altında çiğnendi. Servetler mahvoldu, başlar kesildi. Medreseler, hankahlar, misafirhaneye döndü. Yeryüzünden bereket kalktı. Zâlimlerin karanlığı âlemin üzerine çöktü ve dünya birbirine girdi. Kırk gün sultanlar ve emîrler ata binmediler. Bir süre her gün, bütün emîrler ve fakirler kendi hallerine göre yemekler verdiler.

Yine bir gece Pervâne’nin tertibettiği bir ziyafette ediblerin sultanı emîr Bedreddin Yahya (Tanrı onu mağfiretine bürüsün) semâda hararetlenmişti. Acısından elbiselerini yırtıp şu rubaiyi söylüyordu:

**Senin gamınla ıslanmıyan göz, senin mateminle
yurtlmıyan yaka nerede?
Senin yüzüne yemin ederim ki yerin sırtından
toprağın karnına senin gibi bir insanın tohumu
düşmedi.**

Bunun üzerine Pervâne, kendisine hediyeler verdi ve güzel bir katır bağışladı.

Emîr Bahaeddin-i Kaniî gibi şairlerin ve fazıl kişilerin sultanı olan her ulu kimse güzel rubailer söyleyip inancını gösterdi. O din dervişlerinden biri, şu rubaiyi söyleyip ağladı:

**Ey toprak! ben, kalbimin kederinden, bugün ece-
lin sende bir cevher sakladığını söyleyemiyorum.
Âlemin gönüllerini avlıyan tuzak, tuzığa düştü.
Bütün mahlûkların gönlünü bağlayan, senin kuca-
ğında uykuya daldı.**

Mevlânâ (Tanrı onun aziz olan sırrını kutlasın), 672 h. senesi Cemaziyel-ahır ayının beşinci pazar günü, güneş baktarken bu Mülk âleminden Melekût âlemine göçtü.

Şiir:

**O mâna sultanı, futursuzca, o nur denizine doğru
oynayarak gitti.**

(584) Yine kerem sahibi arkadaşlardan nakledilmiştir ki: Mevlânâ'nın ölümü gününde, cenazenin önünden yedi öküz çektiler. Bunlardan birini Kalenderler tekkesinde, kurban etmesi için ilâhî ârif Niksarlı Ebû Bekr-i Cevlakî'ye gönderdiler. Şeyh derhal bunun kurban edilmesini, miskin ve fakirlere dağıtılmasını emretti. O sırada şeyhin candan dostu olan Ömer-i Garihî de geldi ve: "Bu öküzün bir budu da bize isabet etmiyecek mi?" dedi. Şeyh Ebû Bekr: "Halâ köylülükten kurtulmamışsın. Çünkü sen köylü çocuğusun. Onun uğrunda canımızı kurban etmemiz ve katırımızı satıp ziyafet vermemiz gerekir. Onun öküzünü miskinlerden ve fakirlerden esirgeyip tamah etmemiz erliğe sığar mı?" dedi. Bunun üzerine Kalenderler hep birden gülbanklar okuyup, hay-u-huy ettiler. Şeyh Ömer: "Bizi utandırdın," diyerek onun bu sözlerinden incindi ve kalkıp yola koyuldu. "Dervişlerin dervişliği," diyerek katırımı sattı. Bununla güzel bir ziyafet verdiler. Şeyh Ebû Bekr: "Gel bakalım derviş. Biz sözümüzü geri aldık," dedi. Bunun üzerine tekbirler getirip hoş vakit geçirdiler. İşte tarikat sahipleri, hakkı böyle teslim ederler.

(585) Yine bir gün, son gelenlerin en faziletlisi Saîd-i Şehit, kadı Necmeddin-i Taştî (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) ulular toplantısında şu lâtifeyi anlattı: Bütün dünyada, umumî olan üç şey vardı. Bu üç şey Mevlânâ'ya nisbet edildikten sonra özel bir mâna aldı ve insanların aydınları

bunu hoş gördüler. Bunlardan biri, mesnevi'dir. Eskiden her (kafiyeli) iki mısraa mesnevi derlerdi; fakat zamanımızda mesnevi denilince akıla, hemen Mevlânâ'nın **Mesnevi**'si gelir. İkincisi, eskiden bütün bilginlere mevlânâ diyorlardı, fakat bugün mevlânâ denilince Mevlânâ hazretleri anlaşılır. Üçüncüsü, her mezara türbe derlerdi. Bugün ise herhangi bir türbe anılsa veya söylenilse Mevlânâ'nın kabri akıla gelir.

(586) Yine bir gün Sultan Veled buyurdular ki: Babamın ölümünden sonra Çelebi Hüsameddin ile Kira Hatunun yanında oturmuştuk. Kira Hatun, Mevlânâ'nın "İki, üç, dört kanadlı bir melek" (K., XXXV, 1) gibi, kanadlarını açıp başımızda, durduğunu ve bizi korumakta olduğunu gördü.

(587) Yine arkadaşların özü, velilerin ruhu, Sıraceddin Mesnevihan (Tanrı ondan râzı olsun) şöyle rivayet etti ki: Mevlânâ'nın ölümünden sonra Sıraceddin Tatarî (Tanrı rahmet etsin) Mevlânâ'yı rüyasında gördü. Mevlânâ, bir evin köşesinde başını önüne eğip oturmuştu. Sıraceddin, ondan: "Öteki dünyanın durumu nasıldır?" diye sordu. O: "Sıraceddin, beni ne öteki dünyada tanıdılar, ne de bu dünyada bildiler. Öyleki hiçbir yakın meleğin 'Sonra indi ve göründü' (K., LIII, 8) âyetinde buyurulan makamdan haberi yoktur. Hiç kimse de burdaki duruma vâkıf değildir. Bu makama ve bu mânaya vâkıf olan oradan başka bir yerde duramaz. İşte bizim makamımızın da kerim, kâmil ruhanilerle hükümü böyledir," buyurdu.

(588) Yine Bahâeddin-i Bahrî (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) şöyle rivayet etti ki: Bir gün Çelebi Hüsameddin hazretleri (Tanrı onun aziz olan sırrını kutlasın) buyurdu ki: Şeyhim hazretlerinin ölümünden tam yedi sene geçti. Bu yedi yıl içinde onu bir kere olsun rüyamda görmedim. Onu, o dereceler âleminde ne kadar aradımsa da, hiç bulamadım. Hiç kimse de bana o nişanı olmıyan şanlı kişiyi bulmağa yarar bir ipucu vermedi.

Şiir:

Nişansız olduğun için kimse aramaz nişanını.

Mekânsız olduğun için kimse bulamaz mekânını.

Şaşırp kalmıştım. Bir gün bağda dolaşıyordum, birden-bire dokuzuncu feleğin kapısı açıldı. Mevlânâ bana: “Çelebi Hüsameddin! nasılsın?” diye seslendi. Bir daha görmedim. Aradan seneler geçtiği halde, o niteliksiz olan hazretin “Nasılsın?” nidasının güzelliği içinde niteliksiz bir hale geldim ve niteliksiz içerisinde gidiyorum.

Şiir:

O tarafta binlerce meclis vardır. Bu taraftaki meclis onlardan daha üstündür. Bu, niteliksiz âlem içinde daha niteliksizdir.

(589) Hikâye: Arkadaşların ileri gelenlerinden nakle edilmiştir ki: Bir gün büyüklerden biri, Mevlânâ’dan: “Miraç gecesinde, Tanrı’nın Mustafa ile ve onun Tanrı ile ne gizli şeyi vardı ve aralarında neler geçti?” diye bir sorguda bulundu. Mevlânâ: “Kudretli, celil ve kelimesi yüce olan Tanrı, Muhammed-i Muhtar’a, nurlarla dolu sırlı yetmiş bin kelime söyledi. Bundan sonra ona: ‘Bunların otuz beş binini açıklamakta serbestsin. Bunları hayırlı dostlarından (Ah-yâr) istediğine söyle. Otuz beş binini de gizle, Ah-yâr’dan ve Ebrar’dan hiç kimseye söyleme,’ buyurdu. İşte bunun üzerine Peygamber, kerim olan Eshab’a bu sırların bir kısmını açıkladı. On bine yakın sırrı da müminlerin emiri Ali’nin (Tanrı onun yüzünü tekrim etsin) kulağına söyledi. Geri kalanını kendi gayb-ul-gavbında gizledi. Bir gün Peygamber temiz kardeşlerin ve vefalı dostların odasına geldi. Bütün insanlardan gizlediği bu sırları onlardan işitti. Bunun üzerine onlara: ‘Bu sırları size kim söyledi ve bu nereden?’ diye sordu. Onlar da: ‘Size söylenmemesini ve gizlenmesini buyuran Tanrı, arada yakın bir melek ve bir peygamber olmadan bize söyledi,’ dediler. Nitekim buyurmuştur:

Şiir:

Benim, Cebrail-i Emin’den gizli başka bir Cebra-il-i Emin’im vardır.

«Bunun üzerine, onların Tanrı’ya olan yakınlığı ve Tanrı yanındaki kabulleri karşısında peygamberin hayreti bir iken

bin oldu ve vecde geldi. Tanrı'ya hamd ve minnet olsun ki, bizi, bütün temiz pâk kardeşlerin, karşısında hayrette kaldıkları ve hasretini çektikleri sırlara vâkıf etmiştir. Nitekim buyurmuştur:

Şiir:

**Bir an için sus! Eğer izinim olsaydı Tanrı'nın,
temiz kârdeslerden kimsenin kulağına söylemediği
sırrı söyledim.**

Müminlerin emîri Ali hazretleri bu metin sırlar ve nurlarla dopdolu olduğu vakit heyecanlanarak ve feryatlar ederek sahralara gider, başını kuyuların içerisine sokar, ah vah eder, mânalar saçar ve daima: "Perde kalksaydı, ilm-i yakinim artmazdı" buyururdu.

(590) Y i n e bir aziz, Mevlânâ'dan: "Şeytan, Muhammed'in kalbine vesveseler verir ve hiç şüphe yok ki, Ömer'in gölgesinden kaçır," buyurulduğu veçhile Ömer hazretlerinin gölgesinden kaçardı. Bundaki hikmet nedir?" diye sordu. Mevlânâ: "Muhammed bir deniz, Ömer ise, su dolu bir kadehdi," dedi. Denizi köpeğin ağzından korumazlar; çünkü bir okyanus, köpeğin dili ile pis olmaz.

Şiir:

**İnciler meydana getiren bir deniz, bir köpeğin
ağız ile pislenmez.**

Fakat, su bardağını köpeğin dilinden korurlar, Çünkü küçük bir kadehin suyu köpeğin yalamalarıyla değişip bozulur.

(591) Y i n e nakledilmiştir ki: Mevlânâ'nın Nizam Hatun adında veliye olan bir kadın müridi vardı. Mevlânâ daima Fahrünnisa ile görüşüp konuşurdu. (Bir gün) Fahrünnisa'nın içinde, Mevlânâ için bir semâ toplantısı yapıp dostlara hizmet etmek arzusu belirir. Onun burî kumaşından yapılmış bir örtüden başka hiçbir şeyi yoktu. Onu da kendi tekfin ve techizi için saklardı. Hizmetçilerine bunu satmalarını ve semâ toplantısı tertip etmelerini söyledi. Mevlânâ ertesi gün erkenden onun evine gitti, ve: "Nizam hatun! O burîyi

satma sana lâzım olur. İşte biz senin semâ toplantına geldik,” buyurdu. Bütün dostlarla birlikte üç gün üç gece bu kadının evinde semâ yapıldı.

(592) Yine nakl olunur ki: Pervâne'nin evinde büyük bir semâ toplantısı vardı. Zamanın bütün büyükleri de orada idiler. Mevlânâ'nın heyecan ve hallerinden ıstırap duyan şeyh Sadreddin, şu rubaiyi okudu:

**Sensiz, gökten inen âyetlerden kim haber verebilir
veya hakikati bâtıldan kim ayırt edebilir? Ey sırları keşfeden! Söyle! Hakikat âlemindeki nükteleri kim çözebilir?**

Sonra Mevlânâ'nın ayaklarına yüzünü gözünü sürdü; âşıklara yaraşır bir tarzda ağlayıp inledi ve bu cana can katan sohbetten gurur duydu, âferinlerde bulundu.

(593) Yine arkadaşların ileri gelenlerinden nakledilmiştir ki: Bir gün, Malatyalı Mevlânâ Şemseddin, Mevlânâ'yı, bütün müritleriyle birlikte bağına davet etti. Mevlânâ'nın binmesi için bir rehvan katır hazırladılar. Binmemek için Mevlânâ ne kadar özürler diledi ise de mümkün olmadı. Nihayet ısrarları üzerine güzel hatırlarını kırmamak için katıra bindi. Katır, birkaç adım gider gitmez yere çöktü. Dostlar her taraftan: “Bismillâh, bismillâh; böyle bir katır nasıl olur da yere cöker?” dediler. Mevlânâ: “İşte o bismillâhın yükünü çekemediği için yere düştü ve bilmiyorum ki o bismillâhın büyüklük yükünü hangi can ve canlı çekebilir?” buyurdu.

Şiir:

Ben aşk sırlarıyla dolu bir muska gördüm. Şaka olsun diye onu boynuma astım.

Nihayet o ilâhî muska ağırlaştı. Ben de onu terkettim. Binlerce arap atının beli onu taşıyamazdı.

Bunun üzerine bütün dostlar feryat ederek baş koydu ve bu ilâhî kuvvetten hayrette kaldılar. Mevlânâ da müritlerin arasında mânalar saçarak, semâ ederek ve yaya olarak yola koyuldu.

(594) Y i n e bir gün mübarek medresede vecde gelerek semâda mestolmuştu. Bütün elbiselerini gûyendelere bağışlayıp yalnız bir gömlekle çıplak rakediyordu. Bırdembire gömleğin kuşağı çözüldü (Bunu gören) Hüsameddin Çelebi, sıçrayarak kalktı ve kucığına alıp ona ferecesini giydirdi. Mevlânâ tekrar semâyâ başladı. Derler ki, üç gün üç gece o dalgınlık içinde ilâhî zevklere gömülüp kaldı ve şu gazeli söyledi:

Mestlik ve harabhktan toprağı sudan ayıramıyacak bir hale gelmişim.

«Bu evde sen ayıksın, gel de belki bulabilirsin,» diyecek birini bulamıyorum.

Şu kadar biliyorum ki bu meclis seninle kaimdir.

Sen şarap mı, yoksa kebab mısın? bilmiyorum.

Bâtında canlar canısın. Zâhirde güneşler güneşisin.

Bir tarafta Mesih gibi hoş nefeslerin vardır. Diğer taraftan şeytanları yakan bir şarapsın.

Beni güzel huylu yap; çünkü sen gülsuyusun.

Sen öyle bir sabah rüzgârısın ki sivrisinekleri öldürsen de çimeni güldürürsün.

«Eğer vazifesini gören bir muhtesib isen, bu pazarda yatan hadsiz hesapsız sarhoşları gör.

Bazan ekmek istiyen dilenciler gibi daima istersin.

Bazan da hastalar gibi cevap verirsin.

Senin gülmen kısa süren şimşek gibidir. Onun için bulutların karanlıkları içinde hapissin.

Gel, baki olan sultanın meclisine gel. Orda dönen «büyük şarap kadehlerini» (K., XXXIV, 12) gör.

Sen, güzel bir yakutsun, fakat madenin içinde-sin. Çok güzelsin, fakat perdeler altındasın.

Eğer mezarlıklarda bir baykuş ve bir karga isen de, padişahın tarafına uçan beyaz bir doğansın,

Ey genç talihli! ellerini çırp ve: «Yazık gençliğime, yazık gençliğime, yazık gençliğime,» de.

«Eğer dokunursa, kimseye söz söyleme. Tanrı, doğruyu herkesten daha iyi bilir,» de.

(595) H i k â y e : Ediplerin sultanı, melek yaratılışlı

Fahreddin-i Divest bir gün hikâye etti ki: Ben Hudavendigâr hazretleri için **'Hakayık-i Sulemî'** adlı kitabı yazmıştım. Bitirip kendisine götürdüğüm zaman çok sevindi ve hakkımda çok takdirlerde bulunup mübarek ferecisini bana giydirdi. Bu, bana çok uzun geldi. Toprağa sürünüp kirlenmemesi için eteklerini iki elimle kaldırdım. Mevlânâ: "Fahreddin! bunu kendi boyunun ölçüsüne göre yap da bu zahmetten kurtul," buyurdu. Ben de eteğinden biraz kesip giydim. Birdenbire kalbimden: "Eğer günde iki tabaka kâğıt yazsam, ücreti dört dirhem tutar. Mevlânâ'ya yazdığım bu kitap ise kırk yaprakta, fazladır. Acaba Mevlânâ, buna mukabil bu fereciyi vermekle mi yetinecek," diye geçti. Mevlânâ, kalbimden geçen bu düşünceye vâkif olup: "Hayır, hayır, Fahreddin, bu düşüncen yanlışır," dedikten sonra şu hikâyeyi anlatmağa başladı: Bağdat'ta bir derviş vardı. Perşembe günleri zembilini alarak kapı kapı dolaşırdı. Birdenbire, büyük bir sarayın kapısına geldi. Tanrı, rızası için bir şey istedi. Hemen perdenin arkasından bir el çıkarak sarılmış bir somunu dervişin zembiline attı. Derviş, akşam evine gelince topladığı bütün ekmek parçalarını sofraya döktü. Bu sarılı ekmeği de gördü. Böyle büyük bir saraydan böyle ufak bir ekmek verilmesine şaşı. Fakat paketi açtığı vakit içinde yağlı bir piliç olduğunu gördü. Pilici eline alınca onun ağır ve karnının dikili olduğunu gördü. Karnını açınca içerisini cevher ve incilerle dolu buldu. Bu suretle, fakirlik ve sıkıntıdan tamamiyle kurtulup zengin oldu.

Ben bu halimden çok utandım, ağlayıp tövbeler ettim.

Mevlânânın ölümünden sonra, Konyada birdenbire şiddetli bir kurak oldu, hiç yağmur yağmadı. Halk yağmur duasına çıkmaktan âciz kaldı. Sultan Veled seyahatte idi. Şehrin büyükleri ve ileri gelenleri bu fereciyi benden rica ettiler. Bunu alıp yağmur duası için sahraya çıktılar ve bu ferecinin sahibini, sahiblerin sahibi olan Tanrı'ya şefaathçi götürüp yağmur istediler. Bunun üzerine yüce Tanrı o kadar yağmur yağdırdı ki anlatılamaz. Nihayet dünyanın bütün susuzları suya kandılar. Bütün şehir halkı itikadlar gösterip o kadar hizmetler ettiler ki anlatılamaz. Ben, o yıl, bağın mahsulünü dokuz bin direme sattım ve o kadar buğday aldım ki ambarlar

ve çuvallar doldu. Nihayet halifelerin sultanı, âriflerin iftiharı, dünyada haseb ve neseb sahibi, velilerin makbulü Samsun'lu Çelebi' Evhededdin (Tanrı onun ömrünü uzun etsin) âriflerin sultanı Çelebi Ârif hazretlerine (Tanrı onun sırrını kutlasın) mürid olup birçok lûtf ve inayetlere kavuştu. Konya'ya geldi altı yüz dirhem para verip o mübarek fereciyi Mevlânâ Fahreddin'den aldı. Tam itikadı ve birliğinden dolayı hazretin yanında bulunanların hepsine birer hediye verdi. Hâlâ bu uğurlu fereci o ulu kişinin yanındadır.

(596) Yine nakledilmiştir ki: Âriflerin iftiharı, sırlar madeni, basiret sahibi, Abdal'ın sultanı Akşehir'li şeyh Sinaneddin-i Külâhdüz (Tanrı onun nefsinin iyi etsin), birçok seyahatlerden sonra dönüp Mevlânâ'ya geldi. Mevlânâ: "Bu seyahatlerinde hiç bir (Tanrı) erine ulaştın mı? Seyyid Mahmud'u ne halde buldun? Ne ile meşguldür?" diye sordu. Şeyh Sinan baş koyup: "Onu, tüyleri birbirine karışmış bir tilki gibi, bir köşede oturmuş ve sizin âleminize karşı tamamiyle gözlerini kapamış bir halde buldum," dedi. Mevlânâ gülümsedi, fakat hiçbir şey söylemedi. Şeyh Sinan, Akşehir'e döndüğünde, Seyyid Mahmud'u çarşıda uyumuş gördü. Seyyid Mahmud gözünü açıp: "Ey şeyh Sinaneddin!" Eğer biz başların başı ve hür insanların reislerinin sultanı zamanında bir tilki olursak canımıza minnet," diye bağırdı. Bunun üzerine şeyh Sinaneddin Seyyid Mahmud'un elini ayağını öperek gönlünü aldı. İkinci defa Konya'ya gelip Mevlânâ'yı gördüğü vakit Mevlânâ: "Dünyada yüreği aydın kimseler çoktur. Onda kalma," buyurdu. Sonra şu beyitleri okudu:

Şiir:

Eğer o Mecnun sağsa, söyle gelsin. Benden benzeri görülmemiş bir mecnunluk (delilik) öğrensın. Eğer sen deli olmak istersen, elbisene benim nakşımı dik.

Bundan sonra bu beyti okudu:

Her delilik için bir müddet sonra şifa bulmak vardır. Ey Mecnun! Sana ne oldu da bu hastalıktan kurtulmadın.

Şeyh Sinaneddin: “Mevlânâ’nın bu ateşli sözlerinin heybetinden, bana öyle bir hal geldi ki, huzurundan deli gibi çıkıp dağların yolunu tuttum, bir yıl kadar kendime geledim. O ulu kişinin hakkı için söylüyorum ki, kendime geldiğim vakit yine kendimden geçmişim ve hâlâ o durumda yaşıyorum,” dedi.

(597) Yine arkadaşların en faziletlilerinden nakledilmiştir ki: Konya’da bir adam vardı. Türü fenleri biliyordu. Akranı, ona “Taceddin-i Mutasaddır” derlerdi. Bu suretle o da, daima kendini yüksek mertebelerde görmeye alışmıştı. Veliler âleminin tamamıyla aleyhinde idi. Mevlânâ’yı da tamamıyla inkâr ederdi. Gönülleri bir olan kardeşlerin sohbetinden çekinirdi. Bu adam, bir gece kendisini Cehennem’in kapısında durmuş gördü. Cehennemliklerin durumunu olduğu gibi müşahade etti. Orada, bir adamı eli ayağı bağlı olduğu halde bir Cehennem’den çıkarıp öteki Cehennem’e sokuyorlardı. Dört kişi de orada durmuş ona: “Ey talihsiz alçak! Bu aman vermiyen ağır ve acıklı yükün altından kurtulman için velilerin sözlerini oku,” diyorlardı. Taceddin-i Mutasaddır da bu heybetten orada donmuş kalmıştı. O zavallı, kendisini sürükleyip götürenlerden: “Bana, Tanrı rızası için birkaç kelime öğretiniz,” diye ricada bulunuyordu. Hemen kendisine Mevlânâ’nın şiirlerinden birkaç beyit öğrettiler. O, bu beyitleri okur okumaz, bütün zincirleri ve bağları üzerinden dököldü ve Cennet’e yönelip gitti. Taceddin-i Mutasaddır uykudan uyanır uyanmaz Mevlânâ’nın medresesine koştu. Yolda Mevlânâ ile karşılaştı. Mevlânâ ona: “Mevlânâ Taceddin! O biçarenin Cehennem azabından kurtulması ve Yüce Tanrı’nın Cennetine ulaşması, hep sizin hareketiniz sayesinde oldu. Şimdi, ey din ulusu, bir yerde sadece velilerin sözleri insanın böyle imdadına yetişir ve yardım isteyenlere yardım ederse, artık onların sohbetinin neler yapacağını ve onlara karşı beslenen sevginin bereketinin insanı nerelere ulaştıracağını düşün,” buyurdu. Bunun üzerine Taceddin başını açarak bütün ev halkı ile birlikte Mevlânâ’ya mürid ve kul oldu.

(598) Yine ebrâr’ın iftihar, Şeyh Mahmud Neccâr (Tanrı rahmet etsin) nakletti ki: Yine bir yıl, Mevlânâ

hazretleri, her zamanki âdetleri veçhile, bütün çoluğu çocuğu ile birlikte ılıcaya gitti. Ilıcanın çayırı yakınındaki Ebu'l-Hasan köprüsüne geldikleri vakit, kervan orada konakladı. Bu korkunç bir köprüdür. Bu çayırda kamışlık arasından çıkan dehşetli bir su, bu köprünün altından geçer. Su ilâhesi'nin, bu suyun içinde olduğunu söylerler. Türkler buna "Su Issı" derler. Her yıl bu su, ya bir hayvanı, ya bir adamı alıp götürür, boğar cesedini de dışarı atar. Mevlânâ'nın hanımı bu hikâyeyi Mevlânâ'ya anlattı ve bu suyun kenarında yalnız do-laşmanın doğru olmadığını, Tanrı esirgesin bir kaza olmak ihtimali bulunduğunu söyledi. Bunun üzerine Mevlânâ gülerek ayağa kalktı ve: "Ne iyi tesadüf, yıllardır ben de bu suyun tanrısını görmek istiyordum, belki onu bulurum," dedi ve hemen fereci ve sarığı ile beraber kendini bu korkunç suya atıp kaybıldı. Müritler çığlıklar kopardılar ve "Ne çıkacak," diye beklediler. Biraz sonra Kira Hatun insan yüzü, elleri ve ayakları ayınlıkilere benziyen, baştan tırnağa kadar tüylerle kaplı korkunç bir şahsın çadırın kapısından içeri girip yere baş koyduğunu gördü. Kira Hatun korkup sıkıldı. Bu su canavarı, fasih dille selâm verip itikat gösterdikten sonra: "Biz de Mevlânâ hazretlerinin muhiblerinden ve kullarınız. O, kaç defa bulunduğumuz suyun dibine şeref verdi, bize iman ve irfan öğretti. Ben iki defa adam kapmamak için tövbe ettim. Fakat bundan sonra nasılsa gene elimden bir kaza çıktı. Bir genci öldürdüm. İşte şimdi Mevlânâ bu kusurumu bağışlayıp bana acısın, diye sizi şefaatçi yapıyorum. Sizden şefaat dilemeden kendimi doğrudan doğruya Mevlânâ'ya göstermeyi terbiyeme uygun bulmadım," dedi. Onlar bu muhavere de bulunurken o sultan (Mevlânâ), kükremiş bir aslan gibi, gazeller okuyarak neşe ile çadırdan içeri girdi ve onu bu halde görüp: "Bu, su tanrısından haberi olmıyanların tanrısıdır. Suyun tanrısının ve sebepler âleminin kulları olan âşıklar, bunların hepsi kul ve esirdirler," buyurdu. O hayyana da: "Ey Timsah! Bugünden sonra ben hayatta oldukça bir daha kötülükler yapma," dedi. Bunun üzerine o hayvan baş koydu ve Kira Hatun'a çok parlak, delinmemiş birkaç dizi inci verip gitti. Kira Hatun da, bu incileri Melike Hatuna hediye etti.

Bu incileri onun cihazı arasına koydular.

(599) Yine bir gün, şeyhülislâm Sadreddin (Tanrı onun ruhunu rahatlandırınsın) hazretleri, Pervâne'nin ve devlet erkânının huzurunda: "Bu gece Mevlânâ'yı o kadar Tanrı'ya yakın gördüm ki onunla Tanrı arasına bir kıl bile sığmıyordu," diye anlattı. Mevlânâ'nın yanında anlattıkları vakit, Mevlânâ: "O halde o, oraya nasıl sığdı? Çünkü, o ortağı (şeriki) olınıyan Tanrı'nın birlik âlemine hiçbir şerik ve benzer sığmaz. Peygamber (selâm onun üzerine olsun), olgunluğundan 'Benim Tanrı ile öyle vakitlerim olur ki, o zamanda, o yakınlıkta, hiçbir yakın melek veya gönderilmiş peygamber ve kitap benimle boy ölçüşemez,' buyurmuştur," dedi. Peyvâne'ye bu acaip halden bir "hal" geldi, ağılıyarak çıkıp gitti ve müritlere birçok lûtf ve ihsanda bulundu.

(600) Yine âkılılıların en olgunlarından sayılan arkadaşların bilginleri şöyle anlattılar: Bir gün Mevlânâ mübarek medresesinde oturmuştu. Birdenbire Yahudî hahamlarından ve Hıristiyan papazlarından bir grup gelerek, tam bir samimiyetle baş koyduktan sonra, Tanrı'nın bu zayıf ümmeti hakkında Kur'an'da vârit olan şer'î tekliflerin hikmetini, emr ve neyhlerin sırrını anlamak ve bu hükümlerden maksadın ne olduğunu bilmek için soruda bulundular. Mevlânâ, bunlara inci gibi sözlerle şöyle cevap verdi: Tanrı; imanı şirkten, namazı kibirden temizlemek; zekâtı, rızka sebeb olmak; orucu, halkın ihlâsını denemek; hacı, dini kuvvetlendirmek; cihadi, islâm dinini yükseltmek; emr-i mârufu, âlemin, emrolunan şeylerinin elde edilmesine sebeb olması; kötü şeylerden nehyi, sefihlere mâni olmak; akrabalığı gözetmeği, onların adedini çoğaltmak; kısası, kan dökülmesini önlemek; cezaları, haram olan şeyleri halkın gözünde büyütme; şarap yasağını, akli korumak; hırsızlıktan çekinmeği, iffeti nimetlendirmek; zina terkin, nesebi temiz tutmak ve livata terkin, nesli üretmek; şahadet, inkâr edenlere karşı koymak; lezzetlerin terkin, doğruluğu şerefletmek; selâmı, korkulardan emin kılmak; emniyeti, ümmetin işlerini düzene koymak; taati, imamlığa saygı göstermek için kullarına farz kılmasıdır. Bu mânaları o kadar güzel bir tarzda anlattı ki, hep birden bellerindeki zün-

narları koparıp atarak, iman getirdiler ve Müslümanlar sırasına geçtiler ve candan mürit oldular. Naklettiklerine göre bu hazretin (Mevlânâ'nın) zuhurundan ölümüne kadar on sekiz bin kâfir, iman getirerek Müslüman ve mürit olmuştur ve hâlâ da olmaktadır.

(601) H i k â y e : Fetâların sultanı, zamanın az yetişirdiği kişilerden olan Ahi Ahmet Şah (Tanrı rahmet etsin), Konya Dâru'l - Mülkünün fütüvvetdarlarının başı ve servet sahibi bir kişi idi; binlerce asker ve rindler topluluğunu eli altında bulundururdu. Ondandır sık sık nakledildiğine göre: Mevlânâ'nın ölümünden sonra, Keygatu Han, büyük bir ordu ve mühimmat ile Konya kapılarına geldi. Elli bine yakın savaşçı ile Konya sahrasına indi. Maksudı şehri yağma etmek ve ahalisini öldürmektir. Bir gece rüyasında, Mevlânâ kuvvetle onun boğazını sıktı ve: "Konya bizimdir, senin Konya halkı ile ne işin var," dedi. Keygatu büyük bir sıkıntı ile rüyadan uyanıp tövbeler etti. Bu halin sırrını anlamak için elçi gönderdi ve şehre girip hamamda yıkandıktan sonra ruyasını memleketin ileri gelenlerine anlatmak istediğini bildirdi. Şehrin ileri gelenleri, Ahi Ahmed Şah hazretleri ile birlikte Sultan Veled'e gelerek iki üç bin kadar Moğolun zaptetmek için değil, gezmek için şehre girmelerine izin vermesini istediler. İzin çıktıktan sonra, Keygatu şehre geldi. Sarayın kapısında indi. Konya'nın büyükleri bölük bölük gelerek padişaha güzel hediyeler getirdiler. Nihayet Âhi Ahmed Şah da kalktı, birkaç delikanlı ile üzeri kıymetli taşlarla kakmalı, bir kemer ve güzel atlarla birçok hediyeler götürdü. Âhi Ahmed Şah'ın, yalnız olarak huzura girmesine müsaade ettiler. Âhi Ahmed Şah, padişahın elini öptükten sonra Keygatu'nun karşısına oturdu. Keygatu'yu birdenbire bir sıkıntı kapladı, hali değişti. Âhi Ahmed Şah'a: "Âhi ata, bu senin yanında oturan adam kimdir?" diye sordu. Âhi: "Ben şimdi yalnız oturuyorum, kimse görmüyorum," dedi. Bunun üzerine Han: "Ne diyorsun! Ben orta boylu, kır saçlı, sarı benizli, başında duman renkli sarık, sırtında Hind hırkası (Burd-i Hindî) bulunan bir adam görüyorum. Senin yanında oturmuş bana dikkat bakıyor," dedi. Âhi hemen zekâsiyle, bu şekil ve şemaliden onun tarif et-

tiği kimsenin Mevlânâ olduğunu anladı. Ona: “Ey cihan sultanı! öyle bir sultanın yüzünü ancak hanın mübarek gözü görebilir. O, bu topraklarda gömülü olan Belh’li Bahâ Veled’in oğlu Mevlânâ Celâleddin’dir,” dedi. Bunun üzerine Keygatu: “Evet, ben dün gece onu rüyada görmüştüm, beni boğmak istiyor ve bu şehir bizimdir diyordu. Şimdi ey Âhi, ben seni kendime baba yaptım ve kafama koyduğum o kötü düşünceden vazgeçtim. Konya halkına hiçbir eziyet etmeyeceğime ve zarar vermiyeceğime tövbe ettim. Acaba hakikî sultanın kavim ve kabilesinden burda kimse var mıdır?” dedi. Âhi: “Evet, onun Mevlânâ Bahaeddin Veled adında bir oğlu vardır ve bizim şehirimizin şeyhidir. Bütün dünyada onun gibi ilâhî bir bilgin yoktur. Bütün irfan sahiplerinin muktedası ve âriflerin sultanı odur,” dedi. Bunun üzerine Han: “O halde, bize o hazretin ziyaretine gitmek vacibtir,” dedi. Âhi, hemen memleketin ileri gelenleri ile birlikte hanı alıp Sultan Veled’in ziyaretine geldiler. Sultan Veled, o gün, o kadar mâna ve lâtifeler söyledi ki Keygatu, can ve gönülden iradet getirip ona mürit oldu ve Sultan Veled de onun başına bir Mevlevî külâhı giydirip inayetlerde bulundu ve aynı zamanda Bahaeddin Veled’in Belh’te çektiği sıkıntıları, Hârizmşah’ın itaatsizliğini ve o hâdiselerin vukuunu olduğu gibi anlattı ve hadden aşırı lûtf ve ihsanda bulundu. Sonra hep birlikte kalkıp mukaddes türbeyi ziyaret etmek üzere evden çıktılar. Sultan Veled, öğle namazına kadar semâ yaptı ve şu rubaiyi söyledi:

Dünyayı bırak, çünkü dünya senin değildir. Şu anda aldığın nefes de senin emrinde değildir. Servet toplarsan, sevinme, canna güvenme; çünkü can da senin değildir.

Bunun üzerine Keygatu ağladı, bu mülâkattan çok hoşlandı ve Sultan Veled’in elini öptükten sonra tam bir arı duruluk içinde dönüp gitti. Konya halkı, yeniden Sultan Veled’e olan samimîyetlerini tazeledi ve birçok hizmetlerde bulundular.

Yarabbi sen hayırla tamamla.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Fakirlerin sultanı, halk arasında Tanrı'nın sırrı, olgun halli ve olgun sözlü hakkın ve dinin güneşi (Şemsü'l-Hak-ve'd-Din) Muhammed b. Ali b. Melekdâd-i Tebrizî'nin (Tanrı onun aziz olan sırrını kutlasın), menkıbelerinin açıklanması hakkındadır.

(1) N a k l e d i l m i ş t i r ki: Bir gün Mevlânâ Şemseddin-i Tebrizî şöyle buyurdu: Ben, ilk mektepte idim. Daha ergenlik çağına gelmemiştim. Otuz kırk gün geçtiği halde, canımın, Muhammed'in siyretine olan aşkımdan ötürü hiç yemek arzu etmediği olurdu. Yemek lâfı edilse bile yüzümü çevirirdim. Ben bir tarafta, dünyanın insanla şenelmış dörtte bir kısmının halkı da bir tarafta olsa ve beni sorguya çekse, onlara cevap vermekten kaçınmam ve daldan dala sıçramam. Dünyanın dörtte bir kısmı, halkın sâkin olduğu kısımdır. Geri kalan dörtte üçü, güneşin sığağından yanar. İnsanlar burada oturamazlar.

Ne kadar zor şey sorsalar cevap üstüne cevap veririm. Benim bir sözüm, onlardan her birisi için on cevap ve hüccet olur.

(2) Y i n e n a k l e d i l m i ş t i r ki: Bir gün Mevlânâ: "Zâhirî bilenler, Peygamberin haberlerine, Mevlânâ Şems-i Tebrizî (selâm onun üzerine olsun) ise, sırlarına vâkıftır. Ben de Peygamberin nurlarına mazharım," buyurmuştur.

Tanrı'nın elçisinin sırlarına vâkıf olan Şems-i Tebrizî sensin. Senin tath adın (elden) giden her gönül için derman olsun.

(3) Yine eski pîrlerden nakledilmiştir ki: Mevlânâ Şemseddin'e, Tebriz şehrinde, tarikat pîrleri ve hakikat ârifleri, "Kâmil-i Tebrizî"; gönül sahibi seyyahlar ise, yolu tayyettiği için "Şemseddin-i Perende" (Uçan Şemseddin) derlerdi.

(4) Derler ki o, önceleri şeyh Ebû Bekr-i Tebrizî-i Sellebâf'ın (Tanrı rahmet etsin) müridi olmuştu. Şems, seyr ve sulûkü tamamlandığı, vecd ve heyecanı, kavrayışlı halkın anlayışını geçtiği vakit, daha olgun, daha üstün ve olgunların noksanını tamamlayacak bir mürşit bulmak maksadıyla yola çıktı. Tanrı erlerini aramağa koyuldu ve: "Sıhhat bulmanız ve ganimetler elde etmeniz için seyahat ediniz" hadîsi uyarınca bütün iklimleri birkaç defa dolaştı ve: "Yerin doğusu ve batısı bana gösterildi. Benim ümmetimin mülkü bana gösterilen bu doğu, batı, yakın, uzak denizler ve karaları kaplıyacaktır" sözünün uyarınca her tarafı gezip temaşa etti. Birçok Abdal, Evtad, Aktab, Efrad, futûr ve mestur ehline suret ve mâna büyüklerine ulaştı, fakat kendi yüceliğinin benzerini bulamadı. Dünya şeyhlerini kendine mürit ve kul yapıp seyahatte bulunuyor, sevgilisini ve gönlünün dilediğini arıyordu. Dünyanın görenlerinden, vücut aynasını bir keçeğe sararak, gayip örtüsü ve Tanrı'nın gayret kubbeleri altında saklandı. Nitekim Mevlânâ onun nişanı olmıyan adı sanı hakkında şöyle buyurmuştur:

Yusuf, güzellik bakımından bütün mahlûklar arasında en meşhuru sayılır, fakat benim sevgili efendimin bir yanağı vardır ki, o Yusuf'un güzelliğini dehşet içinde bırakır. Sabah kuşları onun ziyasını görmeğe tahammül edemezler; nerde kaldı ki gece kuşları onu görmeğe tamah etsinler. Ey Âdem'in ve zurriyetinin rüyada bile görmediği güzel! Ben, senin güzelliğinin vasfını kimden sorayım? Beni, herkesten sormuş farz et.

Şems daima kara bir keçe giyer ve her gittiği yerde bir hana inerdi. O âlemin canı, dünyayı dolaştıktan sonra, konak

konak Daru's-Selâm olan Bağdad'a geldi. Naklolunur ki: Şems, Şeyh Evhededdin-i Kirmanî'yi (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) orada buldu ve "Ne ile meşgulsün," diye sordu. O da: "Ayı leğendeki suda görüyorum," buyurdu. Bunun üzerine Şems: "Boynunda çiban yoksa, niçin başını kaldırıp onu gökte görmüyorsun. Kendini tedavi ettirmek için bir doktor elde et. Bu suretle neye bakarsan gerçekten bakılmaya değer olanı onda görürsün," buyurdu. Bunun üzerine Evhededdin: "Tam bir arzu ile bugünden itibaren senin kulluğunda bulunmak istiyorum," dedi. Şems: "Sen, benim arkadaşlığımıza tahammül edemezsin," dedi ise de Evhededdin: "Beni kulluğuna ve arkadaşlığına kabul et," diye ısrarda bulundu. Şems: "Bağdad pazarının tam ortasında herkesin gözü önünde benimle beraber nebiz (hurma şarabı) içmek şartıyla kabul ederim," buyurdu. Evhededdin: "Bunu yapamam," dedi. Şems: "Benim için hususi bir nebiz bulup getirebilir misin?" dedi. Evhededdin: "Hayır bunu da yapamam," dedi. Sonra Şems: "Ben içerken, benimle arkadaşlık edebilir misin?" dedi. Evhededdin: "Edemem," dedi. Bunun üzerine Şems ona: "Erlerin huzurundan ırak ol," diye bağırdı ve "Ben sana benimle beraber arkadaşlık etmeğe sabredemezsin demedim mi" (K., XVIII, 74) âyetini okudu ve: "Sen bunu yapacak adam değilsin; çünkü sende bu kudret yoktur. Tanrı'nın sana bu kudreti vermediğine ve hasların kudretine mâlik olmadığına sevin. O halde benimle arkadaşlık senin işin değildir. Bana arkadaş olamazsın. Bütün müritlerini ve dünyanın bütün namus ve şerefini bir kadeh şaraba satmalısın. Bu, (aşk) meydanı erlerinin ve bilenlerin işidir ve şunu da bil ki ben mürit değil, şeyh istiyorum. Hem de rastgele bir şeyh değil hakikati arayan olgun bir şeyh," dedi.

(5) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Şems, Şeyh Evhededdin'in heva ve hevesini tamamlamağa kıl kalmıştı. Firavun'un sihirbazlarının heva ve hevesleri tamdı. Şüphesiz onlara ruhun kokusu ulaştı. Firavun tam değil, mantıkî ve mantık ehli idi. Fakat sihirbazlardan, onlarda olmıyan bir hüner vardı (?). Seyyid'deki ruh kokusu ve mestliği Evhed'den çoktu. Şu Şeyh Ebû Bekr'de Tanrı'dan

mestlik vardır. Fakat onda mestlikten sonra gelen ayıklık yoktur. Evhededdin ne kadar yalvardı ise de, Şems onu arkadaşlığa kabul etmedi ve “Senin elinden bir iş gelmez. Sen benim lâtif arkadaşım değilsin. Benim arkadaşım, ancak Ba-haeddin-i Belhî’nin oğlu (Tanrı onun âziz olan sırrını kutla-sın) olabilir,” dedi. Uzun bir müddet sonra ilkin Mevlânâ’ya Şam’da şehir meydanında rastladı. Mevlânâ, o zaman ilimler tahsiliyle meşguldü.

(6) Yine hakikat Okyanusunun denizcileri olan dost-ların eskilerinden şöyle nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ, Şam’da halkın arasında, Mevlânâ Şemseddin’in mü-barek elini yakaladı ve ona: “Dünya sarrafı beni anla,” dedi. Mevlânâ Şemseddin istiğrak âleminde kendine gelinceye ka-dar Mevlânâ geçip gitmişti.

(7) Uzun bir müddet sonra, Mevlânâ Şemseddin hazret-leri 642 senesinin Cemazi’ül-âhiresinin 26 ncı cumartesi gü-nü sabahleyin Konya’nın Şekerrihan hanına indi. O zaman Mevlânâ, din dersleri vermekle meşguldü ve dört tanınmış medresede müderristi. Bütün bilginlerin uluları onun atının üzengisi yanında giderlerdi.

(8) Yine ulu arkadaşlardan nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ, fâzıllardan bir grupla birlikte Pembe - Frû-şân medresesinden çıkarak Şekerrihan hanının önünden geçi-yordu. (Bunu gören) Şems, yerinden kalktı, Mevlânâ’nın önü-ne gelip katırının dizginini tuttu ve: “Ey Müslümanların imamı! Ebû Yezid mi büyüktür, Muhammed mi?” diye sordu. Mevlânâ (bu vak’ayı anlatırken): “Bu sorunun heybetinden sanki yedi kat gök birbirinden ayrılıp yere yıkıldı ve içimden çıkan büyük bir ateş kafatasımın içini kapladı. Oradan bir dumanın çıkıp Arşın ayaklarına kadar yükseldiğini gördüm,” buyururlardı. Sonra Mevlânâ, Şems’in bu sorusuna: “Tanrı’nın elçisi Muhammed hazretleri, bütün yaratıkların en büyüğü-dür. Burada Bayezid’in sözü mü olur,” diye cevap verdi. Bu-nun üzerine Şems: “O halde bu ne demektir? Peygamber bu kadar büyüklüğü ile: ‘Biz seni lâıyk olduğu veçhile bilemedik’ buyuruyor. Bayezid ise: ‘Ben kendimi tenzih ederim, Benim şanım ne kadar büyüktür. Ben sultanların sultanıyım’ diyor,”

dedi. Mevlânâ şöyle buyurdu: “Eba Yezid’in susuzluğu bir yudumla dindi ve suya kandiğından dem vurdu. Onun idrâk destisi o kadar suyla doldu. O nur da onun evinin penceresinin büyüklüğü nispetinde içeri girdi. Hazret-i Mustafa’ya gelince, O, müthiş bir suya doymamazlık hastalığına tutulmuştu. Susuzluk içinde susuzluktan içi yanıyordu ve onun mübarek göğsü: ‘Biz senin göğsünü açmadık mı?’ (K., XCIV, 1) şerhiyle ‘Tanrı’nın yeri geniştir’ (K., XXXIX, 10) haline gelmişti. Tabîî bunun için, susuzluktan dem vurdu ve her gün daha çok yakınlık istedi. Bu iki dâvadan, Mustafa’nın (Selâm onun üzerine olsun) daha büyüktür. Bayezid hakka ulaştığı için kendini o nurla dolmuş gördü ve daha çok bakmadı. Mustafa’ya (Selâm onun üzerine olsun) gelince, o her gün onu daha çok görüyor, daha çok ilerliyordu. Günden güne ve saatte saatte Tanrı’nın hikmet, kudret ve ululuk nurlarını daha çok görüyordu. Bundan dolayı: ‘Biz seni lâıyık veçhile bilemedik’ dedi.” Nitekim buyurmuştur.

Şiir:

Kumlar suya kandı. Maşallah ben doymadım, bu dünyada benim bu yayım için bir kırış yoktur. Benim için dağ küçük bir lokma, deniz de bir yudum sudur. Yarabbi ben nasıl bir köpek balığıyım. Bana bir yol göster.

Bunun üzerine Mevlânâ Şemseddin bir feryatla yere yuvarlandı. Mevlânâ, katırdan aşağı indi. Etrafındaki imamlara emir verdi, tutup Şems’i kaldırdılar. Mevlânâ’nın medresesine götürdüler. Şems kendine gelinceye kadar mübarek başının Mevlânâ’nın dizinde kaldığını söylerler. Sonra onun elinden tutarak çıkıp gittiler. Uzun bir müddet birbirleriyle görüşüp konuştular ve arkadaş oldular.

(9) Yine nakledilmiştir ki: Her ikisi halvethanede tam üç ay gece ve gündüz visal orucu ile oturdu- lar; hiç dışarı çıkmadıkları gibi kimse de yanlarına girmeğe cesaret edemedi. Bundan sonra Mevlânâ okutmak, öğretmek ve va’zetmekten el çekerek kuddus olan Tanrı’yı takdisle meşgul oldu. Konya’nın bütün bilginleri, büyükleri: “Bu ne

haldir? Mevlânâ'yı bütün eski dostlarından, en yakın akra-basından ve yüce mevkiinden elini çektirip kendisi ile meşgu' eden bu adam kimdir? Nereden gelmiştir?" diye kıyametler kopardılar ve: "Böyle bir büyük ve ulu kişinin oğlu ayaktakımının oyuncuğu oldu," dediler. Bu hal karşısında bütün halk hayretten ne yapacağını şaşırıp türlü türlü hezeyanlarda bulundu, söylenmiyecek sözler söyledi. Tanrı'nın bu cilvesi karşısında âciz kaldı. Müritlerin hiçbirisi de bu adamın kim olduğunu bilemedi.

(10) Yine bulundukları bu halvetin celvetinde Şems tarafından sorulan sorular, verilen cevaplar ve yapılan imtihanlara benzer bir hal ve sözü hiçbir şeyh ve kutuptan ne görmüş ve ne de işitmişti.

(11) Yine âriflerin sultanı Çelebi Ârif (Tanrı onun sırrını kutlasın), Sultan Veled'den (Tanrı zikrini yüceltsin) rivayet etti ki: Bir gün Mevlânâ Şemseddin, denemek ve naz etmek maksadiyle güzel bir sevgili istedi. Babam da güzellik ve olgunlukta zamanın en güzel kadını ve ikinci Sara'sı, iffet ve ismette Meryem'i sayılan karısı Kira hatunun elinden tutup götürdü. Şems: "Bu, benim can kızkardeşimdir, bu olmaz. Bana, hizmet edecek güzel bir erkek çocuk getir," buyurdu. Babam hemen güzellikte Yusuf'ın Yusuf'u olan Sultan Veled'i peşkeş çekerek: "Umarım ki bu sizin hizmetinize ve ayakkabılarınızı çevirmeye değer bir kul olur," dedi. Bunun üzerine Şems de: "Bu, ka'bimi bağlayan oğlumdur. Şimdi şarap olsaydı su yerine onu içerdim. Ben onsuz yapamamı," deyince, babam hemen kalkıp gitti ve Yahudi mahallesinden bir testi şarap doldurup getirdi, önüne koydu. Bunun üzerine Şems'in bir feryat koparıp elbiselerini yırttığını ve babamın ayaklarına kapandığını gördüm. Şems, babamın bu kuvvetinden ve pîrin emrine gösterdiği itaatten hayrette kalıp "Başlangıcı olmıyan başlangıcın, sonu olmıyan sonun hakkı için, diyorum ki, dünyanın başından sonuna kadar senin gibi gönül tutan bir sultan, bir Muhammed yürekli, bu varlık âlemine ne gelmiş, ne de gelecektir," dedi ve o anda baş koyup mürit oldu. Sonra: "Ben Mevlânâ'nın hilminin derecesini anlamak için bu imtihanları yaptım. Onun iç âlemi o ka-

dar geniş ki rivayet ve hikâye çerçevesine sığmaz,” diye ilâve etti.

Şiir:

**Ey oğul; ben kapının çavuşu oldum diyenler için
yüz binlerce imtihan vardır.³**

Şiir (Arapça):

**Söz biter, fakat yine de onun vasfım ihata ede-
mez. Hiç bitmiyen şeyi biten şey ihata edebilir mi?
Eğer vücudumdaki her kıl bir dil olsa (yine) se-
nin lûtuflarının binde birini söyleyemem.**

(12) Yine eski dostlar ve kerem sahibi kardeşler (Tanrı hepsinden razı olsun) Mevlânâ’dan şöyle naklettiler: Mevlânâ Şemseddin bana ulaşır benimle konuşunca içimde aşk ateşi parlamaya başladı. Tam bir tahakkümle: “Bundan sonra artık babanın sözlerini okuma,” buyurdu. Ben de onun bu işaretiyle bir zaman okumadım. Sonra: “Kimse ile konuşma,” dedi. Ben de bir müddet kimse ile konuşmadım. Halbuki bizim sözlerimiz âşıkların gıdası ve safa ehlinin ruhlarının şarabı olmuştur. Bu yüzden onlar hep birden susuz kaldılar. Onların himmet ve hasret parıltısından Mevlânâ Şemseddin’e nazar değdi.

(13) Yine doğru âşıklar ve yakîn dostları şöyle rivayet ettiler ki: Mevlânâ, sulûkünün başlangıcında, Baha Veled’in sözlerini daima okurdu. Bir gün Mevlânâ Şemseddin, birdenbire kapıdan içeri girdi ve üç defa “Okuma! Okuma! Okuma!” dedi. Bundan sonra Ledunî ilmin pınarları onun mübarek yüreklerinde kaynamağa başladı ve bundan sonra artık onlarla meşgul olmadı.

(14) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ hazretleri, Şemseddin’e mülâki olduğu ilk zamanlarda, geceleri, Mütenebbî’nin divanını okurdu. Mevlânâ Şemseddin: “Bu, okumağa değmez. Bunu bir daha okuma,” diye bir iki defa sövlediye de, Mevlânâ, dalgınlığından onu yine okuyordu. Bir gece yine böyle hararetle divanı okuduktan sonra uykuya daldı. Rüyasında, medresede bilginler ve fakihlerle bir tartışmada bulundu ve hepsini mağlûp etti. Sonra: “Bunu niçin

yaptım, buna ne lüzum vardı,” diyerek medreseden çıkıp gitmek istedi ve tam bu sırada uykudan uyandı ve Mevlânâ Şemseddin’in kapıdan içeri girdiğini gördü ve: “Bu biçare fakîhlere yaptığını gördün mü, işte bunların hepsi Mütenebbi divanını okumanın uğursuzluğundandır,” dediğini duydu.

(15) Yine bir gece Mevlânâ rüyasında, Mevlânâ Şemseddin’in, Mütenebbi’yi sakalından yakalıyarak yanına getirdiğini ve ona: “Bu adamın sözlerini mi okuyordun,” dediğini görür.

Mütenebbi zayıf, nahif ve sesi kısık bir adammış. Mevlânâ’ya: “Beni bu Mevlânâ Şemseddin’in elinden kurtar; artık bu divanı karıştırma,” diye yalvarmış. Nihayet Mevlânâ, okutmayı ve öğretmeyi bıraktı, lâliş sarığını sardı, hindibar ferecisini giydi semâ ve riyazete başladı ve şu şiiri söyledi:

**Ben, bir memleketin zâhidi ve bir minberin vâizi
idim: Gönümün kazası, beni, sana ellerini çırpıp
gelen bir âşık yaptı.**

(16) Yine nakledilir ki: Mevlânâ Şemseddin hazretleri bir gün de Kayseri’den Aksaray’a geldi ve bir mes-citte konakladı. Yatsı namazından sonra müezzin şiddetle: “Mescitten git, başka yerde konakla,” dedi. Mevlânâ Şems: “Beni mazur gör, garip bir adamım, başka bir şey istemiyorum. Beni bırak şurada rahat edeyim,” dedi. Müezzin aşırı derecedeki terbiyesizliği ve kapalı gözlülüğü yüzünden hür-metsizlikte bulundu, çok şiddet gösterdi. Şemseddin de ona: “Dilin şişsin,” dedi. Hemen müezzinin dili şişti. Şemseddin de mescitten çıkıp Konya’ya gitti. Mescidin imamı geldi, müez-zini cançekişir bir halde buldu. Durumunu sorunca, müez-zin: “Beni bu hale getiren o seyyah dervîşi git bul,” diye işa-ret etti. Bunun üzerine imam da Mevlânâ Şemseddin’i bulmak için yola koyuldu. Kulkul suyunda ona ulaştı, ayaklarına kapanarak: “O miskin, sizin ne kadar büyük bir adam olduğunuzu bilmedi,” diyerek sonsuz özürler diledi ve ricalar-da bulundu. Şems: “İş işten geçmiştir ve hüküm çıkmıştır, ben bir şey yapamam, yalnız onun imanla ölmesi ve ahiret azabını görmemesi için dua ederim,” dedi. İmam, aydın gö-

nüllü bir adamdı. İhlâs getirip mürit oldu. İmam dönünceye kadar müezzin öldü.

(17) Yine seher nurunun ârifi Mevlânâ Sıraceddin-i Tatarî, Mevlânâ'dan nakletti ki: Bir gün Şemseddin bir cemaatla bir köşede oturmuş konuşuyordu. Çok şiddetli bir kışın ortasında idi. O cemaatte, azizlerden biri bir deste gül arzusunda bulundu. Mevlânâ Şemseddin kalkıp dışarı çıktı; tekrar içeri girince o azizin önüne bir deste güzel gül koydu. Bunun üzerine hepsi başkoydular. Şems: “Bu keramet değildir. Bu, dostların dileğiyle oldu. Yüce Tanrı arzunuzu yerine getirmek için gayb âleminde bir hediye gönderdi,” buyurdu.

(18) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ hazretleri “Şemseddinimizin, nefisleri eli altına almak hususunda İsa'nın nefesi gibi mübarek bir nefesi vardır. Kimya ilminde, esi benzeri yoktur. Yıldızları davette, riyaziyyatta, ilâhiyyatta, hikemiyatta, nücüm bilgisi, mantık ve hilâfiyyatta, narincâтта onun için ‘Âfak ve enfüste onun gibi bir kişi yoktur’ sözünü söylerler. Fakat Tanrı erlerinin sohbetine eriştikten sonra hepsini defterden sildi, aklî, naklî ilimlerden sıyrıldı, tecrit, tefrit ve tevhit âlemini seçti,” buyurdu.

Şiir:

**Senin aşkından bir yaprak öğreninceye kadar ilim-
den üç yüz yaprak unuttum.**

(19) Yine dostların fâzılları, akıl sahiplerinin sultanından rivayet ettiler ki: Bir gün Mevlânâ Şemseddin, medresenin kapısında oturmuştu. Birdenbire bir cellât geçti. Şems: “Bu adam velidir,” buyurdu. Dostlar: “Bu, divanın cellâdıdır,” dediler. Şems: “Evet, o, bir velî öldürdüğü, onu beden zindanından ve cisim kafesinden kurtardığı ve öldürülen velî de kendisine velâyetini bağışladığı için velidir,” buyurdu. Cellât ertesi gün tövbe ederek ibadet edenlerin en ileri gelenlerinden olup Mevlânâya iradet getirdi.

(20) Yine bir gün Mevlânâ Şems: “Müritler, bize üç şeyle yol bulabilirler: birincisi mal, ikincisi hal, üçüncüsü niyaz ve yalvarma (iptihal) ile,” diye buyurdu.

(21) Yine nakledilmiştir ki: Çelebi Hüsamed-

din (Tanrı sırrını kutlasın), gençliğinin ilk yıllarında Mevlânâ Şemseddin hazretlerine büyük bir tevazu ve tezellül gösterirdi. Gözü açık dostlar bu hazretin, ona bu kadar ilgi ve saygı göstermesini görünce tam bir doğrulukla kullukta bulundular. Bir gün Şems: “Ey Hüsameddin! Bu, böyle olmaz; din parayla olur, sözü gereğince bir şey ver ve kulluk et ki bize yol bulasın,” dedi. Hüsameddin, hemen kalkıp eve gitti, evin eşyasından ne varsa, para pul, kap kakak ve kadınların ziynet eşyalarına varıncaya kadar ne bulduysa alıp getirdi, Şems’in önüne koydu. Filiras köyünde de tıpkı Cennet bağına benzer bir bağı vardı. Hemen onu da satıp parasını Şems’in pabuçları içine döktü. Böyle bir padişah kendisinden bir şey istediği için secdeler ediyor, ağlayıp sızlıyor ve Tanrı’ya şükürde bulunuyordu. Bunun üzerine Şems ona: “Evet, Hüsameddin, ben Tanrı’nın inayetinden ve erlerinin himmetinden öyle ümit ederim ki bugünden sonra en olgun velilerin gıpta ettiği bir makama erişeceksin ve temiz kardeşlerin kıskanıp sevdiği bir kimse olacaksın. Her ne kadar, Tanrı erleri hiçbir şeye muhtaç değiller, hiçbir şeyden fakirlik çekmez ve her iki dünyadan ellerini çekmişlerse de ilk adımda sevilen, sevenin sevgisini, dünyayı ve ikinci adımda da Tanrı’dan gayrı her şeyi terketmesiyle imtihan eder. Çok isteyen mürit, hiçbir şekilde muradına yol bulamaz, ancak kulluk ve bol bol vermekle yol bulabilir. ‘Verenler, Tanrı’dan korkanlar, fenalıktan çekinenler.’ (K., LXXXII, 5-6) âyeti Sıddık-ı Ekber’in bayrağının tevki’idir. Sıddıkların da (çok sadık, doğrularında) bu Sıddık gibi olmaları lâzımdır.

Şiir:

Altınla dolu keseyi eline al! ‘Tanrı’ya borç verin, (K., LXXIII, 20) âyetine uyarak gel. Eğer bir parça altın borç versen ona karşılık yüz bin altın madeni ele geçirirsin.

Şeyhinin yolunda altınlarını feda eden her mürit ve âşık başını da feda edebilir. Dünyada ihlâs sahibi ve her türlü riyadan arı duru olmuş âsıklar kalmamıştır,” buyurdu ve derler ki: Mevlânâ Şemseddin, Hüsameddin’in önüne koyduğu

bütün bu mal ve paradan yalnız bir dirhem aldı. Geri kalanın hepsini tekrar Hüsameddin'e bağışladı ve anlatılamıyacak derecede iltifatlarda bulundu. Hüsameddin sonunda öyle bir makama erişti ve öyle bir sadr (sîne) oldu ki sineleri açılmış olanlar onun sadrına başkoydular. Mevlânâ Hazretleri ona: "Arş hazinelerinin emini" diye hitabederdi. Yirmi altı bin yüz altmış beyitten ibaret olan Mesnevî-i Mânevî'nin altı cildi de onun canının sırrının şerhidir ve onun vasfı hakkındadır.

(22) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ Şemseddin buyurdu ki: Bîsâmî mahçuptu. Altmış sene kavun yemedi. "Niçin yemiyorsun?" diye sordular. O da "Mustafa hazretlerinin, onu nasıl kestiğini bilmiyorum," dedi. O halde onun nasıl kavun kestiğini bilmiyen kimse, bundan daha gizli ve müşkül olan ilimlerden nasıl haber verebilir. Yine Şems buyurdu ki: Ben yüz yıllık bir kâfire sövsem mümin olur. Mümine sövsem veli olup Cennete gider. Yine buyurdu ki: Biri bana: "İblis kimdir?" diye sordu. Ben de, cevap verdim: "Sensin, çünkü biz bu saatte İdris'te gark olmuşuz. Eğer sen İblis değilsen niçin İdris'te garkolmadın. Eğer sende İdris'ten bir eser varsa İblis'ten ne korkun olabilir? Eğer sen: 'Cebrail kimdir?' diye sorsaydın, ben de: 'Sensin' derdim."

(23) Yine arkadaşların sultanı Çelebi Celâleddin (Tanrı rahmet etsin) rivayet etti ki: Mevlânâ Şemseddin, Konya'ya ilk gelişinde Halkabeguş kapısında bir yol üzerinde üç dirhem-i sultanî buldu. Kendi kendine: "İşte nafakam budur," dedi. O zaman yüz yirmi pul bir dirhem tutuyordu. Beyaz ve güzel bir ekmek de bir pula satılıyordu. Böylece her gece bir ekmeğin yarısını yiyor, yarısını da bir fakire veriyordu. Bunun üzerinden bir müddet geçince elinde bulunan para bitti, pabuçlarını giyip Şam'a hareket etti.

(24) Yine Mevlânâ Şems, gençliğinin serpilme çağında çok defa yirmi veya on beş günde bir iftar ederdi. Yedi veya beş günde bir, bir şey yediği az vâki olurdu. Şam'a gitmeği kararlaştırıp kaybolunca, Hudavendigâr hazretleri, onun bu seferini Çelebi Hüsameddin'e şu suretle yazdırdı: Bizim en aziz efendimiz, hayre davetçi, ruhların hulâsası, kandil şîşesinin ve şamdanlığının sırrı, Hakkın ve dinin güneşi, Tanrı'

nın evvellerde ve âhirlerdeki gizli nuru, sefer etti. (Tanrı onun ömrünü uzatsın ve bize hayırla onun yüzünü görmeği nasip etsin.) Tarih: 21 şevval 643 perşembe günü.

(25) Derler ki: Onun yıllık masrafı bir dinardı. Yedi günde bir yarım ekmeği baş suyunda tirit yapar yerdı. Bir gün aşçıbaşı onun bu adetini sezer gibi oldu. O gün tirit suyuna bir parça yağ da ilâve etti. Bu yüzden, Şems bir daha koyun başı satan dükkânların önünden geçmedi. Çok zamanlar ayak üzerinde dolaşır dururdu.

(26) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ'nın, Şems'in ayrılığı yüzünden gece gündüz hiç kararı kalmadı, uykusu ve rahatı kayboldu. Türlü heyecanlar gösterip sırlar söylüyordu.

(27) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Şemseddin, seyahati esnasında bir şeyhe rasladı. Bu şeyh, mahbupe-restlik (genç çocuklar seyretmek) illetine tutulmuştu. Nerede genç bir çocuk görse onun yüzünü temaşa etmekten kendini alamazdı. Şems ona: "Hey, bu ne haldir?" diye çıkıştı. Şeyh: "Güzellerin yüzü ayna gibidir. Ben Tanrı'yı o aynada müşahede ediyorum," dedi. Nitekim buyurmuşlardır.

Şiir:

**Biz sana şehvet, heva ve heves için değil, temiz
bir gözle bakıyoruz. Senin güzel yüzün Tanrı'nın
lûtfunun aynasıdır. Biz sende, Tanrı'nın o lûtfunu
görüyoruz.**

Şems buna karşılık: "Ey ahmak, madem ki Tanrı'yı su ve toprak aynasında görüyorsun, niçin can ve gönül aynasına bakıp da kendini aramıyorsun?" dedi. Bunun üzerine o adam, hemen baş koyup günahlarının bağışlanmasını diledi. Şems'in bir nazarı ile doğru yolu bulup olgunlaştı. Kendi hakikatini anladı.

(28) Yine nakledilmiştir ki: Şems, bir gün Bağdad'da, bir sarayın kapısından geçiyordu. İçeriden kulağına çenk sesi geldi, biraz dinlemek için içeri girdi. Bu neş'e sırrından habersiz olan sarayın efendisi kölesine: "Şu dervişe vur da gitsin," diye işaret etti. Köle kılıcını çekip üzerine sal-

dırdı, fakat hemen eline felç geldi. Öteki kölesine emretti, onun eli de havada donup kaldı. Şems de, saraydan dışarı çıkıp yola koyuldu. Kimse ona yetişemedi. İkinci günde o evin efendisi öteki dünyaya göçtü.

(29) Yine Tesnim şarabının mestleri olan eski dostlardan şöyle rivayet ettiler ki: Bir gün Mevlânâ Şemseddin, Irak-ı Acem'de semâ ediyordu. Bir kalender de o mecliste dönüyor, hırkası daima Şems'e dokunuyor ve bundan hiç çekinmiyordu. Bir iki defa kendisine: "Ey derviş biraz öteye git," diye söyledilerse de kalender: "Meydan geniştir," diye cevap vererek hiç aldırmadı. Mevlânâ Şemseddin hemen semâ bırakıp gitti. Kalender de o anda yere düşüp öldü. Orada bulunan gönül sahibi dervişlerin yüreklerine bir ateş düştü: "Eyvah! Şems-i Perende (Uçan Şems) yine bir dervişin canına okudu," diye bağırdılar. Yakalamak için peşine düştülerse de o uçup gitmişti.

(30) Yine tarikat sırlarından haberdar olanlar ve hakikat pirleri şöyle rivayet ettiler: Bahâ Veled hazretlerinin (Tanrı onun ruhunu kutlasın) bir müridi vardı. Ona Kudbeddin İbrahim derlerdi. Bu, gönül sahibi, aydın yürekli bir müritti. Bir gün Şemseddin hazretleri bundan incinmişti. Bunun üzerine bu müridin her iki kulağı da sağır oldu. Öyle ki hiç bir şey işitmiyordu. Bir müddet sonra Şems hazretleri inayet buyurarak sağırlığını geçirdi. Fakat müridin kalbinde bir sıkıntı kalıp hiç geçmiyordu. Bir gün Mevlânâ Şemseddin, ona: "Arkadaş, kaç defa ben.seni bağışladım, kalbimi hoş ettim. Neden hâlâ bu sıkıntıdan kurtulamıyorsun, kalbini hoş tut," dedi ise de yine bu sıkıntı kalbinden gitmedi. Bir gün pazarın ortasında birdenbire Şems ile karşılaştı. Tam bir kalb doğruluğu ile baş koyup: "Tanrı'dan başka Tanrı yoktur ve Şemseddin Tanrı'nın elçisidir," diyerek dili ile şahadet getirdi. Bunu isiten halk, ayaklandı ve onu dövmek istedi. İçlerinden biri ilerliyerek onu dövdü. Bunu gören Mevlânâ Şemseddin, öyle bir feryat kopardı ki, döven adam orada öldü. Pazar halkı ağlayıp sızlıyarak baş koyup hepsi Şems'e kul oldu. Mevlânâ Şems de, Kutbeddin'in elini tuttu, pazardan çıkıp bir köşeye götürdü ve ona: "Benim adım Muhammed'dir; senin, Mu-

hammed, Tanrı'nın elçisidir demekliğin lâzımdı. Halk damgasız altını tanımaz," dedi.

(31) Yine bir aziz rivayet etti ki: Bir gün, bir cemaat, haşhaşın haram olduğu hakkında konuşuyordu, orada bulunanlardan Mevlânâ Şemseddin: "Bizim dostlarımız, en âdi bir otçağızla bile neşeleniyorlar. O şeytanın hayalidir. Burada meleğin hayalinin bile bir değeri yoktur. Nerde kaldı ki şeytanın hayalinin... Biz, bizzat meleğin kendisiyle yetinmiyoruz, nerde kaldı ki hayaliyle yetineceğiz. Şeytan ne oluyor da, hayali olsun. Bizim dostlarımız sonsuz ve temiz olan âlemden niçin zevk almasınlar da gitsin, insanları aptal ve hiçbir şeyi anlamıyacak hale getiren haşhaştan zevk alsınlar," dedi. Bunun üzerine bir adam: "Kur'an'da şarabın haram olduğuna dair âyet bulunduğu halde bu otçağızın haram olduğuna dair bir şey yoktur," diye itirazda bulundu. Mevlânâ Şems, buna cevap olarak: "Her ayetin inmesi için bir sebep olurdu, ondan sonra âyet inerdi. Bu otu ise peygamber zamanında yemezlerdi. Yoksa (içenlerin) öldürülmesini emrederdi. Her âyet bir ihtiyaç ve sebep nispetinde inerdi. Eshab, peygamberin huzurunda Kur'an'ı yüksek sesle okurdu. Bu peygamberin zihnini karıştırdığı için, 'Ey müminler! Seslerinizi peygamberin sesinden daha fazla yükseltmeyiniz' (K., XLIX, 2) âyeti indi," dedi.

(32) Mevlânâ hazretleri, Sultan Veled'i, Mevlânâ Şems-i Tebrizî'ye mürit yaptığı vakit: "Bahâeddin'im haşhaş yemez ve asla livata yapmaz; çünkü bu iki şey, kerim olan Tanrı'nın yanında son derecede yerilmiştir," buyurdu.

(33) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ'nın zamanında (Tanrı ondan razı olsun.), şeyhler toplantısında bir sofî: "Yazık! Belh'li Baha Veled'in nazlı oğlu, Tebrizli bir oğlana uydu ve Horasan toprağı Tebriz toprağına tâbi oldu," der. Bunun üzerine Mevlânâ Şemseddin: "Bu adam sofîlik ve temizlik iddiasında bulunuyor. Toprağın hiçbir şey olmadığını anlıyacak kadar kafasında akıl yok. Eğer bir İstanbulluda o (istenilen kabiliyet) bulunsa, bir Mekkelinin ona uyması vâcibolur. Peygamber: 'Vatan sevgisi, imandandır' buyurmuştur. Peygamberin bundan maksadı, bildiğimiz Mekke

nasıl olabilir. Mekke, bu âlemden değildir. O halde imandan olan bir şeyin de bu âlemden olmaması, o âlemden olması lâzımdır. ‘İslâm garip olarak başlamıştır’ buyurmuştur. Mademki gariptir, o halde bu âlemden değil, başka bir âlemdendir. Mekke, nasıl olabilir?” dedi.

(34) Yine dostların özü Müderris’in oğlu Şemseddin (Toprağı iyi olsun), şöyle rivayet etti: Eren dervişlerden bir topluluk Mevlânâ hazretlerinden: “Hoca Fakîh nasıl adamdır?” diye sordular. Mevlânâ: “Konya şehrinin Abdal’ı olan Kâmil-i Tebrizî, Fakîh Ahmed’den birkaç derece yüksektir. Kâmil-i Tebrizî vakitli vakitsiz sultanların, emîrlerin odasına girerdi. Sarayın hâcib ve nâibleri onu görmezlerdi. O, saltanat tahtına geçip otururdu. Onların meclislerinde bulunur, sonra da meclisin eşyasını alıp çıkar giderdi. Hiç kimse ona bir şey söylemeye muktedir olamazdı,” buyurdular.

Kalbi uyanık bazı büyükler, Mevlânâ Şems-i Tebrizî’ye, “Seyfu’llah” (Tanrı’nın kılıcı) derlerdi; çünkü o kimden incinse, ya onu öldürür veya onun ruhunda yaralar açardı; yüz binlerce Kâmil-i Tebrizî, onun (ruhaniyet) deryasında bir damla gibiydi.

(35) Yine Mevlânâ Şemseddin daima: “Hakikî dost, Tanrı gibi mahrem olmalıdır. Dostun çirkinliklerine ve hoşagitmeyen şeylerine tahammül etmeli ve hatasından hiç incinmemelidir. Dosttan yüz çevirmemelidir, dostu itiraz etmemelidir. Nitekim rahmeti bol olan Tanrı, kulların ayıplarından, günahlarından, noksanlarından yüz çevirmez; tam bir inayet ve şahane bir şefkatle onların rızkını verir. İşte garazsız ivazsız dostluk budur,” buyurdu. Nitekim demiştir.

Şiir:

Sen, Tanrı’nın bir fazilet ve rahmetisin. Kim sana sığınırsa onu eğriliği ve hamlılığı ile birlikte kabul edersin.

(36) Yine bir gün, uzaktan bir grup kadın geçiyor, Kâmil-i Tebrizî de duruyordu. Kâmil-i Tebrizî: “O kadınlar arasında bir nur parlıyor ve bu nur parçası Mevlânâ’nın nurları madeninden çıkmışa benziyor,” dedi. Bunun üzerine araştırdılar ve kadınların arasında Mevlânâ’nın kızı Melike Ha-

tun'un (Tanrı ondan ve onun babasından razı olsun) bulunduğunu gördüler. Kâmil-i Tebrizî, Melike Hatun'u eve götürmelerini emretti. Melike Hatun'u evde misafir edip büyük inayetlerde bulundu.

(37) Yine Sultan Veled şöyle nakletti: Bir gün, babam hazretleri, Mevlânâ Şemseddin'i aşırı derecede övdü ve onun sayısız makamlarını, kerametlerini ve kudretlerini anlattı. Ben itikat ve sevincimden gelip Şems-i Tebriz'in hücresinin kapısı dışında bas koyup durdum. Şems-i Tebrizî: "Bahaeddin, ne lâtifedir," buyurdu. Ben: "Babam bugün sizin yüce vasıflarınızdan çok bahsetti," dedim. Bunun üzerine o: "Tanrı'ya and içerim ki, Tanrı'ya and içerim ki, ben senin babanın yücelik deryasından bir damla bile değilsem de hakımda buyurduğunun bin misliyim," dedi. Ben, tekrar babama geldim ve baş koyarak: "Mevlânâ Şemseddin böyle söyledi," dedim. O da: "Şems-i Tebrizî kendi nurunu övdü ve kendi yüceliğini gösterdi, buyurduğunun yüz mislidir," dedi.

(38) Yine bir gün Mevlânâ Şemseddin dostlar arasında: "Sizinle, Mevlânâ'nın bile duymıyacağı şekilde gizli konuşurum. Geçmişleri bırakalım, sonra gelenler arasında faziletli kimseler daha çok. Tanrı'ya yemin ederim ki, Tanrı'nın elçisi Muhammed'den sonra Mevlânâ gibi söz söyleyen bir kimse gelmemiştir. Mevlânâ'nın (Tanrı onun zikrini yüceltsin) ve Mevlânâ ile ilgili olanların bir pulu benim yanımda yüz bin dinardan daha değerlidir. Bana yol bulan Mevlânâ'nın tab'ası olur; çünkü kapalı olan bir kapı onunla açıldı. Tanrı'ya yemin ederim ki ben, Mevlânâ'yı tanımaktan âcizim. Bu sözümde hiç nifak ve tekellüf yok ve bu, hiç tevil de götürmez. Bana, her gün onun halinden ve fiilinden, dînin mevcut olmayan bir şey malûm oluyor. Siz, Mevlânâ'yı bundan daha iyi tanımaya çalışın ki, bundan sonra şaşkına dönmiyesiniz. Onun güzel yüzü ve güzel sözleriyle kanaat etmeyiniz. Onda bunların fevkinde daha iyi bir şey arayınız. 'Bugün karşılıklı aldanma günüdür, (K., LXIV, 9)' buyurdu.

Yine buyurdu ki: Söylenen sözlerin bir kısmı nifaklı, bir kısmı da doğrudur. Nifaklı söz, bütün velilerin canlarının ve ruhlarının Mevlânâ'yı anlamak ve onunla düşüp kalkmak ar-

zusunda olduklarını söylemektir. Halbuki nifaksız söz ise peygamberlerin ruhlarının: “Kâşki biz onun zamanında bulunsaydık da sözlerini işitseydik,” diyerek onu arzu ettiklerini söylemektir. Şimdi siz, bu fırsatı kaçırmayınız. Bir kimse ona ne kadar samimiyet gösterirse Tanrı’ya da o nispette yakınlaşır. Ben şimdi Mevlânâ’nın dostuyum. Onun, Tanrı velisi olduğuna dair gerçek bilgim vardır. Tanrı’nın dostunun dostu, Tanrı’nın velisi olur. Hiç şüphe yok ki, güneşin yüzü Mevlânâ’ya karşıdır. Çünkü Mevlânâ’nın yüzü güneşe karşıdır. Güneşin, arkası başkalarına, yüzü de göklere çevrilmiştir. Dostun alnından daha faydalı bir kitap yoktur. Fakat şu kadar var ki herkes olgun bir dost değildir. Bazıları onda bir, bazıları da onda birin yarısı kadar dosttur. Eğer bu kadar dostluk da olmasa itikâf’a çekilirdi. Her dostluk otuz parçadır. Bu otuz parçayı birleştiren Tanrı’dır.

(39) Yine Sultan Veleddin nakledilmiştir ki: Bir gün ileri gelen sofiler, babam Hudavendigâr’dan: “Abu Yezid (Tanrı rahmet etsin), Ben Tanrı’mı daha sakalı bitmemiş bir genç şeklinde gördüm, buyuruyor. Bu nasıl olur?” diye sordular. Babam: “Bunda iki hüküm vardır: ya Bayezit Tanrı’yı sakalı bitmemiş genç şeklinde görmüş, yahut Bayezid’in meylinden ötürü Tanrı onun gözüne bir genç çocuk suretinde gözükmiştir,” dedi.

Yine buyurdular ki: Mevlânâ Şems-i Tebrizî’nin Kimya adında bir karısı vardı. Bir gün Şems hazretlerine kızıp Meram bağları tarafına gitti. Mevlânâ hazretleri medresenin kadınlarına işaretle: “Haydi gidin Kimya Hatunu buraya getirin; Mevlânâ Şemseddin’in gönlü ona çok bağlıdır,” buyurdu. Bunun üzerine kadınlardan bir grup onu aramaya hazırlandıkları sırada Mevlânâ, Şems’in yanına girdi. Şems, şahane bir çadırda oturmuş, Kimya Hatunla konuşup oynuyor ve Kimya Hatun da giydiği elbiselerle orada oturuyordu. Mevlânâ bunu görünce hayrette kaldı. Onu aramağa hazırlanan dostların karıları da henüz gitmemişlerdi. Mevlânâ dışarı çıktı. Bu karı kocanın oynamalarına mâni olmamak için medresede aşağı yukarı dolaştı. Sonra Şems, “İçeri gel.” diye bağırdı. Mevlânâ içeri girdiği vakit, Şems’ten başkasını görmedi. Bunun sır-

rını sordu ve: “Kimya nereye gitti?” dedi. Mevlânâ Şems: “Yüce Tanrı beni o kadar sever ki istediğim şekilde yanıma gelir. Şu anda da Kimya şeklinde geldi,” buyurdu. İşte Bayezid’in hali de böyle idi. Tanrı ona daha sakalı bitmemiş bir genç şeklinde göründü.

Şiir:

**Sen, suret âlemine geldiğin vakit, ne kadar güzel
ve ne kadar cana can katan bir kişisin. Sureti at-
tığın vakit de aynı aşk ve aynı tek mâşuksun.**

(40) Yine büyük dostlar ve Tanrı hakkındaki bilgileri tam olan pirlar şöyle rivayet ettiler: Bir gece Mevlânâ hazretleri, Şemseddin hazretleriyle birlikte medresenin damında, bir köşkte yalnızca sohbet ediyorlardı. O gece tam bir mehtap vardı. Herkes damların üzerinde uyumuştı. Bunlara tuhaf bir hal, bir hayret ve bilgi geldi. Bu sırada Mevlânâ Şemseddin, yüzünü Mevlânâ’ya çevirerek: “Bu zavallılar, Tanrı’dan gafil ve habersiz ölü gibi yatıyorlar. Bizim bu Kadir gecemizin rahmetinden nasipsiz kalmamaları için, senin, sonsuz inayetle bunları diriltmeni istiyorum,” dedi. Bunun üzerine Mevlânâ mübarek yüzünü Kible’ye çevirip: “Ey yerlerin ve göklerin sultanı! Sen Şemseddin’in tertemiz olan sırrının hürmetine bunların hepsine bir uyanıklık ver,” diye dua etti. Hemen gökte gayib âleminden büyük bir bulut peyda oldu. Şimşekler çakmaya, gökler gürlemeye başladı. Öyle bir yağmur yağdı ki damlarda kimse kalmadı. Başına örtecek bir şey bulan kaçıp gitti. Mevlânâ Şemseddin tatlı tatlı gülmeye başladı ve bundan memnun oldu. Sabah olunca dostlar, yağmur damlaları gibi toplandılar. Şems hazretleri bu meseleyi anlattı. Sonra da: “Bundan önce bütün peygamberler, veliler, halkın gözünden kendilerini gizleme ve kimse-nin kendi hallerine vâkıf olmamasına çalışırlardı. Benim Hü-davendigârım ise Tanrı aşkı yolunda öyle çalışıp didindi ki gizli padişahların gözlerinden saklı kaldı,” buyurdu. Nitekim “Tanrı’nın gizli velileri vardır” buyurulmuştur.

Şiir:

**Seni, adam eden adam, tanır. Başkaları tanımaz.
Çünkü sen görünmezsın.**

(41) Yine dostların olgunlarından nakle edilmiştir ki: Bir gün kıskanç fakihler inkâr ve inatları sebebiyle Mevlânâ'dan: "Şarap helâl midir veya haram mı?" diye sordular. Onların maksadı Şemseddin'in şerefine dokunmaktı. Mevlânâ kinaye yolu ile: "İçse ne çıkar; çünkü bir tulum şarabı denize dökseler deniz değişmez ve denizi bulandırmaz. Bu denizin suyu ile abdest almak ve onu içmek caizdir. Fakat küçücük bir havuzu, şüphesiz bir damla şarap pisletir. Böylece tuzlu denize düşen her şey tuz hükmüne girer. Açık cevap şudur ki, eğer Mevlânâ Şemseddin şarab içiyorsa, her şey ona mübahtır. Çünkü o deniz gibidir. Eğer bunu senin gibi bir kahbenin kardeşi yaparsa, ona arpa ekmeği bile haramdır," buyurdu.

Şiir:

Ey Toprak kuşu! Bu olmaz, olsa da Bahr-ı Kulzum'un murdar olmaktan korkusu yoktur, çünkü ona ne kadar murdar nesne döksen de murdar olmaz.

Olgun şeyhin vücudu, kulleteynden aşağı ve küçük havuzdan noksan değildir ki bir damla onu yoldan çıkarsın.

Âteş İbrahim'e zarar vermez. Nemrud olan kimseye 'ateşten kork' de.⁴

Veli bir zehir yese, ona tatlı olur, tâlib yese aklı kararır.

(42) Yine Sultan Veled hazretlerinden nakle edilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ Şemseddin iyi ve namuslu kadınları övüyor ve onların iffet ve ismeti hakkında: "Bununla beraber bir kadına, Arşın üstünde bir yer verseler, onun nazarı birdenbire dünya üzerine düşse ve yeryüzünde intiaza gelmiş bir tenaşül âleti görse deli gibi kendini ordan aşağı atar ve âletin üstüne düşer; çünkü kadınların mezhebinde ondan daha

yüksek bir mertebe yoktur,” buyurdu ve sonra şu hikâyeyi anlattı: “Şam’da bulunan Şeyh Ali Harirî, kademli, parlak kalbli, metanet sahibi bir kişiydi. Semâ esnasında kime baksa derhal o, ona mürit olurdu. Giydiği hırka parça parça idi. (Bu yüzden) Semâ esnasında vücudunun her tarafı görünürdü. Halifenin oğlu da, bunun menkıbelerini işittiği için, semâ’ını görmek istedi. Sema edenleri seyretmek için makam kapısından içeri girdiği vakit şeyhin nazarı ona ilişti. O derhal mürit oldu ve elbise giydi. Oğlunun şeyhe mürit olduğu haberi, Mısır’da halifenin kulağına ulaştı. Son derecede canı sıkıldı ve şeyhi öldürmek istedi. Fakat şeyhin yüzünü görür görmez o da tam bir samimiyetle, şeyhe teveccüh gösterdi. Halifenin karısı da onu görmek istedi. Şeyhi eve davet ettiler. Hatun ilerleyip şeyhin ayaklarına kapandı ve elini öpmek istedi. Şeyh tenasül âletini kaldırarak kadının eline verdi ve: “Senin isteğin o değil, budur,” dedi ve semâ’a başladı. Bunun üzerine halifenin itikadı bir iken bin oldu.

(43) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ Şemseddin’in nikâhlısı olan Kimya Hatun, çok güzel ve iffet sahibi bir kadındı. Bir gün kadınlar, Şems’ten izin almaksızın Sultan Veled’in büyük annesi ile birlikte Kimya hatunu gezmek maksadiyle bağa götürdüler. Birdenbire Mevlânâ Şemseddin eve geldi, onu evde bulmadı. Sultan Veled’in büyük annesiyle birlikte kadınların onu gezmeye götürdüğünü söylediler. Mevlânâ Şems fena halde kızdı. Kimya Hatun eve gelince hemen boynu tutuldu. Kuru bir odun gibi hareketsiz kaldı. Üç gün feryat ve figan edip öteki dünyaya göçtü. Mevlânâ Şems de, Kimya Hatunun ölümünden yedi gün geçtikten sonra 644 Şabanında tekrar Şam’da gitti.

(44) Yine sırların eminleri (Tanrı onları nurlarının feyziyle nurlandırсын). şöyle rivayet ettiler: Bir gün Mevlânâ hazretleri şöyle buyurdu: Bir gün bana, Melekût âlemlerine çıkmak ve Ceberut âleminin yollarının yolcusu olmak müyesser olmuştı. Dördüncü kat göğe geldiğim vakit bu feleği kararmış gördüm. Beyt-ül- Memur’un sakinlerinden ve nur âlemine dalanlardan, günesin böyle kaybolmasını sordum. Bu kutsal kişiler: “Güneş, fakirlerin sultanı Şems-i

Tebrizî'yi ziyarete gitmiştir," dediler. Ben, o âlemdeki makamları gezdikten ve göklerin âyetlerini seyrettikten sonra dördüncü kata tekrar döndüm. Güneşin, kendi merkezinde nurlar saçmakta olduğunu gördüm. Beyit:

**Şemseddin'in yüzünün sözü geçince, dördüncü gök
tabakasının güneşi utancından başını sakladı.⁵**

(45) Yine bir gün bir gencin ipek örtülerle sarılmış ve fevkalâde süslenmiş olan cenazesini götürüyorlardı. Matem ehli feryat ve figan edip ağlayıp sızlıyordu. Birdenbire, Mevlânâ Şemseddin bu cenaze ile karşılaştı. Onlara: "Bu hasretle dolu ve muradına ermeden ölen biçareyi nereye götürüyorlar. Yıllardan beri bu yolun hasretini çeken, ciğer kanı içen ve muradına kavuşmayan bizleri götürsünler," dedi.

Şiir:

**Ölüm, erkekse benim yanıma gelsin, ben onu sıkı
sıkı güzelce kucaklayım.
Ben ondan rengi ve kokusu olmayan bir can alayım.
O da benden renkten renge girmiş bir lırka alsın.**

Yine: "Eğer bu götürülen ölünün, kendi halini apaçık bildirmeğe dili olsaydı ve ölümün sırlarını açıklayabilseydi, neler söyler ve neler gösterirdi," dedi.

(46) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri (Tanrı onun sırrını kutlasın), buyurdu ki: Efendim ve canbağım Şemseddin, bir kimseden incindiği vakit, ona: "Tanrı sana uzun ömür ve çok mal versin," diye dua ederdi.

(47) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Veled hazretleri şöyle rivayet etti: Mevlânâ Şemseddin zaman zaman kendi müritlerinden ve âşıklarından kavun isterdi. Tabii, onlar da tatlı kavunlar getirilerdi. O da yerdi ve kabuklarını onların başına vurur ve: "Ey ölümler! Ne getirdiniz?" derdi. O zaman onlarda keşifler hâsıl olurdu, gayıp âleminde garip şeyler görürlerdi ve perdeler yırtılırdı.

(48) Hikâye: Veled hazretleri (şöyle) anlattı: Bir

gün babam hazretleri, Mevlânâ Şemseddin'in ululuğu ve şanı hakkında hadden aşırı metihlerde bulundu. Onun büyüklüğünden, derecelerinden, türlü kerametlerinden, Tanrı'ya olan yakınlığından ve anlatılmıyacak daha öyle garip hallerinden bahsetti ve o kadar şeyler söyledi ki bütün dostlar hayran kaldılar. Sonra şu beyti okudu:

**Ayağı ruhların üstünde olan Şems-i Tebrizî'nin
bastığı yere ayağını değil başını koy.**

Ben de şeyhin herkesin içinde bana bulunduğu iltifatların verdiği sevinçle koşarak Şems'in höcresine gittim. Başımı ayaklarına koydum. Mübarek elini öpüp yüzüme gözüme sürdüm, kendisine öyle aşk ve sevgi gösterdim ki, o da benim bu hareketlerimden hayrette kalarak: "Bahâeddin! Sana ne oldu? Fazla lûtuflarda bulunuyorsun. Gönlümü almak için sevgiler gösteriyorsun. Senin böyle dilenciye yaraşır bir harekette bulunduğun yoktu. Bu neden icabediyor?" dedi. Ben de: "Babam, büyüklüğünüz hakkında o kadar söz söyledi ki, hepimiz deli olduk. Eğer bin sene ömrüm olsa ve başımın üzerinde döne döne size kulluk etsem ve hizmetlerimin hepsi de kabul edilse, yine bu muhlis kulunuzun kalbinde lâyıkiyle hizmet edememekten dolayı (bir ukde kalır)," dedim ve şu şiiri okudum:

**Dünyanın en büyük galip padişahı senin âdi bir
kölen, zenbili elinde avuç açmış bir dilencidir.
Felek yüz yıl senin kapının toprağının hizmetinde
bulunsa yine de senin bir günlük hakkını ödemiş ol-
maz.**

Bunun üzerine Şems: "Mevlânâ'nın benim hakkımda bu yurduğu doğrudur, doğru değildir diyemem. Fakat Tanrı'nın adına tekrar tekrar yemin ederim ki, yüz binlerce benim gibi Şems-i Tebrizî, onun büyüklük güneşi karşısında bir zerreden başka bir şey değildir," dedi.

Şiir:

**Senin, ışıkları âlemi kaplıyan güneşinin ışığı kar-
şısında, hesaba katılmıyan bir zerre varsa, o da
biziz.**

Sonra: “Ben şu kadar mükâşefeye nail olduğum, sulûk padişahlarını seyrettiğim, ilâhi nurlara yakınlaştığım, birçok Tanrı erleriyle düşüp kalktığım, özel mülküm olan gayb âlemlerini gördüğüm halde, Mevlânâ’nın kâbına yetişemedim. Artık onun hakikâatine kim erişebilir,” diye ilâve etti.

(49) Yine arkadaşların uluları (Tanrı hepsinden razı olsun), Mevlânâ hazretlerinden (Tanrı onun zikrini yüceltsin) şöyle rıvayet ettiler: Bir gün bir topluluk, Mevlânâ Şemseddin hazretlerinden: “Tevhid nedir?” diye sordular. Şemseddin: “Şeyhten böyle bir şey sormak bid’attır. Tevhid her şeyin Tanrı’dan ve her şeyin Tanrı ile kaim olduğunu ve her şeyin yine Tanrı’ya döneceğini bilmendir. Her şeyin Tanrı’ya ait olduğu, ‘Göklerin, yerin ve bunların içinde bulunanların mülkü Tanrı’nındır’ (K., V, 120) âyetiyle; her şeyin Tanrı’dan olduğu, ‘Sizde olan nimetlerin hepsi Tanrı’ dandır’ (K., XVI, 53), ve ‘Söyle, her şey Tanrı’dandır’ (K., IV, 80); her şeyin Tanrı ile kaim olduğu ‘Yer ve gök Tanrı’ nın emriyle kaimdir’ (K., XXX, 25); her şeyin Tanrı’ya döndüğü ‘Bütün işler Tanrı’ya döner’ (K., II, 218; III, 109; VIII, 44; XXII, 76; XXXV, 4; LVII, 5) ve ‘Her iş Tanrı’ya döner’ (K., XI, 123) ve ‘...nihayet gidilecek yer odur’ (K., V, 18; XLII, 4; LXIV, 3) âyetiyle sabittir. Kim kendinin sonradan olduğunu bilirse, Tanrı’sını kadimliği ile; kim kendi vücudunu cefa ile bilirse, Tanrı’sını vefa ile; kim kendi vücudunu hata ile bilirse, Tanrı’sını ata (vergi, ihsan) ile bilir ve tanır,” dedi.

(50) Yine Neccar’ın oğlu şeyh Mahmud Sahipkan (Tanrı rahmet etsin), eski dostlardan şöyle rıvayet etti: Bir gün müritlerin uluları, Mevlânâ Şemseddin’e: “Mevlânâ hazretleri, sizin hakkınızda büyük inayetlerde bulunuyor ve öyle sonsuz muhabbetler gösteriyor ki binlerce gazellerini sizin mübarek isminizle süslemiş ve taziz etmiştir. O mânalar, sizin zikrinizle güzellik ve letafet bahşediyor,” dediler. Bunun üzerine Mevlânâ Şems: “Tanrı’nın adına tekrar tekrar yemin ederim ki öyle bir padişahın can kudretinin eline düşmüşüm ki, o, isterse beni arşa çıkartır, isterse ferşe indirir,” dedi. Nitekim buyurmuştur:

Şiir:

**Kalbim, bir kalem gibi gönül alan öyle bir sevgi-
linin parmaklarına düşmüştür ki bu gece “Yaşa,”
yarın ise “işe” diye yazar. Kalem yontar, türlü tür-
lü yazılar yazar. Kalem ona, ben sana teslimim,
benim hiç kıymetim olmadığını sen biliyorsun, der.”**

(51) **Y i n e** Mevlânâ hazretlerinin, Şems’e karşı o ka-
dar sevgi ve candan ilgisi vardı ki, Şems ortadan kaybolduk-
tan sonra kim onun hakkında asıl ve esası olmıyan bir haber
verse ve: “Mevlânâ Şems’i, falan yerde gördüm,” dese, bu
müjde için sarığımı ve ferecisini verir, şükranelerde bulunur
ve teşekkürler ederdi.

Bir gün bir adam: “Mevlânâ Şems’i Şam’da gördüm,”
diye haber verdi. Mevlânâ buna o kadar sevindi ki tarif olu-
namaz. Başındaki sarığımı, sırtındaki ferecisini, ayağındaki
ayakkabı ve çizmesini ona bağışladı. Dostlardan biri: “Bu
adamın verdiği haber yalandır. O, Mevlânâ Şems’i hiç gör-
memiştir,” dedi. Mevlânâ: “Evet, onun verdiği bu yalan haber
için sarığımı ve ferecimi verdim. Eğer doğru haber verseydi,
elbise yerine canımı verirdim ve kendimi onun uğrunda fe-
da ederdim,” buyurdular.

(52) **H i k â y e:** **Y i n e** dost ve arkadaşların ileri
gelenleri (Ne mutlu onlara ve ne de güzel yerleri var), şöyle
r i v a y e t e t t i l e r: Bir gün Nasreddin vezirin hanıkahın-
da büyük bir posta oturtma töreni vardı ve bir ulu kişiye şeyh-
lik rütbesini vereceklerdi. Bütün bilginler, şeyhler, ârifler, fi-
lozoflar, emirler ve ileri gelenler o toplantıda hazırıldılar. Her
biri muhtelif ilim ve fenlerde sözler söylüyor ve tatlı mübâhe-
selerde bulunuyorlardı. Mevlânâ Şemseddin de bir köşede, bir
hazine gibi murakabeye dalmıştı. Birdenbire kalktı ve kıs-
kançlığından onlara: “Ne zamana kadar şundan bundan riva-
yet edip övünecek ve atsız eyere binip erlerin meydanında ko-
şacaksınız? İçinizde: ‘Kalbim bana Rabbinden bu haberi ve-
riyor,’ diyecek kimse yok mu ve ne zamana kadar başkaları-
nın asâsiyle ayakta yürüyeceksiniz?” dedi.

Şiir:

Delil isteyenlerin ayağı ağaçtan olur. Ağaç ayak ise, çok çürük olur.⁶

Ve “Hadîsten, tefsirden, hikmetten v.s. den (naklen) söylediğiniz sözler, o zamanda yaşıyan ve her biri kendi asrında erlik makamında oturan erlerin sözleridir. Onlar kendilerine gelen hallerden anlatırlardı. Mademki bu asrın erleri sizsiniz o halde sizin sırlarınız ve sözleriniz nerede?” diye ilâve etti. Bunun üzerine hepsi sustu ve utandıklarından başlarını önlerine eğdiler. Ondan sonra da şöyle dedi: “Adem zamanından beri peygamberlerden ve velilerden başlangıcı olmayan yokluk âleminden varlık âlemine ayak basan her çocuğun avrırı bir mansıbı ve işi oldu. Bazısı vahiy yazıcısı, bazısı vahyin geldiği yer oldu. Şimdi, bunların her ikisi, yani hem vahiy kâtibi hem de vahyin indiği yer olmağa çalış. ‘Şüphesiz ben de sizin gibi bir insanım’ (K., XVIII, 110; XLI, 5) âyetinin inmesinin sebebi, Mevlânâ hazretlerine malûmdur. Şöyle ki: Müminlerin emîri Ali (Tanrı ondan razı olsun), Aşura’nın on gününde Mustafa’ya uymuştu. O gecelerde, Ali de (Peygamber gibi) hiç yemiyordu. Mustafa, Ali’ye baktı, onda za’f alâmeti gördü. Bunun üzerine ona: ‘Ben, sizin biriniz gibi değilim,’ dedi. Fakat Tanrı tarafından ‘Ben de sizin gibi bir insanım’ (K., XVIII, 110; XLI, 5) âyeti geldi. Arada şu kaçar fark vardır ki, ‘bana vahyolundu’ buyurdu.

Şiir:

Sen teninle hayvan, ruhunla meleksin. Bunun için hem toprağa, hem de feleğe gidersin.

“Peygamber, zâhirde sizin gibi bir insandı; fakat kalbi, ”ona vahyolundu” sırrı ile görür.”

Peygambere; Cebrail vasıtasıyla vahiy geldiği gibi kalbinin de vahyi vardı. Veli de böyledir. ‘Benim öyle zamanlarım vardır ki o zamanda, benimle onun arasına Tanrı elçilerinden ve Tanrı’nın yakın meleklerinden biri sığmaz; Tanrı Ömer’in ağzından konuşur,’ sözünün mânası size yüzünü göstermemiştir. Bu mânanın, yüz gösterdiği kimseye de insanlar teveccüh etmişlerdir,” dedi ve şu rubâiyi okudu:

Sen, öyle bir kimsesin ki, dünya tokları senin vuslatının açlarıdır. Dünya kahramanları da senin firakından korkarlar.

Senin gözünle ahular ne elde edebilirler. Senin gözlerin, dünya aslanlarının ayağının bukağısıdır.

Hemen Mevlânâ hazretleri kendini kaldırıp hanıkahın havuzuna attı. O günü büyük bir semâ oldu ve o kadar bilgin ve ulular mürit ve kul oldular ki yazılıp anlatılamaz.

(53) **Y i n e** bir gün Mevlânâ Şems, bilginler toplantısında bilgi saçıyordu. Dedi ki: İnsanların bütün bu tahsil etmekten, ilimleri okumaktan, bu kadar zahmetler çekmekten, maksatları, ayak direyen (harun) nefislerinin, Musa'nın Harun'u gibi boyun eğmesi, itaat etmesi, zelil olması, zillet ve miskinlik göstermesidir. Nitekim boyunduruğu da öküzün boynuna, ram olması ve tam bir sükûnetle toprağı sürmesi için koyarlar ki o bilgin toprak, tohumu kabul etsin; kuru diken ve ot yerine türlü taneler ve güzel kokulu çiçekler versin ve o killerden güller bitsin. Mademki o ilim, seni kendine itaat ettirip boyun eğdiremiyor, o halde o ilim insana bir zahmet ve yorgunluktan başka bir şey olmaz.

Şiir:

Seni, senden almyan ilimden cehalet yüz kere daha iyidir.

(54) **Y i n e** Veled hazretleri (Tanrı onun sırrını kutlasın) rivayet etti ki: Bir gün babam hazretlerine, halvetinde bedeninden sıyrılıp çıkmak vâki olmuş ve birkaç saat o istiğrak içinde kalmıştı. Hayret âleminden kendine geldikten sonra, niyaz yoluyla ondan bu halini sordum. Babam şöyle dedi: “Bahaeddin, Bağdad'da birçok yıllar riyazet ve mücadele ile meşgul olan zayıf bedenli, ince boyunlu ve sarı yüzlü bir şahıs gördüm. Ağlayıp sızlıyordu. Onun büyük bir dert sahibi olduğunu anladım. Öyle bir dereceye gelmişti ki, Dicle nehri üzerine seccade serip namaz kılıyordu. Bütün bu Tanrı'ya olan yakınlığına ve kudretine rağmen Tanrı'dan: 'Ey Tanrım! Ey Sultanım! Bana, bu halimden ve hayretimden daha iyi bir hal ve hayret ver; çünkü bunların bana hiçbir faydası

yoktur,' diye ricada bulunuyordu. Ben de hemen o anda onun kulağına: 'Bizim Mevlânâ Şemseddin'imiz, Şam'da kalabalıkların etrafını dolaşiyor ve halkı seyrediyor. Şimdi oraya git de o aşk padişahı seni bu halde görsün ve senin bu ağlayıp sızlamana gülsün de istediğine kavuşasın ve aradığın hal, bir anda, senin içinde peyda olsun,' dedim. O gönlü yaralı derviş benim nasihatımı kabul edip hemen yola koyuldu. Şam'da, Mevlânâ Şemseddin hazretlerine ulaştığı vakit, o zayıf dervişin şekli ve kıyafeti Şems'in mübarek gözüne hoş göründü ve derhal gülümsedi. Hemen o anda dervişin içinde gayıb âleminden bir nur ve heyecan başgösterip dönmeğe başladı; yüksek menzillere kavuştu ve ancak olgun âriflerin himmetlerinin ve arzularının amacı olan bir olgunluğa ulaştı. "Tanrı dileğini hesapsız rızklandırır" (K., II, 208; XXIV, 38; III, 32)."

Şiir:

Ey oğul! Fakiri yükselten bir nazardan fazla bir şey değildir. İşte o nazar, seni esir âlemine götürür.

(55) Yine: ulu halifeler (Tanrı onların kadirlerini yüceltsin), Mevlânâ hazretlerinden rivayet ettiler ki: Mevlânâ bir gün müritlere şöyle anlattı: Hallerimin başlangıcında, sık sık Büyük Mevlânâ'nın (Baha Veled) (Tanrı ondan razı olsun) sözlerini okuyordum ve onun kitabının mutlaka kolumun yeninde olması lâzım geliyordu. Mevlânâ Şemseddin hazretleri, beni onu okumaktan menetti. Ben de, onun mübarek hatırını gözetmek sebebiyle bir müddet onu okumayı bıraktım. Bir gece rüyamda, Karatayî medresesinde bir toplulukla oturmuş, o kitabı okumakla meşgul olduğumu gördüm. Suret âlemine geldiğim (yani uyandığım) vakit, Mevlânâ Şemseddin'in kapıdan içeri girdiğini gördüm ve bana: "Niçin yine o kitabı okumaya başladın," dedi. Ben de, "Hâşa! Onu okumakla meşgul olmalıyım hayli zaman oldu," dedim. Bunun üzerine o, "Dün, Karatayî medresesinde bir toplulukla oturmuş o kitabı okuyordun. Çünkü rüyaların çoğu, bir fikir ve zikirdir. Eğer (bu okumak), senin fikrinde olmasaydı, rüyana girmezdi," dedi. Bundan sonra ben de Şems hayatta olduğu müddetçe o mânalarla meşgul olmadım.

(56) Yine arkadaşların azizleri rivayet etti-ler ki: Bir gün Şems hazretleri, Hüdavendigâr hazretlerinin hizmetinde oturmuştu. Şehrin büyükleri de hazırıldılar. Şems buyurdu ki: Bana öyle bir mürit lâzımdır ki bütün olgun şeyhler ve eren ârifler onu, olgunlaştırmaktan âciz kalsınlar. Onda hiç de olgunluk kabiliyeti olmasın. Hepsi onu olgunlaştırmaktan âciz kalsınlar; ben onu başkalarını olgunlaştıran, bir olgun kişi yapayım; Tanrı'yı, ona şeksiz ve tahminsiz olarak göstereyim. "O anadan doğma kör olanları ve baras illetine tutulanları sağaltırım ve ölüleri diriltirim" (K., III, 43); "ol deyince olur" âyetinin hükmü karşısında hiç kimse kabiliyetten dem vurmaz.

Şiir:

Eğer Tanrı'nın işinde kabiliyet şart olsaydı, yok olan hiçbir şey var olmazdı."⁸

Bütün dostlar baş koyup o büyük kudretten dolayı âfe-riplerde bulundular.

Şiir:

Tebriz'li Şemseddin'in kudreti yedi mavi feleğin ötesindedir. Takdir âsi ve sertse de onun altında ona ramolmuştur. Aslanların halledemediği bir müşkül, ona bir oyun ve eğlence gibi gelir.

B Ö L Ü M

O hazretin ilâhî bilgileri ve mânalarının lâtifeleri (Tanrı onun ruhunu kutlasın) hakkındadır.

(57) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Şemseddin, Mevlânâ'nın medresesinde bilgiler saçıyordu. Dedi ki: Her şeyden âri duru ve yüce olan Tanrı, bütün mahlûklardan üç şey istedi: Birincisi, buyruk tutmak; ikincisi, iş beğendirmek; üçüncüsü de yadında tutmak. Buyruk tutmak, ibadet etmektir. İş beğendirmek kulluktur. Yadında tutmak da marifettir. İnsanlara yük olma, onların yükünü çek ve onlardan

tamahını kes; kendi tamahını onların önüne koy. Onlar, zenginliği isterlerse, sen fakirliği; onlar izzeti isterlerse, sen zilleti iste.

(58) Yine biri: “Marifet nedir?” diye sordu. O: “Marifet, gönlün Tanrı ile diriliğidir. Diri olanı öldür. Bu diri, senin vücudundur. Ölü olanı dirilt, bu da senin kalbindir. Hazırı kayıp et; o da dünyadır. Kayıbı hazır et; o da ahirettir. Var olanı yok et; o da arzudur. Yok olanı var et; bu da senin niyetidir. Marifet kalbde, şahadet dildedir. Eğer Cehennem’den kurtulmak istersen, hizmet et. Cennet, istersen, niyet et. Eğer Tanrı’yı istersen, yüzünü ona çevir ki o anda, onu bulasın. Beni tanıyan bana yönelir, beni isteyen beni arar, beni arıyan beni bulur ve benden başkasının yüzüne bakmaz,” buyurdu.

Biri Şems’den: “Sana nasıl ulaşırım,” diye sordu. O da: “Tenini bırak da gel; çünkü kul ile Tanrı arasındaki perde tendir ve ten dört şeydir: Tenasül âleti, boğaz, mal ve mansıb. Hasların perdeleri taati, sevabı ve kerameti görmektir,” dedi.

(59) **İkinci Bölüm:** Ârîfin alâmeti, dostun zikrinden geri kalmamak ve onun dostluğuna doymamaktır. Rıza sofrasında, yakîn ağzına giren zikirden daha tatlı bir yemek yoktur.

Ârîfin alâmeti üçtür: kalbin fikirle, tenin hizmetle, gözün yakınlıkla meşgul olmasıdır. Yine şunlar da ârîfin alâmetleridir: Onun nazarında dünyanın önemi, ahiretin eseri, Tanrı’nın bedeli olmaz.

İlim üç şeydir: Zikreden dil, şükreden kalb, sabreden ten. Bütün canlar bedenden susuz olarak çıkıp ayrılırlar; yalnız, Yüce ve Ulu Tanrı’yı anan kişinin canı susuz değildir. İlim olmıyan bir vücut, susuz bir şehir; perhiz olmıyan bir vücut, meyvasız bir ağaç; utanma olmıyan bir vücut, içinde tuz bulunmıyan bir tencere; ceht ve gayreti olmıyan bir vücut, bir efendiye ihtiyacı olmıyan bir kul, sahipsiz bir köle gibidir. Dört şey azizdir: Fakirlerin yüküne tahammül eden zengin, nafakasına kanaat eden fakir, sâdır olan gûnahtan korkan günahkâr, menedilen şeylerden perhiz eden bilgin. İlmden

faýda, amelden âfiyet, sözden nasihat gerektir.

Dünyayı isteyen kimse için kazanmak ve ticaret yapmaktan, ahireti isteyen kimse için itaat ve hizmetten, Tanrı'yı isteyen kimse için belâ ve mihnetten, ilmi isteyen kimse için de zillet ve gurbetten başka çare yoktur. İlmî kolaylıkta arayan zahmet çeker. Zahmette sabreden, kolaylığa ulaşır. İzzet arayan, çok çabuk zillate duçar olur. Zenginlik arayan, fakirlikte kalır. Fakirlikte sabreden, zenginliğe erişir.

Bilginde üç haslet bulunmalıdır: halimlik, tamahsızlık, perhizkârlık.

Bütün şeylerin en büyüğü ikidir: Biri ilim, diğeri bilimdir.

(60) **Üçüncü Bölüm:** Birisi hikmetten sordu. Şems: "Hikmet üç türlüdür: birisi söz, ikincisi ibadet, üçüncüsü didar (yüz)'dir. Söz hikmeti âlimlerin, ibadet hikmeti ibadet edenlerin, didar hikmeti ise âriflerindir. Hakîm, kendisine muhalefet ve cefa edene kızmaz, kin beslemez," dedi. Bayezid'e: "Sen, su üzerinde ve havada yürüyor musun?" diye sordular. O da: "Kuru çöp su üzerinde gidiyor; kuşlar da havada uçuyor, cadılar da bir gecede Kaftan Kafa gidiyorlar," dedi. "O halde erlerin işi yüce Tanrı'dan başka hiçbir şeye gönül bağlamamaktır," dedi.

(61) Yine cömertlik de dört türlüdür: Zâhitlere mahsus olan mal cömertliği, cihad edenlere mahsus olan ten cömertliği, gazilere mahsus olan can cömertliği, âriflere mahsus olan gönül cömertliği. Zâhitler mallarını verir, marifet alırlar. Nitekim **Kur'an**'da, "İşte biz âhiret evini arzda, ululuk ve fesat murad etmiyenlere mahsus kıldık" (K., XXIII, 83) buyurulmuştur. Cihad edenler, vücutlarını verir, hidayet satın alırlar. Nitekim **Kur'an**'da "Bizim yolumuzda cihad edenlere doğru yolumuzu gösteririz" (K., XXIV, 69) buyurulmuştur. Gaziler canlarını verir, ebedî hayatı alırlar. Nitekim **Kur'an**'da "Belki onlar sağ olup Rabları yanında rızklanırlar" (K., III, 169) denmiştir. Ârifler, gönüllerini verip sevgi alırlar. Nitekim **Kur'an**'da "O onları, onlar da onu severler" (K., VI, 103) buyurulmuştur.

Gönül alçaklığından daha iyi bir şey görmedim. Eliniz-

de bulunanla kanaat ediniz. Başkalarının elinde bulunan şeyden de ümidinizi kesiniz. Peygamberlerin izzeti, peygamberlikte; bilginlerin izzeti, tevazuda, kanaatte; zenginlerin izzeti, cömertlikte; ibadet edenlerin izzeti de halvettedir. Dini iki şeyle koruyun: Cömertlik ve iyi huylulukla. Ölümünden kaçınılmaz. İnsanın rızkı insandan kaçamaz. Rızık bölünmüştür. Ecel, malûm; haris, mahrum; cimri, mezmum, (zemmolunmuş;) kiskanç, mağmum (gamlı) ve ârif de merhum (rahmet olunmuş)'dur.

Tedbirin takdire faydası yoktur. Kendi ecelinden kurtulamıyacak ve emeline kavuşamıyacak ve kendi rızkından geri kalamıyacaksın ve başkalarının rızkını da sana vermeyecekler; o halde kendi vücudunu niçin öldürüyorsun. Ey insan oğlu! Zenginlik kanaatte, selâmet yalnızlıkta, serbestlik arzusuzlukla. dostluk rağbetsizlikte ve saadet sabretmektedir. Tamah edene izzet, kanaat edene de zillet yoktur. Hür insan tamahla kul olur. Kul da, kanaat etmekle azat olur.

(62) **Dördüncü Bölüm:** Niyaz utanmayı, kibir de dini götürür. Haris, İblis tabiatlı olur, Tamah gelen yere (tamah edilen şeyi toplama) (cem'); cem' (toplama) gelen yere (toplanılan şeyin kalması için ondan kendini) men etme; men' gelen yere (menedilen şeyden kendini) katetme (kesme), kat gelen yere de (toplanılan şeyden faydalandığı için şükür etmemek ve o şey üzerine farz ve lâzım olan şeyi terk etmemek sebebiyle) küfür lâzım geldi. Küfür gelen yere ateş (yani cehennem ateşi) gelir. Böylece eğer cisimden geçer cana ulaşırsan hâdisliğe kavuşırsun. Tanrı kadimdir; hâdis (yeni) kadîm (ezelî)'i nasıl bulur. Toprak nerede, rabların rabbı nerede? Senin yanında, kendisine sıçrayıp kurtulacağı şey ruhtur. Sen ruhu avucuna koyup götürürsen ne yapmış olacağını bil.

Şiir:

**Senin âşkların eğer hediye olarak sana canlarını
getirseler, senin başına yemin ederim ki onlar tereciye tere satmış olurlar.**

Tereciye tere satmanın ne kıymet ve değeri olabilir. (Çünkü terecide tere fazlasiyle vardır.) Şimdi sen ona niyaz

götür. Çünkü niyazsız olan Tanrı, niyazı sever. O niyaz vasıtasıyla, bu olaylardan birdenbire kurtulacaksın. Başlangıcı oimiyandan sana bir şey bağlanacak ki, bu da aşkıdır. Aşkın tuzağı geldi ona sarıldı. Çünkü “onlar onu seviyor” (K., V, 59) âyetindeki onların Tanrı’yı sevmesi, Tanrı’nın onları sevmesindendir. O başlangıcı olmiyanı göreceksin “... ve o, göz- leri idrâk eder” (K., VI, 103) âyetinin mânası budur. Kıyamet gününe kadar tamamlığı olmiyan bu söz tamam olmiyacaktır.

(63) Y i n e bir gün Şems’den semâ’nı sırrını sordular. O: “Tanrı’nın tecellisi ve görünmesi, Tanrı erlerine semâ’da daha çok vâki olur. Onlar, kendi varlık âleminde dışarı çıkmışlardır. Semâ, onları diğer âlemlerden çıkartır, hakkın likasına ulaştırır. Hulâsa haram olan bir semâ vardır. O da ululuk edip ‘haramdır’ dedi. Böyle haram olan bir semâ’da el ve ayağın vecdsiz hareket etmesi küfürdür. Bu el ve ayak mutlaka Cehennemde azap çeker. Bir vecdle (hal) hareket eden el ise, mutlaka Cennete ulaşır. Mubah olan semâ, riyazet ve zühhd ehlinin semâ’sıdır. Onların bundan gözleri yaşarır ve kalbleri rikkate gelir. Farz olan semâ da, hal ehlinin semâ’sıdır. Bu beş vakit namaz, Ramazan orucu ve zaruret zamanında su içmek ve ekmek yemek gibi farz-ı ayındır; çünkü “hal” sahiplerinin hayatı bununla kaimdir. Eğer bir semâ ehli Doğuda, biri de Batıda semâ etse, her ikisi de birbirinin halinden haberdar olur,” diye cevap verdi.

(64) **Beşinci Bölüm:** Biri: “Mevlânâ, tamamiyle lûtuftur, fakat Mevlânâ Şemseddin Tebrizî’nin ise hem lûtuf, hem kahir sıfatı vardır” dedi ve bir başkası da, “Hepsi bunun gibidir,” dedi. Sonra, gelip Şems’e: “Benim maksadım, bu adamın sözünü reddetmekti. Sizin noksanınızı söylemek değildi,” diye tevil ederek özür diledi. Şems, buna kızdı ve: “Ey aptal! Benim sözüm geçtiği vakit, sen bunu nasıl (teville kalkıp) özürler dileyebilirsin? Adam, beni, kahir ve lûtufla vasıflanan Tanrı’nın sıfatlarıyla tavsif etti. O söz, onun sözü olmadığı gibi âyet ve hadîs de değildi. Onun dilinden çıkan bu söz, benim hakkımda benim sözümüdü. Sen bana nispet edilen kahir ve lûtufun, herkeste bulunduğunu nasıl söyleyebilirsin? Bunlar her-

keste nasıl bulunabilir? Eğer herkeste bu sıfatlar bulunsaydı, onların kendilerinde bulunan bu akıl ve edeple Bayezid, Cüneyd ve Şiblî'nin (derecesine) iki günde ulaşmaları ve onlarla bir tabaktan yemek yemeleri lâzım gelirdi. Eğer onun önünde, o şeyhlerin muamelesinin vasfını etselerdi, o, onların bu muamelesini değil yapmak, yalnız onu iştirmekle aklını kaybederdi. Bütün bunlara rağmen (o ulu şeyhlerle) Tanrı arasında bir perde vardır," dedi.

Yine buyurdu ki: Mevlânâ'nın sadece güzelliği, benim ise hem güzelliğim hem çirkinliğim vardır. Mevlânâ, benim yalnız güzelliğimi görmüş çirkinliğimi görmemişti. Şimdi, münafileklik etmiyor, kötülük yapıyorum ki, beni tamamiyle görebilsin. Benim sohbetime, benim güzellik ve çirkinliğimi gören kimse yol bulabilir. Böyle bir adamın alâmeti de şudur: başkalarının sohbeti ona soğuk ve acı gelir; fakat onlarla sohbet edecek kadar soğuk değil, sohbet edemeyecek kadar soğuk gelir.

Şiir:

**Eğer Tanrı yolunun yolcularından olmak istersen,
başkalarının sohbetinden ilgini kes; yoksa müptelâlara müptelâ olur kalırsın.**

(65) Peygamberler (selâm üzerlerine olsun) de böyle birbirlerinin tarif edeni idiler. İsâ, Yahudiye: "Sen, Musa'yı adamakıllı tanımadın. Musa'yı anlamak için gel beni gör," dedi. Muhammed de, bir Hıristiyan ve Yahudi'ye: "Siz Musa ve İsâ'yı iyi tanımadınız, onları tanıyabilmek için gelip beni görünüz," dedi.

Peygamberler, birbirlerinin tarif edenleridirler ve onların sözleri birbirinin sözlerinin açıklayıcısı ve şerhedicisidir. Bundan sonra Eshab, Peygambere: "Ey Tanrı'nın elçisi! Her peygamber, kendinden önce gelen peygamberin tarif edeni idi. Sen peygamberlerin sonuncususun, senin tarif edenin kim olacak?" diye sordular. O da: "Nefsini bilen Tanrı'sını da bilir; yani nefsimi bilen, Tanrı'mı da bilmiş sayılır," diye cevap verdi. Yani Muhammed'e mensup olanlar her bakımdan Muhammed'in "hal" ve "kalini" tarif edenlerdir. Bir kimse ne

kadar fâzılsa, o kadar maksattan uzaktır. Onun fikri ne kadar ince olsa o kadar uzak olur.

Şiir:

Onun kapısının toprağına, kalbinin başını koymak suretiyle secde et. Bu kalb işidir, alın işi değildir.

Tanrım, seni tenzih ederim, bu ne sırdır? Her şey insan oğluna feda, insan oğlu da kendi nefesine feda olmuştur. Tanrı, hiçbir zaman da: “Ben gökleri ve Arşı tekrim etmedim,” buyurmamıştır. Eğer Arşa çıksan hiç faydası olmaz. Gönül kapısının açık olması lâzımdır. Peygamberlerin, velilerin, sofilerin çalışıp canlarını çıkarmaları, hep bunun içindi ve hep bunu aradılar. Bunların hepsi bir insandır. Kendini bilince her şeyi de bilir. Niyaz da, kahır sıfatı da sendedir. “Yarabbi sen benim kavmimi hidayete ulaştır, çünkü onlar bilmiyorlar” (K., XVII, 72) âyetindeki kavimden maksat, benim kavmim yani cüzülerimi hidayete ulaştır demektir. Cüzüler, bu kâfirlerdi, fakat onun cüzüleri idiler.

Şiir:

İyi kötü herkes dervişin cüzüdür. Eğer böyle olmazsa, derviş olmaz.

Eğer cüz olmasalardı, o ayrı, müstakil kalırdı. Kül nasıl olurdu. Tanrı “külliyyatı bilir, fakat cüziyeti değil,” sözünde madem ki külliyyat demiştir, o halde hangi cüz küllün dışında kalabilir. Tanrı gerçeği herkesten daha iyi bilir.

(66) **Altıncı Bölüm:** Peygamber, bir gün buyurdular ki: Çoğunluğa uyun, yani olgun ve bilgin olan şeyhin hürmeti için ve “köylerden uzak bulunun” yani nâkışlarla sohbet (etmemek) için.

Şiir:

Ey arkadaş, toprağa bulanacaksan yüksek bir tepenin toprağına bulan.

“Kim, mağfirete mazhar olmuş bir kimse ile yemek yerse, o da mağfirete mazhar olur” sözündeki yemekten maksat, ekmek yemek veya başka bir yemek yemek değildir. Bu ye-

mek, haklarında “ferah ve fahur Tanrı’nın rızkiyle rızklanırlar” (K., III, 163 - 164) âyetiyle buyrulan boğazları kesilmiş şehitler için hazırlanmış olan öteki dünyanın gıdasını yemek-tir.

Nefs-i Emmare kahredildiği vakit, o da bu dünyada şehit ve gazi olmuş sayılır. Kim bu mağfirete mazhar olanla birlikte bu gıdadan yerse, o da mağfirete mazhar olur, yoksa binlerce münafık ve Yahudi (de) Mustafa ile yemek yediler; fakat onların, Peygamberin mağfirete mazhar olduğuna dair itikatları yoktu. Ben: “Peygamberin mağfirete mazhar olduğuna tam itikat etmek, ancak gıdayı onunla aynı kaptan yemekle olur. İşte itikadın mükâfatı ve doğru itikadın alâmeti budur. Müslümanlık heva ve hevese muhalefet, kâfirlik de heva ve hevese uymaktır. Şu biri, iman getirdi denildiği vakit, bunun mânası, o adam: ‘Ben heva ve hevese muhalefet edeceğime ahdettim,’ demektir. Şu ötekisi ise: ‘Ben bunu yapamam, haraç veririm ve öyle yaşarım,’ dediği vakit peygamber buna razı olup kabul etmiş ve: ‘Kim bir haraç veren kâfire (zımmiye) eziyet ederse, bana ve ahdi içinde bulunan ahit sahibine eziyet etmiş gibidir,’ diye ona berat vermiştir. Fakat bir başkası, heva ve hevesten bizar olmadığı halde: ‘Ben heva ve hevesten bizar oldum, kara olduğu halde beyazım, karga olduğu halde doğanım,’ der. Mümine kâfir olmadığı için, kâfire de münafık olmadığı için şükretmek vacibtir. Münafık kâfirlerden beterdir. ‘Münafıklar Cehennemin en alt tabakasındadırlar’ (K., IV, 144)” derim.

Şöyle garip bir rivayet vardır: Bu, o kadar meşhur olmamıştır. Cehennem ve Cehennemin tabakaları, cehennemliklerden boşaldığında bir kavmi temaşa için gelirler. Cehennemin tabakalarına yaklaştıkları vakit, bu tabakalarda bulunan kapıların birbirine vurduğunu ve harap, boş bir evin kapısı gibi açılıp kapandığını görür ve münafıkların seslerini işitirler. Onlar: “Siz kimseniz? Cehennem, cehennemliklerden boşaldığı halde, siz hâlâ burada bulunuyorsunuz,” diye sorarlar. Onlar da: “Biz münafık tayfasıyız. Bizim için burdan kurtuluş yoktur,” dediler. Bu sözü Şam kadısı Şemseddin-i Cuveynî (veya Huyî) umuma verdiği derste nakletmiştir. Fakat meş-

hur olmamıştır. Bu sözün mânasını kim anlarsa bundan kendisine bir hisse çıkarır.

Şimdi nifak nedir? Gizli ve açık nifak bizden ve dostlarımızdan ırak olsun. Yüce Tanrı'nın yardımı ile gizli nifakın insan mizacından gitmesi için cehit sarfetmek lâzımdır.

(67) **Yedinci Bölüm:** Bir topluluk, âlemin ezeli (kadim) liginden bahsediyordu. Şems: “Âlemin ezeliğinden sana ne?” buyurdu. Sen kendi ezeliğini açıkla, sen mi ezelisin, yeni (hadîs?) mi? Sende olan şu kadarcık ömrü, âlemin ezeli olup olmadığına değil, kendi halini incelemeye harca. Âlemden maksat iyi işlerin olmasıdır. Her iyi iş can huzuru (cemiyet)' nun sebebidir. Can huzuru (cemiyeti) ise, Yüce Tanrı'ya muhtaç olmaya ve itikada sebeptir. Sende yüz bin fenli ilim olsa da, işler olmadıkça, Yüce Tanrı'ya ihtiyaç duymadıktan, ahirete itikat etmedikten sonra bunların hiç kıymeti yoktur. Eğer sende iyi amel olup da hiçbir ilim olmazsa, ister Arap ol, ister Türk, bu iyi amel dünya ve ahirette şeref ve izzete sebep olur. Herkes ilim ve fayda arar. Sen, dosttan iyi (amel) elde etmek için, iyi amelin peşinden koş! Zira öz budur. Kabuk da ilimdir. “Tanrı arşa tasarruf etti” (K., XX, 4; XXV, 60) âyeti niçin söylenmiştir? Tefsirde ne denilmiştir? “Bundan başkasına açıktır,” demişler. Şairin şu şiirinde olduğu gibi tasarruf eder:

Bişr, kılıcsız ve kan dökmeksizin Irak'a tasarruf etti.

Biz, ondan başka dedikleri “tasarruf etti” sözüne niteliğini araştırmadan, nasıl olur demeden iman ve dikkatle araştırmaksızın itikat ettik.

Bu sözden ne anlaşılır ve bu “Taha” için tefsirde ne demişlerdir? Tefsirde zâhir ehlinin söylediğinden başka bir şey yoktur. (Onlara göre) Taha, Muhammed'in ismidir. Başka birinin sözüne göre ise onun mânası “ey adam!” demektir. Başka bir söze göre ise “Taha,” ayağını yere koy demektir, zira Tanrı'nın elçisi, yatsı ve teheccüt namazında bir ayak üstünde durmuştu. “Gecedden bir kısmını, sana nafile olmak üzere teheccüt eyle...” (K., XVII, 79) âyeti vahyedilince, Pey-

gamber bir ayak üstünde o kadar durdu ki ayakları kabardı.

Şiir:

Peygamberin ayağı, gece ayakta durmaktan kabardı. Nihayet onun bu geceyi uykusuz geçirmesinden Kuba halkı kabalarını yırttılar.

Sonra Tanrı tarafından: “Ey Muhammed! Teh yani diğer ayağını yere koy, bir ayak üstünde durma, çünkü biz teheccüt namazını seni incitmek için buyurmadık,” diye bir emir geldi. (Müfessirlerin) demiş oldukları diğer zâhirî sözleri sormuyorum. Bundan başka onların ne söylediklerini sen de söylemiyorsun. O halde, şimdi bunun tefsirini “Levh-i Mahfuz” dan okumak lâzım geldiği anlaşıyor. O levhin hududu akla sığmaz.

Padişah: “Hizmet etme, çünkü ben senden utanıyorum,” dedi. O da: “Bunu bana söyleme; çünkü beni bundan men edersen sen ve sana olan sevgim gönlümde soğursunuz,” diye cevap verdi. Bunun üzerine Tanrı (Padişah): “Mademki böyle oluyor, o halde söylemem,” dedi. Yine bir defasında: “Başın ve canın hakkı için benim buna hiç ihtiyacım yoktur, bunu yapma,” der. “Biz sana parlak bir fetih verdik.” (K., XLVIII).

Şiir:

Bu, geçmiş ve gelecekteki günahın bağışlanmış olduğu için değildir. Bu, havf ve recadan değil, aşkın coşmasındandır, dedi.”

(Fakat) o: “Senin başın ve canın hakkı için ki, yapacağım,” diyor. Nihayet o kadar ayakta duruyor ki ayağı şişiyor, bunun üzerine Padişah, kızarak: “Yeter artık, bu bana lâzım değildir.” “Tahi: ayağını yere koy veya Ey Muhammed! Biz sana Kur’an’ı zahmet çekesin diye indirmedik” (K., XX, 1). Seni yanıma oturtup konuşacağım. Bunun için senin zahmete girmeni istemiyorum. Tanrı’dan korkana va’zetmek için indirdik. “Yeri ve gökleri yaratan tarafından indirilmiştir” (K., XX, 3-4), buyurdu. Bunun şerhi, avamın (anlayışına) yakındır: Arz, Muhammed’in vücududur. Gökler ise, onun düşün-

cesi, tasavvuru ve parlak muhayyilesidir. “Tanrı tahta kuruldu” (K., XX, 4). Ben gönlümde ne kadar karar kıldım.

Şiir:

Gönül tahtı, heva ve hevesten temiz olarak bayındır oldu. Bunun için “Rahman olan Tanrı tahta kuruldu” âyeti indi.’

Yine sen: “Ben Tanrı’ya ulaşmışım, Muhammed’den müstağniyim,” diyorsun. Fakat Tanrı, Muhammed’den müstağni değildir. Nasıl olur ki onu huzuruna götürmüştür. Ve senin “Eğer biz isteseydik her köye bir peygamber gönderirdik” (K., XXV, 51) dediğin şeyi şimdi hiç yapıp diledi mi? “İsteseydik” sözünü ancak o Muhammed söylüyor ve “eğer ben istersem” diyor. Tanrı, Muhammed için “Eğer sen olmasaydın felekleri yaratmazdım,” dedi. Muhammed de “Gözü gördüğünden meyletmedi” (K., VIII, 17), âyetiyle buyrulduğu gibi hareket etti ve: “Sen herkesin arasından beni seçtin. Ben de senden başkasını istemiyorum,” dedi. Muhammed’in uyuması, onun Mi’raca gitmesidir. Sen de onun arkasından gidersin. Yalnız gönlünde karar kılınacak bir yer elde etmeye çalış. Böylece dille değil, sebeplere mübaşeretle dünya tâlibi, taate sarılmakla din talibi; Tanrı erlerine hizmetle de Hak tâlibi olursun.

Şiir:

Kadrini ve mertebeni artırmak için sana, senden daha iyi bir arkadaş gerektir.

Gönlü kırık kimse Müslümandır.

Seleflerimiz kırık vücutlu olmuş gönle ulaşmış ve: “Ben, gerçekten Muhammediyim,” sözünü tamamıyla bırakmışlardır. Gönlü kırık olan bir kavim “Rabbim, çok yüksektir,” dedi. Bununla da kanaat etmediler. Hastaya Âyet-ül Kürsi okuyan bir kavim de olur. Bir kavim de vardır ki Âyet-ül-Kürsidir. Davette hem kahir hem de lûtuftur. Halvette ise sadece lûtuftur. Tanrı daha iyi bilir.

(68) **Sekizinci Bölüm:** Buyurdu ki: Kim dalı tuttu ise, dal kırıldı, yere düştü. Kim ağacı tuttu ise, bütün dallar onun

oldu. Nasıl olur da akıl sahipleri herkesin malik olduğu bu aklı (Yani Tanrı'ya dönmek aklını) istemezler. Filozofun biri: "Ben mâkul söylüyorum," diyor. Fakat onun aklında bu ilâhî akıldan bir koku bile yoktur.

(69) Yine bir aziz, ölümünden on iki sene sonra Peygamberi rüyada gördü ve: "Ey Tanrı'nın elçisi! Her cuma akşamı kendini bana gösterdin. Bu (on iki yıl) müddet içinde beni susuz balık gibi bıraktın," dedi. Peygamber: "Taziyetle meşguldüm," dedi. Bunun üzerine aziz: "Ne taziyetle?" dedi. Peygamber: "Bu on iki yıl içinde bana yalnız yüzü Kiblede olan yedi kişi geldi. Onlardan başka herkesin yüzü Kible'de değildi," dedi. Şimdi bu bir mânâdır ve "Onun tevilini ancak Tanrı ve ilimde sağlam olanlar bilir" (K., III, 7), âyeti onun şerhidir; hoşluk, dostlar toplantısındadır. Birbirlerinin yanlarına sokulur, birbirlerine naz eder ve yüz gösterirler. Birbirlerinden ayrılınca, birbirlerine kaşı olan meyilleri içine heva ve heves karışır. Onların o nuru gider. Bir şeyi balın içine kor-san taze ve hoş olur. Çünkü hava onun içine giremez. Sâm böbürleniyordu; fakat Musa (Selâm onun üzerine olsun), o celâletiyle Hızır hazretlerinin sohbetinde bulunmak ve bu lûtuף sıfatının olgunlaşmasını istiyordu. Başka bir letafet elde etmek için o, tövbeler ediyordu. Dervişin bütün ömründe bir defa tövbe etmesi ve hem de: "Benim yoluma bu neden geldi?" diye pişman olması lâzımdır. Peygamber (Selâm onun üzerine olsun), bütün nazeninliğine rağmen fakirlerin selâmını uğur sayardı ve onlarla birlikte toprak üzerine oturur, onların sözlerini dinlerdi.

Şiir:

Sen, Mustafa'mn, miskinlerinden dua talebinde bulunduğuna inanmıyorsun.¹⁰

Kendini ele geçirdiğin zaman, başka birini bulursan, onun boğazına sarılırsın, yoksa sen ele geçirilirsin. Deve, karıncaya yol arkadaşı oldu, bir suya ulaştılar. Karınca ayağını suya sokmadı. Deve: "Ne oldu? Gel, kolaydır. Su dize kadar çıkıyor," dedi. Karınca: "Evet su senin dizine ancak çıkıyor, fakat benim üzerimden altı gez aşacak," dedi. Eğer şeyhsiz

kalsaydım, yaşamazdım. “Kim bana bir kulaç yaklaşıp? Kulaçtan kulaca, karıştan karışa, denizden denize fark vardır. Muhammed’in adımına ulaşmak için iki adım atmak lâzımdır. Sende Firavun başgösterdi. Musa geldi onu kovdu. Tekrar Firavun geldi, Musa gitti. Bu, televvünün ne zamana kadar olduğuna delâlet eder. Musaya öyle sarıl ki, Firavun bir daha gelmesin. Bu televvün hesaba gelmez. “Rabbimiz Tanrı’dır diyen ve sonra doğruluk gösterenlere melekler inerler...” (K., XLI, 30; XLVI, 12). Bu devrede, Uc b. Anak’ın önünde: “Dizden dize fark vardır” sözü söylenecek duruma düşer; çünkü o da Tûfanda boğulmamış ve sular ancak dizine kadar yükselmişti; fakat Musa onu öldürdü. Bu Uc b. Anak Âdem’in, onun canının ve gönlünün oğulları ve yalnız Âdem’in su ve kilden olan oğulları huzurunda değil, belki bir adımı da Tanrı’da olan ve hakkında “iki adımda kavuştun” sözü söylenen Muhammed’in yanında da “dizden dize fark vardır,” sözleriyle anlatılan vaziyete düşer. Biz de: “dizden dize yüz adım atsak sofanın yanına gelemeyiz.” “Tanrı kullarına lûtf ve ihsan edicidir” (K., XLII, 18) âyetini yalnız, nerede temiz kulları varsa onlar için söyledi.

(70) **Dokuzuncu Bölüm:** Buyurdu ki: Bir gün Ömer (Tanrı ondan razı olsun), vurup şeytanın bir gözünü kör etti. Bu, onların bildiği bir mâna ve sırdır. O mâna her şekilde gözüdür ve şekil bağlar, yoksa bu şeytan mücessem bir şey değildir. “Şeytan insan oğlunda, kanın damarlarda dolaştığı gibi dolaşır,” Şeytan, bir gün gelip Ömer’e: “Ey Ömer! Gel de sana acayip bir şey göstereyim,” dedi ve mescidin yarığından, mescitte bir adamın uyuduğunu, birinin de namazda olduğunu gösterip: “Aşk ateşinin korkusundan o uyuyan şahsın sinesine giremiyorum. Bu korku olmasaydı girer bir şey yapardım. Fakat o namaz kılanı harap ederdim,” dedi. Bu şeytanı, Tanrı erlerinin aşk âteşinden başka bir şey yakmaz. Tanrı erinin yaptığı bütün riyazetler şeytana fayda etmez, belki bunlarla daha fazla kuvvetlenir. Çünkü onu şehvet ateşinden yaratmışlar. Ateşi, nur söndürür. Nitekim: “Senin nurun benim ateşimi söndürür,” denilmiştir. Eğer o ledün’den filozof ve bilgin olmasaydı, bunların işi nasıl olurdu? Onların işi kırk bin

yılda düzelmezdi. Yirmi ömrü birbirine bağlasaydın yine düzelmezdi. Diğer peygamberlerin bin yılda elde ettiklerine, le-dün'den hakim ve bilgin olan Peygamber (Selâm onun üzerine olsun), kısa bir müddette ulaştı ve onları geçti.

Dışarı çıkalım ve bu bıyıkları aşağı sarkıtalım. Biz, kâfirler bıyığımızdan korksunlar diye gazaya gitmiyeceğiz. Bıyığımızın her bir teli mızrak olsa, yine de kendi içimizdeki kâfir onlardan korkmaz. Bunun içindeki kâfirin işi ise tamamlanmalı hayli oldu. “Bizim yolumuzda cihat edenlere doğru yolu gösteririz” (K., XXIV, 69) âyetinde önce geleni sonra okuduğun yani “o kimseler ki biz onlara doğru yolumuzu gösterdik; onlar bizim için cihat ettiler,” dersin asıl maksat anlaşılır. Yoksa “onlar bizim hidayetimiz olmaksızın herhangi bir yolda cihat ettiler, biz de onlara yol gösterdik” demek olur veya “bizim hidayetimizle cihat ettiler,” dersin o halde “biz onlara hidayet ederiz,” sözünü tekrar etmenin mânası ne? Aksi takdirde, bu sözler Tanrı'nın elçisi Muhammed'in ağzından çıkmış olabilir. Buna göre: “Bizim için yani bizim zâhirî hizmetimiz ve bizim zâhirî cismimiz için cihat edenlere biz doğru yolumuzu yani ruhlarımızın ve hakikatlerimizin doğru yolunu gösteririz,” demek olur.

Sıra gözetmeksizin perşembe ve pazartesi günleri oruç tut. Birdenbire nefsin canı üzerine oturup oruç tutacağım de ki, bu, nefsinin zoruna gitsin. Böylece birdenbire onun müslüman olması umulur. Zira onun müslüman olması çok uzaktır.

Buyurdu ki: Herkesin kendine lâıyk bir günahı vardır. Birinin günahı, rindlik fışk u fücuru olur ve bunlar da onun haline yaraşır. Birinin de günahı Tanrı, kapısında bulunmak olur. Ne mutlu ona ki, gözü uyur, kalbi uyumaz. Vay o kimseye ki, gözü uyumaz, kalbi uyur. Tanrı daha iyi bilir.

(71) **Onuncu Bölüm:** Gizli sadakadan sordular. Şems buyurdu ki, ihlâs ve ihlâsı korumak düşüncesine daldığın için, verilen sadakanın lezzetinden haberin olmaz, yani bundan daha iyi olsaydı diye eseflenmekle meşgul olmaktan dolayı lezzetini bilmezsin.

Bayezid (Tanrı rahmet etsin), Hacca, ekseriya yaya gider-

di. Yetmiş defa hac etmişti. Bir gün, hac yolunda halkın sudan ötürü çok âciz bir durumda bulunduklarını ve susuzluktan helâk olduklarını gördü. Hacıların başında toplandıkları ve sıkıştıkları bir su kuyusunun yanında bir köpek gördü. Köpek Ebu Yezid'e baktı. Kendisine: "Bu köpek için su bul" diye ilham geldi. Onlar: "Arı duru ve makbul bir hacı, kim bir içim suya satın alır?" diye bağıldılar. Kimse buna yanaşmadı. Bunun üzerine beş defa yaya olarak makbul haccı, altı haccı, nihayet yetmiş haccı, bir içim suya kim satın alır?" diye artırma yaptılar. Biri, Bayezid'in hatırı için ben veririm, diye bağırды. Bunun üzerine Bayezid, "Aferin bana! Bir köpek için yetmiş yaya haccı bir içim suya sattım," dedi. Suyu kaba doldurup köpeğin önüne koyunca, köpek yüzünü çevirdi, suyu içmedi. Bunun üzerine Bayezid yüzükoyun yere kapanıp tövbe etti ve kendine: "Sen Tanrı için şunu yaptın, bunu yaptım diyorsun, (halbuki) senin yaptığını köpeğin bile kabul etmediğini görüyorsun," diye bir nida geldi. Bayezid: "Tövbe ettim, artık (böyle) düşünmem," diye bir feryat kopardı. Bunun üzerine köpek hemen başını suya sokup içmeğe başladı.

Şiir:

Sen, yüz şefaât dilemek, yüz defa ağlayıp sızlamak pahasına ayağını öpeceğim bir kişisin, fakat sen bırakmazsın.

Hulâsa, yüzünü bir taş a veya nakışlı bir duvara çevirip taş a tapanı kötölüyorsun. (Halbuki) sen de yüzünü bir duvara çeviriyorsun. O halde bu, Muhammed'in söylediği bir remizdir. Fakat sen anlamıyorsun. Nihayet Kâbe dünyanın ortasındadır. Onun etrafında halka olan dünyanın hepsi yüzünü ona çevirir. Bu Kâbe'yi ortadan kaldırınc a onlar, biribirinin kalblerine secde ederler. Onun secdesi bunun; bunun secdesi de onun gönlüne karşıdır. Buyurdu ki: Bir an düşünmek, altmış sene ibadet etmekten daha hayırlıdır. Bu düşünmekten maksat, sâdik dervişin huzurudur; çünkü o ibadette hiçbir riya yoktur. Şüphesiz, o, huzursuz (yapılan) zâhîrî ibadetten daha iyidir. Namazın kazası vardır, huzurun kazası yoktur. Bazı

fakirler, zâhirî terkettiler ve: “Kalb huzuru ve Fatiha olma-
dan namaz olamaz,” dediler. Onların yanında, kitabın Fâtihası
o huzurdur. Öyle bir huzur ki Cebrail bile gelse tokat yer. Ceb-
rail daha Peygamber’in yanına ulaşmamıştı. Peygamber ona:
“Gel,” dedi. Fakat o: “Bir parmak daha yaklaşırsam yanaca-
ğım,” dedi. O şeyhe: “Tanrı seni Cehenneme götürsün,” de-
dim. O da: “Keşki götürseydi de durumun Cehennemden ve
Cehennemin de müminin nurundan nasıl olacağını görseydim,”
dedi. Öküzü gördüler, fakat öküzün içinde olan şehzadeyi gö-
remediler. Eğer (şehzadeyi görselerdi), öküzü nasıl öldürür-
lerdi. Sen nazar ve temyiz şahidi ol. Çünkü yol birçok kollara
ayrılır. Biri bu yoldan çıkar, diğeri ötekinden. Sen sağ kal-
dığına dikkat et. Bir Konya’ya ulaşın mı? Artık temyiz ve
düşünmeye ihtiyaç kalmaz. Orada öyle âdil bir sultan vardır
ki, kimse kimseye zulmetmez.

(72) Y i n e bir gün buyurdu ki: (Hadîs-i kudside) “Tan-
rı’dan başka Tanrı yoktur, sözü benim kalemdir. Kim benim
kaleme sığmırsa azabımdan kurtulur” deniyor. Bu kaleye gi-
ren, kalenin adını söylesin denmiyor. “Tanrı’dan başka Tanrı
yoktur” kalesine giren deniyor. Kalenin adını söylemek kolay-
dır. Sen dille, ben kaleye gittim veya Şam’a gittim dersin. Eğer,
dille gidilebilseydi bir anda göke ve yere giderdim. Arş ve
Kürsiye giderdim. Kim can ve yürekten “Tanrı’dan başka
Tanrı yoktur” derse Cennete girer, dedi. Şimdi sen otur. “Di-
mağ kurur,” diyorsun. Halbuki o kimdir? Sen kimsin? Sen
altı bin defa daha fazlasın. Bir ol, yoksa onun birliğinden sa-
na ne? Sen, yüz bin zerresin, her bir zerren seni bir ihtirasa,
bir hayale götürmüş. O niyetle halis ve fiiliyle de muhlis ola-
rak Cennete girdi. Mademki o (böyle hareket etmiştir), o
halde “Cennete girer,” va’dine hacet yoktur. Mademki öyle
hareket etmişti, o halde o, Cennetin ta içindedir. Tanrı daha
iyi bilir.

(73) Y i n e nakledilmiştir ki: Bir gün Mev-
lânâ Şemseddin hazretleri bir mecliste çenk dinlemekle meş-
guldü. Biri: “Derviş ve çenk sesi...” dedi. Şemseddin: “Gör-
mezsin ve işitmezsin,” buyurdu. Bunun üzerine bu adam elini
boynuna koydu, kör ve sağır oldu. Ne kadar yalvardılsa da

imkânı olmadı. Sonra: “Bu bizim yanımızda bir zarafet, başkalarının yanında ise, keramet ve mucizedir,” dedi. Biri: “Akla yakın olan mucizeyi kabul ederim,” dedi. O da: “O, mucize olmaz; mucize, aklın, idrâkinden âciz kaldığı şeydir,” buyurdu.

(74) Yine eski arkadaşlardan nakledilmiştir ki: Sivas şehrinde Ahî Muhammed-i Divâne’nin şeyhi ve üstadı olan Esededdin-i Mütekellim (Tanrı her ikisine rahmet etsin,) bir gün, Mevlânâ Şemseddin’in (Tanrı onun sırrını kutlasın) huzurunda, “Siz nerede olursanız olunuz, o sizinle beraberdir” (K., LVII, 4) âyetini tefsir ediyordu. Mevlânâ Şemseddin buyurdu ki: Bütün faziletine rağmen halkın önünde ondan bir şey sorduğum vakit kızardı. Bir defa ondan: “Sen, Tanrı sizinle beraberdir,” diyorsun; bu nasıl olur? diye sordum. O, “Tebriz’li, senin bu sorudan maksadın nedir?” dedi. Fakat o ne kadar hilim gösteriyorduysa, o kadar da kızıyor ve öf püf ediyordu. Ben: “Burada gezerim, ne mânası var? Bu soruda bir gazez vârit değildir. Sen diliyle bağlanmış bir köpeksin ve eziyet etmeyi kendine huy etmişsin, nasıl, ‘Tanrı sizinle beraberdir’ diyorsun? Tanrı kulla nasıl beraber olur?” dedim. O “Evet, Tanrı ilmiyle kulla beraberdir,” dedi. Ben de: “İlim zattan ayrı değildir. Hiçbir sıfat da zattan ayrı değildir,” dedim. Bunun üzerine o: “Eski sorular soruyorsun,” dedi. Ben de: “Eski mâna ne demek; hâşa, bunlar yeni doğdu,” dedim. Bunun üzerine o âciz kaldı. Kalktı baş koyup tazimle meşgul oldu. Halk: “İşte kelâmcı budur,” derler ve çokları ona itikat ederler.

(75) Yine bir gün buyurdu ki: Şam’da o köpekler, Şihabaddin Maktul’a açıkça kâfir diyorlardı. Ben şöyle dedim: “Hâşa, o Şihab, kâfir nasıl olur? Çünkü nura aittir. Evet güneşin (şemsin) yanında Şihab (yıldız); kâfir (örtülen, kaybolan) olur. Şihab içeri girip tam bir doğrulukla Şems’e (güneşe) hizmet ederse bedir haline gelir, olgun olur. Ben doğrulukla niyazda bulunanlara karşı çok alçakgönüllü, başkalarına karşı ise çok kibirli ve gururlu olurum. Şihabeddin’in ilmi, aklına galipti. Halbuki aklının ilme galip ve hâkim olması lâzımdır. Aklın yeri olan dimağ zayıflamıştı. Bir tayfa, ruh âle-

minde zevk buldu, oraya konup yerleşti ve ilâhî âleminden bahseder. Halbuki onlar orasını ruh âlemi olduğu halde ilâhî bir âlem sanıyorlar. Fakat ilâhî fazilet, cezbelere, herhangi bir cezbe veyahut da bir Tanrı eri ile gelip bunları koltuğuna alıp ruh âleminden ilâhî âleme sürükler ve ona: ‘Uyruğa gir, burada başka bir lâtife vardır, oraya ne konmuş kalmışsın?’ der. Mansur’a ruh tamamiyle yüzünü göstermemişti. Yoksa o: ‘Ben Tanrı’yım,’ nasıl derdi? Tanrı nerede şu ‘ena’ (ben) nerede. Bu ‘ena’ (ben) nedir? Bu harf nedir? Eğer o ruh âlemine gömülseydi oraya harf, nasıl sığardı? Elif nasıl sığardı?”

Yine buyurdu ki: Ben, bu şeyhlere: “Benim, Tanrı ile öyle vakitlerim vardır ki...” sözündeki “vakit” süreklilik ifade eder mi?” diye soruyorum. Bu budala şeyhler “Bu, süreklilik ifade etmez,” diyorlar. Nihayet ben: “Biri, Muhammed’in (Selâm onun üzerine olsun) ümmetinden bir dervişe, Tanrı sana huzur versin, diye dua ediyordu. Fakat derviş ona: ‘Haydi böyle dua etme, bana. Yarabbi, huzuru ondan al, ona huzursuzluk ver,’ diye dua et; çünkü ben huzur içinde âciz bir duruma düşmüş ve perişan olmuşum,’ dedi” diye anlattım. Biri: “Ayak yolunda Tanrı’nın adını söylemek ve Kur’an okumak lâzım değildir. Yalnız yavaş okunabilir,” dedi. Ben: “Başkasını ne yapayım? Ben, onu kendimden uzaklaştıramıyorum. Padişah bu attan inmiyor, at ne yapsın? ve ‘Nerede olursanız sizinle beraberdir,’ sözü süreklilik ifade etmez. Aslı bilmiyen fûru’a başlarsa elbette aksine ve yanlış söyler,” dedim.

(76) Yine şöyle bir hikâye anlattı: Bir şahıs balığı ve onun büyüklüğünü anlatıyordu: “Sus, sen balığın ne olduğunu ne biliyorsun?” dedi. O: “Bilmez olur muyum, denizde bu kadar seyahat etmişim,” dedi. Bu sefer o adam: “Eğer biliyorsan, balığın alâmetinin ne olduğunu söyle,” dedi. O: “Balığın alâmeti, deve gibi iki boynuzunun olmasıdır,” dedi. Bunun üzerine o adam: “Ben, senin balıktan hiç haberin olmadığını anladım; fakat bu açıklamandan, senin öküzü deveden ayırıp bilmediğin de malûm oldu.” dedi. Tabiat sahibi değil, gönül sahibi olmak lâzımdır. Tabiat değil, gönül ara, gönülün yeri nerede? Gönülün yüzü kapalıdır. O sahib, Tanrı’dır. Kıs-

kançlıklarından ona gönül sahibi derler.

(77) Yine bir gün Mevlânâ'nın medresesinde, Mevlânâ hazretlerinin huzurunda irticalen gönlünde bulunan ilâhî bilgilerden saçıyordu. Devrin büyükleri de orada idiler. Buyurdu ki, Fahr-i Razî'nin ne kuvveti vardı da: "Muhammed-i Tazî, böyle söylüyor, Muhammed-i Râzî şöyle söylüyor," dedi. Bu, devrin mürtedi ve mutlak kâfiri olmaz mı? O, tövbe edecekse, niçin onu incitiyorlar ve kendilerini keskin kılıcın üzerine atıyorlar. Sonra hangi kılıcın? Tanrı kulu onlara şefkat ediyor, fakat onların kendilerine hiç şefkatleri yoktur. Nitekim Şeyh Muhammed b. Arabî, Şam'da "Muhammed bizim perdedarımızdır," diyordu. Ben de: "Kendinde gördüğün şeyi niçin Muhammed'de de görmüyorsun, herkes kendinin perdedarındır," dedim. Bunun üzerine İbn-i Arabî, "Hakikat ve marifetin olduğu yerde, davet nasıl olur ve nerede yap, yapma denilir?" dedi. Ben: "Bu fikrin onun olduğunu söyledim. Şu öteki fazilette fazla idi. Bu senin onu inkâr ve tasarrufun davetin ta kendisi değil midir?" dedim. Mademki sen davet ediyorsun ve: "Davet etmemek gerekir" diyorsun, o halde Şeyh Muhammed iyi bir dert ortağı, munis ve derin bir adamdı; fakat o, Peygambere uymuyordu. Biri: "O, Peygambere uymanın ta kendisidir," dedi. Ben "Hayır, o, Peygambere uymazdı. Şeyh Muhammed çok defa rukû ve secdede bulunuyor ve: "Şeriat ehli bir kulum" diyordu; fakat onun Peygambere uyduğu yoktu. Bana çok faydası vardı, fakat onun Peygambere uyduğu yoktu. Fakat bu fayda, sizden ona ondan da size olan faydaya hiç benzemez. Çakıl taşı ile inci arasından büyük fark vardır," dedim.

(78) Yine Şeyh Muhammed çok defa: 'Falan hata yaptı, filân hata yaptı. Onu hata yaparken gördüm. Çok defa (hatasını) ona gösterirdim. O başını önüne eğdi ve: "Oğlum bana kuvvetli bir kamçı vuruyorsun, yani beni çok hızlı sürüyorsun. Bu bir dağdır, dağ. Benim bunda hiçbir garazım yoktur. Nihayet bu çileye ve zikre bak, onlarda Muhammed'e uyma hiç var mıdır? Evet Musa'ya (Selâm onun üzerine olsun) çile için işaret vardı. Fakat Musa'nın istemeye cesaret edemediği Muhammed'e uyma nerede? Bilâkis o, Tanrım beni

onun terkisine bindir ve ‘Beni Muhammed’in ümmetinden yap’ (K., VII, 139)” derdi.

Yine Musa “bana göster” (K., VII, 143) dedi, fakat o, bunun Muhammed’e mensup olanların olduğunu anlayınca “bana göster,” yerine “beni onun ümmetinden yap,” dedi. Şimdi birkaç gün Hızır’ın hizmetine git, Hızır da: “Ey Tanrım! Beni Muhammed’in ümmetinden yap,” diyor. Musa ve Hızır’ı yağma eden başka bir nurdur.

(79) H i k â y e : Ulu arkadaşlardan nakle edilmiştir ki: Bir gün Şeyh Harîrî’ye: “Senin müritlerin çok keyiflerine göre hareket ediyor, farzları yerine getirmiyorlar ve sen de onlara bir şey söylemiyorsun,” dediler. Bunun üzerine o: “Onlar, Tanrı’nın ve onun elçisinin sözünü bilip itaat etmedikten sonra, bizim sözümüzü mü dinleyip kabul edecekler?” dedi ve gülerek: “Eğer onlar, namaz kılsalar, oruç tutsalar ve emri yerine getseler, zaten o taat onları kurtarır, ve artık onların bana ne ihtiyaçları kalır? Onlar, kendi arzularını yerine getirmek için benim eteğimi tuttular fakat bunu, o yapamaz. Bu, onun makamı değildir. Fakat Mevlânâ hazretleri (Tanrı onun gölgesini uzatsın) açık söylemiyorsa da o, semâ’da dönmek ve izâz etmekle: ‘Ben, bana uyanlar ne yaparlarsa, onları kurtarabilen velilerdenim’ demek istiyor,” diye buyurdu.

Şiir:

Güç yolların sonuna gelmiş, kendi ehline yolu kolaylaştırmışın."

Yine buyurdu ki: İnsanların çoğu defsiz rakseder. Aca-ba bunlar defin sesini işitseler ne yaparlar? Ve yine bunun ikinci te’vili de şudur: Bir insanda görünen amellerden ve sâf takvadan başka bir de onun cevher gibi güzel olan gizli amel ve takvası vardır. Zirâ: “Kulumun benim hakkımda iyi zannı varsa, hakkımda istediğini düşünsün,” denilmiştir. Onun bütün kötülükleri bu vasıta ile iyiliklere çevrilir; çünkü nazarı olmıyanların nazarı, bu zâhirî amelleredir. Halbuki biz, onlara bakmıyoruz. Biz, insanın içine, içindeki sırra bakıyoruz. O, zâhirde müfsit ve kusur edici ise de, bâtında, gizli olan o

ihlâs cevheri sayesinde sağlamlaştıran ve düzelten (bir kişidir).

Şiir:

**Bütün ülkelerin batımını gören biz, gönlü görür
ve zâhire bakmayız.¹²**

(80) Yine ulu dostlar (Tanrı onlardan razı olsun), şöyle rivayet ettiler: Bir gün Hudavendigâr (Tanrı onun aziz olan sırrını kutlasın) hazretleri, marifet içinde mestolmuştu. Buyurdu ki: Peygamberler ve velilerin saf saf duracağı, ümmetin müminlerinin de bölük bölük toplanacağı kıyamet kopmasında, ben ve Şemseddin biribirimizin elini tutup salına salına Cennete gideceğiz.

(81) Yine Sultan Veled hazretleri rivayet etti ki: Bir gün Mevlânâ Şemseddin (Tanrı ondan razı olsun), Tanrı azizleriyle birlikte halvet etmiş müphem fikirler söylüyordu: Buyurdu ki: Eğer bir adam ömründe bizim hakkımız yolunda bir defa vefa etse, sonra ondan bin cefa gelse, biz onun o bir defaki vefasına bakar, cefalarına hiç bakmayız; çünkü o asıl Hak için yapılan vefadır. O, vefanın hakkını bilen, cefaya bakmaz.

Sultan Veled yine buyurdu ki: Bir gün Mevlânâ Şemseddin-i Tebrizî babama diyordu ki: Benim, Tebriz’de Ebu Bekr adında bir şeyhim vardı. Bütün velâyetleri ondan aldım, fakat bende şeyhimin ve kimsenin görmediği bir şey vardı. O şeyi, şimdi Hüdavendigârım Mevlânâ (Tanrı onun gölgesini ve bereketini uzatsın) gördü.

(82) Yine bir gün Şemseddin hazretleri babama şöyle anlattı: Ben çocuktum: Tanrı’yı ve meleği görüyor, yüksek ve alçak dünyanın gayıblarını müşahade ediyor ve bütün insanların bunları gördüklerini zannediyordum. Fakat sonunda görmedikleri anlaşıldı. Şeyh Ebû Bekr beni, onları söylemekten alıkoyuyordu. Babam buyurdu ki: Bu, bizim Şemseddin’e taat ve riyazet sebebiyle değil, ezelden beri verilmiştir. Nitekim İsa’ya da beşikte verildi. “Biz ona çocukken hikmeti verdik” (K., XIX, 13) âyetinde buyurulduğu gibi konuştu ve mucize gösterdi ve yine başka bir yerde de “Biz ledün-nümüzden ona ilim verdik” denilmektedir.

(83) Y i n e babam hazretleri sık sık: “Şeyh Selâhaddin’ in yanında Şemseddin’i ve Çelebi Hüsameddin’in yanında da Şeyh Selâhaddin’i anmayınız,” diye tembih eder ve: “Her ne kadar onların arasında fark yoksa da zikretmek doğru olmaz Nitekim peygamberin huzurunda da, Eshab hiçbir peygamberden bahsetmezdi. Peygamberlerden yalnız peygamber bahseder ve her birinin halini açıklardı,” buyurdu.

(84) H i k â y e : Y i n e arkadaşların imamlarından nakledilmiştir ki: Bir gün Sultan Veled hazretleri şöyle anlattı: Babam gençliğinde çok zâhit, faziletli ve vera sahibi idi. Semâya hiç gelmemiştii. Anne tarafından Büyük anem olan Kiray-i Buzurg (Büyük Kira), babamı semâye teşvik etti. Babam önceleri semâda ellerini sallardı. Mevlânâ Şemseddin gelince, ona dönmeyi gösterdi. Kiray-i Buzurg’un Semerkand’dan olduğunu söylerler. Kocası Hoca Şerefeddin de itibarlı, iyilik sever ünlü bir kişiydi. Öyleki Semerkand’da mal, mertbe, hasep ve nesep itibariyle ondan daha ünlü bir kimse yoktu. Kira Hatun kocası ölünce bütün mallarını toplayıp büyük Mevlânâ’nın yanına geldi ve onun müridi oldu. Bazıları onların beraber olduklarını ve birlikte Rum ülkesine geldiklerini ve Kiray-i Buzurg’un öldüğünü söylerler. Annem küçüktü, büyük Mevlânâ onu babama aldı. Kira Hatun hazretleri öyle kâmil bir veliye idi ki, Baha Veled her zaman: “Benimle onun makamı birdir, fakat benim çok ilimler ve sayısız sırlarım vardır,” buyururdu.

(85) Y i n e Sultan Veled hazretleri buyurdu ki: Bir gün Kira Hatunu Tanrı tarafından çağırılmışlar. Ben çocuk-tum, Şam’da ilim tahsili ile meşguldüm. O, benim ayrılığım-dan daima ağlayıp sızlarmış. (Kendisinin Tanrı tarafından çağırıldığını duyunca): “Gelemyeceğim, Bahâeddin için ağlamakla meşgulüm,” demiş. İki üç kere onu çağırmaya gelmişler. Bunun üzerine o: “Ey vücutcağızım! Ben Tanrı’nın huzuruna gidiyorum, senin yanıp yakılman; ve ey göz! senin de ağlaman; ve diğer bütün uzuvlarım ve hislerim, sizin de kendi işinizle meşgul olmanız lâzımdır; ve ey iki elim! ben dönüm-ceye kadar işlerden ilginizi kesmemeğe gayret edin!” demiş ve her şeyden sıyrılmış bir vaziyette Tanrı’nın huzuruna gidip

dönmüş, her şeyi bıraktığı gibi bulmuş.

(86) **Y i n e** Veled hazretleri buyurdu ki: Bir gün Mevlânâ Şemseddin birinc: “Hakka ulaşmak için bâtilı bırak. Yol budur,” dedi. Babam da: “Bâtıldan kurtulmak için hakkı tut. Burada yola, terke ve azığa ihtiyaç yoktur. Şimdi ihtiyar senin elindedir. İstersen Tanrı’ya ulaşmak için bâtilı terket, istersen bâtıldan kurtulmak için hakkı tut,” dedi.

(87) **Y i n e** bir gün Mevlânâ Şemseddin hazretleri buyurdu ki: Ebu'l-Hasanî'l - Harakânî (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun): “Bir adımımı Arşın üzerine, öteki adımımı da yerin altına koydum; fakat aradığım kapı kapalıydı, hiç açılmadı. Niyaz eşğine eğilmeden kapı açılmadı. Niyazın üstüne ibadet yoktur,” dedi.

Şiir:

Bu hazretin yanında, niyaz, kulluk ve çaresizlikten başka bir şeyin itibarı yoktur.

(88) **Y i n e** arkadaşların ârifleri, Hüdavendigâr hazretlerinden şöyle naklettiler ki: Mevlânâ Şemseddin hazretleri, Halep şehrinde medresenin bir hücreğine girip on dört ay riyazet ve mücahede ile o derece meşgul oldu ki, hiçbir gün hücrelerinden dışarıya çıkmadı.

Hücrenin duvarından: “Şüphesiz, senin nefsinin, senin üzerinde hakkı vardır,” diye bir ses geldi. Onun nefsi öyle tecessüm etti ki, maddenin bile bundan fazla sabır ve tahammülü yoktu. Acıyarak gülümsedi ve bir köşeye çekilmeyi bırakıp Şam tarafına hareket etti.

(89) **Y i n e** gönülleri Tanrı'nın kadim evi (Kâbe) olan müritler şöyle rivayet ettiler ki: Mevlânâ Şemseddin hazretleri daima medresenin hücresinin kapısı önünde oturur, Mevlânâ hazretlerini de hücreye sokar ve onu soran her arkadaş: “Mevlânâ'yı, sana göstermem için ne getirmişsin? Şükran olarak ne vereceksin?” derdi. Bir gün münasebetsizin biri: “Sen ne getirmişsin ki bizden bir şey istiyorsun?” dedi. Şemseddin: “Ben kendimi getirdim, başımı onun yoluna feda ettim,” dedi. Buyurduğu gibi de yaptı.

(90) **Y i n e** nakledilmiştir ki: Bir gün Mev-

lânâ hazretleri dedi ki: Mevlânâ Şemseddin hazretleri. “Bundan önce yüce Tanrı’ya beni, kendi velileri içine sok ve onlara arkadaş et,” diye yalvarırdım. Rüya da bana: “Seni bir veliye arkadaş edeceğiz,” dediler. Ben de: “Güzel, fakat o veli nerededir?” dedim. Bu rüyadan sonra üstüste iki gece bana: “İstediğin veli Rum ülkesindedir,” dediler. Bir hayli zaman aradım, fakat onu bulamadım. Sonra bana: “Daha bulacağı zaman gelmedi,” dediler. “İşler vakitlerine tâbidirler, rehinlidirler,” buyurdu.

(91) Yine Sultan Veled’den en doğru olarak şöyle rivayet edilmiştir: Mevlânâ Şemseddin hazretleri, halinin başlangıcında daima celâl sahibi olan Tanrı’dan türlü yalvarıp yakarmalarla: “Senin gizli velilerinden birini bana göster,” diye ricada bulunurdu. Nihayet kendisine: “Mademki ısrar ve arzu ediyorsun, o halde şükrâne olarak ne vereceksin?” diye ilham geldi. Bunun üzerine o: “Başımı veririm,” dedi. Nihayet o güzel yüze kavuşunca hoşuna gitti ve inayete mazhar oldu. Bir gece Mevlânâ’nın hizmetinde halvette oturmuştu. Bir şahıs, dışardan halvetten çıkması için yavaşça işaret etti. Derhal kalkıp Mevlânâ hazretlerine: “Beni öldürmeye çağırıyorlar,” dedi. Uzun bir duraklamadan sonra babam: “halk ve emir onundur” (K., VII, 53) âyetinde buyurulana uymak en doğru harekettir,” dedi. Derler ki yedi kıskanç, hayırsız ve alçak kişi elbirliği etmiş ve mülhitler gibi pusuda durmuşlardı. Fırsat bulur bulmaz Şemseddin’e bir bıçak sapladılar. Bu sırada Mevlânâ Şemseddin öyle bir nara attı ki, o yedi kişi kendinden geçti. Kendilerine geldikleri vakit birkaç damla kandan başka bir şey görmediler. O gün sabahtan akşama kadar o mâna sultanından bir iz elde edilmedi.

Şiir:

O oldu, bir daha kimse onu görmedi. Peri gibi insanın gözünden kaybolup gitti.

Kendi hısım akrabasının ve halkın gözünden uzaklaşınca, Anka gibi dünyada meşhur oldu.¹³

Bu olayın haberini Mevlânâ hazretlerinin mübarek ku-

lağına ulaştırdıkları vakit: “Tanrı istediğini yapar ve arzu ettiği şeye hükmeder” (K., III, 40; XXII, 19 ve V, 1) buyurdu.

Şiir:

**Kan içici erkek aslanın pençesinde rıza ve teslim-
den başka çare yoktur.**

Bizim bu işte ne dahlimiz vardır? O, orada sözleşilmiş ve kararlaştırılmıştı. O, bizim sırrımızın şükranesi olarak başını rehin koymuştu. Şüphesiz, Tanrı’nın takdiri, bir tedbir buyurdu ve Ceffel kalemin hikmetini zuhura getirdi. “Bu, kitapta yazılmıştır” (K., XVII, 58; XVIII, 6).

Şiir:

**Eğer insan ahdın uhdesinden gelirse, o, senin yap-
tığın her methin fevkine çıkar.**

Bundan sonra Mevlânâ çok heyecanlar gösterdi. Dostlar ağladılar, vecde geldiler. Mevlânâ da semâya ve mersiye gazelleri söylemeye başladı. Onlardan biri şudur:

**Eğer, benim kaderim kadar, gözüm ağlasaydı, ge-
ce ve gündüz seher vaktine kadar ağlardı.
Şems-i Tebrizî gitti, o beşerin kendisiyle övündü-
ğü Tanrı erine ağılayacak kimse nerede?
Eğer bu dünyanın işitme ve görme duygusundan
başka bir görme ve işitme duygusu olsaydı ağlar-
dı ilâh...**

Kaderin sırrının esiri olan ve böyle bir kötülüğü meydana getiren o imtihan etmek isteyen alçakların bir kısmı az zamanda öldürüldü, bir kısmı felç illetine uğradı, bir ikisi damdan düşüp yok oldu ve birkaçı da düştü, bazıları da mesh illetine tutuldu. “Kâfirlerin küfrü ancak kayıplarını artırır” (K., XXXV., 37). “Tanrı, ey Nuh! o senin ehlinden değildir, çünkü onun ameli iyi değildir, dedi” (K., XI, 46) âyetiyle damgalanan Alâeddin ise, kendisinde zuhur eden ateşli bir sıtma ve acayip bir illet neticesinde o günlerde öldü. Mevlânâ hazretleri kızgınlığından bağlar tarafına gitti. Onun cenazesinde bulunmadı. (Onların kahr ve şiddetinden Tanrı’ya sı-

ğınırız). Şemseddin'in kaybolup gizlendiği tarih 645 senesinin perşembe günüdür.

(92) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ Şemseddin'in mübarek yüzü ve uğurlu mânası, kızgınlıkla dolu kıskanç gözsüzlerin nazarından gizlenince, Mevlânâ'nın kararsızlıktan huzuru kaçtı, gece gündüz kararı ve rahatı olmadı. Medresenin sahanlığında daima geziniyor ve şu rubâileri ciddiyle söylüyordu:

**Senin aşkından, her tarafta bir uykusuzluk var;
gece senin iki zülfünden amber kokusu saçıyor.
“Ey Tebriz’li! Ezel ressamı, benim gönlümin karar
bulması için her tarafta senin resmini yapıyor.”**

ve yine buyurdu:

Şiir:

**O ebedî dirinin öldüğünü kim söyledi? Ümit güneşinin söndüğünü kim söyledi?
O güneş düşmanı, dama çıkıp iki gözünü kapadı
ve güneş battı dedi.**

ve yine büyüklerin bulunduğu bir toplantıda buyurdu:

Rubâî:

**Aşk koparanın ruhunun öldüğünü kim söyledi?
Cebrail-i Emin'in keskin bir hançerden öldüğünü
kim söyledi?
İblis gibi inatla ölen kimse, Şems-i Tebrizî'nin öldüğünü zanneder.”**

(93) Yine nakledilmiştir ki: Kırk gün sonra Mevlânâ hazretleri başına duman renkli bir sarık sardı ve bir daha beyaz sarık sarmadı, Yemen ve Hind kumaşından (burd-i Yemenî ve Hindî) bir ferici yaptırdı ve ömrünün sonuna kadar onun elbisesi bu oldu.

(94) Yine Sultan Veled hazretleri anlattı ki: Musa, nasıl peygamberliğinin kuvveti ve elçiliğinin büyüklüğü ile beraber Hızır'ı (Selâm onun üzerine olsun) aradı ise, Mevlânâ hazretleri de, bu kadar faziletleri, hasletleri ve medhe değer ahlâkı, halleri, makamları nurları ve beğenilen sırları ile dev-

rinde eşi benzeri olmadığı halde, Mevlânâ Şemseddin'i aradı. Şemseddin-i Tebrizî hazretleri her bakımdan onun aşkına feda olmuştu. Bütün peygamberler ve veliler birbirlerini aramaya ve birbirleriyle sohbet etmeye memurdular.

(95) H i k â y e : Y i n e Sultan Veled hazretleri (Tanrı onun aziz olan sırrını kutlasın), **İbtidâ-nâme** adlı mesnevisinde buyurmuştur ki: Bir gün babam hazretleri gayb âlemini müşahede ile meşguldü. Dört yüz eren müridi olan bir kutup gördü. Bu müritlerin her biri veli olup kemale ermişti. Bu kutup, çilesinde Yüce Tanrı'dan ulaşmadığı bir hal ve makam istiyor ve onun için "yarab, yarab!" diyordu. Onun büyüklüğü o derecede idi ki yer ve gökün suflî ve ulvî ruhlarının her zerresi ona uyarak birlikte "yarab, yarab!" diyordu. Yüce Tanrı'nın nuru lâtif bir kalkan kadar, Mevlânâ Şemseddin'in kulağına çarparak "buyur, buyur, buyur," dedi ve bu üç kere tekrarlanınca Mevlânâ Şemseddin nazla: "Ey Tanrım! O zavallı şeyh, 'yarab, yarab!' diyor, kendi kereminden ona, 'buyur de,' " dedi. Bunun üzerine derhal arka arkaya Şems'in kulağına: "Buyur, buyur," diye bir ses geldi. Şems'in bir işaret ve şefaati ile o arayan şeyh, aradığına kavuştu.

(96) Y i n e arkadaşların âriflerinden n a k l e d i l m i ş t i r ki: Mevlânâ Şems hazretleri, ilk defa, dinsiz kıskançların kıskançlığından ve yakîn sahibi olmıyan alçakların düşmanlığından Şam'a gitmişti. Orada uzun müddet kaldıktan sonra Mevlânâ'nın işareti ile dönüp Konya'yı şereflendirdi. Birkaç ay sıkı fıkı sohbet ettiler. Mânasız kıskançlar yine (bu vaziyetten dolayı) sıkıldılar. Bu geniş dünyayı başlarına dar etmeye başladılar. Bunun üzerine Şems, ikinci defa olarak kayboldu. İşte bu sefer Mevlânâ, inayetin çokluğundan sevgili oğlunu yirmi kuvvetli kişi ile Mevlânâ Şemseddin'i (Tanrı onun zikrini yüceltsin) aramak üzere Şam'a gönderdi.

(97) Y i n e n a k l e d i l m i ş t i r ki: Şems Şam'da bulunduğu sırada haftada bir hücrelerinden çıkar, başçı dükkânına gider, birkaç para verir, baş suyundan alıp içerdi. Bir yıl hep böyle geçirdi. (Nihayet) başçı onun riyazet ehlinde olduğunu ve onun, bu zahmete kendi arzusu ile katlandığını anladı. Bir gün Şems'e acıdı, bir kâseyi tirit doldurup gü-

zel bir ekmekle önüne koydu. Mevlânâ Şemseddin, durumunun, başçıya malûm olduğunu anladı, hemen kâseyi bırakıp dışarı çıktı ve Şam'dan hareket etti.

(98) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün, bir yolda gidiyordu. Birdenbire ona, süvarisi ve maiyetiyle birlikte bir emir rasladı. Biribirlerine bakınca, emir attan indi, baş koydu ve bir zaman duraklayıp göz yaşı dökerek hareket etti. Mevlânâ Şemseddin hazretleri içinden: “Kullarını nimetlerle cezalandıran ve has kullarına intikamını tahsis eden Tanrı'yı tenzih ederim,” dedi. “Hal” sahipleri Şems'den durumu sordular. Şemseddin: “Bu fakir mizaçlı emir, Tanrı velileri zümresindendir. O, bu elbise içinde şüpheli, anlaşılmaz bir şekle bürünmüş ve zenginlik örtüleriyle gizlenmiştir. Bana ‘hal’ dili ile: ‘Halkın işlerini idare etmek için giydiğim elbise ile Tanrı yolundaki ibadet ve sülûkü birleştiremiyorum. Yüce Tanrı'dan, tamamiyle fakirlik elbisesini giymem ve her şeyden elimi eteğimi çekip Tanrı'nın hizmetiyle meşgul olmam için dilekte bulun’ diye yalvardı. Ben Tanrı'dan niyazda bulununca, o emirin emirlik elbisesi içinde de kulluk etmesinin gerektiğine, çünkü din ve dünya bayındırlığı işinin onda olduğuna ve orada nefis meşakkat ve riyazetinin daha fazla bulunduğu dair işaret geldi. O, bu hali müşahede edince ağılayarak hareket etti ve vücudunu devlet idaresi ve kadılık meşakatini ve halkın zahmetlerini çekmeye hasredip bu emre boyun eğdi,” dedi.

(99) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ Şemseddin hazretleri, ilâhî tecellilerin sık sık biribirlerini takibetmesinden mestoldüğü, tam mânasiyle istiğraka daldığı ve beşer kuvvetleri o müşahedenin güzelliğine tahammülden âciz kaldığı her zaman, bu hali savmak maksadiyle Peygamber'in: “Benimle konuş, ey Ayşe! benimle konuş,” sözü gereğince kendini bir işin cüzleriyle meşgul ederdi. Gizlice harç yapmak üzere ırgatların yanına gider, akşama kadar çalışır, ücret verdikleri vakit, bahaneler arar ve: “Ücretim toplansın da öyle alayım, çünkü ödemem lâzım gelen bir borcum vardır,” diyerek almazdı. Sonra çıkıp bir müddet kaybolurdu. Daima: “Acaba bütün bu dünya ve Melekût âleminde, Tanrı hasları

içinde benimle arkadaşlık etmeye tahammül edebilecek biri var mıdır?” diye münacaatta bulunuyordu. Bunun üzerine gayb âleminde “Bütün kâinatta, Mevlânây-i Rumî hazretlerinden başka senin şerefli arkadaşın yoktur,” diye bir ses geldi. İşte onun Rum ülkesine hareket etmesine bu sebep oldu.

(100) Yine nakledilmiştir ki: İkinci seferinde tam altı ay medresenin hücrelerinde Mevlânâ ile sohbet ettiler. Şöyle ki: onların arasında yemek, içmek ve insanlara mahsus olan kazanç ve harç vâki olmadı. Odalarına da Şeyh Selâhaddin ve Sultan Veled’den başka kimse girmiyordu. Onların mertebelerinin yüksekliği o dereceye çıkmıştı ki “Tanrı sizden iman edenleri ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltti” (K., LVIII, 12) âyetiyle buyurulan dereceler onların makamları yanında çok alçak kalırdı.

Şiir:

Güneş seher vakti Doğudan alnını gösterince, yıldızlar gerçekten külâhlarını giyerler (kaybolurlar)

(101) Yine bir gün Mevlânâ Şemseddin hazretleri, zamanın şeyhlerinin bulunduğu bir toplantıda bilgi saçıyordu. Sözleri arasında:

Eğer çalışıyorsan, niçin, bir eserin yok; çalışmıyorsan bu iş nedir?

Onların hepsi davulcu, fakat hiçbir ses yok. Hepsi çalışıyorlar, fakat hiçbir faydaları yok.

buyurdu.

Eğer din yolunda gidersen, uzun zaman bir köy ve kervansaraya ulaşamaz ve bir ize raslamazsın; kulağına bir köpek veya horoz sesi de gelmez. Bu öyle acayip bir yoldur ki, ne kadar zaman gitsen yine öküz ve eşek gibi ilk hareket ettiğin yerde kalırsın. Yarın ücretimi alacağım diyerek bugün çalışan kimse aptaldır. Farzedelim ki o ücretini yarın alacak, fakat bugün onun eline hiçbir şey geçmedi. Bu kadar zaman kerimlerin, padişahların sofrası etrafında dolaşıp kuyruk salıladın, sonunda bir ekmek kırıntısı ve bir parça kemik eline geçmedi. Sen “Velilerin nazarı kimyadır, o nazar kime isa-

bet etse, derhal değişir, acıdan, ekşiden ve körlükten kurtulur,” diyorsun ve yine sen: “Falan öyle büyük ve şöyle şöyle keramet sahibi bir veli idi, yani ben böyle bir kimseyi görmüş ve idrâk etmişim,” diyorsun. Fakat ben seni yine o ekşilik ve acılık içinde ve belki de daha beter bir halde görüyorum. Sen: “Filân büyüğü gördüm, filân hayat suyunu içtim, aynayı parlattım, şu kadar yıl çile çektim ve mücahedede bulundum,” diye övünüyorsun. Halbuki ben, sana baktığım zaman, halinin eskisinden daha karanlık olduğunu görüyorum.

(102) Y i n e , o , fakirlere karşı: “Bizim onlarda olmiyan ilimlerimiz, ululuğumuz ve mansıbımız vardır,” diye övünüyor ve düşmanlık ediyor. Toprak, onun ve onun yüz bin ilim ve defterinin başına... O, tilmizlerim var, muhiblerim var, diyor. Toprak, onun ve onun müritlerinin başına. Bir buz parçası, bir buz parçasıyla dostluk ediyor. Bir buz parçası öteki buz parçası ile aşk oyunu oynuyor. Ne kadar kulak verdim ve gözetledimse de onlarda bir hayat eserine rastladım ve onların dirilik nefesini duymadım. Böyle bir halden Tanrı'ya sığınız. Onlar, nefsin muhalefetini duyup ürküyorlar. O halde bunlar nasıl yol tâlipleridirler ve Bayezid'le nasıl aynı kâseden içmek istiyorlar?

Şiir:

**Azığa bağlı olan fakirden kaç. Bize Bayezid gibi
bir mâna dervişi lâzımdır.**

Şiir:

**‘Tanrı bazı insanları harbler için, bazılarını da
çanaktaki tirit için yarattı,’ sözü ne de güzel bir
sözdür.”**

(103) Y i n e n a k l e d i l m i ş t i r k i : Mevlânâ Şemseddin hazretleri Erzurum’a gelince, orada mektep hocalığı ile meşgul oldu. Erzurum’da itibarlı bir melik vardı. Onun son derecede güzel ve olgun bir çocuğu vardı. Fakat çocuk çok aptal ve unutkandı. Bütün terbiyeciler onun aptallığından âciz kalmışlardı. O kadar ki, bir yılda ona Kur’an’ın bir cüz’ünü öğretemiyorlardı. Erzurum meliki kalkıp Mevlânâ Şem-

seddin hazretlerine geldi ve oğlunun halini bildirdi. Mevlânâ Şemseddin: “Tanrı’nın yardımı ile ben onu bir ayda hâfız yaparım,” dedi. Bunun üzerine çocuğu o ulu kişiye teslim ettiler. Çocuk günde bir cüz ezberliyordu. Bir ay içinde Kur’an’ı tamamıyla ezberledi, yazı yazdı ve birçok lâtif, zarif şeyler öğrendi ve faydalar elde etti. Bunun üzerine melik, karısı, hizmetçileri ve maiyeti, akraba ve dostları Mevlânâ Şemseddin’in kul ve müridi oldular. Çocuk tam bir samimîyetle Mevlânâ Şems’in âşığı oldu. Şems kendisini anladıklarını ve velâyetinin şöhret bulduğunu öğrendiği gün hemen kayboldu ve Rum’a hareket etti. Konakladığı her yerde ondan binlerce keramet ve olağan üstü şeyler sâdır olurdu. Tekrar hareket edip giderdi.

Şiir:

Aşk kendinde misk kokusu olduğu için rüsva olur.

Miskin sonunda rüsva olmaktan başka çaresi yoktur.

(104) Yine eski arkadaşlardan nakledilmiştir ki: Vezir Nasreddin (Toprağı iyi olsun) hankahını tamamlayınca büyük bir posta oturtma töreni yaptı. Şehrin bilginleri, şeyhleri uluları toplanmıştı. Kur’an okunduktan sonra semâya başlanıldı. Semâda Nasreddin vezirin eli ve eteği, sık sık Mevlânâ Şems’e çarpıp onu rahatsız ediyordu. Onda basiret sahiplerini gözetme yoktu. Mevlânâ son derecede kızdı ve Şemseddin’in elini tutup semâdan çıkardı. Ulular, ne kadar yalvardıarsada, Mevlânâ’nın bu hareketine mâni olamadılar. Semâ durduktan sonra, vezir Nasreddin’in çavuşları gelip hakaretle kendisini alıp götürdüler ve derhal şehit ettiler.

Şiir:

Erlerin sözünü dinlemeyip terbiyesizlik edersen,

kendini çelik kılıca vurmuş olursun.

(105) Yine yakın sohbet arkadaşlarından nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri, Sultan Veled hazretlerini yanına çağırıp ona: “Birkaç arkadaşla Mevlânâ Şems’i aramaya git. Giderken şu kadar gümüş ve altın parayı da birlikte götür. Bu paraları Şam’da o Teb-

riz sultanının ayakkabısı içine dök ve onun mübarek ayakkabısını Rum tarafına çevir. Benim selâmımı ona ilet ve âşıklara yaraşır secdemi ona arzet. Selâmetle Şam'a ulaştığın vakit, Cebel-i Salihîye'de meşhur bir han vardır, doğru oraya git. Orada Mevlânâ Şemseddin'in güzel bir Frenk çocuğu ile tavla oynadığını görürsün. Sonunda, oyunu Şems kazanırsa Frengin malını alır. Frenk çocuk kazanırsa Şems'e bir tokat vurur. Sen Frengin vurduğunu görünce hata edip kızmıyasın, çünkü o çocuk kutuplar'dandır; fakat o, kendini iyi tanımıyor. Onun, Şems'in sohbetinin bereket ve inayeti ile halinin olgunlaşmasına çalışması ve onun müridi olması lâzımdır," diye buyurdu. Bunun üzerine Sultan Veled o mübarek seyahat için hazırlandı ve yirmi ikbal sahibi faziletli arkadaşla hareket etti. Mübarek Şam'a ulaşınca hana gelip atlarından indiler ve tam bir edeple Şems'in bulunduğu hücrenin kapısı önünde durdular. Şems'i ve Frenk çocuğunu Mevlânâ hazretlerinin buyurduğu gibi gördüler. Hep birden baş koyup itaat gösterdiler. O derece ki Frenk çocuğu: "Ben böyle bir büyüğe karşı niçin böyle terbiyesizlik ettim," diye korkusundan rengi kaçtı. Mevlânâ Şems, Veled hazretlerini hadden aşırı öpüp okşadı ve Mevlânâ hazretlerini sordu. O da babasının selâm ve secdesini gerektiği gibi arz edip bütün altın ve gümüşleri Şems'in mübarek ayakkabısı içine döküp özürler diledi. Bütün dirhemlerin iki bin dinar olduğunu söylerler. Rum'daki bütün arkadaşların baş koyup tövbe ettiklerini ve hadsiz hesapsız istiğfarda bulunduklarını, yaptıklarına pişman olduklarını ve bundan böyle terbiyesizlik yapmayacaklarına dair karar verdiklerini, kıskanmayacaklarını, hepsinin onun gelmesini beklediklerini söyledi. Bunun üzerine, kereminin olgunluktan ve umuma şâmil olan nimetinden ötürü icabet buyurup Rum'a hareket etmeye razı oldu. O Frenk çocuğu da başını açıp paymaçanda durarak insafa gelip iman getirdi ve Şems'den malının yağma edilmesini istedi. Mevlânâ Şemseddin bırakmadı ve: "Frengistan'a git, o ülkenin azizlerini şerefendir, o cemaatin kutbu ol, bizi de duadan unutma," dedi. Arkadaşlar yolculuğa hazırlanınca, Veled hazretleri bindiği rehvan atı, Şems'in önüne çekip onu bindirdi ve o mâna şehsu-

varının üzengisi yanında yaya olarak hareket etti. Şems: “Bahaeddin! ata bin,” diye buyurdu. Bahaeddin baş koyup: “Padişah atlı, kul atlı, hiç yakışık alır mı?” dedi ve böylece Şam’ın kapısından, Konya’ya kadar o padişahın hizmetinde tam bir aşkla yaya olarak koştu ve dedi:

Şiir:

**Yüz binlerce asırda yaya yürüyen gök senin gibi
bir biniciyi zamanın meydanına getiremez.**

Yolda müşahede ettiği binlerce olağanüstü şeyler ve kerametlerden sonra Zincirli Han’a ulaştıkları vakit, bir der-vişi önden gönderip (geldiklerini) Mevlânâ hazretlerine bildir-diler. Mevlânâ, bütün sarıklarını, ferecilerini ve daha başka giydiği ne varsa müjde olarak bu müjdeyi getiren dervişe ver-di. Bilginlerden, fakirlerden ve emîrlerden, fütüvvet erbabın-dan ve daha başkalarından yüksek ve alçak tabakadan olan-ların onu karşılamaları için Konya’da: “Mevlânâ Şems-i Teb-rizî hazretleri geliyor,” diye münâdada bulundular. O kadar kadın ve erkek karşılamaya çıktı ki hesaba gelmez. Mevlânâ ile karşılaşınca, her ikisi de nara atarak atın üzerinde kendilerinden geçtiler ve aşağı indiler. Biribirleriyle kucaklaştılar, uzun zaman kendilerinden geçtiler ve birbirlerine kutsal secdeler ettiler. Sultanın askerleri bayraklarını kaldırıp, nek-kareler çaldı; guyendeler nâdir gazeller söyledi ve müritler de semâ yaparak ve dönerek sevinçler gösterdiler.

Şiir:

**Dünya seninle yeniden dirilip parladı. Acaba o
gün ile, bugünün arasında büyük fark var mıdır?¹⁴**

(106) Yine Mevlânâ Şems hazretleri Konya’nın ulu-ları arasında Sultan Veled hazretlerinin hizmetlerini, iltifatla-rını Mevlânâ’ya anlatıyor ve memnuniyet gösterip: “Ben, Ba-haeddin’e böyle dedim, o da öyle dedi ve bana cevap verdi. Şimdi benim Tanrı vergisi olan iki hâlim vardır: Biri başım, öteki sırrımdır. Başımı tam bir samimîyetle Mevlânâ’nın yo-luna feda ettim. Sırrımı da Bahaeddin’e verdim. Mevlânâ

hazretleri bu hale şâhit olsun. Zira eğer Mevlânâ Bahaeddin'in Nuh kadar ömrü olsaydı ve hepsini ibadet ve riyazete harca saydı, yine de bu yolculukta benden ona ulaşan sır kadar sırra müyesser olamazdı. Sizden de nasiblere nail olacağı ve bir pirin olgunluğuna ulaşacağı, büyük bir şeyh olacağı umulur, inşallah," buyurdu.

(107) Yine Mevlânâ hazretleri, Şemseddin-i Tebrizî'nin aşkına gömülüp heyecanı, taşkınlığı ve kararsızlığı evvelkinden yüzlerce misli fazla olunca, âsi müritler kaynaşmaya ve kıskançlıklarından tekrar küstahlık ve taşkınlıklar etmeye başladılar. Şairin dediği gibi:

**Küstahlar tekrar terbiyeyi bırakıp, küfran ve kıskançlık tohumlarını ektiler.
Kendilerini öldürüp yoldan döndüler, ektiklerini biçtiler.**

(108) Yine nakledilmiştir ki: O şiddetli ve haksız olay o sırada oldu. Kırk gün tamam olup geçtikten sonra, Hüdavendigâr hazretleri, içindeki âteşinden ve miskin kıskançların kinini; dinsiz, itikatsiz düşmanların gürültüsünü dindirmek için, Çelebi Hüsameddin hazretlerini ulu müritlere nakip tâyin edip Mevlânâ Şems'i aramak için üçüncü defa Şam yolunu tuttu. Bir seneden fazla veya daha az bir müddet Şam'da kaldı. Şam ülkesinin ve Suriye'nin bütün bilginleri, islâm padişahı ve diğer yüksek ve aşağı tabakadan insanlar, tam bir doğruluk ve aşkla onun müridi ve kulu oldular. Derler ki: Mevlânâ şu mübarek gazeli Şam yolunda söylemiştir:

**Biz Şam'ın aşığı ve delisiyiz. Biz Şam'a canımızı vermiş gönlümüzü bağlamışız.
Üçüncü defadır ki Rum'dan Şam'a koşuyoruz:
Çünkü biz Şam'ın gece gibi siyah olan zülfünden gelen kokuyu sürünmüşüz.
Hakkın güneşi olan Şems-i Tebrizî eğer orada ise biz, Şam'ın efendisiyiz, hem de ne efendisi!
Diğer bir gazelde de:**

Bize, Şems-i Tebrizî'nin, Şam'da olduğuna dair haber geldi. Eğer Şam'da olsa ne sabahlar doğacak.

(109) Yine nakledilmiştir ki: Bütün Konya halkı ve Rum büyükleri, Mevlânâ hazretlerinin ayrılığından yanıp yakılınca hep birlikte Rum sultanı hazretlerine ve emîrlere durumu arzettiler. Mevlânâ'yı davet için değerli bir mektup yazdılar; bütün bilginler, kadılar, emîrlar ve Rum ülkesinin ileri gelenlerinin hepsi, imzaladı. İkbâl sahibi haberciler göndererek onun dönüp gelmesini istediler. Yüz binlerce ağlayıp sızlama ve tezellülle onu kendi vatanına ve aziz babasının türbesine dönmeye davet ettiler. Bunun üzerine Mevlânâ hazretleri, Muhammed'e yaraşır huyu sebebiyle bu davete icabeti vacib gördü ve halkı dine davetle meşgul oldu. Her ne kadar Mevlânâ hazretleri, Şems'i maddeten Şam'da görmedi ise de, mânen onun yüceliğini ve daha başka bir şeyi kendi içinde buldu ve daima kendisiyle âşıklık etti. Nitekim demiştir:

Şiir:

Elini aç kendi eteğini tut. Bu yaraya, bu yaradan başka merhem yoktur.

Başka bir gazelde de şöyle buyurmuştur:

Şems-i Tebrizî sadece bahanedir. Güzel ve lâtif olan biziz.

(110) Yine aziz dostlardan nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri, Şemseddin'in hücresinin kapısı önünde baş koyup kırmızı mürekkep ve kendi el yazısıyla, "Hızır'ın (Selâm onun üzerine olsun) mâşukunun makamı" diye yazdı.

(111) Yine bazı arkadaşlar, Mevlânâ Şems'in, o cemaatten darbe yedikten sonra kaybolduğunda müttefiktirler. Bazıları onun büyük Mevlânâ'nın (Mevlânây-i Buzurg) yanında gömülü olduğunu rivayet ederler (Tanrı her ikinizin zikrini yüceltsin).

Yine Şeyhimiz, âriflerin sultanı Çelebi Ârif hazretleri,

kendi annesi Fatma Hatun hazretlerinden (Tanrı her ikisinden razı olsun) r i v a y e t e t t i ki: Mevlânâ Şems hazretleri, şehitlik saadetleri derecesiyle müşerref olunca, o gafil alçaklar onu bir kuyuya atmışlar. Sultan Veled hazretleri, bir gece Mevlânâ Şems'i rüyasında gördü. Şems rüyasında ona: "Falan yerde uyumuşum," dedi. Sultan Veled gece yarısı kendisiyle içli dışlı olan müritleri topladı, hep birlikte gidip Şems'in mübarek vücudunu dışarı çıkardılar. Gülsuyu, misk ve amber sürerek Mevlânâ'nın medresesinde, medresenin mimarı emîr Bedreddin'in yanına gömdüler. Bu, herkesin bilmediği bir sırdır (Tanrının rızası onların hepsinin üzerine olsun).

(112) Y i n e arkadaşların kâtiplerinden n a k l e d i l m i ş t i r ki: Mevlânâ Şems hazretleri, ilk defa Şam'a seyahat edip orada kaldığı zaman, Mevlânâ hazretleri birkaç defa acayip mektuplar gönderip iştiağını arz ve tam bir lûtufla onu dönmeye davet etti. O manzum mektuplar şunlardır: İlk gönderdiği mektubun sureti şudur:

Selâmlardan ve acımadan sonra, şiir:

Ey kalbimizde olan nur! Gel, didinmelerinin ve arzumun sonu, gel.

Hayatımızın, senin elinde olduğunu biliyorsun.

Hayatı kullarına sıkıntılı yapma gel.

Ey aşk! Ey mâşuk! Mâniaları aş ve inadı bırak da gel.

Ey Hüdhd'lerin sahibi olan Süleyman! Lûtfedip de bizi aramak üzere gel.

Ev sevmeye birinci gelen kişi! Aşkın hakikati seni geçip birinci oldu, gel.

Ruhlar senin kaybolmandan ötürü inleyip feryat etmedeler; miadını doldur da gel

Ayıpları ört, iyilikleri saç, cömert olanların âdeti de böyledir, gel.

Farsça "gel" nasıl derler? "Biyâ" mı? ya gel ve ya bizim davetimize hak ver de gel.

Geleceğin zaman muradımız ne de açılır. Gelmi-

yeceğin zamanda muradınız ne de kesat olur, gel.
Ey Arabın Küşadı! Ey İran'ın Kubadı! Kalbimi
hâtıranla fethedersin, gel.

İçim, sana "gel" deyicidir. Ey senin varlığından
olacak olan varlık, gel.

Ey benim ayımı! Senin için ülkeleri dolaştım. Be-
ni ve ülkeleri çevrelediğin halde gel.

Sen, yaklaşan ve uzaklaşan güneş gibisin. Ey
kullara yakın olan, gel.

İkinci mektup:

Ey dünyanın zarifi! Selâm senin üzerine olsun.

Benim hastalığım ve sağlığım senin elindedir.

Kulun derdinin dermanı nedir? Söyle, bu, eğer
alırsam, senin dudaklarından aldığım öpücüktür,
Eğer vücudumla senin hizmetine ulaşmazsam, ru-
hum ve kalbim senin yanındadır.

Mademki sözsüz hitap ulaşmıyor, o halde dünya
niçin lebbeykle (buyurla) doldu.

Nahs, sana beni sa'da değişir der, Sa'd sana, Ey
iki saadet der.

Senden feryatla (yine) senin önüne gelirim. Ah,
senden sana karşı yardım isterim.

Üçüncü mektup:

Vezirin (Sadr-i Âli) ömrü yüce olsun, Tanrı
onun bekçisi ve koruyucusu olsun.

Talihlilerin ilerde görecekləri her ne dirlik varsa
onun yanında peşin alınmış olsun.

Onun tatlılığı ile dolu olan hararetili meclisde,
donuk kalbli arkadaş bulunmasın.

Gaybın kapısında bağları çözülmüş olan canlar,
onun önünde halının nakışları gibi bağlı olsunlar.
Sağında ve solunda olan devlet, Güney ve Kuze-
yinde de olsun.

Cisim ve canın istediği vilâyette o, her ikisinin
(yani cisim ve canın) padişahı ve valisi olsun.

Şems-i Tebrizi nakit bir talihtir. O bana yeter.
Ondan başkası kirediyle olsun.

Dördüncü mektup:

Ezelden beri diri, bilgi, kaadir ve kayyum olan
Tanrı'ya yemin ederim ki onun nuru aşkının mum-
larım parlattı da yüz binlerce sırları malûm oldu.
Bir hükmü ile dünya, âşık, aşk, hâkim ve mahkûm-
la doldu.

Şems-i Tebrizî'nin tılsımları içinde onun acayip
şeylerinin hazinesi saklıdır.

Sen sefer edeliden beri, mum gibi tatlılıktan mah-
rum olduk.

Hepimiz bütün gece mum gibi onun ateşiyle, ba-
lından mahrum olarak yanıyoruz.

Onun cemalinin firakı içinde, vücudumuz virane,
camınız da baykuş gibidir.

O dizgini bu tarafa çevir. Dirliğin filine hortum
yap.

Sen bulunmadan semâ haramdır. Eğlence şeytan
gibi taşlanmıştır.

O şerefli mektup ulaşınca kadar, sensiz hiçbir
gazel söylenmedi.

Nihayet senin mektubunu dinlemek zevkiyle beş
altı gazel nazinedildi.

Bizim gecemiz, senden aydın bir gündüz olsun.

Sen, Şam'ın, Ermenistan'ın ve Rum'un medar-ı if-
tiharısın.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Abdal ve evtadın kutbu, âriflerin sultanı, Yağlı Basan'ın oğlu Konya'lı Zerkûp diye tanınan Şeyh Selâhaddin Feridun'un (Tanrı onun sırrını kutlasın) menkıbeleri hakkındadır.

(1) Yine arkadaşların ulularından şöyle nakledilmiştir: Mevlânâ hazretleri, Şemseddin-i Tebrizî'yi aramaktan fariğ olduktan ve onun sırlarını kendi nefsinde görmeye başladıktan sonra Şeyh Selâhaddin hazretlerini yanına aldı ve onu arkadaşlara başbuğ olarak seçti; kendi halifesi, meclislerinin enîsi ve halvetinin nedimi yaptı; onun vücudu ile sükûnet buldu. Müritler, her ikisinin sohbetinden faydalandılar. Kıskaçlar, telef oldular. Arkadaşlar, bu şeyhin ve Mevlânâ'nın varlığından on sene zahmetsizce faydalar elde ettiler. Mevlânâ hazretleri, hakkında çok inayet ve teveccüh gösterdiği Sultan Veled'i (Tanrı her ikisinin sırrını kutlasın), daima velileri ağırlamaya ve şeyh Selâhaddin'in hizmetinde kusurda bulunmamaya teşvik eder ve Selâhaddin'in sohbetini kaçırmaması, onun sohbetine büyük bir gayretle devam etmesi hususunda tembihte bulunurdu.

(2) Sultan Veled hazretlerinden nakledilmiştir ki: Bir gün Şeyh Selâhaddin ona: “Bahaeddin, benden başka şeyhe bakma, iltifat gösterme, çünkü hakikî şeyh benim, diğer şeyhlerin sohbeti zararlı ve öldürücüdür. Zira bizim nazarımız güneş, müridin vücudu taş gibidir. Kabiliyetli taş, kâmil bir

güneşin nazarında her halde yakut olur. Diğer şeyhlerin nazarlari gölge gibidir. Eğer kabiliyetli bir taş, mânevi bir güneş gibi olan olgun şeyhin nazarından kaçıp gölgeye çekilirse yakut olamaz ve ilerlemez,” dedi.

(3) Yine dostların kerimlerinden nakledilmiş tir ki: Şeyh Selâhaddin hazretleri, gençliğinde Mevlânâ'ya ulaşip mürit olmadan önce Seyyid Burhaneddin Muhakkık-i Tirmizî'ye (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) mürit olmuştu ve ona hizmet ederdi; daima onunla düşer kalkardı. Mevlânâ hazretleri, Seyyid'in müridi olduğu vakit, o da iradetini yenileyip Mevlânâ hazretlerine de mürit oldu ve Seyyid hazretleri (Tanrı ondan razı olsun): “Bana, şeyhim Sultan-ül-Ulemâ'dan iki büyük şey nasip olmuştur: biri söz fesahati, diğeri hal güzelliği. Söz fesahatini, Mevlânâ Celâled-din'e verdim; çünkü onun halleri çoktur, buna muhtaç değildir. Halimi de şeyh Selâhaddin hazretlerine bağışladım. Çünkü, onun hiç söz söylemek hassası yoktur,” dedi. Birtakım azgınlar, taşkınlr şeyh Selâhaddin hazretlerini cahillerden ve avamdan sayarlardı. Cehaletlerinden ve körlüklerinden, ümmiyi âlimden ve Levh-i Mahfuzu, hâfızın yazı tahtasından fark edemezlerdi.

Yine Mevlânâ hazretleri dinî ilimler elde etmek, kil u kalle, öğretim ve va'zetmekle meşguldü. Şeyh Selâhaddin de Zerkûpçu dükkânında helâlinden para kazanmak ve halini kuvvetlendirmekle uğraşırdı.

(4) Hikâye: Eski dostlar şöyle rivayet ettiler ki: Şeyhimiz Selâhaddin'in anası ve babası, Konya civarında bir göl kenarında bulunan Kâmile denilen köydeydiler. Bu gölde balık avlamakla geçinirlerdi. Seyyid Burhaneddin, Konya'dan Darü'l-feth denilen Kayseri'ye gidip orada öldüğü vakit, Şeyh Selâhaddin de anasını ve babasını görmeye gitmişti. Orada onu evlendirdiler. Şeyh, bir müddet onun yanında kaldı. Artık bu hayata alışmıştı. Bir gün, Konya şehrine geldi. Ebu'l-Fazl mescidinde Cuma namazında bulundu. O gün Mevlânâ hazretleri va'zediyor ve büyük heyecanlar gösteriyordu. Seyyid Burhaneddin hakkında birçok şeyler anlatıyordu. Birdenbire, Seyyid'in, halleri, Mevlânâ'nın zâtından büyük bir nur gibi

Şeyh Selâhaddin'e gözüktü. Selâhaddin hemen feryat koparak kalktı, Mevlânâ'nın minberi altına geldi. Mübarek başını açtı, baş koyup Mevlânâ'nın ayaklarını öptü, onlara yüzünü gözünü sürdü. Mevlânâ hazretleri iltifatlarda bulunarak: "Nereelerde idin?" diye sordu. O da: "Evlendim, sizin büyüklüğünüzden ve sohbetinizden mahrum kaldım," diye cevap verdi. Mevlânâ: "Hayır, hayır, sen bizdensin, bizim canımızsın," diyerek elinden tuttu kendisine sohbet arkadaşı yaptı.

(5) H i k â y e : Dostların büyüklerinden nakledilmiş tir ki: Sultan Alâeddin Keykubad'ın oğlu Rum sultanı İzzeddin Keykavus (Tanrı onların burhanlarını nurlandırsın), saltanatının başlangıcında Mevlânâ'nın velâyetinin büyüklüğünden habersizdi. Saltanat gururu gözünü bürümüştü. Bir gün veziri olan Sahip Şemseddin'e: "Niçin böyle, daima Mevlânâ'nın hizmetine gidip geliyorsun? Ona niçin bu kadar saygı ve sevgi gösteriyorsun da diğer büyüklerden yüz çeviriyorsun? Onda zamanımızın şeyhlerinde olmıyan ne gibi şeyler gördün? Onun diğer bilgin ve fakirlere üstünlüğü nedendir?" diye itirazda bulundu. Sahib Şemseddin, sultana cevap vermek için birçok deliller getirdi ve Mevlânâ'nın velâyeti, kerameti ve asaletini akli deliller ve nakli hüccetlerle aydınlattı. Öyle ki nihayet sultanın kalbinde de Mevlânâ'ya karşı tam bir iradet ve sevgi uyandı. Onun ziyaretine gitmek istedi. Sultan o gün, tesadüfen Konya sahrasındaki Filubat köşkünde has adamları ile birlikte işrete dalmıştı. Bir aralık sultan kalktı. Orada bulunan gölü temaşaya koyuldu. Birdenbire bir yılan yavrusu gördü. Hemen yakalayıp yenine soktu, haznedardan altın bir hokka istedi. Gizlice o yılan yavrusunu hokkanın içine koyduktan sonra ağzını mühürleyip kesesine koydu. İşret meclisine döndükten ve aradan bir müddet geçtikten sonra hokkayı çıkarıp emîrlere ve vezirlere gösterip: "Bu hokkayı bana, İstanbul tekfurı, birçok hediyelerle birlikte gönderiyor ve o: 'Eğer sizin dininiz hak ise bilginleriniz bu hokkada ne olduğunu söylerler, ben de harac vermeği üzerime alırım diyor'" dedi. Devletin ve milletin ileri gelenleri, bu mühürlü hokkanın sırrı karşısında şaşırdılar. Bunun üzerine Sultan İzzeddin, Pervane'nin bu hokkayı alıp içinde ne

olduğunu bildirmeleri için, Konya'nın bütün şeyhlerine, bilginlerine ve kadılarına göstermesini emretti ve: "Bu bilginler, haklarındaki itikadımızın doğruluğunun iki misli olması için bu mühürlü hokkada ne olduğunu söylesinler. Mademki bu bilginler, dinimizin ulularıdır ve şu kadar da idrarat ve başka gelir ellerine geçiyor, o halde bu müşkülü çözmeleri lâzımdır," dedi. Hepsi bu saklı tutulmuş sırrı ve bu mühürlü hokkanın ne olduğunu bildirmekten âciz kaldılar. Nihayet Sahib Şemseddin, sultanla birlikte Mevlânânın ziyaretine gitmeği ve bu sırrı onun çözmesini uygun gördü ve bu zamanda, göze görünen ve görünmeyen bütün müşkülli çözenin Mevlânâ olduğunu söyledi. Bütün emîrlerin, sultanın hiylesinden haberleri yoktu. Hepsi kalktılar, atlara binip Mevlânâ'nın ziyaretine geldiler. O gün bütün halk, Mevlânâ'nın meclisinde hazır bulunuyordu. İslâm sultanı bu altın hokkayı o din sultanının önüne koyduğu vakit, Şeyh Selâhaddin, Mevlânâ'nın yanında murakabe halinde oturuyordu. Mevlânâ: "Şeyhimiz bu hokkanın sırrını açıklasın," diye emir buyurdu. Şeyh Selâhaddin baş koyduktan sonra: "Ey İslâm sultanı! Bu biçare hayvanı niçin bu hokkaya hapsettin? Bu yılan yavrusunu niçin yanına aldın? Tanrı erlerini sınamak, insanlıktan uzaktır. Hele senin ziyaretiyle şereflendiğin bu Tanrı eri, bu gök hokkalarının bütün sırlarını ve yer âleminin bütün zerrecelerini ve bütün yaratılışın gizliliklerini tam mânasiyle bilir ve Tanrı'nın sır hazinelerine tam mânasiyle vâkıftır," dedikten sonra feryat ve figan ile kalkıp semâa başladı ve sultan da başını açarak bütün adamları ile birlikte mürit ve kul oldu. Sahip Şemseddin'e de şükraneler verdi. Mevlânâ'ya olan saygısı arttı ve bu âlemde onun gibi bir sultan ve vukufu ârif olmadığını kabul edip tenhada: "Müritlerinin bu kadar kuvvet ve kudreti olduktan sonra öyle ulu bir kişinin ululuğunu kim anlıyabilir ve onun temiz sırrına kim vâkıf olabilir?" dedi.

(6) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün şehrin büyükleri, tam bir niyaz ile Mevlânâ hazretlerinden va'zetmesini rica ettiler. O da âleme şâmil olan kereminden ve hilminin büyüklüğünden bu ricayı kabul etti. Va'zederken, birçokları kendilerinden geçti ve halis âşıklar can verdiler. O gün

şeyh Selâhaddin de bu mecliste hazırды. Hadden aşırı heyecanlar gösterdi ve semâ ederek çıkıp gittiler. Bundan sonra Mevlânâ bir daha minbere çıkmadı. Derler ki, Mevlânâ Şems-i Tebrizî ile buluştuktan ve onunla arkadaşlığa başladıktan sonra öğretimi ve va'zetmeyi tamamiyle terketmişti. O gün, candan dostların ricası ve şeyh Selâhaddin'in işareti üzerine bir kere daha va'zetmiş ve buna son vermişti.

(7) H i k â y e : Yine nakledilmiştir, ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri, bütün dünyaca meşhur olan o heyecanları içinde bulunduğu bir zamanda kuyumcuların civarından geçiyordu. Onların çekiçlerinden çıkan tak tak sesleri mübarek kulağına erişince, o seslerin güzelliğinden, Mevlânâ'da acayip bir hal zuhur etti ve dönmeye başladı. Şeyh Selâhaddin'e gayıp âleminden, 'Dışarı çık, Mevlânâ dönmededir, halk etrafına toplanmıştır,' diye ilham geldi. Bunun üzerine, şeyh feryat ve figan ile dükkândan dışarı çıktı. Mevlânâ'nın ayaklarına kapanıp kendinden geçti. Mevlânâ hazretleri, semâda olduğu halde onu yakalayıp mübarek yüzünü ve saçlarını öperek iltifatlarda bulundu. Şeyh Selâhaddin, Mevlânâ hazretlerine: "Benim Mevlânâ ile semâ etmeye gücüm yetmez," dedi. Çünkü şeyh Selâhaddin riyazet ve mücahededen son derecede zayıf düşmüştü. O anda çıraklarına: "Mevlânâ semâdan çekilinceye kadar altın varakları parça parça ve lime lime olsa da hiç durmadan çekiç vurun," diye emretti. Bu sanat öyledir ki altın varaklar üzerine vurulan çekiç adedi sayılıdır. Bundan fazla vurulursa parça parça olur, bir şeye yaramaz. Böylece öğle vaktinden ikinci vaktine kadar Mevlânâ semâyâ ara vermedi. O sırada gûyendeler geldiler şu gazeli okumaya başladılar:

Bu zerkûpluk dükkânında bir hazine çıktı. Bu ne güzel suret, bu ne güzel mâna, ne güzel! Ne güzel! ilâh...

Şeyh, bir yaprak altının parçalanmadan ve bir şey telef olmadan, bütün dükkânın altın yapraklarla olduğunu ve çekiç vuranların bütün âletlerinin altın olduğunu gördü. Şeyh, iki dünyanın (dünya ve âhiretin) madenini kendi dükkânında

görünce üzerindeki elbiseleri yırtıp dükkânı yağma etmelerini emretti. Hemen dünya ve ahiret dükkânının sevdasından vazgeçip Hüdavendigâr'ın sohbetine gitti. Mevlânâ hazretleri, Şemseddin-i Tebrizî (Tanrı onun zikrini yüceltsin) hakkında gösterdiği aşk oyunları ve inayetleri, onun hakkında da gösterdi. Şems'in velâyetini Selâhaddin'de de görüp onu yüceltmeye ve ağırlamaya başladı ve kararsız olan temiz ruhu, Selâhaddin'le zükûnet buldu. Tam on yıl onunla ünsiyet ve sohbetinde bulundu. Şeyh Selâhaddin, hazretin halifesi oldu.

(8) H i k â y e : Sultan Veled hazretlerinden nakle edilmiştir ki: Bir gün, şeyh Selâhaddin, babam hazretlerine: “Benim içimde örtülü nur çeşmeleri vardı, fakat benim ondan haberim yoktu. Sen benim gözümü öyle açtın ki, bütün o nurlar gözümün önünde deniz gibi coştular,” dedi.

(9) Y i n e bir gün, babam: “Şeyh Selâhaddin'in yanında Mevlânâ Şemseddin'i, Çelebi Hüsameddin'in yanında da şeyh Selâhaddin'i anmayınız. Her ne kadar onların nurları arasında tam bir birlik var ve bir fark yoksa da, ilâhî kıskançlık faaliyettedir. Anmak doğru olmaz, çünkü şeyhlerin edebi ve terbiyesi budur,” buyurdu.

(10) Y i n e Sultan Veled buyurdu ki: Bir gün babam cinsiyet ve nispet konuları hakkında bilgi veriyordu. Dedi ki: İnsanların birbirlerine olan sevgileri mücerret sözle değil, aralarındaki cinsiyet ve nispetledir.

Şiir:

Cinsiyet nedir? O, öyle bir çeşit bakıştır ki, insanlar onunla birbirlerine yol bulurlar.

Cennet ehli, cennete has bir cins olarak geldiği için, haiz olduğu iyi sıfatlar hasebiyle Tanrıya tapıcı olurlar.¹⁵

Mucizeler imanı icabettirmez, fakat, sıfatları cinsiyet çeker.¹⁶

Bunun gibi Peygamber ve veliler âlemine yönelen insanlar peygamberlerin cüzlerindendir. Onlar o sebep ve cinsiyetten ötürü peygamberlere yönelmişlerdir. Nitekim Peygam-

ber (Tanrı'nın salât ve selâmı onun üzerine olsun): "Ey Tanrım! Kavmime yani cüzülerime doğru yolu göster," buyurmuştur.

Şiir:

Peygamber, 'siz benim cüzümsünüz, cüzü külden ayırmayınız,' dedi.

(11) Yine şeyh Selâhaddin sık sık babam hazretlerine: "Ben böyle acayip nurlar görüyorum," der ve nurların renklerini sayardı. Bir gün babam hazretlerinden: "Şeyh, sizin nurlarınızı temaşa ettiği için mi seviyorsunuz?" diye sordum. Babam: "Hayır, belki onu, aramızdaki yakınlık ve münasebet için seviyorum," dedi. Nitekim kehribar cinsiyet sebebiyle saman çöpünü kaldırır. Çünkü her ikisinin arasında bir münasebet vardır. Aralarında bir münasebet olmadığı için başka şeyleri hiç kaldırmaz. Yine, eğer bir kimse, uyuz olmuş annesinin arkasından koşan deve yavrusunun annesi yerine bin dinarlık arap atı getirse ve o yavruya: "Mutlaka bu atın arkasından koş ve annemden vazgeç," dese, deve yavrusu o atın arkasından aslâ koşmaz ve gitmez. Böylece, bir kimse, annesini ekmek ve helva verdiği için sevmez; belki aralarındaki münasebetten ötürü sever. Şimdi sevginin münasebetten olduğu anlaşıldı. O sevgi, bir zaman sonra pişmanlık doğurmaz. Eğer bir sevgi, pişmanlık ve perişanlık doğurursa, o sevgi tezvir olur. Bu sevgi, maksat ve menfaat üzerine kurulmuştur. Çünkü hakikî münasebetten doğan sevgide ne dünyada, ne de ahirette hiçbir perişanlık ve pişmanlık yoktur. Nitekim bir maksada istinaden biribirini sevenler ahirette "keşki falanı arkadaş edinmeseydim" (K., XXV, 30) diye pişmanlık duyacaklar. Fakat Tanrı'dan korkan dostların sıfatı ise: "O gün, dostlar biribirine düşman olacaklar, yalnız Tanrı'dan korkanlar biribirine düşman olmayacaklar"dır. (K., XLIII, 67)

(12) Yine Mevlânâ'nın sohbetinde bulunan ve yakınlarından olanlar şöyle rivayet ettiler: Şeyh Selâhaddin hazretleri çok defa, taharetlenmek için ayak yoluna giderdi.

Müritlerin uluları onun orada konuştuğunu ve küfür ettiğini duyarlar, ne söylediğini ve kiminle konuştuğunu dinlemek için kulak verirlerdi. Şeyh Selâhaddin: “Ey Tanrın! Beni burada da bırakmıyorsun ki, dinleneyim. Senin huzurundan, çok utanıyorum. Halbuki ben öyle kimseler biliyorum ki, seni müşahede etmeye lâîk olmak için aşkınla yanıp tutuşuyor, halvetlerde gece gündüz riyazet ve münacaatta bulunuyor ve geceleri uyumuyorlar da sen onlara iltifat etmiyor, onların işlerini yapmıyor, yarım saat onlarla meşgul olmuyorsun. Böyle bir yerde beni yalnız bırakmıyor ve temiz nurlarınla süslüyorsun,” der ve bir feryat koparıp bir müddet kendinden geçerd. Sonra onu kaldırıp yerine götürürlerdi.

(13) H i k â y e : Veled hazretleri nakletti ki: Babamın, Şam’da, Tanrı’nın olgun velilerinden şeyh Hamîdeddîn adında sevgili bir arkadaşı vardı. Babam onu çok seviyordu. Babam hazretleri, kutlu Şam’dan Rum’a döneceği vakit: “Şeyh Hamîdeddîn’i de beraber alalım,” dedim. Babam: “Bizim Şeyh Selâhaddin’imiz Konya’dadır. Şeyh Hamîdeddîn’i oraya götürmemiz doğru olmaz. Çünkü Tanrı’nın iki velisi, iki aslan gibidir. İkisi bir yere sığmaz,” buyurdu. Bunun üzerine ben: “O halde siz nasıl geçinebiliyorsunuz?” diye sordum. O da: “Şefkatli bir baba, bütün çocuklarıyla geçinebilir, fakat çocukları birbiriyle geçinemezler. Nitekim Yakup (Tanrı’nın selâmı onun üzerine olsun), bütün çocuklarıyla geçiniyordu. Bu halin sırrını anlamak için Kur’an-ı Mecid’e bak,” dedi.

(14) Y i n e n a k l e d i l m i ş t i r ki: Bir gün, Mevlânâ hazretlerinden: “Ârif kimdir?” diye sordular. O da: “Ârif, sen sustuğun halde, senin sırrından bahseden kimsedir. Bu da şeyh Selâhaddin’dir (Tanrı onun zikrini yüceltsin),” dedi.

Yine o (Şeyh Selâhaddin), daima gaybû’l-gayb âleminde haberler verir, dostların içindeki sırları söyler ve karışık şeylerin sırlarının sırrını bildirir ve o sırrın sahibi de onun bu dolaşması (seyranı) karşısında hayran kalırdı.

(15) Y i n e n a k l e d i l m i ş t i r ki: Bir gün Sultan Veled hazretleri, babası hazretlerinden: “Bundan önce şeyh Selâhaddin hazretleri, daima müşahede ettiği gayba ait türlü

nurlardan haber verir ve: ‘İşte beyaz nur deryası gördüm, ma-vi bir nur deryası görüyorum, yeşil nur görüyorum, sarı nur görüyorum, duman renginde nur görüyorum, işte siyah nur deryası dalgalanmıştır,’ derdi. Şimdi hiçbir şey söylemiyor ve bir renkten dem vurmuyor. Acaba (basiret gözü) perdelendi mi?” diye sordu. Mevlânâ: “Hâşa, belki o zaman biribiri arkasından sayılı nurlar görüyor ve her birinden ayrı ayrı haber veriyordu. Şimdi ilâhî nurlar deryasına öyle gömülmüştür ki, onlardan hiç bahsedemiyor ve haber veremiyor ve onları tasavvur edemiyor,” buyurdu.

Şiir:

Seni nasıl tasavvur edeyim ki, senin suretin yok-tur. Nitekim, suret mâna denizinin köpüğüdür.

(16) H i k â y e : Ulu arkadaşlar ve kerem sahibi halifeler (Tanrı onları cennete yerleştirsın), şöyle rivayet ettiler: Seyyid Ahmed Rufâî’nin oğlu Seyyid Taceddin (Tanrı’nın rahmeti onun üzerine olsun), dervişler, çelenk giyenler ve kendisini ilâhlaştıranlardan bir grupla birlikte Konya’ya geldiler. Emîrler, şehrin ileri gelenleri, halk grubu ve fütüvvet erbabı onları karşılayıp Celâleddin-i Karatayî’nin medresesine misafir ettiler. Halkın çoğu, bu cemaatin delisi olup onlara pek fazla iltifat gösterdi. Çünkü bunlar ateşe kendilerini atmak, kızgın demiri ağızlarına sokmak, şeker yapmak, mu-mu lâden haline getirmek, kamçıdan kan akıtmak, merkep yavrusuna binmek ve daha bunlar gibi başka hileli oyunlar yapıyorlardı. Konya halkı bu gibi şeyleri pek az görmüşlerdi. Bunlar, onlara çok tuhaf ve garip görünüyordu. Aşağı tabakadan insanlar, bunları keramet zannediyorlardı. Halbuki, hal sahipleri ve olgun kişiler için böyle olağanüstü şeyler yapmak, kerametler göstermek, zarafetten başka bir şey değildir. Eğer bu, gayb âleminde vâki ilân işaret üzerine hakka davet etmek için olursa o başka mesele. Derler ki: Peygamberlerin belâya tutulup cezalanmaları vahyi saklamada, velilerin belâya tutulup cezalanmaları ise keramet göstermededir. Bazı ârifler, bu gibi hokkabazlıklara, dervişlerin yemek kırıntıları (fütât) ve şeyhlerin artıkları (rufât) derler. Bu da hallolmuş talk,

üzüm suyunun yağı, kirpi ve kara kurbağasının iç yağı kullanılmadığı, altın ve gümüşün faydalarını celb hususunda meflûç istimal edilmediği bir vakitte olur.¹⁷ Bunu haber alan Konya hatunları, toplanıp Mevlânâ'nın eşi Kira Hatun'a geldiler. Ondan, dervişlerin bu marifetlerini seyretmek için kendileriyle Karatayî medresesine gelmesini rica ettiler. Kira Hatun da bunların bu ısrarlarına dayanamadı ve Mevlânâ hazretlerinden izin almadan, onlarla birlikte gitti. Tesadüfen o gün de, Mevlânâ bütün dostları ile Meram mescidine gitmişti. Akşam üzeri dönüp geldiği vakit (bunu duydu). Fena halde kızarak Kira Hatunun yüzüne sert sert baktı ve: "Ne de soğuk," dedi. Bunun üzerine Kira Hatun yere düşüp bayıldı. Bir müddet böyle yerde kaldıktan sonra kendine geldi, titriyerek kalktı. Ağlıyarak şeyh Selâhaddin'in ayaklarına kapandı ve feryat ederek: "Ben hiç gitmek istemiyordum. Fakat Konya hatunları (rica ve ısrarlariyle) beni utandırdılar. Allah aşkına bana şefa'at et. Hüdavendigâr'ın gazabından beni kurtar," diye yalvardı.

Şiir:

**Ey akılların ve vehimlerin ötesinde olan (Tanrı)!
anlayışsızlığımızdaki kusurları affet.¹⁸**

**Ey bizim Rabbimiz! Biz nefsimize zulmettik. Zul-
moldu. Senin merhametin çoktur, bize acı.**

Şeyh Selâhaddin hemen başını açtı. Mevlânâ'nın ayaklarına kapandı; şefaatte bulunmak üzere paymaçan vaziyetinde karşısında durdu. Mevlânâ: "Ok yaydan çıkmıştır. Yalnız öteki dünyanın zahmetlerinden selâmette kalabilir ve Tanrı'nın rahmetine kavuşanların rahmetinden mahrum kalmaz," buyurdu. Bunun üzerine Kira Hatun'un mübarek vücuduna bir hastalık geldi ve bir üşüme ârız oldu. O kadar titredi ve inledi ki, anlatılamaz. Yaşadığı müddetçe de vücudu asla ısınmadı. Bütün doktorlar onu iyi etmekten, hastalığına bir ilâç bulmaktan âciz kaldılar. Temmuz ayında bile, Bartâs şehrinden gelme kürkünü giyer, başına ibrişimden bir başörtü örter, daîma evde oturur ve önünden mangalı eksik etmezdi. Gündüzleri de mum yakardı. O halde kendisinden birçok kerametler

zâhir olur, herkesin içindeki sırları söylerdi. Şehrin ulu kişileri ve hatunları ona inanıp müridi olmuşlardı. Son nefesine kadar oturduğu köşeden ayrılmamıştı. Yalnız geceleri hama-giderdi. Herkes çeşitli hizmetlerde bulunurdu. Sultan Vele-d ve Hüsameddin Çelebi (Tanrı ikisinin ruhunu kutlulasın), ona çok saygı gösterip analık halckını yerine getirirlerdi.

(17) H i k â y e : Yine naklolunur ki Şeyh Selâhaddin'in annesi, Lâtife Hatun (Tanrı ondan razı olsun) ölmüş-tü. Cenazesini mezara koyup toprakla kapadıktan sonra halk geri döndü. Yalnız şeyh, bir müddet onun mezarı üzerinde durdu. Mevlânâ hazretleri ona: "Haydi gel de gidelim," diye işaret etti. Şeyh, baş koyup: "Annemin, üzerimde çok hakkı vardır. Ben onu mezarın sorgu sualinden ve dehşetinden, Münker ve Nekirin'in heybetinden kurtarıp, ondan sonra git-mek ve sizden de, annemin, mezarında hurilerin ünsiyetinden mahrum kalmaması için dua etmenizi istiyorum," dedi. Bir müddet böyle durduktan sonra gülerek çekip gitti.

(18) Y i n e n a k l e d i l m i ş t i r k i : Bir gün Mevlânâ: "O kulfı getirsinler," ve bir kere de: "Filân kimse müptelâ oldu," buyurmuşlardı. Münasebetsiz bir adam, Mev-lânâ'ya: "Kuf (kilit) ve mübtelâ demek lâzımdır, bu kelimeler-in doğrusu budur," dedi. Mevlânâ: "Evet senin dediğin doğrudur; fakat ben bir azizin (Selâhaddin'in) hatırını gözet-mek için söyledim. Çünkü isimlerin ve kelimelerin çoğu, ezelden beri her devirde insanlar tarafından konulmuştur, bu-yurdu.

(19) Y i n e e s k i d o s t l a r d a n n a k l e d i i m i ş t i r k i : Sultan Vele-d hazretleri (Tanrı onun zikrini yüceltsin) büyüüp bülü-ğâ erince Mevlânâ hazretleri, şeyh Selâhaddin'in kızı Fatma Hatunu ona nikâhladı. Mevlânâ hazretleri, Fatma Hatun'a, hakkındaki inayetinden ötürü daima yazmak ve okumak öğre-tirdi.

(20) Y i n e b i r g ü n : "Fatma hatun benim sağ gözüm, kızkardeşi Hediye Hatun da sol gözümdür. Fatma Hatun ve kızkardeşinden başka, beni ziyaretle şereflenen bütün yüzleri kapalı kadınlar, yanıma yüzleri yarı açık olarak, onlar ise yüz-leri tamamıyla açık olarak gelirler," buyurdu. Onların annesi

olan Lâtife Hatun için de: “Bizim Lâtife Hatunun zatı, Tanrı’nın suret bağlamış bir lâtifesidir. Çünkü o, şeyhin annesinin adaşıdır,” diye ilâve etti. (Tanrı ikisinin de ruhunu kutlasın).

(21) Yine bir gün Mevlânâ, arkadaşlar arasında buyurdu ki: Fatma Hatunu bizim Bahaeddin’e nikâhlayınca bütün Tanrı’ya yakın melekler ve Cennet-i âlâ hurileri şenlikler yapıp nekkareler çaldılar. Hepsi semâ ederek birbirlerini bu evlenmeden ötürü kutladılar. Mevlânâ, evlenmenin ilk gecesinde şu gazele başladı.

Şiir:

**Mübarek olsun dünyada gelin güvey olmamız,
kıydı nikâhımızı göklerdeki Tanrımız.
Bizim Mevlâmızın devleti sayesinde gönüllerimiz
açıldı, nefisler birbirleriyle çiftleştiler, gam, keder
gitti.**

Zifaf gecesi de şu gazeli buyurdu:

**Ey Tanrım! Bütün düğün Kadir gecesinin, Ra-
mazan gecesinin, bayramların, Âdem ile Havva’nın
Yusuf ile Yakub’un birleşmesinin, Cennet temaşa-
sının ve daha bunun gibi hatırlanması mümkün ol-
mayan bütün kutlulukları yalnız bizim şeyhimiz ve
büyüğümüzün sevinç ve saadetine feda olsun. Buzu-
lar, sütle bal, şekerle helva gibi tath ve uygun bir
hayata nail olsunlar.**

**Tebarekenin kutluluğu, bu duaya amin diyenlerin
nedimi ve sakisi olsun.**

(22) Fatma Hatun’un görünür ve görünmez sayısız ke-
rametleri de vardı. Çoğu günler oruç tutar ve geceleri de ibadetle meşgul olurdu. İki üç günde bir iftar ederdi. Yemeğini fakirlere, yetimlere ve dul kadınlara verirdi. Muhtaçlara gömlek ve hediyeler bağışlardı ve daima az yer, az uyur, az konuşurdu. Göklerin ruhaniyeti olan gayba ait suretleri bizzat gözleriyle görür ve onları, bu hale lâayık olan muhiblerine de gösterirdi. Nitekim Tokat’ta da Gürci Hatun, Gumaç Hatun

hazretlerine ve Pervane'nin kızına da bunları gösterdi. İnsanların içindeki sırlara da büyük bir vukufu vardı. Çocukluğunda “daha memeden kesilmeden” (K., XLVII, 16), Mevlânâ hazretlerinin huzurundan bir an ayrılmazdı ve daima onun mübarek ağzından garip bilgiler ve acayip mânalar öğrenirdi. Fatma Hatun, velâyet elde etmede, terbiyede, eteğinin temizliğinde ve iffet hususunda o terbiye edici sultanın yetiştirmesi idi ve onun yanında hünerli bir sanatkâr olmuştu.

(23) Y i n e meşhur bir hikâyedir: Bir gün şeyh Selâhaddin hazretleri bağını yapmak için ücretle Türk rençberler tutmuştu. Bunu gören Mevlânâ hazretleri: “Efendi, yani Bay Selâhaddin, bağ yapımında Rum rençberler, bozumunda da Türk rençberler tutmak lâzımdır. Çünkü dünyayı imar etmek Rumlara, yıkmak ise, Türklere mahsustur. Her şeyden arı duru olan yüce Tanrı, dünyayı yarattığı vakit önce gafil kâfirleri yarattı ve onlara uzun ömür ve büyük kuvvet verdi. Nihayet onlar, hiçbir şeyden haberi olmıyan rençberler gibi bu toprak âlemini imar etmeye çalıştılar. Birçok asırlar sonra gelenlerin örneği olsun diye birçok şehirler, dağların tepelerinde kaleler ve tepeler üzerinde tarlalar yaptılar. Sonra da azar azar bu imaretlerin tamamıyla harab olması için Tanrı'nın takdiri şöyle bir tedbirde bulundu: Bunları yıkmak için Türkleri yarattı, onlar da çekinmeden ve acımadan gördükleri her imareti yıktılar, harabeye çevirdiler ve hâlâ da yapıyorlar ve kıyamete kadar da böyle yapacaklar. Konya şehri de yine merhametsiz Türk zâlimlerin eliyle harap olacaktır,” buyurdular. Nitekim şimdi buyurduğu gibi oldu.¹⁹

(24) H i k â y e : İyiliği çok seven arkadaşların ulularından nakledilmiştir ki: Bacu Han'ın zamanında, Konya şehrini büyük bir ordu kuşatmıştı. Bütün şehir halkı Mevlânâ hazretlerine sığınıp ondan yardım istiyor, kendileri için Tanrı'dan yardım talep etmesini rica edip: “Merhamet ve yardım zamanıdır,” diyorlardı. Mevlânâ hazretleri: “Hiç korkmayınız, yüce Tanrı, sizi şeyh Selâhaddin hazretlerinc bağışladı ve bu şehir kıyamete kadar Moğolların kılıcından korunacaktır. Konya'ya kasteden bizim darbemizden kurtulamaz. Büyük

Mevlânâ'nın (Tanrı onun zikrini yüceltsin), mübarek vücudu bu toprakta gömülü bulundukça bu ülke bütün âfetlerden korunmuş bir halde kalacak ve bu şehirin dünyada büyük bir şöhreti olacak, bizim haleflerimiz de orada selâmette kalacaklardır inşallah," buyurdu.

BÖLÜM

Bu tarzda yazılmış olan şu birkaç söz şeyh Selâhaddin'indir (Tanrı onun aziz olan sırrını kutlasın).

(25) Şeyh Selâhaddin bir gün buyurdu ki: Biliniz ve haberdar olunuz ki, Tanrı velisi merhamet madenidir. Bütün halk, onun vücudundan zevk alır, rahat bulur ve rahmet kazanır ve onun nuru ile dirilir. Onun nuru azalmaz. Kimde bu sıfat yoksa, o Tanrı'nın velisi değildir. Gönül sahibinin semâsı huzurdur; çünkü Tanrı onunla beraberdir. Tanrının sözünü dinliyen kimseye: "O söz helâl veya haramdır," nasıl denebilir. Tanrı velisinin vasfı şudur: Tanrı velisi "Biz senin göğsünü yarmadık mı?" (K., XCIV 1) âyetinde buyurulduğu gibi göğsünü yarıdıklarında, göğsüne bakar orada nurdan bir deniz görür, o denizde aşk oyunları oynar," dedi ve sonra: "Acaba bu vilâyette bizim sözüümüzü anlıyan kimse var mıdır?" buyurdu. Mevlânâ hazretleri "Evet sizi gönlü kırıklar ve dervişler anlar," dedi; çünkü Selâhaddin'in söylediği sırların hepsi "hal" in sırrının sırrı idi. "Kal" sahiplerinin bu sözlerden hiç nasibi yoktur. Tanrı daha iyi bilir.

(26) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün sofilerden bir grup Mevlânâ'nın huzurunda Bayezit ve Cüneyd'in (Tanrı her ikisine rahmet etsin) kerametleri ve sülûkleri hakkında konuşuyor ve geçmiş şeyhleri övüyorlardı. Mevlânâ hazretleri hemen: "Mademki şeyh Selâhaddin'imizin mübarek vücudu aramızda hazır bulunup hepimizin sırlarını yakinen biliyor, o halde Cüneyd'in ve Bayezid'in nuru ve hattâ biraz fazlası bizimle beraberdir," buyurdu.

Şiir:

**Mademki Selâhaddin, bizim aramızda bulunuyor,
o halde Bayezid de bizimle beraberdir.**

(27) Yine bir gün Mevlânâ Şems-i Tebrizî, Mevlânâ'nın ve şeyh Selâhaddin'in ve diğer birtakım büyüklerin huzurunda (Yarabbi! Sen onların sırlarını kutla), Peygamber (Selâm onun üzerine olsun)'den: "Namaz ancak okumakla ve kalb huzuru ile olur," hadisini rivayet etti ve buyurdu ki: "Bazı insanlar, kalb huzuru bulunca namaz kılmaktan müstağni olduklarını sanırlar ve: 'Maksat hâsıl olduktan sonra ona ulaşmak için bir vesile aramak çirkindir' derler. Onlarda bu velâyetin ve gönül huzurunun tamamıyla elde edildiğini farzedelim. Fakat bütün bu olgunluklarına rağmen, zâhirî namazı terketmeleri, onlar için bir noksandır. Biz ondan: 'Sende hâsıl olan bu olgunluk, Peygamberde de hâsıl oldu mu, olmadı mı?' diye sorarız. Eğer: 'Olmadı' derse onun boynunu vurup öldürmek lâzımdır. Eğer: 'Evet hâsıl olmuştur' derse bu takdirde biz ona: 'Nur veren bir kandil ve eşi olmıyan bir müjdecî olan bu kerim Tanrı elçisine, niçin uymuyorsunuz,' deriz."

Yine buyurdu ki: Burada Tanrı velîlerinden biri bulunsa ve onun velâyeti tamam ve bir velinin de velâyeti zâhir olmamış olsa ve o velâyeti zâhir olan velî zâhirî namazını terk ve ötekisi de buna devam etse, ben bu velâyeti zâhir olmıyan velîye uyar ötekine selâm vermem. Bundan sonra yüzünü şeyh Selâhaddin'e çevirdi ve: "Nasıl, (doğru) söylüyor muyum?" dedi. Şeyh Selâhaddin: "Hüküm senindir, ne söylersen bizde sana verilecek ne cevap, ne de hâl vardır," dedi.

(28) Yine arkadaşların ulularından nakledilmiştir ki: Şeyh Selâhaddin Tanrı'dan son derece korkan ve dindar bir kişiydi. Şeriatın dışının inceliklerini o kadar gözetirdi ki, tarif olunamaz. Kışın erbain günlerinin ortasında bir Cuma günü mübarek fericisini yıkayıp dama asmıştılar. Birdenbire Cuma ezanını okudular. Elbisesi de soğuktan donmuş, demir gibi olmuştu. Hemen kalktı, bu halde bulunan elbiselelerini giyip mescide gitti. Orada bulunan cemaat: "Soğuk, şeyhimizin mübarek vücuduna zarar vermesin," dediler. O: "Vü-

cudun zararı, ruhun ve Tanrı'nın terketmek zararından daha azdır," diye cevap verdi.

Şiir:

**Canım, beka tuğrasını elinde tutar. Tenimse bugün
ve yarınlıktır. Sen onu ölmüş farzet.**

(29) Y i n e Hüdavendigâr hazretleri (Tanrı onun aziz sırrı ile bizleri kutlasın) kendi mübarek yazısı ile büyüklerden birine şu sözleri yazmıştı: Sizin yüce makamınıza malûm olsun ki: Şeyh Selâhaddin bir defa: "Tanrı'nın rahmet yağmuru geliyor, bu yağmur elbiseleri ıslatmaz, fakat kalbi temizler, lâtif, nurlu ve aydın yapar," buyurmuştu. Dün buraya bir cemaat gelmişti. Çok şiddetli bir yağmur yağıyor, damlar ve duvarlar (insanları) bu yağmurdan korumuyordu. Lâtif nurlu bir yağmur... Kendi kendime: "Dünyada ne kadar binlerce sarıklar, faziletler ve fazıllar var ki, bu yağmurdan mahrumdurlar," diyordum. Sonra: "Selâhaddin, bunların elbiselerinin ıslanmaması, sizin inayetinizin ve kabulünüzün eseridir," dedim. Bunun üzerine Selâhaddin: "O, gaib âleminde gelmiş Tanrı'nın bir rahmet yağmurudur. Bu, yalnız mâna âleminin dostları üzerine yağar. Bu gaib âleminin nurlarını ve yağmur-larını, gaib âlemini gören gözlerden başka kimse, göremez," buyurdu.

Şiir:

**Bu yağmur, bu (bildiğiniz) bulutlardan değildir.
bunun bulutu ve gökü başkadır.²⁰ Gaip âleminin
bulutu ve suyu, gökleri ve güneşi ayırır. Bu an-
cak Tanrı'nın has kulları üzerine yağar, geri ka-
lanlar, daima yeni bir yaradılışın elbisesini giyer.²¹**

(30) H i k â y e : Yine nakledilmiştir ki: Şeyh Selâhaddin'in kızı Hediye Hatun'u (Tanrı ondan ve babasından razı olsun) kocaya vermek istedikleri vakit, şeyh Selâhaddin'in, kıza verilmesi âdet olan cehiz namına hiçbir şeyi yoktu. Kız, Mevlânâ'nın harem dairesinde yaşıyordu. Büyüyüp bülûğa erişince Sultan Veled'le Çelebi Hüsameddin, onu kâtiplerin

sultanı ve zamanının ikinci bir İbn-i Bevvabi ve İbn-i Muklayi Hânî'nin göz bebeği hattat Mevlânâ Nizameddin'e vermek istediler. Fakat cehizi ve bir serveti olmaması, onları düşündürüyordu. Bir münasebetle bunu Mevlânâ'ya arzettiler. Mevlânâ: "Gürcü Hatun'un sarayından Usta Hatun'u bana çağırın," dedi. Bu Usta Hatun, veliyye, bilgin üstad ve sultanların kızlarının hocası idi. Usta Hatun, Mevlânâ'nın huzuruna geldiği vakit ona: "Kızım Gürcü Hatun'a git, benden selâm söyle ve Hediye Hatun'un bu halini anlat da ona yardım etsin. Emîrlerin hatunları ve kendi kızları gayret etsinler, buna çehiz hazırlasınlar. Her biri bu Hediye Hatun'a bir hediye versin ve bu suretle şeyh Selâhaddin'in inayetine mazhar olsunlar. O sultanın himmeti, onların dinlerinin ve dünyalarının koruyucusu olsun," diye emir verdi. Bunun üzerine Usta Hatun boynuna zembil astı, Tanrı rızası için bir şey istemek üzere padişahın sarayına koştu. Hüdavendigâr'ın selâmını onlara söyledi ve meseleyi anlattı. Bütün kerem sahibi hatunlar saygı ile baş koydular. Mevlânâ'nın bu iltifatını canlarına minnet bildiler ve onun böyle hayrat ve hasanata delâlet eden inayetine teşekkürler ettiler. Cihanın melikesi Gürcü Hatun, hemen kendi hazindârına emir verdi. Birkaç takım elbise ve her cinsten birer kat çamaşır hazırladı. Yirmi süslü küpe, yirmi tane kıymetli yüzük, inci gerdanlığı, altın işlemeli külâh ve çok nefis yüz örtüleri, kıymetli bilezikler v.s. topladılar. Kıymetli halılar ve seccadeler, Gürcü, Şiraz ve Aksaray perdeleri; sini, tepsi, kazan, bakır ve çini kâselerden, havanlardan, şamdanlardan teşekkür eden tam bir mutfak takımı hazırladılar ve böylece herkes derecesine göre bir şey vererek tam bir çehiz vücuda getirdiler. Kerem sahiplerinin âdeti olduğu üzere, hepsini Usta Hatun'a teslim ettiler ve sonra sultanın katarlarına yükliyerek Mevlânâ'nın medresesine getirdiler. Bu hikâyeyi anlatanlar, şöyle rivayet ettiler: Sadece yetmiş bin dirhem-i sultanî kıymetinde altın eşya vardı. Geri kalanı buna göre kıyas et. Mevlânâ hazretleri, son derecede bir sevinç gösterdi. Şeyh Selâhaddin'in gönlü de bundan son derece hoş oldu ve hediyeleri verenlere, Tanrı yanında kabul edilen dualarda bulundu. Mevlânâ hazretleri, bütün çehizleri ikiye böl-

melerini, yarısını Ârif çelebinin annesi Fatma Hatun'a, yarısını da Hediye Hatun'a vermelerini emretti. Çehizleri hazırladılar ve Hediye Hatun'u, Nizameddin-i Hattât'a nikâhladılar. O günü büyük bir düğün oldu ve hakkı, lâıyk olana verdiler. Konya halkı, o düğünün büyüklüğünü uzun seneler geçtiği halde hâlâ anlatıyor. Mevlânâ o günü şu gazeli söyledi.

Şiir:

Bu düğün, bize kutlu ve mutlu olsun. Bu zevce ile zevce daima sütle şeker, şarap ve helva gibi birbirleriyle hoş kaynaşsınlar. Bizim için bu evlenme, hem yaprağından, hem yemişinden bizi faydalandıran hurma ağacı gibidir.

Bu evlenme, bugün ve yarın cennet hurileri gibi ebediyen saadet yüzü göstere. Bu evlenme, hem bu dünyada hem de öteki dünyada Tanrı'nın bir rahmet nişanı ve devlet tevki olsun.

Bu evlenme, ay ve yeşil gökler gibi iyi olsun. Sustum, çünkü bunun vafı söze sığmaz. Çünkü bu düğünün sevinci bizim ruhumuza sinmiştir.

(31) Yine arkadaşların hayırlıları, muhiblerin uluları şöyle rivayet ettiler: Şeyh Selâhaddin hazretleri, tam on yıl devamlı olarak Mevlânâ hazretlerinin sohbetinde bulundu. Onun doğru bir halife ve emin bir arkadaşı idi. Ömrü sona ereceği günlerde sıhhati bozuldu, birdenbire mübarek mizacı değişti, güzel vücudunu zayıflık kapladı ve gittikçe de bu zayıflığı artıyordu. Hüdavendigâr hazretleri ona geçmiş oluna gidiyor, mübarek başı ucunda oturup garip sözler ve acayip sırlar anlatıyordu. Bir gün, Şeyh, naz ve niyazla: "Tanrı'nın elçisi Muhammed hazretleri mezar arkadaşım olmadıkça bu âlemde göçüp gitmem," diye buyurdu. Hüdavendigâr hazretleri: "Ben Peygamberi râi eder ve senin şefaatçin olurum. Sen, kendini muradına ermiş bil ve gam yeme," dedi. Ondandı sonra şeyh Selâhaddin: "Bana müsaade et de büyük bir sevinçle bu dünyadan göçeyim," dedi. Mevlânâ onun bu ricasına hemen icabet edip üç gün iyadetine gitmedi ve müba-

rek eliyle şu birkaç kelimeyi yazıp gönderdi: Gönül sahibi ve gönül sahiplerinin sahibi, dünya ve ahiretin Kutbu olan Selâhaddin'i (Tanrı onun gölgesini uzatsın), bu kadar zamandan beri mübarek tırnaklarında bulunan bir maddeden şikâyet eden Selâhaddin'i bu mektupla anarım. Yüce Tanrı ona âfiyet versin, çünkü bütün müminlerin âfiyeti onun şifa bulmasındadır.

O benden daha yaşlı olduğu halde bine bedel olan biridir.

Şiir:

**Ey yürüyen servî! Hazan yeli sana değmesin.
Ey dünyanın gözü! Sana kötü gözler değmesin.
Ey yerin ve göğün canı! Senin canına rahmet ve
rahattan başka bir şey değmesin.**

Başka bir şiir:

Hastası ve âşıkı olduğum kimsenin hastalığını haber aldım. Onun yerine hasta olmamı isterim. Ey Tanrım! Senden, bu hastalığın onun için serinlik, selâmet (K., XXI, 69) nimet ve memnuniyet olmasını diliyorum.

Başka bir şiir:

**Ey canlarımızın rahatı ve gören gözümüz olan sen! Vücut acısı ve kötü göz senden irak olsun.
Ey ay! Senin sağlığın dünyanın sağlığıdır. Ey ay yüzlü! Senin vücudunun sağlığı yerine gelsin.
Ey vücudu ruh mesabesinde olan sen! Vücuduna sağlık olsun! Lûtfunun gölgesi üzerimizden eksilmesin.**

Senin yavaşının gül bahçesi, ebediyete kadar yeşil kalsın. Çünkü o, bizim gönlümüzün otlığı, çimenliği ve sahrasıdır.

Senin acın bizim canımıza olsun, senin vücuduna olmasın da senin o acın, canımızı süsleyen akıl gibi bize kıymetli olsun.

Böylece Şeyh hazretlerine göçme zamanının geldiği malûm oldu. Tam bir huzur, istek ve İbrahim Peygambere ya-

raşır bir teveccühle, cesetler âleminden ruhların mekânsızlık âlemine göçtü ve can maksuduna, gizli sevgiliye ulaştı. Bir ruh ağlayıp inledi, davet olundu ve icabet etti. “Doğruluğun mü-kâfatı olan yerde muktedir padişahlar padişahının yanındadırlar” (K., LIV, 55) ve “Şüphesiz Tanrı’nın dostlarına korku yoktur, mahzun da olmazlar” K., X, 63).

Mevlânâ hazretleri hemen gelip başını açarak feryatlar kopardı, heyecanlar geçirdi. Beşaret ve nekkarecileri getirmelerini emretti. Halktan bir kıyamettir koptu. Güyendelerden bir bölük, cenazesinin önünde yürüyor, ulu arkadaşlar da cenazeyi taşıyordu. Hüdevendigâr hazretleri, Baha Veled’in türbesine dönerek, semâ ederek gitti. Dostlar, güyendelere ve nekkarecilere o kadar elbise, ferici verdiler ki anlatılamaz. Selâhaddin’i tam bir azametle Sultan-ül-ulemâ Baha Veled’in türbesi civarına gömdüler (Tanrı onların sırlarını kutlasın ve onların iyiliği ile bizi fayzlendirsın). Şeyh Selâhaddin 657 H. yılının tekrim edilmiş Muharrem ayının başında öldü. Mevlânâ onun cenaze törenine takaddüm eden gecede birçok gazel ve mersiye söyledi. Şu gazel onlardan biridir:

**Ey (Selâhaddin)! senin ayrılığından gök ağladı,
gönül kan içine gömüldü. Akıl ve can ağladı.
Yeryüzünde senin yerine oturacak kimse olmadı-
ğından ötürü, senin mateminle mekân ve lâmekân
ağladı.
Cebrail ve kutsal âleme mensup olanların kolları
ve kanadları maviye büründü.
Peygamberler ve velilerin gözleri ağladı.
Ey süratli giden huma kuşu olan sultan Selâ-
haddin! Sen gittin, başkalarına da ağhyabilen bir
kimse lâzımdır.” İlâh...**

(32) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün, Mevlânâ hazretleri, Ârif Çelebi hazretleri:in annesi Fatma Hatun için oğlu Sultan Veled’e mektup yazıp ona saygı göstermesini ve son derece riayette bulunmasını tavsiye etti. O mektubun sureti şudur:

“Bugün sen oğlumuzun nikâhında bulunan ve hakkında

‘Zekeriya ona kefil oldu’ (K., III, 37) âyeti (söylenebilen), sana, seni denemek için teslim edilen, şehzademiz, gönül ve gözümüzün ve bütün dünyanın gönül ve gözünün aydınlığı Fatma Hatun’un gözetilmesi için (şunu) vasiyet ediyorum: Umulur ki oğlumuz ona haksızlık etmez. Bir an bile kadının gönlüne ‘Babamın ölümünden sonra vefasızlık ediyorlar’ diye bir düşüncenin girmemesi için oğlumuz ona hiçbir zaman bile- rek veya bilmiyerek kötü bir harekette bulunmaz ve ona karşı olan murakabe vazifesini de bırakmaz. O kadın, cevherinin temizliğinden, şehzâdelik unsurundan ve tevarüs ettiği sabır- dan dolayı şikâyetle bulunmaz; **çünkü:**

Şiir:

**Ördek yavrusu dün doğmuş olsa da, deniz suyu an-
cak onun göğsüne kadar çıkar.**

Fakat Selâhaddin’in temiz olan çocuklarının koruyucusu ilâhi ruhların gözetilmesinden sakınmak lâzımdır. Zira ‘Cen- nette zürriyetlerini biz onlara katarız’ (K., LII, 21) buyurul- muştur. Allah, Allah, Allah, Allah Allah, Allah Allah. Bu babanın, kendinin ve bütün kabîlenin yüzünü ak etmek için Fatma Hatunun hatırını aziz tutasın. Her gün ve geceyi, dü- ğün günü ve gecesi gibi bilesin. Sen onu gönül ve can tuzağı ile avlamaya çalış. Onun avlandığını ve artık avlanmağa ih- tiyacı kalmadığını zannetme; çünkü bu, işi sathi görenlerin mezhebidir. Bunlar hakkında Kur’an’da ‘onlar, dünya haya- tının dış yüzünü bilirler’ (K., XXX, 6) buyurulmuştur. Fatma Hatun eskiyecek unsurdan değildir. Tanrı’nın ezeli inayeti, on- ların kapı ve duvarlarını daima nurlu ve ıtırly bulundurmıya- cak kadar az değildir. ‘İncir, zeytin ve Tur-i Sina ile yemin ederim ki’ (K., XCV, 1 - 2) âyetinde buyurulan bu yemin cansız şeyler üzerine yapılmıştır. Çocukların kıymeti o dere- ceye ulaşmıştır ki bir gün Peygamber: ‘Ey Ali! Eğer sen, be- nim ciğerimin toprak üzerinde süründüğünü görseydin ona ne yapardın?’ buyurdu. Ali: ‘Buna cevap veremem. Ey Tanrı’ nın elçisi! Göz çukurumu onun barınağı, kalbimin içini onun sığınağı yap ve yine de nefsimi onda kusur ve cürüm işlemiş-

lerden say', dedi. Peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı onun üzerine olsun): 'Fatma benden bir parçadır. Çocuklarımız yer-yüzünde yürüyen ciğerlerimizdir,' dedi. O ruhları incitme, bir incitme, yüz ve hattâ bin incitme değil, daha da fazladır.

Şiir:

Dünyadan ve candan geçmek zor değildir. Zor olan, mahalleyi terketmektir.

Şiir:

Bu ayrılık, yüzü sararıp solan âşkın ayrılığı değil, ruh ve cesedin ayrılığıdır.

Şiir:

Senden hata çıkmıyacağımı ben de biliyorum. Fakat âşkların kalbi kötü düşünceli olur.

Oğlum sen bu vasiyeti gizli ve saklı tutasın ve hiçbir kimseye söylemiyesin. Tanrı daha iyi bilicidir."

(33) Yine mahrem dostlar rivayet ettiler ki: Sultan Veled ve Kirake hazretlerinin arasında biraz kırgınlık olmuştu. Mevlânâ hazretleri hemen merhamet buyurup Kirake'den (Tanrı ondan râzı olsun) özür dilemek için kendi mübarek eliyle şu mektubu yazıp Cemaleddin-i Kamerî ile gönderdi:

Şiir:

Benim ruhum, senin ruhunla karışıp birleşmiştir. Senin ruhunu inciten her olay beni de incitir.

Celâli celil olan Tanrı'yı şahit tutar ve Yüce Tanrı'nın temiz olan zâtına yemin ederim ki, o muhlis çocuğun incinip duyduğu keder ve endişeden bizim keder ve endişemiz on misli fazla olur. Sizin haklarınız ve hakikat nurlarının doğusunun ve şeyhlerin sultanının (Selâhaddin'in) (Tanrı onun ruhunu kutlasın) hakları, ihsanları ve efendilikleri, bu duâcının boynuna öyle bir borçtur ki, bu hiçbir teşekkür ve hizmetle eda edilemez. Ona teşekkür, yine Yüce Tanrı'nın hazi-

nesinden istenebilir. Sen çocuğumun bu babadan hiçbir şeyi gizlemeyeceğini, kimden incinirse bana bildireceğini umarım. Ben de inşallah imkân nispetinde yardım etmeyi kendime minnet bilir ve hiç kusur etmem. Eğer aziz oğlum Bahaeddin, sizi incitirse, Tanrı'ya tekrar tekrar yemin ederim ki, gönlümü ondan çeker, onun selâmını almam, benim cenazeme gelmesini istemem. Bunun gibi, ondan başka kim böyle yaparsa ona da aynı muameleyi yaparım. Fakat hiç gam yememeni ve kederlenmemeni istiyorum. Çünkü celâli celil olan **Tanrı ve** onun kulları sizin yardımcınızdır. Sizin hakkınızda her kim fena söylerse (bil ki), deniz köpeğin ağziyle pislenmez ve şeker dengi bir sineğin konmasıyla kıymetten düşmez. Ve yakinan bilirim ki, eğer bu gibi kimseler “Biz mazlumuz” diyerek yüz bin türlü yemin etseler, yine bence onlar zâlimdirler. Sizi sevmiyen ve duacınız olmıyanları mazlum tanımam ve onların yemin ve özürlerini kabul etmem. Vallahi, billâhi, tallâhi sana fena söyliyenin hiçbir özürünü, yeminini, hilesini, ağlamasını kabul etmem. Mazlum sizsiniz. Onun için size hürmet ederler, sizi hanım ve efendizade diye çağırırlar. İster yüzünüze karşı, ister arkanızdan rıyasız olarak ayıplanacaklarını düşünmeden kendilerinin mücrim olduklarını üzerlerine alsalar da yine onlar zâlim, siz mazlumsunuz; çünkü sizin ve o sultanın (Selâhaddin) hakkı onların yaptıklarının yüz mislidir. Tanrı'ya yemin ederim ki, böyledir, Tanrı'ya yemin ederim ki böyledir. Tanrı bana öyle bir gönül parlaklığı vermiştir ki, eğer ben nezaketim icabı cemaate zorla gülsem, onlar can ve gönülden Hak ile ve Hakkın kulları ile doğru olmadıkça, hilelerini suya atmadıkça, amellerini değiştirmedikçe, Tanrı kullarının ayağının toprağı ve kölesi olmadıkça, yüzlerine karşı ve arkada samimiyet beslemedikçe gönlüm onlara ısınmaz. Bu babanın (yani Mevlânâ'nın) itikadı şudur: İnşallah bu halde ölür ve bu halde mezara giderim. Allah aşkına! Allah aşkına! bu babadan hiçbir şey saklamayınız ve durumu bir bir söyleyin de imkân nispetinde Tanrı'nın yardımı ile size yardım edeyim. Siz Tanrı emanının nüshası ve bu dünyada o sultanın eseri olduğunuz için, o sultanın temiz ruhu sizin bereketiniz ve sebebinizle o

âlemden bu âleme binlerce yardımda bulunuyor. Yeryüzü sizin bu feyzinizden hâli kalmasin. Sizin ve çocuklarınızın gönlü kıyamete kadar gam, keder görmesin. Ey âlemlerin rabbi olan Tanrı! Amin.

Şiir:

Selâhaddin'in nuru, yükselsin; âşıkların canlarının gözüne dökülsün.

Lâtif olan ve yolu lûtfı uğrıyan her ruh, Selâhaddin'in toprağıyla karışsın.

(34) Yine bir gün Mevlânâ hazretleri semâda büyük neşe içinde idi. Şeyh Selâhaddin hazretleri de bir köşede oturmuştu. Mevlânâ şu gazeli söyledi.

Şiir:

Bu son anda dinin salâhı olan Selâhaddin'den başka feryada koşan yok, eğer sen onun sırrının sırrından bir şey biliyorsan, (bunu) kimsenin bilmemesi için ağzını kapat.

Aşkın göğsü hoş bir sudur. Canlar o suyun üzerinde çerçöptür.

Onun yüzünü gördüğün vakit soluma; çünkü nefes aynaya ziyan verir.

Güneş âşkın gönlünden doğar ve âlemin her tarafı nurla dolar.

Ve bunun gibi şahbeyti şeyhin mubarek adı ile süslü olan güzel gazeller söyledi ve bunlar divanlara tesbit edildi.

ALTINCI BÖLÜM

Zamanının Bayezid'i ve Cüneyd'i, arş hazinelerinin anah-tarı, yer hazinelerinin emini, yeryüzünde sünnet ve farzlarla kaim, Tanrı velisi, Kıyamet gününde muhip-lerin şefaathçısı olan ve «Kürt olarak uyudum, Arap ola-rak kalktım» sözünü söyleyen tekrim edilmiş şeyhe (Tanrı ondan ve onun seleflerinden razı olsun; ne gü-zel selef, ne de güzel halef!) intisabeden Ahi Türk'ün oğlu Hasan'ın oğlu Muhammed'in oğlu hakkın ve dinin kılıcı Hüsameddin'in menkıbelerinin zikri hakkındadır.

Şiir:

Her güzelin, hattâ bütün kadınların güzelliği onun cemalinden ariyet alınmıştır.

(1) Yine iyi ad bırakma hareminin mahremi olan saygıdeğer ulu dostlar (Tanrı onlara rahmet etsin), şöyle ri-vayet ettiler ki: Dünya şeyhlerinin şeyhi, hali olgun-luk derecesinde olan, erlerin kendisiyle övündüğü Selâhaddin (Tanrı onun aziz olan sırrını kutlasın), bu âlemde göçünce Mevlânâ'nın inayet ve işaretiyle velâyet ve hilâfet Çelebi Hü-sameddin hazretlerine geçti. Selâhaddin'den sonra Mevlânâ onunla aşk oyunları oynadı ve onda can ve gönülden Selâhad-din'in halinin olgunluğunu gördü. Tam on sene aralıksız, dur-maksızın sımsıkı birbirleriyle sohbet ettiler. Onların aralarında geçen şeyleri yalnız Tanrı bilir.

(2) Yine söz sultanı, Mesnevihan Mevlânâ Sıraceddin şöyle rivayet etti: Çelebi Hüsameddin hazretleri çocukluk çağında yeni bülûğa ermişti. Son derecede güzel ve zamanının Yusuf'u idi. Tam bu sırada aziz babasından yetim kalıp nadir bir inci oldu. Zamanın bütün ulu kişileri şeyhleri ve Fütuvvet erbabı onu yanlarına davet edip kolladılar ve büyük bir ilgi gösterdiler; çünkü Rum ülkelerinin itibarlı âhileri onun baba ve dedelerinin terbiyelerinde yetişmişlerdi. Ondan şerbet içerlerdi. Böylece Çelebi Hüsameddin, derin nazarı ve düşüncesinin idrâki ile ayrı ayrı her birinin sohbetindeki samimiyeti anladı. Bütün lâla ve delikanlılarını (civan) toplayıp doğruca Mevlânâ hazretlerinin hizmetini seçti ve her birinin kendi kazançlarıyla meşgul olmaları ve kendi mülklerinden elde edilen gelirle geçim vasıtalarını, ihtiyacı olan şeyleri hazırlamaları için hizmetçilerine ve delikanlılarına yol verdi. Derler ki, Çelebi Hüsameddin, az veya çok neyi varsa hepsini Ebû Bekr gibi, Mevlânâ hazretlerine bağışlayıp feda etti. Öyle ki hiçbir şeyi kalmadı. Hattâ bu yüzden kendi lâlaları: "Hiçbir geçim vasıtası ve mülk kalmadı," diye ona târizde bulundular. O da, evin eşyasını satmalarını emretti. Birkaç gün sonra: "Artık bizden başka bir şey kalmadı," dediler. Bunun üzerine o: "Âlemlerin Rabbi olan Tanrı'ya hamdolsun, Tanrı'nın elçisine zâhiren uymak müyesser oldu. Sizi de Tanrı hakkı ve Tanrı'nın rızasını aramak için Mevlânâ'nın aşkı ile âzâd ettim. hepimiz kendi işinize gidiniz," dedi. Bundan sonra o, Mevlânâ hazretlerinin makbul talihlisi oldu. Mevlânâ'ya gayip âleminde ne hâsıl olduysa Çelebi Hüsameddin hazretlerine gönderdi ve onu müritlerin öncüsü ve Tanrı askerlerinin başbuğu yaptı ve müritlerin işlerini onun idaresine verdi. Hüsameddin yenden mülk, servet, toprak ve köy sahibi oldu ve son nefesine kadar ulu dostların ihtimamına çalıştı; vakıf mahsullerini, tamamiyle bir tanesine dokunmadan hepsini lâyük olanlara gönderdi. Dostlar ittifakla şöyle nakletmişlerdir: Hüsameddin Çelebi, bütün bu vakıf mahsullerinden bir içim su bile içmez, bir taneye tasarruf etmezdi. Fakat nihayet bu gösterdiği mertlik, insanlık ve olgunluğun bereketi ile zâhirde ve bâtında, Peygamberin şeriatine uymada, Mesnevi'nin yoluna girmekte,

Peygamberin hakikatini anlamada, Mevlânâ'nın aşkını gözetmede olgun ve (başkalarını) olgunlaştıran bir insan oldu. Mevlânâ Şems-i Tebrizî ve Şeyh Selâhaddin'den o kadar faydalandı ki defterlere sığmaz.

(3) Yine haberin râvisi, seyr ve siyer sahibi, naz ehlinin ulusu, şariat ve dinin kandili (Sıraceddin), Türbenin Mesnevihanı şöyle hikâye etti: Kur'an'ın sırlarını açıklayan Mesnevî-i Mânevî'nin yazılmasına sebep şu oldu: Bir gün bütün mahlûkat arasında Tanrı'nın halifesi ve hakikat yolunun yolcusu, Hak ve dinin kılıcı (Hüsameddin) (Tanrı onun sırrını kutlasın), bir kısım dostların tam bir istek ve büyük bir aşk ile Hakîm'in **İlâhiname'sini** ve Ferideddin Attar'ın **Mantıku't-tayr** ve **Musibetname'si** ile meşgul olduklarını ve bunların sırlarından çok lezzet aldıklarını ve bunların garip mânalarını pek acayip bulduklarını gördü ve hemen fırsat kolladı, çünkü fırsatlar bulut gibi gelip geçer. Bir gece Mevlânâ'ya gelerek onunla başbaşa kaldığı sırada baş koyup dedi ki: Gazel divanları çoğaldı. Bunların sırlarının nurları deniz ve karaların, Doğu ve Batının her tarafını kapladı. Tanrı'ya hamd ve minnet olsun, bütün söz söyleyenler, bu sözlerin yüceliği karşısında şaşakaldılar. Eğer Hakîm'in **İlâhiname'si** tarzında ve **Mantıku't-tayr**'ın da vezninde bir kitap yazılsa, bu, bütün insanlar arasında hâtıra olarak kalır, âşıkların ve dertlilerin can arkadaşı olur. Bu son derecede büyük bir merhamet ve inayet olacaktır. Bu kulunuz da ister ki, değerli dostların yüzlerini sizin kutlu yüzünüze çevirip başka bir şey ile meşgul olmasınlar. Artık bundan sonrası, Hüdavendigâr'ın lûtf ve inayetine kalmıştır. Bunun üzerine Mevlânâ, hemen mübarek sarığının içinden küllî ve cüzî bütün sırları açıklıyan bir cüz çıkartıp Çelebi Hüsameddin'in eline verdi, bunda **Mesnevî'nin** başında bulunan on sekiz beyit yazılı idi.

Şiir:

Bu neyi dinle, bak nasıl şikâyet ediyor. Ayrılıkların macerasını anlatıyor²²

beytinden,

Hamılar olgunların halini anlamazlar, binaenaleyh

sözü kısa kesmek lâzımdır vesselâm²³
beytine kadar,

Fâilâtun, fâilâtun fâilât: Cahl Zulmât ast u ilm
âb-ı hayât (Cehalet karanlıktır, ilim ise hayat suyudur.)

beytinin vezni olan bahr-i remel müseddes mahzuf maksur vezni üzere yazılmıştır.

Bundan sonra Mevlânâ, Hüsameddin Çelebi'ye: "Bu fikir sizin mübarek kalbinize gelmeden, böyle manzum bir kitabın yazılmasını ve parlak mâna incilerinin delinmesini, gayb ve şahadet âleminin bilgini rahman ve rahim olan Tanrı, gayp âleminde kalbime ilham etmişti. Şimdi gel, kendi himmetinin semâsının yüceliklerinde uçabildiğin kadar uç ve tamamiyle Muhammed'e uyarak hakikatler miracı tarafına bir yürüyüver; bizim iç âlemimiz, senin ahengine uysun, harekete gelsin, bu mânaların kelimelerini nazma başlasın," buyurdular. Nitekim Mevlânâ hazretleri **Mesnevî**'nin dördüncü cildinde bu olayı açık bir şekilde anlatmışlardır:

Şiir:

Ey hakkın ışığı Hüsameddin! Senin nurunla, bu
Mesnevî gökteki ayın derecesini aşmıştır.
Ey emellerin emeli, yüce himmetin bunu çekip götürü-
yor, nerelere götüreceğini artık Tanrı bilir.
Sen bu Mesnevî'nin boynuna bir ip takmışsın, bil-
diğin yere kadar çekip götürüyorsun.
Mesnevî yürüyor, fakat bunu çekip götüren ortada
görünmüyor. Bu yalnız görmek hassasından mah-
rum olan cahiller yanında gözüküyor.
Mademki Mesnevî'nin başlangıcı sen oldun. O hal-
de bu artarsa onu sen artırmış olursun.
Eğer sen böyle istiyorsan, elbette Tanrı böyle isti-
yor demektir. Tanrı daima senin gibi kendisinden
korkanların arzularını yerine getirir.²⁴

Ve Mevlânâ hazretleri her ciltte tarikat yolcularının Sel-sebil'i gibi akıp giden böyle beyitlerle, Hüsameddin Çelebi'nin bu arzusunu yerine getirdiğini söyleyerek o kuluna karşı

inayetlerde bulunmuştur. Altıncı ciltte de:

**Ey gönlüme hayat veren Hüsameddin, Mesnevî'nin
altıncı kısmını yazmak için gönlümde meyil uyandı.
Senin gibi bir allamenin cezbesi ile bu Hüsâmî-nâme
her tarafı dolaştı.
Ben senin gönlünü hoş etmek için bu Mesnevî'nin
tamamında altıncı kısmı sana armağan ediyorum.²⁵**

buyurmuştur.

İşte böylece Hüdavendigâr hazretleri o hür, asîl kişilerin sultanının cazibesi ile heyecanlar ve kararsızlıklar içersinde semâda, hamamda otururken, ayakta, sükûnet ve hareket halinde daima Mesnevî'yi söylemeye devam etti. Bazan öyle olurdu ki, akşamdan başlayarak gün ağarıncaya kadar biribiri arkasından söyler ve yazdırırdı. Hüsameddin Çelebi de bunu süratle yazar ve yazdıktan sonra hepsini güzel ve yüksek bir sesle tekrar Mevlânâ'ya okurdu. Birinci cilt tamamlanınca Hüsameddin Çelebi beyitleri yeniden gözden geçirerek lâfızlarını ve notlarını düzelterek tekrar Mevlânâ'ya okudu; fakat bu sırada birdenbire Hüsameddin Çelebinin eşi öldü. Bu suretle araya bir fetret devresi girdi. Bunun için Hüsameddin canının gıdasını, ruhunun kuvvetini istemek hususunda ihmal gösterdi. Onun kutlu iç âleminde başka hiçbir şeyle meşgul olmayacak şekilde her an yeni bir hal ve yeni bir hayret peyda olurdu. Mevlânâ da hakikatleri açıklamaya, (mâna âleminin) inceliklerini keşfe, vecd ve hallere o kadar dalmıştı ki Çelebi Hüsameddin'e hiçbir şey söylemiyordu. Nihayet bu meselenin üzerinden tam iki yıl geçti. Çelebi de yeniden evlenmek istemiş, onunla meşgul olmuştu. Birdenbire canının çocuğunu ağlar bulup hüznün içindeki kalbinin de Tanrı aslanlarının sütüne karşı büyük bir arzu gösterdiğini gördü. Her an kalbinin feriyat ve figanı onun akıl kulağına ulaşmağa başladı ve dedi:

**Ey benim gibi yüzlerce çaresizin derdine çare
bulan! Bir çocuk gibi ağlayan ruhuma süt ver de
beni onun ağlamasından kurtar.**

Bir sabah kalktı, Mevlânâ hazretlerine gelerek kulluk

secdelerini yerine getirdi, tam bir anlayışla ve âcizlere yaraşır bir niyaz ve tekrar tekrar arzu ve rica ile **Mesnevî** kitabının geri kalan kısımlarını şeyhinin (Tanrı onun fikrini yüceltsin) nurlu zamirinden ve güzel kokulu hatırından, hal dili ile rica etmeye başladı. Mevlânâ da “ih-san ancak tamam olmakla ih-san olur,” sözü gereğince herkese şâmil olan merhametinden mâna sofralarını önüne yaydı ve ikinci cildin önsözü olan kelimeleri dikte etti. Bunda, **Mesnevî**’nin ikinci kısmının (Tanrı onunla âriflerin kalblerini faydalandırsın) geri kalmasını ve bu fetret devrinden sonra tekrar başlamasının sebebini anlattı. (Bununla beraber) işlediği hatadan dolayı Âdemden bir müddet vahiy kesildiğini ve bir fetret devri geçtikten sonra vahyin tekrar geldiğini, her hal sahibinin böyle bir fetret devri geçirdiğini ve bunun yine bir kalbin genişlemesi ile zâil olduğunu anlattı. Tanrı herkesten daha iyi bilir. Fakat sonunda bu ikinci kısmın önsözünü şimdi yazdıklarından başka türlü bu-yurmuşlardır. Ve nihayet 662 tarihinde kitaba, şu suretle başlamışlardır:

Bu Mesnevî’nin yazılması bir müddet gecikti.

Evet, kanın süt haline gelebilmesi için aradan zaman geçmesi lâzımdır.

Senin talihin yeni bir çocuk doğurmadan, kan tatlı bir süt olmaz, bu sözü iyi dinle.

Hakkın ışı-ğı Hüsameddin, yükseldiği göklerden atının dizginini bu tarafa döndürüp geldi.

Hakikatler Miracına gittiği için onun bahar gibi olan vücudunun yokluğunda mâna goncaları açılmamıştı.

O, sahilde, denize geldiği vakit Mesnevî şiirinin çengi, ahengini buldu.

Ruhların cilâsı olan Mesnevî, onun dönüp gelmesi ile yine başlangıç gününe kavuştu.

Bu ticaret ve bu kazancın tarihi 662 senesi oldu.

Bu âlemden uçan bülbül dönüp geldi. Bu mânaları avlamak için bir doğan oldu. Bu doğanın yeri, hakikat padişahının bileği olsun. Bu kapı ebediyete

kadar herkese açık kalsın.²⁶

Ey âlemlerin rabbi âmin!

Böylece kitabın sonuna kadar hiçbir duraklama olmadı. Mevlânâ hiç ara vermeden söylüyor. Çelebi Hüsameddin hazretleri yazıyor ve yazdıklarını tekrar tekrar okuyordu. Niha-yet sona erdi.

(4) Y i n e Mesnevihan Mevlânâ Sıraceddin (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) şöyle r i v a y e t etti: Bir gün Çelebi Hüsameddin hazretleri, Mevlânâ'nın huzurunda baş koyup: "Arkadaşlar Hüdavendigâr'ın **Mesnevî**'sini okuduk-ları ve huzur ehli onun nurları içine daldığı vakit, ellerinde kılıçlar ve sopalar olduğu halde gayp âleminden bir cemaatin geldiğini ve bu sözleri candan dinlemiyenlerin, bunlara içten gelme bir doğrulukla kulak vermiyenlerin imanlarının kökünü ve dinlerinin dallarını kestiklerini ve onları sürükleye sürük-leye, Cehenneme götürdüklerini görüyorum," dedi.

Mevlânâ da: "Evet, gördüğün gibidir," buyurdular ve bu mânayı dördüncü ciltte açıklayıp inkâr edenlerin âkibetini gös-termişlerdir.

Şiir:

**Bu sözlere düşmanlık besliyenin, bu Mesnevî'yi
inkâr edenin şu anda baş aşağı cehennemde bulun-
duğu tecessüm etti.**

**Ey hakkın ziyası (Hüsameddin) sana onun hali
göründü. Tanrı onların bu hareketlerinin cezasını
sana gösterdi.²⁷**

Hüsameddin Çelebi de birini yakalayıp başaşağı cehen-neme attıklarını apaçık ve hissedilir bir şekilde gördü.

(5) Y i n e bir gün, Sultan Veled (Tanrı onun nuru ile bizi kutlasın) şöyle rivayet etti: Ben bir gün, bütün arkadaş-larla birlikte Hüsameddin Çelebi'nin başına gitmiştim. Çele-bi hazretleri, lâdinâ sözler söylüyor, halka bağdan bahçeden bahsediyordu. Ben onun mübarek ağzından çıkan mânalar ve sırların hepsini işitiyor ve onun ruhundaki bu kuvveti takdir ediyordum. Onun bu sözlerinden halden hale geçip, başkala-

şıyor, o hal içinde hayrette kalıyor ve babamın **Mesnevî**'de buyurduğu şu şiirlerin mânaları bana tecelli ediyordu:

Âşık ne söylese, aşk diyarında, ağzından aşk kokuları yayılır.

Fıkıhtan bahsetse, ahenkli dilinden fakr kokusu duyulur.

Eğer küfür söylese din kokusu, şüphesinden de yakîn kokusu duyulur.²⁸

(6) Yine arkadaşların büyüklerinden ve kerimlerinden şöyle nakledilmiştir: Mevlânâ hazretleri bu ölümlü âlemden göçtüğü ve öteki dünyaya dönmeye hazırlandığı vakit, zamanın büyükleri ve mekânın şeyhleri hep birlikte Mevlânâ hazretlerinden: “Sizden sonra hilâfet kime verilecek, bu makam kime nasip olacak, yerinize kim kaim olacak?” diye sordular. Mevlânâ: “Çelebi Hüsameddin bizim halifemiz olur,” dedi. Nihayet üç defa tekrar ettiler. O da her defasında aynı cevabı verdi. Mevlânâ hazretleri “Gerçeklik makamında çok kudretli bir büyük padişah yanında.” (K., LIV, 55) Tanrı'nın yanına ulaştığı vakit, Çelebi hazretleri şeyhlik tahtına oturdu. On yıl kadar halifelik yaptı, hizmetlerde bulundu. Takva ve dindarlık şartlarını gözetmede, vakarı korumakta Kerrubileri geçti.

Şiir:

**O, yağmurlardan daha temiz bir nefes, gidişte,
meleklerden daha çok anlayışlı bir insan ister.**

Şeriat işlerinin inceliklerini korumada ve Muhammed'in hakikatinin yoluna uymada büyük bir gayret gösterdi. İstîrak halinde şu şiiri okurdu:

**Eğer sen, sır bekçisinin kalbini kırmasaydın, sana
bütün dünyanın kapalı kilitlerini açardım.**

O derecede Tanrı'dan korkardı ki Mevlânâ'nın türbesini ziyarete geldiği vakit abdest alacak suyunu şehirden beraber getirir, o suyla abdest alır ve o sudan içerdi. Türbe için vakfın parası ile alınan sudan içmez ve abdest almazdı.

Derler ki: O zamanda mübarek türbenin vakıfları hayli

çoktu ve hepsi de mamur ve bolluk içinde idi. Hüsameddin Çelebi, vakıfların bütün gelirlerini arkadaşlara taksim etmişti. Herkes kendi hissesine istediği gibi tasarruf ediyordu. Fakat Hüsameddin Çelebi elini ve gönlünü bu vakıflardan sakınır ve derdi:

Şiir:

Sirkeli çorbaya elini uzatmadığı için, Mesihin elinden dünya derman buldu.

(7) H i k â y e : Yine nakledilmiştir ki: Bir gün, Sultan Veled hazretleri, Çelebi'nin bağına teşrif edip, iltifatlarda bulunmuştu. Dostların canları bal istedi, **fakat** bunu **bildirm**-diler. Çelebi hazretleri bahçıvanına: "Filan kovandan taze bal çıkarıp getir," diye emretti. Bahçıvan kovana açtı, birkaç petek beyaz bal çıkarıp huzura getirdi. Çelebi yine: "Bal getir," diye emretti. Aynı kovandan beş altı petek bal daha getirdi. O: "Yine getir," diye buyurdu. Bunun üzerine bahçıvan: "Bu sondur, (artık çıkarılmaz)," dedi. Çelebi: "Getirdiğin bal, Hüdavendigâr'ın oğlu için tükenmiyen bir denizdendir. Sen ondan kıyamete kadar da getirsen yine tükenmeyecek," dedi. Nihayet on yedi sâf petek getirdiği halde yine kovan dopdolu idi. Çelebi: "Bütün bu bereket, Mevlânâ Bahaeddin hazretlerinin ayağındadır," buyurdu. İki yüze yakın dost yeyip götürdüğü halde yine sini dopdolu idi. Dostlar kalıp gidecekleri vakit, Çelebi, o kovana Veled hazretlerine verdi. Sultan Veled, bunu evine götürdü. Bir müddet sonra o kovandan birçok kovanlar hâsıl oldu. Uzun zaman ondan faydalandılar. O baldan şerbet yapıp verdikleri her hasta çabucak iyileşiyordu.

(8) Y i n e ulu dostlar (Tanrı onları Cennete yerleştirsın) şöyle rivayet ettiler: Konya şehrinde bir müddet su kıtlığı oldu. Yağmur hiç yağmadı. Çukurlardaki sular çekilip kaybolmuştu. Şehrin bilginleri, şeyhleri ve emîrleri, bütün halkla birlikte su istemek için şchirden dışarı yağmur duasına çıktılar, kurbanlar kestiler, ağlayıp sızladılar, fakat duaları kabul olunmadı ve icabet hedefine yaklaşmadı. Sıcak ve güneş, kaynayan cehennem gibi dünyayı yakıyordu. Bitkiler tamamiyle kurumuş-

tu. Devrin aydın gönüllülerinden bir cemaat, bunun hal çaresini, Çelebi hazretlerine gidip onun Mesih'in nefesi gibi olan nefesini ve duasını istemekte gördüler ve: "Belki de böylece onun duası Tanrı'nın yanında kabul edilir de, Tanrı bir yağmur verir," dediler. Hepsi Çelebi hazretlerine gelip çaresiz kaldıklarını ve ıstıraplarını anlattılar. Çelebi Hüsameddin: "Siz işinize gidiniz. Ben, sultan hazretlerinden sizin dileğinin kabulü için ricada bulunurum," dedi ve kalkıp arkadaşlarla birlikte güzel Türbeye geldi; gösteriş olsun diye değil, fakat candan bir niyazla namaz kıldı. Mübarek başını açarak yağmur talebinde bulundu. Dostlar, yağmur gibi göz yaşı akıttıp, âmin," diyor ve feryatta bulunuyorlardı. Derhal iri iri bulutlar toplanıp gökte göründü ve şiddetli bir yağmur yağmaya başladı.

Şiir:

**Bu dua arasında çabucak, su taşıyan bir fil gibi
(gökte) hoş bir bulut peyda oldu.**

**Tulumdan boşanan göz yaşı gibi yağmaya başladı.
Çukurlar ve mağaraları kapladı.²⁹**

O kadar yağdı ki hepsi âciz kaldılar ve bütün şehirliler yeniden kul ve mürit oldular. İtikatları bir iken bin oldu. Fakat bu olay, mâna âleminden nasibi olmıyanların imansız ruhlarında ancak inkârı, bedbahtlığı ve körlüğü artırır. "Tanrı onların kalblerini mühürlemiştir. Gözleri ve kulakları önünde de bir perde vardır." (K., II, 7).

Şiir:

**Onun mühürünün bastığı damgayı (dağı), hiçbir
şey silip yok edemez.**

**"Dünyada bulunan bütün zerreler anahtar olsalar
da yine kapı onun celâl ve yüceliğinden başka hiçbir
şeyle açılmaz.³⁰**

Böylece tam yirmi gün, bir yağıp bir açılıyordu. Bütün sahralar, ovalar, bağlar suya kandı. Seller haddi aştı. Herkes korktu, feryat ederek aman dilemek üzere Çelebi hazretlerine geldi ve hayli yalvarıp, şu şiiri söyledi:

Şu zamanda, halkın imdadına koşacak, senden başka kimse yoktur.³¹

Çelebi hazretleri: “Siz gam yemeyiniz. Ben, suyu başka tarafa çevirmesi için hibeler veren Tanrı’nın Subaşıasına söylüyeyim,” dedi. Hemen o sırada bulutlar dağıldı, ağıhyan dünya gülmeye ve bu çamurlu yerlerden çeşitli gül bahçeleri belirmeye başladı. Türlü hububat sonsuz dereceyi buldu. O yıl, çok bolluk olup, nimet çoğaldı.

(9) Y i n e arkadaşların kerimleri şöyle r i v a y e t ettiler: Mevlânâ’nın daima âdeti şöyle idi: Emirler, melikler, şehrin büyükleri ve zengin müritler vasıtasıyla gayp âlemin-den dünyalık ne gelirse bunları hemen Çelebi Hüsameddin’e gönderirdi. İşlerin idaresini onun eline bırakırdı. Bir gün Emîr Taceddin Mutez (Tanrı ona rahmet etsin), dostların ziyafet çekmeleri ve hayır etmeleri için, Aksaray’dan yedi bin dirhem-i sultanî göndermiş ve birlikte gönderdiği mektupta da Mevlânâ’nın reddetmeyip kabul etmesini, çünkü bu paranın cizye malından geldiği için helâl olduğunu yazmıştı. Mevlânâ, bunların hepsini alıp Hüsameddin Çelebi’ye götürmelerini emretti. Sultan Veled: “Bizim evde hiçbir şey yok, başkasına verecek bir halde değiliz. Hüdavendigâr, nereden bir şey gelse Çelebi hazretlerine gönderiyor. O halde biz ne yapalım?” dedi. Mevlânâ: “Ey Bahaeddin! Tanrıya tekrar tekrar yemin ederim ki yüz binlerce olgun zâhit ve mütteki ölecek derecede aç olsalar ve benim de bir dilim ekmeğim bulunsa, ben onu hali vakti yerinde olduğu halde yine Hüsameddin Çelebi’ye gönderirim. Onu hiç kimse ile mukayese etmem; çünkü o, Tanrı’nın eridir ve bütün işi Tanrı içindir. Dünyanın bütün malı mülkü’ onundur. Bunları istediği gibi kullanmak ona helâl, yoksul oldukları halde başkalarına haramdır. Dünya malı Çelebi Hüsameddin’e zarar vermez, zira ‘helâl ve hayırlı mal, sâlih bir kişiye ne de yakışır!’ Dünya malı Tanrı’dan haberi olmayanlar için günah, onun için ise kol ve kanattır. Helva doktora ziyan vermez, fakat hastaya ziyan verir. »

Şiir:

Veli zehir yese, ona bal olur, talip yese kalbi kararır.

Olgun bir kişi, toprağı tutsa altın olur. Olgun olmıyan kişi tutsa kül olur.³²

Çelebi hazretleri, bu paranın bin diremini Sultan Veled'e, bin diremini Kira Hatuna, beş yüz diremini Emîr Âlim Çelebi'ye verdi ve geri kalanı da müritlere taksim etti. Güyendeleri de ihmal etmedi.

(10) Yine kardeşlerin sultanı Mesnevihan Sıraceddin hazretleri rivayet etti ki: Çelebi hazretlerinin tuhaf bir âdeti vardı: Yabancıların yanında, görünüşte günahkâr, fâsık, fâcir görünen kimseleri övüp: "Bunlar dindarlık ve takva ile meşhur, saygı değer zahit kişilerdir," der ve züht, salah ve dışı gözetmekle meşhur olanları da: "Bunlar fâsık insanlardır, fena adamlardır," diye yererdi. Müritleri onun bu haline şaşarlardı. Ulu arkadaşlar, Mevlânâ'ya: "Çelebi Hüsameddin böyle söylüyor," dediler. Mevlânâ: "Hakikat, Çelebi'nin buyurduğudur; zira onun övdüğü fâsık, fâcir kimseler zâhirde böyle, fakat bâtında temiz ve terbiyelidirler. Yerdüğü zahit kişilerin içleri ise, münafık ve fâsıktır. Tanrı kulların dışına değil, daima içlerindeki sırra bakar, zira 'Tanrı şüphesiz yün elbiseye, kelime ezberliyenlere değil, kendisi için atıfet sahibi olan kalblere bakar,' denilmiştir. Onun bu şekildeki hareketinin ikinci tevili de şudur: İnsanın, zâhirindeki amellerinden ve takvasından başka bir de gizli züht ve takvası vardır ki, onun cevherinin güzelliğı bununladır. İnsanın bütün fenalıkları, bununla iyilik ve küfrü imânla olur. Yüce Tanrı: 'Ey benim kullarım, ey benim görenlerim! Siz bu zâhirdeki işlere bakarsınız, biz buna bakmıyoruz. Biz insanların içine ve içindeki sırra bakıyoruz,' buyurmuştur," dedi.

Şiir:

Biz, bütün ülkelerin içyüzünü görenlerdeniz. Biz, her şeyin kalbini görürüz, dışına bakmayız.³³

Çünkü, insan zâhirde, kötü ve kusur işleyici olduğu halde, bâtında o temiz sıfat ve cevher sayesinde mütteki ve ıslah edicidir. "Müşrikler necistir" (K., IX, 28) âyetinde buyurulan pislik, zâhiri değil, bâtını pislikten ibarettir. Anlıyana bu ka-

dar kâfidir,” dedi.

(11) Yine kardeşlerin hayırlıları şöyle rivayet ettiler ki: Bir gün Çelebi hazretleri (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) dostların arasında oturmuş mânalar saçıyordu. Birdenbire bir dervîşi, âhiretlik hanım, dünya melikesi Gürcü Hatuna gönderdi ve dervîşe: “Benden hanıma selâm söyle, büyük bir belâdan kurtulması için, hemen tâbhanesinde oturduğu saraydan başka birine göçsün, çünkü o sarayın damı çökecektir,” diye söylemesini tembih etti. Dervîş, bu selâmı getirince Gürcü Hatun bütün taâlûkatiyle saraydan çıktı. Evin eşyasını da dışarı çıkarır çıkarmaz, sarayın damı çöktü. Bunun üzerine Gürcü Hatunun itikadı bir iken bin oldu. Muhtaçlara sadakalar verdi, kurbanlar kestiler. Çelebi hazretlerine beş bin dinar-ı Yusufi ve on bin direm-i sultanî gönderip özür diledi. Müritlerin de hepsine birer güzel hediye (teşrifat) gönderdi.

(12) Yeni velilerin makbulü ve değerli dost Sıvaslı Hoca Nefiseddin (Tanrı ona rahmet etsin) rivayet etti ki: Mevlânâ'nın zamanında, büyük bir şeyh vardı. O, iki hankahta şeyhti. Bu şeyh öldü. Emîr-i Kebîr Taceddin Mu'tez, Ziyaeddin Vezir'in hankahının, Çelebi Hüsameddin'in adına takrir edilmesini ve bu hususta sultandan ferman alınmasını uygun gördü. Sultandan bu ferman çıktıktan sonra büyük bir toplantı yapıp eşi benzeri olmıyan bir posta oturtma töreni tertip etti. Ziyaeddin vezirin hankahının Çelebi'ye verildiğini Mevlânâ'ya bildirdiler. Mevlânâ, bütün dostlarla birlikte kalkıp yola koyuldu. Nefiseddin bu olayı şöyle anlattı: Ben Çelebi'nin seccadesini omuzuma almıştım. Mevlânâ, hemen onu benden alıp kendi omuzuna koydu. Hankaha girilince, Mevlânâ, seccadenin sofanın baş köşesine yayılmasını emretti.

O zamanın zorbalarından ve zindanlık rintlerin başlarından olan Âhi Ahmed de bu törende hazırды. Bu adam yaratılışındaki taassup, kin ve garazından dolayı Çelebi'nin o hankahta şeyh olmasını istemiyordu. Birdenbire yerinden kalkarak seccadeyi toplayıp birinin eline verdi ve: “Ben bu adamı bu halde şeyhliğe kabul etmiyorum,” dedi. Bunun üzerine herkes birbirine girdi. Âhi Türk'ün ve Âhi Beşşare'nin büyük babala-

rına mensup olan Âhi Kayser, Âhi Çoban, Âhi Muhammed-i Sebzvarî (veya Seyyidavarî) v.s. âhiler kılıçlara ve bıçaklara sarıldılar ve müritler arasında bulunan emîrler, kâstah rindleri öldürmek için üzerlerine yürüdüler. Bir fitnedir koptu. Gönlü yaralı dervişler: “Fitne uykudadır, onu uyandırana Tanrı lânet etsin” sözünü dilleri ile tekrar ettiler. “Fitne katilden daha şiddetlidir” (K., LIX, 2) âyeti gereğince bir kıyamettir toptu. Mevlânâ hiçbir şey demiyordu. Sonra: “Bu eşek kuyruğu insanlar, neden böyle nankörlük ediyor, böyle zahmetsiz bir nimet karşısında gaflet gösteriyor, cehaletlerinden, hiddetlerinden ve gururlarından ötürü büyüklük davasına kalkıyor, isyan ediyor, taşkınlık gösteriyor ve ‘evlerini kendi ve müminlerin elleriyle yıkıyorlar’ (K., LIX, 2) âyeti gereğince can evlerini kendi elleri ile yıkıyor ve cür’et gösteriyorlar. Bu taassuplarının çok sürmiyeceği, hepsinin ettiklerinden arta kalıp feleğin ayakları altına düşecekleri ve bizim tarikatımızın da bütün tarikatların öncüsü olacağı muhakkaktır” buyurdu. Nitekim denilmiştir:

Şiir:

Senin aşkın sonra geldi ise de, öncekilerden daha ziyade oldu. Tanrı sana tevkii ‘sonra gelen birinciler gibi’ şeklinde yazmıştır.

Peygamber (Selâm onun üzerine olsun): ‘Biz son gelen ilkler...’ buyurmuştur. Kur’an’da: ‘İmanda birinciliği alanlar, işte onlar, Tanrı’ya en yakın olanlardır’ (K., LVI, 10 - 11) buyurulmuştur” dedi ve sonra: “Hatırıma bir hikâye geldi: Fakih Ebu’l-leys-i Semerkandî (Tanrı rahmet etsin), bir müddet Semerkand’dan ayrılmıştı. Yirmi yıl din tahsiliyle meşgul oldu. Birkaç yıl Beytu’llah’ın civarında kaldı. Birçok dostları vardı. Onun nefesinden feyz alan talihli tilmizleri dünyanın her tarafına yayıldılar. Nihayet, bir gün müritleri ve yetmişmiş olan şakirtleri ile, dedelerinin ve babalarının mezarlarını ziyaret etmek, dostlarını ve akrabalarını bulup görüşmek ve akrabalık hakkını ödemekle sevaba nail olmak için Semerkand’a hareket etti. Semerkand şehrinin kenarına geldikleri vakti, abdest tazelemek için yanındakilere durmalarını emretti. Fa-

kih kalkıp, ırmağın kenarına gitti, abdest tazelemek istedi. Orada birtakım kadınların çamaşır yıkadıklarını gördü. Birdenbire ihtiyar bir kadın, Fakihi görünce tanıdı ve yüksek sesle: ‘Bizim Ebulleysciğimiz gelmiş, koşun akrabalarına haber **verin,**’ diye bağırdı. Fakih de **süratle, arkadaşlarının yanına** geldi ve onlara: ‘Hemen yükleri yükleyiniz de Şam tarafına doğru geçip gidelim. Semerkand bizim kalacağımız yer değildir,’ dedi. Yanında bulunanların hepsi şaşakaldı ve ondan böyle acele ile gitmek isteğinin sebebini sordular. O da: ‘Bu halk bizi hâlâ küçük bir Ebulleyscik göziyle görüyor, hakaretle bakıyor ve değer vermiyor. Onlar, bilgisiz görüşleri yüzünden günahkâr oluyorlar,’ dedi. Çünkü bilginlere, âriflere, şeyhlere saygı göstermek, onları büyük görmek vâcib olan şeylerdendir. Onlara izzet, Tanrı elçisine, Tanrı elçisine izzet de, Tanrı’ya izzet demektir. Nitekim buyurmuştur.

Şiir:

Ey varlığı bir damla meniden bâsıl olan! Sakın bilginlere karşı büyüklük ve benlik dâvasında bulunma. Çünkü Medine’li Elçi: “Bir bilgine ikram eden, bana eder” buyurmuştur.

Fakihe çocukluğunda anası ve babası Bu’l-leysek diye çağırır ve onu okşarlarmış ve bilgisiz bigânelerin bu merhamet “k” sinin sırrından bir haberi yoktu ve tasgir kâfını tahkir için zannederlerdi. Iblise yaraşan öyle bir bakışın büyük zararı vardır. Dostlara ve hemşehrilere zarar vermek insanlığa yakışmaz ve bu hareket hiçbir mezhep ve şeriate uygun düşmez,” dedi. Sonra, Mevlânâ hazretleri bir feryat koparıp yalınayak hankahtan dışarı çıktı. Büyükler ve şeyhler arkasından koşulsarsa da (döndürmek) mümkün olmadı. Günahkâr, Tanrı kapısından reddedilmiş ve kovulmuş olan Âhi Ahmed’i büyüklerin ve emîrlerin şefaatiyle kulluğa kabul etmeyip: “O bizim cinsimizden değildir,” dedi. Bir daha o zavallının yöresinden geçmedi. O talihsiz de, o uğursuzluk içinde öldü. Onun gençlerinin (cevanan) ve rindlerinin çoğu Mevlânâ’nın kulu ve müridi oldular. Muhibler, onun bu terbiyesizliğini islâm sultanının kulağına ulaştırdılar. Sultan, onu öldürmek istedi. Fakat

Mevlânâ hazretleri razı olmadı ve bir daha onu büyüklerin toplantı ve mahfillerine sokmadılar. Hepsini onu Sâmiri gibi Lâ Misâsi “dokunmayınız” (K., XX, 97) diye çağırıyorlardı ve diyorlardı:

Şiir:

Azizleri, beşer olarak gördükçe, bu şekildeki bakışımın İblisten miras kaldığını bil.

Ey inatçı! Eğer sen İblisin oğlu değilsen, o halde o köpeğin mirası sana nasıl kaldı.³⁴

Âhi Ahmed’in oğlu ve Konya’nın gürbüzlerinden olan Âhi Ali tam bir samimiyetle Sultan Veled hazretlerinin müridi ve makbüllerinden olmuştu. Sonunda Çelebi Hüsameddin hazretleri, hem Hankah-ı Ziya ve hem Hankah-ı Lâlâ da tam bir bağımsızlıkla ulu bir şeyh oldu ve öyle bir olgunluğa ve kuvvete ulaştı ki, Tanrı’nın yakını olan melekler ve Tanrı elçileri onun hal ve derecelerini kıskanıp, onunla sohbet etmek ve yüzünü görmek istiyorlardı. Peygamber (Selâm onun üzerine olsun): “Tanrı’nın öyle kulları vardır ki, peygamberler ve şehitler onların Tanrı’ya olan yakınlıklarına ve bulundukları mevkîe gıpta ederler,” buyurmuştur.

Mesnevi’de de bu hususta şöyle vârit olmuştur:

O, Tanrı’nın yüceliği ile öyle dolmuştur ki Tanrı’nın elçileri ve melekleri (Al-i Hakk) bile ona yol bulamaz.³⁶

Tanrı tarafından gönderilen bir peygamber, bir melek, bir ruh da bize erişemez. “Ey akıl sahipleri bunu düşünün.”

(13) Yine bir gün ulu arkadaşlar, Çelebi hazretleri (Tanrı ondan razı olsun) huzurunda: “Filân, Hüdavendigârın sözlerini iyi takrir ve onları halka iyi tefsir ediyor. Onun bu fende büyük bir mehareti var,” diye birini methettiler. Çelebi hazretleri: “Hüdavendigârımızın sözü, bir ayna gibidir. Bir mâna söyleyen ve ona bir şekil veren herkes kendi mânasının şeklini söyler. Binaenaleyh o, Mevlânâ’nın sözünün mânası değildir,” buyurdu ve: “Deniz binlerce ırmak olur. Fakat o ırmağın bin tanesi deniz olamaz,” diyerek şu beyti söyledi:

Benim zâhîrî sözlerim kulaklara erişir, fakat canının feryatları hiç kimsenin kulağına erişmez.

(14) Yine nakledilmiştir ki: Halife Hüsameddin Çelebi hazretleri, Urmiyeli ve Şâfiî idi. Bir gün Mevlânâ'nın huzuruna gelerek baş koyduktan sonra: "Hüdavendî-gârımız Hanefî olduğu için ben de bugünden sonra İmanı-ı Âzam Ebû Hanifenin mezhebine girmek istiyorum," dedi. Mevlânâ: "Hayır, hayır, uygun olan, kendi mezhebinde kalman ve onu gözetmendir. Fakat bizim yolumuzda yürü ve halkı bizim aşk caddemize doğru yönelt," buyurdu.

(15) Hikâye: Yine Mesnevihan Mevlânâ Sıraceddin (Tanrı rahmet etsin) şöyle hikâye etti ki: Mevlânâ'nın âdetiydi: Her yıl bir kerre ılıcaya gider ve kırk elli gün kadar orada kalırdı. Bütün arkadaşlar da, bütün bu yolu semâ ederek ve dönerrek giderler ve böylece zevk ve neşe içinde döner gelirlerdi. Bu yolda binlerce gazeller söylenirdi. Bir yıl yine ılıcaya gitmiş ve bu defa oradaki ikameti uzun sürmüştü. Birdenbire gayp müjdecileri, Çelebi hazretlerine Mevlânâ'nın yarın uğurla geleceğini müjdelediler. Çelebi hazretleri, bu müjde için hediyeler verdi. Sabahleyin büyük küçük, bütün Konya halkı Mevlânâ'yı karşılamaya çıktı. Mevlânâ müritleriyle ılıcadan gelerek Ruzbih hanının çayırına indi. Dostlar lezzetli yemekler hazırladı ve Mevlânâ için de bir çadır kurdular. O gün Mevlânâ, mübarek gözlerine fazla sürme sürmüştü. Çelebi hazretleri, Hüdavendî-gârın çadırını görür görmez sevinç çığlıkları koparak atından indi ve secde ede ede çadırın yanına gitti. Mevlânâ da yalın ayak çadırdan dışarı çıkıp onu kucakladı. Birbirlerini öpüp kokladılar. Nihayet Çelebi'nin elinden tutup çadırına götürdü. Çelebi hazretleri sonra bunu ikbal sahibi dostlara şöyle anlattı: Ben tam bir huzur içinde Mevlânâ'nın karşısında oturdum. Hiç konuşmadan otururdum. Ben, can kulağı ile can kusunun kafes gibi olan göğsümden, bir güvercin gibi, Mevlânâ'nın ruhuyla oynadığını ve "bakrabaku, bakrabaku," diye seslendiğini işitiyordum. Mevlânâ'nın ruhunun güzel sesi can kulağıma ulaşıp, içime doğru uçuyordu ve söz söylemeye hiç mecalim yoktu. Nitekim Mesnevi-i Mânevî'de bunu buyu-

ruyorlar:

O tertemiz olan cesedin parçalarının nağmesi, her an onun kulağına erişir.³⁶

“(O), insan oğlunun haberi olmıyan bir yoldandır. Çünkü o yol, hissedilen ve benzeri olan yollardan değildir.”³²

“(O sesi), o işitir. Onunla beraber oturanlar işitmez. Gaypta olan nağmeleri tasdik eden cana ne mutlu.”³⁸

Ve bundan sonra böylece Mevlânâ, arkadaşlar ve şehrin büyükleri ile birlikte semâ ederek, ney çalarak büyük Mevlânâ Bahaeddin Veled hazretlerinin (Tanrı onun sırrını kutlasın) türbesine kadar geldiler. O gün dostlara ne inayetler, ne rahmetler ve ne devletler yağdırdılar. “Bu, Tanrı’nın bizim ve bütün insanlar üzerine lûtf ve ihsanıdır. Tanrı rahmetini dilediğine mahsus kılar” (K., II, 105).

(16) Yine Mesnevihan ve mâna bilen, Mevlânâ Sıraceddin hazretleri (Tanrı’nın rahmeti onun üzerine olsun) rivayet etti ki: Mevlânâ hazretleri, bu aldatıcı âlemden, neşe ve sevinç âlemine göçtüğü vakit kibirli ve kötülükte bulunan kimselerin büyükleri kıskançlık ve inkârları yüzünden Kadı Sıraceddin’in (Tanrı rahmet etsin) mahkemesinde büyük bir toplantı yaptılar. Çelebi Hüsameddin hazretlerini oraya çağırdılar ve hep birden ondan yüz çevirip: “Rebab çalmak haramdır. Semâ etmek câiz değildir,” diye itirazda bulundular. Kadıların kadısı (Kadi’l-Kudat) Sıraceddin de: “Evet, din imamları ve islâm bilginlerinin dediği doğrudur,” buyurdu. Sonra Çelebi hazretlerine dönerek: “Bu hususta sen ne diyorsun?” diye sordular. Çelebi: “Ben de sizden soruyorum. Sizin gözleriniz Musa’nın âsâsını bir değnek mi, yoksa bir ejderha olarak mı görüyor?” dedi. Orada bulunanlar bu soruya hiç cevap veremediler. Sonra kendisi: “Bizim rebabımız da nihayet yüzüne bakılmıyan ve bir köşeye atılan bir tahta parçası idi. Mustafa’nın sırrının mazharı ve zamanın Musa’sı olan Mevlânâımız bu tahta parçasını seçti, ona inayet nazarı ile baktı. Bu rebab, onun elinde ejderha oldu. Bütün hilekârların

hayal iplerini yuttu. Binaenaleyh böyle korkunç bir ejderhanın önünde cür'et etmek, uluorta ilerlemek ve cesaret göstermek uğursuzdur. Olmaya ki günün birinde birdenbire kükreyip sizin bütün aklî ilimlerinizi, hükümlerinizi bir nefeste yutusun. Bu hiç kimseye aman vermez, insanı helâk eder," dedi ve şu beyiti okudu:

"Onun sureti asa, bâtını ejderha gibidir. O, ejderhanın boynunu, yağlı bir av gibi yakalar.

Onun nazarının iksirinden, haramlığı helâle tebdil oldu. Rebap da kabul ehlinin makbulü oldu.

Şiir:

İletli bir adamın tuttuğu, illet olur. Ermiş bir kişi ise, küfrü tutsa, şeriat olur."³⁹

dedi.

Bunun üzerine halk arasında bir feryat koptu. Hepsinin bu sözlerine aferinlerde bulundular ve onunla çekişmek için hazırlananlar tövbe ve istiğfar ettiler. Az bir zamanda, o topluluklardan bir kişi kalmadı. Hepsinin adları sanları kayboldu. Bu hal gittikçe kuvvetlenip her tarafa yayıldı.

Şiir:

Bütün topluluklar bu yüzden ziyan olup gittikleri halde, bu topluluk daha da ateşlidir.

Lâmekân da öyle bir sıcaklık madeni vardır ki, yedi cehennem, onun kıvılcımı yanında bir duman gibidir.⁴⁰

(17) Hikâye: Yine bir gün Sultan Veled hazretleri (Tanrı onun aziz olan sırrını kutlasın) dostlar arasında şöyle rivayet etti ki: Kadı Sıraceddin hazretlerinin (Tanrı rahmet etsin) cenazesini mezarın kenarına getirdikleri vakit, ben, Çelebi Hüsameddin hazretlerinin yanında oturmıştım. Bana: "Bahaeddin şuraya bak," dedi. Onu toprağa koyup mukrî telkin vermeğe başladığı vakit onun mezarından siyah bir dumanın çıktığını, mezarlıktan bir toz kalktığını, sonra tekrar mezara girdiğini gördüm. Çelebi bana: "Gördün mü?" dedi. Ben de: "Evet, acaip bir duman gördüm," dedim. Sonra

o: “İşte bu duman, onun geçmiş veliler ve bizim Hüdavendigârımız hakkındaki inkârının dumanıdır. Eğer ben, sana onun diğer hallerini de göstersem acırsın. Kim bilir o daha neler görecektir,” dedi.

Sultan Veled: “Onun haline yüreğim yandı ve ‘Bu kadar engin bilgili bir bilgin, böyle olsun ha!’ diye içime sonsuz bir acıma geldi,” buyurdu. Sonra Çelebi: “Bugünden sonra senin mübarek ayağının bereketi ile Hüdavendigârımız ona şefaattir eder. Onun kusurlarına bu sayede bakmazlar da kurtulur ve kurtulmuş rahmetli kullar cümlesinden olur,” buyurdu. Sonra on kere ihlâs suresini okuyup mezarın üzerine üfledi ve: “Velileri inkâr etmekten daha büyük bir kabahat ve günah yoktur. Her günah affedilir, ancak benden yüz çevirmek günahı affedilmez. Tanrı’nın velilerinden yüz çevirmek, kâfirliğin ta kendisidir,” diye ilâve etti.

Şiir:

Sen Tanrı’nın halis erlerini inkâr etme, kimseden korkusu olmıyanların darbesinden kork. Çünkü bu gamlıların canlarının sabrı, seni yok eder, yok. Başka bir yerde de buyurmuştur ki:

Şiir:

Kâfir kimdir? Kâfir şeyhin imanından haberi olmıyandır. Ölü kimdir? Ölü, şeyhin canından haberi olmıyandır.”
Onun bulunduğu yerde, küfür ve iman bulunmaz; çünkü o özdür; bu ikisi (yani küfür ve iman) renk ve kabuktur.⁴¹

Çelebi hazretleri üçüncü gece, kadının cennette salınarak gezdiğini gördü ve ondan: “Bu dereceye nasıl eriştin?” diye sordu. O da: “Mevlânâ hazretlerinin inayeti ve Sultan Veled’in cenazemde hazır bulunmasıyle,” dedi. Bu rüyayı anlatınca ölü kadının oğlu, kadı İmadeddin mürit olduğu gibi iki oğlunu da mürit yaptı.

(18) Yine nakledilmiştir ki: Çelebi Hüsameddin, Mevlânâ’nın zamanında her Tanrı’nın günü daima

Sultanü'l-Ulema Bahaeddin Veled'in ve şeyh Selâhaddin'in (Tanrı ikisinden de razı olsun) türbelerini ziyarete giderdi. Bir gün yine eski âdeti veçhile, ziyarete gelmişti. Virdini okuduktan sonra çıkacağı zaman geri döndü, mübarek türbeye bir nazar attı ve birdenbire: "Hayır, hayır, onu götürmek doğru değildir!" diye bağırdı ve bir an sonra gülümsiyerek yola koyuldu. Etrafında olanlar baş koyup bunun sebebini sordular. O da: "Ben, gayp âleminden azap meleklerinin geldiğini ve Alâeddin'in ellerini ve ayaklarını ağır zincirlerle bağlayıp götürmek istediklerini gördüm. O beni görünce ağladı, sızladı. Onun bu hali yüreğimi yaktı, Hüdavendigâr hazretlerinden ve onun sayısız rahmetlerinden utandım. Bağırdım ve şefaati ettim. Melekler de şefaati kabul edip onu bıraktılar," dedi. Bu Alâeddin, Mevlânâ'nın oğlu ve Sultan Veled'in bir anneden kardeşi idi. Tanrı'nın takdiri icabı babasına isyan edip onun hakkını gözetmedi. Mevlânâ Şems-i Tebrizî'ye karşı mücadeleye girişti. Nihayet âsi müritlerle beraber oldu. Alâeddin'i onların azdırdığını ve bu işi yaptırdıklarını söylediler. Bunun üzerine Mevlânâ hazretleri ondan incinip onun sevgisini mübarek kalbinden çıkarmıştı. Sultan Veled'den başkasına babalık inayeti nazarı ile bakmazdı. Öldüğü gün, cenazesinde bulunmadı, namazını kılmadı. Bu değişmeyi ancak Tanrı bilir.

Şiir:

Sen, seninle benim koruduğumuz kalb tahtası üzerine öyle bir yazı yazmışsın ki onu ancak senle ben okuruz.

Sen: "Başbaşa kaldığımız vakit sana söylerim," dedin. Bu benimle senin bildiğin şeylerdendir.

(19) Hikâye: Ulu dostlar ve şanlı hür asıl kişiler şöyle rivayet ettiler ki: Bir gün Çelebi Hüsameddin hazretleri Mevlânâ hazretlerinin hizmetinde: "Ben bu gece rüyada Bilâl-i Habeşî'yi (Tanrı ondan razı olsun) gördüm. Tanrı sözünü (Kur'an'ı) başında tutmuştu, ilk ve son gelen peygamberlerin efendisi, Muhammed Emin (Tanrı'nın selât ve selâmı onun ve onun kerim olan ailesi üzerine olsun)

de, **Mesnevî**'yi önüne koymuş mütalâa ediyor ve bunun için kerim olan Eshaba karşı övünüyor ve cevherler saçıyordu," dedi. Mevlânâ hazretleri: "Vallahi, bu sizin mübarek gözünüzün gördüğü gibidir. Hâşa siz görmediğinizi söylemezsiniz. Yüzü (didarı) gören bir göz, nazar sahibi olur ve bütün gayiplar ona görünür," buyurdu.

Şiir:

Ey Hüsameddin Çelebi! Senin gayıb gözün, gayba ait işleri ve sırları görmede ve açıklamada gayb gibi ustadır.⁴²

Bu dünya ve bu dünya halkından bu görme (müşahede) ve vergi, eksik olsun.

Görmiyen insan, yüzü kara; basiret sahibi olgun insansa yolun aynası olur.

Senin gözbebeğini, ancak dünyada görmeyi artıran göz görebilir.⁴³

"Şunu da bilmek lâzımdır ki **Kur'an**, güzel yüzlü, lâtif ağızlı, türlü elbiseler ve ziynetlerle süslenmiş, hatadan, kusurdan hâli, şüphelerden arı duru bir gelin gibidir; fakat gayret ve ibret peçesi altında gizli kalmıştır. Nitekim buyurmuşlardır.

Şiir:

Kur'an gelini, yüzündeki peçeyi iman başkenti-ni kavğadan, gürültüden temizlenmiş sakın gördüğün vakit açar.

Bizim **Mesnevî**'miz de böyle mânevi bir dilberdir. Kendi güzellik ve olgunluğunda bir eşi yoktur. Aydın gönüllü nazar sahipleri ve ciğeri yanmış âşıklar için o, süslenmiş bir bağ, lezzetli bir rızktır. Bu gayp âleminin dilberini görmekle haz duyan, Tanrı erlerinin inayet nazarına mazhar olan ve bu suretle '... O ne güzel kuldur. O tövbe ve rucu edendi' (K., XXXVIII, 300) âyetindeki Tanrı erlerinin sırasına giren cana ne mutlu," buyurdular ve bundan sonra: "**Mesnevî**'nin nurlarla dolu sırlarını ve inceliklerini anlamak, âyetlerin, hadîslerin, hikâyelerin tertibinden aralarındaki münasebeti kavramak için

büyük bir itikat, devamlı bir aşk, tam bir doğruluk, selim bir kalb, son derece bir zekâ, anlayış ve muhtelif ilimleri bilmek lâzımdır ki onun dışında insan seyredebilsin ve onun sırrının sırrına ulaşabilsin. Eğer doğru bir âşıksa bu vasıtalar olmadan da **Mesnevî**'yi anlamak hususunda, aşkı ona kılavuz olabilir ve bir menzile erişebilir. Tanrı başarı sağlayıcı, doğru yolu gösterici, yardımcı ve insanların idarecisidir," dedi.

Şiir:

Aşk, parladığı vakit Tanrı'dan başka her şeyi yakan bir şuledir.⁴⁴

Sen de ruhunda aşktan bir ateş parlat, bütün ibadet ve düşünceleri yak.⁴⁵

(20) H i k â y e : Medrese arkadaşlarından nakledilmiş ki: Bir gün Müineddin Pervâne (Tanrı rahmet etsin) büyük bir toplantı tertip etmiş ve memleketin bütün büyüklərini ve ileri gelenlerini çağırmıştı. O gün Mevlânâ hazretleri mânalar saçmaya başlamamış ve hiçbir kelime söylememişti. Hüsameddin Çelebi'yi de bu toplantıya daha davet etmemişlerdi. Pervâne bunu ferasetiyle anladı. Kendi kendine: "Çelebiyi mutlaka çağırarak lâzımdır," dedi ve Mevlânâ hazretlerinden, Çelebiyi bağdan getirmeleri için izin istedi. Mevlânâ: "İyi olur, çünkü hakikatlerin memesinden mânalar sütünü emip çıkaran odur," buyurdu.

Şiir:

Bu söz, can memesinde (bulunan) bir süttür. Emen olmazsa o kolaylıkla çıkıp akmaz.⁴⁶

Çelebi hazretleri bütün arkadaşlarıyla gelince, Pervâne onları karşılamaya koştu ve Çelebi hazretlerinin elini birkaç kere öpüp başına koydu ve mumu kendisi tuttu. Mevlânâ Çelebi'yi görünce hemen yerinden fırladı ve ona: "Merhaba! benim canım, imanım, Cüneydim, nurum, efendim, Tanrı'nın sevgilisi, peygamberlerin mâşuku," diye iltifatlarda bulundu. Çelebi de mütemadiyen yerlere kapandı. Dostlar da feryatlar ettiler. Pervâne'nin içinden: "Acaba Mevlânâ'nın buyurdukları bu sıfatlar Çelebi Hüsameddin'de var mıdır? Yoksa Mev-

lânâ tekellüfte mi bulunuyor?” diye geçti. Hemen Çelebi hazretleri Pervâne’nin elini sıkıca yakalayıp ona: “Muineddin, bu sıfatlar bende yoksa da madem ki Mevlânâ buyurmuştur, öyledir ve bende, dediğinden yüz kat daha fazla mevcuttur. O, derhal, yok olan o hali var edip vermeye, müridin canında artırmaya ve bir inayet nazariyle insanı hidayete ulaştırmaya ve kemale erdirmeye kadirdir,” dedi.

Şiir:

**Ey oğul fakirin işi bir nazara bağlıdır. O bir naz-
zar, seni esîr âlemine kadar ulaştırır.**

“Meselâ görünüşte bu saraylar, bu köşkler bundan önce hiç yoktu. Bu nimetlerin, bu toplulukların hiç varlığı yoktu. Bunların hepsi sizin iradeniz ve arzunuzla var olup hazırlandılar. Tanrı’nın sâdık velilerinin inayeti de aynı tesiri haizdir. Onlar, dünyanın mutlak hâkimidirler. Kime verirlerse verirler. Kime inayet ve merhamette bulunurlarsa, onların dine ve dünyaya ait maksatları hâsıl olur. Yakınlık ve mahremiyete nail olurlar, bütün olgun ve kerim erlerin nazarında gıpta edilecek bir hale gelirler,” buyurdu. Bunun üzerine Pervâne, Çelebi’nin ayaklarına kapandı. Sakalını onun mübarek ayaklarına sürdü ve Çelebi mecliste aşağı tarafa oturdu. Bunu gören Mevlânâ hazretleri de sedirden inip onun yanına oturdu. Orada bulunan büyük adamlar da sedirlerden inip aşağı oturdular. Böylece meclisin özenilen yerleri boş kaldı. Mecliste bulunan bazı kıskançlar gizlice: “Böyle ulu bir kişi niçin aşağı oturuyor ve meclisin böyle altüst olmasına sebep oluyor. Çünkü burada herkesin yeri tâyin olunmuştur,” dediler. Bunun üzerine Mevlânâ, heyecana gelerek: “Onlar için ne fark var? Ha aşağıda oturmuşlar, ha yukarıda. Onlar چراغ gibidirler. Eğer bir چراغ yukarda bulunmak isterse, o, bunu kendisi için değil, başkalarının, onun nurundan faydalanmaları maksadiyle ister. چراغ aşağıda da olsa yukarda da olsa yine چراغdır. چراغ ne demek, o ebedî bir güneştir. Eğer o ulu kişiler, dünyada yüksek bir mevkie geçmek istiyorlarsa, bunu, halkta, onların yüceliğini görecektir göz bulunmadığı için yapıyorlar. Onlar, dünya ehlini, kendi gerçek yüceliklerini anlıyabilsinler ve ahiret

tuzağına düşünler diye dünya tuzağı ile avlamak isterler. Nitekim Mustafa hazretleri (Tanrı'nın selât ve selâmı onun üzerine olsun), Mekke'yi ve diğer ülkeleri bunlara muhtaç olduğu için zaptetmedi. Belki buraları, herkese dirilik, ışık ve basiret vermek için zaptetti. 'Bu almaya değil, vermeğe alışmış bir eldir'. O ulu kişiler, halkı onlardan bir şey almak için değil, bir şey vermek için aldatırlar," buyurduktan sonra birdenbire şemâ kalktı, kaba kuşluğa kadar semâ'ya daldılar. Böylece ayakları çıplak olduğu halde, semâ ederek mübarek medreseye gitti. Üç gün üç gece orada semâ etti. Hayli yücelik taslanan münkirler ona kul ve mürit oldular.

(21) H i k â y e : Y i n e şöyle n a k l e d i l m i ş t i r k i : Mevlânâ âhiret âleminde göçünce, Çelebi Hüsameddin, tahtına oturdu. Mâna haremının içli dışlı olanlarından bir ulu kişi yani Kirake Hatun (Tanrı ondan razı olsun), Sultan Veled hazretlerine itiraz edip ona: "Babanın yerine sen halifelik yap, çünkü o tahta ve öyle bir talihe sen lâıyksın; niçin yerini Hüsameddin Çelebi'ye bırakıp ondan feragat ediyorsun?" dedi. Sultan Veled: "Çelebi'nin mübarek cisminin arı kovarı gibi gayb âlemindeki ruhların bir uğrağı olduğunu, ilâhi nurları çevrelediğini ve daima yeşil giyenlerden eksik kalmadığını görüp ondan üstün bir mevkie çıkmaktan, onun yerine kastedip istemekten ve onu halifelikten men'etmekten utanıyor, o halifeliğin, sonunda sana üzüntü vereceğinden korkuyorum; çünkü babam, onu seçip kendi halifesi yapmıştır. Onu övmek için binlerce sırlarla dolu beyitler söyledi. Onlardan biri şudur:

Ey, Sultan Hüsameddin Hasan! Sen sevgiliye de ki, ben canımı senin kılıcın için marifet kını yapmadayım.

Başka bir gazelde de yine buyurmuşlardır:

Ey Hakkın ışığı faziletli Hüsameddin! Sen damarla, nabızla, ve ilâç havanı olmıyan gönül doktorusun.

Ben de onu mukteda yapmış ve Hakkın halifesi olarak biliyorum. Onun mübarek vücudu hayatta oldukça, babamın işaretini gözetir, onun kulluğunu yapar, onu aziz tutarım," bu-

yurdu.

(22) **Yine** Hacı mübarek Hayderî'nin çok candan dostu olup son derece sevgisinden ötürü Hüsameddin Çelebi'ye bahçıvanlık eden ve bu sanatta yed-i beyza gibi mahareti bulunan Şeyh Muhammed, bir gün şöyle anlattı: Çelebi hazretlerinden incinip bağından kaçmış, başka bir bağın ortasına çekilip oturmuştum. Niyetim, bir daha onun yanına gitmemkti. Birdenbire uzaktan, Mevlânâ'nın omuzunda balta bulunan bir şahısla birlikte geldiğini gördüm. Ben Mevlânâ'nın heybetinden korkup kendimden geçtiğim sırada, Mevlânâ, omuzunda balta bulunan adama: "Bizim Hüsameddin'i darılttığı için, bunun başını vur" diye işaret ediyordu. Ben de bunu gözlerimle görüyordum. O adam, hiç çekinmeden baltayı vurdu, başım yere düştü. Ben de yokluk âlemine gittim. Bir müddet sonra Mevlânâ hazretlerinin, mübarek eli ile başımı alıp boynumun üzerine koyduğunu gördüm ve: "Tanrı'nın adı ile Tanrı'dan ve Tanrı'ya," dediğini duydum ve o anda dirildim. Sevincimden kalkıp ayaklarına kapanarak feryatlar ettim. Başımı secdeden kaldırdıktan sonra yanımda kimseyi görmedimse de benden hayli kan aktığını, fakat baltanın darbesinden üzerimde hiçbir iz kalmadığını görerek tam bir istekle koşma koşma bostana gelip işimle meşgul oldum. Sonra Çelebi hazretleri gelip gönlümü aldı ve bana: "İşte böyle! Şeyh Muhammed, Hüdavendigâr, senin terbiyeni vermeden, boynunu vurmada tam müslüman olmadın ve itaatsizlikten el çekmedin. Eğer ben şefa'at etmeseydim, sen daima kayıpta olan bir ölü olacaktın," buyurdular. Ben, yalvarıp yakardım; tövbeler edip fereci giydim, Çelebi'nin halis kulu ve müridi oldum. Bu olay, Mevlânâ'nın (Tanrı onun aziz olan sırrını kutlasın) ölümünden dört yıl geçtikten sonra vâki oldu.

Şiir:

Can veren, öldürse de hakkıdır. Çünkü o, Tanrı'nın vekili ve onun eli Tanrı'nın elidir.^a

Tanrı'nın eli öldürür de, diriltir de. Diriltmek ne demek, ebedî hayata kavuşturur.^a

(23) **Yine** basiret sahiplerinin yardımcıları şöyle r i-

v a y e t e t t i l e r k i: Bir gün Hüdavendigâr hazretleri Peygamberin fakirliği ve mânevî fakirler hakkında açıklama ile meşguldü. Buyurdu ki, bu günden sonra hafif bir çuha giymek ve Ömer gibi de onu kendim yamayıp rahat yaşamak arzundayım. Çelebi hazretleri baş koyup candan bir feryat kopardı, ağlayıp sızladı ve: “**Bî** sedaretin, emîrliğin süslerinden ve ulu kişilerin mutantan elbiselerinden çıkartıp: ‘En nefis kumaş izzetin umumileşmesidir’ sözündeki hale getirdin de bir hindibarî elbise ve keçe külâh ile yetindik; hatayî ve multanî terkedip bordayı giydik. Peygamberin bord-i Yemenî’sine uymakta başarı gösterdik. Artık daha ne yapalım?” dedi. Mevlânâ gülümsiyerek: “O halde, hindibarî, duman renkli sarık ve keçe külâh, ayakkabı ve narinci çizme çok değildir,” buyurdu.

(24) Y i n e bir gün Çelebi hazretleri (Tanrı onun zikrini yüceltsin) Hüdavendigâr hazretlerinden: “Peygamberlik niçin Tanrı’nın elçisi Muhammed’de sona erdi ve Peygamber: ‘Ben hâtimim (sonuncuyum)’ ve ‘...fakat o, Tanrı’nın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur’ (K., XXXIII, 40) dedi?” diye sordu. Mevlânâ buyurdu ki: Tanrı nebilik ve peygamberliğin Muhammed’le bitmesini istedi. Fakat peygamberlik sırası son buldu da Tanrılığa ne oldu? Tanrılık daimîdir ve Tanrı sıfatları olan kimseler de daima mevcuttur.

Şiir:

**Eğer senin o her şeyi apaçık gören gözün açıksa,
her taşın altında bir çavuş olduğunu gör.⁴⁹**

Tanrı’nın sonsuz inayeti, bazen peygamberleri vasıtasıyla yolları gösterir, vasıtasız bir kulu faaliyete getirir.

Şiir:

**O, hem gönüllere kendini gösterir, hem de der-
vişin hırkasını diker.**

**Vasıta, delil ve açıklamak içindir; gördükten sonra
vasıta, sıkıntı verir.⁵⁰**

Böylece doğrudan doğruya göziyle görme (derecesine) ulaşan bir cemaat vasıta ve delillerden kurtulmuş, kalbin vahy nurlariyle nurlanmış ve şeref bulmuştur. Ne mutlu onlara!

Siz onlarla doğruluk ve gerçek bir bilgi ile bulununuz (Tanrı hepsinden razı olsun).

(25) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ'nın ölümünden sonra, Çelebi hazretleri halifelik şartını gerektiği ve istediği gibi mükemmel bir şekilde yerine getirdi. Arkadaşları ve topluluğu gözetmede, kutupların hedeflerini korumada sonsuz bir gayret gösterdi. O sultan, yüce himmetine ve son derecedeki gayretine yaraşır bir şekilde, hizmet ve sohbet keremini can beline bağlayıp hadden aşırı hizmetlerde bulundu. Her yıl vakıfların gelirlerinden, büyüklerin yaptığı nezirlerden ve her taraftan gelen hediyelerden para, eşya, elbise vesaireyi derecelerinin değerine göre bütün arkadaşlara dağıttı. Gezgın dostların ve komşuların iyi amel sahipleri için sofrayı hazır tutardı. Öyle ki, Türbenin imamına, hâfızlara, müezzine, mesnevîhana, şeyyadlara, guyendelere ve huzur hizmetçilerine '...onlara daimî ve sonu gelmez mükâfat vardır' (K., XLI, 8; LXXXIV, 25) âyetinde buyurulduğu gibi alkoymak ve kesmeksizin her birine ayrı tâyinlerini verdi. Hususiyle arkadaşları ile birlikte Sultan Veled'in tahsisatını, Kira ve Melike hatunların hissesini, gevşeklik ve usanç göstermeden tam ve mükemmel bir şekilde götürüyorlardı. Cuma namazından sonra semâ etmek, **Kur'an** okunmasından sonra **Mesnevî** okuması âdetini ve gelen gidene riayet ve hizmeti yerine getirirdi. Beş yüze yakın fereci giyen zengin dost, üç yüze yakın engin bilgili ârif, bu kadar değerli kâtipler ve mahir mektep hocaları, Çelebi hazretlerinin hizmetinde bulunur, geceleyin kapıyı çalan ruhanilerin zevklerine, ilâhî parıltıların şevklerine gömülürlerdi. Bir gün ulu arkadaşlarla birlikte Hüsnâm'ın bağına gitmişlerdi. Büyük bir kalabalık vardı. Birdenbire, bir derviş gelip: "Tertemiz olan Türbe'nin yeşil kubbesinin alemi düştü ve büyük bir çatlak hâsıl oldu," diye kötü bir haber verdi. Bunun üzerine Çelebi hazretleri, bir ah çekip kendinden geçti ve birkaç defa ellerini mübarek dizlerine vurup ağladı. Dostlar da hep birden gözlerinden Tufan seli gibi yaşlar akıtıp feryat ettiler. Bir müddet sonra Çelebi: "Şeyhin göçtüğü tarihe bakın," dedi. Hesabettiler. Şeyh öleli tam on yıl olmuştu. On birinci yılda da Hüsameddin Çelebi öldü.

Derhal Çelebi hazretlerinin mübarek yüzünde bir değişiklik belirdi ve vücuduna bir titreme geldi. (Yanında bulunanlara): “Beni eve götürün, zira bizim de ömür kadehimiz dolmağa başladı ve göç zamanımız yaklaştı; artık bundan kurtulma imkânı yoktur. Dost, vuslatın elde edildiği müddesini verince, değil ayaklarımızla, başımızın üzerinde sürünerek koşa koşa gitmemiz gerekir,” dedi ve şu beyitleri okudu:

Ten suretine de, gitsin, ben kimim? Mademki ben bakıyorum, o halde suretin gitmesiyle bir şey eksik olmaz.

Mademki Tanrı, “Eğer siz sâdıksanız, ölümü isteyiniz” (K., II, 94) buyurdu, o halde ben de sâdık olduğum için bunun üzerine canımı feda ederim.⁵¹

Çelebi hazretlerini bir hayvana bindirip eve götürdüler. Birkaç gün yatakta yattıktan sonra tam bir sevinç içinde Tanrı'nın rahmet ve inayetine kavuştu. O, 683 yılı mübarek Şaban'ın 22'nci Çarşamba günü öldü.

Derler ki: Düşen alemi, yeşil kubbenin tepesine yeniden taktıkları gün, takma işi tam bittiği anda Çelebi hazretleri de, aziz Tanrı'ya dönüp gitti. “Şüphesiz biz Tanrı'ya aitiz, yine Tanrı'ya döneceğiz” (K., II, 156) ve onun ayrılığı ile acı duymadayız.

Şiir:

Tekrar şehrine dönen ve dehrin dağımlığından birlik tarafına gelen kimse râci (dönen) olur.⁵²

Tanrı “Şüphesiz biz, Tanrı'ya aitiz ve Tanrı'ya döneceğiz” (K., II, 156) dedi. Bunun dönüşü bir sürünün dönüp eve gitmesi gibi olur.⁵³

(26) Hikâye: Onun harîminin mahremi olan eski dostlar şöyle rivayet ettiler ki: Çelebi'nin ölümünden sonra âhîret hanımı, yeryüzünde Tanrı'nın velisi Kira Hatun (Tanrı ona rahmet etsin,) bu âlemden göçtüğü vakit, bütün büyükler toplanıp tabutunu götürürlerken bütün dostlar da Sultan Velede'ye uyarak sarıklarını atmışlardı. Cenazesi Çaşnigir kapısına gelir gelmez türbenin karşısında durdu, olduğu yerden kıpırdamadı. Yarım saat geçti. Bütün halk hayret içinde ağ-

lıyordu. Sultan Veled hazretleri de müritleri ile birlikte semâ ile meşguldü. Halkın içinden bir feryat ve figan yükseldi. Dostlar, cenazeyi götürmek istedikleri vakit, cenaze birdenbire kendiliğinden yürümeğe başladı. Yüce türbenin içine o mübarek cesedi gömdüklerinde, o nurlu türbenin içi, beyaz bir nurla tamamiyle doldu; birçoklarının akılları başlarından gitti. O gece keşif sâhibi bir aziz, Kira Hatun'u, Hüdavendîgârın kutsal civarında gördü ve ondan cenazesinin neden durduğunu sordu. Kira Hatun: "Dün bu kapıda zina töhmetiyle bir kadınla bir erkeği taşlamışlardı. Bana merhamet geldi, onları bu azaptan kurtarıp Rahman'ın rahmetine ulaştırdım. Cenazenin durmasının sebebi bu idi," dedi.

**Tanrı'nın kulları çok merhametli ve halimdirler.
İş düzeltmede Tanrı huyuna maliktirler.⁵⁴**

Sabahleyin bu aziz, gördüğü rüyayı, Sultan Veled'e anlattı. Arkadaşlar çok sevinip gece vaktine kadar büyük bir semâ yaptılar.

(27) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün, kovulan şeytan, Hüsameddin Çelebi hazretlerine gözükep Mevlânâ'nın gece namazlarından, ibadetlerinden fazlaca şikâyet ederek: "Mevlânâ, ne zaman tam bir niyazla namaz kılmaya kalksa, aydın dünya bana karanlık olur, belim kırılır. Onda gördüğüm hali, binlerce insanda görmemiştım ve onun eteğini tutan ve sevgisini kalbinde taşıyan cemaate ne mutlu. Sözün kısası 'Ümmetlerin hayırlısı siz olunuz' (K., III, 106) âyetinde kastolunan işte bu kavimdir. Mevlânâ'nın heybetinden müritleri etrafında dolaşmaya, onlara saldırmaya mecalim kalmıyor. Ben, Âdem'in böyle mutlu çocukları olacağını bilseydim, onu inkâr etmez, bu işi hiç yapmaz ve onun fenalığı için hiç çalışmazdım. Onun gönlünün son derecede merhametli olan çocuklarından umarım ki, ben âciz ve biçare için, onun dergâhından özür dileyip beni serbest bırakırlar," dedi. Çelebi hazretleri, bu hikâyeyi Mevlânâ'ya anlatınca, Mevlânâ gülümsiyerek: "Ümitsiz olmaması umulur, hâşâ; niçin ümitsiz olsun." dedi.

Şiir:

**Ey kerim olan padişah! Eğer sen iyiden başkayı
kabul etmezsen, kötü nerede ağlayıp sızlasın.**

“Bana âsi olan, senin kudretin altındadır. Sen çok mağ-firet sahibi ve merhametlisin” (K., XIV, 36).

(28) Yine bir gün Mevlânâ bir hizmetçi gördü. Bu hizmetçi tam bir aşkla omuzuna bir zembil almış, Çelebi Hüsameddin’in evinin ihtiyacı olan şeyleri götürüyordu. Mevlânâ ona: “Keşki ben senin, sen de benim yerimde olsaydın da bu hizmetçilik inayetine ben mazhar olsaydım,” buyurdu ve hemen mübarek ferecisini çıkarıp ona giydirdi, özür dileyip; “Ben sana bu saygıyı, velilere hizmet edenlere nasıl hizmette bulunmak lâzım geldiğini ve velilere izzetin ise, hadden aşırı olduğunu bilesin diye gösteriyorum,” dedi.

Şiir:

**Yüksek ve alçak tabakanın yanında kulluktan da-
ha yüksek bir makam yoktur.⁵⁵
Aşkta hayat bulanın yanında, kulluktan başka bir
şey yapmak küfürdür.⁵⁶**

(29) Yine soyu sopu temiz ve asîl arkadaşlardan nakledilmiştir ki: Zamanın büyüklerinin, Mevlânâ Şems-i Tebrizi’yi ziyaret etmek ve onun sohbetinin saadetine nail olmak istedikleri vakit, dileklerini Mevlânâ’ya bildirmesi için önce Çelebi hazretlerine gidip yalvarmaları ve onu şefa-atçı tutmaları lâzım gelirdi. Mevlânâ da en güzel bir tarzda, bu cemaatin arzusunu bildirir ve şefaatte bulunurdu. Şems-i Tebrizî de bir müddet için yanına girmelerine müsaade eder ve: “Eğer filâneddin emîr veya vezir gerçekten bizimle görüş-mek arzusunda samimî ise ve bunun için çalışıp didiniyorsa on bin veya yirmi bin direm versin,” derdi. Bir gün sultanın naibi olan Eminateddin Mîkâil, bir an Mevlânâ Şemseddin-i Tebrizî’nin sohbetinde bulunmak istedi. Çelebi Hüsameddin, onun bu isteğini Hüdavendigâr hazretlerine arzetti. Mevlânâ: “Kırk bin direm versin, ondan sonra içeri gelsin,” dedi. Eminateddin yalvarıp yakardı. Nihayet otuz bine razı etti. Şems’in

huzuruna girince Şems hazretleri ona o kadar hakikatler anlattı ki kalemle anlatılamaz. Emineddin Mikâil secdeler ederek sarhoş gibi yanından çıktıktan sonra, bunun şükranesi olmak üzere müritlere on bin direm daha dağıttı. Mevlânâ Şemseddin hazretleri: “Bizim Çelebi Hüsameddin’imiz, bu paraları ihtiyaç ve münacat sahiplerine derecelerine göre dağıtıversin. Hüdavendigâr’ın bütün çocuklarına ve torunlarına versin. Selâhaddin’in çoluğuna, çocuğuna da verdikten sonra arta kalanı elinde bulundursun, dostlar için saklasın,” diye emir verdi. Çelebi hazretleri, gençliğinden ihtiyarlığına kadar sağ oldukça ihlas kemerini can beline bağladı. O hanedan için o kadar çalıştı ki, anlatılamaz. Mevlânâ’nın kendisine olan inâyeti dolayısıyla hepsinin hizmetine koştı ve bütün dünyanın efendilerinin efendisi oldu.

YEDİNCİ BÖLÜM

Yakın sırlarının mazharı ve hakikatleri arıyanların sultanı, Mevlânâ'nın oğlu Hak ve dinin güzelliği Sultan Veled hazretlerinin (Tanrı onun ebedî ve kuvvetlendirilmiş olan nuruyla bizi nurlandır-sın) menkıbeleri hakkındadır.

(1) Yine Mevlânâ Hüsameddin-i İskender, Celedin-i Kamerî, Sıraceddin-i Tatarî ve İmam İhtiyareddin Ömerî gibi (Tanrı onlardan razı olsun) akıllı bilginler ve arkadaşların ileri gelenleri şöyle rivayet ettiler ki: Sultan Veled hazretleri, memede iken daima Mevlânâ'nın kolları arasında uyurdu. Mevlânâ teheccüd zamanı kalkıp gece namazını kılmak istediği vakit, Sultan Veled bağırır ve ağlardı. Mevlânâ hazretleri, onu susturmak için namazı bırakır, kucağına alırdı ve süt emmek istediği vakit, mübarek memesini onun ağzına sokar ve Tanrı'nın emri ile babalık şefkatinin çokluğundan memesinden "İçenler için çok elverişli halis ve sâf süt akardı" (K., XVI, 68) Sultan Veled de bu mâna ve hakikat aslanının sütünden doya doya içer ve uyurdu. Nasıl ki Peygamberin parmaklarından tatlı su akmış ve Sıddık-ı Ekber'in tükürüğü Tanrı elçisinin mescidinin چراغının yağı olmuş, seher vaktine kadar etrafı aydınlatmış ve nasıl ki Halil hazretleri süt emme zamanında mağaranın bir köşesinde tam kırk gün küçük parmağından halis süt emip bununla yaşamıştı. Olgun velilerin ve peygamberlerin keramet ve mucizeleri

sayısızdır. Veled tam on yaşına gelince, bütün toplantılarda babasının yanında otururdu. Gençlik zamanında onları gören birçok kimseler, Sultan Veled'i Mevlânâ'nın kardeşi zannederlerdi ve Mevlânâ da daima ona: "Sen yaradılış ve ahlâk itibarıyla herkesten çok bana benzersin," der ve onu çok severdi. Bu sevgisinden ötürü de ona babasının ad ve lâkabını vermişti. Derler ki: Mübarek dilini ağzına sokar, onu yalar yüzünü ve saçlarını öperdi. Şimdi de mukaddes türbede babasının yanında rahat etmektedir.

(2) Yine arkadaşların ulularından nakle edilmiştir ki: Mevlânâ hazretleri (Tanrı onun zikrini yüceltsin ve şükriyle bizi rızıklandırsın), bu dünyadan âhirete göçtüğü vakit, Çelebi Hüsameddin hazretleri yedi gün sonra bütün müritlerle kalkıp Sultan Veled'e geldi, hayli sevgi gösterdi ve baş koyup: "Bundan sonra babanın yerine senin oturmanı müritlere doğru yolu göstermeni, hakikî şeyhimiz olmanı ve sırların feyizlerini insanlara taşıymanı ve benim de senin üzenğin yanında gasiyeni taşıyarak sana kulluk ve lâlalik etmeni istiyorum," dedi ve şu beyiti okudu:

**Ey can! Gönül evinde oturan kimdir? Padişahın
tahtında şah ve sehzededen başka kim oturur.**

Sultan Veled hazretleri baş koydu, çok ağladı ve son derecede memnun olarak "Sofî hırkaya, yetim de sanata lâyıktır. Sen, babamın zamanında, halifemiz ve arkadaşların ulusu olduğun gibi bu asırda da halifemiz ve büyüğümüzün ve öyle bir Hüdavendîgârın yadîgârısın. Bizim padişahın vasiyeti veçhile taht ve halifelik senindir," buyurdu. Onlar ne zaman birbirleriyle buluşsalar, Sultan Veled, Hüsameddin Çelebi'ye olan itikat ve birliğinden daima onun önünde baş koyar ve elini öperdi. Sultan Veled'in, babasının halifelerine gösterdiği tevazu ve kulluk hiçbir şeyh oğlunda görülmemiştir. Nitekim Sultan Veled, Şam'dan Konya'ya kadar Şems-i Tebrizî'nin üzenğisi yanında yaya olarak yürüdü ve: "Padişah at üstünde, kul at üstünde! Bu nasıl olur?" dedi. Ve o üstat binici sultan, kayın babası Şeyh Selâhaddin'e karşı o kadar tevazu gösterir ve kendini o kadar küçültürdü ki tarif olunamaz. Seyyid Bur-

haneddin-i Muhakkik'i, can ve kalbinin kıblesi yapmış, ona çok hizmetlerde bulunmuş ve hadden aşırı gönlünü almıştır.

Sultan Veled, tam on bir yıl Çelebi Hüsameddin hazretlerini (Tanrı onların ruhlarını kutlasın), babasının kayımmakamı olarak tanıdı ve şefkatli bir baba, irşat edici bir halife olarak biidi. Tam bir samimiyet ve doğrulukla ona kulluk ve müritlik etti. Tam yetmiş yıl, aralıksız, fasih bir dil ve güzel bir ifade ile babasının sözlerini açıkladı. Sırları açıklamada ve hadisleri tefsir etmede olağanüstü bir başarı gösterdi. Bütün Rum ülkelerini, değerli halifeleriyle doldurdu ve gerçekten Sıddık hazretlerinin hanedanının sırlarını yaydı. Sevgili oğlu, abdal ve evtad'ın sultanı, gözle görmüş gibi iyi ve sağlam bilgi sahiplerinin gözlerinin sevinci, irfan denizinin incisi velilerin halefi Çelebi Celâleddin Emîr Ârif'i, Çelebinin (Hüsameddin'in) has müridi yaptı ve aralarında inat ve kıskançlık yüzünden cür'et gösteren ve döneklik edenler nihayet Tanrı'nın işkencesine uğradı, kovuldu ve ruhları yüzüstü bırakılmış oldu. Bunlar hakkında "Körlüğü hidayete tercih ettiler," sözü söylendi. Bundan Tanrı'ya sığınırız.

(3) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ, kalın bir kalemle mübarek medresenin duvarına: "Bahaeddinimiz, iyi talihlidir. Hoş yaşadı ve hoş ölecektir," diye yazmıştı.

(4) Hikâye: Arkadaşların ileri gelenleri şöyle rivayet ettiler ki: Bir gün, Mevlânâ'nın haremî, Kira Hatun'u (Tanrı ondan razı olsun), Hüsameddin Çelebi evine davet etmişti. Birdenbire Sultan Veled de Çelebi'yi ziyarete geldi. Tesadüf eseri olarak Tanrı'nın güzel adlarının sırlarının nuru olan o güzel topluluğun sohbetinin güzelliği müyesser oldu. Birçok sırlar ve bilgiler saçtıktan sonra Kira Hatun: "Bu gece rüyamda Mevlânâ'yı gördüm. Bir Ankay-ı Muğrip gibi doğu ve batıdan doğarak kanatlarını Bahaeddinin'in üzerine açtı ve onu kurtarıcı kanatlarının altına aldı. Bahaeddin nereye gittiyse, Mevlânâ da onunla beraber gidiyordu," buyurdu. Çelebi Hüsameddin'in içinden de hemen: "Kira Hatun, beni niçin rüyada görmedi?" diye geçti ve mübarek yüzünde bir imrenme eseri peyda oldu. Nitekim kıskanç erlerin kıskançlığı

meşhurdur.

Şiir:

**Kıskançlık duyarsan, onun izini yüzünde belli et,
çünkü bu kıskançlık peygamberlerde de vardı.**

Müminin ferasetinden çekininiz, çünkü o, yüce Tanrı'nın nuru ile bakar.

**Tanrı'nın nuruyla bakan kimse bu derinin içine
girebilir.⁵⁷**

**Tanrı'mn nuruyla bakan şeyh (bir şeyin) başın-
dan ve sonundan haberdardır.⁵⁸**

Derhal bu mâna Veled hazretlerine ferasetle malûm olup buyurdu ki: Bu mübarek rüyanın tâbiri şöyledir: Bir kuş, yumurtadan çıkan zayıf civcivi yetiştirmek istediği vakit, daima onu kendi kanatları altında sıcak tutar, tam bir ihtimamla ona bakar ve daima onun etrafında dolaşır, yerden tane toplamasını ona gösterir.

Nihayet tüylenip kanatlandıktan sonra onu yuvasından çıkarıp havaya uçurur. Fakat piliçlerini kemale erdirip uçurunca, etrafında daha az dolaşır ve nihayet hiç onunla meşgul olmaz. Şimdi bizim Çelebi hazretlerimiz de, o doğan kuşunun yetişmiş bir yavrusudur ve daima kanatları açık olarak uçmaktadır. Biz ise, bu ten yumurtası içinde kalmış zayıf yavruyuz. Tabii, Hüdavendigârımız, bizim ruhumuzu terbiye etmekle meşguldür. Bizi olgunluğa ve menzile erdirmek için etrafımızda dolaşıyor. Bunun üzerine Çelebi hazretleri bu mânaların nurunun feyiz ve bereketi ile açılıp neşelendi. Kalkıp Veled hazretlerini kucakladı, alnından ve yanaklarından öptü, aferinlerde bulundu. Derler ki, Çelebi o gün ona, Mısır ve Şaş ipeğinden üç kat mükemmel elbise verdi ve birçok hizmetlerde bulundu.

(5) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Sultan Veled, kardeşi Çelebi Emîr Âlim ve arkadaşlardan bir toplulukla Mevlânâ'nın huzurunda oturmuştu. Tam o sırada İslâm sultanı, bir kese altın gönderdi ve onunla Mevlânâ hazretlerinden kendisine inayet ve duada bulunmasını rica etti.

O zamanda Çelebi Emîr Âlim, sultanın sevilen bir dostu ve hazinedarı idi. Mevlânâ: “Ey dostlar! En büyük isim (ism-i âzam) hangisidir?” diye sordu. Hepsî baş koyup: “Bunun cevabını Hüdavendigâr buyursun,” dediler. Bunun üzerine Mevlânâ: “En büyük isim (ism-i âzam), bu altın ve gümüşdür. O insanı hem hakka ulaştırır, hem de bâtılı süsler; çünkü bu olmadan ne dünya bayındır, ne de ahiret ehli şâd olur,” buyurdu. Nitekim Sultan Veled hazretleri buyurmuştur.

Şiir:

İnsanların sevinci, dünyanın bütün hoşlukları, altın ve gümüşledir.

Ey Veled, eğer altın ve gümüşten merdivenin varsa emel binasının damına çabuk çıkarsın.

Hüdavendigâr hazretleri: “Emîr Âlim’in masrafı çoktur. Ona herkesten fazla veriniz,” dedi. Para taksim edildi. Bütün müritler nasiplendiler.

(6) Yine ilâhî arkadaşlardan Sıraceddin Mesnevihan şöyle rivayet etti: Bir gün, ulu kişiler, Mevlânâ hazretlerinin ziyaretine gitmişti. O gün, Mevlânâ bilgiler saçtığı sırada Musa’nın esasını anlatıyordu: Musa’nın asası o dinsiz sihirbazların sapıklıklarının ve bâtıl hayallerinin eseri olup yetmiş deve yükü tutan ve dağları, sahraları dolduran sihir aletlerini celâl sahibi Tanrı’nın inayetiyle öyle yuttu ki bunlardan hiçbir eser kalmadı. Bunların hepsini yuttuğu halde asanın kendisinde ne bir şey arttı, ne de bir şey eksildi. Ben şimdi bu benzeri olmıyan olayı nasıl anlatayım ki halkın zihnine girebilsin ve halk bunu anlıyabilsin, dedikten sonra zekâ ve ferasetiyle daima babasının teveccühüne mazhar olan Sultan Veled’e dönerek: “Bahaeddin bunu sen söyle,” dedi. Sultan Veled baş koyduktan sonra: “Bu tıpkı şuna benzer: birinin büyük ve yüce bir sarayı olsa ve son derecede de bir gece karanlığı içinde bulunsa, birdenbire o sarayın içine bir mum getirseler, o mumun ışığı o kadar karanlığı öyle bir yutup yok eder ki hiçbir şey kalmaz ve bu kadar karanlığı yutmaktan kendisinde ne bir şey artar, ne de bir şey eksilir,” diye anlattı.

Şiir.

Musa'nın asâsı, bu kadar sihirbazlıkları bir lokına yapıp yuttu. Bu dünya gece ile kaphıydı, sabah onu yutup yok etti.

Sabahın nura, bu yutmaktan ne eksildi, ne de arttı. O yine eskiden olduğu gibi kaldı.⁵⁹

Bunun üzerine Mevlânâ, hemen kalkıp Sultan Veled'i kucakladı, yüzünü gözünü öptü, dualar etti ve: "Aferin Bahaeddin! Aferin! Çok güzel hareket ettin, çok güzel söyledin, çok güzel hareket ettin, çok güzel söyledin, çok nadir bir inci deldin," buyurdular.

(7) Yine Mevlânâ'nın kerem Kâbesine hizmet eden haremının mahremleri şöyle rivayet ettiler: Bir gün Büyük Kira, Mevlânâ hazretlerine: "Bütün evin hizmet-kârlarına kızıyor, onları incitiyor. Biz onun hiddet ve şiddetinden büyük bir zahmet içindeyiz," diye Sultan Veled'den şikâyetle bulundu. Mevlânâ: "Ona sert bir söz söylenemez, çünkü Tanrı hazretleri ona kızmaz ve onu seviyor. O hür ve serbest bir adamdır. Ben yüzüne karşı ona kaba bir şey söyleyemem," buyurdu.

(8) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün bu muhterem baba, oğluna iltifatta bulunuyor ve: "Ey Bahaeddin! Benim dünyaya gelişim, senin dünyaya gelmen içindi; çünkü benim bütün bu söylediğim sözler, benim sözüm (kay-
lim)'dir. Halbuki sen, benim eserimsin (fiilimsin)," buyurdu.

(9) Yine geçmiş dostlardan (Tanrı onlardan razı olsun) nakledilmiştir ki: Mevlânâ dünyadan göçtükten sonra Alemeddin Kayser (Tanrı rahmet etsin), kutsal türbeyi tamir etmek ve misli görülmeyen bir mezar yapmak istedi ve bunu çok arzu etti. Ne buyurur diye Sultan Veled'e danıştı. Sultan Veled: "Dünyalık ne kadar nakdin var?" dedi. Alemeddin Kayser: "Otuz bin dirhem," dedi. Sultan Veled: "Bununla nasıl yapabilirsin?" diye sordu. Alemeddin de: "(üst tarafını) Hüdavendigârım gayip âleminden verir," diye cevap verdi. Bunun üzerine Sultan Veled: "O halde tam bir doğruluk ve samimiyetle kesin bir karar ver; o mâna Beyt-ül-

Mamur'unu yapmaya başla," buyurdu. Alemeddin Kayser o gece sultanın sarayının damına çıkarak öyle bir temcit, öyle bir münacatı ihtiva eden aşk ve şevk uyandıran parlak beyitler okudu ki tarif olunamaz. Bunun üzerine hemen Müineddin Pervâne ve Gürci Hatun hazretleri anlatılamıyacak derecede memnun olup göz yaşları döktüler. Sabahleyin hizmetçiyi göndererek Alemeddin'i çağırdılar, onu çok takdir edip seksen bin dirhem-i sultanî verdiler. Ona hilâtlar giydirdiler ve Kayserinin gelirlerinden de elli bin dirhem tahsis ettiler. O da tam bir sevinç ve kalbden gelen samimiyetle mübarek türbenin (Tanrı onun içinde yatanın ruhuyla bizi kutlasın) inşası ile meşgul olmaya başladı ve o kutsal hazretin inayetiyle tamamladı; türbedarlara ve medrese sâkinlerine ihşanlarda bulundu. Altı bin dirhem Sultan Veled'e, altı bin dirhem de Çelebi Hüsameddin hazretlerine verdiğini söylerler. Bu hizmeti sayesinde o, hepsini geçti ve hepsinden ziyade mükâfata nâil oldu.

(10) Yine seçkin hür insanlar ve yakîn yolunun yardımcıları şöyle rivayet ettiler ki: Sultan Veled hazretleri yirmi yaşında iken Mevlânâ'dan mutlaka halvete girip çile çıkarmak için ricada bulundu. Mevlânâ: "Bahaeddin! Muhammed'e mensup olanlar (müslümanlar) için çile ve halvet yoktur. Bu bizim dinimizde bid'attır. Bu, Musa ve İsa (Selâm onların üzerine olsun) şeriatında vardır. Bizim yapacağımız bütün mücahedeler yalnız çocuklarımızın ve dostlarımızın rahatı içindir. Halvete hiç ihtiyaç yoktur. Zahmet çekip, mübarek vücudunu incitme," buyurdu. Buna rağmen Sultan Veled yine çok ısrar etti ve: "Kırk gün halvette oturmak istiyorum. Hüdavendigâr hazretlerinden himmet ve kuvvet diliyorum," dedi. Bunun üzerine Mevlânâ ona izin verdi ve bir halvet hazırlamaları için emretti. Sultan Veled halvete girince kapısını kerpiçle ördüler. Şeyh Selâhaddin hazretleri ve Mevlânâ üç günde bir gelirler, o halvetin etrafını dolaşır ve mânevi tasarruflarda bulunurlardı. Kırk gün tamam olunca bütün dostlar ve ileri gelen mühipler güyendelerle birlikte toplandılar, tam bir saygı ve büyük bir izaz ve ikram ile halvetin kapısını açtılar. O yüce baba (Mevlânâ), oğlunun nura gark olduğunu

ve acayip bir şekil aldığını gördü. Sultan Veled, başasının mübarek yüzünü görünce yerlere kapandı, ayaklarına sarılıp onları uzun zaman öpüp yaladı. O gün Mevlânâ nice sonsuz inayetlerde bulunup dostlarla birlikte semâ'a başladı. Kavvalere birçok fereciler başışladılar. Semâ sona erip Haremin hariminde dostlardan başka mahrem kalmayınca Mevlânâ hazretleri: "Bahaeddin! Bizim Şeyh Selâhaddin'imizin huzurunda halvette vâki olan keşiflerden birkaç sır söyle. Halvet erbabı, hal celvetinden boş olmaz," dedi. Sultan Veled, baş koydu ve şöyle dedi: "Halvetten otuz gün geçince gözümün önünden yüksek dağlar gibi renk renk nurların hiç ara vermeksizin yığın yığın geçtiğini gördüm ve o nurlar arasında kulağımla 'Tanrı bütün günahları elbette affeder' (K., XXXIX, 54) âyetini işittim. Bu ses fâsılasız can kulağıma ulaşıyordu. Ben de bu sesin lezzetinden kendimden geçiyordum. Bundan başka gözümün önüne kırmızı, yeşil, beyaz levhalar tuttuklarını ve bu levhalarda: 'Bizden yüz çevirmekten başka, senin bütün günahların affolunmuştur', kelimeleri yazılmıştı." Mevlânâ bunu işitir işitmez feryatlarla dönmeye başladı ve dostların heycanından, bir kıyamettir koptu. Sonra, Mevlânâ: "Bahaeddin, gördüğün ve işittiğin gibidir. Belki bundan yüz bin kere fazladır. Fakat şeriatın namusunu korumak ve şeriat sahibine uymak için bu sırları gizli tut, kimseye söyleme. Çünkü, bu eşek kuyruğundan farkı olmıyan insanlar, defsiz oynarlar. İnsanların kötülery bu hakikatlerin sırlarına vâkıf olurlarsa dünyayı harap ederler. Ümmetin kalbi zayıf olanlarında, kader sırrına tahammül edecek takat yoktur. Onlar Tanrı'nın hikmetinden habersiz ve beşer şeklinde yaratılmış eşeklerdir," bu yurdu.

Şiir:

Sakın sultanın sırrını kimseye söylemiyesin ve şekeriy de sineğin önüne dökmıyesin.⁶⁰

Eğer şeker, eşiğı neşelendirseydi, eşekçi onun önüne kantarlarla şeker dökerdi.⁶¹

Her kime işin sırlarım öğrettılerse ağzını dikip mühürlediler.

İşte bu kadar kâfidir.

(11) H i k â y e : Büyük adamların kalblerinde nur kalemi ile yazılmış olan (şöyle) meşhur bir haber vardır: Bir yıl, Konya başkentinde (Darü'l-mülk), yağmur kıtlığı olmuştu. Korkunç bir pahalılık oldu. Şehir halkı sıkıntıya girmişti. Birkaç defa yağmur duasına çıktılar, fakat hiç yağmur yağmadı. Hepsı mahrumiyet ve ümitsizlik içinde döndüler. Verdikleri sadakalar, kestikleri kurbanlar, (Tanrı'nın yanında) kabule mazhar olmadı. Nihayet âcizliklerinden ve sıkıntılarından riyasız bir ittifakla hep birden Hüdavendigârın medresesinin yolunu tuttular, âcizlere yaraşır bir samimiyet ve niyaz ile ve sâf bir doğrulukla Sultan Veled'in eteğine yapıştılar. Bütün şeyhler, bilginler ve büyükler: "Biz hiçmişiz, elimizden bir iş gelmedi ve Tanrı'nın dergâhında bizim zerre kadar şeref ve itibarımızın olmadığı, dua oklarımızın da icabet hedefine değmediği ve kabul edilmediği anlaşıldı. Hakkın mahremlerinin inayeti, halkın suçlularının işledikleri cinayetlerin şefaatsisidir. Şefkat ve merhamet vaktidir. Biz, sizin kimseden esirgenmeyen lûtuflarınızdan dolayı emel çöllerinin susuzları, hırs ve günah ateşinin yanıkları için yüce ve ulu Tanrı'nın dergâhından sâf ve temiz olan rahmet suyu istemeniz ve dudakları kuru toprağı su ile kandırmanız lâzımdır," dediler. Sultan Veled'in; herkese şâmil olan bir lûtf ve övülen bir ahlâkı olduğu için mübarek kalbinde bir merhamet havası esti, vecd âteşi parladı, gözlerinden yaşlar akıtarak ayağa kalktı, medresenin kapısından ta mukaddes Türbeye kadar yalın ayak gitti. Mübarek başını açarak babasının kabrinin karşısında durdu. Şehrin büyüğü küçüğü zengini fakiri de feryat ve fiğan etmeye başladılar. Âşıkların feryadı, Ferkadan yıldızlarının tepesine ulaştı. Birdenbire yüce Tanrı'nın inayetiyle kara bir bulut peyda oldu, gökyüzünü tamamiyle kapladı. Dehşetli bir yağmur yağmaya başladı. Bir anda bütün dünyayı sele boğdu. Sultan Veled, daha rûkûda ve herkes de kendinden geçmiş bir halde olduğundan dışarda yağmur yağıp yağmadığından kimsenin haberi olmadı. O kadar yağmur yağdı ki dağlardan inen sellerden, Konya sahraları denize döndü. Bu göz yaşları gibi akan yağmurlardan, (kuraklıktan) ağılayan dünyanın yüzü güldü. İkinci namazına kadar ağlamak ve sızlamakla meşgul

oldular. Sonra Sultan Veled, dualar edip sarığını başına koydu. Babasının ve büyük babasının mezarına yüzünü gözünü sürdü ve kalkıp medreseye gitti. Bütün arkadaşlar da, terler ve yağmur suları içinde başları ve ayakları çıplak bir halde semâ ederek gittiler. Hayli kimseler inkâr ve inat zünnarını bellelerinden çözüp ihlâs ve ikrar kemerini can beline bağladı, bilgisizlik ve sapıklık zulmetlerinden tamamen kurtulup, büyüklük mertebesine ulaştılar. Hamd, âlemlerin Rabbine mahsustur.

(12) H i k â y e : Yine ilâhî ârif Mesnevihan Şeyh Sa' deddin-i Veledî (Tanrı rahmet etsin) r i v a y e t e t t i ki: Bir gün, büyük emir İrencin Noyin, Veled hazretlerini ziyarete gelmişti. Ondandır: "Bizim bahşiler, dünyanın kırk sahibi olduğunu söylüyorlar ve tam bir itikatla bu mezhebe inanıyorlar. Acaba onların bu mezhebinin bir hakikat ve hikmeti var mıdır, yok mudur?" diye sordu. Sultan Veled: "Sonunda, o büyük cemaatin sözüne göre: bu kırk Tanrı içinde büyük bir Tanrı vardır. Diğer otuz dokuz Tanrı onun hükmü altındadır ve her biri Tanrılığını ondan alır. O kırkıncı Tanrı hepsinin hâkimidir ve ondan daha yüksek Tanrı da yoktur.

Şiir:

Ey yiğit, müntaha olan Tanrı'ya kadar el elden üstündür.⁶²

Senin, bu otuz dokuz Tanrı'nın muhtaç olduğu Tanrı'ya âşık olman ve onu araman lâzımdır. Kerim olan Tanrı elçileri de o Tanrı'ya ikram etmeyi bildirmek için gelmişlerdir. Onlar, Tanrı'ya hizmet, itaat ve ibadet etmeyi teşvik ediyorlar. Onun itaatli kullarının hepsi ona hizmet etmekten mesut olmuş, bir mertebeye ve menzile erişmişlerdir. Hüküm galibindir. Doğru hikmet de budur," dedi ve başka bir misal daha verip: "Senin kölelerin ve maiyetin nasıl senin fermanın kulları iseler ve seni kendi efendileri biliyorlarsa, sen de kendi hanının kulusun. O han da en büyük hakanın hükmü altındadır. Cezaya çarpılmamaları ve yavaş yavaş büyük padişahın dergâhına ulaşmaları için bunların her birine vâcib ve doğru olan şey, kendi hâkimlerine itaat etmek ve boyun eğmektir. Hakikatte bu tanrıların hepsi, büyük Tanrı'nın iradesi,

takdir ve tahriki ile çalışır, o büyük Tanrı'nın iradesini yerine getirirler ve hal dili ile: 'Tanrı her şeyden büyüktür' der ve en büyük Tanrı olarak onu bilirler. Bütün nebiler ve veliler de o büyük hakanın en yakın kulları ve tûsmalarıdır, halkı ona hizmete dâvet ederler. Bunlar, onun hakikat ve künhüne erişmişlerdir. Kılıç, mucize, keramet ve yarlık delillerine mâliktirler. Geri kalan mezhep sahiplerinin (ruh) hastalıklarının, hatalarla dolu taklitcilerin ayrı ayrı Tanrıları ve itikat edilen (bir şeyleri) vardır. Nitekim buyurdu.

Şiir:

**Ey heva ve hevesleri, bir heves uyandıran, ey
Tanrıları inciten sen!...**

O halde bilen ve gören insan, sultanın yakınlarına uyan ve onlarla dostluk eden ve ona göre hayırlı işler ve itaatle meşgul olan ve böylece hakikî sultanın huzuruna yol bulan kimse-
dir. Böyle bir insan sultana yakın olur ve maksadına ulaşır. Nitekim, senin has ve yakın adamların, uzakta ve derecesi aşağı olan hizmetçilerine benzemezler. Çünkü halkın ihtiyaçlarına onlar vasıtasıyla çare bulunur. Bu, başkalarına müyesser olmaz. Binaenaleyh onda peygamberlere ve velilere uyma işi vardır," buyurdu. Bunun üzerine Noyin, baş koyup mürit oldu ve: "Ben bu soruyu dünyanın bilgin ve hakîmlerinden defalarca sordum. Hiçbir büyükten senden aldığım gibi parlak bir cevap alamadım. Hakkın inayeti ve sizin himmetinizle İslâm dinine yöneldim, onlardan nefret edip müslüman oldum," dedi.

(13) Y i n e Sultan Veled hazretleri buyurdular ki: Bir gün babam hazretlerine niyaz ederek naz yoluyla: "Sizin bana bahş ve inayet ettiğiniz şeylerden bir alâmet göstermek isterdim. O alâmet de şudur: Seyyid Burhaneddin'in nurlariyle dolu olduğunuz zaman, sizin ondan dolu olduğunuzu ve Şems-i Tebrizî'den, Şeyh Selâhaddin'in nurlariyle dolu olduğunuz vakit, Şeyh Selâhaddin'den, Büyük Mevlânâ'dan dolu olduğunuz vakit de Büyük Mevlânâ'dan dolu olduğunuzu söyleyebiliyor ve kendi azametinizin nuruyla dolu olduğunuz vakit de bunu anlıyorum. Ne zaman bunların birisinin nurları

ve ruhanîyetiyle dolu olsanız, hangisinden dolu olduğunuzu haber verebiliyorum,” dedim. Mevlânâ da: “Evet, doğru söylüyorsun, bu senin dediğin gibidir,” buyurdu. Bir gün babama: “Hüdavendigârın dolduğu; aksiyle perileri, insanları ve o anı dolduran; melek karakterli müritleri bekâ kadehiyle mesteden o hal bana da geliyor,” dedim. O da: “O hal sizin mülkünüzdür, sizindir, sizin içindir. Sizin dostlarınızın ve çocuklarınızın nasibidir,” buyurdular.

(14) Yine Veled hazretleri şöyle hikâyeye ettiler ki: Bir gün babamla birlikte Hüsameddin Çelebinin bağına gitmiştik. Dostlar, beni bir hayvana bindirtmişler. Ben, onların arkasından ağır ağır etrafı seyrederek gidiyordum. Birdenbire babamın, Tanrı’nın rahmetinin büyüklüğünden, bir deniz olup bu toprak âleminde ve bu topraktan yaratılmış mahlûkları arasında aktığını gördüm ve kendi kendime: “Böyle bir sultanı inkâr edenleri, böyle bir rahmet deryasından niçin yüz çeviriyorsunuz ve ona niçin itiraz ediyorsunuz diye keskin kılıçla parça parça eder, etlerini köpeklerle dağıtırdım,” dedim. Babam bana dönerek: “Bahaeddin, bu senin kibir ve azametinin de yükseklik belâsından ötürüdür, çünkü sen hayvana binmişsin, dostlar da yaya yürüyorlar. Şüphesiz bu yüksekliğin uğursuzluğundan aşağıda bulunanlara saldırıyorsun. Senin, inkâr edenler, kibirli insanlar ve itikat edenlerle ne işin var?” dedi ve şu beyti okudu:

**Öküz gelmiş, eşek gitmiş, bize ne. İşte vakit hoş-
tur. Vazgeç kavgadan.**

Bunun üzerine ben, hemen attan inip Mevlânâ’nın ayaklarına kapanarak tövbeler ettim. Mevlânâ da bana: “Senin, inkâr edenleri kötü bir şekilde anman hoşuma gitmiyor. Çünkü bunların hepsi (Tanrı’nın) iradetine tâbidirler. Bu huyun, onlardan giderilmesi ve Tanrı’nın faziletiyle, onların senin istediğin gibi olmaları umulur,” buyurdu.

(15) Yine arkadaşların uluları şöyle rivayet ettiler ki: Bir gün Mevlânâ hazretlerinin refakatinde Meram mescidi tarafına gitmiştik. Büyük bir semâ oldu. Bahara dair terci’in yedi bendini o günü okudu.

Şiir:

**Gel yine şahlar şahı canlar doğanını, çağırıyor,
gel, çoban sürüyü sahraya sürüyor ilâh**

Ondan sonra Sultan Veled: “Suphanallah! Bu Konya şehrinin ne güzel manzarası var. Zira onun manzarasından rahmet nurları ışıltıyor,” dedi. Mevlânâ da: “Evet, vallahi bizim Konya çok mesut ve mübarek bir şehirdir. Müritlerin huzurunda onu sana bağışladım,” buyurdu. Veled hazretleri baş koyup babasının ayaklarını öptü. Bunun üzerine Mevlânâ: “Bahaeddin, bizim mübarek türbemiz, büyük Mevlânâ Bahaeddin Veled’in kemikleri, çocuklarımız, bizden sonra gelenler, muhiplerimiz ve arkadaşlarımız bu şehirde bulundukça, bu ülke zeval bulmayacak ve bu ülkeye yabancının atının ayağı basmayacak, bu kavmin üzerine düşmanın kılıcı çekilmeyecek ve düşman kan dökmeyecek ve tamamiyle harap olmayacak, boş da kalmıyacaktır ve daima şehrin halkı mübarek Türbenin haremünde emin ve mesut olacaklar. Zamanın fetretlerinden gece ve gündüzün değişmelerinden sâlim kalacaklardır,” buyurdu.

(16) Yine arkadaşların kerimelerinden nakledilmiş ki: Bir gün Sultan Veled hazretleri, medresenin damını sıvatomak için rum rençberler tutmuştu. Bunlar orada harç yapmakla meşgul oldukları sırada, Sultan Veled de damın üzerinde ne yapıyorlar diye onların çalışmasına bakıyordu. Rençberlerden biri damın üzerinden birinin baktığını anlayınca, “Adamakıllı çalışınız, Mevlânâ bize bakıyor,” dedi. Onlar da birbirlerini teşvik edip tam bir gayretle çalıştılar ve meharet gösterdiler. Sultan Veled onların bu hareketinden çok hoşlandı ve o günü, anlatılmıyacak derecede mâna ve bilgiler saçtı. Sonra bu ustalara ve amelelere yemekler verdi, gümüş para dağıttı ve: “İhsan, senin Tanrı’ya onu görüyorsun gibi ibadet etmekliğindir, çünkü sen onu görmüyorsan da o seni görüyor,” hadisinin mânasını açıklayıp: “Samimî âşık bir kulun, bütün hallerinde kendi işini Tanrı’nın gözetlediğini bildiği ve buna kalbden inandığı vakit, Tanrı’nın sonsuz özel inayetine mazhar olmak, ebedî hidayetle şerefle-

mek, ebedî bir yeterlikle nurlanmak için neler yapması ve nasıl çalışıp bir gayret göstermesi lâzım geldiğini gör,” dedi.

(17) Y i n e bir gün Sultan Veled buyurdu ki: Bir gün büyüklerden bir cemaat babama gelmişti. Babam da bilgiler saçmakta hararetlenmişti. Bana: “Bahaeddin, eğer daima Cennette olmak istersen, herkesle dost ol, hiç kimsenin kinini yüreğinde tutma,” dedi ve şu rubaiyi okudu:

**Fazla bir şey isteme ve hiç kimseden de fazla olma! Merhem ve mum gibi ol, iğne gibi olma.
“Eğer hiçbir kimseden sana fenalık gelmesini istemezsen fena söyleyici, fena öğretici, fena düşünceli olma.**

Çünkü, bir adamı dostlukla anarsan daima sevinç içinde olursun. İşte o sevinç Cennetin ta kendisidir. Eğer bir kimseyi düşmanlıkla anarsan daima üzüntü içinde olursun. İşte bu gam da Cehennemnin ta kendisidir. Dostları andığın vakit içinin bahçesi, çiçeklenir, gül ve fesliyenlerle dolar. Düşmanları andığın vakit, için, dikenler ve yılanlarla dolar, canın sıkılır, içine bir pejmürdelik gelir. Bütün peygamberler ve veliler (Selâm onların üzerine olsun) böyle yaptılar, içlerindeki bu karakteri dışarı vurdular. Halk onların bu güzel huyuna mağlûp olup tutuldu. Hepsî iradet getirip onların ümmeti ve müridi oldular.

(18) Y i n e Mevlânâ'nın ilk zuhurunda ona mürit olan ve daima garip alâmetler ve gayba ait işaretler gören dostların hasları (Tanrı onları özel mağfiretiyle özellendirsin) şöyle rivayet ettiler: Bir gün Mevlânâ hazretleri mübarek medresenin sofasında oturmuştu. Bütün has arkadaşlar da bu değerli özel mecliste hazır dılar. Sultan Veled hazretleri, Mevlânâ'nın sağ, kardeşi Alâeddin de sol tarafında bulunuyordu. Bunların ikisi de gençlik çağında idi. Birdenbire gayb âleminden yeşiller giymiş iki şahıs geldi. Mevlânâ'ya selâm verdiler. Mevlânâ ayağa kalktı. Bu iki şahıs, hiç durmadan Sultan Veled'in elinden tutarak alıp götürdüler. Bir müddet sonra tekrar geldi ve Sultan Velede de beraberinde getirip: “Bu genç, Baba Veled'in (Tanrı onun sırrını kutlasın) nesli-

nin (devamı) için insanlara lâzımdır,” dediler. Sonra Alâeddin’i alıp gittiler. Mevlânâ hazretleri hiçbir şey söylemedi. Dostlar hep birden feryatlar koparıp bu halin nasıl olduğunu sordular. Mevlânâ: “Bahaeddin’i bizim neslimizin (devamı) için, bir müddet dünyada saklıyacaktı. Fakat Alâeddin’i çok tutmayacak, yakın zamanda götürecekler,” buyurdu ve hakikaten Mevlânâ Şems-i Tebrizî’nin vak’asında (fetretinde) yakalanıp öldü. Fakat Sultan Veled babasının ölümünden sonra temiz bir kalble birçok yıllar yaşadı. Üç cilt mesneviyat, bir cilt de divan vücuda getirdi. Bilgiler, hakikatler ve garip sırlarla dünyayı doldurdu. Hayli pis aptal, dünyanın ârifi ve bilgisine göre amel eden bilgin haline getirdi. Babasının bütün sözlerini nadir misaller ve eşi olmıyan teşbihlerle açıkladı. “Çocuk babasının sırrıdır” hadisi, Sultan Veled için varit olmuştur (Tanrı bu oğul ve babanın ruhunu kutlasın, onların lûtf ve ihsanını âşıkları üzerine döksün). Alâeddin’in de çocukları olmakla beraber, onlarda bu mâna, bu nur yoktu. Tanrı: “Fazilet ve ihsan Tanrı’nın elindedir, onu dilediğine verir” (K., III, 66; LVII, 29) âyetini, ayırt etmek duygusuna sahip olan âşıkların, inayet sahibinin (Tanrı’nın) hidayetini görüp ayırt etmeleri için buyurmuştur. Nitekim buyurmuşlardır:

Şiir:

**Ben, gönlümü, cana ve cemalini görmek cihana
bedel olan kimseye veririm.**

**Ben, olur olmaz kimseye gönlümü vermem. Bir
işte fayda zararı karşılayacak kadar olmalıdır.**

İnci ile çakıl taşları, sihirle Musa’nın asâsı arasında ne kadar fark var! Aklî olana bu kadar yeter.

(19) Yine Sultan Veled’den nakle edilmiştir ki: Bir gün Sultan Veled, vaaz ve bilgiler (maarif) sırasında buyurdu ki: “Küçüklüğümde, benden iki defa küçük günah sâdır oldu. Hemen Tanrı’dan af diledim.

Bir gün babam semâda idi. O günü çok ateşli ve heyecanlıydı. Birdenbire yanıma gelerek yakamdan tuttu. Şahadet

parmağı ile işaret ederek: ‘Bahaeddin,’ dedi ve üç defa ‘hâ! hü! hâ!’ etti. Bundan sonra: şöyle dedi. Sen bilirsin? Şimdi ey benim dostlarım, ayağınızı takva esasının yolundan ayırmayınız, birbirinizin ikram ve izzet eteğini elinizden bırakmayınız ve daima edebli ve terbiyeli olunuz, inkâr tırnağı ile doğruluk yüzünüzü tırnalamayınız; çünkü bir hırsız bir ulu kişinin şefaatiyle darağacından indirip serbest bırakılırsa da evin idarecisi ve sultanın haznedarı yapmazlar ve o, padişah hazretlerinin emîni olamaz.

Şiir:

Ey ilâhi Emineddin! Her taç ve liva senin emanın sayesinde elde edilmiştir. Hırsız affolunsa ve canını kurtarsa da, padişahın veziri ve hazinesinin emîni olamaz.

Affolunur, fakat o takvasıyla yüzü ak bir kul olmak ümidi nerede?⁶³

Akıllıya işaret kâfidir. Bunu bilginlerden başka kimse akletmez.

(20) Yine Sultan Veled hazretleri rivâyet etti ki: Bir gün babam hazretleri, bana: “Bahaeddin! Bir gün benim nurum maddi âlemde parladı. Âlemin bütün ufuklarını öyle kapladı güneş onun arasında bir zerre kadar bile görünmez oldu.

Şiir:

Güneş senin yüzüne zerre kadar benzemez. Bu, herkese güneş gibi görünen apaçık (bir hakikat) tır.

Ben, bu hal içinde Tanrı’ya: ‘Kendimi Bahaeddin’e göstereyim’ dedim. Aziz olan Tanrı’dan: ‘Daha vakti değildir,’ diye bir hitap geldi. Şimdi sen kendinde hoşluk bulunduğunu ve hoş vakitliliğin sana elverip konakladığını ve bundan hoş hal olduğunu gördüğün vakit, bu hoşluğun ben olduğumu bil,” buyurdu.

Şiir:

**Fakat, sen bizi ararsan, neşe ve sevinç tarafında
ara, çünkü biz, neşe ve sevinç âleminin güzel şeh-
rinin sakinlerindensiz.**

(21) H i k â y e : Yine yakîn hazinesinin eminleri olan emin dostlar (Tanrı hepsinden razı olsun) şöyle r i v a y e t ettiler: Sultan Veled hazretleri, ölüm döşeğinde bulunan Çelebi Hüsameddin'i (Tanrı onun kabrinin nuru ile bizi nurlandırсын) iyadete gelmişti. Çok ağlayıp sızladı. Teessüfler etti ve ona: "Siz göçtükten sonra benim canımın munisi kim olacak? Kimle oturup kalkacağım? Ruhumun gıdasını kimden alacağım? Kalbimin sırrını kime dökeceğim? Kimle arkadaşlık edeceğim? Bu can eritici ve dünyayı yakan ayrılıktan sonra benim dert ortağım kim olacak?" buyurdu ve mübarek gözlelerinden kanlı yaşlar akıtıp rikkatler gösterdi. Nihayet bütün dostlar da göz yaşları yağmuruna garkoldular.

Şiir:

**Bir kimse de lâzundur ki başkalarının üzerine ağ-
hyabilsin.**

Bunun üzerine Çelebi hazretleri yatağından kalktı. Sultan Veled'e yaslanıp bir müddet oturdu ve ona: "Canım, nurum, sakın gam yeme, gam ve kedere hiçbir suretle yol verme! Ölümünden sonra karşılaşp da âciz kaldığın her işte ve zorlukta, bu müşküllerin halledilmesi ve düğümlerin çözülmesi için başka bir şekil içinde senin yanına gelip kendimi sana arzeder, nurlu bir beden içinde şekil bağlar ve türlü nurlarla görünürüm. Sen hiç kimseye muhtaç olmazsın. Nitekim *Horasan ülkesinde bir dere kenarında Büyük Mevlânâ'ya yeşil bir nur görünmüş ve onun bütün müşkülleri bununla hallolmuştur. İrşat etmek yolunda, senin önüne çıkan her şeklin hakikatte ben olduğumu, ondan başkası ve başkasına ait de olmadığını bil. Her vakit rüyana girerim ve sen bütün din ve dünyaya ait maksatlarını benimle bulursun,*" dedi. Bu rüya hikâyesini Sultan Veled *İbtidâ-nâme* adlı mesnevisinde yaz-

mıdır. Bu hikâyeyi orada ararsan bulursun. Tanrı daha iyi bilir.

(22) Yine kerim arkadaşlar şöyle hikâyeye ettiler ki: Bir gün bir ulu kişi, Sultan Veled'den: "Tanrı kendi kulu ile hiç konuşur mu?" diye sordu. Bunu soran adam, içinden birçok defa: "Sultan Veled'e acaba ne sunsam, altın mı versem, yoksa Şaş-ı Hindî sarığını mı önüne koysam?" diye tereddütler geçiriyordu. Sultan Veled, hemen: "Evet, Tanrı söylüyor," buyurdu. O adam: "O halde nasıl söylüyor?" dedi. Sultan Veled: "Belh'de bir vaiz vardı. Velilerden ve Tanrı'nın has kullarındandı. Onun çok âşıkları ve sevenleri vardı. O, دائما vaaz esnasında cemaate, 'Tanrı ne zamandan beridir sizinle konuşuyor, siz hiç işitmiyorsunuz. Bu iş, itaat eden kullara yakışmaz,' dedi ve şu şiiri okudu:

Sen bir taraftan Tanrı'ya isyan ediyor, bir taraftan da onu sevdiğini gösteriyorsun, bu olmayacak ve garip bir iştir. Eğer sevgin doğru olsaydı, ona itaat ederdim. Çünkü seven, sevdiğine itaat eder.

Ve sonra bu vaiz: 'Tanrı'nın sözünü işitmek ve onun emrine itaat etmek lâzımdır,' dedi. Birdenbire bir derviş ayağa kalkıp bir sarık istedi. Mescidin köşesinde bir efendi oturmuştu. İçinden üç defa ona sarığı vermek istedi, fakat vermedi. O efendi, bu tereddütler içerisinde ayağa kalktı ve vaize: 'Mevlânâ, (Tanrı sana rahmet etsin), Mademki Tanrı söz söyler, o halde buyur da o meydana çıksın,' dedi. Vâiz: 'Tanrı bir sarık için üç defadan fazla söz söylemez,' dedi. Bunun üzerine o efendi, feryatlar koparıp vâizin ayaklarına kapandı ve üstünde giyecek ne varsa dervişe verip vâizin müridi oldu. Ey din ulusu! Şimdi sen de Tanrı'nın sözünü dinle, hem sarığı, hem de altını ver. Sen Tanrı'nın sözünü dinlersen, Tanrı da senin her dediğini dinler ve her ne istersen sana verir. Onda ne ararsan bulursun," buyurdu. Bunun üzerine bu samimî ulu kişi, can ve gönülden hemen mürit ve kul oldu. İşte bu hazretin (yani Sultan Veled'in) kerametlerine son yoktur. Bu bir parça su, o büyük denizin büyüklüğünü göstermeye yeter. Az çoğa delâlet eder. Bir avuç buğday büyük bir harmanın ne ol-

duğunu gösterir. Eğer onun derecelerinin menkıbelerinin hepsi anlatılsa, şerhlere sığmaz, söz biter, kalemler körleşir.

(23) Yine Sultan Veled, bir gece, dostlar arasında şöyle anlattı: Ben sakalı yeni bitmiş bir çocuktum. Yazı yazmaya da yeni başlamıştım. Bir gün babamla birlikte Meydan Mezarlığı'nda dolaşıyorduk. Babam: “Bahaeddin, bunların çoğu bed gözle ölmüşlerdir. Çünkü onlar, kendilerini ve kendi fikirlerini beğenen ve kendilerini süsliyen insanlardı. Bunun için fena gözün darbelerine mâruz kalıp öldüler ve hemen eridiler. İnsana kendini beğenen gözden daha çok öldürücü göz yoktur,” buyurdu ve nitekim demiştir:

Şiir:

Sen tavusun kanadına değil, ayağına bak da fena nazar, pususundan çıkmasın. Fena gözlerin (tesirinden) dağ bile kayar. Peygamber'den “Seni kaydırırlar” (K., LXVIII, 51) âyetini oku ve bu hakikati bil.⁶⁴

«Peygambere (selâm üzerine olsun) de, Kureyşin ileri gelenlerinin fena gözlerinden ve diğer lânetlenmişlerin fena nazarlarından çok zahmet gelmişti. Çünkü onun büyüklük ve mucizeleri haddi geçmiş, kemale ermiş ve (düşmanlarını) yenmişti. O kötü nazarlı kapkara kalbliler, kin ve düşmanlıklarından onun yüzünü görmeğe takat getiremiyorlar ve şeker gibi olan sözlerini dinlemekten lezzet almıyorlardı. Ben de kötü nazarlardan darbe yedim,” buyurdu.

Şiir:

Ben de kötü gözlerden zehirler (içtim) ve ruh yıpratın yaralar yedim.

Sultan Veled: “(Babamın bu sözü üzerine) ağlıyarak ayaklarına kapandım, ve ondan: ‘Acaba bana da bu kötü nazarlar degecek mi?’ diye sordum,,” dedi. “Babam, ‘Hayır, çünkü senin bostanına eşek kafası koymuşlardır. Sen hoş yaşar ve hoş ölürsün, diken için gül ağacını kesmemişler. Her ne kadar büyük velilerin diken gibi huyları varsa da bunları onların

başına vurmazlar; çünkü o diken, onun gül bahçesi gibi olan kubbelerinin dikenidir ve o da o kubbenin altında gizlidir' buyurdu."

Şiir:

Ey kardeş! Sen şahit ol, biz o gülün dikeniyiz. Bu cins diken olmak utanılacak bir şey değil, övünülecek bir şeydir.

Bir bitkinin sapını da bitkinin iyiliği ve çok yaşaması için bitki ile bir tutarlar.

Şiir:

Eğer yüz hayatla birlikte bir tane ayıp olursa, Bu ayıbı, bitkinin çöpü gibi kabul ederler ve bunun her ikisini de terazide bir tutarlar. Çünkü her ikisinin cisim ve can gibi birlikte olması hoştur.⁶⁵

(24) Hikâye: Yine ediblerin sultanı Fahreddin-i Divdest (Tanrı rahmet etsin) rivayet etti ki: Müineddin Pervâne, Kayseri'de büyük bir medrese yapmıştı. Son gelen bilginlerin en faziletlisi olan Kutbeddin-i Şirazî'yi (Tanrı rahmet etsin) buraya müderris yapmak istedi. Dünyanın her tarafına haberciler gönderdi. Rum ülkesinin bütün ulularını çağırıldılar. Alemmeddin Kayseri de (Toprağı iyi olsun), kendi naibleri ile birlikte, bu toplantıya şeref vermesi ve Kutbeddin'le mülâkat yapması için, Sultan Veled'i davet etmeye gönderdi. Kutbeddin'i posta oturtma gününde, bütün bilginler, faziletli kişiler, şeyhler, hakîmler toplanmıştı. Sultan Veled de baş köşeye oturmuştu. Sultan Veled, o kadar mâna ve hakikatler söyledi ki herkes hayran kaldı. Hiç kimsenin bu sözler hususunda "nasıl?" ve "niçin?" diye sormaya mecali kalmadı. Sultan Veled bir müddet sonra, Kutbeddin'e: "Bundan sonra sıra sizindir," diye işaret etti. Umumî dersten sonra, tarif edilemez bir özel semâ yaptılar. Mecliste bulunan ulular, Pervâne'den, Sultan Veled'in va'zetmesi için ricada bulundular. Sultan Veled, birkaç defa özürler diledi ve: "Bundan böyle, bizim sözlerimiz kürsüden söylenen sözlerden değildir. Halkın akılları,

o hakikatlerin inceliklerine erişmezler. Bu mânâlar, onların aklını fikrini harabederler. Zâhirî bilginlerin, aşağı tabakanın anlaması için söyledikleri sözler ve deldikleri nadide inciler her bilginin malûmudur. Bütün din bilginleri onları kitaplarından öğrenirler,” buyurdu. Fakat orada hazır olanlar tam bir samimiyetle ısrarda bulunup yalvardılar. O da nihayet cuma günü minbere çıktı. Mübarek sarığını eğri koyup oturdu. Tatlı sesli hâfızlar âyetler okudu, güzel sesli mukriler kavâri’i tamamladılar. Veled hazretleri de son derecede belîğ bir hutbe de bulundu ve dua edip: “Şeyhim, imanım, kıblem, kuvvetim, seyyidim, senedim, mutemedim, cesedimde ruhumun mekânı, bu günümün ve yarının zahiresi, hakikati arıyanların olgunlarının sultanı, hak yolunun erleri arasında Tanrı’nın sırrı, mevlâm ve me’vam babam, Hakkın ve dinin celâli (Celâled-din),” der demez halk arasında bir çığlık ve kıyamettir koptu. Âşıkların feryadından yüce meclis meleklerinin coşuşu durdu. Pervâne, üzerinde bulunan elbiseleri parça parça etti. Mevlânâ Kutbeddin-i Şirazî sarığını söküp yere attı. Mecliste bulunan bütün halk kalkıp başlarını açtılar. Kadınların ve erkeklerin gözlerinden sel gibi yaşlar aktı. Artık va’za imkân kalmadı. Vaaz toplantısı bir semâ toplantısına döndü. Sultan Veled, sarığını doğrulttu, dua edip aşağı indi. Pervâne, elini öptükten sonra: “Bahaeddin hazretleri hiçbir söz söylemese, açıklamaya, anlatmaya girişmese de, onun Mevlânâ’nın sevgili oğlu, onun sırrının çocuğu ve Sıddık-ı Ekber’in tertemiz neslinin özü olması yine keramet sayılmaya yeter. Bütün nasihat ve öğütlerin (mevaiz) esası, onları sevmektir; bütün taetlerin hü-lâsası, dervişler hakkındaki gerçek itikadımızdır. O mübarek hanedana saygı göstermek, bütün mümin erkek ve kadınlara vâcib olan şeyler cümlesindendir. Bu kanatları yanıms miskin Pervâne’nin, o sultanın inayetinden mahrum kalmaması ve onun merhametine, inayetine ulaşmışlardan olması umulur,” dedi.

Kıskaç şeyhler, Pervâne’nin yanında: “Bugün Mevlânâ Bahaeddin’i büyük bir dehşet kapladı. Gerektiği gibi konuşmadı,” diye Sultan Veled’in arkasında aleyhinde bulundular. Ulu şeyhlerden ve takva sahibi Tanrı yolunun yolcularından

ilâhî fakir şeyh Muhammed-i Selmastî buna itiraz edip: “Bu, şeyhlerin anladığı gibi değildir. Çünkü Sultan Veled önce çok özürler diledi: ‘Bizim sözümüz o minberden söylenen sözlerden değildir. Bizim sırlarımız kitap ilimlerine sığmaz,’ dedi. Siz sarığını eğri koyduğu vakit dünyanın birbirine girdiğini ve halktan bir kıyamet koptuğunu; bütün insanların yüzlerini bu dünyadan öteki dünyaya çevirdiklerini, feryat ve figan başgösterdiğini, mübarek sarığını doğrulttuğu vakit, mescidin cemaatinin hep birden sustuğunu görmediniz mi? Bu kerâmet, dünyada bulunanlar için kâfidir,” dedi. Bunun üzerine hepsi sustular.

(25) Y i n e bu cemâatten bir kişi Pervâne’den: “Mevlânâ hazretleri, son derece riyazetten sarı benizli idi. Sultan Veled ise, son derecede kırmızı yüzlüdür. (Bunun sebebi nedir?),” diye sorar. Şeyh Muhammed ona: “Mevlânâ hazretleri, ezellerin ezeliinden hakkın celâlinin güzel yüzünün âşıkı idi. Âşıklar, daima sarı benizli olurlar. Veled hazretleri ise, anadan doğma mâşuktur. Mâşukların da daima renkleri kırmızı ve dudakları da aynen yemen akiki renginde olur,” dedi. Şeyh Muhammed, o meclisten kalkıp Sultan Veled’in ziyaretine geldi. Sultan Veled, son derecede iltifatta bulunup onu öptü ve ona: “Âferin! Şeyh Muhammed, çok güzel ve doğru söyledin, çok iyi söyledin, kendine yakışan sözü söyledin. Söylediğin gibidir,” dedi. Pervâne hazretleri, güzel elbiseler, kıymetli kâtırlar sunup bütün dostlara hediyeler verdi ve türlü türlü hizmetlerde bulundu. O gün Rum’un bilginlerine, şeyhlerine ve fütüvvetdarlarına dört yüz at, kâtır ve birçok elbiseler hediye etti. Hepsî tam bir sevinç içinde dönüp yerlerine gittiler. (Pervâne’nin temiz ruhuna yüz binlerce rahmet olsun! Ey Âlemlerin rabbi âmin!)

Şiir:

**Mutlu Feridun, ne melekti, ne de toprağı misk
gibi amberle yoğurulmuştur. O, bu makamı adalet
ve ihsan ile buldu. Adalet ve ihsanda bulunursan,
sen de bir Feridunsun.**

Bu ulu derviş Şeyh Muhammed-i Selmaî, Karahisar'da Demirlu'da gömülüdür.

(26) Yine adı geçen Mevlânâ Fahreddin'den nakl olunanur ki: Sultan Veled buyurdu ki: Gençliğimde tesadüfen birkaç gün babamın yüzünü görmemiştim. Şevk ve hasretim son dereceyi bulmuştu. O sırada birdenbire babam beni arattı. Yanına girip baş koydum. Babam son derecedeki istiğrakından, ateşli ateşli bana baktı. Öyle ki ben ve babam kendimizden geçtik. İkinci defa tekrar bana büyük bir nazarla baktı. Tekrar kendimizden geçtik. Bir müddet sonra üçüncü defa olarak rahmet nazariyle bana öyle baktı ki ben kendimi tamamiyle mahv ve yok olmuş gördüm. Kendime geldiğim vakit, o: "Ben, ilk defa Bahaeddin'e baktığım vakit, onda hiçbir varlıkta olmıyan bir cemal ve hal gördüm. İkinci sefer bakınca başında bir taç gördüm. Güzellikte Süleyman'a dönmüştü. Üçüncü defasında ise kulağına zarif ve kıymetli bir küpenin asılı olduğunu gördüm," buyurdu.

Sultan Veled buyurdu ki: Babamın bu şanlı şerefli nazarının ne olduğu şu anda bana malûnı ve aydın oldu: Onun bende gördüğü yüz güzelliğinin ve olgunluğun hakikati. onun bana bağışladığı sırlar ve marifetlerdir. Başımda gördüğü o padişahlara yaraşır taç, benim başıma saldı inavetinin gölgesidir. Kulağımda asılı gördüğü incilerden yapılmış o küpe de, benden vücuda gelen Celâleddin Arif'imizin sırrıdır. Tanrı'ya hamd ve minnet olsun ki, onun herkese ulaşan inayetinden içimde bir marifet deryası, başımda ululuk tacı ve Ârif gibi gönül alan bir çocuğum vardır. Benim bütün zâhir ve bâtınımdaki bilgiler, o din sultanının bereketindendir. Nitekim o da buyurmuştur.

Şiir:

Veled'e, babasının verdiği ilim ve velâyetten başka, ilim ve velâyet yoktur.

(27) Yine meşhur bir haberdur; tarihçilerin dillerinde dolaşır: Sultan Veled hazretleri (Tanrı onun zikrini yüceltsin), cisimler âleminin merkezinden ruhlar âlemine göçtüğü vakit yedi gün yedi gece durmadan yer sallandı. Arkadaşlar, ağıh-

yorlardı. Buyurdular ki: Keskin kılıç kınımdan sıyrılmadan asla kesmez. Şimdi de siz, bizim kılıf gibi olan vücudumuzun harabolmasından gam yemeyiniz. Çünkü biz, her ne kadar gözü perdelilerden gizli kalırsak da, aslında mânevi dostlarımızın yanında hazırız. Sizi seyretmek ve sizin hal ve hareketlerinizi idare etmekten geri durmayız. Asılın (mâna) suretle ilgisi, kıyamete kadar kesilmez. Suret, daima, mânevi bekanın, nite-lik ve nicelikten münezzeh olan bir elbisesidir.

Şiir:

**Ben, sureti atıp padişahlar padişahının yanına
gitmek istiyorum. Onun hararetiyle nurlanmışım
ve onun eliyle suret bağlamışım. Ey kardeş! Ben
gittiğim vakit sakın benim için yok oldu deme, her
ne kadar senden gizli isem de, ruhların safında ha-
zırım.**

(28) H i k â y e : Yine âriflerin sultanı, Çelebi Ârif hazretleri (Tanrı onun lâtifcisini kutlasın), şöyle nakletti ki: Bir gün babam Sultan Veled hazretleri, son derece hastalanmış yatağa düşmüştü. Bütün dostlar onun hayatından ümidi kesmişlerdi. Annem Fatma Hatun (Tanrı ondan ve onun babasından razı olsun), bir gece babamın baş ucunda, başını önüne eğip oturmuş için için inliyordu. Babam birdenbire gözlerini açıp: “Fatma Hatun (hakkını) bana helâl et ve üzülme, ben gidiyorum. Göçmek zamanıdır,” dedi. Annem: “Hayır, hayır, göçmek sizden uzak olsun. Siz gitmiyecek ve çok iyi olacaksınız ve bundan sonra iyi hayat geçireceksiniz. Ben sizden önce öleceğim ve siz mübarek elinizle beni mezara koyacaksınız. Üzülmeyiniz ve mübarek gönlünüzü de hoş tutunuz,” dedi. Babam hazretleri ise: “Mutlaka öleceğim,” diye ısrar ediyordu. Annem: “Hayır, vallahi ölmiyeceksin. Belki de iki kadın daha alacaksın. Onların birinden sevgili bir oğlun, diğ-gerinden de iki güzel çocuğun olacak. İşte yakîn göziyle, her üç çocuğun senin etrafında oynıyarak ve ‘baba, baba’ diyerek koşuştuklarını ve cilveler yaptıklarını görüyorum,” dedi. Fakat babam, bunu uzak görüyordu. Yedi gün sonra babam tama-

men iyileşti. Bunun üzerinden bir yıl geçince de Nusret Hatundan Çelebi Abid dünyaya geldi. Sünbüle Hatundan da Emir Zahid ve Sultan Vacid dünyaya geldi. Böylece annemin bu yurduğu oldu.

(29) H i k â y e : Yine nakledilmiştir ki: Gazan han zamanında (Tanrı rahmet etsin), Abişga Noyin, Rum ülkelerinin hükümdarlığına tâyin edilmişti. Halkı son derece gözetmiş ve her tarafta adalet göstermişti. Ona, Köse Peygamber diyorlardı: Temkin sahibi, müslüman, kerim mizaclı ve itikadı temiz bir kişiydi. Bir gün, Sultan Veled hazretlerini ziyarete gelmişti. Dostlar **Kur'an** okudukları ve sırları tilâvet ettikleri vakit, Veled hazretleri de mâna ve hakikatlerle meşguldü. Arkadaşlar, feryatlar koparıp aferinlerde bulunuyorlardı. Abişga: “Mânalar saçıp tefsirlerde bulunan sizsiniz. Bu cemaat niçin bağırıp çağırıyor, feryat edip ağlıyor acaba ne görüyorlar da böyle oluyorlar?” diye sordu. Bunun üzerine babam: “Sana, şimdi zamanın padişahından bir haberci (Kasıd) gelse ve büyük hanın, senin hakkında inayeti olduğunu ve sana suyum-gamişide bulunduğunu müjdelese, sen sevincinden memnun olmaz, şükürler etmez ve şükranlarda bulunmaz mısın? Tıpkı bunun gibi Peygamberler ve veliler de (Selâm onların üzerine olsun), Tanrı'nın kelâmına tercüman oluyor ve onun nurlarla dolu olan sırlarını açıklıyorlar ve âşıklara: ‘Yüce Tanrı, sizi istemedi ve sevmededir; kendi Cennetini, hurilerini, köşklerini size vermek ve yüzünü göstermek için sizi rahmetle dolu olan kendi tarafına çağırıyor,’ diye müjdelerse, âşıklar da, kıskanç şeytanın ordusunun hezimete uğraması ve meleklerin dostlarının sevinmesi için, sevinçlerinden elbette şükürler eder ve bunu canlarına minnet bilir, yerlere kapanıp feryatlarda bulunurlar; çünkü insan cinde olmayarak yalnız iki halde bağırıp feryat eder: Biri, Allah göstermesin taziyet, diğeri de tebrik vaktinde. Şimdi bizim âşıkların naraları da, son derece sevinçlerinden ve müjdelendiklerindendir. Bunun gibi, meselâ birisi kâfir ve diğeri de müslüman olan iki büyük ordu birbiri ile karşılaştıkları vakit, seslerinin heybetinden kâfirlerin kalblerine korku girip de mağlûp olmaları için müslümanlar daima selâvat ve tekbir getirip hücumlarda bulunmazlar mı?

Nitekim şeytanın vesveselerinin ve nefsin meşgalelerinin ordusu da sık sık, huzurlarını ve tаетlerini yağma etmek için muhlis müritlerin kalblerine hücum eder. Müritler, can şeyhlerinin sözünü, can ve gönülden işittikleri vakit onların canlarında o açıklamadan bir nur ve açıklık doğar ve o halde kendilerini, tardedenden ve Tanrı'nın rahmetinden uzaklaştırılmış şeytanı da kovulmuş görür, heyecanlarından feryatlar eder, memnuniyet ve gönül hoşlukları gösterirler, şenlikler yaparlar, Tanrı'ya olan şükür secdesini yerine getirirler," dedi. Bunun üzerine Abişga, derhal baş koyup mürit oldu ve şükrünü ifade için de bin dinar bağışta bulundu.

(30) Yine kutsal medrese arkadaşlarından (Ey Tanrım onların ruhlarını kutla) nakledilmiştir ki: Konya hükümdarı, çok itibarlı Hoca Sadreddin-i Balıfızunî'nin (veya Malıfızunî) oğlu, değerli sadr-i âli Muhammed bey, bir gün birinden incinmişti. Onu cezalandırmalarını emretti. O biçare, can korkusu ile Sultan Veled'in evine sığınıp gizlendi. Adı geçen Muhammed bey de, ne yapacağını bilmediğinden, akılsızlığından ve makamının verdiği gururdan ötürü kılıcı çekip o adamın arkasından koşarak Sultan Veled hazretlerinin haremine girdi. Onlara karşı olan terbiye ve saygıyı gözetmiyerek o zavallı adamı saçlarından tutup dışarı çıkardı. Veled hazretleri susup hiçbir şey söylemedi. Fakat Muhammed bey, Tanrı'nın Kun fe yekûn (ol de olur) kudretiyle Tanrı erlerinin gazabına uğradı ve on gün içinde o haneden ve soydan hiçbir kimse kalmadı. Erkek ve kadınlarının hepsi âni bir ölümle ölüp gittiler. O kadar ki evlerinde bir kedi bile kalmadı. Nihayet onların bu hali insanlara ibret oldu. Onların helâk ve felâketleri söylenip yazıldı. Onun edepsizliğinin uğursuzluğu, onların hanumanını yok etti.

Şiir:

**Ey habersiz olan kimse! Tanrı erlerinin önüne
ayağını küstahça basma; yoksa başın gider.
Bu elmas gibi sert olan kılıcın yanına kalkansız
gelme, çünkü bu kılıcın pervası yoktur.⁶⁶**

O cematten, yalnız sadık ve samimî mürit olan Müined-

din Bekdere kurtuldu. Veled hazretleri, sık sık eseflenir ve: “Ey Yüce Tanrı! Veliler hanedanı hakkında edepsizlik ve küstahlık etmek ne uğursuz bir haldir. Bu gibi edepsizlerin uğursuzluğundan ne şehirler ve dünyalar harabolmuştur,” derdi.

(31) Yine nakledilmiştir ki: Yeryüzünde Tanrı'nın veliyesi olan Kırmana Hatun (Tanrı ondan razı olsun), Sultan Veled'in süt anası idi. Garip kerametleriyle şöhret bulmuştu. Mevlânâ hazretleri, Veled ve Alâeddin'i dinî ilimleri tahsil etmek üzere Şam'a gönderdiği ve bunun üzerinden de uzun bir müddet geçtiği sıralarda, bir gün, Kırmana Hatun yalnız oturmuş havuç ve şalgam temizliyor ve Bahâeddin'le Alâeddin'in ayrılık acısıyla inliyor, onların vasıflarını sayıyordu. O anda iki meleğin geldiğini ve kendisini Tanrı'nın huzuruna çağırdıklarını gördü. O: “İşim var gelemem, Bahâeddin'in ayrılık acısı ile meşgulüm,” dedi. Bu iki melek gidip tekrar geldi ve: “Muhakkak gelmen lâzımdır. Tanrı seni istiyor,” dediler. Onlar ısrar edince doğru kalbli fakir kadın: “Ey gözlerim! siz yine böyle ağlayınız ve ey dilim! inle; ey ellerim! ben Tanrı'nın huzuruna gidip gelinceye kadar işi bırakmayınız, her biriniz kendi işinizle meşgul olun,” dedi. Onlar buyurduğu gibi yaptılar. Öz olan ruh, Tanrı'ya gidip geldikten sonra uzuvlarını bıraktığı gibi buldu. Onları böyle bulunca sevincinden bedenini kucaklayıp dedi:

Şiir:

Yârin kokusunu her zaman kucağымda duyuyorum. Kendimi daima nasıl kucaklamıyayım?

(32) Yine Sultan Veled hazretleri: Mekkânsızlık âlemine göçme ve yönelme hakkında şu beyitleri buyuruyor, dostlar da ağlayıp sızlıyorlardı:

Tehlikeli sular vardır, her tarafa gitme; sakın, dikkat et de, her ırmağa girme.

Yine buyurdu.

Şiir:

Üzerinde iki nar bulunan bir göğüs! dedim. O,

**benim göğsümdür, dedi. Ben, ey put! Sanevber gi-
bi olan nedir? dedim. O, göğsümdür dedi.
Her gittiğin yere beni götürür müsün? dedim. Gö-
türürüm dedi. Göğsüme ne koyarsın? dedim. O da
göğsümü koyarım dedi.
Öldüğü gece de şu beyti söyledi:
Bu gece sevinç duyduğum ve kendi kendimden
azat olduğum gecedir.**

Bundan sonra öteki âleme göçtü. Tam yedi gün, birbiri arkasından onun kutsal türbesinin civarından ta göklere, Si-mak yıldızının tepesine kadar bir nur yükseldi. Yüksek ve alçak tabakadan herkes bunu gördü. Âşıkların imanı bir iken bin oldu. Basiret sahibi dostlar ve sır sahibi kardeşler, bunun, Çelebi Ârif hazretlerinin nuru olduğunu naklettiler. O kutlu tahta oturduğu vakit bu nur şekil bağladı ve dünyayı aydın-lattı. Çünkü o, yedi velinin nurunu beraber getirmişti.

(33) Sultan Veled hazretleri (Tanrı onun ruhunu kutla-sın ve onun fütuhatını âşıklar üzerine döksün), Hicretin 712 yılının Tanrı'nın kutlu ayı olan Receb'in onuncu Cumartesi günü bu dünyadan göçtü.

(34) Yine nakledilmiştir ki: Sultan Veled haz-retleri hayatta iken, bir büyüğün oğlu ölmüştü. Merhumun ana ve babası, guyendelerin hazır olmalarını, cenazenin önün-de gazeller okumalarını istediler, yalnız, inatçı Âhi Ahmed bunu menetti ve: "Bu şeriatte bid'attır, câiz değildir," diye guyendelerin bir şey okumalarına müsaade etmedi. Birdenbire Sultan Veled, gelip: "Bizim kavvallerimiz niçin bir şey oku-muyorlar? Ruhların ve Cennetin Rıdvan'ının biribirleriyle buluşmalarından dolayı sevinç göstermiyorlar?" dedi ve Âhi Ahmed'in elini sıkı sıkı yakalayıp "Âhi Ahmed, bu âdetin temelini pek büyük bir adam atmış ve bunu câiz görmüştür. Bu âdeti kaldırmak için ondan daha büyük bir adam lâzımdır. Bu, âşıklar arasından kıyamete kadar kalkmıyacaktır. Sen, neden kendine bu kadar zahmet veriyor, üzülüyor ve kendini velilerin kılıcına vuruyorsun?" dedi. Bunun üzerine o biçare, susup hiçbir şey söylemedi. Bu törende tasavvuf erbabı da ha-

zır bulunuyordu. Meseleyi şeyhü'l-islâm Sadreddin'e açtılar. O da: "Hak, Mevlânâ Bahaeddin tarafındadır. Onun buyurduğu gibidir. Bu tıpkı şuna benzer: Bir halife, bir âriften Cüneyd mi, yoksa Bayezid mi daha büyüktür? diye sordu. Ârif: 'Bu ikisinden daha büyük bir adam lâzımdır ki iki veli arasındaki büyüklüğü ve fazileti tâyin edebilsin dedi,' buyurdu." Velilerin güzel bidat'leri, peygamberlerin sünnetleri gibidir. Bunları kaldırmak mümkün değildir. Sultan Veled bu gencin cenazesinden döndükten sonra: "Âhi Ahmed'in bu kavgalardan kurtulması için ömründen yedi gün kalmıştır," dedi. Gerçekten onun dediği gibi oldu. Tanrı doğruyu herkesten daha iyi bilir.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Âriflerin sultanı, bilenlerin burhanı, keşif erbabının örneği abdal ve evtadın kutbu, hal padişahlarının padişahı, vuslat sahiplerinin hulâsası, hakkın ve dinin celâli Mevlânâ Feridun b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammedi-'l-Ârifini'l-Belhi (Tanrı onun ceddinin nuru ile bizi ebedileştirsın ve onun feyzi ile bizi kuvvetlendirsın)'nin menkıbeleri hakkındadır.

(1) Yine dostların mahremleri şöyle rivayet ettiler ki: Sultan Veled hazretlerinin gençliğinin ilk çağında Şeyh Selâhaddin'in kızı Fatma Hatundan (Tanrı onların ruhlarını rahatlandırınsın) birçok çocukları dünyaya gelmişti. Bunların çoğu aşağı yukarı altı aylık, on aylık ve bir senelik iken ölmüşlerdi. Bunların derdinden ve hasretinden mübarek yüreği çok elemliydi.

Derler ki: Sultan Veled bekâr iken, Mevlânâ hazretleri mâna âleminde, onun mübarek kulağına gayıp âlemine mahsus bir küpe takmıştı.

(2) Yine Sultan Veled hazretlerinden şöyle naklolu nmuştu r ki: Bir gece babam, eski âdeti veçhile, “Bunlar mı yoksa Tanrı'ya muti olup gecenin saatlerinde secde eder ve namazda oldukları halde...” (K., XXXIX, 9) âyeti gereğince teheccüt namazı kılmak için kalkmıştı. Ben de Ârifin annesi ile birlikte sedirin üzerinde uyuyordum. Birdenbire bende cinsî mukarenet arzusu uyandı. Maksat hâsıl ol-

duktan sonra, Babam yüzünü bana çevirerek: “Bahaeddin, orada ne kaybettin, ne arıyorsun? Yoksa Ârifi mi arıyorsun? Umarım ki ümidin boşa çıkmaz,” buyurdu. Bunun üzerine ben baş koydum. Babam da kalkıp gitti. İşte o gece, Fatma Hatun Ârifin cevherine hâmile kaldı (Tanrı ondan razı olsun).

(3) H i k â y e : Yine Kutupların makbulü ve o Seri'nin sırrını arıyan ve Mevlânâ'nın makbul müritlerinden olan Mevlânâ Siraceddin-i Tatarî (Tanrı derecesini yükseltsin) hikâye etti ki: Bir gün Mevlânâ beni yanına çağırıp: “Git, Fatma Hatun'a, selâmımı ilet ve tarafımdan ona: “Böyle şeyler yapma, çocuğunu koru; yoksa bizim neslimizden ar mı ediyorsun? Bu mekân merkezine, gurbet âleminden gelen bu lâmekân konuğu çok lâtif, şerif ve büyük bir candır. Seni korumaları için onu tam bir doğrulukla koru diye tembih et,” buyurdu.” Derler ki: Onun Veled hazretlerinden on iki, on üç çocuğu olmuş ve hepsi ölmüş seleflerine kavuşmuştu. Bu şefkatli anne de hayırlı bir halef için yanıp yakılıyordu. (Doğan çocukların kısa bir müddet sonra öleceklerinden korkarak) gebe kalınca, karnındaki çocuğu düşürmek için türlü ilâçlar içer ve gebe kadın için doğru olmıyan şiddetli hareketlerde bulunurdu. Bu gebeliğinde de, birkaç defa tesirli ilâçlar içmiş, fakat bu çocuğu düşürmek ona müyesser olmamıştı. Siraceddin hazretleri Fatma Hatuna, Ârif'in doğacağına dair Mevlânâ'nın işaretini müjdelediği vakit, Fatma Hatun sevincinden Ârif'i düşürmek fikrinden vazgeçti ve bu çocuğu karnında koruyup yetiştirmeye çalıştı. Ağır yemeklerden sakındı, kurbanlar kestti. İhtiyacı olanlara sadakalar dağıttı. Çelebi Ârif, 670 senesinin Zilkade ayının 8 inci salı günü ikindi namazından evvel mes'ut bir talihle mübarek bir saatte kıdem âleminden vücut sahrasına ayak bastı.

(4) Çelebi, Ârif, anne rahminden dünyaya gelip Muhammed'e ait yüzünün nuru ile her tarafı nurlandırdığı vakit, güzellik denizini henüz tuzlamamışlardı ki Mevlânâ koşarak tam bir ay gibi odaya girdi. Fatma Hatunun başına altın dinar (dinar-i zer) serptikten sonra yeni doğan çocuğu istedi, onu Fatma Hatunun elinden aldı, kendi mübarek gömleğine sardı

ve yenine koyup götürdü. Verilebilecek bütün nur feyizlerini, huzur sırrını, neşe bahşişini onun içersine üfledikten sonra gecenin ilk üçte birinde dönüp geldi ve çocuğu kadınlara teslim etti.

Derler ki: çocuğu, Kirâke Hatunun annesi Lâtife Hatuna teslim etti. Çocuğun gömleğinin ucuna da sarafların hiç görmediği birkaç altın bağlamıştı. Kirâke Hatun hazretleri, bu parayı uğur sayarak senelerce sakladı. Mutahhare ve Şeref Hatunun çehizlerinin sermayesinin topu topu otuz dinar ve iki miskal olan bu para olduğunu söylediler.

Şiir:

Tanrı tarafından basılmış bir altındı. Bu süriimden düşmez, ebedîdir.⁶⁷

Derhal Sultan Veled hazretleri, Mevlânâ'nın huzuruna gelip baş koydu. Arkadaşlar sevindiler. O gün Mevlânâ hazretleri büyük heyecanlar gösterdi. Üç gün üç gece semâ etti ve şu gazeli okudu:

Eğer bağın ondan haberi olsaydı, yaş dallardan kan damlardı.

Eğer akıl haberdar olsaydı, gözlerden Ceyhun nehri akardı. İlâh...

Devrin sultanı, zamanın vezirleri ve büyükleri anlatılamıyacak kadar şükürler edip hediyeler gönderdiler.

(5) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri Şultan Veled'e: "Bahaeddin! Ben bu çocukta yedi velinin nurunu görüyorum. Yüce Tanrı, nurları onun canına yoldaş etmiştir," dedi. Sultan Veled, baş koyup: "Bu nurlar içinde sizinki de vardır," dedi. Mevlânâ: "Evet, bizimki de, yâni Baha Veled, Seyyid Burhaneddin, Şems-i Tebrizî, Şeyh Selâhaddin, Çelebi Hüsameddin'in, benim ve Veled'in nurları... Hakikaten bizim Ârif'imiz kutupların nurlarını nefsinde toplamıştır. Akıllıların ruhlarının sevgilisidir. Şimdi onun adı Feridun olsun. Bu onun anne babasının adıdır. Fakat siz ona Emîr Ârif diye hitabediniz. Çünkü Baha Veled, beni Hüdavendigâr diye çağırıyor, adımı hiç söylemiyordu. İşte benim

bu mânevi hediyem ona lâkab olsun. Yani adını Celâleddin Emir Ârif diye yazsınlar” buyurdular ve şu gazeli söylediler:

Bu Feridua, bize kutlu olsun! Çünkü o din sultam olacak. Gökteki ay gibi parlak ve aydın, tatlı şekerlerle dolu olsun. Mısır gibi şekerlerle dolu tatlı olsun. Saadet meydanında top oynatsın. Devlet Şebdiz’ini eğerlesin. Ay gibi daima sevgi ve temizlik içinde her türlü kin ve düşmanlıktan arı duru bir halde ikbal burcundan doğsun. Gam Dahhâk’ının boynunu yücelik ve temkin kılıcı ile kessin. Tanrı’ya hamdolsun, o, şimdi devlet köşkünde, köşkün rutbe ve şerefini artırıyor. Feridûn, yetmiş yılı Zilkade ayı 8’inci salı günü öğle namazından iki saat sonra anasından doğdu. O, ana ve babadan asaletli bir padişah olduğu için Şirin gibi sevilir. Hur-ul-ıyn gibi cennetten geldi. O, büyüüp aklı kemale erince benim bu şiirimi takdir edecektir. ●nun ömrü binlerce yıl olsun. Ey Feridûn! sen de bu duaya candan âmin de.

(6) Y i n e Çelebi Şemseddin ve Mesnevihan Mevlânâ Sıraceddin v.s. (Tanrı onların derecelerini yüceltsin) gibi arkadaşların uluları şöyle r i v a y e t ettiler ki: Bir gün, Mevlânâ hazretleri mübârek medresesinin sahanlığında geziniyor ve bilgiler saçıyordu. Arkadaşların bir kısmı ayakta durmuş, bir kısmı da oturmuştu. Birdenbire bir kadının koltuğunda bir beşik olduğu halde cemaathaneden çıkarak Hüdavendigâr’ın evine doğru gittiği görüldü. Mevlânâ: “Bu kimin beşiğidir?” diye sordu. Kadın da: “Emîr Ârif’indir,” diye cevap verdi. Bunun üzerine Mevlânâ: “Onu buraya getirin,” dedi. Beşiği yanına getirdikleri vakit, mübarek eliyle üzerindeki örtüyü kaldırıp inayet nazarları ile mütemadiyen beşiğin içine baktı. Bu meme çocuğu da, Tanrı’nın harekete getirmesi ile büyük babasının yüzüne karşı birtakım hareketler yapmaya başladı. Mevlânâ ona: ”Ârif, Allah Allah de,” buyurdu. Hemen söylemek ve yaşamak hassasını veren Tanrı’nın dile getirmesiyle, İsa’nın dili fesahatıyla “Allah” demeye başladı. Öyleki

dostların hepsi bunu işitip feryatlar kopardılar ve büyük bir kısmı bu halin dehşetinden bayıldı. Emîr Ârif bunu üç defa tekrar etti. Sonra Mevlânâ onun mübârek ağzına öpücükler kondurdu. Onu ârifler kabilesinin kiblesi yaptı ve: “Bugünden sonra bizim Ârif’imiz tam bir şeyhtir ve baş olmaya ve baş-buğluğa lâyıktır ve beşikten mezara kadar olgunlaşacaktır,” dedi ve şu şiiri söyledi:

**Daha beşikte iken, alınındaki parıl parıl parlıyan
neciblik eseri, onun ne kadar talihli bir çocuk ol-
duğunu söylüyor. Sen, gökteki yeni ayın, tedrici
büyümesini gördüğün vakit, onun ilerde tam ve
nurlar saçan bir ay olacağına kanaat getirirsin.**

Arkadaşların olgunları, Ârif hazretlerini hakikate ulaşmış bir şeyh gibi tazim ve tebcil ediyorlardı. Derler ki beşik-te “Allah” dediği vakit altı aylıktı ve Mevlânâ hazretleri daima onun üzerine nazarlarını salar ve inayetlerde bulunurdu.

(7) Yine müderrislerin sultanı Nakib’in oğlu Mevlânâ Taceddin, onun hakkında şu şiiri söylemiştir:

**Can ormanında bir aslan, kaplana saldırınca ona
bu kuvvet ve gayret nereden gelir. Beşikte verilen
bir hilâfet menşuru takrir ve ferman ile nasıl hü-
kûmden iptal edilir.**

(8) Yine bir gün Kirake hazretleri (Tanrı ondan râzı olsun) hikâyeye etti ki: Hüdavendigâr hazretleri, bu alçak dünyadan, niteliksiz dünyaya göçtükleri vakit, onun ayrılık ateşinden içim ateşli demirci ocağına dönmüştü. Gece gündüz ağlayıp sızlamaktan ve uykusuzluktan hiç sükûn ve kararım kalmamıştı. Çünkü ta çocukluğumdan büyüyünceye kadar bana karşı çok sevgi göstermiş ve bana sultanlık ve babalık etmişti. O derece üzüldüm ki ölmekten korktum. Üç gün üç gece, hiç Emîr Ârif’in başına gitmedim ve ona süt vermedim. O da Musa gibi, hiçbir dayanın sütünü kabul etmedi ve bir

şey yemedi. Bir' gece Mevlânâ'yı rüyada gördüm. Mevlânâ, melâ-i a'lâ'nin yükseklerinden bana işaret ediyor ve: "Fatma Hatun niçin bu kadar ağlayıp sızlıyorsun? Eğer bunu benim için yapıyorsan ben bir yere gitmedim. Eğer beni ararsan, ben, Ârif'in beşiğindeyim. Beni orada ara. Benim nurlarım ve sırlarım onun üzerindedir," diyordu. Ben bu rüyanın heybeti ile uykudan uyandım ve sevgi sütleri mememden öyle bir akmaya başladı ki elbiselerim ıslandı. Göğsümde bir sıcaklık meydana oldu. Sanki beni, kabz âleminden bast âlemine çekti. Ruhumu yeni bir hayat kapladı. Hemen kalkıp Ârif'in beşiğinin başı ucuna gittim. Örtüsünü kaldırdım, Ârifde iki gözünü açarak bir nazar attı. Gülümseyerek çırpındı. Sanki onun mübarek gözlerinden Hüdavendigâr'ın celâlinin nuru benim ruhumu kapladı. Hiç takatim kalmadı. Bir feryatla kendimden geçtim. Bir müddet sonra kendime gelince Mevlânâ'nın nur denizinin, Ârif'in gözlerinde dalgalandığını gördüm. O nurların dalgalarından binlerce mâna incileri zuhura geliyordu. Ben, tam doğrulukla Ârif'in beşiğinin ayaklarına kapanıp ona mürit oldum. Onun sevgisini, kendime can kıblesi yaptım. Bu suretle kararı kalmıyan canım sükûnet buldu. Ta son zamana kadar bu sözümden dönmedim. Her zaman da tam bir istek ve arzu ile onun hizmetinde bulundum.

(9) Yine Sıraceddin Mesnevihan (Tanrı rahmet etsin) hikâye etti ki: Bir gün Hakk'ın halifesi Hüsameddin'le (Tanrı onun zikrini yüceltsin) birlikte, Hüdavendigârı ziyaret etmek için medreseye gelmiştik. Birdenbire bahçenin kapısı açıldı, bir de baktım ki Çelebi Emîr Ârif'i küçük bir arabaya oturtmuşlar, lâlâsı da onun arabasını çekiyor. Mevlânâ, hemen yerinden kalkarak arabanın ipini mübarek omuzuna koyup: "Ârif'e öküzçülük edilebilir," dedi. Bunun üzerine Çelebi Hüsameddin de kalkarak arabanın bir tarafını tuttu, bir iki defa medresesinin avlusunu dolaştırdılar. Çelebi Ârif, tatlı tatlı gülüyor ve seviniyordu. Mevlânâ, "Çocukları okşamak, şeriat padişahı ve hakikat ayının feleği olan Peygamberimiz'den (Tanrı'nın selât ve selâmı onun üzerine olsun) biz müslimanlara kalmış bir mirastır. Peygamber: 'Çocuğu olan çocuklaşsın' buyurmuştur," dedi.

Şiir:

Babanın aklı dünyayı ölçerse de, küçük çocuğun anlaması için “ti ti” der.⁶⁸

Mademki işim, gücüm çocuklardır, (o halde) çocukların diliyle konuşmak lâzımdır.⁶⁹

Bu mânada şu hikâyeyi anlattılar: Bir gün Peygamberin torunları, Peygamberin hücresinin kapısında oynuyorlardı. Birdenbire bir köylü hecin devesine binmiş oradan geçiyordu. Köylü deveye vurdukça deve “af af” diye bağıyor, çocuklar da gülüyor ve eğleniyorlardı. Sonra her ikisi gülererek Peygamberin yanına geldiler. Arap köylüsünün bu halini ve devesinin “af af” demesini anlattılar. Bunun üzerine Peygamber son derecedeki kereminden yerinden kalktı, eğildi, ellerini yere koydu. Sonra müminlerin emiri Hasan ve Hüseyin (Tanrı her ikisinden razı olsun), Peygamber’in sırtına binip gülüşmeğe başladılar. O da iki kat olmuş bir halde evin ortasında dolaştı ve bir kaç defa sağa sola sönerak “af, af, af, af” diyerek onları güldürdü ve: “Sizin dedeniz ne güzel bir deve ve siz de onun ne güzel binicisisiniz,” hâdisini buyurdu. Şimdi biz de, Ârif hakkında böyle söylüyor ve böyle hareket ediyoruz.

(10) Yine ulu arkadaşlar şöyle rivayet ettiler: Çelebi Ârif hazretlerinin (Tanrı onun ruhunu rahatlandırsın) çocukluğunda, güzellik bakımından değer biçilemiyen kıymetli bir inci gibi eşi ve benzeri yoktu. Baha Veled’e değer bir çocuktı. Güzellikte ve olgunlukta ona ikinci Yusuf derlerdi. Nitekim büyük babası buyurmuştur:

Şiir:

**Bir gün tenasuh mezhebinde tek sayılan kimse-
ler, meyhaneye uğrayıp o dilberi gördüler.**

**Kendi inançlarına göre: “Bu Mısır’ın Yusufudur,
tekrar dünyaya gelmiştir, diye yemin ettiler”.**

Onun yüzünün güzelliği ve heybeti o derecede idi ki hiç kimse için onun mübarek yüzüne tekrar bakmak mümkün olmazdı. Daha o yaşta, ondan türlü türlü kerametler meydana

gelir ve gayıptan haberler verirdi. Ne söylese, o günlerde vaki olurdu. Halk arasında onun bu hali şöhret bulmuştu.

(11) Yine Sultan Veled hazretleri hikâyetti ki: Bir gün kerem sahibi arkadaşlarla birlikte medresenin kapısında oturuyorduk. Bir de baktık ki Ârif, bir öküz başının iskeletine bir ip bağlamış çekiyor. Ben ona: “Emir Ârif, bu yaptığın nedir?” diye sordum. O: “Bu sultanın naiplerinden Emir Urkudî’nin başıdır,” dedi. Bu adam, Sivasta bir medrese yaptırmıştı. Zengin, mânasız ve itaatsiz bir adamdı. Bizim hanedanımızı da inkâr ederdi. Bu vak’adan üç gün geçtikten sonra o adamı öldürdüler ve varını yoğunu yağma ettiler. Emir Ârif henüz beş yaşında idi.

Yine eteğine toprak doldurup ta getirdiği ve bununla bir mezar yapıp: “Bu filânın mezarıdır,” dediği her defasında, mezar kimin için yapılmışsa, o ölürdü. Bu bir tesadüf de değildi. Her zaman vaki olurdu.

(12) Yine ulu arkadaşlar rivayet ettiler ki: Emir Ârif, bir gün Mevlânâ’nın medresesine girdi, ferecisini mih-raba atıp cenaze namazına durdu. Veled hazretleri: “Ne yapıyorsun?” diye sordu. O da: “Şeyhim Çelebi Hüsameddin’in namazını kılıyorum,” dedi. O günü, Çelebi Hüsameddin arkadaşlarıyla sağ sâlim, keyfi yerinde kendi bağında idi. Birdenbire ona bir hal geldi, hasta olarak şehire getirdiler. Dokuz gün sonra dünyadan göçtü. Çelebi Ârif’in, böyle karametleri, insanın içindeki gizli şeyleri bilmeleri ve gizli sırları açıklamaları sayısızdı.

Şiir:

Her düşüncenin sırrı, onun önünde bir şişe içindeki çerağ gibiydi. Ona, kalpteki hiç bir şey gizli kalmazdı ve o gönüllerin içindeki sırlara hâkimdi.⁷⁰

(13) Yine Veled hazretleri nakletti ki: Bir gün medresenin kapısında oturmıştım. Bir çocuğun elinde bir kâse herise ile geçtiğini gördüm. Ârif ona: “Gel!” diye bağırdı. Çocuk gelince, herise kâsesini onun elinden aldı ve kendi önüne koyup yedi. Kâseyi temizledikten sonra çocuğun

eline verdi ve: “Kâseyi kapayıp git,” dedi. O çocuk ilerledi, kâseyi açtı, içine baktığı vakit, kâsenin eskisi gibi herise ile dopdolu olduğunu gördü ve feryad edip kendinden geçti. Tekrar dönüp geldi, Ârif’in müridi oldu. Yıllarca onun hizmetinde bulunup yetiştii.

(14) Yine Veled hazretleri (Tanrı onun zikrini yüceltsin) bir gün hikâye etti ki: Emir Ârif yedi aylık olunca birdenbire boğazında büyük bir şiş peyda oldu. Yedi gün yedi gece süt emmedi ve bir şerbet içmedi. Bütün gece inledi. Annesinin, onun yaşayacağından tamamen ümidi kesildi. Bütün arkadaşlar üzüldüler. Ben de, onun derdinden gece ve gündüz üzüntü ve kararsızlık içinde idim. Doktorlar ona çare bulmaktan âciz kalmışlardı. Ârif’i elime alıp medresenin damına götürdüm. Babam hazretlerinin mestolmuş bir aslan gibi orada dolaştığını gördüm. Ârif’i isteyerek onun ayakları altına koydum ve elimde olmaksızın benden: “Ârif’im her halde geçiyor!” diye bir feryad yükseldi. Babam: “Hayır! hayır! Bahaeddin, kendini hoş tut. Ârif, çabukça gıtmek için dünyaya gelmedi, ondan acayip işler sâdır olacak ve o. bu dünyada bizim yadigârımız olarak kalacak,” dedi ve sonra mürekkeple kalem getirmelerini emretti. Kalemi mübarek eline alıp boyuna yedi çizgi uzunlamasına, yedi çizgi de genişlemesine çizdi. Sonunda da: “Akıllıya bir işaret kâfidir,” diye yazdı. Derhal o çiban patladı ve boğaz deliğinden akıp gitti. Bunun üzerine Ârif hemen gözlerini açtı ve ana sütünü aradı. Dostlar şeklikler yaptılar, annesi kurbanlar kesip fakirlere ve miskinlere adadı. Veled hazretleri şükürler etti ve bu şükrünün ifadesi olarak da, müridlere semâ toplantısı yaptı. Bazı arkadaşlar bu çizgilerden, onun yedi yıl yaşayacağını söylüyor, bazıları ise, bu çizgileri onun yetmiş yıl yaşayacağı şeklinde tevil ve her hattı on sene kabul ediyorlardı. Emir Ârif hazretleri kırk dokuz yaşında ölünce fazıl kişiler ve dostlar o uzunlamasına ve genişlemesine çizilen çizgilerin yedi kere yedi, yani kırk dokuz olduğunu anladılar ve o padişahın ömrü o takdir üzere yediye münhasır kaldı.

(15) Yine bir gün ediplerin sultanı, hikmet fenlerinde zamanın nâdir (kişilerinden) olan Malatyalı Mevlânâ Selâhad-

din (Tanrı rahmet etsin) h i k â y e etti ki: Celâleddin Ârif hazretleri (Tanrı onun sırrını kutlasın) altı yaşında idi, önümde Kur'an okuyordu. O ne zaman medreseden içeri girse, Veled hazretleri ona ikram eder, ayağa kalkar, kendi mihra-bında ona yer verirdi. Bir gün küstahlığım yüzünden ona: "Ârif, nihayet sizin çocuğunuzdur. Bir çocuğa bu kadar i'zazda bulunmak lâzım değildir. Ulular bunu yapmamışlar, hattâ ayıp saymışlardır," dedim. Bunun üzerine Sultan Veled: "Hayır hayır, böyle söyleme ve aksini düşünme, halkın ayıplamasını da bırak. Tanrı'ya yemin ederim, Tanrı'ya yemin ederim ki, Ârif medresenin kapısından içeri girdiği anda, babam hazretlerinin içeri girdiğini zannediyorum. Onun salınışı, nazlı nazlı yürüyüşü ölçülü biçili hareketleri tıpkı babamınkidir. Babamı da, gençliğinde bu sıfat ve surette görüyordum. Onun semâdaki hareketleri, Mevlânâ'nın hareketlerine benzemiştir. Ârif onun zamanında daha süt emiyordu. Eğer daha büyük olsaydı onun, bunu çok çok görerek kazanmış olduğuna hükmederdim. Nitekim tabiatı ölçülü biçili olan insanlar, birbirlerine baka baka birbirilerinden tarzlar hareketler çalar ve kendilerini birbirlerine benzetmeğe çalışırlar. Fakat bizim Ârif'imizin bu anlayışlılığı, akıl sağlamlığından değil, belki Tanrı vergisiyledir, sonradan kazanılmış bir şey değildir.

Şiir:

Onun verdiği, Tanrı'nın verdiği ve bahşişi de onun bahşişi bil⁷¹

Bu dünyada gördüğün atâ (vergi) ve bahşiş, Tanrı vergisinin aksidir.⁷²

(16) H i k â y e : Yine arkadaşların son gelenlerinden nakle edilmiştir ki: Mağfirete erişmiş merhum (Tanrı rahmet etsin) Ahî Mustafa hazretleri, hanedanın âşıkları eümlesindendi ve Ârif Çelebi ile zikredilen aynı günde doğmuştı. Mevlânâ hazretleri, kapıdan içeri girdi. Babası Ahî Sıddık, Mevlânâ'dan ona ad koymasını rica etti. Mevlânâ ona: "Sıddık'a, Mustafa yaraşır," dedi. Ahî Mustafa, delikanlı olunca, dünyanın başta gelenlerinden oldu. Mukaddes türbeye gidip

geldikten ve arkadaşların sevgisine mazhar olduktan sonra, onun makamı ve mansıbı daha yükselince, ulular mertebesine ulaşınca, dostları ve arkadaşları çoğalınca, istiğna gösterdi ve âsi oldu. Bütün Konya halkını sındırdı, hepsini hükmü altına aldı. Konya'nın bütün büyükleri, bunu bir kaç defa Sultan Veled hazretlerine bildirdiler ve şikâyet ettiler. Sultan Veled hazretleri de Ahî Mustafa'ya kaç defa yumuşaklıkla, babaca nasihatle bulundu ise de, o yola gelmedi ve daima kaçınarak Sultan Veledin yüzüne karşı: "Biz bu işin tedbirini, Hüdâvendigârımızdan daha iyi biliyoruz. O iş, büyüklük ve zorbalık yapmadan müyesser olmuyor. Siz bu işlere karışmayın, sizin irfan âleminiz başka, bizimki başka bir şeydir," diyordu. Bunun üzerine Sultan Veled derhal kızdı ve: "Bu biçarenin bir haftalık ömrü kaldığı halde yine fodulluğu ve serkeşliği terketmiyor," dedi. Yine Ahî Mustafa'nın Hacı Kerim adında delikanlı bir arkadaşı vardı. Bu, itikat sahibi bir adam ve şehrin kedhüdası idi, büyüklerin de sohbetinde bulunmuştu. Şöyle rivayet etti ki: Ahî Mustafa, Veled hazretlerinin karşısında soğuk cevaplar vermekle meşgul olduğu sırada, birdenbire göğsüne bir ok sapladıklarını gördüm ve ben korkudan kendimden geçtim. Bunun üzerine Veled hazretleri: "Onun gördüğü gibidir," buyurdu.

(17) Y i n e o günlerde büyüklerden biri bir gece Sultan Veled hazretlerini semâ'a davet etmişti. Arkadaşlar semâ'ı uzattılar ve heyecanlar gösterdiler. Bunu gören Ahî Mustafa kendini beğendiğinden ve bıkkınlığından: "Bundan sonra Mevlevileri semâ'a çağırmamalı, çünkü kimseye hiç rahat vermiyorlar," dedi. Aziz dostlar, bu sözü Çelebi Ârif'in kulağına eriştirdiler ve onun terbiyesizliklerini tekrar anlattılar, Çelebi Ârif hazretleri, hadden aşırı üzüldü. Pazartesi günü mübarek türbedeki semâ'dan çıktı, güyendeler ve kalabalık bir halkla semâ yaparak hareket etti. Şehrin halkı da onun arkasından koşuyorlardı. Böylece ayak takımının yuvası olan Ahî Mustafa'nın eşliğinden içeri girince, önce onun çeşmesinin lülesini tuttu, sonra Ahî'nin sofasının başköşesine serilmiş olan halısını ters çevirdi, kandil yağını döktü, bütün kanlı katiller ayakta durmuş kupkuru kesilmişlerdi. Kimse bir söz

söylemeğe cesaret edemedi. Ahî Mustafa da gizlenmiş, uzak-tan Çelebi'nin yaptıklarını seyrediyordu. Bu vaziyette Çelebi Ârif semâ yapıp şu rubaiyi okudu:

Şiir:

O Tanrı'dan feyz alanlar, çok sert (şiddetli), aslan gönüllü ve baba yiğittirler. Sakın onlarla pençeleşmeye kalkma; çünkü onlar senin gibi yüzlercesini yemiş öldürmüşlerdir.

Bundan sonra: "Mevlevilerin bu evde işleri yoktur," deyip çabucak dışarı çıktı. Mübarek medreseye kadar rakederek gitti ve Mevlânâ'nın medresesinde akşam namazına kadar semâ yapıldı. O günden sonra bir daha Ahî Mustafa'nın evinde bir toplantı ve semâ olmadı. Orada olan cemaatin bazılarını öldürdüler, bazıları da dağıldılar. Dört gün sonra da Karahan'ın oğlu Yahşi han, Konya'ya girip Ahî Mustafa'yı gürbüz rindeleriyle birlikte katlettirdi. Hepsini başları ve vücutları çıplak olduğu halde Sultan kapısına attılar. Ârif Çelebi'nin halıyı ters çevirdiği gibi... Bunun üzerine Arif Çelebi geceleyin, arkadaşlara, onların cesedlerinin üzerine halı atmalarını ve pazar köpeklerinin onları parçalamamaları için sabaha kadar onları beklemelerini emretti. Sonunda Arif hazretleri kalkıp Yahşi han'a giderek, ondan, o cesedleri kaldırmaları için, şefaatte bulundu. O ulunun şefaatiyle o cesedleri kaldırıp Ahî Mustafa'nın âsitanesinin kapısına gömdüler (Yüce Tanrı'nın rahmetine ulaşsınlar). Ârif Çelebi, o günü mübarek gözlerinden çok göz yaşları akıttı ve esefler ederek dedi:

Şiir:

Öldürülenler, âşıkları kanlarında yıkadılar.

O sırada her birinin cenazesi üzerine namaz kılıp affetti ve acıdı.

Şiir:

O sarı yüzlü şehit, o (Tanrı erinin), onun ruhuna değil, cismine vurduğundan ötürü şükrediyordu. Zâhirî cesed sonunda gidecektir, fakat ruh ebediyete kadar sevinç içinde yaşıyacaktır.⁷³

Velilerin ahdini gözetmedikleri, mâlik oldukları itikad-dan döndükleri, altına ve gençlik kuvvetine güvendikleri, onun-la sevindikleri ve mağrur oldukları için şüphesiz gayb âlemin-den Tanrı'nın kıskançlığı, kaza kılıcını onların boynuna vurdu ve onları basiret sahiplerine ibret yaptı ki onlar velilerin kıskançlığının büyüklüğünü anlasın ve onların hallerinin nâzikli-ğini sorup korksunlar.

Şiir:

**Tanrı, suret ehlinin incitmesi ve Tanrı'nın imti-
hanını görmeleri için bu cisme bağlandı.
Bu cismi incitmek, Tanrı'yı incitmek demektir.
Bu küpün suyu o ırmağa birleşmiştir.
Tanrı, bu ilgi ile veliler ve velilerinden birinin
cismine, o cismin bütün dünyaya sığınak olması
için bağlandı.⁷⁴**

Böylece bütün rindler, o heybetten terbiye aldı ve fere-ciler giyerek halis mürid oldular.

(18) H i k â y e : Y i n e Âriflerin sultanı Çelebi Ârif (Tanrı onun aziz olan sırrını kutlasın) bir gün hikâye etti ki: Sultan Veled daima ev bark sahibi olmam için evlenmemi istiyordu. Fakat ben razı olmuyordum ve tek başıma feragat içinde yaşamak âlemini seviyordum. Bir gün arkadaşlarla bir-likte bağlara gezmeğe gitmiştik. Son baharın başlarında idi. Bağlarda üzüm-ler sona ermişti, pekmez kaynatıyorlardı. Ben geceleyin döndüm. Atımı müridlerin biraz ilerisinden sürdüm. Bağlar arasındaki yollardan geçip Fahrunnisa havalisine geldi-ğim vakit, birdenbire ruhanî güzel yüzlü iki çocuk koşup be-nim önüme geldi ve bana hizmet edip biri sağımdan, biri de solumdan elime iki deste gül verdiler ve dikkatle bakıncaya kadar kayboldular. Gül buketleri elimde kaldı. Onları koltuğu-mun altına yerleştirdim. Bende acayip bir hâl ve hayret peyda oldu. Kendimden geçmiş bir halde atımı sürdüm. Mübarek Türbeye ulaştığım vakit, gördüklerimi ve bana vermiş oldukla-rı gülleri, ulu arkadaşlara ve anneme anlattım ve verdikleri gülleri onlara gösterdim. Hepsî sevindiler. Sabahleyin bu ha-

yırlı haber babama ulaşınca beni çağırdı ve: “Sana müjde olsun, gayıb âleminden vaki olan bu işarete göre senin iki çocuğun olacak. (Bunun için) benim sözümü kabul edip evlenmeğe razı olmalısın,” dedi. İşte bunun üzerine hemen evlenme teşebbüsünde bulundum ve evlendim. Hüdavendigâr’ın inayeti ve babamın himmetinin uğuriyle, yüce ve her türlü kusur ve noksandan arıduru olan Tanrı bana iki çocuk verdi. Babam hazretleri, büyüğüne Emir Âlim, küçüğüne de Emir Âdil adını (Tanrı her ikisini yâkin nuruyla kuvvetlendirsın ve kıyamete kadar ebedî kılsın) ve büyüğüne Bahaeddin, Emir Âdil’e de Muzaffereddin lâkabını verdi. O gül buketini Kirâke hazretleri senelerce sakladı. Sadık hatunlara yaprak yaprak bağışladı. Güllerin rengi hiç solmamıştı. Bütün insanların burunları, bu güllerin kokusu ile doldu.

(19) H i k â y e : Atabekîye’nin muidi, Nakib oğlu Mevlânâ Taceddin ve sonradan Mısır şeyhlerinin şeyhi olmuş olan Aksaraylı Şeyh Meceddin ve Mevlânâ Bahaeddin-i Şang-i Münecim v.s. (Tanrı hepsine rahmet etsin) gibi dostların uluları r i v a y e t ettiler ki: Gazan han yeni padişah olduğu vakit, Çelebi Ârif hazretleri Irak-ı Acem ülkesini görmek ve bu ülkelerin uluları ile tanışmak istedi. İkbâl sahibi bir cemaatle yola koyulduk. Erzurum sahrasına indiğimiz gün, doğancılardan bir cemaat da birdenbire yoldan çıkagelip oraya indiler. Bu cemaatin başbuğu son derecede itikad sahibi, doğru, ârif ve Rum padişahının emirzadelerindendi. Ona Kılavuz oğlu Tuman bey derlerdi. O, hanın avcı başısı idi. Padişahın bütün kuşcuları onun idaresinde idiler. Onun, av kuşlarını yetiştirmekte büyük bir mahareti vardı. Beyaz bir doğanı bileğine alarak kalkıp Çelebi’nin ziyaretine geldi. Selâm verip baş koydu ve Çelebi’nin elini öpüp oturdu. Bu fakir mizaçlı emir şimdiye kadar Çelebi’yi hiç görmemiş ve onunla tanışmamıştı. Yemek yedikten ve öteden beriden bahsettikten sonra Çelebi hazretleri birdenbire kuşu onun elinden aldı, başındaki külâhı (üşküf) çıkardıktan sonra havaya koyverdi. Bu vahşî kuş, uça uça nihayet gözden kayboldu. Hepimiz bu hâl karşısında hayrette kaldık. Kılavuz oğlu feryad ederek kalktı, teessüründen elbiselerini yırttı ve: “Böyle kıymetli kuşu kay-

bettiğim için şimdi hana ne cevap vereceğim?” diye sövüp saydıktan sonra: “Bu kuşu elde etmek için neler çektim, ne kadar çalıştım ve ne kadar paralar harcadım da öyle onu Sulhat vilâyetinden denizi geçirip bana getirdiler. Daha önce, böyle nazenin bir kuş getiriyorlar diye padişah hazretlerine elçi girmiştir. Benim bütün ümidim, padişahın bu kuş sayesinde bana bir suyurgamişide bulunması ve hediyeler vermesi idi,” dedi. Çelebi ondan: “Sen bu kuşun geri gelmesini her halde istiyorsun değil mi?” diye sordu. O da: “Evet, vallahi istiyorum ve bu olursa şükranе olarak bütün varımı yoğumu müridler uğrunda feda ederim,” dedi. Bunun üzerine Çelebi hemen kalkıp başından mübarek külâhını çıkardı üç defa: “Ey doğan! Mevlânâ’nın yakınlığı ve hürmeti için geri gel,” dedi. Bız ve emirin hizmetçileri hep gözlerimizi havaya dikmiş bakıyorduk ki kuş havada gözüktü ve oynıyarak yavaş yavaş gelip padişahın (Çelebinin) külâhı üzerine oturdu. O da, kuşu alıp emirin eline verdi ve külâhını başına geçirdi. Kılavuz oğlu kendinden geçmiş bir halde baş koyup mürid oldu ve üç baş güzel at, nakit olarak ta iki bin dinar verdi ve Tebrize kadar Çelebi’nin yanında bulundu. O avcı emiri, bizim emirimizin (Çelebi’nin) avı oldu. Kendisinden hiç ayrılmadı. Bu gazeli, daima kendisine vird edinip okur ve kendisinden geçerdi:

**Ey benim avcıbaşım! sen beni avladın, sensiz
bende ne uyku ne de karar ve yaşamak kaldı. Sen-
siz bana yaşamak haram oldu. İlah...**

Tebriz şehrine geldiğimiz vakit izin isteyip bizden ayrıldı. O kuşu hana götürdü; bu kuş son derecede makbule geçti ve Kaanın yakın adamlarından oldu. Kaan aynı günde ona otuz at, altmış bin (dinar) da bağışladı. Emir kendi içkisini ona verdi. O da saygıyla diz çökerek içti. Bu onların töresinde büyük şerefti (suyurgamişi idi). Danışmendiye vilâyetlerinde (de) ona bir çok köyler bağışladı ve ona hususî bir فرمان (tibgar-i yarlıg) verdi. O dünyada tek olan kişi de, bunların hepsini Çelebi hazretlerine feda etti. Ömrünün sonuna kadar her yıl paralar (vezayif) gönderdi ve hizmetlerde bu-

lundu. Tanrı ona rahmet etsin ve geride kalanlara da ömürler versin.

(20) Yine rivayet ederler ki: Kılavuz oğlu Tuman bey, bir kaç gün sonra bu doğanın hikâyesini ve Çelebi'nin kerametlerini padişaha anlattı. Han Çelebi'yi çok görmek istedi ve: "Eğer mümkünse onu al, buraya getir," dedi. Tuman bey bunu Çelebi'ye söylediği vakit o, hanın yanına gitmeğe hiç razı olmadı. Tuman bey ne kadar ısrar etti ise de o: "Benim onu görmemekliğim onun için daha iyi olur. Ben uzaktan, o âdil sultan hakkında dua edeyim ve dervişliğiyle meşgul olayım. Çünkü en çabuk kabul edilen dua, bir kardeşin, kardeşinin gıyabında ettiği duadır," dedi. Bunun üzerine Kılavuz oğlu bunu padişaha söylediği vakit, onun görmek arzusu bir iken bin oldu ve vezirlerine onun mübarek yüzünü görmek için bir tedbirde bulunmalarını emretti. Zamanın melikesi İltirmiş hatun: "Ben onun mübarek yüzünü görmek için bir toplantı tertibedip ona semâ vereyim, Şeyhülislâm'ın oğlunu da gönderip onu davet edeyim. Belki lûtfen teşrif ederler," dedi. Böylece o memleketin Şeyhülislâmının oğlunu, padişahın yakın adamlarıyla birlikte ona göndererek semâyâ davet ettiler. Çelebi de icabet ederek, kerim olan kendi adamlarıyla birlikte yola çıktı. Bu aziz Şeyhülislâm oğlu, yolda tamamiyle Çelebi'ye âşık olmuştu. Padişahın hanımı İltirmiş hatun'un çadırına gelince, Kur'an ve bir takım gazeller okunduktan sonra Çelebi semâ'ya başladı. Çok güzel bir kaç rubai okudu ve büyük heyecanlar gösterdi.

Şiir:

**Her ne kadar aşağı görünüyorsam da yükseğim
ben; asıl sarhoş olduğum zamanda ayığım. Ey dünyanın canı, bize daha iyi bak; yoksa bizi böyle bir
bakışla görmek mümkün değildir.**

Han olanca sevgisiyle o sultanın âşığı oldu. Uzaktan seyredip hayretlere dalıyordu. Sonunda İltirmiş hatun bir çok hediyeler ve elbiseler verip onun müridlerinden oldu. Şeyhülislâm oğlu da onun müridleri sırasına geçti ve Çelebi'yi ken-

disine damad etmek istediye de Çelebi râzı olmadı. İslâm padişahı, onların sevgisi sayesinde, Mevlânâ ailesine iradet getirip (gafletten) uyandı. İslâm padişahı, daima Kutbeddin-i Şirazî, Humameddin-i Tebrizî, Hoca Reşideddin gibi o ülkenin ileri gelen şeyhlerinden ve şeyh Burak-ı Berrak-ı Burak-suvardan (Tanrı onlara rahmet etsin), Mevlânâ'nın hallerini sorar ve onun şiirlerinin açıklanmasını isterdi. Rahmetli halifelerin örneği Mecdeddin Atabek-i Mevlevî padişahın huzuruna gelip Mevlânâ'nın keşif ve kerametlerinin büyüklüğünden bahsederek bunun hakkında da deliller getirince hanın ruhunu tamamiyle Mevlânâ'nın esiri yaptı ve şu gazeli okudu,

Ben yârin küpünden bir kadeh erlik şarabı çıkarırsam, iki dünyayı ve (gayib âleminin) bütün gizliliklerini ortadan kaldırırım. Sen Tanrı'yı tanımadığın için Tatardan korkuyorsun. Fakat ben iki yüz iymân bayrağıyla Tatar tarafına hücum ederim ilâh...

ve padişaha anlattı. Padişah bu şiirler için bir cübbe yaptırılmasını, üzerine bu beyitlerin yazılmasını ve altın sırma ile işlenmesini emretti. Tahta oturduğu vakit bu cübbeyi giyer ve: "Mevlânây-i Rum, bu gazeli benim için yazmıştır. Çünkü bu zamanda Moğollar arasında iman bayrağını ben kaldırdım. Bu Moğol tayfası, bu zamanda müslüman oldu," diye övünürdü. Mevlânâ Mecdeddin-i Atabek-i Mevlevî, Rum saltanatını Feramerz'un oğlu Alâeddin'e sağlayınca, kendisi de onun Atabek'i oldu. Bütün Rum ülkesini eline geçirip Alâeddin'i Konya başkentinde saltanat tahtına oturttu. Bunun şükranesi olarak Sultan Veled, Çelebi Ârif hazretlerine ve bütün kerem sahibi arkadaşlara türlü hizmetlerde bulundular.

(21) H i k â y e: Yine nakledilmiştir ki: Çelebi Ârif hazretleri (Tanrı onun aziz olan sırrını kutlasın), ikinci seferinde izzet ve saadetle Merend şehrine ulaştığı sırada maiyetinde bilginlerden ve emirlerden bir cemaat vardı. Bunlar arasında Sultan Veled'in müridlerinden ve Keyhâtu hanın yakınlarından biricik emir Muhammed Sekurcî ve Gazan'ın yakın adamlarından (inaklarından) Cican'ın oğlu Polat bey de

bulunuyordu. Bu kâfile bir bahçeye indi. Dostlar yemek pişirmekle meşgul oldular. Çelebi hazretleri de gezinerek bahçenin kenarına gitti. Orada çok güzel bir köşk gördü ve: “Bu ev nedir ve kime aittir?” diye birinden sordu. O da: “Bu ev, Şeyh Cemaleddin İshak-ı Merendî’nin zaviyesidir?” dedi. Bu adam hal sahibi, riyazet ehli ve vaktini ibadetle geçiren bir kişiydi. Sanki o zaviye, Merend halkının mabedi idi. Bu adam kendiliğinden şiirler söylüyor ve Mevlânâ’nın bazı gazellerine son derecede zayıf karşılıklar yazıyor ve: “Ben Mevlânâ’yı Rum’un mazharıyım,” diye iddiada bulunuyordu. Çelebi, yanında bulunan bir kaç dostla hemen kalkıp şeyh İshak’ı görmeğe gitti. Halvetin kapısından içeri girince selâm verip oturdu. Dostlar kapının önünde durdular. Şeyh, Çelebi’ye: “Ey delikanlı, nerelisin, niçin başkoyup yeri öpmedin?” dedi. Çelebi de: “Ben Rum ülkesindenim,” dedi. Şeyh: “İyi tesadüf, güzel söyledin. Ben de Mevlânâ’yı Rum’un sırrıyım,” dedi. Bunun üzerine Çelebi birdenbire bağırarak: “Ey, soysuz eşek, sen onun mahallesinin köpeklerinin sırrı bile değilsin. Sen nerede, bu yalan nerede,” dedi ve şu beyti okudu:

**Sen, eşek beyni mi yedinde ahmaklığından sivri-
sineği hümanın sırdaşı yerine koyuyorsun.⁷⁵
(Bu söz ve dâvaya), sen eşekten ötürü inanan ve
senin yüzünden kendini hakikat karşısında kör ve
doğru söz karşısında da sağır eden eşektir.⁷⁶**

Bunun üzerine şeyh İshak kalktı. Çelebi hazretlerini öyle yakaladı ki tarif olunamaz. Çelebi hazretleri de onu tutup yere vurdu ve ensesine birkaç tokat attı ve onu parça parça etmek istedi. Fakat halk, onun etrafına toplandı. Dostlar, bunu hemen Şemseddin Muhammed Sekurcî ve Pulat beye haber verdiler. Bunlar, kendi köleleri ile birlikte kılıçlarını çekip halka hücum ettiler. Bütün halk bunların önünden kaçtı. Gelenler, Çelebi’yi halkın arasından alıp gittiler. Şeyh İshak: “Ben o delikanlıyı öyle dövdüm ki üç günden fazla yaşamaz?” diye bağırıp çağırdı. Sonra Çelebi ve müridler yemek yediler ve göç edip Tebriz yolunu tuttular. Şeyh İshak’a üç gün sonra bir hâl oldu. Zaviyenin damına çıkarak, kendinden geçti, bağırıp

çağırdı, döndü ve birdenbire damın kenarından aşağı düşüp can verdi. Bütün şehir halkı feryad etti ve bu hâl karşısında hayrette kalıp: “Bu Rum diyarından olan delikanlı kimdi; yoksa o, Tanrı’nın gizli bir velisi miydi ki bizim şeyhimizin onun hakkında söylediği kendi başına geldi?” dediler. Çelebi hazretleri, Tebriz’i gezdikten sonra tekrar Merend’e geldi. Şehir halkı onu karşılayarak hizmetlerde bulundular ve Merend halkının çoğu onun müridi oldu.

(22) Hikâye: Yine arkadaşların en olgunlarından olan Mevlânâ Selâhaddin Edip (Tanrı rahmet etsin) şu olayı anlattı: Biz, Çelebi hazretlerinin maiyetinde, Menteşe oğlu Mesud beyin vilâyetine gitmiştik. Bu zât, Mevlânâ hanedanının muhiplerindendi. Bir gece bir toplantı tertip edip o vilâyetin bilgileri ve şeyhlerini toplayarak Çelebi hazretlerine semâ verdi. Onların bir şeyhi vardı. Bu şeyh Türktü, fakat saf ve aydın yürekli bir adamdı. Ne söylese vaki olurdu. Türklerin hanımının (terkân-i Türkân) buna büyük inancı vardı. Bu adamı da çağırmıştılar. O da içeri girer girmez, Çelebi’ye selâm vermeden lâkayd bir tavırla üst başa oturdu ve bir şeyler homurdanıp mırıldanmaya başladı. Çelebi semâyâ başladıktan sonra bu şeyhi yakasından tutup ortaya getirdi ve şu rubaiyi okudu:

Âşıklar yokluk yoluna ayak basınca dosttan başkasının varlığından tamamile kurtulurlar.

Bu yersiz ve aldatan süslü varlıktan fâni olurlar ve âşıklara yakışacak bir şekilde bu âlemden fırlayıp giderler.

Sonra Çelebi onu elinden bıraktı. O da hemen yere düştü, ağızdan köpük gelmeğe başladı ve bu Türk şeyhi iki gün sonra dünyayı terketti. Bunun üzerine emirler arasında bir kıyamettir koptu. Mesud bey son derecede korktu; o vilâyet halkı bölük bölük gelip mürid oldular ve hizmetlerde bulundular. Sabahleyin Mesud bey kalkıp tam bir niyazla Çelebi hazretlerine geldi, özürler diledi; beş köle ve cariye, on baş iyi at, on parça ince ıskurlat çuhası, yirmi parça suf-i murabba ilhan etti ve nakit olarak da, çok filori ve gümüş para gön-

derdi. Çelebinin müridi olup Tanrı'nın inayetine mazhar oldu. Sevgili oğlu Şücaeddin Orhan'ı da ona mürid yaptı (Yüce Tanrı onlara rahmet etsin).

(23) Yine güneşten ve dünkü günden daha açık olan, şu olay nakledilmiştir: Bir gün Çelebi hazretleri (Tanrı onun zikrini yüceltsin), Sivas şehrinde bir büyüğün semâsından çıkmış, arkadaşların zaviyesine gidiyordu. Bir yol geçinde bir kalabalığa rastladı. Orada sayısız halk toplanmıştı. Birinin ortada, başını önüne eğmiş ufak taşlarla oyun yaptığını, herkese öncemsiz şeyler söyleyip gevezelikler ettiğini, bu aşağı tabakadan insanların onun önünde baş koyduklarını, onunla etrafına konulan yemeklerin, helvaların ve meyvaların her birinden yediğini ve oradakilere attığını gördü. Bu, kılık kıyafeti perişan, karmakarışık, külhan dumanından karar-mış, el ve ayak tırnakları son derecede uzamış, mavi gözleri, üzerine yazı yazılmak üzere hazırlanmış parlak deriden daha fazla parlıyan bir adamdı. Çelebi: “Bu ne biçim bir adamdır?” diye sordu. Ona uyanlardan biri: “Bu âlemin kutbu, Âdem'in sırrı olan Erzurumlu hocadır,” diye cevap verdi. Onun acayip halleri olduğunu söylerler. Şöyle ki o, süflî mügayyebattan haber verir ve verdiği haberlerin çoğu çıkardı. Onun bu hali, **Kur'an**'da “şeytanlar sizinle mücadele etmek için dostlarına vahy ve ilhamda bulunurlar” (K., VI, 121) âyetinde buyrulduğu gibi şeytanî vahy üzerine kurulmuştur. Nitekim melekler vasıtasıyla gelen vahy peygamberlere, kalbe ait vahy ve ilham da velilere mahsustur. Avam takımı hakkı, bâtili doğruyu, yalanı ayırt edemez.

Şiir:

Cehalet ve şüphe içinde bulunan, şimdiki hali görüp ilerisini görmiyen kimsenin nazarında, gerçek sabahla yalancı sabah birdir. O, bu iki sabahı birbirinden ayıramaz.

Ey genç, yalancı sabah yüzbinlerce kervanı ölüm rüzgârlarıyla mahvetti.

İnsanı hayata götürmeyen hiç bir nakit yoktur.

Makas ve mekiki yani akıl ve temyizi olmıyan ruha yazıklar olsun.⁷⁷

İşin hakikati şudur ki veliyi veli bilir ve kutbu da kutup tanır; âlimi âlim anlar, ârifi de ârif tarif eder. Fazilet ehlini yalnız fazilet sahipleri bilir. Şiir:

Veliyi yine veli meşhar eder. O, istediğini (feyzinden) nasiplendirir.⁷⁸

“Onlar hayvanlar gibi, hattâ onlardan daha sapıktılar” (K., XXV, 46) âyetinde buyurulduğu gibi, haşarat kabilinden olan insanların hepsi peygamberlerin ve velilerin taklitçisi olmuşlardır. Onlar, anlayışlı iç nazarları ve aydınlatıcı zamirleri olmadığı için, doğrudur ümidile her bâtıla itikad ederler. Dış kerametlerle ve şeytanın aldatması ile gururlanırlar; fakat halk, bu insanların muamelesinin şeytanla olduğunu, ruhlar âleminden ve levhaların sırrından habersiz olduklarını, Muhammed’e uyma yolundan uzak düştüklerini bilmez. Onlardan zâhîr olan kerametler de talihsizleri yoldan çıkarmak içindir; eşya zıddı ile meydana çıkar.

Velilerden zuhura gelen temiz kerametler ise, Tanrı’dan korkan ruhları ırşad içindir. “İnsanlar, onun ilminden, onun istediğinden başkasını kavrayamazlar” (K., II, 256).

Şiir:

Ey mühendis, müktedir oldukça vahiy vesvese ile bir bilme.

Vahiy sahibinde yüzlerce cihan vardır. Bir kişi olduğu halde o başka kişidir.

Çelebi hazretleri, buna âlemin kutbu dediklerini görünce velilik gayretinden kendini zaptedemeyip, attan indi ve o kalabalık arasına girdi. O şaşkın adamın ensesine üç şiddetli tokat attı. O kadar kuvvetle vurdu ki adamın alını yere dokundu ve ona: “Tasını tarağını topla!” diye bağırdı. Bunun üzerine Sivas’ın rindleri ve vesveseyle dolu aşağı tabakadan halk, her taraftan atıldılar, büyük bir karışıklık oldu ve bir anda Sivas şehri birbirine karıştı. Kılıçları ve bıçakları çeke-

rek Çelebi'yi ortaya aldılar. Diğer taraftan da Konya, Kayseri rindleri ve Arap Nuyin'in askeri, âtlara binerek halkı öldürmeği kastettiler. Bir kıyamettir koptu. O zaman Samagar Nuyin'in oğlu Arab, Sivas şehrinin hâkimi ve Çelebi'nin samimî müridi idi. Ahî Muhammed Divâne (Tanrı rahmet etsin) hayatta idi. Bütün ahîler ve büyüklerle ilerliyerek halkı birbirinden ayırdılar. Sonra Ahî Muhammed Divâne: "Çelebi Ârif hazretlerinin, insanların padişahzadesi ve Mevlânâ'nın sırrının nakdı ve abdalın kutbu olduğunu biliniz. Bizim Erzurumlu şeyh de, sizin gözüne göre Rum abdalları cümlesindendir ve şehrin sâkinlerindendir. Bu kadar yıl Ja mezbelelerde ve külhanlarda bulunmuştur. Şimdi bu ulu kişi büyük bir gayret sebeble ona el kaldırdı, onun yolunu kesip: 'Tasını tarağını topla,' diye buyurdu. O halde şimdi bize düşen şey, neticenin ne olacağını uzaktan seyretmek ve kollamaktır. Bakalım bundan ne çıkar?" dedi. Bunun üzerine, Çelebi hazretleri o heyecan içinde hemen Tokat'a hareket etti. Yedinci günde, Erzurumlu şeyh, varlık âleminde yokluk âlemine geçti. Hemen o sabah Çelebi hazretleri tekrar Sivas'a geldi ve Sivas'ın rindleri, hür kişileri, asılzâdeleri, hâfızları, seyyid ve muhtesipleri kul ve mürid oldular ve o külhanda ateşçi ve ateşte oturan dervişin dumanı söndü. Ahî Muhammed Divâne de büyük bir toplantı yapıp yeniden mürid oldu ve mülk sahibi âşıklar yoluna girdi.

(24) H i k â y e : Yine nakledilmiştir ki: Çelebi hazretleri uğurla Konya'ya ulaşır Velede hazretlerinin elini öpmekle şeref bulup baş koyunca, Velede: "Ârif, o biçare felâketzede ve serseme hangi elinle vurdun? Ver de onu öpeyim," dedi ve mübarek gözlerini öpüp aferinlerde bulunup: "Tanrı'ya yemin ederim ki, Tanrı'ya yemin ederim ki, eğer bizim Ârif in hiç bir kerameti ve menzili olmazsa bu ona kâfidir. Çünkü o, o sersemin ensesine vurdu, onu sapıklık âleminde kurtardı, yolunu şaşırmış halkı da (doğru) yola getirdi," buyurdu.

Şiir:

**Zâlim öldü, bir dünya dirildi. Her biri yeniden
Tanrı'nın kulu oldu.⁷⁹**

(25) Hikâye: Yine arkadaşların uluları rivayet ettiler ki: Bir gün, bir büyüğün evinde büyük bir toplantı olmuştu. Konya bilginlerinden, şeyhlerinden, emirlerinden ve fakirlerinden ileri gelenler orada hazırıldılar. Veled hazretleri, toplantıda o kadar bilgi ve mânalar saçtı ki anlatılamaz. Çelebi hazretleri de büyük heyecanlar gösterip şu rubaiyi söyledi:

**Ey padişah! Kemer, tac ve yüzük bağışlıyorsun.
Gönüle nurlu bakışınla yakîn bağışlıyorsun.
Âlemin âriflerinin sermayesinin hepsini bir anda
en âciz kullarına bağışlarsın”.**

Sarık ve ferecisini güyendelere bağışladı. Veled hazretleri de tam bir lûtufla onu kucakladı; sonsuz inayetlerde bulundu, iyi bir şâî ve ipek elbise verdi. Sultan Veled daima: “Bizim Ârifimiz, velâyet denizidir ve babamızın nuruyla da dop doludur,” derdi.

(26) Hikâye: Yine aziz arkadaşlar şöyle rivayet ettiler ki: Bir gün Çelebi hazretleri, kutsal Türbe’de semâ’da idi. O günü hadden aşırı heyecanlar gösterdi, mübarek sarığını Arapların biçiminde sarmış ve kurt derisinden olan postunu tersine giymiş bir vaziyette semâ ederek, türbeden çıktı. Bütün halk güyendelerle birlikte onun arkasından yürüdüler. Ölülerin musallasına kadar durmadan yürüdü, orada postu omuzundan çıkardı ve: “Bir gayıbın cenaze namazını kılınız,” diye emretti. Namaz kılıp yine Türbe’ye hareket etti. O istiğraktan kendine gelince annesi Kerake (Tanrı ondan razı olsun) ondan namazın sbabını sordu. Çelebi: “Devrin padişahı Gazan han (Tanrı rahmet etsin), dünyadan göçtü,” dedi. Bu olay, 703 h. yılı aylarında oldu. Böylece bir müddet sonra Konya tacirleri geldi, Gazan hanın ölümü haberini yaydılar. Gerçekten o, Ârif Çelebi’nin buyurduğu gün ve tarihte ölmüştü.

(27) Yine: bu menkıbeleri derleyen hâkî kul Ahmed (Tanrı onun âkibetini iyi etsin) rivayet ediyor ki: Ulu arkadaşlarla, insanların sultanının (yani Ârif Çelebi’nin) refakatinde, Ârif Çelebi’nin, devrin padişahı Olcaytu hana nâsihat vermesi ve onu şiihlerin ve râfızîlerin mezhebinden men-

etmesi için Sultaniye'ye gitmek nasib oldu. Bir gün, ulu Türbe'nin pirlerine ve bundan daha önce de Sultan Veled hazretlerine (Tanrı onun aziz olan sırrını kutlasın) şöyle bir haber vermişlerdi: “Şiiler, Sultan Herbende'yi öyle kandırdılar ki rafizî oldu, ulu sahabeye küfrediyor. Hattâ (Medine'ye) de bir cemaat göndermiş. Bu cemaatin maksadı fırsat bulunca bir delik açıp mezardan Sıddık-ı Ekber'in temiz cesedini en büyük dostunun (Muhammed'in) yanından çıkarıp peygambere (Tanrı'nın selât ve selâmı onun üzerine olsun) yalnız bırakmaktır. Nihayet 'Eğer seninle gömülü iki arkadaşın olmasaydı seni ziyaret ederdik,' diyen bu taife onunla müşerref olacaklar.” Ayrıca, bunların Rum ülkelerinin hatiblerini, minberlerinde bu sahabenin adını anmaktan menettiklerini söylediler. Sultan Veled hazretleri, bunu duyunca gayrete geldi ve buna çok sıkıldı; heyecanlar gösterdi. Nihayet, bütün dostlar ağladılar ve şehir halkından feryatlar yükseldi. Sultan Veled: “Bizim Ârifi çağırın,” diye emretti. Çelebi hazretleri içeri girip baş koyduktan sonra Sultan Veled ona:

Acz içinde bulunan bir dosta yardım yine arkadaşlarından gelir.

şiiirini okudu ve: “Haydi bir kaç arkadaş al, çabucak hanın karargâhına git ve o zavallı Herbende'yi bul; onu, hakikattı gören kulun parhyan nurunun kulu yap da cehennem ateşinden kurtar! Acele gitmen lâzımdır,” dedi.

Şiir:

İktidarın oldukça kudretini göster, sen bunu kuvvetsiz de yapabilen kimsesin.

Çelebi hazretleri bu vazifeyi üzerine alıp sefer hazırlığında bulunmak istedi. Takdirlerin manileri, tedbiri değışti. Veled hazretleri birdenbire ebediyet âlemine göçtü ve Tanrı'nın civarına ulaştı. Fakat göçeceği anda: “Arif, Herbende hanı ihmal etme!” diye vasiyet etti. Böylece Ârif Çelebi, 715 h. tarihinde ikbal sahibi dostlarla hanın yanına gitmek üzere hareket etti. Bayburt şehrine ulaşınca bir kaç gün

halifelerin örneği Bayburt'lu Ahî Ahmed'in (Tanrı rahmet etsin) makamında konakladı. Ramazanda orada idiler. Birdenbire, Bayburt, Erzurum vilâyeti ve mülhakatının hâkimi olan Hoca Yakut kapıdan içeri girdi. Çelebi hazretlerinin elini öptükten sonra onu kendi köyüne davet etti. Çelebi bu davete icabet etti. Bütün arkadaşlarla birlikte hareket ettik ve çok yüksek bir saraya indik. O günü, büyük bir toplantı ve semâ oldu.

Ertesi gece yani 716 yılı Ramazan bayramının arifesinde, semâın en hararetili anında Hoca Yakut'u bir kenara çekerek: "Gafil olma, sizin padişahınız Olcaytu han ölmüştür. Fakat bizim padişahımız hayy ve kayyumdur. Onun saltanatına zeval yoktur. Şimdi senin için yapılacak şey, Tanrı'nın dergâhının etrafını dolaşmak, yaratığın hizmetinden yaratının hizmetine geçmek, beka mülkünü ve baki olan padişahı istemektir," dedi ve şu rubaiyi okudu:

Dünyada, padişahların emirlerin hepsinin Tanrı'nın takdir ipleriyle elleri ayakları bağlıdır. Sen âşık ol, ölümden kurtul. İnsanlar ölürlere, fakat âşıklar nasıl ölür!

Bunun üzerine Hoca Yakut, bu haberin dehşetinden sersemlemisti. Baş koyup bu hali sordu. Çelebi: "Ben bilmiyorum. Gayıb âleminden bize böyle gösterdiler," dedi. Hoca Yakut, baş koyup o kadar hizmetlerde bulundu ki anlatılmaz. Hemen bu vaktin tarihini yazdı. Zilhicce'nin başında Ahlat şehrine geldiği vakit, aynı gecede Sultan Herbende'nin ölüm haberi geldi. Herkes taziyetle meşgul oldu. Tanrı'nın fazl ve inayetiyle Sultaniye'ye geldiğimizi, şeyh Burak'ın halifelerinden ve Sinop şehri kadısının oğlu olan ilâhi dost Hayran Emirci, o ülkenin bütün vezirlerine, büyüklerine, bilginlerine ve şeyhlerine haber verdi. Bunların hepsi Çelebi'yi karşılamağa çıktılar, büyük bir izaz ve ikram ile kendi makamına götürdüler. Ârif Çelebi hemen semâyâ başladı. Nekkareler çaldılar ve bizim güyendeler (güzel sesleriyle) herkesi sihirlediler. Sultaniye'nin ileri gelenleri daha matem elbiseleri içinde idiler. Hiç semâ etmemiş ve nekkare çalmamışlardı. Hoca Reşided-

din, Hoca Alişah gibi vezirler, nekkare ve semâ edenlerin seslerini işitince durumu tahkik etmesi için padişahın câmedârı Hoca Sa'îd'i gönderdiler ve: "Vakitsiz ve büyüklerin icâzeti olmaksızın bu cüreti nasıl ve niçin gösterdiler? Ebû Sa'îd gelmeden ve Çoban hâzır olmadan bu matem ortasında sevinmek kimseye yakışmaz," dediler. Hoca Sa'îd zâviyenin kapısından içeri girince, Çelebi hazretlerini büyük bir heyecan içinde gördü. Gözleri yaşlarla doldu, başını onun ayaklarına koyup kendinden geçti. Böylece Çelebi hazretleri onu kucakladı ve: "Aziz büyüklerine de ki, sizin padişahımız öldüyse, bizimki bakîdir. Siz bunun için matemde iseniz, itaatli kullar da bir sevinç içindedir," dedi ve şu beyti buyurdu:

**Berrak sudan daha temiz bir aşkın var. Bu aşk
oyunu bana helâldir.**

**Başkalarının aşkı değişir, benim aşkıma ve benim
maşukuma zeval yoktur.**

Hoca Sa'îd'in âkıbeti mesut oldu. Sarhoş gibi dışarı çıktı. O kadar hizmetlerde bulundu ki tarif olunamaz. Bütün büyükler pek çok hizmetlerde bulundular. Bu hâdise, Zilhiccenin sekizinci günü oldu. Sultanın ölümünden kırk sekiz gün geçmişti.

(28) Yine nakledilmiştir ki: Hayran Emirci Konya'ya geldiği ve Mevlânâ'nın Türbesini ziyaret ettiği vakit, bizim Çelebi'miz ona mübarek Türbe içinde bir semâ verdi. Onu kucakladı ve: "Ümid olunur ki gelecek ramazan bayramında tekrar sizin semânızda oluruz," deyip beyaz külâhını onun başına geçirdi. Hayran'ın hayreti, bir iken bin oldu. Çünkü, Hayran'ın gözü o külaha düşmüştü ve onu almak istiyordu. Hiç istemeden istediğine nâil oldu. Gelecek sene de aynı günde Sultanîye'de bu adı geçenle semâ etti. Bu tuhaf bir tesadüf oldu. Tanrı'ya ve Tanrı'nın kelâmına yemin ederim "Eğer biliyorsanız bu büyük bir yemindir" (K., LVI, 75). Eğer o ulu kişinin ufak kerametleri anlatılmağa kalkılırsa ciltlere sığmaz.

Şiir:

Benim her kılımin ucunda bir dil olsa, onun güzelliğinin şerhini, yine söze sığdıramam.⁸⁰

Onun menkıbelerinden bu kadarını âşık tâliple ve tâlip âşıklar için yazdık ki onlar Tanrı erlerinin sevgi yollarına girmekte kuvvet bulsun, itikadları süslenip olgunlaşsın ve bu lâtifeleri yazan müellifi de kabul edilen dualarında unutmasınlar.

Şiir:

Eğer siz doğru ve güvenilir kişilerseniz, ölülerinizi hayırla anın.

Dostların duada hatırla. “İnsanın eline çalışmasının semeresinden başka bir şey geçmez” (K., LIII, 40).⁸¹

(29) H i k â y e : Y i n e hür kişilerin ulularından nakledilmiştir ki: Lâtifeler madeni, zarafetler kaynağı Ahî Muhammed Divâne (Tanrı rahmet etsin), Çelebi hazretlerinin Sivas'ta bulunan ve hakkında büyük bir inayet beslediği samimî muhiplerindendi. Çelebi ne zaman Sivas'ı şereflendirse Ahî Muhammed Divâne onun için güzel semâ toplantıları yapardı ve hadden aşırı hizmetlerde bulunurdu. Üçüncü defa Sivas'ı şereflelendirdiği vakit, Ahî idrarını tutamamak hastalığına müptelâ olmuştu. Bir gece Çelebi hazretlerine semâ vermişti. Şehirin her cinsten ileri gelenleri hazırıldılar. Ahî, evin ortasında oturmuş Çelebi'nin semâ'nı seyrediyordu. Çelebi, birdenbire heyecanlanarak Ahî'yi yakalayıp semâya soktu ve dönmeğe başladı. Ahî hastalığı dolayısıyla bir münasebetsizlik olur diye korktu. Çelebi semâ esnasında ona: “Bundan böyle keyfine bak, bu günden sonra artık bu hastalıktan zahmet çekmiyeceğin ümid olunur,” dedi ve hakikaten o hastalıktan eser kalmadı ve o, daima şeyhler arasında: “Benim şeyhim Celâleddin Emir Arif'tir. Bütün dünyanın hekimlerinin iyi etmekten âciz kaldıkları bir illetin ilâcını bulup beni kurtardı ve o babanın temiz ruhuna binlerce âferinler olsun ki ondan baş ve başbuğluk ülkelerinde böyle bir evlât dünyaya gelmiştir,” dedi.

Şiir:

**Ben, senin gibi cevher meydana getiren nur der-
yasının dalgalarına kul olayın.⁸²**

O, geri kalmışları menzile eriştirir ve insan oğullarının cevherlerini garazsız ivazsız temizler.

(30) H i k â y e : Y i n e emirlerin ve büyüklerin meliki (melikü-l-ümera ve'l-ekâbir), Lâdik şehrinin emiri ve Çelebi'nin müridlerinden olan sayın dost Şücaeddin İnanc bey (Tanrı rahmet etsin), bir gün herkesin arasında şunu anlattı: "Ben ve kardeşim Doğan paşa, Çelebi'ye büyük bir ziyafet vermiştik. Şehirin ileri gelen adamları da hazır bulunuyorlardı. O gün Çelebi, beyaz bir Mevlevî külâhı giymişti. Benim içimden: 'Çelebi şu külâhı bana bağışlasa da ben onu kendi miğferimin altından giysem ve bunu yadigâr olarak saklasam ne olurdu! Bu Tanrı'nın büyük bir inayeti olurdu,' diye geçti. Ben bu düşüncede iken Çelebi hemen yerinden kalktı, yanıma gelip oturdu. Külâhını başından çıkarıp benim başıma geçirdi ve: 'Bu külâhı iyi sakla, muharebe günlerinde miğferinin altına giyersin,' dedi. Ben baş koydum. Hemen o anda şasırp kaldım ve kendimden geçtim. Bunun üzerine Çelebi: 'Dostluk yolunda elbise ve külâhın kıymeti mi olur? Sen Tanrı erlerinden, içinde sır ve başbuğluk bulunan bir baş iste. (Böyle) bir ser (baş) daima o sırla beraber kalır. Onu, dönen değirmen bile sersem etmez ve ezmez' dedi."

Şiir:

**Sen, kafacağzını çivi gibi kapının eşiğine koy.
Böyle bir kafayı felek bile aşındıramaz.⁸³**

Bütün emirlerimiz, kardeşlerimiz ve çocuklarımız ve aile halkımız baş koyup ona mürid ve kul olduk. Onda, seferde ve hazerde bu gibi binlerce kerametler görülürdü. Bunlar bir fiskiye den su fışkırır gibi ondan fışkırırdı ve coşkun bir denizin dalgaları gibi yükselirdi. Tıpkı kokular gülistanının gül fidanlarından çıkan güzel kokular ve güneşten dünyanın her tarafını kaplıyan sayısız ziyalar gibi yayılırdı. İşte hür kişile-

rin kalplerinin dertlerinin şifası, insanlara rahmet olmak ve kendileri hiç istemeden sırf dervişleri doğru yola getirmek için peygamberlerden mucizeler, velilerden kerametler sâdır olur.

Şiir:

Sen velilerin cömertliğinden varlık ve yüz binlerce rahmet, ikram bulursun.

Tanrı, velileri, âlemlere rahmet olmak için yer yüzüne getirmiştir.⁸⁴

(31) Hikâye: Yine arkadaşların kerimlerinden nakledilmiştir ki: Lâdik'li kadı Necmeddin (Tanrı rahmet etsin), Mevlânâ hanedanının halifelerinin ileri gelenlerinden. O, bu vilâyeti kendi velâyeti ile elde etmiş ve çok hizmetlerde bulunmuştu. Nihayet "samimî dostlar büyük tehlikedir," buyurulduğu veçhile varlık ve mansıp gururundan, Çelebi hazretlerine isyana başladı ve bu kadar yıllık hukuku kaybettir. Bir çok maksatlar yüzünden ondan yüz çevirip itiraz etmeğe koyuldu.

Şiir:

Nefis, bu benlikten doğar doğmaz, yüz binlerce herze ve boş fikir gevelemeğe başladı.

Hırs ve hased ehli ile bir kimsenin bâtını arasında yüzlerce merhale ve sahra olduğu halde, kötü ve iyi görmeyen göz, o kimsenin bâtınına ulaşır ve orada olan kötü huyları bilir.⁸⁵

Bu zat, bir gün, Çelebi'yi kendi zâviyesine dâvet etmiş, büyük bir toplantı yapmıştı. Onun müridlerinden bir topluluk şeytanlık yaparak zaviyenin dışarısında bahçede oturmuşlar, uzaktan huzur içinde oturan arkadaşları seyrediyorlardı. Birdenbire semâ başladı. O gün, Çelebi büyük heyecanlar gösterdi. Müritler de deli gibi semâ ediyorlardı. Dışarıda bulunan o gafil topluluk bunların semâına gülüyor ve bununla alay ediyorlardı. Bunların arasında şehrin ileri gelenlerinden bir adam vardı. Bu adam, Hak ârifi Çelebi'nin velâyetini tamamile

inkâr ediyor ve cehaletinden Çelebi Ârif hakkında çok vakitler yakışık almaz söz söylüyor, onun muhipleriyle tartışmalar yapıyordu. O sırada da yine bu zat pek fazla gülüyor ve münasebetsiz sözler söylüyordu. Çelebi Ârif hazretleri tamamen semâa dalmıştı. Nakıboğlu (İbni Nakib) diye tanınan müderris Mevlânâ Taceddin, Çelebi'nin arkasından koşuyor ve bu herifin münasebetsiz hareketlerini görüyordu. Bundan Çelebi'yi haberdar etti ve: "Münasebetsizlik eden münkir, bu adamdır," diye parmağıyle gösterdi. Çelebi de gazapla ona bir baktı. O adam hemen bir ah çekerek yere düştü, birdenbire değişti ve hırlamağa başladı. Adamın bütün köleleri feryad ettiler. Herkes etrafına toplandı ve kadı Necmeddin'e: "Falan kimsenin durumu şöyle oldu, ne yapmak lâzımdır?" dediler. O da: "Üzülecek bir şey değildir, başına kan hücum etmiş olmalıdır," dedi. Adamları gidip bir kan alıcı getirdiler, kan aldılar. Fakat iyi olmadı. Bir kilime koydular, alıp evine götürdüler. Birkaç defa kusmak istediye de kusamadı. Hakikatten haberi olmıyan bu adam, sanki Musa zamanında küstahlığından dolayı Musa'nın nasihatini dinlememiş ve küstahlıkta bulunmuş gibiydi. Nitekim buyurmuştur.

Şiir:

Hemen o anda hocanın hali değişti. Nihayet yüreği bulandı, leğen getirdiler.

Bu bulantı mide bulantısı değil, ölüm bulantısıdır. Ey bedbaht kusmak sana ne fayda verir.

Musa'mn nasihatini dinlemez, küstahlık edersin.

Böylece kendini çelik kılca vurursun.

Kılıç senin camna kıymaktan utanmaz. Bu senin hatandır, ey kardeş senin hatan.⁸⁶

Adam derhal can verdi. Çelebi hazretleri daha semâda idi ki adamın kölelerinden saçları kesik ve çul giymiş bir cemaat, onun teşhizile meşgul oldular. Orada, Şemseddin-i Ber Ustat dedikleri, sâdık, aydın gönüllü ve itibarlı bir adam vardı. Bu adam semâda feryad ederek başını Çelebi'nin ayaklarına koydu ve; "Çelebi hazretleri, o biçareye kahrile bak-

tığı zaman bahçenin, kapısından elinde mızrak bulunan birisinin çıktığını ve o adama vurup kaybolduğunu gördüm. İşte tam bu anda o adam yere düştü ve feryadlar yükseldi,” dedi. Bunun üzerine Çelebi hazretleri gülümseyerek: “Senin gördüğün o adam, kullarına bir iş yapmak için misâl âlemin-den cisim âlemine gelen büyük babam Bahâ Vele’ın kutsal ruhuydu,” dedi. Semâdan çıkıp Çelebinin zâviyesine giderlerken yolda o biçare adamın cenazesine rastladılar. Bütün cenaze halkı baş koydular. Hepsi Hakkın heybet ve kudretini birbirlerine anlatıp ağlıyorlardı. Çelebi hazretleri de mübarek başını sallıyordu. Çelebi: “İnkârın uğursuzluğuna bak,” diye üç defa tekrar ettikten sonra: “Bütün peygamberler ve veliler (Selâm onların üzerine olsun), mucize ve kerametler göstermek için değil, temiz insanları dâvet ve onlara merhamet etmek için bu toprak âlemine gelmişlerdir. Hattâ onlar, şöhretin âfetinden kaçmak için can atarlar. Fakat ara sıra bedbahtların inkârlarının uğursuzluğu sebebiyle kerametler ve olağanüstü şeyler gösterirler ki başkaları ibret alsınlar ve bir daha böyle bir harekette bulunmasınlar. Talihsiz münkirler o kuvvetli bağdan kurtulup, veliler âlemine râğbet gösterebilirler ve o din sultanının teb’ası olsunlar, onların; koyu gölgelerinde himaye ve tam bir riayet bulsunlar, inkâr edenlerle arkadaşlıktan sakınsınlar,” dedi ve şu beyitleri söyledi:

Peygamberlik iddiasında bulunanın şüphesizliğindeki doğruluktan ötürü mucize tezkiye olunmuş bir şahid gibi geldi.

Her kötü insandan inkâr sâdır olmasaydı mucize ve delil niçin nâzil olurdu.⁸⁷

Îlâhî hakikatten zevk alan her ümmetin gönlünde peygamberin yüzü ve sesi mucizedir.

Yüzlerce yazıklar olsun! bu iğreti hal ve hikmet, mağrurları ümmetlikten uzaklaştırdı.⁸⁸

(32) H i k â y e : Yine arkadaşların ulularından nakledilmiştir ki: Başka bir defa, Çelebi hazretleri (Tanrı onun kadrini yüceltsin) Lâdik şehrini şereflendirmişti. Birkaç gün

o ülkenin büyükleriyle eğlendiler. Birdenbire bir kıtlık oldu. Hiç yağmur yağmadı. Şehrin halkı hep birden yağmur duasına çıktılar; fakat yağmur yağmadı. Otlar tamamıyla kurumağa yüz tuttu ve güneşin hararetinden yandı. Şehrin bütün ahalisi düşündüler. Çelebi hazretlerinin aleyhinde, taşkınlıklar gösterip ona: “Mutlaka bu şehirden çıkıp gitmen lâzımdır. Arkadaşlarınızın terbiyesizliği yüzünden bütün sahra yanıp kavruldu. Yüce Tanrı kahretmiş yağmur göndermiyor,” dediler. Bunun üzerine Çelebi hazretleri büyük bir hiddet gösterip: “Ey mayası bozuk eşekler! sizin bizimle ve müritlerimizle ne işiniz var? Sizin maksudınız yağmurun yağması ve onun semeresini elde etmektir. Siz kendi işinize gidiniz. Biz Gökün su emiri olan Hüdavendigâr’ımızdan kül renkli toprak mensuplarının susuzları için yağmur isteriz,” dedi ve derhal buyurdu. Bütün arkadaşlar ve emirler atlarına binip şehrin dışında bulunan çeşmenin başına gittiler. Tavas kalesinin emiri olan ve hâlis müridlerden sayılan biricik emir Şücaeddin İlyas’ın başına girdiler. Âriflere yaraşır eğlencelerle meşgul oldular. Çelebi, birdenbire kalktı, bir tepe üzerinde mübarek başını açtı, Kibleye karşı rûkûa vardı ve büyük bir huşu içinde münacâtla meşgul oldu. Bir saat sonra: “Yarabbî, dostların başına yağmur yağdır,” diye bir nara attı. Hemen o anda göğün her tarafında büyük bulutlar peyda oldu, şimşek çaktı, gökgürültüleri insanlarda akıl bırakmadı. Anlatılamıyacak derecede yağmur yağdı, seller koptu, bağlar su doldu ve bütün dostlar o yağmurun azametinden gülistanda yuvarlanıp âferinlerde bulundular ve bu Tanrı’ya yakınlık ve kudretten dolayı hayrette kaldılar.

Şiir:

İçinde, âteşe tapan nefsi ölen kimseye, güneş ve bulut itaat eder.⁸⁹

Seller ve ırmaklar onun istediği şekilde akar. Yıldızlar onun istediği gibi olur.

İsteddiği yere matem, istediği yere de neş’e verir.⁹⁰

Geceleyin atlarına binip bütün dostları ile birlikte şehire geldiklerinde, yağmur da onlarla birlikte geldi. Şehrin kadın

ve erkekleri tam bir doğrulukla onu karşılamağa çıktılar, baş koyup istiğfarda bulunup özürler dilediler. Alçaklıklarından ve edepsizliklerinden küstahlıkta ve münafıklıkta bulunan kimselerden köpek kılıklı birkaç kimse de kısa zamanda öyle dağılıp perişan oldu ki asıl ve nesillerinden bir eser kalmadı. Âşıklar içlerindeki kuvvetli arzudan dolayı o zevki tatmak için bölük bölük geldiler, inayet halkasını can boyunlarına takıp baş koydu ve mürid oldular.

(33) H i k â y e : Yakîn ehli ve din kardeşlerine gerçek olarak malûmdur ki: Yüce Tanrı hazretleri kendi kudretini, zaman zaman velilerin ve peygamberlerin (Selâm onların üzerine olsun) temiz olan vücutlarından gösterir ki insanlar onların Tanrı'nın sevgilisi ve maşuku olduklarını ve Tanrı'nın her şeyi onlar için yarattığını ve getirdiğini bilsinler. Çünkü: "Eşyayı senin için, seni de benim için yarattım," buyurulmuştur. Zira: "Sen olmasaydın, ben felekleri yaratmazdım," buyurulmuştur. Yüce Tanrı da: "Benim halkımın karşısına benim sıfatlarımla çık. Seni gören beni görür, sana kasteden bana kasededer ilâh..." buyurmuştur. Nitekim Mevlânâ buyurmuştur:

Devleti, dünya ve ahireti yaratanın mülk ve devletler ne işine yarar?

Padişahın bütün bu devlete tamahı yoktur. O, bunu halk için yaptı. Onu bilip tanıyana ne mutlu.⁹¹

O padişahın elde ettiği her av ve gösterdiği her keramet kulları içindir.

Onların sözleri ve fiillerini de Tanrı'nın sözleri ve fiilleri olarak bilmek lâzımdır. Hakikatte o tayfanın dostu, Tanrı'nın dostu; düşmanı, Tanrı'nın düşmanıdır. Nitekim buyurmuştur:

Şiir:

Tanrı, bedenin içine, halkın onu incitmeleri ve bu suretle kulların imtihandan geçmeleri için gizlenmiştir. Onlar, bu bedeni incitmenin Tanrı'yı incitmek demek olduğundan habersizdirler. Bu küpün suyu ırmağın suyuna bağlıdır.⁹²

(34) H i k â y e : Şu, meşhur ve ileri gelenler arasında anılan bir olaydır:

Âriflerin sultanı Çelebi Ârif hazretleri (Tanrı onun mezarının toprağını sulasın ve nefsini iyi etsin), abdalların büyüüklerinden ve hal erlerinin olgunlarındandı. Suret âleminin haraplığında, akılların kaidelerini yıkmada mâna rindlerinin mümtazlarındandı. Daima, dış görünüşlere dikkat eden araştırmacıların (mütevessimân) yanında âdet olan ulemâ-yi rüsuman olağanüstü hallerine çalışırdı. Cem'in kadehinin çadırında ve istiğrakın büyük kadehinde mâna güzelini, içli dışlı olmalarıyanların (namahremlerin) gözlerinden saklardı. Hattâ iyi gören kimselerin gözlerini bile bağlar, onları görmez hale getirir, kendisi de celil olan Tanrı'nın gerdek odasında gizlenirdi. Nitekim buyurmuştur:

Şiir:

Eğer senin yolunda namahremler varsa, şarap kadehinden perde yapabilirsin.

Halkın hücumundan, kendi menfaatine düşkün insanların kabulüne mazhar olmaktan ve yabancılarla bir yerde bulunmaktan hâsıl olan baş ağrısından kurtulmak için olgun cemalini olgunlaşmıyan namahremlerin nazarlarının oklarına hedef yapmaktan çekinirdi. O hazretin hareminin mahremi olan kimseler imkân ve iyanları ve Tanrı'nın inayeti nisbetinde gizlice onun halini ve kendi rahmetinden gösterdiği kerametleri görüyorlardı.

Şiir:

Fazla kıskançlık dosta perde oldu. Dostlar bu çeşit kıskançlıktan ötürü seni görmüyorlar.

Yine ömrünün çoğu, seyahatlerde bulunmakla ve sırlarla dolu kitapları okumakla geçerci. O günlerde şöyle bir tesadüf vaki oldu: Kerem sahibi arkadaşlar, Gerake hazretleri ve fakir âbide Hoşlika, Tokat'tan Darül-izz olan Amasya'ya

geldiler ve o zaman halifelerin sultanı, velilerin makbulü, faziletli fenleri kendinde tophyan Amasya'lı Bayram'ın oğlu (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) Mevlânâ Alâeddin hayatta idi ve bu diyarda kabul görmüştü; büyük te bir kalabalığı vardı. Etrafa halifeler göndermişti. Olgun müridler, fazıl dostlar, ilmüne göre amel eden zâhidler onun hizmetinde idiler. Öyle ki; feleklerin melekleri onların sırlarının temizliğini kıskanırlardı ve o azizlerin sırlarının müridi olmak isterlerdi. Etrafındakiler ona anlatılmayacak kadar çok hizmet ve tâzimde bulunurlardı. Çelebi hazretlerine hava ve su değişmesinden ötürü bir rahatsızlık geldi, mübarek mizacı bozuldu. Bunun üzerine şehrin bütün doktorları onun mizacının düzelmesi için su ile karışmış şarap içmesini tavsiye ettiler. Fakat Mevlânâ Alâeddin, onun daima oruçlu ve zâhirî incelikleri gözeterek halkı dine dâvetle meşgul olmasını istediği için bu hale kızıp itiraz etti. Birkaç mürid de şeyhlerine uyup münafıklık ettiler. Bâtınları basiret nuruyla her şeyi görebilir bir hale gelmiş olan fakir dervişler ve haberi olan dostlardan bir topluluk Çelebi'nin bânına bakarak zâhirî haline önem vermediler. Bu haber Çelebi'nin mübarek kulağına ulaşınca kızıp kalktı ve bir halvethaneye girip onbeş güne yakın yemek yemedi ve su içmedi. Gerake hazretleri ve müridler bir lokma iftar etmesi için çok yalvardılar ve ağlayıp sızladılarsa da hiç mümkün olmadı. Ârif Çelebi: Dostlarımızın tasavvurlarına göre bizim gıdamız şarap ve kebaptır ve yaşamamız da sudandır. Onlar: "Geceyi Rabbimin yanında geçirdim" sözünün yemek verdirilişinden haberleri yoktur. Onlar, bizim başka bir şaraptan mestoldüğümüzü bilmiyor, bizi kendileriyle mukayese ediyorlar. Eğer onlar bir kaç gün riyakârlık yapmasalar hiç yiyecek bulamazlar ve kimse onlara selâm vermez ve (bu suretle) onların şeyhlikleri de kalmaz; beş gün yemeseler öceklerinden korkarlar," dedi. On altıncı cuma günü idi. Ululardan teşekkül eden bir cemaat zaviyenin sofasında oturmuşlardı. Semâ başlayıp Mevlânâ Alâeddin, semâ'a hız verince, birdenbire Çelebi hazretleri kalkıp halvetten dışarı çıktı ve öyle bir bağırdı ki hepsi kendilerinden geçtiler; o, semâ'ı alt üst etti; aslanlara yaraşır heyecanlar gösterdi ve şu rubâiyi söyledi:

Devlet gökiinde ay olanlar, melâmet satrançı tah-tası üzerinde şahtırlar.

Bu söziün sırrından haberdar olanlar, halka, yolu-nu şaşırmışlar gibi görünürler, halbuki, kendileri doğru yoldadırlar.

Bir an sonra da şu rubâiyi söyledi:

Bu yolda hakikatle bâtilı biribirine karıştıranlar, safa ehlinin göziinde şeytandırlar.

Âşıkların çizgisinde doğru yürürsen, sahifende doğru âyet yazarlar.

Ve kendini sofanın penceresinden, dışarıda akan büyük ırmağa doğru attı. O günlerde nehirin suyu o kadar taşkındı ki bütün bostan dolaplarının ve değirmenlerin çarklarını yıkmıştı. Su, kendi seviyesinden bir mızrak boyu yükselmişti. Şehir büyüklerinden, hür kişilerin ileri gelenlerinden, sır kâtiplerinden ve ilâhi dostlardan olan Kordî oğlu Mevlânâ İmameddin ve Şeyh Hüsameddin bey de kendilerini hemen Çelebi'nin arkasından suya attılar. Çelebi iki ok menzili suda ilerlemişti. Adı geçen İmameddin ve Hüsameddin şöyle rivayet ettiler ki: biz Çelebi'ye eriştiğimiz vakit o, suyun üzerine bağdaş kurmuş feraget ve lâkaydlık içinde gidiyordu. Bu sırada bana: "Ey İmad! niçin geldin? Benim canından ne istiyorsun? Ben her ne kadar bu varlık darlığından ve bu inkâr ehlini görmek ârından kurtulmak ve bu dünya hapishanesinden fırlayıp gitmek için çalışıyorsam da müyesser olmuyor. Ne yapmalı bilmem?" dedi. Sonra İmameddin dedi ki: Ben bu hali görünce feryad ettim. Hüsameddin de, Ârif Çelebi'ye: "Sizin mübarek vücudunuz âlemlere rahmettir. Hüdavendigârın kutsal ruhu için sudan çıkınız. Gerake hazretlerini gamdan kurtarınız ve âşıklarınızı kendi yüzünüzden mahrum etmeyiniz," diye bağırdı. Bunun üzerine Çelebi ırmaktan çıkar çıkmaz dostlarından da kanlı göz yaşlarından bir ırmak peyda oldu. Hepsi baş açık onu karşılamağa koştular, inkâr ve gurur hatalarından dolayı istiğfarda bulunup baş koydular. Mevlânâ Alâeddin ne kadar yalvarıp yakardı ise de kabul etmedi. Bir tulum şarap hazırlamalarını emretti. O bu kadar gün yemek

yememiş ve uyku uyumamıştı. Tulumun ağzını mübarek ağzına dayadı bir defada hepsini içti ve kalkıp semâ'ya başladı. Bir kıyamettir koptu ve o, şu gazelin okunmasını emretti:

Sevdâyı ve deliliği ateşliyelim. Her zaman kan dalgalarını içelim. Biz, Cehennemi içen, bu yeşil renkli kubbeyi delip geçen sarhoşlarız. Biz, sultana mensup olan saf şarabı dökelim; türlü fenler sahib-i aklı uyutalım ilâh...

Çok heyecanlar gösterdi ve şu rubaiyi okuyup semâya son verdi:

Canım oldukça, canânın gamından başka bir şeyle meşgul olmanı; fazilettten dem vurmam ve onun gamını yemem. Benim ilim ve hünerim şarap kadehidir. Onu da sultandan başkasının elinden içmem.

(35) H i k â y e : Yine naklolunur ki: Şehirin emiri ve zamanın biricik şahsiyeti olan Torumtay oğlu Çelebi Muhammed bey, büyük bir toplantı yapmış, Çelebi için bir semâ hazırlamıştı. Alâeddin ve arkadaşları yalnızlığı gidermek için önceden gelmişlerdi. Fakat Çelebi'nin heybetinden kimse konuşmağa cesaret edemiyordu. Önce **Kur'an**, sonra **Mesnevî** ve ondan da gazeller okunup sona erince Mevlânâ Alâeddin niyaz yoluyla ulu kişilerin faydalanması için bir va'zda bulunmasını Çelebi'den rica edip: "Mâna pınarları sizin mübarek hanelerinizden kaynamıştır. Sizin cömertlikle dolu olan vücudunuz da Tanrı hikmetlerinin kaynağıdır," dedi. Çelebi de: "Şimdi, mâna ve marifet beyanına nereden başlayalım? Kendi hal ve makamlarımızdan mı? Yoksa sizin hal ve makamınızdan mı? Eğer ben, kendi hallerimden haber vermeğe kalkarsam siz ve sizin benzerlerinizin orada hiç işi yoktur. Küçük bir kuş, şerefli olan hümâ ile arkadaşlık edemez ve hümâların hüviyet havasında uçamaz. Eğer senin hal ve mertebeni açıklamaya çalışsam, bu, benim hal ve makamıma nisbetle pek aşağı düşer ve ölçülemez. Beni böyle yüksek bir yerden aşağı indirmek doğru değildir. Bizim hallerimiz vesvese sahiplerinin ölçüsünün dışındadır," dedi.

Şiir:

**Sen kendinden kıyas ediyorsun, fakat iyi bak,
maksattan ne kadar uzak düşmüşsün.⁹³**

Bundan sonra: “Ne kadar büyük bir hata ve gaflet! sen, bizim *Mesnevî*’yi okuduğun halde onun, sırları ihtiva eden âleminde hiç seyretmiyorsun ve senin bu kitabın maksadından haberin yoktur. Keşke sen onu okumasaydın da, o seni okusaydı da, sen tam o cehaletinle bizi bilseydin,” dedi.

Şiir:

**O üstadın senden dersi çalmaması için sen kendini, hiç korkmadan mücrim ve câhil göster.⁹⁴
“Senin bize öğrettiğin ilim” (K., II, 32) âyetinin senin yardımına gelmesi için sen, melekler gibi “bizim bilgimiz yoktur” de.⁹⁵**

Bunun üzerine kalkıp hemen semâa başladı ve şu rubaiyi söyledi:

**Bu öyle bir aşk ki bizim kudretimizin fevkinde-
dir. Şu tuhaf ki bizim yükümüz eşeğimizin yükün-
den daha ağır.
O gönül alıcı güzelin güzelliğinin bulunduğu yer-
de biz ona lâayık değiliz, o bize lâayıktır.**

Nihayet Çelebi hazretleri buradan gittikten sonra bu büyük adamın devlet ve şevketi zillile döndü, zâviyesinde iki defa yangın çıkıp tamamiyle yandı. Ve onun tarafını tutanlardan az zamanda bir kimse kalmadı. İlim ve amel bakımından halk arasında farklı bir yer işgal edenler, ondan yüz çevirip Çelebi’nin gelip müridi oldular. O ulu kişi ise, bütün adamları ile öyle yok olup gitti ki dünyaya hiç gelmemişe döndü.

Şiir:

**Sen bir nazeninsin, fakat kendi çerçeven dahilinde. Aman sakın da, ayağını haddinden ileri atma.
Eğer sen kendinden daha nazeninine vurmağa kalkarsan o seni yedi kat yerin dibine gönderir.⁹⁶**

**Ay tutulması, taş yağması ve yıldırım düşmesi
nefsi nâtikanın açıklayıcısı oldu.**

**Padişah seninle beraber yerde oturursa da, sen,
kendi haddini bil de edeble otur.”**

(36) H i k â y e : İlâhî Ârif Mesnevihan Sıraceddin, bir gün dostlar toplantısında şöyle rivayet etti: Amasyalı Mevlânâ Alâeddin, gençliğinde Çelebi Hüsameddin’e (Tanrı rahmet etsin) iyi hizmet ederdi ve hizmetin (en) küçük teferruatını tainamlamağa çalışır, fırsat düşüğe de **Mesnevî**’yi dinler ve tam bir ciddiyetle okurdu. **Mesnevî** okumada da beni ortağı yapmıştı. Bir müddet sonra seyahate çıkmak ve tekrar yerine dönmeğe sevdasına düştü. Hüsameddin Çelebi ona: “Dana seyahate çıkacak zaman gelmemiştir. Bir kaç yıl daha dostların sohbetinde bulun da o vakit sen bilirsin,” dedi; fakat o, gitmekte ısrar etti. Bunun üzerine Hüsameddin Çelebi, kendi eliyle icazetnamesini yazdı. Hilafet verdi ve ferecisini giydirip Amasya tarafına gönderdi. Dönüp geldikten sonra Çelebi hazretleri: “Yazık bu adamın kuruğu kızardı, fakat adamakıllı tatlı olmadı. Güneşin ziyalarındana çabucak gölgeye kaçtı. Korkarım ki bu gayretli Ârif’in darbesine uğrasın,” dedi. Sonunda bu biricik adamın işi Çelebinin dediği gibi oldu.

Şiir:

O, âşklarını öldürüp kendi kanları ile yıkamış.

Sonra hepsine ayrı ayrı cenaze namazı kıldı.

Aslanların ve aslan yavrularının âdeti daima böyledir ve bu hikmeti, onların kudretinin sırrı bilirler.

Şiir:

Ey aşk! bir aslan gibi sen de döktüğün kanlardan

dolayı ayıplanmazsın. Kim aslana, “Sen nasıl bu

kanları döktün?” diyebilir. Canlar her an sana:

“Bizim kanımız sana helâl olsun,” derler. Çünkü

sen kimin kanını döktünse ona hoş ebedî bir hayat

verdin.

Bizim bu kıssadan hissemiz şudur: Tanrı erleri ile pençeleşmek ve onlara karşı koymak, kendi küçük hali ile gurur-

lanmak ve istiğna göstermek doğru değildir; çünkü mâna yolunda istiğna ve kibirden daha uğursuz bir küfür yoktur. Daima işin sonundan ve ömrün fena bir âkibetle neticelenmesinden korkmak ve kulların rabbi olan Tanrı'dan her an yardım istemek lâzımdır. Bu suretle doğru yola girmişlerin inayetlerinden feyz alarak âhîret azığını hazırlamak ve meşgul olmak ve daima Tanrı'dan tevfik istemek bu tevfiği de onların himmetinden bilmek gerekir.

Şiir:

Senin tevfikin olmadan yapılan cehit, dünyada kimse için olmasın. Tanrı doğru yolu herkesten daha çok bilir. Firavun'un çalışması tevfiksiz olduğu için onun dikmesi tıpkı sökmek oldu.⁹⁸

Tanrı erlerinin inayeti olmadan hiç kimsenin o hatalara düşmek tehlikesinden kurtulmak ümidi yoktur. Onların eman ve imanları olmadan hiçbir sâlik imanını kurtarmamıştır.

Bizim şeyhimiz (Tanrı onun derecesini yükseltsin) buyurdu ki: "Taetsiz inayetin faydası olur, fakat inayetsiz taetin faydası ve insana yardımı olmaz. Bunların her ikisi olursa inayet içinde inayet, nur içinde nur olur." Nitekim buyurmuşlardır:

Şiir:

**Hakkın ve Hakkın has kullarının inayetleri olmadan melek te olsa onun amellerinin defteri yine siyahtır.⁹⁹
Ey emir! kendi hilelerini bırak da Tanrı'nın inayetine sığın ve güzelce öl.¹⁰⁰
Onun ölümü bile inayetsiz değildir. Sakın! sakın!
inayet olmıyan yerde bulunma.¹⁰¹**

(37) H i k â y e : Yine eski dostlardan (Ne mutlu onlara, Cennet-i Naim onlara olsun) şöyle rivayet ettiler ki: Bir gün Çelebi hazretleri, Irak-ı Acem'de, Kûr suyu kenarında dolaşıyordu. Birdenbire bir heyecan gösterdi ve kendini akan suya attı. Sanki su üzerinde giden bir kalas gibiydi.

O ırmağın suyu o derecede çoktu ki büyük develer ve cüsseli filler onun üzerinde bir kaç sinek ve karınca gibi ka-

lırdı. Tanrı'nın inayeti, bu nehirin suyunu da onun altında bir taht haline getirmişti.

Nitekim yüce Tanrı'nın inayeti, olgun talihinden ötürü Süleyman'a, havayı, tahtının tahtı haline getirmiş, denizin suyunu da İsa'nın (Tanrı selâmı onun üzerine olsun) bineği, yedinci kat göğü de Mustafa hazretlerinin (Tanrı'nın selât ve selâmı onun üzerine olsun) Burak'ı yapmıştı. Peygamberlerin ve velilerin bu kabil keramet ve mucizeleri hadden aşırıdır. Onlardakine ve onlardan sâdır olanlara inandık, tasdik ettik. "Bir kavmi seven ondandır," denilir.

Şiir:

**Gönül mestliğinin nerede olduğunu bilmiyorsan,
onun vasfını mahmûr olan gözden sor.**

**Hakkın zâtından ve zâtın vasfından uzak oldu-
ğun zaman, bunu mucizeler gösteren Tanrı elçi-
sinden öğrenirsin.**

**Gizli ve açık mucize ve kerametler temiz pirler-
den gelir.**

**Kâmil (kişinin) canından doğan mucizeler, tâli-
hin canının zamlrına hayat gibi gelir.**

**O halde o talihli, Tanrı ile oturduğu için eşyasını
talihi yüce olan mürşidin huzuruna ilettili.**

**Kendine komşu olduğu kimsenin mest olduğu kı-
yamet, en az kıyamettir¹⁰²**

Çelebi hazretleri böylece bir fersahlık yer gitmişti. Müridler suyun kenarında feryad ederek, göğüslerini döverek koyuyorlar ve suyun dışında başlarına toprak saçıyorlardı. Onun arzusundan şevk ateşi içinde yanıyorlar, yalvarıp yakarıyorlar ve Çelebi sudan çıksın diye Hüdavendigâr hazretlerini şefaât etmeğe çağırıyorlardı. O kerîm oğlu kerim, herkese şâmil olan kereminden ötürü inayet buyurup ayağını suyun üzerine bastı, sudan dışarı çıktı. Müridlere sevgiler gösterdi, onlara yeni bir hayat bağışladı ve şaka yolu ile: "Böyle büyük bir ırmak, küçük bir insanı nasıl boğmuyor? Fakat Nil Musa'ya itaat edip onun fermanının kulu ve Nemrud'un ateşi, Celil olan Halil'e nasıl gülistan olmasın ve boyun eğmesin? Sarsar yeli Hud pey-

gamberin emrine girmesin de ne yapsın? Hava onun sevdasiyle, heva ve hevesi kıran Süleymana itaat etmesin de ne yapsın? Nitekim dedem buyurmuştur,” dedi.

Şiir:

**“Toprak, rüzgâr, su, ateş kuldurlar. Onlar benim
ve seninle ölü, Tanrı ile dirilirler.**

Tanrı abdalının ve arz evtadının ve ulu kutupların derecesi olan böyle makamlar ve kerametler, her olgun kişiye nasib olmaz. Bu, “Tanrı onlar için dilediğini seçti” (K., XLII, 13) âyetinde buyurulduğu veçhile Tanrı’nın elçisi hazretlerinin sırlarının vârisi olan Mevlânâ hazretlerinin hususiyetlerindedir. Çelebi hazretlerinin yiğitliği ona asaleten geçmiştir (Tanrı onun sırrını kutlasın. Bizi ve ona uyanları onun sevgisiyle feyizlendirsın. Amin! ey âlemlerin Rabbi).

(38) H i k â y e : Rum diyarının asilzâdelerinin ulularından, Gazân hanın yakınlarından ve Mevlânâ hânedanına itikat edenlerden olan Nureddin Cica’nın oğlu ve zamanın biricik emiri olan Çelebi Polad bey, şöyle rivayet ettiler ki: Bir gece Karahisar-ı Devle kalesinde, Şahîp Fahrredin’in oğulları ve onların naibleriyle Çelebi hazretlerinin hizmetinde sohbet etmiştik. Saf, eski ve nefis bir şarap içmekle meşguldük. Ârif Çelebi, elinde iki dolu kadeh olduğu halde: “Hayvan gibi olan aşağı tabakadan insanların tasavvuruna göre, Ârif’e şarap içen diyor ve onu yeriyorlar. Şarap içip diğer insanlarla bir olmak bizden ırak olsun!” dedi. Hepsî hayrette kalıp sustular. Fakat Şahîb’in oğullarının kalbinden: “Biz de bu işin içindeyiz, onun gibi bir padişah da; o halde bizimle onun arasındaki fark nedir?” diye geçer. Tam o sırada Ârif Çelebi ben kuluna: “İleri gel, bir bak, bu şarap mıdır, yoksa başka bir şey midir?” diye işaret etti. Kalktım edeple ilerledim ve dostluk kadehi içinde erimiş bala benzer, fakat katı bir mayı gördüm. Bana: “Ye!” diye emretti. Ben de bir parmak aldım has ekşi bir şarab olduğunu gördüm.

Şiir:

Ecel şeyhi meyhaneye geldi. Onun ayağının uğurundan bütün şaraplar bal oldu.¹⁰³

Derhal halim değışti, secdeye kapandım, bir müddet kendimden geçmiş bir vaziyette kaldım. Bunun üzerine Çelebi: “Biz bu cins şarap içiyoruz,” dedi.

Şiir:

Senin içtiğin şarap haramdır. Biz, yalnız helâl olanı içiyoruz.

O anda Sahip oğulları ve mecliste bulunanların hepsi başlarını açıp kul ve mürid oldular ve o aldatıcı düşünceden dolaşı istîğfarda bulundular.

Yine bu zât şöyle anlattı: Başka bir gece büyük bir zevkle meşguldüler. Saki, kadehi doldurup Çelebi'nin mübarek eline verince Çelebi: “Bu sudan çok usandım, sizin tasavvurunuza göre ise biz şaraptan sarhoşuz veya bizim sarhoşluğumuz üzüm suyundan oluyor; halbuki dünyanın şarapları bizim canımızın ışığından sarhoş olurlar ve insanlara sarhoşluk verirler,” dedi.

Şiir:

Biz şaraptan değil, şarap bizden sarhoş oldu. Biz kahrıtan değil, kahr bizden varoldu.

O sırada başına bir kadeh şarap döktü. Biz hepimiz ne olacak diye bekliyorduk. Sanki o kadehin içinde bir damla su yoktu. Çünkü kadehdeki bütün su onun başında öyle kayboldu ki bir eser gözükmeydi. Yere ve onun elbisesine de bir damla damlamadı. Bu, garip kerametlerdendir.

(39) Yine o rivayet etti ki: Bir gün Çelebi'nin huzurunda, Karahisar-ı Devle kalesinin tepesinde sultan Alâeddin Keykubad'ın (Tanrı rahmet etsin) sarayında Sahibin oğulları ile işrette bulunuyorduk. Gecenin üçte biri geçmişti. Birdenbire Çelebi kalkıp dışarı çıktı ve kimsenin arkasından gitmemesini emretti. O gece son derece karanlıktı. Hiç kimsenin mum tutmasına ve kendisiyle dışarı çıkmasına müsaade etmedi. Bir saat kadar dışarıda durdu, içeri gelmedi. Biz onu beklemekten usandık. Kendimden geçmiş bir vaziyette onu aramak için elime mum alıp dışarı fırladım. Bütün köşkleri ve bekçi evlerini dolaştım, onun ne olduğunu hiç anlamadım. Emirlerle: “Çelebi hazretleri ortaya çıkmadı,” diye haber verdim. Emirler feryad ederek dışarı çıktılar. Burcun şerefesinden aşağı düştü

veya bir yerde dinleniyor düşüncesiyle yirmi otuz kişiye yakın kimse ile elimizde mumlar ve meşaleler olduğu halde onu aradık. Birdenbire kulağıma Çelebi'nin: "Hey! Polad ne arıyorsun?" diye sesi geldi. Hepimiz birden o sesi işittik. Bir de baktım ki Çelebi'nin sesi, aşağıdaki kalenin sarayının damından yukarı geliyor. Biz kalenin kapısını açtık yavaş yavaş koştuk, bir de baktık ki Çelebi hazretleri bizim sarayın damında rahat rahat oturmuş, gülümseyerek: "Demek ki siz benim düşüp helâk olduğumdan korktunuz," diyor. Hepimiz baş koyduk. Ben: "Bu kudret ve kuvvet beşerin iktidarı dışındadır. Oğlu bu gibi şeyler yapan öyle bir babaya ne mutlu," dedim. Bunun üzerine o da şöyle dedi: "Tanrı erlerinin hallerinin çoğu olmayacak şeylerdir. Mucize, Tanrı erlerinin kudreti önünde ümmetin âcizlerinin acizinin ortaya çıkması, kudret sahibinin büyüklüğünü anlayarak, Tanrı'nın inayet ve rahmetine mazhar olmak için acizlerini itiraf etmeleri içindir. Bu kadar hal ve keramet te, Âriflerin oyuncağı ve zarafetidir. Çünkü âdi bir kuş bu dağdan öteki dağa uçuyor, bir tahta parçası akan suyun üzerinde gidiyor. Temiz erlerin kudret ve kuvveti, kendi müridlerini, müridlerin haberi olmadan Tanrı'ya ulaştırmalarında dine ve dünyaya ait arzularının elde edilmesi için, onların işlerine hareket vermelerinde ve ceza gününde de onlara şefkatli bir şefaathçi olmalarında görülür. Nitekim buyurmuştur:

Şiir:

Pirlerin gayretleri gece gündüz, halkı azap ve fessaddan kurtarmaktır.

Onlar, herkesin işini tamamladıktan sonra geçip giderler; çünkü onlar Tanrı'dan başka, kerem ve cömertlik sahibi tanımazlar.

(40) Hikâye : Yine zamanın ulularından, dünyanın meşhurlarından olan halifelerin örneği Bayburtlu Ahî Emir şöyle rivayet etti: Gece ve gündüz bütün müridlerle birlikte bir bahçede sohbet etmiştik. Bir kaç seyyah dost gelmişti. Birdenbire Çelebi hazretlerinin yalnız başına at üzerinde gelip selâm verdiğini ve attan indiğini gördüm. Çelebi bir müd-

det sıkılmış bir vaziyette oturdu ve hiç kimse ile meşgul olmadı ve alttan alta sık sık bir şeyler söylüyordu; fakat ben anlamıyordum. İlerledim, baş koyup lâtife yoluyla sıkılmasının sebebini sordum. Bunun üzerine o: “Benim sevgilim olan Keygatu’nun karısı Paşa hatundan kendisine yakışmayan bir hareket görüp incindim. Tam bir gazapla çıktım gittim,” dedi. Paşa hatun Erzurum’daydı ve Mevlânâ hanedanının muhiplerindendi. Çelebi hazretlerini çok seviyordu ve onun toprağını öpmeyi canın Kiblesi yapmıştı. Bir müddet de birbirleriyle sohbette bulunmuşlardı. O, Çelebi’nin Konya’ya gitmesine müsaade etmemişti. Bunun üzerine Sultan Veled hazretlerinden dâvetnameler gelmiş, fakat dönmek imkânı olmamıştı. Çelebi hazretleri üç gün üç gece iftar etmemişti. Sabahleyin herise istedi. Elini yemeğe uzatınca: “Yazık! Paşa hatun öldü,” diyip elini yemekten çekti ve hüngür hüngür ağlamağa başladı. Biz hayret içinde âciz kalmıştık ki o anda bir haberci içeri girip: “Hatunun naibi geliyor,” dedi. Naip attan indi, baş koyup Çelebi’ye bir mektup verdi. (Bu mektubta) Paşa hatun yalvarıp özürler diliyor ve Çelebi’yi çağırıyordu. Çelebi, had-den aşırı içlendi ve çok üzüldü sonra: “Yazık nazenin dost, yazık yer yüzünün hanımı,” dedikten sonra şu beyitleri söyledi:

**Yazıklar olsun! Yazıklar olsun! Yazıklar ki öyle
bir ay, bir bulutun altında kayboldu.¹⁰⁴**

**Ey gönülu uyumuş kimse, sen ebediyen kalmayan
ülkeyi bir rüya bil.**

**Şark ve garp ülkelerini elinde tutmuş farzetsen
de, madem ki o mülk fânidir, o halde sen onu şim-
şek gibi farzet.¹⁰⁵**

Ahî dedi: Ben o halin sırrını tekrar sordum. Çelebi: “Mektup gönderen bizim Paşa hatun bu dünyadan göçtü ve gayıplara mensup olanların onun tabutunu götürdüklerini gördüm,” dedi. Orda hazır bulunanlar hayrette kalıb eseflendiler ve Paşa hatunun ölüm tarihini yazdılar. Çelebi hemen ata binip hatunun naibinin refakatinde hareket etti. Biz de taziyet için Çelebi’yle birlikte gittik. Erzurum’a ulaştığımız

gün, Paşa hatun'un ölümünün yedinci günü idi. Paşa hatunun bütün yakınları, Çelebi'yi karşıladılar, feryatlar ettiler ve onun ayağına baş koydular. Ağlayıcılar mersiyeler söylediler. Çelebi hazretleri, Paşa hatunun cenazesinin bulunduğu odaya girip büyük heyecanlar gösterdi. Paşa hatun tahtın üzerinde uyumuş gibi yatıyordu. Onu kucaklayarak günahını affetti ve af dileyip şu rubaiyi söyledi:

**Ecel kılıcına karşı bütün siperler hiçtir. Bu ululuk, bu gümüş ve altınlar hiçtir,
Zamanın iyi ve kötüsüne baktım, iyi olan iyiliktir,
Diğerleri hiçtir.**

Ve tekrar şu rubaiyi söyledi:

**Ecel, dermanı olmıyan bir derttir. Şah ve vezir de onun fermanı altındadır.
Kirman mülkünü yiyen o sultan nerede? Bu gün onu kurtlar (kirmân) yiyor.**

Paşa hatunun ölümünün kırkinci günü yemekli toplantıda şu rubaiyi söyledi:

**Neş'e arama, çünkü zamanın mahsulü gamdır.
Her zerre Keykubad'ın ve Cem'in toprağındadır.
Bütün emeller ve uzun ömrün bütün mahsulleri,
bir rüya, bir hayâl, bir aldatma ve bir andır.
Çelebi, aynı günde Konya'ya hareket etti.**

(41) H i k â y e : Yine bir gün Gerâke hatun (Tanrı ondan razı olsun), Tokat şehrinde Çelebi hazretlerine hadden aşırı tazimde bulunuyor ve baş koyuyordu. Sultanın karısı Gumac hatun, Muineddin Pervane'nin kızı Havendzâde, şarabsâlâr'ın, mustevfi'nin ve daha başkalarının kızları gibi ileri gelen hanımlar itirazda bulundular ve: "Anneye oğlunun önünde baş koymak ve bu derece izzette bulunmak düşmez, çünkü eğer talihli bir oğul annesini aziz tutsa, onun önünde baş koya ve onun elini öpse bu yerinde bir hareket olur ve bunu caiz görmüşlerdir," diye Gerâke hatunu ayıpladılar. Bunun üzerine Gerâke hatun: "Tanrı daha iyi bilicidir. O, hidayete ulaşanları daha iyi bilir" (K., VI, 117; XVI 126; XXIII, 56), ben Ârifi gördüğüm vakit onu Mevlânâ zannediyorum, o halin ışığı

benim canıma aksediyor ve o ışığın parlaklığına dayanamıyorum. Bu yüzden onun önünde baş koyuyor ve ben onu oğlum yerinde değil, belki şeyhim yerinde görüyorum. Hüdavendigâr hazretleri beni ona havale etmiştir,” dedi. Cuma günü semâ toplantısında bütün hatunlar toplanmışlardı. Çelebi hazretleri de vecdler ve heyecanlar gösterip şu rubaiyi söyledi:

Biz, göze görünmez lâtif bir canız. Yerde gözükrüz, fakat yersiziz. Biz yüziümüzden örtüyü kaldırsak, herkesin aklını gönlünü kaparız.

Yine dönerek, rakederek şu rubaiyi söyledi:

Aşkın mayası ruhlar âlemindeydi, aşkın dayası ezelde lâtif bir rüzgârdı.

Başına aşk gölgesi düşen kimse güneş gibi tamamiyle ruh olur.

Hepsi utanıp baş koydular ve mağfiret ve özürler diliyerek türlü kulluklarda bulundular ve hediye gönderdiler.

(42) H i k â y e : Yine halifelerin sultanı şeyh Emire bey-i Abgermî (Yüce Tanrı onu bâki kılsın), bir gün hikâye etti ki: Gençliğimde bu kul, Ahî Muzaffereddin ve kardeşim Mecdeddin bir dervişle ahab olup ondan bize Kimya ilmini öğretmesini istiyorduk. Bu dervişin sırrından kimsenin haberi olmaması için hepimiz birlikte yemin etmiştik. Biz gece gündüz o dervişin hizmetinde sonsuz bir ciddiyet gösterdik ve âciz kalıncaya kadar bir müddet bu işte meşgul olduk ve o işe gereken şeylerin bazıları müyesser oldu. Bazıları da pek nâdir olduğu için onları elde etmek imkânı olmadı. Bir gün o üstad, bizden demir pası istedi. Demir pası bulmak için dördümüz de Konya'ya geldik. Tenha bir yere konup sabahleyin Mübarek Türbeyi ziyarete gittik. Birdenbire Çelebi hazretleri kendi evinden çıktı. Ahî Muzaffereddin'in yakasına yapışarak: “Ey Esek! eğer Kimya istiyorsan, ek biç; simya istiyorsan Mevlânâ'nın aşkına yapış.” dedi. Ahî Muzaffereddin kendinden geçti. Hepimiz şaşa kaldık. Çelebi hazretleri tekrar evine girdi. Biz Konya'dan dönüp gittikten sonra bu adamın sevgisini kalbimizden attık. Ahî Muzaffereddin de tamamiyle kendisini ziraate

verdi ve işi o kadar büyüdü ki az zamanda anlatılamıyacak (kadar büyük bir) servet sahibi oldu.

(43) Yine adı geçen o zat hikâye etti ki: Benim ve Fahreddin-i Âbgermî'nin, Sultan Veled'den sonra Çelebi'ye karşı itikadımız biraz zayıflamıştı. Bir gece rüyamda bir sahra kenarında büyük ve güzel bir çadır kurmuş olduklarını gördüm. Çelebi de orada oturmuştu. Sahra çok güzel kuşlarla dopdolu olmuştu. Birdenbire acayip bir rüzgâr esti. Bu kuşların hepsi dağılıp kayboldular. Bunların yerine daha büyük ve daha hoş kuşlar geldiler ve sahrayı tamamen doldurup güzel güzel ötmeğe başladılar. Ben, birinden: “Bundan önce bulunan kuşlar neydiler?” diye sordum. O adam: “Bunlar, Sultan Veled'in cemaati idi. Ötekiler de Ârif'in müridleridirler,” diye cevap verdi. Ben derhal uykudan uyandım, gidip Fahreddin'e bunu anlattım. Her ikimiz hazırlandık. Tam bir zevkle Çelebi'ye ulaşmak için Akşehir'e gittik. Zâviyenin kapısından içeri girer girmez, Ârif Çelebi: “Bu eşekler, rüyada görüyorlar da yine iman etmiyorlar,” buyurdu. Bu hâl karşısında biz feryad ederek ve ağlayarak iman ettik ve baş koyup itikadımızı yeniledik ve yeniden mürid olduk.

(44) H i k â y e : Hakikati arıyan bu kul ve menakıbın müellifi Ahmed Eflâkî (Tanrı ona hayırlar versin) şöyle hikâye eder ki: Biz Çelebi hazretlerinin (Tanrı ona ihsanda bulunsun) refakatinde Tebriz şehrine ulaştığımız vakit şehrin ileri gelenleri gerektiği gibi saygı gösterdi, semâ toplantıları yaptılar. Şehrin ileri gelenlerinden Ahî Kazzâz Ahmed şah, büyük bir ziyafet tertib edip bütün arkadaşları evine dâvet etti. O gün Tebriz'in bilginlerinden, fakirlerinden ve memleketin ileri gelenlerinden diğer ulu kişiler hazır bulunuyorlardı. Çelebi, çok heyecanlar gösterip Ahî Ahmed Şâh'ı çekip semâ'a soktu ve semâ esnasında kendi mübarek külâhını onun başına giydirip şu beyti okudu:

Bu yolda canlar bile esirgenmez. Başm ve külâhın yeri mi olur? Başlarda sır ara, başını koy da nazar al.

Ahmed şah baş koyup bütün elbiselerini gûyendelere da-

ğtı. Hadden aşırı neşelendi. Onu sevenlerden bir grup niyaz yolu ile bu halin sırrını sordu. O da şöyle dedi: Semâ esnasında Çelebi'nin karşısında durmuştum. Kalbimden: “Ne olurdu, Çelebi başındaki şu külâhı bana verseydi. Eğer vermezse ben semâdan sonra kendisinden ister ve dostlara hediyeler veririm,” diye geçti. Tam o sırada Çelebi, beni yakalayıp kulağıma bir takım acayip sırlar söyleyerek külâhı başıma koydu. Ben ondan görüşüm bu kuvvetin dehşetinden kendimden geçtim. Yine onun inayeti ile kendime geldim. Tam bir doğrulukla iradet getirip mürid oldum. Ölçüsüz hizmetlerde bulundum ve garip hediyeler gönderdim.

(45) H i k â y e : Yine nakledilmiştir ki: Çelebi hazretlerinin, bir takım cebir ve kuvvet sahiplerinin nefislerini teshir etmesi o derecede idi ki, dünyanın fâzıl kişileri, insan oğullarının ârifleri, dehrin akıllıları, zamanın Rüstemleri onun huzuruna gelselerdi onun temiz nazarının heybetinden sersem olurlardı ve kimsenin onun nurlu huzurunda söz söylemek mecal ve imkânı kalmazdı. Onun kutsal ruhunun heybetinden huzurunda bulunanların ruhuna öyle bir feyiz ve kerem akardı ki herkes sarhoş ve bir lezzete gark olurdu. O, dehşeti gidermek için (önce): “Ey Tanrım!” diyerek âmiyane ve resmi sözlerle konuşmağa başladılar ki insanların söylemeğe takatı olsun ve kendisi de halkın içindekileri iyice bilsin. İnsanların içlerinde ki sırları bilince de onları bir hareketle dışarı atardı ki o kerametlerin vaki olması gizli kalsın. O sırları açıklamaktan çekinir ve şu şiiri söylerdi:

(Hû)'un sırlarına vakıf olan kimsenin yanında yaratığın sırlarını anlamak nedir?

Sırlar, onun kalbine bir hayâl gibi gelir ve onun yanında halin sırrı açılır.¹⁰⁶

(46) H i k â y e : Bu kitabı derleyen (Ne mutlu ona ve onun ahirette ne güzel yeri vardır) rivayet eder ki: Biz 717 yılı Kurban Bayramının Arife gününde Sultaniye şehrinde, Şeyh Sührâb-i Mevlevî'nin zaviyesinde, Çelebi (Tanrı onun ruhunu rahat ettirsin) ile birlikte bulunuyorduk. Her birimiz bir

kitap okumakla ve bir işle meşgul oluyorduk. Çelebi de kuşluk uykusunu uyuyordu. Birdenbire başını açıp öyle bir feryad etti ki, onun dehşetinden olduğumuz yerde donduk kaldık. O tekrar uykuya daldı. Orada hazır olanlar şaşakaldılar. Tekrar uykudan uyandıktan sonra bu hakir kul gidip baş koydum ve o hali kendinden sordum. O: “Mübarek Türbe’yi ziyarette gitmiştim; itibarlı dostlardan olan Nasıreddin Kattânî-i Mevlevî ve Şücaaddin Hannaki birbirlerinin yakasına yapışmış boş yere dalaşıyorlardı. Ben, bunlara bağırdım. Nihayet birbirlerinin yakalarını bıraktılar. Beni orada iki erkek ve bir de dindar kadın gördü,” dedi. Derhal bu hâlis kul, (yani Eflâkî) o günün tarihini yazdım. Selâmetle Rum ülkesine ulaştığımız vakit Lâdik şehrine uğramak lâzımgeldi. Aziz dost Nasıreddin-i Kattânî-yi orada bulduk. Çelebi hazretleri, herkesin arasında ondan: “Sizin Şücaaddin’le kavganız nasıl oldu?” diye sordu. O aziz, başkoyarak şöyle anlattı: “Ârife günü ben, türbenin üzerinde duruyordum. Birdenbire Şücaaddin geldi. Münasebetsiz bir harekette bulundu. Ben: ‘Bu doğru değildir,’ diye itiraz etmek istediğim vakit yakama sarıldı. Biribirimizi sıkıca yakalamıştık. Biz bu halde iken Baha Veled’in ayak ucundan kulağımıza Çelebi’nin sesi geldi. Öyle ki aklımızı kaybettik. Biz bunun heybetinden biribirimizi kucaklayıp baş koyduk. Artık bundan sonra ne olduğunu bilmiyorum.” Sonra Çelebi hazretleri, bu kitabın yazarına bakarak: “Hikâyemizi müridlerimize anlat ta, fakirliğimizin derecesinden bir parçacık olsun haberdar olsunlar,” buyurdular. Bu kerametler tarafımdan tamamilen anlatılıp bu vaktin tesbit edilen tarihi gösterilince, dostlar hep birden feryad koparıp sevinçler gösterdiler ve içlerinde gayip âleminden sonsuz bir boşluk peyda oldu. Bundan sonra Çelebi: “Mevlânâ’nın kutsal ruhunun hakkı için diyorum ki, ben kendimi aslâ göstermeği sevmem ve kerametler göstermek hoşuma gitmez, Fakat bazı zamanlar vaki olan bu şeycikler, dostları gayib âlemine ve aybı bilmeğe teşvik etmek içindir. Bizim Şeyh Eflâkî, daima keramet göstermemizi seviyor ve bunları bir yerlere yazıyor. Şeyhler bu kerametlere temessül ve insilâhın keşfi derler. Bu da çeşittir,” buyurdu.

Şiir:

Ârif'in hali böyledir. Uyumadan görür. Tanrı da, Eshâb-ı Kehf hakkında "onlar uykudadırlar" (K., XVIII, 17) âyetinde buyurmuştur. Bu sözden çekinme.

Onlar, gece ve gündüz dünyanın ahvalinden (habersiz) uykudadırlar. Tanrının değiştirmeye ve tasarrufunun elinde kalem gibidirler.¹⁰⁷

Uyanık rüya gören kimse ârifdir. Onun toprağını (sürme gibi) gözüne çek.

O hem uyanıklıkta rüya görür, hem de ona dünyadan kapılar açılır.¹⁰⁸

Uğurla Konya'ya vâsıl olduğumuz vakit, Neccâr oğlu şeyh Mahmud, üstadım Erzincanlı Nizameddin (Tanrı her ikisine de rahmet etsin) ve şeyh Muhammed Hâdim'in kızı Kerime Hatun (Tanrı ondan râzı olsun): "Biz ârife günü Çelebi'nin, Baha Veled hazretlerinin ayak ucunda durduğunu gördük ve azametli narasını işittik," diye şahadet ettiler.

(47) H i k â y e : Yine zamanın Hâticesi ve dünyanın hanımı Sultan Vele'd'in kızı ve Ahmed Paşa'nın anası olan Şeref Hatun (Tanrı ondan razı olsun), bu ihlâs sahibi kul hakkında gösterdiği inayet ve şefkatın eseri olarak itikad nurunun artıp Ebu Bekr Sıddık'a yaraşır tasdikte öne geçmesi için *biçare ruhumu Çelebi'nin ululuğundan haberdar etmek, bu suretle onu doğru yola getirmek ve ona şeyhlerin ilim ve edebini öğretmek isterdi.* Bir gün Konya Akşehirinde şöyle r i v a y e t etti: Biz bir gün annem Gerâke, kızkardeşim Mutahhere ve şehrin ileri gelen hatunları ile birlikte babamın (Tanrı onun zikrini yüceltsin) huzurunda oturmuştuk. O, parlak mânalar ve ateşli bilgiler hususunda hararetlenmişti. Çelebi Ârif hazretleri kapıdan içeri girdi. Bir müddet babamın önünde oturduktan sonra kalktı ve çıkıp gitti. Bunun üzerine babam şöyle dedi: "Yüce ve kaadir olan Tanrı'yı her türlü eksik sıfatlardan tenzih ederim ki ben, Şemseddin-i Tebrizî, efendim Seyyid Burhaneddin-i Muhakkik, şeyh Selâhaddin, Hakkın halifesi Çelebi Hüsameddin ve diğer şeyler gibi Tanrı'nın birçok

azizlerine yetiştim, Tanrı'yı bilen erleri gördüm ve onlardan hudutsuz bilgiler ve mukayese edilemeyecek mânalar öğrendim ve onlardan o kadar keramet ve acayip şeyler gördüm ki tarif olunamaz. Onların sırlar deryasına daldım, hakikat incileri çıkardım. Onlar benim hakkımda ne kadar lûtf ve inayette bulunmuşlardır. Nitekim buyurdu:

Madem ki öyle padişahlar gördüm ve onların sırlarını işittim, o halde onların lûtf ve ihsanından nasıl mahrum kahrımı?

Tanrı'ya hamdolsun ki bunların her birinden imkân nisbetinde bir nasib aldım ve onların derece ve makamlarını bildim; fakat bu Ârif Çelebi'ye hayranım. Bu nasıl bir kuştur ve onun ne kadar yüksek bir uçuşu var. Ben ne zaman onu görssem halim başka türlü oluyor. Benim nazarımda büyük bir yemin ve ism-i âzam olan babamın ruhu hakkı için zannetmiyorum ki öyle bir insan yer yüzüne ayak basmış olsun.

Şiir:

Dünyayı yaratan (Tanrı), dünyayı yarattığından beri Ârif gibi binici dünyaya gelmemiştir.

Ve babamın buyurduğu yedi velinin nurunu ben onun simasında görüyorum,” Annem, şaka yoluyla: “Madem ki Ârif'i sen bu kadar takdir ediyorsun, o halde niçin onu tekdir ediyor ve arkadaşlar içerisinde onun halini reddeder mahiyette sözler söylüyorsun?” dedi. Babam: “Bunların hepsi kötü insanların kötü nazarlarını defetmek için ateşe atılan çörek otu kabilindendir. Ben bunu onların gözlerinin tandırının ateşine atıp Ârif'in güzelliğini bu kaba sözlerle kıskançlık perdesinde gizliyor ve onu eğri nazarlı bir takım yabancıların gözünden suret perdeleriyle örtüyorum. Nitekim buyurmuştur.

Şiir:

Benden başka kimsenin seni sevmemesi için dosta ve düşmana senin hakkında fena söylüyorum.

Yoksa benim ona söylediklerim hiçbir vakit vaki değildir,” dedikten sonra: “Babam o kadar istiğrak âlemine dalmış ve herşeyden elini çekmiş bir adamken Ârif'i çok severdi. Ona

daima inayet nazariyle bakardı; hattâ bir gün mübarek dilini Ârif'in ağzına koymuştu. Ârif te onu tam bir aşkla emiyor ve yutuyordu. Ben baş koyup Ârif'i, Hüdavendigâr'ın elinden almak istedim. O: 'Bahaeddin! Ârif benim oğlumdur, senin değil,' dedi. Ben de baş koyup: 'Oğul ne demek, o Hüdavendigâr'ın hâlis bir kuludur,' dedim. Babam bana: 'Bahaeddin, hakikî evlâd, şeyh oğlu değil, kul ve mürid olandır. Umulur ki Ârif bizim neslimizin velayetini kemale erdirdir. Çünkü bizim Ârifimiz hâl çocuğu ve nazar deryasıdır. Hakikat bilgisi onda son dereceyi bulacaktır. O Abdalların sultanıdır. O, olgunluk içinde olgunluklara nail olur,' buyurdu," dedi ve şu beyti okudu:

**Bu yolda, ancak bu yola ayak attığı vakit başından vazgeçen kimseler gidebilir.
Nazar yoluna söz sığmaz. Nazar arıyanda söz söylemez.**

(48) Yine Sultan Veled hazretleri böylece 681 h. yılının mübarek Cuma gününde, ruhların cenneti olan Mübarek Türbede, Çelebi Ârif'i kendi tahtına oturttu. Kendisi de uzakta oturdu. Bunu gören halkın içinden feryatlar yükseldi. Gece yarısına kadar öyle bir semâ oldu ki tarif olunamaz.

(49) H i k â y e : Emir Necmeddin Dizdar'ın yakınlarından olan aziz dost Şeyh Kerimeddin-i Kal'a (Tanrı rahmet etsin), rivayet etti ki: Bir sene, Emir Necmeddin iyi bir bostan yapmıştı ve daha yeni bostana fide dikmiştiler. Birdenbire, Çelebi Ârif hazretleri bizim bostanı şerefleştirdi. Necmeddin Dizdar ve onun emirleri Gevâle kalesinden aşağı koştular, Çelebi hazretlerine erişip baş koydular. Uzun bir sohbetten sonra Çelebi: "Kerimeddin bu bostandan dostlar için teberrüken bir kaç hıyar getirmez misin?" diye buyurdu. Ben de: "Hüdavendigâr (emriniz) başımın gözümün üstüne, fakat daha dün dikmişlerdir. Taze hıyar bir ay sonra ancak çıkar," dedim. Bunun üzerine o: "Çok söyleme de git getir," diye buyurdu. Ben de yavaşça dışarı çıktım, bostana girdim. Bir de baktım ki, bir fidanda dört zarif hıyar var. Derhal secdeye kapandım, dördünü kesip Çelebi hazretlerine getirdim. Orada bulu-

nan ulu kişiler baş koyup hayrette kaldılar. Çelebi hazretleri: “Bu kadar küçük hıyarları değil, o tohuma kaçmış sarı hıyarları getir; çünkü onun tohumları bana lâzımdır,” dedi. Tekrar dışarı çıktım. Bostanda ocaklarda iki büyük tohumlu hıyar buldum. Alıp Çelebi hazretlerine getirdim. Gülümsiyerek: “Bu salatalıklar bizim Kerimeddin’in himmetiyle bitti, yoksa bu zamanda hıyar nerede? Çünkü Yüce Tanrı, gayb ve yokluk âleminden hayırlı kulları (ahyâr) için binlerce hıyar ve nar yaratmağa kadirdir. Fakat Tanrı’nın âdetine göre kullar, bunu istemeli, buna tam bir teveccüh göstermeli ve onun niyazsız olan dergâhına niyazda bulunmalıdırlar ki, maksatları ve aradıkları şey elde edilsin,” dedi. Nitekim buyurmuştur:

Şiir:

Bu kadarlık bir çocuğun söz söylemesine, Meryem’in o niyaz ve derdi sebep olmuştur.¹⁰⁹

Yine buyurdu:

Ey gönül ne dilersen dile, vergi peşindir ve padişah ta vermeğe hazırdır, çünkü o ay yüzlü güzel gelecek yıl veririm diye yarınlar salmaz.

Çelebi emretti, o hıyarların hepsini dostlara ve kalede bulunanlara taksim ettiler. O günü bütün emirzadeler kul ve mürid oldular. Fakat Necmeddin Dizdar: “Bu hıyarlar vaktinden önce nasıl bitti? Tanrı’nın Çelebi hazretlerine bahşettiği bu kuvvet ve tasarruf nedir?” düşüncesi içinde âciz kalmıştı ki, Çelebi hazretleri: ““Emir Necmeddin! Meryem’in hikâyesini okumamış mısın ki orada ‘Hurma ağacının dalını salla da üzerine lezzetli taze hurmalar düşsün’ (K., XIX, 25) buyurulmuştur. Pâk ve temiz olan Meryem için kuru ağaçtan taze meyva vücuda getirebilen Tanrı’nın, İsa nefesli olan birisi için birkaç hıyar vücuda getirmesi acayip ve garip bir şey sayılmaz,” dedi. Bunun üzerine Emir Necmeddin derhal baş koyup istiğfarda bulundu. Çelebi hazretleri oradan hareket ettikten sonra bostanın daha çiçek bile açmadığını gördüler. Bostanda ancak bir ay sonra taze hıyar oldu.

Şiir:

**Veliler ne isterseler olur. Bütün eşya onların fer-
manının kulu olur.**

(50) H i k â y e : Yine Gevâle kalesi muhafızı merhum Emîr Necmeddin (Tanrı rahmet etsin) r i v a y e t etti ki: Bir gün Çelebi hazretleri, Eflâtun Hakim manastırına gelmişti. Bize haber verdiler. Biz de, kırkbeş kişi ile kaleden indik. Ârif Çelebi üç gün üç gece oranın keşişleri ile işrette bulundu. Benim içimden: “Kurban Zilhiccesinin onu olan bu aziz günlerde bu derece meşgul olmak, hususiyle rahiplerin sohbetinde bulunmak çok tuhaf bir şeydir,” diye geçti. Çelebi derhal bana bağırdı ve dedi:

Şiir:

**Tanrı yolunda, tasarruf bakımından Taurî ile
ortaklık etmeğe kalkma, herkesin aybına karşı iki
göziünü açma.**

**Her kulun gönlündeki sırrı Tanrı bilir. Kendine
bak, herzevekillik etme.**

Ve büyük bir hiddetle mübarek elinden kadehini mermerin üzerine öyle vurdu ki, o heybetten dolayı hepimiz kendimizden geçtik. O kadeh dopdolu olduğu halde dönerek Çelebi hazretlerinin önünde durdu ve hiç kırılıp dökülmedi. Bunun üzerine Ârif Çelebi: “Eğer bu kadeh kırılırdı ve dökülseydi içmeğe son verirdik ve Necmeddin’imizin hatırı için bu aziz günleri taziz ederdik, fakat hakikatte bilmek lâzımdır ki Yüce Tanrı mübarek azizlerinin vücudu için bu günleri aziz etmiştir. Zira onların vücudları olmasa, dünya ve âhiretin parlaklığı mescid ve Kâbe’nin nuru ve kıymeti olmazdı,” dedi. Nitekim buyurmuştur:

Şiir:

**Her an Kâbe’nin şeref ve izzetinin artması, İbra-
him’in samîmiyetinden ötürüdür.¹¹⁰**

Ve şu rubaiyi söyledi:

**Derviş beden ve canın dışındadır. Derviş yer ve
gökten daha yücedir.**

**Tanrı'nın bu dünyadan maksadı yaratık değildir.
Tanrı'nın bu dünyadan maksadı dervîştir.**

Bunun üzerine hemen samimiyetle istiğfar edip kul oldum.

(51) H i k â y e : Yine bu kitabın yazarı (Tanrı Çelebi'nin ruhuyla onu kuvvetlendirsın) rivayet ediyor ki: Çelebi hazretlerinin meskeni' olan kutsal Türbenin hankahında (Tanrı onun içinde bulunanların sırriyle bizi kutlasın) beyaz mermerden gayet muntazam bir tarzda yapılmış hoş bir havuz vardı. Onu Veled hazretlerine Kütahya'dan göndermişlerdi. Konya'nın fetret günlerinde idi. Çelebi hazretleri yukarı ülkelere seyahata gitmişti. Karaman'ın çocuklarının naiplerinden olan Celâl-i Kuçek (Küçük Celâl) denilen zat, o havuzu hiyle, zorbalık yolu ve itikatsızlığının verdiği bir küstahlıkla kendi sarayına koymak için hankahtan Larende'ye götürdü. Ondan kendisine isabet edecek felâketi düşünmedi. Bir müddet geçince Çelebi hazretleri seyahatinden Konya'ya dönüp te havuzu yerinde görmeyince gözleri doldu, son derecede kızıp üzüldü. ● mesele için Karaman oğullarına bir mektup gönderdi. Emir Bedreddin İbrahim (Tanrı onun yardımcılarını aziz etsin), mektubu okuyunca havuzu araştırdı, onu götüreni takdir edip naiplikten azletti ve gözünden düşürdü. O adam da, o felâket içinde can verdi. Emir Bedreddin derhal havuzu bir arabaya koyup mübarek türbeye gönderdi ve uzun boylu özürler dileyerek bir çok hediyeler de gönderdi. Pazartesi günü "İşte havuz geliyor," diye haber verdikleri zaman, Çelebi hazretleri, türbenin bütün güyendeleriyle birlikte onu karşılayıp mübarek ferecisini üzerine örttü ve tam bir sevinç içinde havuzu eski yerine koydular. Sonra Çelebi hazretleri: "Bana bu hâl hakkında gayb âleminden büyük bir işaret vaki oldu: Burada dostlara acayip bir müjde vardır. Çünkü bu havuz, istidatsız ve cansız bir madde, bir taş parçasıdır. Ondaki, bu hanedana bir hizmet, sohbet ve marifet gelmez. O, bizim yüzümüzden, sırlarımızdan ve sözlerimizden bir zevk ve lezzet te almaz. Yalnız şu kadar var ki bir kaç gün bu huzur kaldı ve Tanrı erinin nazarına mazhar oldu. Bunun için her türlü ku-

surdan arı duru olan Tanrı onun, mânasız taş gönüllüler arasında garip kalmasını ve bu huzurdan uzak düşmesini uygun görmedi. Onun için gördüğünüz gibi bir lâtife icad edip eski yerine çekip getirdi ve kendi merkezine ulaştırdı. Şimdi yıllardan beri, şeksiz şüphesiz tam bir akıl ve olgun bir itikadla bu hanedana hizmetlerde bulunan, velilerin sohbetini idrâk eden, ‘Tanrı yolunda malınız ve canınızla cihad ediniz’ (K. IX, 41) âyeti mucibince can ve bedenleriyle mallarıyla muavenet ve yardımda bulunan bizim dostlarımızı ve muhiplerimizi, Tanrı kıyametin gurbet ve kederi içinde, dinsiz fâcirlerin ve gerçek bilgisi olmıyan kâfirlerin arasına sokmağı ve kendi yüzünü görmekten mahrum ve nasipsiz bırakmağı nasıl reva görür? Haşa ki öyle bir kerim, cömert ve kullarına lâtif olan padişah, kendi büyük lûtuflarından ve geniş nimetlerinden onları mahrum etsin,” dedi ve şu beyti söyledi:

Senin gibi büyüklere, ümidlileri ümitsiz bırakmak mümkün mü? Senin affın ve hediyelerin umulduğundan daha çoktur.

Şiir:

Ey insanların ve meleklerin rızık vericisi ve feleğin devranının kutbu! Haşa ki, sen sofrasındaki nimetlerini çocuklarından esirgiyesin.

Dostlar, şenlikler, şükraneler verdiler ve o günü mübarek türbede büyük bir semâ oldu. Çelebi, şu rubaiyi söyledi:

Ey keremde, izzette ve nurlar saçmada güneşler aylar yıldızlar kulu olan kerim! Gariplerin, senden başkalarına gitmemeleri için bütün kapıları kapamış, yalnız senin kapını açık bırakmışlardır.

(52) H i k â y e : Yine halifelerin sultanı Akşehirli Ahî Musa’dan naklolunur ki: Eşrefoğlu’nun hizmetçisi olan Hoca Kamededdin Nâîp, Akşehir’de hâkimdi. Zâlim bir adamdı ve (dervişlere) itikadı yoktu. O, bir gün Çelebi hazretlerinin, etrafına bir takım emirler ve rindler toplandığından günün birinde elinden fena bir hareket, dilinden fena bir söz çıkar korkusuyla Akşehir’den çıkıp gitmesini düşünmüştü. Fakat bu

fikrini kimseye açmamıştı. Tesadüfen, aynı günde, gezerken o aslanlar sülâlesinin yavrusu Çelebi'ye rastladı. Çelebi ona: "Ey Kamereddin! Dostlar bizi bu şehirden yürütmek niyetindedeler. Yalnız onlar bizi yürütürlerse, bizim tekrar gelmemiz umulur, fakat bizim yürüttüğümüz adamlar öyle yok olurlar ki artık bir daha bu varlık âlemine adım atamazlar," buyurdu. Bunun üzerine Kamereddin hemen atından inerek baş koyup mürid oldu. Çelebi'nin altına iyi bir at verdi ve haddinden aşırı hizmetlerde bulundu.

(53) Yine Tokat'ta itibarlı bir sofî vardı. Bu sofî, dostların secde etmelerini çok defa yerer ve mukallidlere yaraşır bir şekilde itiraz ederdi. Çelebi hazretleriyle (sırrı kutlu olsun) karşı karşıya geldi ve korkusundan kendisinin bir can düşmanı ile karşılaşmış gibi oldu. Çelebi: "Ey derviş! Sana, bize secde etmek yakışmaz. Çünkü senin yapacağın secde, küfrün ta kendisidir; zira sen, bizi kendin gibi bir beşer görüyorsun. Sen beşeriyetten geçip meleklik makamına erişmemişsin. Senin bize saldıgın nazar, telbisle dolu olan İblis'in nazarıdır.

Şiir:

**Sen azizleri beşer gibi görüyorsun. Bu nazarın
sana İblis'ten miras kaldığını bil."**

Sen, şeyhin zekâ ile dolan içindeki nurlardan habersizsin; çünkü eşeksin, fakat bizim müridlerimizin secde etmemesi tam bir küfürdür. Çünkü hakkın nuruna sırtını çevirmek, şeytanın mezhebini taklid etmek, körlerin işidir ve büyük bir hatadır. Bir kör böyle hareket eder. Bizim dostlar ise, ezelden ebede kadar Tanrı'nın: 'Ey melekler Âdem'e secde ediniz. Onlar da secde ettiler, kibir göstermediler' (K., II, 32; XVII, 63 XX, 115) âyetinde buyurulan emrin kullarıdır. Onların yaptığı bu secde onlar için binlerce vergi (ata) ve kuvete sebep; iblisler içinse, küfr ve reddir. Münkirlerin red babalarından olan kimse için, o böbürlenmenin sarhoşluğundan 'reddetti ve kibir gösterdi' (K., 34) âyetinin baş kakıncılığından başka bir şey doğmaz ve onun terkic'i üzerine 'O, kâfirlerden idi' (K. K. II, 32) buyurultusundan başka bir şey yazılmaz," dedi. Bunun üzerine bu gönlü yaralı derviş, derhal

elbiselerini yırttı, kul ve mürid oldu; kendi katırını da Çelebi'ye hediye etti ve özürler dileyip kurtuldu.

(54) Yine nakledilmiştir ki: Çelebi Ârif hazretleri, çocukluğundan ihtiyarlığına kadar Mevlânâ hazretleri ile övünür ve o sultanın, alâmeti olmıyan âleminden alâmetler gösterirdi. Onun can doğanı daima kanat açıp, o yücelik göklerinde uçardı. Sultan Veled, (bir gün) kıskançlığından: “Ârif, benim oğlumdur. Onun, daima benim sözlerimi okuması, benden bahsetmesi ve benim şiirlerimin delillerini açıklaması gerekir. Onun, daima Mevlânâ'nın fikirlerinden bahsetmesinin ve onun sözleriyle meşgul olmasının mânası nedir?” diye, Ârif Çelebi'nin, Mevlânâ'ya intisabına ve onun, doğrudan doğruya kendisini Mevlânâ'ya bağlayıp onunla övünmesine kızdı. Birdenbire Ârif Çelebi içeriye girip baş koydu. Sultan Veled ona ağzından: “Ârif, sen benim babam Mevlânâ'yı nerede gördün ve onun sohbetine ne zaman ulaştın da daima ondan dem vurup bahsediyorsun? Ben, senin bundan böyle daima benden bahsetmeni istiyorum,” dedi. Çelebi Ârif: “Bende, onu görmeğe değer göz yok. Ben onun niteliği olmıyan yüceliğini nerede görebilirim. Fakat Mevlânâ, inayet nazarı ile beni görmüştür ve onun gözüne bakacak gözü bana vermiştir,” dedi. Bunun üzerine Sultan Veled, büyük bir sevinç gösterdi ve onun mübarek gözlerini öptü; aferinler diyerek kucaklayıp mübarek sırtındaki güzel elbisesini ona giydirdi.

(55) Yine nakledilmiştir ki: “Kırâ-yi Buzurg (Büyük Kırâ) hazretleri(Tanrı ondan razı olsun), Çelebi Ârif'i çok severdi. Daima onu dizinin üzerinde oturtur, ona iyi yemeklerden yedirirdi ve: “Bu çocuğun taşıdığı, ne kadar muhteşem ve nazenin bir ruhtur,” derdi. Birbiri arkasından öper ve kolunun altında uyuturdu.

(56) Y i n e melikelerin melikesi Mevlânâ'nın kızı Melike hatun (Tanrı her ikisinin sırrını kutlasın), Çelebi hazretlerini kucaklar, yüzünü onun yüzüne kor ve: “Ârif'te Mevlânâ'nın kokusu geliyor; çünkü eğer yüce ve her şeyden arı duru olan Tanrı kıskançlık örtüsünü onun yüzünden kaldırsa, onun canının nurları Kaf'tan Kafı tutar ve dünyayı nur içinde bıra-

kırdı. Ârif'in nurunu anlıyabilmek ve o elbise içinde onun kulu ve müridi olmak için çok nurlu bir ruh ve aydınlatılmış bir göz lâzımdır," derdi.

(57) Y i n e naklolunur ki: Fahreddin-i Lala, (Tanrı rahmet etsin), Çelebi hazretlerini sırtına alır, sık sık Çelebi Hüsameddin'e götürürdü. O da karşılayıp onu Lala'nın elinden alır kendi omuzundan tutarak evine götürür, başını ve yüzünü öperdi. Çelebi Ârif'in ellerini ne kadar öperse, Çelebi Ârif te onun elini öperdi ve ona türlü türlü şerbetler içirir şekerli helvalar yedirirdi. Her gittiğinde ona türlü türlü nefis elbiseler ve Mısır sarıkları verip: "Ne olurdu! Veled hazretleri, Ârif'i bana verseydi de bende ona candan ve gönülden lalalık etseydim, can ve gönülden gerektiği gibi onun terbiyesiyle meşgul olsaydım ve onu lâyikiyle yetiştirse idim. Fakat kıskançların şerrinden korkup ona gıyaben lalalık ediyor ve onun haline tasarrufa çalışıyorum. Ümid ederim ki o, ruhanilerin parmakla gösterdiği bir şahsiyet olur ve ruhunun nurları dünyayı kaplar. Onda yedi velinin nuru olduğu için sonunda kutupların imamı olur," buyurdu.

(58) Y i n e arkadaşların kerimleri şöyle r i v a y e t ettiler ki: Bir gün, Çelebi Ârif hazretleri, Kırşehirli Çelebi Alâeddin ile büyük bir tartışmaya tutuştu. Alâeddin Hişâvend: "Ben de Hüdavendigâr'ın neslindenim. Bana niçin yabancı nazariyle bakıyorsun? Hiç iltifat etmiyorsun, bana hiç kıymet vermiyorsun? Bir babanın kabahati sebebiyle oğluna riayetsizlikte bulunmak doğru değildir," dedi. Bunun üzerine Çelebi: "Senin Mevlânâ hazretleriyle hiç bir ilgin yoktur. Senin bu hanedanla olan ilgin, vücuttan (kesilip atılan) ölü bir uzvun bedenle olan ilgisi gibidir. Senin dalın, o kutlu ağaçtan kesilip atılmıştır. Sizin hakkımızda 'o senin aileden değildir, çünkü onun ameli, iyi değildir' (K., XI, 48) âyeti nâzil olmuştur," buyurdu.

Şiir:

Tanrı, bize şarap verdi. Sana da sirke. Madem ki kismetimiz böyledir o halde birbirimizle niçin cenkleşelim.

Bunun üzerine Alâeddin: “Sen kimsin ki bana bilgi satıyor ve kendini benden üstün tutuyorsun?” dedi. Çelebi de: “Ben, Mevlânâ’nın kılıcıyım,” dedi. Alâeddin de: “Hayır, sen kılıç değil, uğursuz aslansın (şûm şiri), ” dedi. Ârif Çelebi: “Hayır, ben üçüncü aslanım (sivum şirem),” dedi. Bunun üzerine Alâeddin cevap vermekten âciz kaldı, kaçıp gitti.

(59) H i k â y e : Arkadaşların kerimlerinden şöyle nakledilmiştir ki: Çelebi hazretlerinin, Niğde’de Nâsiheddin-i Sebbag adında meşhur bir halifesi vardı. Gönül sahibi, temiz kalpli, itibarlı bir adamdı. O ülkelerin ileri gelenlerinin çocuklarını elde etmişti. Şehirin büyükleri, seyyidleri, bilginleri nifak çıkarmak hususunda söz birliği edip onun halini iptal etmeğe ve erlerinin yiğitliğine kastetmeğe çalışıyor ve bu cemaatin kökünü kazımak için büyük bir gayret gösteriyorlardı. Fakat Tanrı’nın inayeti ve şeyhin himmeti, bu dervişlerin yardımcısı olduğundan biribiri arkasından felâkete ve mahrumiyete uğruyorlardı. Bir gün hepsi, S e y y i d l e r H a n k a h ı (Kânkâh-ı Sada’tı)’nda toplanıp, Nâsiheddin’i oraya çağırarak, kendisiyle semâ’nın haram olduğu hakkında münazara yapmak, onu cevaptan âciz bırakmak ve cemiyetini dağıtmak için bir adam gönderdiler. Hakikat tarikatının pehlivanı olan şeyh Nâsiheddin, cemaatini toplayıp münkirler ve düşmanlar taifesinin yanına gitmek üzere yola çıktı. Şeyh Nâsiheddin’in, Kıtmir adında bir köpekceğizi vardı. Bu köpek, olgunlaşmış ve Eshab-ı Kehf’in gençlerinin köpeğinden bir irfan tevarüs etmişti. O da bunların arasına katılarak yola düştü. Seyyidler hankahının kapısına geldikleri vakit, bütün büyüklerin büyük sofayı ve evin sahnını (sahn-i hane) doldurduklarını ve şeyhin seccadesinin de ortada serilmiş olduğunu gördüler. Bu köpek Tanrı’nın kudretile, halkın arasından ilerliyerek sofanın baş tarafına gidip şeyhin seccadesine işedi. Ne kadar bağırp çağırıldırsa da bir şey yapamadılar. Sonra köpek, yavaş yavaş aşağı indi ve çıkıp gitti. Şeyh Nâsiheddin heyecanlanarak orada bulunanlara: “Ey din uluları! bunu da köpeğe biz mi öğrettik?” dedi. Orada bulunanlar utandılar ve Seyyid Nâsiredin hankahının şeyhi ağlayarak özürler diledi ve Mevlânâ’nın zuhurunun hakikatine iman getirdi. Dostların toplanıp semâ

etmelerini kabul etti ve son zamanına kadar arkadaşlara hizmet ve yardımlarda bulundu. Oradakilerin hepsi de muhip ve mürid oldu ve onların semâ ve sohbet ehli olup faydalandılar.

(60) H i k â y e : Yine naklolunur ki: Abdal'ın ve Ah-rar'ın özü Seyyid Ahmed Kuçek-i Rufâ'î (Tanrı ruhunu rahatlandırınsın), bir gün Amasya şehrinde Çelebi hazretlerinin ziyaretine gelmişti. Aralarında hadsız hesapsız lâtifeler ve ilâhî bilgiler anlatıldıktan sonra Seyyid Ahmed'e mensup olanlardan (Ahmediyân: Ahmediler) bir cemaat içeri girdi ve ellerinde büyük bir kabak olduğu halde okumağa başladı ve semâ'a katıldılar. Semâda çok heyecanlar gösterip deliliklerde bulundular. Seyyid Ahmed, özür dileme makamında: "Âriflerin sultanı ve sultanların Ârifleri mazur görsün; zira bizim deliler çok zamanlar böyle kabak sesiyle semâ ederler," dedi. Çelebi hazretleri de: "Çok güzel! Dervişlerin yaptıkları bütün işler hoş görülür ve sevilir, fakat şurası gariptir ki sizin müridler boş kabaklarla rakediyor, bizim dostlar ise dolu kabakla semâ yapıyorlar. Bu semâ ile o semâ arasında büyük bir fark var," buyurdu. Bunun üzerine Seyyid Ahmed, iyi bir at ve bir Mısır elbisesi hediye edip mürid oldu. Çelebi hazretleri de sırtındaki elbiseleri Seyyid Ahmed'e giydirdi, arkadaş ve kardeş oldular, aralarında çok tuhaf aşk maceraları geçti.

(61) Yine nakledilmiştir ki: Erzurum'da bulunan ve Gür-ci hatunun kızı, dünya melikesi ve (Çelebi'nin muhiblerinden olan Ayn-ül Hayat (Tanrı onun burhanını nurlandırsın), bir gün Çelebi hazretlerini kendi sarayına dâvet etmişti. Mevlânâ Selâhaddin Edip ve dostların ileri gelenleri de beraber buluyorlardı. Ayn-ül Hayat, Çelebi hazretlerinden, Sultan Velled'in ahvalini türbe arkadaşlarını ve medrese dostlarını sormağa başladı ve hepsinin birer birer durumunu anlatmasını istiyordu. Mevlânâ Selâhaddin atılarak tercümanlık etmek vesilesiyle dostların durumlarının nasıl olduğunu anlatmağa başladı. Dünya hanımı Ayn-ül Hayat; "Evet Mevlevî hazretlerinin (yani Selâhaddin'in) buyurduğu doğrudur ve dediğinden yüz misli daha doğrudur; fakat bu gencin dili yok mu ki söz söylemiyor. Ben bunları onun mübarek ağzından işitmek is-

tiyorum,” dedi. Bunun üzerine Çelebi derhal: “Ârifler, halvette söz söylerler. Ümid ederim ki söylenilir,” dedi. Bunun üzerine Ayn-ül Hayat’ın içinde bu sözün mânasından bir hayat kaynağı kaynamağa başladı ve Ârif’in sevgisi kalbinde ateşlendi, yüz can ve gönüllü onun havasına kapılıp yıllarca onun sevdasında oldu. Sonunda bu sevdanın sırrına başını koyup şu beyti söyledi:

Delinin başında bir seveda olması hoştur, fakat bu seveda senin sevdan olmak şartıyla.

Ve o kadar hizmetlerde bulundu ki tarif olunamaz.

(62) H i k â y e : Yine arkadaşların ileri gelenlerinden nakledilmiştir ki: Çelebi hazretleri (Tanrı onun zikrini yüceltsin), Alâiye şehrinde şiddetli bir hastalığa yakalanmıştı. Bu hastalık o kadar uzun sürmüştü ki bütün arkadaşlar onun hayatından ümidi kesmiştiler. Gece gündüz ağlayıp sızlayarak Hüdâvendigâr hazretlerinden onun için sağlık rica ediyorlardı. Bir gün birdenbire bir Türk atlısı Çelebi’nin önünden acele geçti ve Ârif Çelebi: “Ey hastalık! yeter, artık gitmek zamanın gelmiştir. Haydi git, bu atlıya musallat ol!” dedi. Bu atlı derhal attan düştü. Orada bulunanlar, onu bir kilime sarıp evine götürdüler. Üç gün sonra o müslüman öldü ve Çelebi hazretleri de tamamiyle sıhhat buldu ve Tanrı’ya hamd ve tevekkül ederek Antalya’ya gitti.

(63) Y i n e n a k l e d i l m i ş t i r k i: Çelebi hazretleri, kutsal türbede ağırca hastalanmıştı. Bir kaç ay yatağa düştü. Bütün doktorlar o hastalığa ilâç bulmaktan âciz kalmışlardı. Bütün muhiplerin bu halden ötürü ruhları yaralı ve gönülleri rahatsız idi. Veled hazretleri daima onun iyadetine gelir; son derece sıkılır ve ıstırap duyardı. (Bu yüzden) hiç te kararı yoktu. Bir gün arkadaşların sultanı, İsfahsalar’ın oğlu Çelebi Celâleddin (Tanrı rahmet etsin), kendi dostlarıyla birlikte iyadete gelmişti. Çelebi: “Bu sıkıcı hastalıktan çok usandım, bir kaç gün istirahat etmek için dostlardan birinin bu hastalığı kabul etmesini istiyorum,” dedi. Bunun üzerine Çelebi Celâleddin samimiyetinden ve gerçek bilgisinden ötürü Çelebi hazretlerinin iyi olup kalkması için: “Ben kulunuz bu-

nu kabul ediyorum,” diye ısrar etti ve hemen o anda o azizin mizacı bozulup tam bir ay yattı ve Çelebi hazretleri yataktan kalkıp hareket etti. Yine bütün arkadaşlar sık sık Çelebi Celâleddin’in iyadetine gidiyorlar ve şehrin ileri gelenleri ona dostluk ve sevgi gösteriyorlardı. Çelebi hazretleri ise, bir gün olsun onu hatırına getirmede ve iyadetine gitmedi. Celâleddin hazretleri, müderrisin oğlu Şemseddin’i haberci olarak göndererek: “Beni hasta ettin ve cemalinin derdini bana taşıtıp kendin kurtuldun. Şimdi, benim iyadetime bile gelmiyorsun. Tanrı hakkı için bir iyilik yap ta kalk gel ve bu zavallı kulun başı ucunda otur da bu ortağın illeti kaybolsun ve geçip giden sıhatim yerine gelsin,” dedi ve şu beyti söyledi:

Sen şifasın, sen hoşça gelip yolu gösterince, hastalık ordusu sırtını çevirip kaçar.

Çelebi, kalkıp o ulu kişinin iyadetine geldi. Bir saat onun başı ucunda oturdu ve: “Sizin de tamamdır,” dedi. Bunun üzerine o, hemen şifa buldu; üçüncü gün hamama gitti. Sonra da Çelebi hazretlerini ziyaretle müşerref oldu.

(64) Yine nakledilmiştir ki: Zamanın ulularından biri Çelebi’ye inanmaz ve daima itiraz eder ve: “Bu rintlere yaraşır hareketler, bu her şeyi mübah sayma ve lâubalilik etmek iyi değildir, bu örtü içinde, ferahlık duymanın dışında ayağı uzatmak uğursuzluktur,” diyerek uğursuz bir takım maksatlarla ondan yüz çevirirdi. Bu adam birdenbire bir toplantı da Çelebi hazretlerine rastladı. Çelebi söz sırasında dedi ki: Bir derviş pazarın çarşısı ortasında ayaklarını uzatır, tam bir feragat içinde uyurdu. Bu vaziyette yatarken önünden bir ârif geçti, onun yolunu kesip: “Sen ne biçim dervişsin, ayaklarını uzatmış habersizce gaflet uykusuna dalmışsın,” dedi. Bunun üzerine o: “Ellerimi fodulların lüzumsuz şeylerinden çekmiş, gurur dünyasının gururundan feragat etmiş ve nefse ait heveslerden vazgeçmişim,” dedi ve şu şiiri söyledi:

Ey mesut adam! elimi ve gönlümü dünya işinden çektiğim için gönül arzusu ile ayaklarımı uzatıyorum.

Bunun üzerine o isyan eden ve yeren adam, istiğfar edip tam bir halis mürid oldu.

(65) H i k â y e : Haberleri nakledenler şöyle r i v a y e t ettiler ki: Konya şehrinde bir kadın vardı. Son derecede güzel, cemal ve kemal sahibi ve devrinin mucizesi idi. Ona, meşhur Avriya'nın kızı derlerdi ve çok zengindi. Birdenbire Ârif hazretlerine gönlünü kaptırdı. Gece ve gündüz kararı kayboldu. Kendi malını mülkünü terkedip Ârif Çelebi'nin yanına gitti. Çok defa harpı eline aldığı vakit muhalifler arasından ihtilâf kalkardı ve bu yolda yanmışların sıcak ciğerleri kururdu. Nakit paradan, gelirlerden, köylerden neyi varsa hepsini o hazretin uğrunda feda etti. Onun vuslat arzusu ile yanıyordu. Uzun zaman bu hasret içinde yaşadı. Bir gün ondan, uygun olmıyan bir hareket ve ayıplanacak bir hâl sâdır oldu. Bu yüzden Çelebi'nin mübarek kalbi ondan incindi. O gece mübarek sarığını kenarından bir peçe kadar yırtıp ona verdi. O hatun: "Ne buyuruyorsun, ne yapayım?" diye sordu. Çelebi: "Ölmek lâzımdır," dedi. Bunun üzerine Avriya'nın kızı yalvarıp yakardı, fakat mümkün olmadı. İkinci gece fırsat bulup şehit ettiler. O şaş parçasını (Çelebi'nin verdiği sarık parçasını) da onun yüzüne örttüler ve onunla gömdüler. (Yine Tanrı'nın rahmetine ulaşsın). O günü, galip gelen Çelebi hazretleri yüreğinin ateşiyle şu rubaiyi söyledi:

**Gam ve keder, onun matemîyle sabır elinin yaptığı-
ğı her gömleği yırttı.**

**Dün, onun yüzü güzellikte ateşin şerefi idi, bu
gün ecel rüzgârı onu toprak yaptı.**

Kırk güne yakın onun matemini tutup ona rahmetler okudu ve şu şiirleri söyledi:

**Gafil oturma, çünkü bu zaman azizdir. Senden
çıkan her nefes aziz bir candır.**

**Gelip gidecek olan ömür azizdir. Onu zayetme,
çünkü o aziz bir misafirdir.**

Ve tekrar şu rubaiyi söyledi:

**Onun kapısı önünde dünya dar bir sahadır. Cihan
gelip geçici ve vücudu muhal olan bir nümunedir.**

Bu dünyada kimsenin uyanık olmasına imkân yoktur. Fırsatı ganimet bil, dünya bir rüya ve hayaldir.

(66) Yine Tanrı'nın yer yüzünde veliyesi ve şeyh Muhammed Hâdim'in kızı Kerime hatun (Tanrı her ikisine rahmet etsin), şöyle h i k â y e etti ki: Ahî Polat adında bir şahıs Uç vilâyetinden gelip mübarek türbenin misafiri olmuştu. Mum ve icazet aldıktan sonra Aydın beyin oğlunun vilâyetine yerleşmek ve orada semâ âyini kurmak istedi. Fakat bir gün Ârif hazretlerinin hizmetinde küstahlık ederek terbiyesizce bir söz söyledi. Çelebi hazretleri ondan incindi, fakat hiç bir şey söylemedi. O şahıs ertesi gün hemen erkenden mübarek türbeye girdi. Ben de Çelebi Hüsameddin hazretlerinin mezarı yanında murakıp bir vaziyette oturmuştum. O dervişin, başsız olarak tavaf ettiğini ve öylece dışarı çıkıp şehire doğru gittiğini gördüm. O anda polisler (şahneler) at pazarında yetişip onu öldürdüler. Sonra Çelebi hazretleri, kutsal türbeye girip bana: "Sabahleyin başsız gördüğün o adam, şu anda başsız kaldı," dedi. O bunu anlatırken Karamanlıların Ahî Polad'ı şehit ettikleri haberi de geldi.

Şiir:

Ey oğul! Tanrı erlerinin yanında edebli ol. Küstahça ayağını basma, yoksa başın gider.

Çelebi emretti, onu gömdüler.

(67) H i k â y e : Y i n e toprağının kölesi (yani Eflâkî), bir gün bütün dostlarla birlikte kutsal türbenin kapısında durmuştuk. Birdenbire sofulu kılıklı bir derviş türbenin ziyaretine geldi. Çelebi hazretleri ondan: "Nerelisin ve nereden geliyorsun?" diye sordu. Derviş: "Mevlânâ'nın aşkıyla Şam ülkesinden geldim ki, onun toprağına yüz sürüp, ziyaretine nail olayım. Bu kadar yıl mübarek Kudüs'te kaldım. Halilurrahman'da hizmette bulundum," dedi ve o diyarın yüceliği ve o mezara olan rağbetler hakkında haddi aşırı şeyler anlattı. Bunun üzerine bütün arkadaşlar onun hakkında metihlerde bulundular ve diyara karşı büyük bir iştiaak gösterdiler. Bunun üzerine o gece derviş alıp cemaathaneye götürdü, misafir et-

tiler. Bu fakir kulun içinde, Halil'in (Tanrı'nın selât ve selâmı onun üzerine olsun) makamının hayâli öyle canlandı ve onun arzusu bana öyle galip geldi ki, anlatılamaz. Hemen o gece bu hâlis kulu rüyada gördüm ki, bir cemaat Türbenin bedeninin kapısını vurup içeri girmek istiyor. Ben de tam bir edeple kapının bağına açıyorum. Bir de bakıyorum ki sırtlarında bir tabut olduğu halde dört küçük delikanlı içeri giriyor. Ben de önlerinden gidiyor, ravzanın kapısını açıyorum. Tabutu, benim merdivenin başına koyuyorlar ve o dört delikanlıdan biri cenaze namazını kılmak için imamlık etmek üzere ilerliyor. Ben onlardan: "Bu tabut kime aittir?" diye soruyorum. Onlar da: "İbrahim-i Halil'in tabutudur, Celil olan Tanrı hazretlerinden onu buraya gömmemiz için emir geldi," diyorlar. Cenaze namazı bitince o tabutu **Mesnevî**'nin rahlesi altına gömüp dışarı çıkıyorlar. Bu zavallı kul, o heybetle uyandım, bağırdım, heyecanlar gösterdim, abdest alarak mübarek türbede namaz ve niyazla meşgul oldum. Böylece sabah namazını kıldım ve **Mesnevî-i Mânevî**'yi okuduktan sonra dışarı çıktım ki Çelebi'nin elini öpeyim ve âşıklara yaraşır bir tarzda ona secde edeyim. Fakat o, bana uzaktan: "Hey Hoca Attar! İbrahim Halil'ini nereye bıraktıklarını gördün mü? Bıraktıkları yeri bildir, çünkü temiz ruhlar bu hazreti ziyaret için gelip gitmekten hâlî degillerdir ve gayıplara menşup olanlar, arası kesilmeden onu ziyarette bulunuyorlar," dedi. Nitekim buyurmuştur:

Şiir:

**Her günüm, cuma ve bu hutbem de daimîdir. Bu
minber yücedir ve benim maksurem de erliktir.
Bu minberin ayağı insandan boşalınca ruhlar ve
melekler bana gayıptan hediye getirirler.**

Derhal bu hâlis kul baş koyup istiğfarda bulundum. İnşallah ben, bir daha o hazretin gıyabında bir şey düşünmem ve o sohbetin uygulamasını onun inayetinden bilirim, onun nimetlerinin şükredeni ve onun kereminin zikredeni olurum. Nitekim buyurmuştur:

Şiir:

Sıddık'ın sohbetini bulduğun zaman sana, onu veren uygulamayı ganimet bil.

Eğer bir kimseye hasların huzuruna yol olursa, ona, başını feda et, de.

Çünkü o devlet, onların merhametinden ve cezbesindendir.¹¹²

(68) H i k â y e : Y i n e nakledilmiştir ki: Bir günengin bilgili bir medrese talebesi (dânişmend), Çelebinin sohbetinde oturmuş, onun görünen hareketlerini, zerafetlerini ve lâtifelerini seyrediyor ve hayret gösteriyordu. İçinden: “Onun anlayışlı içine ait olan kerametleri acaba nasıldır?” diye geçer. Derhal Çelebi hazretleri: “Ey dost! ben baştan başa kerametim, ne keramet arıyorsun. Ebû Hanife'nin ve Ârif'in, tamamiyle sayılamıyacak kadar çok kerametleri olduğunu duymadın mı?” dedi. Bunun üzerine o dânişmend hemen baş koyup samimiyetle mürid oldu ve Ârif'in sırrını anladı.

(69) H i k â y e : Y i n e bu hâlis kul nakleder ki: Beylerbeyi (melikül ümara) Eşref oğlu Mubarizeddin Çelebi Mehmet bey, Çelebi hazretlerini Beyşehir'de misafirliğe dâvet etmişti. Çelebiye karşı, hadden aşırı niyaz ve itikat göstererek türlü hizmetlerde bulundu ve oğlu Süleyman şahı saraydan çağırıp tam bir itikadla Çelebinin hizmetine verdi, ona mürid yaptı. Süleyman Şah'ın beline bulunmaz bir kemer bağlayıp bırakıverdiler. Çelebi Mehmed bey baş koyup: “Bu çocuğun sonu ne olacak?” diye sordu. Çelebi: “Sizden sonra bu vilâyet, bu çocuğun elinde harap olacak ve bu topluluk onun ayakları altında dağılıp gidecek ve sonunda onu bu göle atıp yok edecekler,” buyurdu. Zavallı baba ağlamağa başladı ve etrafında bulunanlar da ağladılar. Çelebi: “Yazık! bu budala çocuğun başında hiç talihi yok ve başkanlığa ve başbuğluğa da hiç lâ-yık değildir,” dedi.

Şiir:

Ne kadar büyük adamların oğlu var ki kötülüklerinden ve kendilerinin çirkin işlerinden babalarının bir yüz karası olmuşlardır.¹¹³

Ve hakikaten o çocuk Çelebinin buyurduğu gibi oldu. Timurtaş, devleti zamanında Beyşehir'i fethetti. Memleketi yağma ettiler ve birkaç gün sonra Süleyman şahı oradaki göle attılar. Memleket tamamıyla harab oldu.

(70) Y i n e Konya, Karamanlıların elinde bulunduğu devirde Çelebi hazretleri, Moğol askerini istediği için Karamanlıların canları sıkılıyor ve daima: “Biz sizinle komşu ve sizi sevenlerden olduğumuz halde siz bizi istemiyorsunuz da yabancı Moğol’ları istiyorsunuz,” diyorlardı. Bunun üzerine Çelebi şöyle dedi: “Biz dervişleriz. Bizim nazarımız, Tanrı’nın iradesine bağlıdır. O kimi ister ve memleketi kime verirse, biz de onun tarafındayız ve onu isteriz.

Şiir:

**Hakk’ın kazasına kul razı olunca, onun hükmünün
istekli kulu olur.”¹⁴**

Şimdi Tanrı, sizi değil. Moğol askerlerini istiyor. Memleketi Selçukluların elinden alıp hâin Cengizhanlara verdi, ‘Tanrı, mülkünü dilediğine verir’ (K., II, 248). Biz de Tanrı’nın istediğini istiyoruz.” Karaman oğulları ihlâs sahibi mürid ve muhib oldukları halde incindiler ve Çelebi hazretlerinden çekinmeğe başladılar. Bu müddet zarfında Konya kalesinin muhafazasını Tekgözlü Kılıcı Bahadır adında birine verdiler ve o ev hırsız (duzd-i dar) kale muhafızı (dizdar) yaptırıp yüz kadar utanmaz, insaniyetsiz Türk askeriyle kaleyi muhafaza etmeğe kalktılar. Tesadüfen bir gün Çelebi hazretleri, arkadaşlarıyla birlikte Dervâze-i Sultan denilen kale kapısından geçiyordu. Köpek yaratılışlı olan Bahadır, korkarak emretti: dostları incittiler, Çelebi’nin bindiği atın sağrısını kamçıldılar. Çelebi hazretleri, mübarek medreseye döndü, fakat o kadar kızıp sıkıldı ki anlatılmaz. Bir an sonra Bahaeddin’in göbek kullucu tuttu, toprak üzerinde yuvarlanıp feryadlar etti. Ne kadar macun ve tiryak verdilerse de sancı kesilmedi. Üç gün sonra o yanıp yakılma içerisinde, kâfirlikle dolu olan karnında bir şiş peyda oldu. Pis ve Tanrı korkusundan boş olan vücudu şişmeğe başladı. Hayli feryad ve figanlar edip Çelebi hazretlerinden medet ve aman diledi; fakat mümkün olmadı. Sonra

kuyruksuz alçak eşeği bir arabaya bindirip Larende şehrine götürdüler; fakat yarı yolda bir ah çekip patladı ve imansız olan canını Cehenneme gönderdi. Bu tayfadan da hiç kimse kalmadı.

(71) Yine bu hakî kul nakleder ki: Bir gün Çelebi hazretleri, aziz dost Celâleddin-i Kangrî'ye (Tanrı rahmet etsin), bezzazlardan şehzadeler için iyi bir battaniye satın almasını emretti ve yirmi adet (dinar) eline verdi. Celâleddin Kangrî battaniyeyi alıp getirince: "Bunu kaç aaldın?" diye sordu. O da: "Yirmi iki adet istemişlerdi. İki adedini bıraktılar, yirmi adet verdim; fakat güzel bir kumaştır," dedi. Çelebi: "Yalan söylüyorsun. Sen bunu on sekiz adede aldın. İki âdedi de sarığın içine koymuşsun," dedi. Bunun üzerine o, utandığından üste yirmi adet şükrâne verdi, bir de böyle edepsizlik yapmıyacağına tövbeler etti ve Çelebi: "Eğer iki gözü olan birisi, bir körden bir şey çalarsa, buna pek şaşılmaz, fakat bir kör iki gözlünün önünden bir şey götürürse buna hakikaten şaşılır," dedi.

Şiir:

Tanrı daima görür, ayıpları örtmek onun âdetidir. Haddini aşmış zaman da kakhâr olur.¹⁵

(72) Hikâye: Âhiret hanımı, Tanrı'nın yer yüzünde veliyesi, bilgin ve ârif Konya'lı Hoşlika, Tokat'ta halife idi. O civarın büyükleri, onun müridi olmuşlardı. (Bir gün) şöyle rivayet etti: Konya'lı Mevlânâ Rukneddin-i Urmevî'ül Veleddî'nin oğlu ilâhî dost fâzılların sultanı, müfessirlerin örneği Nâsireddin Vaiz, Tokat'ta bir müddet benim misafirim olmuştu. Bütün şehir halkını, güzel vaiz ve takriri ile kendisine deli divâne etmişti. Bir gün Çelebi Ârif hakkında bir şeycik söyledi. Ben, ona itiraz edip fazlaca incittim. O da bu yüzden bana darıldı ve kalkıp Tokat'tan Niksar'a gitti. Daha ilk Cumasında yaralanarak yine Tokat'a geldi. Hastalığının sebebini anlamak ve tedavi etmek üzere memleketin bütün ileri gelenleri ona geçmiş olsuna gelmişlerdi. Nasreddin, "Niksar'a gittiğimin ilk Cuma gününde vaiz vermek üzere minbere çıkmış, hararetle vaiza koyulmuştum. Ve halk arasından feryad figan

yükselmşti. Bir de baktım ki Çelebi Ârif, bir doru ata binmiş ve elinde bir mızrak olduğu halde mescidin kapısından içeri girdi ve tâ minberin önüne kadar gelerek mızrağını hemen benim sol tarafıma vurup ortadan kaybordu. Ben nefesim tutularak yaralı ve hasta bir halde minberden aşağı düşüp kendimden geçtim. Orada bulunan topluluk beni tutup eve getirdi. O heybetten ruhum yaralı bir halde hastalandım ve ne olursa olsun deyip kendimi buraya attım. Bundan sonra hepiniz şahit olun: Ben biçare, Çelebi'nin hâlis ve muhlis müridi olup iman getirdim. Ümid ederim ki, o sultanın inayetiyle bu dünyadan imanla giderim ve doğrulukla ölürüm. Çelebi hazretleri, Tokat'a geldikleri vakit ben biçare garibin secdesini ona arz etmenizi vasiyet ediyorum. Belki o merhamet buyurur," dedi ve üç gün sonra Tanrı'nın civarına gitti. Kırkıncı gün Çelebi hazretleri Sivas'tan Tokat'a teşrif etti ve: "Bizim biçare Nâsiredin Vâiz, garip bir şekilde bu dünyadan göçtü," buyurdu. Hoşlika: "Ben, acaba o biçarenin durumu nasıldır diye baş koyup ağladım," dedi. Bunun üzerine Çelebi: "Ben, onu şüphesinden kurtardım. Tanrı'ya hamdolsun o, minberin üstünden rahatça Tanrı'nın rahmet deryasına gitti. Cehennem ateşinden kurtuldu," buyurdu. Dostlar, baş koyup şükürler ettiler. Ertesi gün sabahleyin bütün arkadaşlarla birlikte o ulu kişinin mezarına gidip yeniden hadden aşırı inayetlerde bulundu ve şu şiiri okudu:

Ruhun sığınağı, senin inayetlerin olunca, yol tehlikesinden korkusu olur mu?

Ben bundan sonra can ve gönlümle dostun dergâhından ayrılmam. Bundan sonra elim sultanın eteğindedir.

(Tanrı kendi sırrı ile onun sırrını kutladığı gibi, onu seven kerimlerin de sırrını kutlasın.)

(73) Yine bu eserin sahibi, bu zayıf kul (Tanrı ona yardım etsin), r i v a y e t eder ki: Bir gün Çelebi hazretleri, bu kulunun evine gelmişti. Kerim dostlar da hazırıldılar, sohbetinden çok lezzetler aldılar. Çelebi hazretleri de bir çok inayetlerde bulundu, kudret ve kerametler gösterdi. Birdenbire

Hüsâm söze başlayarak bana hitaben: “Ey Eflâkî, ben seni öldüreceğim,” dedi. Ben de: “Mâ’nen mi öldüreceksin?” dedim. O da: “Hayır hakikaten öldüreceğim,” dedi. Çelebi hazretleri de ona: “İşte bu günlerde, sen öleceksin. Kendi derdinle meşgul ol,” dedi. Hüsâm müteessir bir halde Beyşehir’e gitti. Oradan hastalanıp Akşehir’e geldi. (Günah sayılan) kendini beğenme hali içinde dünyadan göçtü. Çelebi, hadden aşırı eseflerde bulundu ve çok acıdı. Sonra yüzünü dostlara çevirerek: “Tanrı erlerinin huzurunda küstahlık etmek, edepsizce sözler söylemek çok korkunç bir şeydir ve uğursuzdur. Gözü açık âriflerin sohbetinde susmak, alçak gönüllülük göstermek vâcibolan vazifelerdendir,” buyurdu ve şu beyitleri okudu:

Kim, bu kükremiş aslanın önünde kurt gibi edepsizce ağzını açarsa, o aslan, kurt gibi onu parçalar ve “Biz onlardan intikam aldık” (K., VII, 132; XV, 79; XLIII, 24) âyetini okur ve kurt gibi aslanın elinden yara alır. Aslanın önünde cesaret göstermeğe kalkan aptaldır.”¹⁶

(74) H i k â y e : Bu hikâyeyi anlatan bu hâkî kul (yani (Eflâkî), rivayet eder ki: Çelebi (Tanrı onun zikrini yüceltsin) ile birlikte Kayseri’den çıkıp Sivas’a gidiyorduk. Amasya kadısı Mevlânâ İmadeddin, Sivas hatibi Sa’deddin ve onun kardeşi Mecdeddin Hâfız ve daha bir çok büyükler de beraber bulunuyorlardı. Çelebi atın üzerinde uyumuştı. Bir adam, bu kulun babasının Özbek han’ın sarayında öldüğünü ve ondan bir çok mal kaldığını ve onları muhafaza ettiklerini, oğlunun gelmesini beklediklerini söyledi. Filhakika babam büyük ve ünlü bir adamdı. Ben bu haber üzerine ağlayıp üzüldüm ve içimden: “Sivas’a ulaştığımız vakit izin almadan babamın bu eşyalarını ve kitaplarını almak için gideyim ve onları ele geçirdikten sonra tekrar Çelebi’nin hizmetine geleyim,” diye geçti. Çelebi birdenbire uyanarak: “O malın bize lüzumu yoktur. İzin almadan gidersen helâk olduğun gündür,” diye bağırdı. Bunun üzerine ben biçare, feryad ederek attan aşağı yıkıldım ve şeyhimin atının ayaklarına kapanıp ağladım. Yanımızda bulunanlar da şaşa kaldılar, bunun nasıl bir hâl ve vak’a

olduğunu bilmiyorlardı. Çelebi, mübarek başını kaldırarak inayetlerde bulundu ve: “ Ben hayatta oldukça sen hiç bir avın peşinde olma da senin avın ben olayım. Bizden sonra ne yapacağını sen bilirsin,” dedikten sonra yine uykuya daldı. Kadı İmadeddin ve Sa’deddin’e de, onlar benden babamın ölüm haberini öğrenmeden evvel: “Şeyh Eflâkî’nin babası Saray şehrinde ölmüş. Bizden izin almadan gitmek ve babasından kalan malları almak istiyordu. Ondan ayrı düşmek bizim için hoş bir şey değildir. Sonunda pişman olmaması ve hüsrana düşmemesi, hâlin hakikatini hayâle satmaması ve velilerin sohbetini terketmemesi için kendisini ikaz ettim,” buyurdular. Bunun üzerine kadı İmadeddin ve Hatip Sa’deddin mürid oldular ve ben biçare de tövbelerde bulunup gitmek kararından vazgeçtim.

(75) H i k â y e : Y i n e bir gün Tebriz’den çıkmış, Sultanîye’ye gidiyorduk. Kubbe-i Gazan’da muid olan Tebriz fâzıllarından ulu bir kişi, yani Kırşehirli Şihâbeddin Makbulî (Tanrı rahmet etsin) de bizimle yoldaş olmuştu. Hikâyeler anlatarak gidiyorduk. Birdenbire, Çelebi hazretleri, atların seyisine kızdı, sövüp saydıktan sonra geçip gitti. Şihâbeddin Muid’in gönlü incindi ve: “Böyle ulu bir kişiye, bu gibi hafiflikler yakışmaz, fakat Rum cahilleri meşhurdurlar,” dedi. Ben biçare de: “Cehalet yüzünden veliler aleyhinde bulunmak ve mânasız sözler söylemek caiz değildir,” diye itirazda bulunarak onu susturdum. Hemen o ulu kişinin atı serkeşlik ederek kendisini simsiyah bir bataklığın içerisine attı. Baştan aşağı çamura battı. Az daha boğulacaktı. Bir de baktım ki Çelebi koşarak geldi ve ona: “Mevlânâ Şihâbeddin! Rum câhillerine (sefih) dalaşmak doğru değildir,” dedi. Bunun üzerine Şihâbeddin, feryadlar ederek olduğu yerden kalkıp başkoydu, elbiselerini değiştirdiği gibi ahlâkını da değiştirmeye çalışıp kul ve mürid oldu. Ve **Kur’ân** hakkında incelemeler yapanların sermayesi olan şeyh Necmeddin-î Dâye’nin tefsirinin bir nüshasını Çelebi’ye hediye etti, hadden aşırı hizmetlerde bulundu. Çelebi de bu tefsiri vâizlerin sultanı Kastamonulu Mevlânâ Alâeddin’e (Tanrı rahmet etsin) verdi. O zamana kadar o tefsirin nüshası

Rum ülkesinde yoktu. O sultanın bereketiyle bu memleketlerde yayıldı.

(76) Yine nakledilmiştir ki: Çelebi hazretleri Amasya Madeni'nden çıkıp Kastamonu'ya gidiyorlardı. Yolda: “Biz, bu gün haramilerle (eşkiya) karşılaşacağız, hazır olunuz,” dedi. Bir saat sonra Osmancuk kalesinin yakınlarında Ayıntap haramileri ile karşılaştık. Bunlar bir kıyamettir kopardılar. Her taraftan Çelebi'nin üzerine ok yağdırdılar, bunlardan biri mübarek baldırına isabet etti. Derler ki o gün Çelebi, gömleğinin üzerine yamalı bir hırka (Tigle-i ârifî) giymişti. Ona isabet eden oklar tekrar geri sıçırıyordu. Haramiler, Çelebi cübbesinin altına zırh giymiştir zannı ile birbirini arkasından ok atıyorlardı. Nihayet kervanı soydular, dostları ayırdılar ve türbenin hizmetçisi şeyh Bahaeddin Hayyât hazretlerinden: “Bu, nasıl bir kimsedir?” diye sordular. Bahaeddin Hayyât: “Bu, Mevlânâ Celâleddin'in oğlu şeyh Bahaeddin Veled'in mahdumu Emir Ârif'tir,” dedi. Bunun üzerine haramiler feryad ederek atlarından indiler, başlarını açıp insaf dilediler ve hepsi Emir Ârif'in müridi oldular. Emir Ârif giydiği hırkayı onların reisine bağışladı. Onlar da dostlardan ve kervandan ne almışlarsa geri verdiler. O yarayı da sıkı sıkı bağlayıp özürler dilediler. Fakat şaşılacak şey şu ki onların oklarının darbesinden o mübarek elbisede bir iz yoktu. Bu biçare kul, niyaz yolu ile: “Çelebi'nin mübarek elbisesi üzcrinde bu kadar oktan bir iz yok, halbuki mübarek bacağınızda bir darbenin izi var. Acaba bu ne olabilir?” diye sordum. O da: “Babam hazretleri, Konya'dan gitmemi istemiyordu. Onun bu arzusunu kabul etmeyip kayboldum. Bu kadar yara ve felâket onun hatırımın kırılmasından geldi,” dedi. Sonunda o cemaatin hepsi, Kastamonu'lu Süleyman paşanın yanına gidip eşkiyalıktan tövbe ettiler ve islâm askeri sırasına girip gaza ile meşgul oldular.

(77) Hikâye: Yine arkadaşların uluları naklettiler ki: Çelebi hazretleri ikinci defa Lâdik şehrine kavuşunca, şehrin büyükleri ve ileri gelenleri hizmetlerde bulundular, gece gündüz yanından ayrılmadılar. Yalnız halifelerin halifesi kadı Necmeddin Kavseri muhalefette bulundu. Ken-

dini bir cemaatin başı ve başbuğu yaparak, insanların başı olan Ârif Çelebi'den baş çevirdi. Kendi reisliği ile mağrur olup bu hakikî reisten uzak kaldı. Arkadaşlar iki kısma ayrıldı ve aralarında bir soğukluk hâsıl oldu. Arkadaşların bir kısmı onun tarafını tutuyor, şehrin bazı itibarlı kişileriyle, talihli dostlar ise Çelebi hazretlerinin taraftarlığını yapıyorlardı. Çelebi hazretleri için sırrına vakıf olduğu için halifelerin sultanı olan Mevlânâ Kemâleddin, Mevlânâ Muhyiddin ve Mesnevihan Taceddin'i önüne çağırıp halifelğe tayin edip icâzet verdi. Şehrin bütün uluları onlara uyararak kul ve mürid oldular ve yeni bir zâviye yapıp bilinen mukabele ve semâya başladılar. Bunun üzerine zavallı kadı Necmeddin, derdine devâ bulmak için bir gün arkadaşları ile birlikte Çelebi hazretlerine geldi, başlarını açıp istiğfarda bulundular ve hadden aşırı zillet gösterdiler; ağlayıp sızladılar. Onun ağlaması, sanki samimî idi ve Yusuf'un kardeşlerinin ağlaması gibi hile ile karıştı. Dışarı çıktıkları vakit, Çelebi parmaklarıyla işaret edip: "Ben onun bütün bağırsaklarını dışarı dökmek istiyorum, bakalım müridleri ne yapacaklar ve onun feryadına nasıl koşacaklar?" buyurdu. Bunun üzerine o yatağa düşüp inledi. Çelebi hazretlerinden yardım istedi, ah-u vahlar edip ağladı. Onun bütün bağırsak ve içinde bulunan şeylerini çekip çıkarıp kestiler. Çelebi hazretleri Eğrudur (Eğridir) şehrine ulaştığı gece: "Zavallı Necmeddin Kavser, bu dünyadan göçtü," diye buyurdu ve bir an murakabede oturdu, son derecede üzüldü ve dedi:

Şiir:

Affet, senin affın senin sandığındadır. Sen lûfta hepsinin lûtfunu geçmişsin.

Bu beden tapan kulları affet. Af, af denizinden daha iyidir.¹¹⁷

Aflar senin affının metihcisi olmuştur.

Onlar "Ey insanlar korkunuz" (K., IV 1) âyetinde buyurulduğu gibi değiller.

Bu kirlilere af Fırat'ına ve yıkanma pınarına doğru acele yol ver.¹¹⁸

Yine ayakları üzerine kalkıp: “ve onlar insanları affedicidirler, Tanrı ihsan edenleri sever” (K., III, 128) âyeti gereğince o dervişin hatasından vazgeçtim, dedi. Ertesi gece azizlerden biri rüyasında şeyh Necmeddin’in bir bahçede hayli neşeli bir vaziyette salına salına gittiğini gördü. Ondan: “Tanrı sana ne yaptı?” diye sordu. O da: “Ârif’in inayeti bana şefaatt etmeseydi, ebediyen cehennemin zahmetini çekecektim. Tanrı’ya hamdolsun kurtuldum ve rahat ediyorum,” dedi.

(78) Y i n e bir gün Çelebi hazretleri, hamama gitti. Bu toprak olan kuluna (Eflâkî’ye): “Sen evde kal,” dedi ve hamamlandıktan sonra kerem sahibi dostlarla birlikte içmek üzere büyük bir kâse kayısı ıslatmışlardı. Ben biçâre kul evi süpürürken Çelebinin minderi altında bir dirhem buldum keseme attım. Bu sırada gözüm hoşaf kâsesine ilişti. Ondan bir tane almak için nefsimde bir meyil uyandı. Sonra istiğfar edip bundan vazgeçtim. Bunun için birkaç defa pis nefsimle mücadele ve muharebe ettim, mümkün olmadı. Nihayet nefsim aklıma galip geldi, bir kayısı tanesini ağzıma attım. Derhal içimdeki berraklığın bulandığını görüp pişman oldum. Çelebi hamamdan geldikten ve dostlar hazır olduktan sonra: “Kâseyi getir,” diye buyurdu. Kâseye bakınca: “Buradan bir tane alıp yemişler, terbiyesizlik etmişler. Niçin böyle yaptın, bu cinayeti işledin ve bu hiyanet senden nasıl sâdir oldu da talih-siz nefsine mağlûp oldun. Bizim kâsemize böyle el uzatan kimse, kesemiz hakkında ne düşünmez. Ben emin adamı severim ve daima, suret padişahları ve mâna sultanları emin adamları kendi hazinedarları yaparlar. Bizim dinimiz de kendisine uyulan kimse de Muhammed emindir. Onun vahy getireni de Cebrail-i Emindir ve:

Ağzını kapa ve sözünü tutmakta da emin ol. Zira padişah hazinenin kilidini emine verir.

beytini okumamış mısınız?” dedi.

Ben zayıf kul tamamıyla çaresiz kalıp ağlamağa başladım, istiğfarlarda bulundum. Bunun üzerine Çelebi: “Bu günden sonra bir daha yapma ki bütün hallerde Ahrar’ın ebrârının mübarek sırlarının emini olasın,” buyurdu ve on gün son-

ra tekrar: “Benim hasırın altında bulduğun o bir dirhemi ne yaptın?” dedi. Koynumdan çıkarıp Çelebi hazretlerinin önüne koydum. Birkaç tane de şükranе olarak verdim. Merhamet buyurup bol inayetine mazhar etti.

(79) H i k â y e : Yine bir gün Çelebi hazretleri, şehzadelerin mektebine şeref vermişti. Orada: “Bugün onlara izin, ver,” diye buyurdu. Bir an sonra ulu dostlar toplanıp sohbetle meşgul oldular. O günü yirmiye yakın talihli arkadaş yudum yudum şarap içti ve İsa gibi keyiflendiler. Gecenin üçte biri geçince, bir ibrik şaraptan başka kalmadı. İlâhi dost, Sultan Veled’in torunu Burhaneddin İlyas paşa da arkadaşların sakisi idi. Birkaç defa bu muhlis kula: “Şarap yoktur, tedârik etmek lâzımdır,” diye işaret etti. Çelebi Ârif hazretleri de bilinen âdeti üzere uykuya dalmıştı, fakat o dervişin ne dediğini işitiyordu. Mübarek gözünü açıp: “Ne çok konuşuyorsun, sus! O velinin küpündeki helvanın üç yıl tükenmediğini işitmedin mi? Ona kayb âleminden bir yardım yetiştirdi. Eğer bir ârif bir bardaktan sabaha kadar içse buna şaşılmaz,” buyurup, mübarek ibriği eline aldı ve tekrar İlyas Paşanın eline verdi. Yirmi kişi kabakuşluğa kadar o mânâdan içtikleri ve hepsi de mest olup uykuya daldıkları halde yine o ibrik dopdolu idi.

Şiir:

**Bir tulum sudan bu kadar tulumların sıkıntısız
dolduğunu kimse görmüş müdür?**

**Tulum üzeri örtülü duruyordu. (Peygamberin)
emriyle asıl olan denizden fazilet dalgası gelip ye-
tişti.¹¹⁹**

Bu muhlis kul o şarap testisini öylece sakladım. Uğurlu sayarak ondan su içiyorlardı ve bu testiden içen hastalarda çabucak şifa hâsıl oluyordu.

(80) Y i n e n a k l e d i l m i ş t i r k i : Lâdik şehrinin uluları iradet getirip Çelebi Ârif’in müridi oldukları vakit, Nâzırın oğlu kibir göstererek reddetti ve mürid olmadı. O, itibarlı ve mümtaz bir emîrzade idi. Gönlü bir olan dostlar, adı geçen bu emîrzadeye ısrarda bulundular. O da: “Bir şartıa mürid olurum: Çelebi bana bir erkek evlâd bağışlasın. Bundan da-

ha iyi bir keramet olmayacak,” dedi. Çelebi Mehmet Bey, Togan Paşa ve daha başkaları: “Ne diler ve ne istersen o hazretten hâsıl olur,” diye ısrar ettiler ve bir gün fırsatını bulup onu Çelebi’nin hizmetine getirmeğe karar verdiler. Bir gün birdenbire Çelebi hazretleri seher vakti tek başına zaviyeden çıkıp gitti. Tesadüfen o gün de çok kar yağıyordu ve kış ortası idi. O, Hoca Ömer Hamamına kadar geldi, durup baktı ve hamamın kapısını daha açmadıklarını gördü. Nâzırın oğlunun da hamama ihtiyacı oldu, kalkıp hamam tarafına koştu, hamamın kapısında karanlıkta bir adamın durduğunu ve ilerleyince bu adamın Ârif Çelebi Hazretleri olduğunu gördü, selâm verip elini öptü ve içinden: “Çelebi sabah içkisini içmiş ve sarhosluktan yalnızca dışarı çıkmıştır,” diye geçti. Ârif Çelebi Hazretleri: “Hayır hayır! senin tasavvur ettiğin gibi değildir, belki senin nefsini müslüman etmek için gelmişim,” dedi ve ona bir deste kırmızı gül vererek: “Erkek çocuğunun ayağı uğurlu olsun,” buyurdu. Zavallı Nâzırın oğlu, o eşi benzeri olmayan nazardan dehşet içinde kaldı ve yere düşüp kendinden geçti.

Şiir:

**Yokluk girdabından kendine gelince, Ey Tanrı,
Ey Tanrı! diye bağırır²⁰**

Çabucak hamamlanarak evine geldiği vakit karısı gözüne çok güzel göründü ve onunla cinsî münasebette bulundu. Yüce Tanrı’nın kudretiyle onun karısı, o anda gebe kaldı. Nâzırın oğlu öğleye yakın kalktı emîrlerin yanına gelip macerayı anlattı ve gül buketini onlara gösterdi. Hepsisi sevindiler, birçok hediyelerle Çelebi Hazretlerine gelerek Nâzırın oğlunu mürid yaptılar. Onun din ve dünyaya ait arzuları hâsıl oldu. Onun karısı, o gül buketini yıllarca sakladı ve bu buketten kendisine bir gül yaprağı verilen her hasta derhal iyileşiyordu. Bu ulu kisi daima şu beyiti ciddiyetle okuyordu:

**Bizim şevhimiz, Tanrı’nın inayetiyle şevket ve
hevhet sahibidir. Onun kâpısının toprağı en güzel
kokan miskden daha güzeldir. Din, itikad ve doğ-
ruluk ehli nazarında veliyi inkâr eden kâfirdir.**

(81) Hikâye: Yine naklolunur ki: Bir sofî, Niğde halifesi Şeyh Nâsiheddin (Tanrı rahmet etsin) le büyük bir münakaşaya girdi: Sofî, ondan: “Bu kıtmir denilen köpeğe karşı bu kadar ilgin nereden geliyor?” diye sordu ve köpeğin bir sürü ayıplarını saydı. O da: “Ben bu köpeği, velâyet sahibi olduğu, dostu düşmandan ve muhibleri münkirlerden ayırdığı için seviyorum,” diye cevap verdi. Sofî de: “Ben, bunu kabul etmiyorum. Bu olmayacak şeylerdir,” dedi. Nâsiheddin de: “Bu, Eshab-ı Kehfin köpeğidir; ondaki damarı taşır. O da bu cinstendi,” dedi.

Şiir:

Eğer köpekte bir aşk damarı olmasaydı, Eshab-ı Kehf'in köpeği kalbi ve kalb erbabını nasıl isterdi?. Aslan, kurt ve ayı aşkın ne olduğunu bilir. Aşktan boş olan, köpekten daha aşağı olur.¹²¹

Bunun üzerine sofî: “Bunun böyle olduğunu nasıl bilelim?” diye sordu. Nâsiheddin: “Bak, sen ona güzel kokulu bir hutab versen yemez, fakat benim elimden kuru ekmeği yer,” dedi. Sonra sofî hutablar alıp getirmeleri için cebinden iki dirhem çıkarıp verdi. Hutab alıp getirdiler ve yemesi için Kıtmir'in önüne bir tabak hutab koydular. Tanrı'nın hikmeti, köpek onu bir kere kokladı ve hiç yüzüne bakmadı. Sonra Şeyh Nâsiheddin koltuğunun altından bir kuru ekmek çıkarıp Kıtmir'in önüne koydu. Kıtmir oturup tam bir iştiha ile ekmeğin hepsini yedi. Bunun üzerine miskin sôfî kibir ve kinini bıraktı, iradet getirip kibir ve kinden sıyrıldı. Şeyh Nâsiheddin, kendi ferecisini ona giydirdi ve o sofî, Çelebi Ârif'in müridi olsun. Mürid olacağı sırada Ârif Çelebi sofîye: “Bizim köpeklerimiz de mürşiddiler. Artık aslanlarımızın ne olacağını bundan anla,” dedi. Nitekim buyurmuştur.

Şiir:

Ey köpeklerinin kölesi aslanlar olan kimse! Artık söz söylemek takatı kalmamıştır. Sus! Vesselâm.

(82) Yine nakledilmiştir ki: Çelebi Ârif hazretleri, Şeyh Nâsiheddinden köpeği Kıtmir'i alıp götürdüğün-

de, Kıtırmir'e: "Bizimle beraber gel," diye işaret etti. Köpek birkaç adım gittikten sonra geri dönüp Nâsiheddin'e baktı. Nâsiheddin: "Ne bakıyorsun? Keşki senin yerinde olup o kapının köpeği ben olaydım," dedi. Bunun üzerine köpek bir iki defa yerde yuvarlanıp havalandıktan sonra koşarak gitti. Semâ vaktinde Lâdik şehrinde dostların halkasına girdi. Arkadaşlarla birlikte bulunuyordu. Bu köpeğin kerametlerinden biri de şuydu: Sefer ve hazarda hiçbir köpek ona saldırıp havalamazdı. Köpekler onu gördükleri vakit koklarlar, sonra onun etrafında bir kalka çevirip siner ve yatarlardı. Eğer Çelebi bir yere bir haberci gönderecek olursa Kıymir'i de yanına ^{er} katarı. Habercinin gideceği yol on günlük hattâ bir aylık bile olsa, Kıtırmir onu gideceği yere kadar götürür sonra dönüp gelirdi. Kıtırmir'in tüyünü, sıtma için alır tütsü yaparlardı ve sıtma geçerdi. Kıtırmir bir yerde şeriat ve tarîkate aykırı bir şey görse üzerine işerdi. Hanedanı inkâr edenlerin yemeğinden de hiç yemezdi. Eğer onların yemeğini gizlice muhiple- rin yemeğine karıştırıp ona verselerdi koklar, ağzına koymazdı.

Şiir:

**Onlar, Eshab-ı Kehfin köpeğine elverince dünya
aslanlarının başı alçaldı¹²²**

**Ben onun mahallesinde olan köpeğin bir tüyünü
dünya aslanlarına değişimem.¹²³**

Çelebi, daima onu kendi eliyle yedirir, okşar ve şu şiiri okurdu:

**Köpeklere böyle nimet verdikten sonra insanlara
ne devlet vermezler?**

(83) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün büyük-lerden biri Çelebi'yi ziyarete gelerek: "Sık sık ziyaretinize gelip şerefelenemiyorum," diye özürler diledi. Çelebi Hazretleri: "Bizim, dostlardan beklediğimiz niyetlerinin doğruluğu, akıde-lerinin temizliği ve ruhlarının sevgisidir. Eğer onlar bizim hiz- met ve sohbetimize seyrek geliyorlarsa, bu onların meşgûli-

yetlerinden ve vakitlerinin yokluğundandır. Bununla beraber onların küllî ve cüz'î bütün maksadları bizim inayetimiz sayesinde hâsıl olur ve onlar da emellerine kavuşurlar. Bizim, samimiyetle seven dostlar hakkında, umumî inayetlerimiz vardır,” dedikten sonra misâl olarak şu hikâyeyi anlattılar: Bir emîroğlu bir öğretmenden ilim öğreniyordu. Onun mektebine devam ediyor ve ücret olarak da hocaya hergün iki dirhem veriyordu. Birgün bu emiroğlunun bir işi çıktı ve mektebe gelmedi. Kölesiyle hergün verdiği parayı gönderdi. Hoca parayı aldıktan sonra: “Niçin gelmedi ne işle meşguldür?” diye sormadı. O çocuk da mektebe gitmedi ve imtihan dolayısıyla de Hocaya daima para gönderirdi. Nihayet çocuk hocanın böyle hiç aldırmasından kızdı; bir gün kalkıp hocanın yanına gitti ve: “Paraları hergün alıyorsun, fakat hiç beni sormuyorsun?” diye siteme başladı. Hoca: “Bizim maksadımız paradır, sen ister gel ister gelme,” dedi. Hakikî şeyhin de beklediği müridin sevgi nakdine nail olmaktır, o ister gelsin ister gelmesin, şeyh yine onun halini tasarrufla meşgûl olur ve gece gündüz onu olgunlaştıрмаğa, onun işlerini tamamlamağa çalışır. Sonra Ârif Çelebi şu beyti buyurdu:

Onlar herkesin saadet kimyasıdır. Böyle olduklarını her işlerinde gösterirler: kıskançları, kıskançlıklarından vazgeçirirler ve herkesi kendilerine tâlip ve mürid yaparlar.

(84) Yine bu kitabın yazarı hâki kul rivayet eder ki: Çelebi hazretlerinin (Tanrı onun zikrini yüceltsin) yanında Şeyh Ali adında bir derviş vardı. O, Sultan Veled'in müridlerindendi. Sohbeta ulaşmış ve üzerinde velilerin güneşi parlamış bir adamdı. Gece gündüz hizmetle meşguldü ve nefis yemekler pişirirdi. Çelebi hazretleri, o dervişi Akşehir'de eşyalarının yanında bırakıp Beyşehir'e gitti, birkaç gün orada kaldı. Burada rahmetli Eşref'in oğlu (Tanrı rahmet etsin), Çelebi hazretlerine hadden aşırı hizmetlerde bulundu. Cuma günü, yine mübarek zaviyede büyük bir toplantı vardı. Büyüklükler toplanmıştı. Birdenbire Çelebi hazretleri: “Bizim zavallı Şeyh Ali'miz bu yokluk âleminde, beka âlemine göçtü,” bu-

yurdu. Orada bulunanlar başkoyup: “Bu haberi birisi mi getirdi?” diye sordular. O da: “Hayır, fakat ben gayb âlemin-den iki şahsın onun cenazesini götürdüklerini gördüm,” bu-yurdular. Akşehir’e dönlüdükte, bu dervişin, Çelebi’nin ha-ber verdiği saatte öldüğünü söylediler.

Şiir:

**Şeyh, Tanrı’nın nuruyla baktığından, başlangıç
ve sondan haberdardır.**

**Bir hayâl gibi kalbin içine girer. Her halin sırrı
ona apaçık gözükür.¹²⁴**

(85) Hik âye: Yine bu âciz kul rivayet eder ki: Birgün Çelebi hazretleri Lâdik şehrindeki dostlariyle Ger-miyan Emîri Alişiroğlu’nu ziyarete gitmişti. O da büyük bir orduyla Alâmeddin-i Bâzârî sahrasına inmiş, orada çadır kur-muş oturuyordu. Çelebi’yi görür görmez karşıladılar ve çok lûtuflarda bulundular. Dostların Kur’ân okuduğu ve Çelebi hazretlerinin de bilgiler saçmağa başladığı sırada, bu adam son dereceye varan cehaletinden ve aptallığından gaflet gös-tererek kendi köleleriyle meşgul oldu. Çünkü o Türktü; lâu-bali ve velilerin âleminden habersizdi. Bunu gören Çelebi hazretleri, birdenbire bağırdı ve hemen yerinden fırlayıp atına bindi, arkadaşlarla birlikte yola koyuldu ve son derecede hid-detle, bir taraftan Alişiroğlu’na küfrediyor, bir taraftan da yo-luna devam ediyordu. Onun heybetinden kimse ağzını açıp bir şey söyleyemiyordu. Birdenbire gayb âleminden bir yel esme-ğe başladı, bir fırtına çıktı, yeryüzü kıyamet zelzelesi gibi sal-lanmağa başladı. Bütün çadırlar bu alçakların başlarına yıkıl-dı. Hepsi yüzüstü yerlere yuvarlandılar. Arap atları yular-larını koparıp ahırlardan kaçtılar ve sahralara yayıldılar. As-kerlerin feryadı göklere yükseldi. Alişiroğlu bağırarak çadırın-dan dışarı fırladı ve naiplerini toplayıp: “Bu, Çelebi’nin bana olan gazabından başıma geldi,” diyerek adamlarını Çelebi’nin peşinden gönderdi. Kendisi de hiddetle yola koyuldu. Naip-ler, ne kadar yalvarıp yakardılarsa da Çelebi dönmedi ve on-ların yüzüne hiç bakmadı. Nihayet Alişiroğlu bunların arka-

sından ordunun Subaşısı olan Aydınoglu'nun damadı Emîr Sadeddin Mübarek Fâiz'i göndererek özürler diledi, tövbeler edip mürid oldu ve: "Çelebi beni affettiğinin bir âlâmeti olmak üzere ırkların başını tacı olan mübarek külâhını bana versin. Bununla benim başım zamanın âfetlerinden selâmette kalsın," dedi. Emîr Sadeddin Mübarek de kendi yakın adamlarıyla iradet getirip hadden aşırı hizmetlerde bulundu, inayet ve merhamet istedi. Çelebi hazretleri: "Bizim maksadımız Alişiroğlu'nu lânetlenmiş Karun'un yanına göndermek ve Siccin' in altında ona bir yer tayin etmektir; fakat Müslümanlar için: 'Ey Tanrım! sen, benim kavmimi hidayete ulaştı; çünkü onlar bilmiyorlar' sözüne uymak lâzımdır ve: 'Benim rahmetim gazabıma galiptir' muktezasiyle hareket etmek hür ve asil kişilerin âdeti ve karakteridir. Haydi git, onun tövbeleri ve yalvarmaları onu kurtardı, onun kusurundan vazgeçtim ve onu bağışladım," buyurdu. Sonra mübarek külâhını çıkarıp uğur olarak onlara verdi ve: "Külâh başında oldukça, onun başına hiç bir büyük düşmandan zarar gelmez. Onun sonu hayırlı olacaktır ve müslüman olarak ölecektir," buyurdu. Onlar da üç baş cins at, on top çuha, beş parça kemha, on parça sof ve bin âdet nakit para, beş yüz âdet de müridler için hediyeler verdikten sonra sevinç içinde dönüp gittiler. Çelebi hazretleri, uğurla Kütahya'ya geldiği vakit, Çelebi Yakup Bey, kızını kucağına alıp geldi ve mürid oldu.

(86) H i k â y e : Temiz kardeşlerin (İhvânü's-sefâ'nın) ileri gelenlerinden nakledilmiştir ki; Çelebi hazretleri ilk defa Birgi şehrine geldiği vakit, Aydınoglu Mübarizeddin Mehmet Bey (Tanrı rahmet etsin) henüz o vilâyeti ve civarını zaptetmemişti. Yanında birkaç süvari ve yaya hizmetçi vardı. Mübarizeddin Mehmed Bey, Alişiroğlu'nun subaşılardan biri idi. Bir gece kalkıp Çelebi'nin ziyaretine geldi. Baş koyup yalvardı, gayb âleminde devlet ve yardım istedi. Çelebi hazretleri elindeki çomağını ona verip: "Kim sana karşı koyarsa ve senden kaçarsa bu çomakla onun başını yar ve bil ki, bu günden sonra bu vilâyet ve Hüdavendigâr vilâyetlerinden bir çoğu senin eline geçecek ve bir çok fetihler sana, senin çocuklarına ve ahfadına müyesser ve senin emirliğin de hepsine hâkim

olacaktır,” buyurdu. Mehmet Bey çomağı alıp başına koydu ve: “Çelebi’nin çomağını kendi nefsimin ve kendi çomağımı da din düşmanlarının başına vuracağım,” dedi. Hakikaten günden güne bütün o memleketleri mağlûp edip kendi mülkü yaptı. *Bütün din düşmanlarından intikamını aldı ve mülk sahibi kimse bırakmadı. Onun bütün evlâdı, samimî muhiplerden ve gazilerden oldular. Her nereden bir düşman onun vilâyetine göz diktiyse yenildi. Onun nesli, o hazretin (Ârif Çelebi’nin) mübarek duası ile kıyamete kadar kuvvetlendirilmiş ve yardım görmüş olacaktır inşallah “Tanrı istediğini kendi yardımı ile kuvvetlendirir”* (K., III, 13). Gerçek yardım ancak aziz ve hâkim olan Tanrıdır.

(87) Yine o hazretin yetiştirdiği bağın asmasının salımlarından olan kerem sahibi arkadaşlardan nakledilmiş tir ki: Sultan Veled hazretleri (Tanrı onun sırrını kutlasın), Aydınoğlu Mehmet Bey için: “Bizim Subaşımız” der, onun hakkında çok inayetlerde bulunur ve ona “Sultanü’l Guzât: Gazilerin Sultanı” adını verirdi. Moğol ve Türk emirleri arasında en çok onu överdi ve onları, şecaat, cömertlik ve mertliği ondan öğrenmeye teşvik ederdi. O biricik kişi de, her yıl ona, birçok adak ve değerli hediyeler gönderir, ondan inayet ve himmet diler erlerin ahidlerini korumakta erkekçe sebat gösterirdi. Tabî onların inayetleri de iyi ve kötü zamanlarında onun yardımcısı ve canının koruyucusu idi. En şiddetli tehlikelerden ve kâfirlerin korkularından onu himaye ederdi.

Şiir:

Sen, Tanrı’nın ahdine vefa ettiğin için, Tanrı da kereminden senin ahdinî gözetir.

Bu cihetle, o hazretin yardımı, koruması ve gözetlemesi kıyamete kadar onun nesline sirayet ve gayb âleminde fazileti, feyzi daim olan nurları onun üzerine akıtmakta devam etmiştir.

Şiir:

**Padişahın damgası ile padişahın has küü ol.
(Böylece), gündüzleri şahnelerden ve geceleri ases-
lerden emin olursun.**

(88) Y i n e emirlerin sultanı (melikü'l-ümera), kahra-
manların örneği, zamanın ikinci Hamza'sı, ilâhî gazi Umur
Paşa (Tanrı ona yardım edenleri taziz etsin), birkaç defa de-
nizde sıkışmış, huzursuz ve sıkışık bir vaziyette iken Mevlâ-
nâ hazretlerinin şeklinin denizin üzerinden geldiğini ve gemi-
nin burnunu mübarek eli ile tutup, onu batmak ve yok ol-
maktan kurtardığını görmüştü. Umur Bey, kâfirlerle savaşı-
rken bir kaç defa da Çelebi hazretlerinin savaştığını ve onları
yendiğini gördü. Umur Bey, kendi itikadına dayanıp daima
gâza ile uğraşırdı. Nihayet, en son anında şehit olup saadet
ehlinden sayıldı.

Derler ki, Umur Paşa, bir gece Çelebi hazretlerini rüyada
gördü. Çelebi, ona şu beyti okuyup mânalar saçıyordu:

**Kim, Cübbesinin (kabâ) kenarında, bizim koru-
ma beratımızı taşırsa, denizde ve karada nereye
gitse kahraman olur ve saygı görür.**

İşte bu rüyadan sonra Umur Bey karar verip Sakız ada-
sını fethetti. Orada o kadar sakız çıkardılar ki anlatılamaz.
Sakız adasını harac kesip kendi hassesi haline getirdi.

(89) H i k â y e : Y i n e bu hâki kul naklediyor ki:
Semerkandlı Nureddin adında büyük bir bilgin (danişmend),
Çelebi'nin yeni müridi olmuştu. Bir müddet Çelebi'ye hizmet
etti. Cüz'î işlerinin tamamlanmasına çalıştı. Fakat nefsi fodul
ve küstah gidişli bir adamdı. Gururundan ve kötülüğünden do-
layı sık sık arkadaşların canlarını sıkıyordu. Bir gün Çelebi
ona: "Bir kaç mektup al. Eşrefoğlu'nun yanına git. Dervişler
için buğday, yağ v.s. gibi şeyler toplayıp çabuk gel," diye
emretti. Bu adam, hemen kemerini bağlayıp ata binmek istedi.
Fakat eyerin kolanı çözülerek aşağı düştü. Tekrar ata binip
yola koyulunca, Çelebi: "Bu adam başsız gidiyor, eğer öldü-
rülmezse şaşılır," dedi. Bütün arkadaşlar da, kutsal türbenin

kapısında durmuşlardı. Hepsisi o dervişin başsız gittiğini hissedilir bir şekilde gördüler. Dört gün sonra Eşrefoğlu'nun, Semerkand'lı Nureddin'i öldürdüğü haberi geldi. Eşrefoğlu, Mehmet Beyin (Tanrı rahmet etsin) yanında Tırâzî adında fâzıl ve meşhur bir şair vardı. Bu adam, Nureddin'in, birlikte bir çok seyahatler yaptığı eski arkadaşlarındandı. Bu biçare şair, o eski dostunu evinde misafir etmişti. Aralarında vâki olan bir muhabese sonunda Nureddin, tabiatındaki alçaklıktan dolayı şairi öldürdü. Bu haber, Eşrefoğlu'na erişince canı sıkıldı. Şehirin müftüleri, öldürenin öldürülmesi için fetva verdiler ve derhal onu da öldürüp bir yere gömdüler. Çelebi, bunu haber aldığı vakit: "Biz bu adamı dostlarımız için kurban ettik. Çünkü o, bizim dostlarımızın aleyhinde bulunan nefsi kudurmuş bir köpekti," dedi. Bunun üzerine bütün dostlar, baş koyup ibret gözyaşlarına daldılar ve Çelebi'nin bu gayret ve kudreti karşısında şaşa kaldılar. Eşrefoğlu da, bundan dolayı bir çok hizmetlerde bulunup Çelebi'den özürler diledi. Çelebi de cevabında: "Siz bu işte Tanrı'nın elinde bir âlettiniz. Tanrının iradesi böyle idi ki, böyle oldu. Onun başına gelen belânın sebebi velilerin gönüllerinin kırılması idi," dedi ve şu beytin yazılmasını emretti:

Kim benim hareketimin yanında eğri hareket ederse, Anka da olsa, onu öldürürüm.

(90) H i k â y e : Ahrarın ileri gelenlerinden nakledilmiştir: Çelebi hazretleri Tokat şehrine geldiği vakit şehrin ileri gelenleri, sultanların hanımları ve Pervane'nin kızı son derecede saygı gösterdiler. Orada çok itibarlı ve bilgin bir şeyh vardı. Ona, meşhur Şeyh Bahaeddin-i Cendî derlerdi. Zira bütün din, yakîn ve tasavvuf ilminde şeyhti ve eşi benzeri yoktu. Takva, riyazet ve dindarlıkta tecessüm etmiş bir melek ve ruhtu. Onu, Hankah-ı Hoca Münir'e şeyh yaptılar. Bütün din bilginleri, şeyhler, emirler ve ileri gelenler bu posta oturma töreninde toplanmışlardı. Bu Hankah'ın Pervâne'nin kızı ile ilgisi vardı. Bunun için o, şeyh Bahaeddin'i, hakikî bir şeyhzade ve Tanrı elçisinin halifesinin canı olması hasebiyle mutlaka Çelebi Ârif'in posta oturtmasını istedi. Çelebi hazret-

leri âdeti veçhile bu mecliste de hazine gibi bir köşeye çekilmişti. Sofîler, Şeyh Bahaeddin'i ortaya getirdikleri vakit, Çelebi'nin elini öpmeden el çabukluğu ile onu baş köşeye oturtular ve tekbir getirdiler. O aziz (Şeyh Bahaeddin) de, Çelebi Ârif'e gaflet göstererek ilâhî bilgiler ve sözler söylemekle meşgul oldu. Nihayet hâfızlar Kur'ân okuyup ve gûyendeler de gazeller söylemeye başlayıp, şeyhlerin, bazıları dehşetinden, bazıları da kibirlerinden ve aleyhtarlıklarından hiç bir harekette bulunmayınca Çelebi birdenbire bir feryad ile yerinden fırlayıp kalktı ve semâ meydanında dolaşıp şu beyti söyledi:

**Gâza davulunu çaldılar. Bu anda arap atlarının
sırtındaki pa'lanlar harekete geleceklerdir.**

Bir kaç büyük soffiyi alıp yere vurdu. Tokatlı şeyhzade ve daha bir kaç kişi tâbhaneye kaçtılar ve şeyh Bahaeddin: "Valahi benim haberim yoktu. Bu benim kabahatim değildi, af buyurun," diyerek çaresiz kalmış bir adam gibi yere kapanıp kapanıp ağlıyordu. Çelebi: "Olan oldu. Şimdi pılı pırtıyı toplayıp gitmeye bak," dedi. O da bir ah çekerek düşüp bayıldı. Çelebi şu rubaiyi okudu:

**Bilgi (ilimle) ile halka kılavuzluk etmek ve yu-
muşakhlıkla (ilimle) halk ile düşüp kalkmak hoş-
tur. Sen asla bilgisiz kılavuzluk edemezsin. Kıla-
vuzluk büyük bir iştir.**

İşte bu ilim bizim Ledünî olan ilmimizdir; medrese ilmi değildir. Bunun üzerine hepsi baş koyup insafa geldiler ve şeyh Baheddin, Tanrı'nın kazasına razı olarak tam bir doğrulukla mürid ve kul oldu ve: "Madem ki bu dünyadan gideceğim hiç olmazsa lânete mazhar olan bir kul gibi değil, inayete mazhar' olan bir kul gibi gideyim," dedi. Bahaeddin bir kaç gün hasta oldu ve on üç günde Tanrı'nın rahmetine kavuştu.

(91) H i k â y e : Sırların kâtibi ve Ahrar'ın ihlâs sahibi kulu Eflâkî (Tanrı muvaffak etsin) rivayet eder ki: Bir gün Lâdik'e giderken ben miskinden bir hâtâ sâdır olmuştu. Bunun üzerine Çelebi birdenbire bana bir baktı. Hemen o anda

halim değişti ve bende titreme ile birlikte şiddetli bir sıtma (teb-i muhrıka) peyda oldu. Hayale döndüm. Öyle bir hale geldim ki benim için yaşamak imkânsız (gibi) gözüktü. Beni Cehennemde baş aşağı astıklarını ve oradan tekrar çıkardıklarını gözümle gördüm. Ben, o hazretin ayrılığından yandım. Sık sık Azraili önümde tecessüm etmiş bir halde görüyordum. Ne kadar yalvarıp yakarıyordumsa da Çelebi hiç iltifat etmiyor ve beni iyadete gelmiyordu. Tam kırk gün o amansız belâya müptelâ oldum. Kurban bayramının arife gününde Kütahya'ya geldiğimiz vakit, ben biçare, zâviyenin bir köşesine çekilmiştim. Hararet o dereceyi bulmuştu ki, kımıldamaya ve konuşmağa hiç mecalim kalmamıştı. O bitkinlik içerisinde ağlayıp inlemekle meşguldüm. Birdenbire Çelebi'nin baş ucunda durup gülümsüyerek bana inayet nazarını saldıgını gördüm. Bana: "Kalk iki kulağını tut, üç defa yukarı sıçra ve şu şiiri oku!" dedi.

Şiir:

"Onlar, ey Rabbiniz biz, kendi nefislerimize zülmettik" dediler (K., VII, 22). Zulüm gitti. Merhamet et. Senin merhametin hudutsuzdur.¹²⁵

Ben ölmüş kulun eline bir nar verdi ve: "Mesnevî oku ve semâ ile meşgul ol," dedi. Ben, o anda o hastalığın ben-den tamaniyle geçtiğini, sanki öyle bir hastalığı hiç görmemişse döndüğümü ve yeniden dirildiğimi gördüm. Ben sağ oldukça o dergâhın hizmetinde koşan kullardanım.

Şiir:

Şükür, mürid için bir av, kul için bir bağıdır. Yalnız Tanrı'nın istediği olur.

O ne buyurursa "ışittik ve itaat ettik de" (K., II, 285). Her korktuğun şeye karşı senin yardımcın odur.

Ondan, her anda bunun gibi keramet ve velâyet eserlerinin binlercesi zuhur ederdi. Fakat bazan bunları gösterir, bazan da yabancıardan gizler, sırlara mahrem olanlara açıklardı.

(92) H i k â y e : Feteyanın örneği, zarif arkadaş ve kerim dost şeyh Begi (Tanrı rahmet etsin), Konya rindlerinin ulularından ve Sultanlar ve meliklerin nedimlerinden. Sultanlarla düşüp kalkmada, bu şekilde hareket edenlerin sultanlarından, Çelebi hazretlerinin de has muhiblerinden. Çünkü onlar, Çelebi'den türlü türlü kerametler ve zarifeler görmüş, ona iman etmişlerdi. Bir gün hikâye etti ki, Sultan Veled ve Çelebi hazretlerinin arasında bir soğukluk oldu. Birbirleri ile sohbeti kesmiştiler. Fakat Veled hazretleri yine kendi Ârif'ini özledi. Beni çağırırdı. Bir çok inayetlerde bulunduktan sonra bir vesile bularak "Bu gün mutlaka bir vesile ve bahane ile Ârif'i mübarek ve mukaddes türbeden alıp getir de size bir ziyafet vereyim. Ortadaki soğukluğun kaldırılması da vâcib olan şeylerdendir," dedi. Ben de tam bir istekle baş koydum ve Çelebi hazretlerine bildirdim. Ben ve Çelebi hazretleri bütün türbe ve arkadaşları ile birlikte Sultan Veled hazretlerine gittik. Medresenin kapısından içeri girince, Çelebi baş koydu ve Veled hazretleri de onu karşıladı, yüzünü onun yüzüne sürdü. Ârif Çelebi'nin yüzünü, saçını ve alnını öptü ve sıkıca kucakladı. Nihayet arkadaşlar bağırıp çağırdılar ve saçlarda bulundular. Sultan Veled şu rubaiyi söyledi:

Tarikatte sabit kadem olanlar bir kimse ile dostluk aktettikleri vakit önemsiz bir hâtâ yüzünden dosttan el çekmezler. Bu su ve toprak ülkesinde, kendisinden bir hâtâ sâdır olmıyan kimse dünyaya gelmemiştir.

Derhal Çelebi hazretleri de babasına cevap olarak şöyle buyurdu.

Şiir:

Senin işaret okun hiç hatâ yapmaz. Mutlaka hedefe isabet eder. Biri hatâ yaparsa da onu bağışlarsın.

Ondan sonra Sultan Veled emretti. Hazmı kolay ve güzel yemekler hazırladılar. Çelebi hazretleri de başını önüne eğmiş, utancından ve edebinden babasının gözü önünde yemek yiyemiyordu. Bunun üzerine Veled hazretleri kalktı, sof-

radan uzak bir yere gidip, mustanzerin üzerine çıkıp oturdu ve: “Dostlar rahatça yemek yesinler, bana bağlanmasınlar,” dedi. Sofrayı kaldırdıktan ve gazeller okunduktan sonra Sultan Veled: “Ahî Begi, bizim Ârif’in iyi amellerden bahsettiğini ve musiki ilminde büyük nasibi bulunduğunu, diğer fenlerde de mahir bir insan olduğunu işitiyorum. Şimdi bir peşrev, bir nevbet, bir basit söylemesini ve bir teranede bulunmasını istiyorum,” dedi. Ârif Çelebi de sık sık baş koyuyor ve utanıyordu. Nihayet iki üç defa tekrarlayıp: “Benim için mutlaka bir nevbet söylesin,” diye ısrar etti. Bunun üzerine Çelebi “O halde âletsiz olamaz. O makama âlet lâzımdır,” dedi. Veled hazretlerinin vecdi ve sevinci arttı ve: “Artık, ben çok zayıfım, sizinle arkadaşlık edemem, âleti bulmak benden, hâl de sizden. Fakat sizin rahatça kendi şevk ve zevkinizde olmanız için benim, köşkün bir köşesinde oturmam lâzımdır. Siz, sık sık bir şeyler söyleyiniz de ben de dinleyip memnun olayım,” buyurdu. “Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır” sözü gereğince o gece Veled hazretlerinin huzurunda öyle bir sohbet oldu ki yazılıp anlatılamaz. Mela-i Âlâ’nın Kerrûbîleri, o sultanın kerrûbîlerini görünce dudaklarını ısırıldılar ve Ruhü’l-Kuds: “Keşki ben de onlarla beraber olsaydım,” dedi.

(93) Y i n e arkadaşların uluları rivayet ettiler ki: Ay başı olup ta yeni ay ufukta görününce Veled hazretleri: “Ârif’i çağırın da yeni ayı onun yüzünde göreyim. Çünkü onun yüzü faniler ve dirilere uğurludur. O, mübarek âlemden gelmiş, mübareklik içinde yaşıyor. Onun mübarekliği Yasin ve Tebareke’dendir” derdi. Ve ay’ı görünce Ârif Çelebi’nin mübarek gözlerine öpücükler kondurup şu gazeli tamamiyle okurdu:

**Saklanma. Çünkü senin yüzün bize mübarektir.
Seni temaşa etmek bütün canlılara mübarektir.
Bu gece senin arzunla arkadaş olan her gönülün
yarının, mübarek olacağını gerçek olarak bil.**

Ve daima Veled hazretleri Çelebi Ârif’e “Şeyhu’l-Ervah = Ruhların şeyhi” diye hitap ederdi. Onu uzaktan görünce: “Ruhların şeyhi geliyor,” diyerek çok ikramda bulunurdu.

(94) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün tasavvuf erbabı Akşehir'de büyük bir külfete girmiş. Çelebi hazretleri için büyük bir toplantı tertip etmişlerdi. Dışarı çıkıp ta Mevlevîlerin zâviyesine gittikleri sırada halifelerin sultanı Ahî Musa (Tanrı rahmet etsin) baş koyup: "Bu dervişler, ne biçim kavimdirler. Onların halleri nedir?" diye sordu. O da şöyle dedi: "Hoş insanlar, resmi ve dış görünüşe saplanmış insanlardır. Fakat Tanrısız oturmuşlardır. Kendi sırrından haberi olmayanın Tanrıdan da haberi yoktur ve 'O sizinle beraber örtülüdür' (K., L, 57, 4) hakikatinden de habersizdirler. Tanrı âriflerinin yanında Tanrı'yı bilen Tanrı'yı çağıran değil, Tanrı'yı görendir.

Şiir:

Tanrı çağırının ruhu öldü. Tanrı'yı bilenin canı ulaştı.

Çünkü bizim dostlarımızın ruhları Tanrı bilicidirler ve bizim tarikatımızda bilgin, Tanrı'yı bilen adamdır. Tanrı'yı çağıran değil.

Şiir:

**Kimse aklı, akıl olmadan gerçek olarak bilemez.
O halde bundan kimin Tanrı'yı bilen olduğunu anla.**

Ve yine Tanrı ile olmanın ve Tanrı'ya yakın olmanın âlâmetleri vardır. Her ne kadar Tanrı'nın beraberliği (maiyeti) bütün eşyaya şâmilse de, tamamlayıcı, mükemmel bir olgunun beraberliği başka bir şeydir. O has beraberlik, peygamberlerin ve velilerin hususiyetlerindendir. Nitekim büyük babam bu-
yurmuştur:

Şiir:

**Sen Tanrı'nın yakınlığından, tabak yapannı ta-
baktan uzak olmadığımı anlıyorsun.**

**Velilerin yakınlığının yüzlerce keramet, iş ve
meşguliyet tuttuğunu görmüyor musun?**

**Davud'un elinde demir, mum; senin elinde ise,
mum demir olur..**

Yaratma ve rızık verme yakınlığı herkese şâmildir. Bu ulularda aşk vahyinin yakınlığı vardır. Ey baba! Yakınlık türlü türlüdür. Güneş dağa, ve altına vurur. Fakat güneşin altınla öyle bir çeşit yakınlığı vardır ki, söğüdün ondan haberi yoktur. Kuru ve yaş dal güneşe yakındır. Güneş her ikisinden nasıl gizlenir.

Fakat nerede yaş dalın o yakınlığı ki, sen ondan olgun meyva yersin.

Kuru dalın o güneşin yakınlığından, daha çabuk kurumaktan başka tazeliği nerede?¹²⁶

Tanrı'nın beraberliği herkese şâmildir. Sen onun haberi olana verdiği maiyeti, beraberliği ara.¹²⁷

Bu fikirler, vuslat nasip olmadan kendilerini vuslata ermiş gibi tasavvur edenlerin fikridir. Bunlar, maiyetin Ma'ı meîn (temiz akan tatlı suyundan)'ninden tatmayıp şiddetli bir susuzluk içinde kendilerini suya kanmış gibi gösterirler ki müridler onların gururlarının mağrur mukallidleri olsun ve hakikî velilerin yakınlığından mahrum kalsınlar. Onların bizim zamanımızda acınacak bir hale gelmeleri ve inkârlarının uğursuzluğundan taşlanmaları ümid edilir. Çünkü bizim hanedanımız rahmet kaynağı ve kerem madenidir. Bu hazretin nurunun gözükmesi de, kabiliyetsizlere kabiliyet vermek içindir. Yoksa kabiliyeti olan kimseler için değildir."

Şiir:

Belki kabiliyet şartı onun bir vergisidir. Vergi, öz; kabiliyet de onun kabuğudur.¹²⁸

(95) Yine büyük babam bir gün mest olmuş ve yakınlık nurlarına dalmış bir vaziyette buyurdu:

Şiir:

Lânetlikler yaralanmışlar, rahmetlikler sıçrayıp kurtulmuşlar. Biz lânetlik olan kavmin arkasından geldik.

Nitekim Peygamber (Selâm onun üzerine olsun): "Benim şefaatiim ümmetimden büyük günah işleyenler içindir"

buyurmuştur. Bütün dostlar baş koyup şenlikler yaptılar.

(96) **Hikâye:** Zarîf arkadaşlar ve yakın dostlar rivayet ettiler ki: Bir gün gönül sahibi, bilgin, fakir bir kadın, Çelebi hazretlerinin ziyaretine gelmiş ve bir hayli de nimet, hediye ve elbiseler getirmişti. Uzunca bir sohbet ve candan bağlılıktan sonra bu kadın: “Kıyamet gününde biz zavallıların durumu nasıl olacak ve bizim âkibetimiz o dünyada ne olacak?” diye sordu. Bunun üzerine Çelebi: “Yüce Tanrı bir inayet buyurur, sen de Cennet-i Berine’e gidersin. Cennetin hurileri sizin hizmetçileriniz olacak,” diye cevap verdi. Kadın: “Lûtfu sayesinde bizi darü’l-makama sokan Tanrıya hamdolsun. Daha başka ne olacak?” dedi. Ârif Çelebi: “Renk renk hulleler giyecek, kıymetli şaraplar içecek ve iyi bir hayat süreceksin,” buyurdu. Kadın tekrar: “Başka ne olacak?” diye sordu. Ârif Çelebi: “Hergün müminler, dervişler, Peygamberlerin ve velilerin, mes’udların, şehidlerin ve sâlih dostların ziyaretine gidecekler. ‘Orada nefislerin istediği ve gözlerin lezzet aldığı her şey vardır’ (K. XLIII, 71) âyetinde tavsif edilen Cennette iştretlerde bulunacak çıkıp gezinecekler,” dedi. Kadın yine: “Başka ne olacak?” diye sordu. Ârif Çelebi: “Sonunda, Tanrı’nın yüzünü müşahade edecekler, öyle ki, ‘Tanrı’nın velileri için hazırladığı bir şarap vardır’ sözünde geçen temiz şaraptan sonsuz seneler sarhoş olacaklar ve o ebedî hoşluk içinde kendilerinden geçeceklerdir,” dedi. Kadın yine: “Başka ne olacak?” diye sordu. Çelebi: “Huld-i Berin’de bulunan son nimet, kudretten yaratılmış minare boyunca tenasül âletleri olacak ve bunlarla dul ve işve ile dolu olan fakir kadınlar tatmin edilecekler; ‘yanımızda da çoktular’ (K. L, 34) âyetinde buyurulan nimetle lezzet alacaklar ve rahat edecekler, bundan daha hoş bir iş ne olabilir?” buyurdu. Bunun üzerine o samimî kadın hemen baş koydu ve giydiği ne varsa güyendelere bağışlayıp sevinerek gitti.

(97) **Hikâye:** Yine Çelebi hazretleri Larende şehrine ulaştığı vakit halifelerin kendisi ile övündüğü Kalemî’nin oğlu Ahî Muhammed beyden başka bütün büyükler ve emirzâdeler iradet getirip mürid oldular. Ahî Muhammed bey, o zaman üzerinde bir kabâsı ve altında atı olan bir delikanlı

idi ve veliler dünyasından uzaktı. Tekrim edilmiş arkadaşlar ondan daha önce doğdukları için ihtiyar olmuş ve zayıflamışlardı. O, arkadaşlar arasında her tarafa koşuyor, çeviklik gösteriyor ve hararetle hizmetlerde bulunuyordu. Çelebi hazretleri, onu yanına çağırıp: “Etrafında büyük bir kalabalık görüyorum. Bundan sonra ihlâs kemerini beline bağlayıp bu kavmin başı olman ve hizmetlerde bulunman lâzımdır. Git bir zâviye yap. Bizim aşk semâmızla meşgûl ol,” buyurdu. Muhammed bey, derhal baş koyup mürid oldu. Fereci giydi ve o derecede ilerledi ki, o diyarın münkirlerini Çelebi’nin kuvvet ve inayeti ile yendi. Böylece Çelebi hazretlerinin makûl kim-selerinden oldu ve dedi:

Şiir:

**Aşkla yetiştirdiğim her mürid feleğin okundan ve
Mirrih’in femreninden kurtulur.**

(98) Hikâye: Yine kardeşlerin uluları şöyle rivayet ettiler ki: Tasavvuf ehlinde ve ilmine göre hareket eden bir bilgin olan şeyh Nureddin-i Bimaristanî, Konya başkentine gelince şehrin müridleri onun huzuruna nail oldular. O, kibiri sebebiyle Veled hazretlerini ziyarete gelmedi ve onun sohbetine nail olmadı. Bunun üzerine Veled hazretleri: “O hastahanedeki (Bimaristan) geliyor. Doktorun hastaya gitmesi lâzımdır,” buyurdu ve kalkıp bütün dostlarla birlikte salına salma şeyh Nureddin’i görmeye gitti. Nureddin utancından gizlendi. Sabahleyin erkenden mukaddes türbeyi ziyarete geldi ve: “Böyle bir sultanın türbesinin üzerine bir ev yapmak yakışık almaz,” dedi. Çelebi hazretleri büyük bir kızgınlık göstererek: “Sen meleğe bak, mülke bakma. Melekler âleminden mahrum kaldıktan ve erlerin saltanatına ulaşmadıktan sonra istediğin kadar bu mülk âleminde câhilce tasarrufta bulun; iyice bil ki, bu âlemde tasarruf ehli mülklerin sahibini temaşadan örtülüdür,” dedi ve şu beyitleri okudu:

**Tanrı erlerine erişince sessizce otur. Kendini o
halkaya (yüzüğe) taş yapmağa kalkma.¹²⁹ Gözü
açıkların önünde susmak senin faydan icabıdır.**

“Susunuz” (K., XLVI, 28) hitabı bunun için gelmiştir. Gözü açıkların önünde hakikatten haber vermek hâtadır. Bu bizim gaflet ve noksanımızın delilidir.¹³⁰

Bundan sonra şeyh Nureddin-i Bimaristanî gönlü ve hatırı kırık bir vaziyette dışarı çıkıp gitti.

(99) **Y i n e** Mevlânâ Selâhaddin Edip hazretleri (Tanrı rahmet etsin) **h i k â y e** etti ki: Şeyh Nureddin, Veled hazretlerini ziyarete gelmeyince, Veled hazretleri merhamet buyurup onu ziyarete gitti ve fakat seyahate çıktığı için onu evde bulamadı. Çelebi Ârif’ten: “Onun durumu nasıldır ve nasıl bir adamdır?” diye sordu. Çelebi Ârif: “O, ne arayan ne de aranılan bir insandır; çünkü eğer o hakikati arayanlardan olsa idi sizden daha iyi sevilen ve aranılan bir kişiyi nerede bulurdu. Eğer aranılan insanlardan olsa idi, siz onu arardınız. Çünkü sizden daha iyi arayan bir âşık dünyada yoktur?” dedi. Veled hazretleri bunun üzerine: “Aferinler.” deyip onun gözlerine öpücükler kondurdu ve büyük bir sevinç gösterip şu gazele başladı:

Ey oğul! Sen ilim hazinesisin, aşk madenisin ve fakirlik nurusun. Sadeğ gibi bedende cevherlerle dolu bir lûtuğ denizisin. İlâh ”

(100) **H i k â y e** : Asırların yetiştirdiğı nâdir kişilerden olan insanların kerimleri şöyle **r i v a y e t** ettiler ki: Çelebi hazretleri, son seferinde Larende’den Aksaray kazasına gelince şehirin uluları ve oranın şeyhleri türlü semâlar tertip edip, iz’az ve ikramda bulundular. Ârif Çelebi on güne yakın orada kaldı. Bir gece mübarek başını yastığına koyup durmaksızın inledi ve ah ederek uykuda ağladı. Sabahleyin gerçek bilgi sahibi arkadaşlar bunun sebebini sordular. O da: “Acaib bir rüya gördüm, güzel sesler işittim. Gördüm ki, bir çardakta oturmuş, pencerelerinden bir bahçeye bakıyorum. Bu bahçe öyle bir bahçeydi ki ‘Hiç bir gözün görmediğı ve hiç bir kulağın işitmediğı’ sözü bu bahçenin sıfatı idi. Öyleki Cennet-i Berîn o bahçeyi kıskanırdı. O bahçenin nehirlerinin

kenarında çeşitli ağaçlar, renk renk yemişler, kokular ve çiçekler vardı. Ağaçların yaprakları, o kadar kesifti ki güneşin ışığı o bahçenin toprağına düşmezdi. O kesif gölgede celâl sahibi ruhanîler ve güzel yüzlü hurîler salına salına yürüyorlardı. O gül bahçesinin ırmağı kenarında da Hüdâvendigâr hazretlerinin dolaştığını gördüm ve kendi kendime: ‘Bizim Hüdâvendigâr hazretleri burada ne yapıyor?’ diyerek bu halin güzelliğinden hayrete düştüm. Bunun üzerine Hüdâvendigârın mübarek eliyle bana: ‘Ârif! orada ne yapıyorsun?’ ikamet mühleti sona erdi. Benim bulunduğum taraflarda ne dünyalar görür ve ne ruhanî güzeller müşahede edersin!’ diye işaret etti. Ben, o dâvetin lezzetinden ve o cennetin letâfetini seyretmekten dolayı inleyip ahlar çekiyordum. Şimdi pılımı pırtımı topla-yıp göklere götürmem ve helâl olan celâl kadehinden tatmam zamanıdır,” dedi ve şu beyti okudu:

**Soyunacağım ve cismimi bırakıp baştanbaşa ruh
olacağım zaman geldi.¹³¹**

**Bu tenin sureti giderse, gitsin. Ben kimim? Bu
beden sureti ortadan kalksa da ben yine bakıyım.¹³²**

Bunun üzerine ikinci gün Koya’ya hareket etti, şehire gelince mübarek mizacında ufak bir ârıza peyda oldu. Bu keyifsizlik günden güne arttı. Sabahleyin evden çıkarak mukaddes türbede durdu, bir müddet hiç konuşmadı. Arkadaşların hepsi Çelebi’nin karşısında saf bağlamışlardı. Tesadüfen o günü de 719 h./1320 m. yılının Zîlkade ayının son cuması idi. Birdenbire güneş doğudan altın bir top gibi kudret çevgâ-nından felek meydanında oynamaya başladı ve bir mızrak bo-yu yükseldi. Çelebi buyurdu:

**Veliler, güneşlerin güneşidirler. Güneş onların
nurundan ışığını aldı.**

Bir an sonra: “Ben, bu alçak dünyadan usandım. Ne zamana kadar bu güneşin altında toz ve dert içinde yuvarlanıp gideceğim? Ferkadan yıldızının tepesine ayak basmam ve güneşin üzerine çıkmam, feleğin başbuğlarının başı üzerinde şakımam, renkten renge giren dünyadan tamamıyla kurtulmam zamanı geldi,” dedi ve şu beytleri söylemeğe başladı:

Her an sağdan soldan aşk sesleri geliyor. Biz göklere gidiyoruz. Kim bizimle oraları görmek sevdiğinde .Biz zaten göklerde idik, meleklerle arkadaşlık ediyorduk. Yine hep oraya gidelim, çünkü bizim şehirimiz orasıdır. İlâh...

Gazeli sonuna kadar okudu ve dolaştı. Onun hizmetinde bulunan ve onun celâl cemâline bakan arkadaşlar hep birden feryad ederek ağladılar. O: “Ölmekten başka çare yoktur, fakat hayatta oldukça daima kendi içimde ve dışımda gezmek, seyahatler etmek istiyordum. Çünkü ruhlar, iş güçleri olmadan cesetler âleminde, ufukların acaib ve nefislerin garip şeylerini seyretmek, bilgi ve yakîn elde etmek için kalırlar. Bu halde ben, bu bedenin ağırlığı sebebi ile kımıldamak ve hareket etmekten âciz kalmışım ve hiç de seyahat edemiyorum. Hiç olmazsa âhirete göçeyim. Bu dünyada benimle gönlü bir, hem-dert ve bana munis olan bir kimse kalmamıştır. Benim hem derdim, bizim Mevlânâ ve babam hazretleri idi. Ben onların ayrılık acısı içinde ne zamana kadar bu hoş olmayan mihnet sarayında külfetle memnun olayım. Hüdâvendigâr'ın yüzünü görmek arzusundayım. Mutlaka gideceğim,” dedi. Sonra hemen bir bağırdı ve nazlı nazlı evine girdi. Evde yavaş yavaş inlemeye başladı. Bundan sonra durumuna bakmadan, Cuma namazına giderek şerefli mukaddes türbeyi şereflendirdi ve o hazretin nurlarından inayet teşrifini giyip semâ'a şeref verdi. O günü tam bir yücelikle o kadar heyecanlar gösterdi ki yazıya sığmaz. Semâ'da şu rubaiyi söyledi:

Gönlü dinlendiren o sevgilinin diyarına gitmek ve kendi varlığından çıkmak lâzımdır.

O ayın yanına küstahça gitmek doğru değildir.

Ona sarı bir çehre, ıslak bir gözle gitmek lâzımdır.

Ve semâ'dan çıkıp bir mezarın bulunduğu yerde uzun zaman uyudu. Sonra: “Bir kişinin türbesi, onun gömüldüğü yerdir. Benim vücudumun hazinesi de buraya gömün,” buyurdu. Kıyamet gününün eşi olan o günde, bir kıyamettir koptu. Ulvî ve suflî âlemin sâkinleri feryad ettiler. Cumartesi günü, o ağır

hastalığın izi, Ârif Çelebi'nin mübarek yanaklarında görün-
dü. Sağlık ve hastalık birbiri ile döğüşmeye başladı. O zahmet-
ler, aşağı yukarı 25 gün sürdü ve Zî'lhicce'nin yirmi ikinci gü-
nü yer kuvvetle sarsıldı. Sarsıntı arka arkaya devam etti. O
derecede ki, bir çok duvarlar yıkıldı ve evin ocağı düştü. O yer
sarsıntısı üç gün arka arkaya sürdü. Konya'da bir abdal var-
dı. Bu abdal Hoca Fakih Ahmed'in yerine geçmişti ve Çelebi'
nin muhiplerindendi (Tanrı'nın rahmeti her ikisinin üzerine
olsun). Kırk yıl toprakta oturmuş, kendi yerinden hiç kımıl-
damamıştı. Kış ve yaz aynı yerden ayrılmadı. Ona "Dâniş-
mend" diyorlardı. Çünkü o, başlangıçta medrese talebesinden-
di ve bu dünyanın bilinmeyen şeylerini bildirmekle mugayye-
bâtın iyilerinden haber vermekle şöhrat bulmuştu. Bu adam
feryad ederek: "Yazıklar olsun! Konya'nın mumunu götürü-
yorlar. Dünya birbirine karışacak, ben de o sultanın arkasından
gideceğim," dedi. Zelzeleler birbirini takip edince Çelebi haz-
retleri: "Göç etme zamanıdır. Yerin de bizim vücudumuzun
lokmasını yemek hevesi ile nasıl tepinip durduğunu görmü-
yor musunuz? O yağlı bir lokma istiyor," dedi ve şu beyti oku-
du:

**Mezar toprağı, vücudümü bir lokma gibi yiyince,
canım göklere uçar. Çünkü ben cisim değil, nu-
rum.**

Bundan sonra: "Suphanallah ne acaib kuşlar peyda ol-
dular," buyurdu. Ve bir an mübarek nazarını o ruhların kuş-
ları üzerine dikti ve sık sık uçacakmış gibi yapıyordu. Acaib
hareketlerde bulunuyor ve işaretler ediyordu. Dostlar sıkıntı-
ları ve çaresizlikleri yüzünden çılgık koparıp ağladılar. Küçük
ve büyük, kadın ve erkekler büyük bir telaşa düştüler. Bunun
üzerine Çelebi: "Hiç gam yemeyiniz. Nasıl bizim bu âleme
düşmemiz sizin işleriniz içinse, yok olmamız da yine sizin
içindir. Bütün hallerde yine sizinleyim, sızsız değilim. Öteki
dünyada da sizinle olacağım. Bu dünya sarayından ayrılmak
zaruridir. Ayrılsız bir vuslat ve ayrılsız bir toplanma (an-
cak) öteki dünyadadır. Tam bir huzur içinde beni yolcu edi-
niz, her ne kadar görünüşte bir kaybolma olaksa da haki-

katte, sizin hakikatinizden uzak değilim. Bu ise, kaybolma değildir.

Şiir:

**Görünüşteki kaybolmada pişmanlık olmaz; fakat
eğer bir an seni anmazsam o zaman pişmanlık
olur.**

Kılıç kınında kaldıkça kesmez. Sıyrıldığı vakit onu gör. Bu günden sonra gaib perdesini yumruklarımla öyle yırtacağım ki onun sesi, kulağı işiten arkadaşların kulaklarına erişecek,” dedi. O, bu sözleri söylediği sırada sevgili ve meşhur veliler sülâlesinden gelen, peygamberlerin nurlarının vârisi ulu Şâhzade ve Çelebi Emir Âdil (Tanrı her ikisinin ömrünü uzatsın), kapıdan içeri girip babalarının yanında oturdular. Ben toprağa mensup kul Eflâkî ağlayarak baş koydum ve: “Çelebi hazretleri mübarek bir sefere çıkıyor. Mâna dili ile ey Tanrım! beni ölüm ve ölümünden sonra kutlu yap buyuruyor. Bu şeyhzadeleri kime emanet edeceksiniz ve ne vasiyette bulunacaksınız?” dedim. O: “Onlar Hüdâvendigâr’a aittirler. Bizimle ilgileri yoktur. Onların tasasını o hazret çeksin,” buyurdu. Sonra ben: “Yetim ve öksüz kalan ben zavallı garip ne yapayım nereye gideyim?” diye sordum. Ârif Çelebi de: “Mübarek Türbenin hizmeti ile meşgul ol. Seni korumaları için o hizmeti muhafaza et. Bir yere gitme. Sana baba ve atalarımızın menkıbelerini toplayıp yazmanı söylemiştim ya. İşte bu işle meşgul ol. Onu tamamlamayı ihmal etme ki, bizim Hüdâvendigâr’ın yanında yüzün ak olsun, veliler de senden memnun kalsınlar,” buyurdu. Bütün arkadaşlar ağlayarak şaşkın bir vaziyette gaib ve şehadet âleminin bilgininden ne vârid olacak diye titriyorlardı. Hemen mübarek gözlerini açıp şu rubaiyi söyledi ve uyudu. Suret kayboldu ve mâna gizlendi.

Şiir:

**Ey güzel yüzü ile bütün dünya güzellerine hasret
çektiren ve ey iki kaşı âşıkların kiblesi olan! Ben
senin güzellik ırmağına çıplak dalabilmek için be-
şeri sıfatlarımdan sıyrıldım.**

Dedikten sonra: “Allah! Allah! Allah!” diyerek bir ah çekti ve şu beyitleri buyurdu:

**Bütün deniz bana zât ve bütün zerrelerin cemali
bana aydın olunca ben aşk yolunda bütün vakitleri-
min bir vakit olması için mum gibi yanıyorum.**

Böylece öğle ile ikindi arası Asr (K., CIII) ve Nas (K., CX) surelerini okudu. 719 h. yılının Zilhicce ayının yirmidördün-cü Salı günü tam bir sevinç içinde ebedî ve ilâhî nurlu aslına göçtü (5 kasım 1320). “Ben her şeyi melekûtu elinde olan Tanrı’yı tenzih ve tesbih ederim. Siz hepiniz ona dönüp gideceksiniz” (K., XXXVI, 83). Onun her şeyi kavrayan kutsal ve dertli ruhu Tanrı’nın zât nurunun denizine daldı.

Şiir:

**O an biraz uzadı. O, canını teslim etti. O, bir gül
gibi gülererek ve sevinerek solup gitti.
Güneşin nuru “Rabbine dön” (K., LXXXIX, 28)
hitabını işit. Yine hemen kendi aslına döndü.
O nurları gören göz nura dönüp gitti. Sahralar ve
çöller onun sevdasında kaldı.¹³³**

Tabutu hazırladılar. Fakat tabut biraz kısa geldi. Ârif Çelebi’nin vücudu tabuta sığmadı, ayakları dışarıda kaldı. Bütün arkadaşlar feryad ve figan ettiler. Bunun üzerine Tanrı’nın kudretiyle onun ayakları kendiliğinden çekildi. Tabutun kapağı kapandıktan sonra kaldırdılar. O günü, hayli gururlular ve inkâr edenler zünnarlarını koparıp iman ettiler. O günü tam zemheri günlerinin ortası idi. Şiddetli bir kış hüküm sürüyordu. Bununla beraber Konya ahalisinin çoğu başı açık, yalınayak idiler. Âşıkların feryadı ayyukun alemine yükseliyordu. Küçük kıyamet kopmuş, erkek ve kadın birbirine girmişti. Bu kar ve kışta ipek gibi olan yer, demir gibi donmuş olduğu halde onun velâyetinin ve Tanrı’nın inayetinin eseri olarak bu binlerce insandan hiç birine zarar gelmedi ve o seçkin sultanın himmeti ile kimseye bir elem erişmedi. Bütün insanlar selâmette kaldılar. Zilhicce ayının yirmibeşinci Çarşamba günü

Ârif Çelebi babasının yöresinde komşu oldu. Topraktan olan bedenini temiz toprak dayasına teslim etti. Ve o bilgin bedenin tanesini onun içine emanet olarak bırakıp orada vadedilen kıyametin kopmasını beklememektedir.

Şiir:

Bir çekirdek, (toprağa) atılınca, büyüyüp ağaç olur. Sen bu sırrı anlarsan, bizimle birlikte kendini toprağa atarsın.

Tanrı onun sırrını kutlasın ve onun lûtf ve ihsanını, onu sevenlerin üzerine döksün. Bu hâkî kul, o anda irticalen şu iki rubaiyi söyleyip Ârif Çelebi'nin mübarek turbesi üzerine yazdım:

Şiir:

Cihetler kaydından kurtulan Ârif Çelebi, zâta bakıp sıfatlardan sıyrıldı. Sonra onun ruhunun Yunus'u bir balık gibi vücut gemisinden fırlayıp hayat denizine karıştı.

Diğer:

Eşi olmayan Ârif Çelebi, bu dünya köşesine bir hazine gibi sığındı. Bu âlemden (kevnumekândan), lâmekân âlemine göçmeyi seçti. Çünkü bu "ol" ko-nağında onun yeri yoktu.

Bu âlemden göçeceği sırada bir kere daha, tam bir ciddiyetle, takatım nisbetinde son derecede bir şevk ve zevk ile bu kitabı tamamlamağa çalışmamı işaret buyurmuşlardı. Tanrı'ya hamd ve minnet olsun, yardım ve minnet Tanrı'dandır, o hazretin inayeti ile bu lâtifeler sona erdi. "Tanrı doğru yolu göstericidir. Ve yine ona dönülür" (K., XIII, 36).

DOKUZUNCU BÖLÜM

Çelebi Şemseddin Emir Âbid Hazretlerinin (Tanrı onun zikrini yüceltsin) menkıbelerinin zikri hakkındadır.

(1) Yine toprağa mensup olan bu kul (Eflâkî), hikâyeye ediyor ki: Çelebi Ârif hazretlerinin (Tanrı onun ruhunu yüceltsin), Çelebi Âbid Hazretleri hakkında bol inayetleri ve hudutsuz lûtufları olduğu için ahır ömründe kendi tahtını ona teslim edip can verdi. Bu dünyadan gaybu'l-gayb âlemlerine göçtü. Çocuklarının ve müridlerinin bütün işlerini o ulu kişiye havale etti. Yalnız bunu sözle ve ibareyle değil, can yolu ve gönül nuruyla yaptı. Bizim Şeyhimizin bütün kardeş ve çocukları ona hizmet etmek ve saygı göstermek hususunda, kölelerin, padişahların önünde durdukları gibi sulûk ediyorlardı. Kereminin çokluğundan ve yaradılışındaki adâletinden ötürü, daima Tanrı'dan gayri olan şeyleri terkederek dünyalık para v.s. elinde ne varsa kendi çoluk çocuğuna ve müridlerine verirdi. Hepsine hil'atler ve bağışlarda bulunurdu. Onun zamanında Hâtim-i Tâî cömertlik menşurunu dürmüş, Âbid Çelebi'nin cömertliğine muhtaç olmuştu. Yine Şehzâde ve Çelebi Emir Âdil hazretleri, imkânları ve bilgilerinin derinliği nisbetinde ihlâs ve iykanla o sultana (Emir Âbid'e) ta'zimde birlik gösteriyorlardı. Bu ikisi, onun ölümüne kadar vefalı olmakta sebat göstermiş, hizmet ve itikadlarını arttırmışlardır (Hazretin vefalı dostlarına yüzbinlerce rahmet olsun.)

Şiir:

**Vefa eden cemaati, bütün sınıflar üzerine çoğalttılar.
Denizler, dağlar, o cemaatin hükmü altına girdi.
Dört unsur da o cemaatin kuludurlar.¹³⁴**

(2) Hikâye: Yine toprağa mensup olan bu kul (Tanrı onu affetsin) rivayet eder ki: Çelebi Âbid hazretleri, mübarek mevlevî tahtına oturduğu, Veled'in makamını Ârif'in nuru ile süslediği ve şeyhlikle meşgul olduğu vakit ihsan kapılarını açtı, dünyayı terketmede, Sıddık'a yaraşır cömertlikte yed-i beyza gösterdi. Kendisi kalender mizaçlı, dünyanın kayıtlarından kurtulmuş bir adam, Ahrar'ın özü, Ebrar'ın örneği idi. Şöyle ki:

Şiir:

**Ey ben ve benim gibi yüzbinlercesi, kendinden bir
arkadaş yapmanın kölesi olası.**

O daima kendi ruhunu kendine candan bir arkadaş edinmişti. Aradığı hakikati kendi zâtında müşahade ederdi. Ve daima kendi halinin etrafında dönerek basiret sahiplerine uymaktan zevk aldığı için taklitçilerin arkasından gitmekle meşgul olmazdı. Rindliği sayesinde padişahlara yaraşır bir hayat sürüyor, yeren münkirlerin yermesinden de sakınmıyor, âciz göstermiyor ve şu beyti söylüyordu:

Bu rıza mahallesinde köpeklerin havlamasının sebebini bilir misin? Bunun mânası, muhannesleri ondan ürkütmek içindir. Fakat bu yolun âşıkı olan atlı kahramanın kalbini, mahallenin köpeğinin sesi hiç korkutmaz.

Tesadüfen o zamanda tekrim edilmiş olan Nuyinzâde Timurtaş b. Çoban (Tanrı her ikisine de rahmet etsin), 720 h. yılında Konya'yı fethedip Karamanoğullarını buradan çıkardı. Konya'ya tâbi ve mülhak olan yerleri istilâ etti. Mağrurları ve zorbaları itâat altına almaya çalıştı. Ve: "Ben sahipkıran bir hükümdarım. Hattâ zamanın Mehdî'siyim," diye iddia etti.

Ona buna bol bol mal vermekte dengi yoktu. Adalette de, ikinci Anuşirevan idi. Gerçekten dindar ve temiz bir gençti. Rum ulularının hepsi, bilginler, şeyhler, emirler, ileri gelenler ve kumandanlar ve daha başkaları ona itaat edip biat etmiş, ona boyun eğmeği vâcip görmüşler ve bu hususta söz vermişlerdi. Mevlânâ Necmeddin-i Taştî, şeyhzâde Tokatî, Kayserili merhum Zahîreddîn Hatîb, Şeyh Nâsir-i Sofî, Mevlânâ Emir Hasan Tabîb, Niğdeli Kadî Şihâb, Kadî Asker Yegânî ve Vâ'iz Hüsâm-i Bârcinlîğî; her şehirden bir çok kadılar ve bilginlerden bir cemaat ona boyun eğdi, fedakârlıklarda bulundu. Menfaatlerini temin etmek için o başbuğ hakkında mübalâğalı mehtihler yaptılar. Ve başkalarını da ona uymağa ve biat etmeğe teşvik ettiler. Timurtaş hazretleri, tam bir aşkla Çelebi Âbid hazretlerinin ve hanedanın bütün çocuklarının mutlaka bu cemaatin yoluna girmelerini, iyi ve kötü zamanlarında, haza- da ve seferde kendi hizmetinde bulunmalarını istiyordu. Fakat onlar, gönül ehlinin feragatinden ve vecde dalmalarından habersizdiler.

Şiir:

**Evet ey put! Senin gönlünde bir dert olmadığı
için, başkalarının gönlündeki derdi oyuncak sanı-
yorsun.**

Kötü söyleyen kıskançlar ve inatçı kinciler, onları, serkeşlik ettikleri, onunla müttefik olmadıkları ve onu istemedikleri şeklinde gösteriyorlardı. Çelebi Âbid hazretleri de, bunlara uzaktan sevgi gösteriyor, fakat onların toplantılarına seyrek gidip geliyordu. Bunun için Timurtaş inciniyor ve kızıyor- du.

(3) Y i n e bir gün beylerbeyi (melikül-ümera) emir Eratna beye işaret edip Çelebi'nin Konya'da kalmamasını sağlamak için elçilikle Uç beylerine gönderilmesini ve Çelebi'nin, Uç beylerini Timurtaş'ın uyruğuna girmeğe teşvik etmesini uygun buldu. Ve "eğer bu beyler, Timurtaş'a boyun eğerlerse, bu, Çelebi tarafından onun için yapılmış iyi bir iş olur; eğer Çelebi bu işi başaramazsa orada kalır," diye bildirdi. Çelebi

Âbid, bu hizmeti kabul etmek istemediyse de, mümkün olmadı. Bu toprağa mensup kulu (Eflâkî'yi), Eratna beye gönderek o işten affedilmesi için bir takım açık mazeretler beyan etmemi söyledi. Ben, onun bu dediklerini yaptımsa da, Eratna bey kabul etmedi. Ve o ulu kişi (Çelebi Âbid), itikad sahibi olduğundan, müridlerine olan şefkatinden, bu işin sonunu düşündüğünden ve arada bir soğukluk olması korkusundan dolayı ister istemez Konya'dan çıkmağı kabul etti ve babalarının ve atalarının mukaddes türbelerini ziyaretle şereflendikten sonra Tanrı'ya ve velilerin lûtf ve inayetine tevekkül ile ağlayıp inleyerek yola düştü ve şu beyitleri diline vird edip okudu:

Ey oğul! veliler Tanrı'nın çocuklarıdır. Gayıb ve hazır olmada Tanrı (onların ve onları arkadan kötülüyenerin halini) çok iyi bilir.

Velileri, noksan ve ayıplarından ötürü arkalarından kötülemez; çünkü (o yüce Tanrı) onların canlarından ötürü senden intikam alır.¹³⁵

Benim, kendisine bir ülke lâıyk olan bir bekçim vardır. O benim üzerime esen yeli bilir.

O yelin soğuk veya sıcak olduğunu Tanrı bilir.

Ey sakat kişi, o Tanrı gafil ve gaib değildir. O her şeyden haberdardır.¹³⁶

Ve yüreğinin acısıyla bir ah edip: “Biz dönüp gelinceye kadar bunlardan hiç kimse kalmıyacaktır,” dedi. Böylece kendileri kaadir olan Tanrı'nın takdiriyle Uç vilâyetini dolaştıktan sonra Konya'ya döndükleri vakit, Konya'da Tac Kızıl'ın oğlu Emir Zahîreddin'den başka hiç kimse kalmamıştı. Hepsi Rum hudutlarından çıkıp Şam'da yerleşmişlerdi. O mübarek cemaati tamamen korku kaplamıştı. Biz Konya'ya girdiğimiz gece Zahîreddin de Gevâle kalesine gitmişti. “Onlar bu günü severler, fakat o korkunç günü hiç hatırlarına getirmezler.” (K., LXXVII, 27) âyetinde buyurulduğu veçhile şimdiki durumlarına güvenen ve onların sıkılmalarına çalışan cemaatin çoğunun bir kısmı dönmüş, bir kısmı da öldürülmüşlerdi. Çelebi Âbid zevk ve sevincinden şu beyti okudular:

**Beni kıskanan veled-i zinadır, çünkü benim tali-
him Süheyl yıldızı gibi haşereleri (veled-i zinaları)
öldürücüdür.**

Bu seferde “Sizin şer gördüğünüz şeylerin size hayırlı olması mümkündür” (K., II, 213) âyeti gereğince gayb âleminde o kadar fetihler elde etti ki, vasfolunamaz.

(4) H i k â y e : Yine Ebu Sa’îd Han (Tanrı onun burhanını nurlandırın) zamanında, Çelebi Âbid (Tanrı onun ruhunu rahat ettirsin) Moğol karargâhına (orduya) gitmişti. Bizim Hüdâvendigâr zâde olan Şahzâdeyi de (Tanrı onun gölgesini uzun etsin) Tebriz’de buldu. Sahib âzam Hoca Reşideddin Emir Muhammed’in yanına girdi ve dervişlerin onunla onarılması lâzım gelen bazı işlerini arz ettiler. Fakat Hoca Şemseddin gaflet gösterip kendilerine lâayk olduğu kadar iltifatta bulunmadı ve onların işleriyle meşgul olmadı. Tekebbür ve ululuğundan hepsini yarınlara saldı. Emir Âbid Çelebi’nin ve Şahzâde’nin fena halde canı sıkıldı. Onlardan (yani Moğollardan) yüz çevirerek gönülleri incinmiş bir halde hiddetle Rum diyarına gitmeğe karar verdiler ve şu beyti yazarak vezirin nâibinin yanına bıraktılar.

Şiir:

**Bize kin besleyen ve düşmanlık edeni hiçe sayarız.
Güler yüz gösterenleri de güler yüzle karşılarız.**

Çelebi Âbid, Konya’ya geldi. Şahzâde de onun arkasından Sinop limanından gemi ile denizi geçip Türkistan ve Deşt-ı Seyahatine çıktı. İşte bunun için bunların memleket ve devletleri zeval buldu; tâlihleri tersine döndü ve onlardan kimse kalmadı. O ülkenin gürbüzleri birbirine düştüler, birbirlerini altüst ettiler. Onlar hâlâ da bu durumdadırlar. Onların cemiyetleri dağılmış ve o büyük zâtlardan kimse kalmamıştır:

**Tanrı erlerinin gazabı bulutları kurutur. Onların kalplerinin hiddet ve gazabı ise, âlemleri yıkar.¹⁷⁷
Bir Tanrı erinin kalbi müteessir olmadan, Tanrı hiç bir kavmi rüsva etmemiştir.**

Her devirde bir veli bulunur. Deneme kıyamete kadar devam eder.¹³⁸

Her devirde bir veli kaim ve kıyamete kadar da imtihan dâim olur.

(5) H i k â y e : Dostların ileri gelenlerinden nakledilmiştir ki: Bir gün Muineddin Pervâne (Tanrı rahmet etsin), Mevlânâ'dan (Tanrı onun aziz olan sırrını kutlasın): “Bizim askerimiz diye buyurduğunuz Cengizhan sülâlesinin devleti ne zaman sona erecek ve onların âkibeti ne olacak?” diye sordu. Mevlânâ: “Mevlânâ'yı Buzurg (yani Bahaeddin Veled) (Tanrı ondan razı olsun), Hârizm şah'ın kötülüğe yüz tutan hâl ve hareketinden çok incinip Belh'den çıkmağa karar verdiği vakit Tanrı'dan, ‘müntekim’ adıyla, şeriatte olmıyan şeyleri icad eden bu adamdan intikam alması için dua etmişti. Çünkü ‘Tanrı intikam sahibi bir azizdir’ (K., III, 3; V, 96). Bunun üzerine Tanrı ucu bucağı olmıyan Moğol ordusunu Doğu tarafından çıkartıp getirdi. Bunlar Belh ve Horasan tahtını harab ettiler. Bu hikâye uzundur,” buyurdular. Ve şu ilâhi hadisi şahit olarak getirdiler: Tanrı vahy yoluyla Muhammed'e “Benim bir takım askerlerim vardır. Ben onları Doğu tarafında yerleştirdim ve onlara Türk adını verdim. Onları hiddet ve gazab arasında yarattım. Herhangi bir kul, bir ümmet benim emrimi yapmazsa, bunları onların üzerine musallat ederim ve bunlar vasıtasıyla onlardan intikam alırım. İlâh...” diye bildirdi. O tayfanın devleti, bizim çocuklarımıza, çocuklarımızın çocuklarına, torunlarımıza kötü muamele ettiği ve onlara karşı cefa ve eziyette bulunduğu, saygısızlık gösterdiği, zorbalıklardan ve kibirlerinden ötürü bizim neslimizi lâıkiyle ağırlamadığı zaman zeval bulur ve Tanrı'nın gayreti mutlaka onları basiret sahiplerine ibret yapar, “Zâlimlerin yardımcıları yoktur.” (K., II, 273; III, 189; V, 76) âyeti bunlar hakkında okunur. Herkes zâlimlerin nasıl ceza gördüklerini görürler. Sonra şu şiiri okudu:

Zâlimlerin zulmü karanlık bir kuyudur. Bütün bilginler böyle demişlerdir.

Bir insan ne kadar zâlimse, kuyusu da o kadar

**korkunçtur. Adalet, beterin beteri olduğunu söylüyor.
Sen düşmanlarını korkutan bir filsin, fakat işte
Ebabil kuşları (sana) ceza olarak gelip yetiştirler.
Eğer yer yüzünde bir zayıf, bir mazlum "aman aman!"
dese bundan gök sâkinleri arasına bir gürültü düşer.¹³⁹**

(Bunu işiten) Pervâne ağhıyarak baş koydu ve çıkıp gitti. İşte bunun gibi acayip kerametler olgun velilerin ve âriflerin özelliklerindendir. "Onun ilminden ancak onun istediği kadar alabilirler." (K., II, 256). Gerçekten şunu bilmek lâzımdır ki, Sıddık-ı Ekber'in mübarek vücudu, Tanrı'nın nurlu elçisinin peygamberliğinin arkasından giden yavrusu ve öyle bir muktedaya uyandı. Her bakımdan iktida ve ihtida ona (Peygambere) idi. İşte bunun gibi yerin ve gökün halifeleri olan onun haleflerinin kerametleri de, Tanrı'nın elçisini mucizelerinin arkasından giden yavrusudur. Bu hâl, âşıkların sultanı, maşukların maşuku Mevlânâ Celâleddin'e mahsustur (Tanrı onun aziz olan sırrını kutlasın). Tanrı elçilerinin efendisinin: "Ben dinde kardeşlerimi ve yardımcılarımı ne kadar özlüyorum" sözü ile gösterdiği iştiyâk ve hasretin maksadı da Mevlânâ'nın mübarek vücududur. Nitekim Mevlânâ, Mesnevî'sinde maşukun yakınlığının yüceliğini şu beyitlerle anlatıyor. Eğer kulağın varsa dinle, gözün varsa gör.

Şiir:

**Maşuk, gönlün kendisine ortak bulamadığı ve se-
nin başlangıcın ve sonun olan tek kimsedir.
O maşuku bulunca, başka bir şey beklemezsin.
Gizli ve aşikâr olan da o maşuktur.
O, hallerin emiridir; halin alıkoyup durdurduğu
kadı hükmü altına aldığı kimselerden değildir. Ay
ve yıllar onun kulu olur.
İsteddiği yere ta'ziyetlerini, istediği yere de tebrik-
lerini sunar.
Konuştuğu zaman hâle emreder, istediği vakit te-
cisimlere can verir.
Onun eli hâl kimyası ve elini oynatsa bakır onun**

mest ve âşıkı olur.

O isterse ölüm tatlı; diken ve neşter, nergis ve Van gölü olur.

Hâle bağlı kalmış kimse azlık ve bolluk içinde kalan bir adam gibidir.

Sofî hâlden hâle nâil olmakta İbn-ül-vakt olursa da o, hâl ve vaktin dışındadır.

Bütün hâller onun karar ve düşüncesinin mahkûmudur. Onlar, onun İsa'nın nefesi gibi olan nefesiyle diridirler.

Bazan kusurlu, bazan da olgun olan kimse Halil'in mabudu değildir; çünkü o zâil olur.

Zâil olan ve bazan böyle, bazan şöyle olan kimse dilber değildir. Ben, zâil olanları sevmem.

Bazan hoş, bazan nâhoş; bir an ateş olan, ayın burcu olur, fakat bizzat ay değildir. Putun süsü olur, fakat haberdar değildir.

Temiz sofî İbn-ül-vakt (vaktin oğlu) olduğu için (çocuğun babasına sarıldığı gibi) temiz sofî de vakte sarılır.

Temiz sofî Celâl Sahibinin (Tanrı'nın) aşkına gömülmüştür. Böylece bir kimse vakit ve hâllerin dışında değildir.

O, doğurulmayan (K., CXII, 3) bir nura gömülmüştür. Doğurulmamak ve doğurmamak Tanrı'ya yakışır.

Eğer gerçekten diri isen, git, böyle bir aşkı ara; yoksa sen muhtelif olan vaktin kulusun.¹⁴⁰

Tanrı'nın elçisinin (Selât ve selâm onun üzerine olsun) son zamandaki maşuku onun mübarek zâtıdır. Nasıl ki, Tanrı'nın habibi olan Muhammed, Halil'in duası ile celil olan Tanrı'nın nurundan zuhur etmiştir. Nitekim Peygamber: "Ben sizin babanız İbrahim (aleyhisselâm)'in dâvetiyle gönderildim" buyurmuştur. İbrahim de: "Ey Tanrım! sen onlara yine onlardan bir elçi gönder. O, onlara senin âyetlerini okusun, hikmet ve Kitabı öğretsin, onları fena sıfatlardan temizlesin" (K., II,

129) diye dua etmişti. İşte böylece Mevlânâ hazretleri de, Tanrı'nın elçisinin duası ile zuhur etmişti. Nitekim Mesnevîde şöyle buyurmuştur:

Peygamber: “Benim ümmetimin içinde, benim cevher ve himmetimden yaratılmış insanlar vardır. Onlar o nurla beni görürler. Ben de onları o nurla görürüm.”¹⁴¹

(6) Başlangıçta Moğolların zuhuru, Baha Veled hazretlerinin duası ile olmuştu. Çünkü onun mübarek kalbi Hârizmşâh'tan ve onun tâbilerinden incinmişti. Zira bunlar akıl ile hareket edenlere uymuş ve akıl bağlariyle bağlanmışlardı. Bunlar, velilerin mükâşefe âleminden mahrum kaldıkları için ki-birlendiler ve inad gösterdiler. Nitekim bunlar kitabın baş tarafında zikrolunmuştur. Cengiz devletinin inkılâbı ve saltanatlarının zevali, yine onların mübarek hatırlarının incinmesinden olmuş ve Mevlânâ'nın Pervâne'ye verdiği cevap tahakkuk etmiştir. Bu, dünyada vâki olmuş çok acayip bir keramettir. Bunu anla ve Tanrı'dan yardım dile. Bununla, bütün âlem Sıddık Ailesinin Tanrı'ya ne kadar yakın olduğunu bilsin ve dualarının nasıl mutlaka kabul edildiğini görsün. Onların bu özel yakınlıklarını ve sonsuz özelliklerini gösteren âyetler ve alâmetler çok açıktır. Bu haberlerin hüccetleri, Peygamberden naklolunmuş ve güvenilen râvilerin adları bütün kitablarda yazılmıştır. Geçmiş velilerin keşif ve kerametleri herkesçe meşhurdur. Bununla beraber böyle bir bilgelik, kuvvet, kudret, yakınlık, kadem, nefes, hilm ve ilm gelmemiş ve zuhur etmemiştir. Nitekim buyurmuşlardır:

Şiir:

Felekler, Âdem devrinden şimdiye kadar çok do-laşmış, fakat bu devirlerin hepsi bizim devirlerimize hayran kalmıştır.

Peygamberden sonra aşkın en temiz mazharı, onun mübarek zâtı idi. Peygambere uymanın hakikatı zâhirde ve bâ-tında ona mahsus olmuştur.

Şiir:

Başka bir sır vardır, fakat bunu anlayıp dinleyecek başka bir kulak nerede? Bu şekeri yemek istidadını hâiz papağan nerede?

Has papağanlar için hususî surette hazırlanmış kocaman bir şeker vardır. Alelâde papağanların ondan nasibi azdır.

Yani “Biz onların ağzını mühürledik” (K., XXXVI, 65) âyetinin ne demek olduğunu anla. (Tarikat) yolcusu için önemli olan budur.¹⁴²

(7) H i k â y e : Yine bu toprağa mensup olan kul (Eflâki) r i v a y e t eder ki: Konya’da zâhid bir adam zuhur etmişti. Bu adama, Şeyh Paşa derlerdi. Bu zavallı, riya denizine batmıştı. Gerçek itikaddan hiç nasibi yoktu. Riya ve hilekârlığından ve gizliliğinden, arkadaşlara hiç selâm vermezdi. Semâ’ı reddetmek hususunda başından zoru vardı. Toplantılara gittiği vakit de kimsenin yemeğini yemezdi. Hayvanlar mesabesinde olan aşağı tabakadan insanlar ona uymuştlar. O, kör taklitçileri kendine adamakıllı bağlamıştı. Altmış günde bir kilo arpa unu yer ve ikiyüzlülük ederdi. Basiret gözünün perdelerle kapalı olmasından dolayı daima acı ve ekşi bir surat gösterirdi. Kendi malûm olmayan mevhum seyrine daldığından, “İymanın hepsi şevk ve zevktir” sözünün hakikatinden zerre kadar nasibi yoktu. Mâna âşıklarının neşelenmesinden onun yüzü daima ekşiydi. Kendini riyazet sahibi ve vaktin Bayezidi sanırdı ve nefs-ı emmârenin çuvalı içine düşerdi. Onun kafası bu lâtif beytin sırrından habersizdi:

Eğer ekşi yüzle zâhidin işi tamam olsaydı, sirke kabı Bâyezid-i Bistamî olurdu.

Çelebi Âbid hazretleri (Tanrı onun kadrini yüceltsin), tahta oturduktan sonra birgün müridleriyle birlikte mübarek türbeden dışarı çıkmıştı. Yolda bu Şeyh Paşa ile karşılaştı. Bu zavallı adam, başını çevirip selâm vermedi ve hemen oradan

geçip gitti. O, bu hareketini birkaç defa tekrarladı. Bir gün Çelebi, ona Kaliçe Hamamının önünde yine rastladı ve onun başına kamçı ile üç defa adamakıllı vurdu. Bu başı yaralanan beyinsiz herif, hastalanıp yatağa düştü ve dili tutuldu. Bunun üzerine onun muhipleri, kâdıların sultanı Taceddin Kalemşah'a gidip cereyan eden hâdiseyi anlatıp üzüştüler. Şehrin kadısı, Çelebi'nin lûtf ve velâyeti icabı merhamet ederek, bu gönlü yaralı dervişin hastalığını sormağa gitmesini ve kabahatini affetmesini uygun gördü. Çelebi, bu hastalığı sorma ibadetini yerine getiripte dışarı çıkar çıkmaz derviş öldü. Çelebi Âbid, onun cenazesinde hazır bulundu. Onu Bağçe-i Sultan'a gömdüler (Tanrı'nın rahmetine ulaşsın). Çelebi Âbid, Çelebi Ârif'in birçok münkirlerini, böyle bir takım felâketlere uğratarak yokluk âlemine gönderdi.

(8) H i k â y e : Yine nakledilmiştir ki: Tâc-ı Kızıl'ın oğlu, emîrlerin kendisiyle övündüğü Zahireddin, bir zaman Konva'nın hâkimi olmuştu. Hükûmeti idare etmek ve halka bakmakta eşi yoktu. Birgün bu toprağa mensup olan kul, Çelebi Âbidle birlikte, adı geçen bu adamı ziyarete gitmiştik. Bu adam, Çelebi'ye baktı, Çelebi'nin bıyıklarının biraz uzun olduğunu gördü. Buna kızarak: "Bu uzun bıyıklarını niçin kesmiyorsun? Sen sipahi şeyhi misin?" dedi. Çelebi Âbid de : "Benim bıyıklarım uzundur, fakat senin de hırs gözüne perde gelmiştir. Bu bıyığı kısaltmak çok kolaydır, amma senin gözündeki hastalığın dermanı yoktur," buyurdular. Bunun üzerine Zahireddin son derecede utandı ve hiç bir şey söylemedi. O sırada da onun için şişde bir kuş kızartmışlardı. Tam bu esnada biri kapıdan içeri girdi ve Şeyh Hasan Timurtaş'dan acaip bir haber getirdi. Bunun üzerine hemen Zahireddin'in rengi değişti, hiç yemek yemeden atına bindi, Çelebi'den özürler dileyip himmet taleb ettikten sonra geçip gitti. O günü Perşembe idi. Pazartesi günü onun, ağzından merhametsiz bir ok yarası aldığına ve cehaletten kurtulup kendi ayağına balta vurduğuna (yani) bu dünyadan geçip gittiğine, ettiğinin cezasını kendi kendinden bulduğuna dair bir haber geldi (Yüce Tanrı'nın rahmetine ulaşsın).

Şiir:

**Varlık iddiasında bulunan, varlığından geçmiş bir
veliye çattı; kendi eliyle kendi gözüne diken soktu.
Ey kendinden geçmiş velilere Zülfikar çeken kim-
se, dikkat et! sen onu kendi vücuduna vuruyor-
sun.¹⁴³**

**Ey sâf yürekli kişi sen kendi kendine saldıran
aslan gibi, kendine saldırıyorsun.¹⁴⁴**

İşte bundan anlaşılıyor ki Tanrı erlerinden yüz çevirmek onların sözlerine, dediklerine itiraz etmek uğursuz ve çok tehlikelidir.

Şiir:

**Benden şu garazsız sözü işidiniz: Tehlikeden sa-
kınmak farzdır.**

(9) Hikâye: Toprağa mensub olan bu kul hikâye eder ki: Biz, Uc vilâyetleri seyahatinde Lâdik şehrine yaklaşmıştık, arkadaşların arasında Saîd adında şeyyâd bir derviş vardı. Bu derviş, arkadaşların sohbetinde uzun zaman bulunmuş ve çok hizmetler de etmişti. O, birdenbire küstahlığından şeyhimiz hakkında bir takım şeyler söyledi ve bana dönerek: “Eflâkî hazır ol, senin de helvanı yiyeceğim; bugünlerde öleceksin. Ben Ârif’e bile çarpmış bir kimseyim. Ârif’e mensub olanlar da ne oluyor?” dedi. Ben, onun bu sözüne cevap vermeğe uğraşmadan atımı sürdüm. O anda, Çelebi Âbid, bu dervişe: “Şimdi, Ârif’e mensub olanlardan biri de benim. Sana diyorum: senin ömründen üç gün kalmıştır, fazla değil. Senin helvanı Eflâkî pişirecek,” buyurdu. O günü biz Lâdik şehrine ulaşır ulaşmaz bu derviş hastalandı ve üçüncü günü öldü. Çelebi: “Bunun teçhiz ve tekfinini yapmalı, helvasını pişirmeli; uzun zaman bize hizmet etmiştir, fakat terbiyesizliğinden bizim yumuşaklığımıza güvenerek bir lâtife yapmak istediye de, Tanrı’nın gayreti harekete geldi; bir kaza okunun darbesini yedi. İnşallah imanla gitmiştir,” dedi ve çok ağladı. Sonra: “Hiç kimse velilere yaptığı hizmetinin çokluğuna ve

onların sohbetindeki yakınlığına güvenip öğünmesin, edep ve terbiye yolundan çıkmasın; yoksa başını ve sırrını yele verir,” buyurdu.

Şiir:

Ayağını kilimine göre uzatan, yükünü Kelim’in tarafına götürür.

“Hususiyle hakikatın özü, şeriatın canı olan bu tarikatte gafil yaşamamanın, Tanrı’nın emirlerinden habersiz olmanın heva ve hevesi serbest bırakmanın büyük tehlikesi vardır. Bundan Tanrı’ya sığınırız,” buyurdu ve şu beyitleri okudular:

Şiir:

Ey (hakikatten) nasibi olmayan gönül! sen Behramdan ve sana lûtf ve ihsanda bulundukları vakit de Padişahlardan kork. Padişahların lûtf ve ihsanı seni şımartırsa da, sen vakitsiz şımarıklıktan kork.

(Tanrı’nın rahmetine ulaşsın).

(10) Yine bütün insanların bilginlerinin malûmudur ki, bu mâna, fetva, tekva hanedanının erkek kadın bütün evlât ve ahfadı nur unsurundan yaratılmış, temiz su ile yuğurulmuştur. Onlar daima göziüküyorlarsa da gözü perdelilerden saklıdır. Mahrem olmayanlar bu nuru görmekten çok uzaktırlar. Nitekim Mevlânâ buyurmuştur:

O hayvanlar, bitki ve madenler (mevalid) tecelli çocuklarıdır. Onun için onlar sadelik perdesi altında gizli ve bu dört unsurdan yaratılmışlardır. Bundan dolayı onlar bu gözlerle görünmezler. Tanrı, “benim velilerim benim kubbelerimin altında emîn bir halde bulunuyorlar” buyurmuştur. Bu itibarla onların sırrını Tanrı’dan başka kimse bilmez.¹⁴⁵

Kudreti ve kelimesi yüce olan Tanrı’nın zâtının nurları

bütün eşya üzerine genel ve özel olarak daima dökülmektedir. Nebilerin ve velilerin görünüşteki mazharlarından zuhur eden kerametler ve mucizeler de, her zaman ve her yerde zuhuru daim olan o feyzin eserleridir. Ve bunların hepsi “Onun kökü yerde sabittir, dalları göktedir. Her zaman da meyvası vardır” (K., XIV, 24-25) âyetinde buyrulduğu veçhile âlemin sonuna kadar cömertliği eksik olmayan o mübarek vücudun ağacının yemişleridir. Bunlar onun varlığına kudretli delildirler. Eğer bunların hepsinin menkıbe ve mertebesi hakkında yazılsa, bu, şerhe sığmaz, defterlere girmez.

Şiir:

**O fetihlerin şerhini söylemem için bana Nuh'un
ömürü gibi uzun bir ömür lâzımdır.**

(11) Y i n e Çelebi Âbid hazretleri (Tanrı onun ruhunu rahatlandırınsın) 739 h. yılının Muharrem ayının beşinci, Perşembe günü bu dünyadan göçüp (23. VII. 1338) cennete yerleşti.

Dinin ve şerîatin kılıcı, âriflerin ve şeyhlerin sultanı Emîr Vâcid, zengin ve şerefli olan Tanrı'nın inayetiyle şeyhlik etmeğe ve mukaddes türbenin (Tanrı onun içinde yatanın ruhuyla bizi kutlasın) hizmetiyle meşgul olmağa başladı. Bir müddet ömür sürdükten sonra 742 h. yılının Şaban ayının sonunda illiyyin sâkinleri civarında, yerleşti ve verasetle elde ettiği velâyet ve saltanatı, padişahlığın devlet tâcı, saf kişilerin halefi, velilerin sülâlesi, irfan denizinin incisi Mevlânâ Bahaeddin yüce Şahzade (Tanrı onun kadrini yüceltsin) erişti. Şahzade yaptığı uzun seyahatler sebebiyle yıllarca gurbet âlemlerinde yandığı, Tanrı'ya yakınlaşmağa çalıştığı için halifelik anne ve baba kardeşi olan Emir Âdil Çelebi'ye (Tanrı onun gölgesini uzatsın) geçti. Emîr Âdil, mübarek tahta oturup her tarafa süs verdi “Tanrı istediğine mülkünü verir” (K., II, 248).

Şiir:

**Dünyada saadet sabahı oldu. Süleyman'ın mülkü
Süleyman'a kavuştu.**

Tanrı'ya hamdolsun hakikat ehline ulaştı.

Şiir:

**Bir saat senin kapında hizmet eden kimseye gök-
ler kıyamete kadar köle gibi hizmet ederler.**

ONUNCU BÖLÜM

Büyük Mevlânâ Bahaeddin Veled el-Belhî (Tanrı aziz olan ruhunu kutlasın) hazretlerinin evlâd ve ahfadının adları, Mevlânâ ve Sultan Veled Hazretlerinin evlâd ve ahfadının erkek ve kadın sayılarının anılması hakkındadır.

(1) Yine kerîm arkadaşlar (Tanrı onların benzerlerini kıyamete kadar çoğaltsın) şöyle rivayet ettiler ki: Baha Veled Hazretlerinin iki erkek bir kız çocuğu vardı. Büyük oğlunun adı Alâeddin Muhammed ve küçük oğlunun adı da Muhammed Celâleddin idi. Belh'den birçok yürek acılarıyla ayrıldıkları vakit, büyük oğlu yedi, küçüğü beş yaşında ve dünyanın bilgini olan kızı Fâtîme Hatun da kocada idi ve fetva veriyordu. Kocasiyle orada kalıp öldü.

(2) Yine Mevlânâ Celâleddin hazretlerinin (Tanrı ruhunu kutlasın) üç erkek bir de kız çocuğu vardı. Bunlardan büyüğünün adı Bahaeddin Muhammed Veled, ikincisinin adı Alâeddin Muhammeddi. Bu ikincisi, bir takım cahillerle birleşerek Mevlânâ Şems-i Tebrizî'ye kasedip babasına âsî oldu. Üçüncü oğlunun adı Muzaffereddin Emîr Âlimdi. Kızının adı ise Melike hatundu. Bu kız, efendipula yani Hüdâvendigârzâde diye anılırdı. Sultan Veled ve Alâeddin Muhammed, Hoca Şerefeddin Lâlâ-yi Semerkandî'nin kızı âhiretlik Hatun, Gevher hatundan dünyaya gelmişlerdir. Melike Ha-

tun ve Emîr Âlim Çelebi Konya'lı Kirâ Hatundan dünyaya gelmişlerdir.

(3) Yine Sultan Veled'in Şeyh Selâhaddin'in kızı Fâtîme Fatundan üç akıllı ve kuvvetli çocuğu olmuştur. Bunlardan biri, Çelebi Celâleddin Emîr Ârif, diğer iki kızıdan büyüğünün adı Mutahhara Hatun küçüğünün ise Şeref Hatundu. Mevlânâ bu iki kızıdan birine Âbide diğerine Ârife adını vermişti. Bunların her ikisi de keramet ve velâyet sahibi idiler. Rum ülkeleri kadınlarının çoğu bunlara mürid olmuşlardı.

(4) Yine Sultan Veled'in iki cariyesi vardı. Sultan Veled bu cariyelerin yüzlerinde hakikat sırrını gördüğü için onları Halil Hazretlerinin Haceri, Mustafa Hazretlerinin Marîyet-ül-Kıptîye'yi nikâhladıkları gibi nikâhı altına aldı. İsmâil (Selâm onun üzerine olsun) Hacer'den dünyaya gelmiştir. Peygamber (Selâm onun üzerine olsun) daima: "Cariyelerden ayrılmayınız; çünkü onların rahimlerinde bereket vardır. İsmâil (Selâm onun üzerine olsun) Hacer'den dünyaya gelmiştir. Hacer de bir carîye'dir" diyerek evlerde güzel yüzlü câriyeler bulundurmayı tavsiye ederdi. Tanrı'nın elçisi doğru söyledi. Sultan Veled'in bu cariyelerden üç çocuğu oldu. Bunlardan Çelebi Şemseddin Emîr Âbid, Nusret Hatundan; Çelebi Selâhaddin Emîr Zâhid ve Hüsametdin Emîr Vâcid de Sünbûle Hatundan dünyaya gelmiştir.

(5) Yine Çelebi Celâleddin Emîr Ârif'in Emîr Kayser-i Tebrizî'nin kızı Devlet Hatundan iki erkek ve bir kız çocuğu vardı. Büyük oğlunun adı Şahzâde Emîr Âlim, küçük oğlunun adı Emir Âdil ve kızının adı da Melike Hatundu. Melike Hatun, Despina denilmekle meşhurdur (Tanrı onun ve geçmişlerinin ruhunu rahatlandırınsın ve sağ olanların ömrünü uzatsın).

(6) Yine Çelebi Âbid'in bir kadından üçü erkek ve biri kız olmak üzere dört çocuğu oldu. Erkeklerin adı Çelebi Muhammed, Çelebi Emîr Âlim, Çelebi Şah Melik'di (Tanrı onları sevdikleri ve râzı oldukları şeylerde muvaffak etsin). Çelebi Âbid zamanında kardeşi Selâhaddin Emir Zâhid 734 h. senesinin Şaban ayında Tanrı'nın yanına göçtü ve ondan bir zürriyet kalmadı. Aynı şekilde Mehmed Çelebi'nin iki oğlu oldu.

Birinin adı Mahmud Çelebi idi. Mahmud Çelebi'nin Vefadâr diye tanınan Musliheddin b. Ahmed'in damadı olan Ali Çelebi adında bir oğlu vardı.

(7) Sultan Vâcid'in biri erkek, biri kız olmak üzere iki çocuğu vardı. Büyük oğlunun adı Ahmed Selçuk ve kızın adı ise, Cihan Melek'di.

(8) Sultan Veledin, kızından iki torunu oldu. Bunlardan biri Burhaneddin İlyas Paşa, ikincisi Hızır Paşa'dır. Şeref Hatundan da iki oğlu dünyaya geldi. Bunlardan biri Muzaffereddin Ahmed Paşa, diğeri ise Emîr Şah'dır. Tanrı'ya hamd ve minnet olsun ki o hanedanın çocuklarının çocuklarının çocukları erkek ve kadın artmadalar. Onların temiz olan neslinin aslı, Âdemin neslinin aslı son buluncaya kadar yeryüzünden eksik olmasın. Ey âlemlerin Rabbi! **Âmin.**

Şiir:

**Benim güzel huylu sultanım, yüzüme güldüğü için,
benim neslim çocuklarının çocukları hep mübarek
oldular.**

(9) Bu kitabı onların zikir silsilesini zikretmekle bitiriyoruz. Onların "Lâ İlâhe illâllâh" zikrinin açıklanması şudur: Muktedir Râviler müminlerin Emîri, Tanrı'nın yenilmeyen aslanı, Ebû Tâlibin oğlu Ali (Tanrı onun yüzünü kerîm etsin) den şöyle rivayet ettiler: Birgün Ali, Peygambere: "Ey Tanrı'nın elçisi bana, Tanrı'ya ve Tanrı erlerine gidilmesi en kolay ve en faziletli olan yolu göster," diye ricada bulundu. Peygamber: "Ey Ali, benim bereketiyle peygamberliğe ulaştığım şeyi sen de elden bırakma" dedi. Bunun üzerine Ali: "Ey Tanrı'nın elçisi! Bereketiyle peygamberliğe ulaştığın o şey nedir?" diye sordu. Peygamber de (Selâm onun üzerine olsun): "O, halvette Tanrı'yı zikretmektir," dedi. Sonra Ali: "Tanrı'yı zikreden bütün mahlûkatın zikrinin fazileti böyle mi olur?" diye sordu. Bunun üzerine Peygamber: "Sus ey Ali! Yeryüzünde Tanrı'nın adı zikredildikçe kıyamet kaim olmaz," dedi ve sonra "Lâ İlâhe illâllâh" kelimesini telkin edip Ali'nin üzerine okudu ve: "Ey Ali! Sen, ben bunu üç kere tekrar edinceye kadar sus ve dinle. Sonra da sen tekrar et, ben din-

liyeyim,” buyurdu. Böylece müminlerin Emîri Ali, Hasan-ı Basrî’ye, Hasan-ı Basrî Habîb-i Acemî’ye, Habib-i Acemî, Davud-i Tâî’ye, Davud-i Tâ’ı, Mâruf-i Kerhî’ye, Mâruf-i Kerhî, Seriiyy-i Sakatî’ye, Seriiyy-i Sakatî, Cüneyd-i Bağdadî’ye, Cüneyd-i Bağdadî, Şiblî’ye, Şiblî Muhammed Zeccâc’a, Zeccâc Ebubekr-i Nessâc’a, Ebubekr-i Nessâc, Ahmed Gazzâlî’ye, Ahmed Gazzâlî, Hatîb-i Belhî’ye, Hatîb-i Belhî Şemsü’l-E’imme-i Abdillâh-i Serahsî’ye, Şemsü’l E’imme-i Serahsî, Baha Veled adıyla anılan Mevlânâ Bahaeddin Muhammed’e, Baha Veled Seyyid Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizî’ye, Seyyid Burhaneddin Mühakkik-i Tirmizî, Mevlânâ Celâleddin-i Muhammed’e Peygamber’in bu zikrini telkin ettiler (Tanrı onların aziz olan sırrı ile bizi kutlasın). Ey âlemlerin Rabbi olan Tanrı, âmin!

S O N

NOTLAR

¹ **Mesnevî**, c. VI, s. 540/4618, 4619.

² **Mesnevî**, c. VI, s. 280/168.

³ **Mesnevî**, c. III, s. 39/682.

⁴ **Mesnevî**, c. II, s. 432/3308-3310.

⁵ **Mesnevî**, c. I, s. 10/123.

⁶ **Mesnevî**, c. I, s. 130/2128.

⁷ **Mesnevî**, c. II, s. 460/2776-2777.

⁸ **Mesnevî**, c. V, s. 99/1542.

⁹ **Mesnevî**, c. I, s. 225/3665.

¹⁰ **Mesnevî**, c. VI, s. 365/1632.

¹¹ **Mesnevî**, c. III, s. 168/2947.

¹² **Mesnevî**, c. V, s. 405/2174.

¹³ **Mesnevî**, c. IV, s. 328/835, 837.

¹⁴ **Mesnevî**, c. IV, s. 466/3177.

¹⁵ **Mesnevî**, c. VI, 443-442/2992-2981.

¹⁶ **Mesnevî**, c. VI, 341/1175.

¹⁷ Bu cümle kitabın diğer tercümelerinde de anlaşılma-
maktadır (bk. Ayasofya Kütüphanesi Nr. 3456, vrk. 201 b;
Topkapı Sarayı Kütüphanesi No. 1205, vrk. 298 b; Cl. Huart,
II, 204).

¹⁸ **Mesnevî**, c. V, s. 255/4010.

¹⁹ Buradaki türklerden maksat, o sırada Anadolu'yu ya-
kıp yıkan moğollardır. Esasen "mamureleri harabeye çeviren"
bir moğol akınından kaçarak, yerleşmek için Türk Anadolu'yu
seçen bir ailenin çocuğu olan ve meşhur kıt'asında "aslem
türkest: aslım türktür" diyerek türklüğü ile övünen Mevlâ-
nâ'nın böyle bir kanaat taşıdığı düşünülemez. Ayrıca bazı ba-

kımlardan türkleşmiş olan moğolların umumiyetle türklere karıştırıldıkları da açıkça anlaşılmaktadır.

- 20 Mesnevî, c. I, s. 123/2034.
- 21 Mesnevî, c. I, s. 124/2035-2036.
- 22 Mesnevî, c. I, s. 3/1.
- 23 Mesnevî, c. I, s. 3/18.
- 24 Mesnevî, c. IV, s. 278/1-6.
- 25 Mesnevî, c. VI, s. 271/1-3.
- 26 Mesnevî, c. II, s. 247/1-9.
- 27 Mesnevî, c. IV, s. 279/34-35.
- 28 Mesnevî, c. I, s. 178/2880-2882.
- 29 Mesnevî, c. II, s. 461-462/3805-3806.
- 30 Mesnevî, c. III, 147/2594; s. 175/3074.
- 31 Mesnevî, c. I, s. 36/564.
- 32 Mesnevî, c. I, s. 160/2603, s. 99/1609.
- 33 Mesnevî, c. IV, s. 405/2175.
- 34 Mesnevî, c. I, s. 243/3962-3963.
- 35 Mesnevî, c. I, s. 243/3952.
- 36 Mesnevî, c. III, s. 244/4276.
- 37 Mesnevî, c. IV, s. 283/1781.
- 38 Mesnevî, c. III, s. 244/4277.
- 39 Mesnevî, c. I, s. 99/1613.
- 40 Mesnevî, c. VI, s. 539/4605-4606.
- 41 Mesnevî, c. II, s. 434, 438/3325, 3322.
- 42 Mesnevî, c. IV, s. 280/35.
- 43 Mesnevî, c. III, s. 200/3523-24.
- 44 Mesnevî, c. V, s. 39/588.
- 45 Mesnevî, c. II, s. 343/1763.
- 46 Mesnevî, c. I, s. 147/2378.
- 47 Mesnevî, c. I, s. 16/226.
- 48 Mesnevî, c. s. 183/2973.
- 49 Mesnevî, c. II, s. 377/2347.
- 50 Mesnevî, c. I, s. 43/685.
- 51 Mesnevî, c. III, s. 224/3934, 3936.
- 52 Mesnevî, c. I, s. 241/3935.
- 53 Mesnevî, c. III, s. 64/1118.
- 54 Mesnevî, c. III, s. 127/2222.

- 55 **Mesnevî**, s. II, s. 265/335.
- 56 **Mesnevî**, c. V, s. 119/1866.
- 57 **Mesnevî**, c. VI, s. 339/1142.
- 58 **Mesnevî**, c. II, s. 332/1567.
- 59 **Mesnevî**, c. V, s. 376/1663-64.
- 60 **Mesnevî**, c. III, s. 4/20.
- 61 **Mesnevî**, c. VI, s. 280/162.
- 62 **Mesnevî**, c. IV, s. 465/3162.
- 62 **Mesnevî**, c. V, s. 201/3155. 3154, 3153.
- 64 **Mesnevî**, c. V, s. 33/498-499.
- 65 **Mesnevî**, c. I, s. 121/1998-1999.
- 66 **Mesnevî**, c. I, s. 43/692.
- 67 **Mesnevî**, c. III, s. 249/4362.
- 68 **Mesnevî**, c. II, s. 433/3315.
- 69 **Mesnevî**, c. IV, s. 431/2577.
- 70 **Mesnevî**, c. IV, s. 319/695-696.
- 71 **Mesnevî**, c. IV, s. 320/717.
- 72 **Mesnevî**, c. VI, s. 452/3161.
- 73 **Mesnevî**, c. VI, s. 455/4872-73.
- 74 **Mesnevî**, c. I, s. 155/2519-2521.
- 75 **Mesnevî**, c. III, s. 155/2735.
- 76 **Mesnevî**, c. III, s. 39/694.
- 77 **Mesnevî**, c. IV, s. 378/1692-1694.
- 78 **Mesnevî**, c. II, s. 377/2349.
- 79 **Mesnevî**, c. III, s. 142/2503.
- 80 **Mesnevî**, c. V, s. 147/2315.
- 81 **Mesnevî**, c. s.
- 82 **Mesnevî**, c. I, s. 244/3985.
- 83 **Mesnevî**, c. III, s. 103/1804.
- 84 **Mesnevî**, c. VI, s. 548/4771.
- 85 **Mesnevî**, c. III, s. 103/1804.
- 86 **Mesnevî**, c. III, s. 193/3378-3379, 3381-3382.
- 87 **Mesnevî**, c. VI, s. 524/4350.
- 88 **Mesnevî**, c. I, s. 201/3558.
- 89 **Mesnevî**, c. I, s. 185/3004.
- 90 **Mesnevî**, c. III, s. 108/1886, 1888.
- 91 **Mesnevî**, c. I, s. 193/3143-3142.

- 92 Mesnevi, c. I, s. 155/2519
- 93 Mesnevi, c. I, s. 17/246.
- 94 Mesnevi, IV, s. 360/1387.
- 95 Mesnevi, c. III, s. 64/1120.
- 96 Mesnevi, I, s. 203/3305-3306.
- 97 Mesnevi, c. II, s. 265/341.
- 98 Mesnevi, c. III, s. 47/839-840.
- 99 Mesnevi, c. I, s. 114/1879.
- 100 Mesnevi, c. VI, s. 489/3797.
- 101 Mesnevi, c. VI, s. 492/3842.
- 102 Mesnevi, c. VI, s. 348/1298-1300, 1309, 1301-1302.
- 103 Mesnevi, c. II, s. 439/3421.
- 104 Mesnevi, c. I, s. 105/1733.
- 105 Mesnevi, c. V, s. 249/3927, 3927, 3926.
- 106 Mesnevi, c. II, s. 327/1481, 1479.
- 107 Mesnevi, c. I, s. 25/392-393.
- 108 Mesnevi, c. III, s. 105/1834.
- 109 Mesnevi, c. III, s. 182/324.
- 110 Mesnevi, c. IV, s. 345/1138.
- 111 Mesnevi, c. I, s. 243/3962.
- 112 Mesnevi, c. IV, s. 320/812.
- 113 Mesnevi, c. VI, s. 286/285.
- 114 Mesnevi, c. III, s. 109/1906.
- 115 Mesnevi, c. VI, s. 369/1695.
- 116 Mesnevi, c. I, s. 193/3133-3134.
- 117 Mesnevi, c. V, s. 264-266/4150-4178.
- 118 Mesnevi, c. V, s. 262-266/4111-4192.
- 119 Mesnevi, c. III, s. 179/3149-3150.
- 120 Mesnevi, c. I, s. 6/57.
- 121 Mesnevi, c. V, s. 127/3009-3008.
- 122 Mesnevi, c. I, s. 64/1022.
- 123 Mesnevi, c. III, s. 33/576.
- 124 Mesnevi, c. II, s. 332-327/1567-1479.
- 125 Mesnevi, c. V, s. 255/4010.
- 126 Mesnevi, c. III, s. 40/701-709.
- 127 Mesnevi, c. I, s. 90/1464.
- 128 Mesnevi, c. V, s. 99/1538.

- ¹²⁹ **Mesnevî**, c. VI, s. 363/1592.
¹³⁰ **Mesnevî**, c. IV, s. 399/2072.
¹³¹ **Mesnevî**, c. VI, s. 307/613.
¹³² **Mesnevî**, c. III, s. 224/3934.
¹³³ **Mesnevî**, c. V, s. 80/1256, 1262, 1264.
¹³⁴ **Mesnevî**, c. V, s. 75/1192-1193.
¹³⁵ **Mesnevî**, c. III, s. 7/79-80.
¹³⁶ **Mesnevî**, c. IV, s. 291/233-34.
¹³⁷ **Mesnevî**, c. III, s. 160/2816.
¹³⁸ **Mesnevî**, c. II, s. 421-291/3112, 815.
¹³⁹ **Mesnevî**, c. I, s. 81/1309-1310, 1314-1315.
¹⁴⁰ **Mesnevî**, c. III, s. 80-81/1418-1436.
¹⁴¹ **Mesnevî**, c. I, s. 213/3462-3463.
¹⁴² **Mesnevî**, c. VI, s. 279/158-159, 163.
¹⁴³ **Mesnevî**, c. IV, s. 403/2137-2138.
¹⁴⁴ **Mesnevî**, c. I, s. 81/1323.
¹⁴⁵ **Mesnevî**, c. VI, s. 376/1813-1812.

A Ç I K L A M A

— A —

Abdal: Birinci cildin açıklamasına bk.

Aktab: Kutub kelimesinin çoğul şekli. Kendisinden manevî bir yardım beklendiği için kutba GAVS da denir. Kutub, kendisine en büyük tılsım verilen ve her zamanda Tanrı'nın baktığı yer olan kimsedir. Bedende ruh ne ise, kâinatta da kutub odur. Sofilere göre Tanrı'nın yeryüzünde bir halifesi vardır; bu, dünyanın kalbi mesabesinde olan ve kutubların kutbu mânasına gelen "Kutbu'l-aktab"dır (**Nefehât tercümesi**, s. 26 v.d.)

Âmî: Aşağı tabakadan olan.

Anka: İsmi bilinen, cismi bilinmeyen efsanevî bir kuş. Uzun boyunlu olduğu için kendisine uzun boyunlu mânasına Anka denilmiştir. Efsaneye göre, bu kuş son derece uzun boyunlu, renk renk kanatlı, insan yüzlü, iri cüsseli bir yaratıkmış. Çaylağın fare yutması gibi, o da fil yutarmış. Anka çok eskiden insanlar arasında yaşarmış, fakat bir gün bir gelini kapıp götürmüştü. Bunun üzerine halk o devirde, peygamber olan Hanzele'ye şikâyetle bulunmuşlar. O da Anka'ya beddua etmiş. Tanrı bu peygamberin duasını kabul edip Anka'yı hattı üstüvanın ötesinde, deniz içinde bulunan bir adaya göndermiş. Bu adaya insanlar gidemezmiş. Anka dağlar büyüklüğünde yumurta yumurtlarmış (**Damirî, Hayâtü'l-hayavân, II**, s. 186).

Başka bir rivayete göre ise, Anka, Musa Peygamber zamanında tek ve dişi olarak dünyada zuhur etmiş. Sonra Tanrı ona bir erkek eş yaratmış. Zamanla bunlar çoğalmışlar. Musa öldükten sonra Necd ve Hicaz'ı kaplamış ve o havalide bulunan çocuklara musallat olmuşlar. Bunun üzerine zamanın peygamberi Halid b. Sinan el- Absî'nin bedduası ile yok olmuştur. (**Kamus terc.** 1. 410).

Kuşları, kız ve erkek çocukları yuttuğu için bu kuşa yutan, yok eden mânasına “Mugrib” sıfatı verilerek “Anka-i Mugrib” de denilir. (**Gıyas**, s. 305).

Arş: Tasavvufta insanın kalbine denir. (Diğer mânaları için birinci cildin açıklamasına bk.)

Âsitâne: Eşik mânasına gelen bu kelime Mevlevîlikte, tarıkata yeni giren dervişlerin terbiye gördükleri dergâha denir. Dervişler burada matbah (mutfak) hizmeti yapmak suretiyle terbiye edilirler. Bu işi, âsitânede Çelebi efendi (Mevlânâ'nın soyundan gelen) başta olmak üzere tarikatçı başı, aşçı başı, türbedar dededen teşekkül eden bir heyet üzerine alır (**Türk yurdu**, c. V, s. 27, 280). Âsitâne, zâviyeden büyük sayılır ve çile de ancak burada çıkarılır. Mevlânâ'dan sonra ilk kurulan ve **Huzûr**, **Huzûr-i Pîr** adlarını alan âsitâne, Konya'daki Mevlânâ tekkesidir. Bu âsitânedan sonra kurulan ve Osmanlı imparatorluğunda bulunan âsitâneler şunlardır: 1 — Bursa, 2 — Eskişehir, 3 — Gelibolu, 4 — Halep, 5 — Kastamonu, 6 — Karahisar, 7 — Kütahya, 8 — Manisa, 9 — Mısır, 10 — Yenişehir (Rumeli) (Abdûlbaki Gölpınarlı, **Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik**, İstanbul, 1953, s. 230, 234).

Âşir: Aslında onda bir almak veya dokuza bir ilâvesi ile on yapmak, bir topluluğun onuncusu olmak gibi mânalara gelirse de (**Kamus tercümesi**, c. II, s. 537), eskiden Kur'an okutanların (kaarilerin), her gün talebelerine, öğrenmeleri için vazife olarak verdikleri Kur'andan on âyetlik parçalara denir. (**Gıyas**, s. 297).

Âyetü'l-Kürsî: (Kur'an II., 255.) Bu âyetin mânası şöyledir: “Hayy ve kayyum (bu iki kelimeye bak) olan o Allah'tan başka Tanrı yoktur. O'nu ne gaflet, uyuklama, ne derin uyku tutar. Göklerde ve yerlerde ne varsa hep O'nundur. Tanrı'dan,

kendi izni olmaksızın, birisini bağışlayıp yargılamasını kim diliyebilir? O, kullarının arkalarındakileri ve öndekilerini bilir. Halbuki onlar, Hakk'ın bildiklerinden hiçbirini kavrayamaz; ancak O'nun dilediği kadarını idrâk edebilirler. O'nun Kürsisi bütün gökleri ve yeri kaplamıştır; bütün bunları korumak, O'na en küçük bir yorgunluk vermez. O, öyle yücedir, öyle büyüktür..." (Nihad M. Çetin, **Tercümeleriyle namaz sûreleri ve duaları**, İstanbul, 1954. Millî Tesânüd Birliği Yayını No. 3).

— B —

Bahr-i Kulzum: Bugünkü Süveyş şehrinin bulunduğu yerde Kulzum adında bir şehir vardı. Bu şehire izafeten Kızıl Denize Bahr-i Kulzum: Kulzum denizi adı verilmiştir. Suyu bol ve derin olan deniz ve göle kulzum denildiği gibi; Kulzum'un yutmak mânasına gelen **Kalzeme**'den geldiğini söyleyenler de vardır. Firâvun ve askerlerini yutan da bu denizdir (c. I'nı açıklamasındaki Musa kelimesine bk.) **Kamus tercümesi**, IV. 454; **Gıyas** s. 344).

Baras illeti: Abraşlık illeti. Bu hastalığa yakalananların vücudunda yer yer beyazlıklar husule gelir. **Kamus-i Türkî**, II. 289).

Bahr-i Remel Müseddes Mahzûf Maksûr: Aruz vezni kalıplarından birinin adı. Türlü cevherleri, bitkileri ve canlıları ihtiva ettiği ve içine düşüldüğü vakit insanın başı döndüğü gibi, türlü şiirleri içine aldığı için aruz vezni kalıplarından her birine de **bahr** (deniz) denir. Aruz vezni kalıplarından başlıcaları şunlardır: Tavîl, medîd, basît, vâfir, kâmil, hezec, recez, remel, munsarih, muzârî, muktadab, müctes, serî', hafîf, müşâkil, mütekarib, mütedârik.

Bu kalıpların da kırk ikiyi bulan zihafı (yorulmaları, asıldan uzaklaşmaları) arasında, hazf'a uğramış mânasına mahzûf aruz vezninin kalıplarının cüzlerinden olan fâ'ilâtun, fe'ûlun, mefâ'ilun da bir sessiz ve kısa sesli ile bir sessiz harften

ibaret olup sebab-i hafif adını alan -tun, lun eklerinin kaldırılmasından sonra geriye kalan fâ'ilâ, fe'û ve mefâ'î parçalarının yerine sırasıyla fâ'ilun, fe'il, ve fe'ûlun koymağa derler. Kısıtlanmış mânasına gelen maksûr ise, fâ'ilâtun ve fe'ûlun parçalarının sonlarındaki -un ekinin atılması ile kalan parçaya denir. Mevlânâ'nın Mesnevisinin her beyitinde kullanılan vezin de yukarıda adları geçen başlıca kalıplardan altılı (müseddes) remel yâni iki mısradan ibaret olan beyit içerisinde altı defa fâ'ilâtun geçmesi lâzımken birinci ve ikinci mısra'nın sonlarındaki fâ'ilâtunlardaki -un eki atılmak suretiyle fâ'ilât veya -tun eki atılıp geriye kalan kısmın yerine fâ'ilun getirilmek suretiyle hem mahzuf ve hem de maksur olmuş olur. (Muhammed b. Kays-i Hârizmî, Behram-i Serehsî ve Abdalâh-i Karşî gibi müelliflerin eserlerinden tercüme edilip bir araya getirilmek suretiyle Ahmet Hamdi tarafından hazırlanan **Teshilü'l-arûz ve'l-kavâfî ve'l-bedâ'î**' İstanbul, 1289 adlı eser, s. 33, 37, 61, 104; **Gıyas**, s. 59, 292; A. Ateş Abdulvahhab Tarzî, **Farsça Grameri**, İstanbul 1954, s. 256; Reşideddin Vatvât, **Muhtasarî der ilm-i arûz; İslâm Ansiklopedisi**, c. I, 625 ve c. IX, 684-687).

Behrâm: Eski Farsça'da bir zafer ilâhının adı olup sonraları Merih yıldızı ve her ayın yirminci gününe denilmiştir. Ayrıca Sâsânî hükümdarlarından beş kişinin adı olup, bu beş hükümdardan bilhassa İslâm edebiyatına geçmiş olanı ve hakkında türlü menkıbeler teşekkül etmiş bulunanı 421 - 438 veya 439 m. yılları arasında hükümdarlık eden Behram-i Gor'dur. Sertliğinden ve yaban merkebi öldürmesinden dolayı kendisine Gor (yaban merkebi) lakabı verilmiştir (**İslâm Ansiklopedisi**, c. II, s. 452).

Beka: Tanrı'nın mutlak olan varlığı, hüviyeti ile ebediyete kadar kalmağa denir. Bu makamda artık çokluk yok, birlik vardır (**Kuşeyrî, Risâle**, s. 42).

Beyt'ullah: Tanrı'nın evi mânasına gelen bu kelime ile Kâbe kastedilir. (Steingass, **Pers. - Engl. dictionary**, 215 a).

Beyt'ül-ma'mur: Eski bilginlere göre dördüncü kat gök-

te ve tam Kâbe'nin karşısında zümrüitten ve yakuttan yapılmış bir mescidin adı. Eskilerin inancına göre, bu mescidden aşağı bir taş bırakılsa imiş tam Kâbe'nin damı üzerine düşer-miş. Bu mescid, Tufan'dan önce Kâbe'nin yerinde imiş. Her zaman Melekler ziyaret edip şenlendirdikleri için bu mescide bayındır hale gelmiş şenlenmiş ev mânasına **Beýt-ül-ma'mur** denildiği de rivayet edilir. (**Gıyas**, s. 78).

Bid'at: Birinci cildin açıklamasına bk.

Burtasî: Vaktiyle İdil (Volga) havzasında yaşayan ve Türk boylarından Bulgarlarla akrabalığı olan ve daha çok kürk ticareti ile uğraşan Burtas adlı bir kabîleye nisbetle buralardan getirilen kırmızı ve siyah tilki postlarına **burtasî** denilmiştir. Burtas kabîlesi IX. asırda, İdil'in doğusunda ve Hazer denizinin kuzeyinde bulunan ülkeleri işgal etmekte idi. Doğu sınırları da Hârizm'e kadar uzanıyordu. (**İslâm Ansiklopedisi**, c. II, s. 783, 820).

Burak: Kur'anda adı geçmeyip müfessirler tarafından, Peygamberin Mi'rac gecesinde bindiği rivayet edilen, katırdan küçük, merkepten büyük bir nevi binek hayvanı **Kâmus terc**, c. III, s. 784). Mi'rac'ı tasvir eden minyatürcülerin eserlerinde ise, bu hayvan, kadın başlı, tavus kuyruklu bir kısrağ şeklinde gösterilmektedir (**İslâm Ansiklopedisi**, c. II, s. 804). Bu hayvana, yıldırım gibi süratli olduğu için bu adın verildiğini söyleyenler olduğu gibi, renginin parıltısından dolayı bu adı aldığını söyleyenler de vardır. (**Kâmus terc**, III, s. 784).

Burhan: Açık ve kesin delil. Delil ile burhan arasındaki fark delilin genel, burhanın ise özel olmasından ibarettir. Burhan mantıkta bir nev'i kıyastır. Meselâ: Her insan hayvandır; her hayvan cisimdir; o halde her insan cisimdir gibi... (**Gıyas**, s. 64).

Burî: Mısır'da Nil şehrinin denize döküldüğü yerde bulunan Dimyat şehrine yakın, sarıkları ve balıkları ile meşhur Bûret adlı bir kasabaya (**Mu'cam al-Buldân**, c. I, s. 755) nisbet edilen bir nev'i kumaş.

— C —

Câmedâr: Selçuk hükümdarlarının elbiselerini muhafaza eden memura denilir. Osmanlı İmparatorluğundaki çuhadar ve daha sonraki asırlarda Esvapçıbaşıya benzer bir memur (**Osmanlı Devleti teşkilâtına medhâl**, s. 38).

Cem: İnsanın kendi nefsinin ve halkın varlığını kabul etmekle beraber, bunların mevcudiyetinin Tanrı ile kaim olduğunu müşahade etmesi **cem**; yalnız nefsin ve halkın varlığının, Tanrı ile kaim oldukları nazarı itibara alınmadan müşahade edilmesi ise, **fark**'tır. (Kuşeyrî, **Risale**, s. 41).

Celvet: Kulun, Tanrı sıfatlar ile **halvet**'ten (bu kelimeye bakınız) çıkmasına denilir. Bu sıfatlarla halvetten çıkan kulun gözü ve diğer âzaları, kulun dahil olmaksızın benliklerini tamamiyle bırakmış, Tanrı'ya izafe olmuşlar ve "...attığın vakit sen atmadın, fakat Tanrı attı" (K., VIII, 17) âyetinde buyurulan hâle gelmişlerdir (**Tarifât**, s. 52).

Cennet'i Alâ: Yedi cennetten sonuncusunun adı. Sâlih kişilerin amellerine göre tertip edilen bu cennetler sıra ile Cennet-ül-Firdevs, Cennet-ül-Adn, Cennet-ün-Naîm, Darü'l-Huld, Cennet-ül Me'vâ, Darü's-selâm, Cennet-ül-Âlâdır. Bu yedi cennetin ağaç ve köşklerinin altında güzel ırmaklar akar. (Cevdet Paşa, **Lugat-ı Kur'aniye**, s. 4).

Cennet-i Berîn: Cennet-i Alâ. Berîn, çok yüksek, çok yüce demektir.

Cüneyd: Birinci cildin açıklamasına bk.

— D —

Dahhâk: Aslında **Aji dahaka** (Uğursuz yılan, ejderha) kelimesinin bozulmuş şekli olan Dahhâk, efsanevî İran hükümdarlarından zülmüyle tanınmış birinin adıdır. Dahhâk kelimesinin, işaret edilen bu mânası, bilhassa İslâmiyetten sonra unutulduğu için muhtelif şekillerde tefsir edilmiştir: Bazıları bunun, Arapça **dahk** (gülmek) masterından yapılan ve daima

halkın sözlerine gülen kendini bilmez kişi mânasına gelen dahhâk olduğunu sanmış, bazıları da adı geçen hükümdara atfedilen: 1) çirkinlik, 2) bodurluk, 3) zulüm ve adaletsizlik, 4) oburluk, 5) kötü dillilik, 6) yalancılık, 7) beceriksizlik, 8) akılsızlık, 9) korkaklık, 10) utanmazlık gibi on ayıp mânasına gelen Farsça **deh âk**'tan geldiğini, bazıları da, Dehhâk'ın, iki ön dişinin anadan doğma açık olduğunu ve bundan dolayı daima güldüğü zannedildiği için kendisine bu adın verildiğini söylemişlerdir.

Dahhâk hakkındaki malûmat sadece Firdevsî'nin (ölm. 411 h./1020 m.'den sonra) **Şehnâme'sine** inhisar etmektedir. **Şehnâme**'ye göre, Dehhâk, Mirdas adlı dini bütün bir Arap hükümdarının oğludur. Emrinde on bin at bulunan çok cesur ve çevik bir insanmış. Günün birinde şeytan, iyi bir insan kılığına girerek onun yanına gelmiş ve Dehhâk'ı tatlı sözleri ile kandırarak babasını öldürmeğe teşvik etmiş. Dehhâk da Şeytanın sözüne uyarak, bahçede hazırladığı bir kuyuya düşürerek babasını öldürüp hükümdarlığı eline geçirmiş. Bundan sonra Şeytan yine insan kılığına girerek Dehhâk'ın yanında aşçı olmuş ve günün birinde onun omuzunu öpmeyi teklif etmiş. Teklifi kabul edilince Dehhâk'ın omuzunu öpmüş. Bu öpme neticesinde Dehhâk'ın omuzlarında iki kara yılan hâsıl olmuş. Bu yılanları ne kadar kesmişlerse de, yine bitmişler. Bunun üzerine Şeytan, bir doktor kılığına girmiş ve Dehhâk'a yılanları kesmesini, onları insan beyni ile beslemesini tavsiye etmiş ve dediği de yapılmış. Fakat Dehhâk'ın yanında açlık eden iki kişi yılanlara verilmek üzere sağlanan insan beyinlerinden birinin yerine koyun beyni koymak suretiyle kesilecek gençlerden birini serbest bırakmışlar. Nihayet on sekiz çocuğundan on yedisi yılanlara yedirilmiş olan Kâve adında bir demirci, önlüğünü bayrak (drafş) yaparak isyan etmiş, etrafına topladığı halkla birlikte Feridun'u aralarına alarak Dahhâk'ı tahttan indirmişler ve yerine Feridun'u getirmişler. Feridun bir meleğin arzusu üzerine Dahhâk'ı öldürmeyip Dimavend dağında zincire vurmuş (H. Ritter, **Ders takrirleri**; Cl. Huart, **La Perse Antique**, Paris 1035, s. 256; **Kamus tercümesi**, c. III, s. 1096; **Burhan-i kaati** s. 287; **Gıyâs**, s. 267; Firdevsî,

Şehnâme, Necati Lûgal terc., Şark - İslâm Klâsikleri 10, İstanbul 1945, c. I, s. 46 v.d.,)

Dar-us-Selâm: Selâmet evi. Cennet ve Arabistan'da bir yerin adı. Bağdat şehrine de bu ad verilir. **Gıyâs**, 169).

Dikkat: Bâtını (içi) sağlam bir kimsenin tam mânası ile bakmasına ve kendi kendini idrâk etmesine denir.

Dirhem: Bk. c. I, Açıklama.

Dört Unsur: Toprak, su, hava ve ateş. Eskilerin inancına göre insan bu dört unsurdan teşekkül etmiştir. Bu dört unsurdan da sıcaklık, soğukluk, rutubet ve kuruluk meydana gelmiştir (İsmail Hakkı, **Şerh-i usul-i aşere**).

— E —

Ebâbîl Kuşları: Aslında biribiri peşi sıra giden deve veya kuş sürüsü mânasına gelen Arapça **ibbâle** kelimesinin çoğul şekli olan **ebâbîl** kelimesi ile bir nev'i kırlangıç kastedilir (**Gıyâs**, s. 11; **Kamus tercümesi** c. III, 1144).

Ebâbîl kuşları, İslâm edebiyatında bilhassa Fil vak'asında oynadıkları mühim rol dolayısıyla şöhret bulmuşlardır. **Kur'an**'da da nakledilen (K., CV) bu vak'a, VI. asrın ortalarına doğru Yemen'de Habeşistan valisi ve sonradan kiral naibi olup, el-Asram lâkabını taşıyan Ebrehe'nin, 540 m. tarihinde İranlılarla Bizanslılar arasında vukubulan savaşta, Bizanslılar hesabına İranlılara karşı giriştiği savaşla ilgilidir. Menkıbeleşen Arap rivayetlerine göre, Ebrehe, içerisinde büyük bir fil de bulunan ordusu ile Mekke üzerine yürüdüğü sırada Ebâbîl kuşları ayakları ile taşıdıkları taşları onların üzerlerine atarak muhtelif yerlerinden yaralamış ve bu suretle Mekke'ye girmelerine engel olmuşlardır. Arap menkıbelerinde, bu hâdisenin Peygamber'in doğduğu 570 m. yılında vukubulduğu kabul edilirse de, Ebrehe'ye dair bulunan vesikalar, onun bu tarihten oldukça önce cereyan ettiğini göstermektedir. Ayrıca bu hâdisede zikredilen filin de Habeşçe Afil adında bir kumandanın adının tahrif edilmiş şekli olduğu tahmin edilmek-

tedir. (**İslâm Ansiklopedisi**, c. IV, s. 9; Régis Blachère, **Le Coran, traduction selon un essai de reclassement des sourates**, Paris 1949, c. II, 111; Cevdet Paşa, **Kıyas el-Enbiyâ**, İstanbul 1331, c. I, s. 53 v.d.).

Ebrâr: Dindar günahsız mânasına gelen **burr**'in çoğul şekli. Tasavvufta Ebrâr kelimesiyle yedi kişi kastedilir. Sofîlerin inancına göre kutubdan sonra velîler arasında üç yüz ahyâr, kırk abdâl, yedi ebrâr, dört de nakib vardır. Hucviri, **Keşfü'l-Mahcûb**, s. 214).

Erbâîn Günleri: 9 aralıktan 17 ocak'a kadar olan 40 gün; karakiş.

Esîr: Yüksek, yüce, yükseklik ve yücelik mânasına gelen bu kelime ile felek kastedilir. Ayrıca âteş küresine de denir. Çünkü, âteş küresi unsurların en yücesidir. **Gıyâs**, s. 13).

— F —

Fâsık: Tanrı'ya itaat yolundan çıkan kişi, günahkâr (**Kamus terc.**, III, 981). gerçeği görüp de amel ve itikad etmeyen (**Tarifat**, s. 110) kimse. Yalnız zina ve katil gibi büyük günah işliyenlere değil, şerî'at hükümlerini az çok gözetmeyenlere de fâsık denilir. Fâsıkın her türlü tanıklığı muteber sayılmaz (**İA**, c. IV, s. 516).

Fena: Sâlikin, kesret (çokluk) âleminde aldığı renklerden yani kayıtlardan sıyrılıp çıkması ve yok olması.

Ferîdûn: İran hükümdarlarından birinin adı. Efsaneye göre Cem'in soyundan gelen bu hükümdar, Dahhâk'in (bu kelimeye bk.) hükümdarlığı sırasında bir çoban tarafından bir dağda yetiştirilmiş, Kâve adındaki demircinin Dehhâk'e karşı giriştiği isyanda dağdan getirilerek, padişahlık tahtına oturtulmuştur. Ferîdûn, padişah olur olmaz, Kâve'yi ordu kumandanı yapmış, Dehhâk, Ferîdûn tarafından esir edilip, Demâvend dağında zincire vurulmuş. Ferîdûn'un Selm, Tur ve İrec adlarında üç oğlu olmuştur. Ferîdûn memleketini bu üç oğlu arasında taksim etmiş. Fakat bu üç çocuktan ilk ikisi

kendilerine düşen ülkelerle yetinmemişler, kardeşleri İrec'in ülkesine göz koymuşlar ve bu ülkeyi ele geçirmek için onu öldürmüşler. Bu hâdisе Ferîdûn'u çok üzmüş. Fakat İrec'in karısı bir kız çocuğu doğurmuş, o da bununla teselli bulmuş. Bu kız bulûğa erince kiral ailesinden gelen Peşeng adında biri ile evlenmiş. Bu birleşmeden, sonradan gelecek olan İran hükümdarlarından Menuçîhr doğmuştur. Bu çocuk, dedesi Ferîdûn tarafından kuvvetle himaye edilmiş; amcalarının kendisine karşı girişmiş oldukları teşebbüsler akim kalmış, neticede Tur, üç gün süren bir muharebede öldürülmüş, Selm ise, Kafkasya'da bir kaleye sığınmak mecburiyetinde kalmıştır. Bu suretle Ferîdûn da saltanatını Minuçîhr'e bırakarak huzur içinde ölmüştür. (Cl. Huart, *La Perse Antique*, s. 257; *Şehnâme terc.*, c. I, s. 76 v.d.).

Ferkadan Yıldızı: Kuzey kutbuna yakın iki kardeş adı verilen iki yıldızın adı. Geceleyn yolculukta yön tâyinine yarar. Bunlardan her birine Ferkad, ikisine birden Ferkadan derler (**Kamus terc.**, c. I, s. 1228).

Fetret: Gevşeklik, iki peygamber arasındaki zaman; iki peygamber arasındaki zamanda vahy ve ilâhî hükümler kesilip, gevşeklik baş gösterdiği için, arada geçen zamana bu ad verilmiştir (**Kamus terc.**, c. II, s. 597; (**Gıyâs** s. 316). Bilhassa İsa ile Peygamberimiz arasındaki devre, ve daha umumî olarak, dinî duygularda durgunluk, bir ülkede teessüs eden devlet veya herhangi bir sahada zirve sayılan kişilerin zuhurundaki fâsıla (**IA**, c. IV, s. 582). Tasavvufta sulûkünün başlangıcında, sâlikin sahip olduğu yakıcı ateşin sükûnet bulmasıdır (**Târifât**).

Flori: O devirde kullanılan bir nev'i para.

Fütuhât: **Fütûh**'un çoğul şekli. Fütûh, tasavvufta bir kimseden beklenilmeyen bir şeyin hâsıl olmasına denir. (**Târifât**, s. 110).

Fütüvvet: Yiğit bir delikanlıda (fetâ) bulunan övülmeğe değer cömertlik ve kerem mânasına gelen bu kelime tasavvufta insanın, dünya ve âhîret hususunda halkı kendi nefesine tercih etmesi mânasında kullanılır. (**Târifât**, s. 110). Bu vasıf, cö-

mertlik, menfaat düşüncesinden kurtulma, kendi nefsini unutmak, kayıp karşısında huzur ve başkalarının kusurlarına göz yummakla elde edilir(**IA**, c. IV, s. 700).

— G —

Gayb: Tanrı'nın insandan gizlediği her şey. (İbn-el-Arabî, s. 8). Birlik nuruna dalıp bir daha çıkamıyacak şekilde kaybolma (**Mânevî** şerhi, s. 154; ayrıca bk. I. cildin açıklaması).

Gark: İnsanın kendinden tamamen habersiz bir hale gelmesine denir (**Mânevî** şerhi, s. 154).

Gurbet: Sâlikin kendi halini bizzat kendisinin ve başkalarının bilemiyeceği bir makam. Bu makam sâlik için gurbet sayılır ve sâlik kendisini bu makamda dünya ve âhirette garip hisseder.

Guyende: Saz çalan ve şarkı söyleyen, hikâye anlatan.

Gürbüz: Hilekâr. Aslında bu kelime, gürk (kurt) + buz (davar) yani “davar şeklinde kurt” idi (**Gıyâs**, s. 324).

— H —

Hadis-i Kutsî: Peygamber'e uykuda vahyolan hâdisler. (**Gıyâs**, s. 389).

Hakîm: İran mutasavvıf şairlerinden Senâyî. Bu kitapta bu kelime büyük harflerle yazıldığı yerlerde Senâyî kastedilmiştir. (Birinci cildin açıklamasına bk.)

Halilürrahmân: İbrâhîm, İshak ve Yakub peygamberlerin gömülü bulunduğu Filistin'in güneyinde bulunan Halîl adlı şehire bilhassa Türkler tarafından verilen ad (**IA**, c. V, s. 155. 146).

Halvet: Bir kimse ile yalnız kalmak mânasına gelen halvet kelimesi, tasavvufta Tanrı'dan başka hiçbir insan ve meleğin bulunmadığı bomboş bir yerde ruhun gizlice Tanrı ile konuşması mânasına gelir. Bir odacık veya yer altında kazıl-

mış daracık bir mahzen içine girip, haftalarca orada ibadetle meşgul olmak âdetinin Sofîler arasında hangi tarihten beri var olduğu kesin olarak bilinmiyorsa da, veliler hakkında yazılmış biyografi kitaplarında bu âdetin III, h. (X. m.) asırdan önce de mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Halvete girmeyi prensip edinen ve halvetiye adını alan bir tarikatın ortaya çıkışı ise, VIII. h. (XIII. m.) asırdadır. Bu tarikate mensup olanlar nefislerini ancak halvetle öldürebilecekleri kanısındadırlar. Bunun için dört elle halvete sarılırlar. Halvet, hücre veya halvethane adı verilen, kapısı kıble tarafında bulunan, insan boyu yüksekliğinde, namaz kılınacak kadar uzunlukta, hareket edilebilecek genişlikte olan ve içerisine, dışarıdan hiç ışık sızmayan bir odacıkta yerine getirilir. Mamafih nefislerine fazla eziyet etmek için bazı şeyhler toprak altında hazırlanan hücrelerde de halvete girerler. (Doktora tezimiz, s. 37).

Harâm: Herkesin girmesi yasak olan mâsun ve muhterem yer.

Hâtim-i Ta'ât: Araplar arasında cömertliği dillere destan olmuş, meşhur bir Arap şâiri ve asilzadesi olup, VI. asrın son yarısı ile VII. asrın başlangıcı arasında yaşamıştır (IA, c. V. s. 371).

Hakikî Hayat: Sâlikin kendi izafi varlığından kurtulup, Tanrının sıfatı ile vasıflanmasıdır. Tıpkı denizden ayrılan bir damlanın tekrar denize karışıp, denizin olgunluğunu kazanması gibi.

Herîse: Bir nev'i yemek.

Hikmet: İnsan gücü nisbetinde, dış eşyanın hakikatini olduğu gibi bilip, ona göre hareket etmekten bahseden bir ilim. Tabiî, riyazî ve ilâhî olmak üzere üç çeşittir. Hikmet-i tabiî; su, hava, basît ve bileşik cisimler gibi, akılla idrâk edilen ve hariçte de mevcut olan bir maddeye muhtaç şeylerden bahseden bir ilimdir. Riyazî Hikmet; hariçte mevcut bir maddeye ihtiyaç gösteren ve sadece bir sayıdan olmayan işlerden bahseden ilimdir. Gerçekten hariçte bir maddeye delâlet etmeyen sayı da vardır. Fakat bu sayılar riyazî hikmet'e girmez. İlâhî Hikmet ise; hareketler'de bulunma ve sanatlara çalışma-

dan bahseder. Nazarî Hikmet üç kısımdır: 1) Metafizik, 2) Riyazî ilim, 3) Tabiat ilmi.

1 — Metafizik: İki kısma ayrılır: a) İlâhiyât, b) Felsefe,

2 — Riyazî İlimler: Bu ilmin çerçevesine, a) Hendese, b) Matematik, c) Musiki, girer.

3 — Tabiat İlmi: a) Semâ'ı tabiî, b) Semâ-ı Âlem, c) Kevn-ü fesat, d) Ulvî eserler, e) Madenler ilmi, f) Bitkiler ilmi, g) Hayvanlar ilmi, h) Nefs ilmi.

Amelî Hikmet ise:

1 — Tehzib-i ahlâk (Ahlâkı süsleme).

2 — Tedbir-i Menazil (Ev geçimi bilgisi).

3 — Siyaset-i beden (Sağlık bilgisi).

Yukarıdaki tasnif eski bilginler tarafından yapılmıştır. (Gıyâs, s. 145. Kelimenin diğer mânaları için bk. Cilt, I, Açıklama).

Hikemiyat: Felsefî sözler.

Hitab: Tanrı tarafından kul'a dört türlü hitab gelir:

1 — Rabbânî (Tanrısal) hitap: Bu hitap hiçbir zaman hata yapmaz, kudret, kuvvet ve önlemek imkânsızlığı ile tanınır.

2 — Melekî (meleklerle ait) hitap: Bu hitap bir kimseyi, bir hizmeti yerine getirmeye, veya bir farzı sona erdirmeye teşvik eder ve ilham adını alır.

3 — Nefsânî (nefse ait) hitap, yahut hâcis (kötü) hitap, Nefse haz verir.

4 — Şeytanî Hitap: İnsanı hakka muhalefete, fuhşa ve günah işlemeye teşvik eder (**Târifat**, s. 45).

Hû: Tanrı'nın zâtına ait bir addır. Bu adla, görülmesi mümkün olmayan, fakat kendisi ile bütün varlıkların zuhur ettiği, gayba ait bir sır kastedilir. Hakkın hüviyetinin eşyadaki dolaşması, bir meyve çekirdeğine benzetilir. Nasıl bir ağaç bir çekirdekten vücuda geldikten sonra, o çekirdek o ağacın gövdesinde sır olup, görünmez, fakat ağaç neşv ü nemasını bu sırdan (çekirdekten) alıp meyva verirse, ve bu çekirdek de bu suretle kendi hakikatini kesret (çokluk) mertebesinde gösterip, bir iken yüz binlerce olursa, Tanrı'nın hüviyeti de eşya-

da öylece dolaşır ve bir iken binlerce şekilde gözüktür. (Harîrî-zâde Kemaleddin Efendi, **Tıbyân**, c. II, s. 226 a.).

Huld-i Berin: Cennet-i Alâ.

Hüdhüt: Çok renkli, çizgili ve fena kokan bir kuş. Mezebelede açtığı bir çukur içinde yumurtlar. Yer altında bulunan suları, sanki bir cam içinde imiş gibi gördüğü rivayet edilir. Su bulmaktaki maharetinden ötürü, Süleyman Peygambere kılavuzluk etmiş, kaybolduğu vakit, Süleyman onu aratmış. Hüdhüt'ün kaybolmasının sebebi şu imiş: Rivayete göre Süleyman, Beytül-Mukaddes'i yaptıktan sonra Mekke'ye gitmek üzere hareket etmiş. Kendisine insanlar, cinler, şeytanlar, kuşlar ve vahşi hayvanlar arkadaşlık etmişler. Mekke'yi ziyaret ettikten sonra Yemen'e doğru hareket edip, öğle vakti San'a mevkiine ulaşmış. Burası güzel bir yermiş. Burada konup namaz kılmak istemiş. Buraya konmak işi ile meşgul olurlarken Hüdhüt, su bulmak için göğe doğru uçmuş, yükseklerden arzın dört tarafına bakmış. Nihayet Belkis'in bahçesini görmüş. Oraya doğru uçup konmuş. Tam o sırada oraya bir de Yemen'li bir Hüdhüt gelmiş. Süleyman'ın Hüdhüt'ünün adı Ya'fur'muş. Yemen'li Hüdhüt, Süleyman'ın Hüdhüt'üne: "Nerden geldin, nereye gidiyorsun?" diye sormuş. O da, Süleyman ile birlikte Şam'dan geldiğini, söylemiş. Bunun üzerine Yemen'li Hüdhüt: "Süleyman kimdir?" demiş. Ya'fur: "Süleyman, insanların, cinlerin, şeytanların, kuşların, vahşi hayvanların ve yelin padişahıdır," diye cevap vermiş ve Süleyman'ın yüceliğinden ona uzun uzun bahsettikten sonra ondan: "Peki, sen nerelisin?" diye sormuş. Bunun üzerine Yemen'li Hüdhüt de: "Bu ülkeden," diye cevap vermiş ve Belkis'i ona anlatmış. Sonra da: "Belkis'in ülkesini görmek için benimle gelmez misin?" diye bir teklifte bulunmuş. Ya'fur: "Süleyman'ın namaz kılmak için suya ihtiyacı olacağı zaman beni aratacağından korkuyorum," demiş. Yemen'li Hüdhüt: "Eğer sen bizim kraliçeden haber götürürsen padişahın sevinir," demiş. Bunun üzerine Ya'fur ile Yemen'li Hüdhüt, Belkis'in ülkesine gitmişler. Ya'fur, Belkis'in ülkesini gördükten sonra Süleyman'ın yanına dönmüş. Fakat Süleyman su olmayan bir yere konduğu için insanlardan, cinlerden, şeytanlardan su bul-

malarını emretmiş. Bunlar su bulamamışlar. Bunun üzerine Süleyman kuşları aratmış, aralarında Hüdhüt'ü göremeyince onların şefinden Hüdhüt'ü çağırıp getirmesini emretmiş. O da Hüdhüt'ten haberi olmadığını söylemiş. Bunun üzerine Süleyman, kuşların reisi kartalı çağırtmış ve bir saat içinde Hüdhüt'ü bulmasını emretmiş. Kartal göğe yükselmiş, etrafına bakınca Hüdhüt'ün Yemen tarafından geldiğini görmüş. Onu alıp Süleyman'ın yanına getirmiş. Süleyman Hüdhüt'ten niçin kaybolduğunu sorunca o da, ona Belkis meselesini anlatmış Damiri, **Hayâtü'l-Hayvân**, s. 436).

Hûru'l-ıyn: Kara gözlü güzel kadınlar. Cennet'te müminlere nasıbolan ciltleri son derece beyaz, gözlerinin akları ve karaları da o nisbette fazla ve saçları da son derecede kara olan güzel kadınlar (**Gıyas**, s. 148, 307). Evlenseler de daima bakır kalacak olan bu kadınlar. **Kur'an**'da mutahhar zevceler: Maddî ve mânevî bakımdan temizlenmiş, arı, duru olmuş zevceler olarak tavsif edilmektedirler (K., II, 23; IV, 60). Bazı müfessirler, **Kur'an**'da geçen bu kızların bedenî güzellikleri hakkında da malûmat vermekte ve bunların bedenlerinin zafaran, misk, amber ve kâfurdan yaratılmış olup beyaz, yeşil, sarı ve kırmızı olmak üzere dört türlü renklerinin bulunduğunu, yetmiş kat ipekli elbise altında bile kemiklerinin içinde iliklerinin göründüğünü, göğüsleri üzerinde Tanrı'nın güzel adlarından (Esmâ-i Husnâ') biri ile kocalarının adları yazılı olduğunu, el ve ayaklarında bol miktarda mücevherler bulunduğunu kaydetmektedirler (**İA**, c. V, s. 591).

Hümâ: Kemik yemek suretiyle yaşayan mevhum bir kuş. Eskiler bu kuşun tercihan daima karlarla örtülü bulunan bir bölgede yaşadığına ve yırtıcı bir kuş olduğuna inanırlar. Başka bir rivayete göre de bu kuş Bahr-i Muhit adalarında yaşamış ve güvercin büyüklüğünde, gagası sarı, kanadı zümrüdi yeşil ve beyazlı bir kuşmuş. Uçtuğu vakit gölgesi kimin başına düşerse onun bir devlet ve saltanata kavuşacağı rivayet edilir. Hümâ'yı bile bile öldüren bir kimsenin kırk gün içinde öleceğine inanılırdı. Bazı Türk kabileleri arasında çocukları koruyan bir meleğ ve can alan Azrail'e de Hümâ adı verilmiş-

tir. (**Burhan-i Kaati'** s. 629; **IA**, c. V, s. 627; **Tarama Der-gisi**, s. 330, **Ferheng-i Ziya**, s. 1999).

Hüviyyet: Hû'ya bakınız.

— 1 —

İdrîs: Son derecedeki dindarlığı ile melekleri bile kıskandıran, kendisine ilk önce vahy gelen ve ilk önce türlü fen ve sanatlara sahib olan bu peygamberin adı ve şahsiyeti etrafında türlü rivayetler teşekkül etmiştir. Eski İslâm müellifleri, dindarlık, 365 yıl yaşamak ve diri diri gökte Cennet'e çekilmek gibi hususiyetlerine bakarak İdris'in Tevrat'ta aynı hususiyetleri taşıyan Ehnok veya Hunuk olduğunu kabul ederler. Ve yine bu müellifler, İdris'in Yunanlılar arasında Batrismîn ve Orsîn, Araplar arasında ise İdris, Hermes ve el-Müselles bi'n-ni'me adları ile tanındığını kaydederler (**Ravzatü's-safâ** I, 15). Bu rivayetlere göre İdris, Mısır'da **Menîf** şehrinde doğmuş ve orada Yunan ve Mısır halkına gönderilen peygamberlerden biri olan Gazimon-i Mısri'nin talebesi olmuştur. İdris, ilk önce kalem kullanmış, elbise dikip giymiş, namaz kılmış ve bir ayın belirli günlerinde oruç tutulmasını, zekât verilmesini; domuz, eşek ve köpek gibi hayvanların etlerinin yenilmemesini sağlamıştır. Yıldızlar ilmini (İlm-i Nucûm) ilk önce kuran ve Tanrı yolunda Kabil'in sapık çocuklarına karşı ilk önce savaştan ve bu savaştan sonra dünyanın muhtelif bölgelerinde şehirler kurduran ve her bölgeye mahsus âdetler koyan, Ehramların yapılmasını teşvik eden de o'dur. Nihayet 365 yıllık ömrünü doldurduğu sırada Azrail, Tanrı'nın izni ile insan kılığına girerek O'nu ziyaret etmiş. İdris, onun Azrail olduğunu öğrenince kendi canını almasını istemiş, Azrail de onun bu arzusunu yerine getirmiş. Bir saat kadar ruhunu bedeninden ayırdıktan sonra tekrar iade etmiş. Yeniden canına kavuşan İdris, Azrail'den kendisine Cehennem ve Cennet'i göstermesini rica etmiş ve bu ricası kabul edildikten sonra önce Cehennem'i, sonra da Cennet'i görmüş ve çok sevdiği için buradan çıkmamış, Tanrı da İdris'in burada kalmasına razı

olmuştur. Tanrı'nın bu günahkâr Âdemoğluna fazla iltifat etmesi, meleklerin kıskanmasını mucib olmuş. Bunun üzerine **Tanrı**, kendileri yeryüzünde olmuş olsalardı, daha büyük günahlar işleyebileceklerini söyleyerek, denemek maksadı ile aralarından Hârut'la Mârut adlı iki meleği yeryüzüne indirmiştir (**Ravzatu's-safâ**, göst. yer. İdris hakkında teşekkül eden bu rivayetlerin, İskender'in aşçısı Andreas'ın etrafında teşekkül eden hikâyelerle ilgili bulunduğu ve İdris adının da bizzat bu Andreas adının tahrif edilmiş bir şekli olduğu Avrupalı müteşrikler tarafından ispat edilmiştir (**İA.** c. V, kısım II, s. 933).

İhlâs: Amelleri ve dini, kibirden, ikiyüzlülükten, hîleden ve bir menfaat beklemek düşüncesinden temizleyip, sâf bir hale getirmeye denir.

İlâhî Bilgi: Marifet'e Bk.

İlim: Zâtî (kendiliğinden) ve muktesep (kazanılmış) olmak üzere iki kısımdır. Zâtî, yani zata mahsus olan ilim, Tanrı'ya aittir ve o bu ilmi dilediği kimseye verir. Meselâ, Tanrı bu ilimden Hızır'a vermiş. Musa'da Tanrı'nın Hızır'a verdiği ilimden faydalanmıştır. Muktesep, yani kazanılmış ilim, başkalarının öğretmesi ve çalışmakla elde edilir.

İlmiyye: Cennet'in yüksek evleri, odaları, Salih kulların defterleri, Cennet, sekizinci gök ve Sidretü'l-münteha (Bu kelime için I. cildin açıklamasına bk.).

İsm-i Âzam: Tanrı'nın en yüce adı. Bu adın, Tanrı adlarından hangisi olduğu hakkında ihtilâf vardır. Bazılarına göre **Allah**, bazılarına göre **Samed**, bazısına göre **Hayyü'l-Kayyum**, bazısına göre ise **Er-rahmânirrahîm**'dir (**Gıyâs**, s. 26).

İnak (veya **inağ**): Türkçe bir kelime olup, tam emniyet, candan, dost, has, itikad, müsaib, müşavir, nedim, sırdaş (**Tarama Dergisi**, s. 1048; **Lûgat-i Çagatayî** s. 62; Ş. Sâmî, **Kamus-i türkî** I, 252; **Tanıkları ile tarama sözlüğü** II, s. 538; Redhouse, **Türkçeden İngilizceye Lûgat**, s. 308) ve daha eski metinlerde ümit ve melce (**Uygur Sözlüğü**, s. 75; V. Gabain **Altürkische Grammatik**, s. 311) mânalarına gelen bu kelime ile Selçuklu saray teşkilâtında padişahın müsaib ve nedimleri kastedilirdi. Selçuklulardan sonra teşekkül eden Moğol

devletinde (İlhanilerde) bu kelime, Selçuklu saray teşkilâtındaki mânasını muhafaza etmiştir. İlhanlılardaki bu nedimler, emirlerin çocukları idi ve bunlara muayyen bir maaş verilirdi. Aşağı yukarı aynı teşkilâtı kabul etmiş olan Karakoyunlu devletinde de inaklar, hükümdarın ve vâli olan şehzâdelerin yanında bulunurdu ve sayıları binleri aşardı. (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı devleti teşkilâtına medhal** s. 41, 196, 200, 234, 294, 306).

İnfisâl: Sâlik'in müstakil irşad sahibi olması, dünya ve âhiretten ilgisini kesmesi ve bütün arzularından vazgeçmesidir.

İsa'nın Dile Gelmesi: İsa doğduktan sonra annesi Meryem onu sarıp kendi kavmine getirmiş. Kavmi, Meryem'e: "Sen kötü bir insan değildin; annen de kötü bir kadın değildi. Halbuki sen kötü bir iş işlemişsin," diyerek onu taşlamak istemişler. Fakat Meryem, eliyle İsa'yı göstererek: "Ona sorunuz," demiş. Fakat onlar: "Biz beşikteki bir çocukla nasıl konuşalım?" demişler. Bunun üzerine İsa hemen dile gelerek: "Ben Tanrı'nın kuluyum. O, bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olsa beni mübarek kılar," dedi. Bu sözleri işiten Yahudiler hayrette kalıp, Meryem'i taşlamaktan vazgeçtiler (**Kısasü'l-Enbiyâ**, I, s. 40-41).

İttikan: Bir şeyi delilleri ile, sebepleri ile bilmek. Umumî kaideleri parçaları ile zaptetme. Bir şeyi gerçek olarak bilmek (**Târifat**, s. 4).

— K —

K: Farsçada isimleri küçültme eki. Merd (adam) ve Merdek (adamcık) gibi.

Kahhâr: Kahr, "galip gelme" mânasındadır. **Kahhâr**, "mübalâğa ile galip" demektir. Tanrı, Rablık saltanatına saldıranlara, yani Tanrılık iddiasında bulunanlara, galip olup, öldürücü ve yok edicidir.

Kalender: Birinci cildin açıklamasına bk.

Kat: Kesme. Menedilen şeyden nefsi alıkoyup kesme.

Kavâri: Arapça **kaari'a** kelimesinin çoğul şeklidir. Ka-ari'a, "Kıyamet, birdenbire vukubulan felâket ve musibet" mânalarına geldiği, gibi, **Kur'an**'da da bir sûrenin (CI) adıdır. **Kur'an**'da geçen bu kelimeyi müfessirler, dünyanın sonu sayılan an'ın (saatin) bir sıfatı olarak kabul etmekte buna yürekleri parçalıyan gün mânasını vermektedirler. (Blachère, **Coran** c. II, s. 25). Ayrıca Kavâri'u'l-Kur'an diye bir tâbir daha vardır ki, bununla da, şeytanların, cinlerin, zararlarından korunmak için okunan Âyetü'l-Kârsi, Suretu'l-Felak ve Suretu'n-nâs, Sure-i Yâsin, Suretu'l-mülk kastedilir. Bu âyet ve surelere böyle bir adın verilmesine sebep te, sözde bu âyetler, okundukları zaman, şeytanların ve cinlerin yüreklerini parçalarlarmış (**Kamûs tercümesi**, c. III, s. 369).

Kavvâl: Sözü, sohbeti tatlı, güzel ve fazla konuşur adam (**Kamus terc.** c. IV, s. 60-61); şarkıcı (**Gıyas**, s. 348). Mutasavvıflar, âriflerin, sema toplantısında kalblerini rahatlandırmak için: 1. Güzel koku, 2. Güzel yüz, 3. Güzel ses gibi üç şeye ihtiyaçları olduğunu göz önünde tutarak kavvâlin güzel sesli ve güzel yüzlü olmasını isterler. Mamafih, bu vasıfları haiz kavvâlin dinlenip seyredilmesini ancak Tanrı'dan başka her şeyden ilgisini kesen âriflere lâayık görürler (Rûzbihân-i Baklî'nin **Kitabu'l-envâr fî keşfi'l-esrâr** adlı eserinden naklen **Nefahât terc.**, s. 298-299).

Kayyûm: Zâtiyle kaim (duran) ve başkasının kıyamı (durması) onunla olan, demektir. Tanrı'dan başka mutlak olarak Kayyûm yoksa da, varlıkların her birinin bu sıfattan nasibi vardır. Çünkü eşyanın kaim olması, Tanrı'nın kayyûmiyeti iledir. Kayyûmluk, dirilikle ilgilidir. Bilinen her şey olduğu gibi, kayyumdur da. Sâlik, Tanrı'nın kayyûmiyetini eşyada gördükten sonra, kendi kuvvet ve kudretinden sıyrılıp ve eşyadaki hakikî fâilin Tanrı olduğunu bilir ve kendi irade - dizginini biricik kuvvet ve kudret sahibi olan Tanrı'nın eline bırakır.

Kerrûbî: Tanrı'nın yakın melekleri. Meleklerin ileri gelenleri. (**Gıyas**, s. 306).

Keypa: Koyunun kalın bağırsaklarını, temizledikten son-

ra içini kıyma, nohut ve pirinç ile doldurup yağda pişirilerek yapılan bir nev'i yemek (bumbar dolması).

Kirman Mülkü: (Kirman ülkesi) İran'da Şimâlden Horasan, Doğudan ve Güneyden Bülücistan, Batıdan Yezd'le çevrilmiş olan bir ülkenin adı. Bu ülkenin Ahamenşîler zamanında (İ.Ö. 558-323) adı Butia idi. Sonradan Keramiye oldu. Bu ad da yavaş yavaş değişerek Kirmin şekline girdi. Sâsâniler zamanında (İ. Ö. 224-732), İran'ın meşhur bölgelerinden birisidir. Sâsânî devletinin kurucularının bu ülkeye mensup olmaları, onların buraya, daha da çok önem vermelerine sebep oldu. Hattâ bu hükümdarlardan bazıları Kirman ülkesinin padişahı mânasına Kirmanşah lâkabı ile anılırlardı. Arap istilâsından sonra bu ülkenin ahali uzun zaman mukavemet göstermiş, bir kısmı da eski dinlerini muhafaza etmek için başka ülkelere göç etmişlerdi. Kirman, hububatı, hurma bahçeleri ve üzüm bağları ile Basra'yı andırmaktadır. (**Nuzhatü'l-Kulûb** ve **Mu'cemü'l-biıldân**'dan naklen **Coğrafya-yı mufassal-ı İran**, c. II, s. 244).

Kıtmir: Eshab-ı kehf'in (bu kelimeye Bk.) köpeğinin adı.

Kulleteyn: 1200 Irak rıtlı (takriben 2564 gr. ağırlığında bir ölçü) su alan iki büyük küpe denir. Şafî'i mezhebine göre bu kadar su kullandıktan sonra pis (necis) olur (**Gıyas**, s. 345).

Kürsî: Küçük taht. Sekizinci felek. "İskemle, mülk ve saltanat" mânasına gelir. Kürsî hakkında rivayet edilen bir hadîse göre, yedi kat gökler ve yerler, kürsîye nisbetle ancak bir evada bulunan bir halka gibidirler. Arşın (I. cildin açıklamasına bk.), Kürsîye nisbetle fazileti de, ovanın halkaya nisbetle olan fazileti gibidir (Cevdet Paşa, **Kur'an açıklaması**, s. 10-12).

— L —

Lâhza: Gözucu ile bakma. Tasavvufta Tanrı'nın zâtının güneşine, parlaklığından ötürü bakmayıp, gözucu ile bakmaya denir (**Manevî şerhi**, s. 153).

Lâtife: Zevk hakkındaki bilgi gibi duyulan, fakat anlatılamayan ince bir mâna (Cürcânî, *Târifât*, s. 1281).

Ledünî Bilgiler: Kendi ve başkalarının cehid gayreti olmadan, kula Tanrı tarafından verilen bilgiler. (*Gıyas*, s. 385).

Lika: Yüz, çehre. Karşılaşma.

— M —

Mahcub: Örtülmüş, perdelenmiş.

Mahrem: Bir kimsenin sırlarına, hususî durumuna vâkıf, içli dışı adam.

Ma'i-Meîn: Berrak, temiz akan su. Bu söz **Kur'an**'da "De ki, eğer suyunuz yerin dibine geçerse, akar su (Ma'i Meîn) size kim getirir?" (K., LXVII, 30) âyetinden alınmıştır.

Maksûre: Mescidde imamın durduğu yer. Küçük oda. Taht. Gelin odası.

Mansur: I. cildin açıklamasına bk.

Mâriyetü'l-Kıptîye: Peygamberin câriyesi ve oğlu İbrahim'in annesi. Peygamber hicretin yedinci yılında, İslâm dine davet etmek maksadiyle etrafta bulunan hükümdarlara elçiler gönderdi. Bu arada, bir mektupla birlikte Hâtîp b. Balta'a'yı da Mısır hükümdarı Mukavkis'e gönderdi. Mukavkis, gelen elciyi ağırladıktan sonra Peygamber'e, bir mektupla birlikte biri Mariyetü'l-Kıptîye olmak üzere Mısır'ın eski halkı (Kıptî) arasında sayılı kadınlardan iki câriye (**Kıyasu'l-enbiyâ**'da dört) ve bir katır gönderdi. Peygamberin bu câriyeden yukarıda adı geçen oğlu olmuştur. Mârîye, beyaz saçlı ve güzel bir kadınmış. Hicretin on altıncı yılında Halife Ömer zamanında ölmüştür. (an-Navavî, **Tanzibu'l-esmâ**, s. 853. Cevdet Paşa, **Kıyasu'l-enbiyâ**, c. I, s. 256-258; gönderilen mektupların Fransızca tercümeleri için bk. **Corpus des traités et lettres diplomatiques de l'İslâm** s. 31-32).

Melekût: Padişahlık, tasarruf: melekler âlemi. Tasavvuf-ta, ruhlar âlemi yerine kullanılan mâna âlemi (*Gıyas*, s. 442).

Menşur: Aslında "işleri dağınık adam" mânasına gelen bu kelime ile, tuğra çekilmiş padişah fermanı ve beratı (**Ka-**

mus terc., c. II, s. 706) kastedilir. Abbasîler devrinde kendilerine tâbi olan hükümdarlara gönderilen bu menşurlar, Selçuklular zamanında birisine emîrlik verilmek veya ıktada bulunmak üzere yazılan beratlar mânasında kullanılmıştır. Bu menşurlar, büyük çapta kesilmiş kâğıtlara yazılır ve Selçuk sultanının alâmetini ihtiva ederdi. Bu devirde, bunların tevki adını da aldıkları görülmektedir. Bu menşurlar Tuğra divanında yazılırdı. Bu kelime Moğollar zamanında da aynı mânayı muhafaza etmiş; yalnız altın damgalı olanına **altın bilge** denilmiştir. Mısır Memlûkleri devletinde ise, menşurlar ahidname yerinde kullanılmış ve tuğralar mustatil bir kâğıt üzerine çekildikten sonra menşurlarda besmelenin üst tarafına yapıştırılmışlardır. (İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal**, endeskte işaret edilen bütün sayfeler.)

Mesh illeti: Bir insanın şeklinin, kötü ve çirkin bir şekle sokulması illeti, hastalığı; meselâ, insanın maymun ve domuz şekline sokulması gibi. **Kur'an**'da: "Tanrı'nın lânet ve gazabına uğramış kimselerin maymun ve domuz şekline sokulmaları" (K., V, 63). mesh illeti sayılır. (**Kamus terc.** c. I, s. 1050; **Gıyas**, s. 418).

Mesih: Dost ve çok gezgin mânasına gelen bu kelime, İsa Peygamberin lâkabıdır. İsa Peygamber Tanrı'nın dostu olduğu ve insanlardan sıyrılıp uzaklaşmak maksadı ile de daima gezip dolaştığı için bu lâkabı almıştır. (**Gıyas**, s. 418; **Kamus terc.**, c. I. s. 906).

Mesnevihan: Mesnevî okuyan. Eskiden **Kur'an** okuyan hafızlar gibi, **Mesnevî** okuyan Mesnevihanlar vardı. (A. Gölpinarlı, **Mevlânâ'dan sonra Mevlevilik** s. 406).

Misâl Âlemi: Bu, cisimler âlemine nisbetle daha güzel olan diğer bir âleme denir. Bu dünyada görülen her şey, misâl âleminde de vardır. (**Gıyas**, s. 280).

Mugayyebât: Gizli ve görünmez şeyler. (Birinci cildin açıklamasındaki **gayb** kelimesine Bk.)

Muhannes: Kadın huylu erkek.

Muhib: Şeyhe inabet etmiş, fakat çile çıkarmamış dervişe denir. Derviş, şeyhe vücudiyle, muhib ise malı ile hizmet eder. Muhibin şeyhe tam bir sevgi, itikad göstermesi, boyun eğmesi

ve kalbi ile de dervişlere bağlanması lâzımdır. Derviş her halini şeyhe söylediği hâlde, muhib söyleyemez ve şeyhi hakkındaki medih ve zemme hiç karışmaz, itikadını bozmaz. (Nureddin-i Cerrâhî, **Murşid-i dervişan**, bölüm, IV).

Muhtesib: Muhtelif memleketlere göre az çok mânası değişen bu kelime, bazı memleketlerde polis müdürü, bazılarında esnafı, tacirleri, bakkalları kontrol eden belediye müfettişi, bazı yerlerde ise, ordu kumandanı, ordu müfettişi ve belediye reisi mânalarına gelir. Muhtesibin itibarlı haysiyet ve şeref sahibi bir zat olması lâzımdır. (**Osmanlı Devleti Teşkilâtına medhal**, s. 413).

Muid: Medreselerde talebeye dersi tekrar eden öğretmen muavini.

Mukabele: Karşı karşıya yapılan zikir ve semâ; camilerde hafızlarla önlerinde **Kur'an**'ı açık tutanların karşılıklı ve yüksek sesle **Kur'an** okumalarına denir.

Mukri: Çocuklara **Kur'an** okutan hafız.

Multani: Hindistan'da Multan adındaki şehre mensup.

Münacaat: Gizlice Tanrı'ya dua ve niyaz etmek.

Müntekim: İntikam alan. Tanrı adlarından birisidir. Eskiden **Kur'an**'da "Tanrı intikam sahibi azizdir" (**Kur'an**, III, 4; XIV, 47; V, 98) âyetlerine dayanılarak bu adı, sık sık zikretmekle Tanrı'nın kızdıkları adamdan intikam alacağına inanılırdı.

Müşâhede: Tevhid (Bu kelimeye Bk.), delilleri ile eşyayı ve eşyada Tanrı'yı görmeğe denir. Yani eşyayı, Tanrı'nın birliğine delil saymağa denir. (**Târifât**, s. 145; **Minhacü'l-fukara**, s. 256).

Mütenebbi: Asıl adı Ahmed ve künyesi Ebu't-Tayyib olup, peygamberlik iddiasında bulunduğundan dolayı Mütenebbi unvanını alan meşhur bir Arab şairi, Mütenebbî, 303 h./915 m. de Kûfe'de doğup 354 h./965 m. de ölmüştür. Çocukluğunu çölde bedeviler arasında geçirdikten sonra Kuzey Mezopotamya'da (Halep, Musul ve havalisinde) kurulmuş olan Hamdaniler hükümdarlarından Seyfuddevle'ye intisab etmiş, uzun bir süre bu hükümdar ve ailesi halkı için kasideler yazmıştır. Bilâhare adı geçen hükümdarla araları açıldığı için

önce Mısır'a, orada da fazla kalmıyarak, Irak'a ve sonra da İran'a gitmiştir. İran'dan döndüğünde bedevî eşkiyası tarafından öldürülmüştür. (R. Blachère, **Abu't-Tayyib al-Mutanabbi**, Paris, 1935; Ch. Pellat, **Langue et littérature arabes**, Paris, 1952, s. 115; **Arap ve Arap dilinde İslâm edebiyatı**, Cl. Huart, Türkçeye çeviren: Cemal Sezgin, İstanbul 1944, s. 111 v.d.)

— N —

Nârincât: Gerçek olmayanı, gerçek göstermekten ibaret olan sihirin bir nev'i sayılan ve "hile, sihir, tılsım, simiya, acaib şeyler, ressamların kömürle yaptıkları resim" mânasına gelen Farsça **niyrenğ** veya daha az tanınan şekli ile **neyrenğ** kelimesinin Arapçalaşmış şekli olan **niyrenç** kelimesinden gelen nârincât, dünyada bulunan bazı cevherleri biribiriyle birleştirip şaşılacak şeyler yapma ilmidir (**Burhan-i Kaatı**, terc., s. 605; **Gıyas**, s. 482; **Nefehâtü'l-Uns** terc., s. 71).

Nâzır: Yazıcıların, yazdıklarına bakan baş kâtip; Hadımağası. (**Gıyas** s. 464).

Nebî: Haber veren, peygamber.

Necmeddîn-i Dâye: 564 h. (1160 m.) de, Hârizm'de doğmuştur. Necmeddîn-i Kübrâ'nın talebesidir. Moğolların Hârizm'i istilâları üzerine Anadolu'ya gelmiş, Mevlânâ ile görüşmüş, 654 h. (1256 m.)'de ölmüştür.

Nevbet: Sultanların ve vezirlerin kapıları önünde çalınan çalgı, bando. Bu şekildeki bando çalmak âdetinin İskender zamanından kaldığı rivayet edilmektedir. İskender zamanında, günde üç defa çalma sayısı Abbasi halifesi Tayi yani Büveyhîler zamanında devam etti (Kıyasu'l-enbiyâ, c. II, s. 533). Selçuk sultanlarından Sencer zamanında beşe çıkarılmıştır. Selçuk sultanına tâbi yarı müstakil devletlerde ise, günde üç defa çalınırdı. Mamafih, büyük sultanla, tâbi sultan için bando çalma sayısı olarak verilen bu rakamlar sabit değildir. Bazen büyük sultanın üç, tâbi sultanın da beş defa bando çaldığı da görülmektedir. Nevbet denilen bu bando, kös, davul, zurna, nekkare ve nefir gibi çalgılardan teşekkül ederdi.

Moğollardan İlhanlılarda da, Selçuklulardaki bu beş vakit bando çaldırmak âdeti Olcaytu zamanına kadar (703-716 h./1302-1316 m.) devam etmiş, Olcaytu zamanında ise bu sayı yediye çıkarılmıştır. Mısır Memlûklerinde ise, bandoyu teşkil eden çalgıların sayısı zenginleştirilmekle beraber, biri yatsıdan sonra ve biri de sabah namazından önce olmak üzere her gece iki defa çalınmıştır ve fazla olarak bazı emîrlerin kapılarında da bando çaldırılmıştır. (**Burha-i Kaatî** terc., s. 598; I. H. Uzunçarşılı, **aynı eser**, endekste işaret edilen sahiteler.)

Nücûm Bilgisi: Yıldızlar ilmi, arstroloji. Bu ilimden es-kiler, cihet ve vakit tâyini, iyi ve kötü tâlih hakkında hükümler çıkarına hususlarında faydalanmışlardır. Bunlardan, cihet ve zaman tâyini, mübah, iyi ve kötü tâlih hakkında hüküm çıkarına ise mekruh sayılmıştır. (IA, c. I, s. 682; Abdullâh-i Ensâri, **Tabakat-i sûfiyye**, vrk. 8b-9a.)

— P —

Perdedâr: Eskiden saraylarda bulunan ve sarayın kapılarını açıp kapamakla ödevlendirilmiş olan memura denirdi. (**Osmanlı Devleti Teşkilâtına medhal**, s. 87).

Peşrev: Alaturka musikide bestelerden cvvel ve taksimden sonra çalınan nağme. Pehlivanların tutuşmadan önce kissetlerine vurarak yaptıkları gösteri (**Kamus-i Türkî**, c. I. s. 356).

Râfızî: Râfizeye mensup. Râzife, kumandanını bırakan askerlerden bir gruba denir. Ayrıca Şîf fırkalarından birinin de adıdır. Bu fırka, önce Ali'nin oğlu Hüseyin'in torunu Zeyd'e bi'at etmiş, sonradan da Ebu Bekir ve Ömer hakkında ne düşündüğünü sormuşlar. Zeyd de: "Ebu Bekir ve Ömer hakkında hayırdan başka bir şey düşünmem. Bu hususta söyleyeceğim her şiddetli söz, bizim hilâfete başkalarından daha fazla hakkımız olduğu halde halkın bize mâni olduğudur. Fakat bu da küfür sayılmaz. Ebu Bekir ve Ömer de adalette bulundular. Kitap ve sünnetle amel ettiler," demiş. Bunun üzerine et-

rafında bulunanlar: “Hak olan imamımız, İmam Bakır öldü. Bundan sonra bizim imamımız onun oğlu Câfer-i Sâdık’dır,” diyerek Zeyd’den ayrıldılar. Zeyd de kendisini bırakıp ayrıldıkları için onlara Râfızî adını verdi (**Kıyasü'l-Enbiya**, c. II, s. 317; **Gıyas**, s. 191).

Ravza: Bahçe, mezar, türbe. (F. Steingass, **Persian-English Dictionary**).

Rıdvan: Cennet’in kapıcısının adı. Cehennemdeki kapıcının adı ise Mâliktir.

Rind: Ayak takımı, kayıtsız, lâubali, pervasız kişi (Vul-lers, **ayn. esr.**, c. II, s. 54). Akıllı olduğu halde şeriat işlerini inkâr eden kişi (**Gıyas**, s. 199).

Riyaziyât: Yalnız hariçte bir maddeye ihtiyaç gösteren şeylerden bahseden bir ilimdir. Bahsedilen şey mücerret (so-yut) sayı olmamalıdır. Hikmet ilminin üç kısmından biridir. Riyaziyât, geometri, matematik, astronomi, musiki, cebir, perspektif ve aynalar ilmini içine alır, (**Gıyas**, 203-204).

— S —

Sadr: Başköşe; başköşede oturan emîr.

Safâ: Temizlik. Tasavvufta insanın kendisine ve başkasına iltifat etmediği haline denir. İlim ve iltifat tecellinin temiz olmasına mâni olur. Şeyhlerin telvin dedikleri de bu ilim ve iltifattır.

Safiyyeddîn-i Hindî: 644 h. (1246 m.) yılında Hind’de doğmuş, oradan Yemen’e geçmiş, hac ettikten sonra Mısır’a, oradan da Anadolu’ya gelmiş; Konya’da, Kadı Siraceddîn’in yanında tahsil ile meşgul olmuş, 685 h. (1286 m.)’de Şam’a gitmiş ve 715 h. (1315 m.)’de orada ölmüştür.

Sâhib: Vezir, yardımcı, mâlik, efendi.

Sâhib Kırân: Yedi gezgin yıldızdan Zühre ve Müşteri’nin bir burçta, bir derecede veya dakikada birleştikleri anda doğan insana denir. Eskiden yıldızlara göre tâlihleri tesbit edenler, bu iki yıldızın birleştiği ânı uğurlu sayarlardı. Timur da böyle bir anda doğduğu için Sahibkırân lâkabını almıştır.

Salâ: Birisini yemek yedirmeğe, namaza veya başka bir şey vermeğe çağırarak.

Sâm: Nuh Peygamberin oğlunun adı.

Sâmîrî: Musa peygamber, kavimini Mısır'dan çıkartıp Tih sahrasına geldiklerinde, Tanrıya dua için Tur dağına çıkmış, orada 40 gün kalmış, bu esnada Musa'nın kavmi içinde Sâmirî adında birisi çıkıp halkta bulunan altınları v.s. yı toplamış, hepsini ateşe koyup erittikten sonra bundan bir buzağı yapmış. Bu altından yapılan buzağı, canlı gibi ses de verirmiş. Sâmirî halkı bu buzağıya tapmağa davet etmiş. Onlar da buna tapmağa başlamışlar. Nihayet Musa Tur'dan gelince halkı buzağıya tapmaktan menetmiş (**Kıyasü'l-Enbiyâ**, c. I, s. 25).

Sârâ: İbrahim Peygamberin karısı. Çocuk doğurmadığı için kocasına Hacer adındaki câriyeyi vermiş ve Hacer'den İsmail Peygamber doğmuştur.

Sarsaryeli: Çok şiddetli ve gürültülü rüzgâr.

Selâm: Dünya ve âhiretin sıkıntı ve zorluklarından emin olma.

Seyr: Sâlik'in, ruhî ilerlemedeki mânevî yolculuğu. Bu mânevî yolculuk, ilk önce nefisten, Tanrı yönüne doğru olur. Bu yolculuk, birlikten çokluk örtüsü kalkınca son bulur. Sonra Tanrıda dolaşma başlar. Bu sefer de sâlik, Tanrı'nın sıfatları ile sıfatlanır ve Tanrı'nın isimlerine hak kazanır. Tanrı'nın huylarını alıp beşerî sıfatlarını tamamiyle yok eder. İlmin yüzünden örtü kalkıp ledunî ilim görününce, bu yolculuğun da bittiği anlaşılır. Bundan sonra üçüncü bir yolculuğa başlanır. Bu yolculuğa, Tanrı ile yolculuk mânasına, **Seyrün ma'allahî** derler. Bu yolculukta sâlik, her mertebede Tanrı ile dolaşır ve ikilik tamamiyle ortadan kalkar, birliğe doğru bir ilerleme olur. Bundan sonra sâlik, birlikten (vahdetten) çokluğa (kesret) doğru bir yolculuğa çıkar. Buna da, Tanrı'dan yolculuk mânasına, **Seyrün an-illâh** derler. Sâlik bu yolculuğunu, kulları irşad için yapar. Bu devreye gelen bir sâlik, çokluğu birlikte, birliği çoklukta görür. Yâni çokluk ve birlik arasında hiçbir fark gözetmez. Hepsini bir görür. (**Minhâcü'l-Fukarâ**, s. 52-53).

Şimâk Yıldızı: Aslan burcunun iki ayağı mesabesinde olan iki parlak yıldızın adı. Bunlardan birine Simâk-ı Râmîh (mızraklı Simâk) diğere ise, Simâk-ı â'zal (silâhsız Simâk) derler. Simâk-i Râmîh'in yanında Simâk'ın mızrağı adını taşıyan diğere bir yıldız bulunduğu için bu ad verilmiştir. Halbuki Simâk-i A'zal'ın yanında, onun silâhı mesabesinde olan böyle bir yıldız yoktur. A'zal kelimesi silâhsız adam mânasına gelir (**Gıyas** s. 232).

Siyer: Sîret'in çoğul şekli. Bir adamın mânevî durumuna ve karakterlerine **sîret** denir. Siyer ise, daha ziyade Peygamberin biyografisine ve bundan bahseden kitap ve ilme denir. Meselâ, Halep'li bir zatın peygamberin biyografisine dair yazdığı **Siyer-i Halebî** adlı kitap gibi.

Sırâceddin-i Urmevî: H. VII. asrın bilginlerinden olan Sırâceddin-i Urmevî, **Metâli'ü'l-Envâr** adlı eserin yazarıdır. Bu eser, Kutbeddin-i Râzî tarafından şerh edilmiş ve uzun zaman medreselerde okunmuştur. Sırâceddin-i Urmevî, ömrünün son yıllarını Konya'da geçirmiş, başlangıçta Mevlânâ'yı inkâr ettiği halde sonradan onu tanımış ve onun muhiplerinden olmuştur.

Sır: Hislerin idrâk edemediği mânaya denildiği gibi, dünyadaki bilgilerden sıyrılıp temizlenmek suretiyle, ruh makamına yükselen kalbe de sır denir. Başka bir tarife göre de sır, insanın, içinde hâsıl olan sevinci anlayıp kavrama yeteneği sayesinde parlayıp dışarı verilmesidir. (**Minhâcü'l-Fukarâ**, s. 244).

Subaşı: Ordu kumandanı. Bu kelimenin ilki olan (su)'yu nazarı itibara alan bazı müellifler, bu adın, Merv şehrindeki suların tevzi ve kontrolüne bakan ve maiyetinde birçok kimse-lerin çalıştığı emîre verildiğini kaydetmekte iseler de, bunun eski Türklerde ordu mânasına gelen **su** ile **baş** kelimelerinden vücuda gelmiş ordu kumandanı mânasına bir terkip olması daha doğrudur. (**Osmanlı Devleti Teşkilâtına medhal**, s. 112).

Sûf-i Murabba: Bir nev'i kareli yünlü kumaş.

Suyurgamişi: İhsan, lûtuf.

Süfli Âlem: Dünya.

— Ş —

Şah-Beyit: Bir gazel veya kasidenin en güzel beyiti.

Şam: Akşam yemeği; Şam şehri. Şam'a, bu adın verilmesine sebep, onun Kâbe'nin burnu tarafında, yani şarkında bulunduğundan ötürü imiş. Araplar Kâbe'yi yüzü şarka çevrili bir şahsa benzetirler. (**Gıyas**, s. 241).

Şâs: İçi pamuklu ve köşeli bir serpuş olup icabında enseyi de örten kâlute adlı külâhın üzerine ve serpuşa sarılan ve müslin denilen ince kumaştan yapılan sarığa denir. (Quatremère, **Histoire des Memlûks** c. I, s. 131'den naklen İ. H. Uzunçarşılı, **aynı eser**, s. 328-329. Şâs, aynı zamanda bugünkü Taşkend'in de eski adıdır (**Burhan-i kaatı'**, s. 379; **Gıyas**, s. 241).

Şebdiz: Sâsânî hükümdarlarından Hüsrev-i Perviz'in (saltanat süresi: 590 h./628 m.) atının adı. Rivayete göre bu at, kara yağız bir atmış ve bütün atlardan da dört karış yüksekmış. Husrev onu, Rum ülkesinden geçirmiş. Yediği yemekten ona da yedirirmiş. At öldüğü vakit onu kefenletip, özel bir yerde gömdürmüş ve mezarın üzerine de o atın resmi bulunan bir taş diktirmiş.

Şihabeddin Maktûl: İran Azerbaycan'ında Meraga civarında bulunan Suhreverd'de 549 h. (1155 m.)'de doğan meşhur bir sofi olup, fıkıh tahsilini memleketinde tamamladıktan sonra Anadolu'ya gelmiş, Selçuk sultanlarından Kılıç Arslan II'nin sarayında sultanın oğullarına kendi felsefesini okutmuş, burada sultan ve şehzâdelerin iltifatını kazanmış ve onların adına birçok eserler yazmıştır. Bir müddet sonra tekrar Azerbaycan'a gitmiş, oradan yine Anadolu'ya, Anadolu'dan da Haleb'e geçmiş. Haleb'de Selâhaddin Eyyubî'nin emri ile 587 h. (1191 m.)'de idam edilmiştir. İdam edildiğinden dolayı da kendisine **Maktûl** lâkabı verilmiştir (**İA**, **XI**, 88, v.d.)

— T —

Tecelli: İnsanın kendi zâtını Tanrı zatında yok ettikten sonra kalbinde doğan gayb âlemine ait nura denir. Bu nur

da, ya Tanrı'nın zâtı veya Tanrı'nın sıfatları veyahut da fiilleridir. Buna göre tecelli, zâtın tecellisi, sıfatın tecellisi ve fiillerin tecellisi olmak üzere üç kısımdır. Bir kimsenin kalbine zât (Tanrı'nın zâtı) tecelli ettiği vakit o kimsenin zâtı ve sıfatı yok olur. Tanrı'nın sıfat tecellisi vâki olduğu vakit o kimsenin sıfatını yok etmez, fakat onda Tanrı'nın sıfatı zuhur eder. Meselâ, Tanrı, İsa Peygamber'e yaratıcılık sıfatı ile tecelli ettiği için, İsa, topraktan kuş yarattı. Diriltici ve şifa verici sıfatları ile İsa'nın kalbinde görüldüğü için de İsa, ölüyü diriltti ve hastalara şifa verdi. (**Minhâcü'l-Fukarâ'**, s. 256).

Tecrid: İnsanın yüzünün aynada açıkça görünmesi için aynanın üzerindeki tozları temizlemek gibi kalbi de Tanrı'dan başka şeylerden temizlemek. (**Târifât**, s. 35: Gölpınarlı, **Kaygusuz**, s. 175).

Tefrid: Kulun Tanrı ile, Tanrı'nın kulun öz kuvvetleri haline gelecek şekilde gerçekleşmesidir. Kul, bu hale gelince. "Ben ona göz ve kulak olurum..." hadîsinde buyurulduğu gibi Tanrı, onun gözü ve kulağı olur.

Telbis: Elbise giydirmeye denir. Tasavvufta hakikati gizleyip, olduğundan başka gösterme anlamına gelir. (**Tarifât**, s. 45; **Keşfü'l-mahcûb**, s. 391).

Telvin: Kulun bir halden diğer bir hale geçmesine denir.

Tenasuh: Ruh göçü, ruh sıçraması. Ruhun bir canlıdan diğer bir canlıya geçmesi. Bir insanın ruhunun başka bir insana gitmesine **nesh**, kendi nev'inden olmayan bir canlıya gitmesine **mesîh**, nebata gitmesine **fesh**, cansız şeylere gitmesine ise, **resh** derler. Ruhların böylece bir varlıktan başka bir varlığa gittiklerine inananlar **tenasuhî** adını alırlar ve ruhun, öldükten sonra tekrar dirildiğine inanmadıkları için kâfir sayılırlar. (**Burhan-i kaatî'**, s. 363).

Teneffüs: Nefes alma, tasavvufta, Tanrı'nın zâtının nurunun, sıfatının nurundan tamamiyle kurtulmasına denir.

Tercî: Tercî-i bend mânasına kullanılmıştır. Tercî-i bend kafiyeleri muhtelif, birkaç kısımdan mürekkep olan ve her kısmının sonunda, yalnız bir beyit tekrar edilen manzumeye denilir.

Tesnim: Cennet ırmaklarından birisinin adı.

Teşrif: Şereflendirmek. Eskiden sultanların ve emîrlerin bir kimseyi şereflendirmek için ona verdikleri hil'at (**Gıyas**, s. 100).

Tevhid: Tanrı'yı birlemek. Tanrı'nın bir olup, ortak ve benzerden arı duru olduğuna iman etmeğe denir. Sofîlere göre tevhid'in üç mertebesi vardır: 1. Tevhid-i ef'âl (fiilleri birlemek): Tanrı'dan gayri hiçbir müessir kabul etmemeğe ve bütün işlerin Tanrı'dan olduğunu gerçek olarak bilmeğe denir ki, bu mertebeye ulaşan insanda tam bir tevekkül hâsıl olur ve hâltkân hiçbir suretle şikâyet etmez. Onların kendine yapacakları fenalık ve iyiliklerin hepsini Tanrı'dan bilir. Kul, böyle hareket etmekle, Tanrı'ya açıkça bir ortak koşmaktan kurtulur. 2. Tevhid-i Sıfat: Her kudretin, Tanrı'nın her şeye şâmil olan kudretinde müstağrak ve her ilmin Tanrı'nın tam olan ilminde tamamiyle yok olduğunu bilmeğe denilir. Sâlik, böylece bütün sıfatların, Tanrı'nın sıfatlarından başka bir şey olmadığını anlar. 3. Tevhid-i zât: Tanrı'dan başka hiçbir şey görmemeğe, bütün sıfatların, Tanrı'nın zâtının tecellisi ve varlığın da tek olduğunu idrâk etmeğe denir. Bu mertebeye ulaşan sâlik, "Her şey helâk olucudur. Yalnız onun zâtı değildir" âyetinin mânasını her şeyde bizzat müşahede eder. Tevhid-i ef'âl olmadan Tevhid-i sıfat, Tevhid-i sıfat olmadan da Tevhid-i zât mümkün olmaz. (**Kamus terc.** c. II, s. 47; **Minhâcü'l-Fukara**, s. 279).

Tevkî: Hükümdarın irade ve muvafakati; İmzaya denk bir alâmet. Tevkî, umumiyetle hükümdarın karar ve iradesi, özel olarak da muvafakatidir. Selçuklularda ve Memlûklerde, tuğra ile alâmet ayrı ayrı olduğu halde, Osmanlılarda her ikisi de birdir, yani tuğradır (**Osmanlı devleti Teşkilâtına medhal**, endekste işaret edilen sahifeler).

Tebareke: Yüce oldu ve yüce olsun demektir. Mülk sûresi (K., LXVIII)'ne de halk arasında Tebareke sûresi denir (**Gıyas**, s. 92).

Tûşmal: Mutemed. Emîrlerden sonra gelen askerî sınıfi reisi veya sarayın aşçıbaşı. (I. H. Uzunçarşılı, **aynı eser**, s. 301; **Gıyas**, s. 110).

— U —

Ulvî Âlem: Yüce âlem, öteki dünya.

Ümmü'l-Kitâb: Fâtıha sûresi. Fâtıha sûresi, namazda her sûreden önce okunduğu ve **Kur'an**'ın da başlangıcı olduğu için bu adı almıştır. Ayrıca **Kur'an**'a, Levh-i Mahfuz'a (Bu kelime için I. cildin açıklamasına bk.) ve mutasavvıflar arasında ise, vahdet mertebesine delâlet eden Akl-i Evvel'e de Ümmü'l-Kitâb denir. (**Gıyas**, s. 42; Saâlibî, **Nefhat el-Meclûb**, 48 b.)

— V —

Veled-i Zina: Yağmur mevsiminde zuhur eden ve Süheyl yıldızının doğması ile beraber ölen kelebeklere, kurtlara ve diğer hâşerelere denir. (**Gıyas**, s. 490).

Vilâyet: Kulun kendi nefsinden fanî olup Tanrı ile kaim olmasıdır. Bu mertebede Tanrı, kulun bütün işlerini doğrudan doğruya kendi üzerine alır. Bundan dolayı kulun varlığı, tasarrufu, vasfı ve fi'li kalmaz. Kuldaki varlık, tasarruf, fi'il, irade ve kudret tamamıyla Tanrı'nın olur ve kul, mevhum varlığından kurtulur. (**Minhâcü'l-Fukara**, s. 241; ayrıca Bk. c. I, Açıklama).

Vird: Muayyen vakitlerde okunması manevî bir vazife olarak kabul ve itiyad edinilen Tanrı adları, âyetler veya dualara denilir.

Visal Orucu: Gurupta iftar etmiyerek, bir günün orucunu ertesi güne ulamak ve dayanabildiği kadar devam ettirmek. Peygamber bu orucu yasak etmiştir. (Zihni efendi, **Kitabü's-Savm**, s. 13).

— Y —

Yâsin: **Kur'an**'da XXXVI. cı sûrenin adı. Bu sûre, Y ve Sin harfleri ile teşekkül eden bir kelime ile başladığı için bu

adı almıştır. **Kur'an** tefsircilerinden bazıları Yâsin kelimesinin peygamberi meth için zikredildiğini; bazıları, Peygamberin adlarından biri olduğunu, bazıları Y harfinin nida olduğunu, Sin'in seyyid kelimesine delâlet ettiğini, meşhur kadı Beyzâvî ise, Sin'in yüceltmek mâkâmında insan kelimesinden yapılmış bir küçültme isminin kısaltılması olduğunu söylemektedir (**Gıyas**, s. 513).

Yed-i Beyzâ: Beyaz el demek ise de, bununla Musa Peygamberin ateşte yanan eli kastedilir. Tanrı bu eli Musa'nın mucizesi haline getirmiş. Musa onu koltuğunun altında saklamış. Koltuğunun altından çıkarınca bu el, göze, güneş gibi parlak gözükmüş. Mecaz olarak kerametler ve olağanüstü olaylar mânasına da gelir.

— Z —

Zâhid: Bir şeye olan meylini terkeden kimseye denirse de, tasavvufta, dünyaya kin besleyen, ondan yüz çeviren, âhiretteki rahat için dünyadaki rahatı terkeden kimseye denir. (**Târîfât**, s. 78).

Zamîr: Gönülün içi. Gönülde geçen şey. Gizli ve sır mânasına gelir.

Zâviye: Mevlevîlerde Asitâne'de (bu kelimeye Bk.) terbiye gören dervişlerin kalmalarına mahsus mutfağı olmayan dergâha denir. (**Türk yurdu**, c. V, sayı 27, s. 280).

Zerkûb: Altın döğen. Metinden anlaşıldığına göre o devirde, altını döğüp ince yapraklar haline getiren sanatkâra Zerkûb denirdi.

Zikr: I. cildin açıklamasına bk.

Zımmî: Müslümanlara itaat edip, cizye veren kitap ehli Hristiyan ve Musevilere denir. (**Gıyas**, s. 188).

GENEL ENDEKS (1)

A

- Abbasiler: 1/11
Abdal: 3/102, 596; 4/4, 34; 8/60
Abdullah: 3/445
Abdülmu'min: 3/462
Abdülmu'min-i Tokatî: 3/546
Âbid (Çelebi Şemseddin Emir): 0/3; 7/28; 9/1,2,3, 4,7,8,9,11; 10/6
Ab-ı Hayat: 3/511
Abişga Noyin: 7/29
Ac b. Anak: 3/522
Acebu'l-bahr: 3/300
Âd: 3/152, 168
Âdem Peygamber: 3/3, 66, 135, 142, 150, 284, 299, 470, 484, 490, 521, 523, 530, 552, 571; 4/4, 69; 5/21; 6/3, 27; 8/53; 9/6; 10/8
Âdil (Emir Çelebi-Ârif Çelebinin oğlu): 8/18, 100; 9/1, 11; 10/5
Âhi: 3/432
Âhi Ahmed: 3/137, 187; 6/12; 7/34
Âhi Ahmed Bayburtlu (Emir): 3/322; 8/27, 40
Âhi Ahmed Şah: 3/601; 8/44
Âhi Ali (Âhi Ahmed'in oğlu): 6/12
Âhi Bedreddin: 3/87
Âhi Beşşare: 6/12
Âhi Çoban: 3/543; 6/12
Âhi Kayser: 3/543; 6/12
Âhi Muhammed (Kalemî'nin oğlu): 8/97
Âhi Muhammed Divane: 4/74; 8/23, 29
Âhi Muhammed Şebzvarî : 6/12
Âhi Muhammed Seyyidâbâdi: 3/527
Âhi Musa (Akşehirli): 8/52
Âhi Musa: 8/94
Âhi Mustafa: 8/16, 17
Âhi Muzaferreddin: 8/42
Âhi Natur: 1/30, 31
Âhi Polat: 8/66
Âhi Sıddık: 8/16
Âhi Türk: 6/1, 12
Ahlat: 1/15, 16; 8/27

(1) Bu endekslerin hazırlanışında büyük emeği geçen çalışkan talebem Orhan Bilgin'e teşekkürlerimi bildirmeyi ödencesi gereken bir borç bilirim.

- Ahmed:** 3/510, 521
Ahmed Eflâkî: 8/44, 46 Bk. Eflâkî.
Ahmed Fakih (Hoca): 1/36; 3/357, 366, 367, 4/34; 8/100
Ahmed Gazzâlî: 3/128; 10/9
Ahmed Hatibî: 1/1; 3/3
Ahmed Paşa: 8/47
Ahmed Rufai (Seyyid): 5/16
Ahmed Seyyid Kuçek-i Rufai: 8/60
 Ahmed Selçuk (Sultan Vâcid'in oğlu): 10/7
Ahmediyan: 8/60
Ahrar: 3/37, 52, 309, 333; 8/60, 78, 91; 9/2
Ahyâr: 3/152, 442, 544, 589; 8/49
Akıncı medresesi: 3/532
Aksaray: 3/60, 96, 238, 258, 431, 543; 4/16; 5/30; 6/9; 8/100
Akşehir: 3/7, 596; 8/43, 52, 73, 84, 94
Aktab: 4/4
Alâeddin: 4/91
Alâeddin (Mevlânâ'nın oğlu): 3/510; 6/18; 7/18, 31; 10/2
Alâeddin (Feramerz'in oğlu): 8/20
Alâeddin (Amasyalı): 3/56; 8/34, 35
Alâeddin Çelebi (Kırşehirli): 3/412; 8/58
Alâeddin-i Erzincânî, 3/265
Alâeddin Hişâvend: 8/58
Alâeddin Keykubad: 1/13, 19, 20, 21, 22, 53; 5/5; 8/39
Alâeddin Muhammed (Bahad-din Veled'in oğlu). 19/2
Alâeddin Muhammed Hâ-rizmşâh: 1/1, 5, 15, 44
Alâeddin Siryanus: 3/137, 184, 185, 186, 187, 188
Alâeddin Tabib: 3/278
Alâiye: 8/62
Alâmeddin Kayser: 3/319, 320, 431, 466, 467, 506; 6/9; 7/24
Alâmeddin-i Bâzârî sahrası: 8/85
Ali (Şeyh): 8/84
Ali b. Ebi Tâlib: 3/32, 120, 158, 283, 342, 457, 478, 521, 589; 4/52; 5/32; 10/9,
Ali Çelebi (Mehmed Çelebi'nin oğlu): 10/6
Ali-i Mekki: 3/32
Ali-i Harîrî (Şeyh): 4/42, 79
Âlim (Emir): 3/109, 164, 244, 456, 465
Alim (Şahzade Emir Alim-Ârif Çelebi'nin oğlu): 6/9; 7/5; 8/18; 10/5, 6
Alişâh: 8/27
Alişir oğlu (Germiyan Emiri): 8/85, 86
Altunpa medresesi: 1/21
Amasya: 3/24, 56; 8/36, 60, 74
Amasya Madeni: 8/76
Anadolu: 3/166, 315
Anka: 8/89
Ankay-ı Muğrib: 7/4
Antakya: 3/48
Antalya: 3/449; 8/62
Anuşirevan: 9/2
Arafat: 3/75, 85, 314, 432, 517
Arap: 1/10; 3/10, 13, 16, 27, 29, 141, 299, 457, 468, 580; 4/67, 112; 6/1
Arap Nuyîn: 8/23

- Ârif Çelebi (Emir Ârif Çelebi): 0/2, 3; 2/14, 19; 3/122, 141, 322, 323, 343, 434, 539, 580, 595; 4/111; 5/30, 32; 7/28; 8/2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9-32, 34, 35, 37-94, 96-100; 9/7-9; 10/1, 2, 3, 4, 5,
 Arş: 1/43; 3/12, 490, 503; 4/72
 Âsiye: 2/12
 Atabek: 3/223
 Atabek Aslandoğmuş: 3/409
 Atabekiye: 3/223; 8/19
 At pazarı: 3/184
 Attâr (Ferideddin): 2/129; 3/417, 430; 6/3
 Attâr Hoca (Eflâkî'nin lâkabı): 8/67
 Avriya'nın kızı: 8/65
 Ayetü'l Kürsi: 3/346; 4/67
 Aydın Bey: 8/66
 Aydınoglu: 8/85
 Ayıntap: 8/76
 Aynü'd - devle: 3/375, 540
 Aynü'l-Hayat: 8/61
 Ayşe: 1/17, 3/416, 517, 546; 4/99
 Azadegân: 3/94
 Azrail: 3/71, 580; 8/91

B

- Baba Resul: 3/315
 Baba-yi Merendi: 3/59,
 Baçu: 3/167, 168, 170; 5/24
 Bağdat: 0/1; 1/7, 11, 13, 15, 16, 47; 2/6, 24; 3/16, 57, 112, 113, 219, 450, 595; 4/4, 28, 54
 Bağçe-i Sultan: 9/7
 Bahadır (Tek gözlü): 8/70
 Bahâeddin (Emir Alim): 8/18
 Bahâeddin-i Bahri: 3/99, 121, 130, 154, 273, 406, 451, 463, 549, 588
 Bahâeddin Cendi: 8/90
 Bahâeddin Hayyât (Şeyh): 8/76
 Bahâeddin Kaniî (Emir): 2/131; 3/583
 Bahâeddin (Melikü's sevâhil): 3/49
 Bahâeddin-i Şang-ı Münecim: 8/19
 Bahâeddin (Sultan Veled): 3/578, 579, 601; 4/48; 5/33; 8/47; 10/1 Bk. Sultan Veled.
 Bahâ Veled (Mevlânâ'nın babası): 0/3; 1/4, 5, 6, 8-24, 26-43, 45-48, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59; 2/1, 5, 18-22; 3/1, 3, 4, 5, 9, 10, 15, 89, 96, 124, 160, 168, 169, 174, 184, 215, 219, 220, 358, 366, 397, 510, 548, 601; 4/13, 30, 33, 55, 84; 5/24, 31; 6/15, 18; 7/13, 15, 18, 21; 8/5, 31, 46; 9/5, 6; 10/1, 9
 Bahreyn: 3/300
 Bahr-i Kulzum: 4/41,
 Basra: 3/494
 Bayburt: 3/322; 8/27
 Bâyezid-i Bistami: 8/11, 73

- 213, 294, 295, 400, 438, 439, 469, 524; 4/8, 39, 60, 64, 71, 102; 5/26; 6/1; 7/34; 9/7
 Bedreddin (Müderrişoğlu) : 3/21, 309, 387, 515, 553
 Bedreddin Gevhertaş: 1/45; 3/220
 Bedreddin İbrahim: 8/51
 Bedreddin-i Madenî: 3/145
 Bedreddin Neccâr-i Mevlevî: 3/153
 Bedreddin-i Tebrizî: 3/56, 103, 104, 319, 320; 4/111
 Bedreddin Yahya: 3/5, 266, 583
 Bedreddin Yavaş-i Nakkaş: 3/2, 100, 155
 Bedr-i Ru'us: 1/3
 Begî: 8/92
 Behram-i gur: 9/9
 Bektemür: 3/92 Bk. Kerimed-din Bektemür
 Bel'am: 3/529
 Belh: 1/1, 5-7, 10, 11, 12, 20, 27, 29, 56; 2/1; 3/2, 10, 93, 107, 122, 167, 601; 7/22; 9/5; 10/1
 Beni İsrail: 3/230, 300
 Beni Şeybe: 3/281
 Berraniye medresesi: 3/280
 Beyşehir: 8/69, 73, 84
 Beytu'l-ma'mur: 4/44; 6/9
 Beytullâh: 6/12
 Bilâl-i Habeşi: 6/19
 Birgi şehri: 8/86
 Bişr: 4/67
 Biyâbanek: 2/2
 Buhara: 2/1; 3/174, 175, 381
 Burak: 8/37
Burak-ı Berrak-i Buraksuvar: 8/20, 27
 Burhaneddin İlyas Paşa: 8/78; 10/8
 Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizi: 0/3; 1/27, 52; 2/1, 10, 22; 3/3, 6, 42, 183; 5/3, 4; 7/2, 13; 8/5, 47; 10/9
Bürd-i Hindî: 3/601; 601; 4/93
Bürd-i Yemenî: 3/299; 4/93; 6/23

C

- Cafer-i Sâdık: 3/293
Câmi'u'l usûl: 3/82
 Candâr: 3/21
 Cebel-i Salihîye: 4/105
 Cebrail: 3/1, 32, 62, 119, 142, 156, 165, 194, 299, 453, 475, 490, 517, 525, 589; 4/22, 52, 71, 92; 5/31; 8/78
 Celâleddin: 3/299, 312 Bk. Mevlânâ.
 Celâleddin Çelebi: 3/256, 320, 322, 340, 380, 530
 Celâleddin Emir Ârif: 7/2, 26; 8/5
 Celâleddin Feridûn: 3/275, 277, 285
 Celâleddin Hârizmşah: 1/1, 14, 53
 Celâleddin Hüseyin Hatibî: 1/1, 2, 3, 4

- Celâleddin-i İsfefsalar: 3/340, 380, 422; 8/62
 Celâleddin-i Karatay: 3/38, 117, 127, 140, 495, 546; 5/16
 Celâleddin-i Kassâb: 3/16, 302, 303
 Celâleddin Muhammed: 3/548
 Bk. Mevlânâ.
 Celâleddin Mustavfi: 3/49
 Celâl-i Kuçek: 8/51
Cem': 8/34, 40
Cemaathane: 3/165
 Cemaleddin-i Hasîrî: 1/5, 28
 Cemaleddin İshak-ı Merendî: 8/21
 Cemaleddin-i Kamerî: 3/408; 5/33
 Cend: 3/452
 Cengiz: 1/11, 14; 8/70; 9/5, 6
 Cennet-i âlâ: 3/70, 484; 5/21
 Cennet-i Berin: 8/100
 Cennet-i Me'va: 3/155, 536
 Cennet-i Naim: 8/37
 Ceyhun nehri: 1/53; 3/315; 8/4
 Cica: 3/49; 8/21
 Cihan Melek (Sultan Vâcid'in oğlu): 10/7
 Cuha: 3/239
 Cüneyd-i Bağdadi: 1/9; 3/21, 129, 294, 295, 320, 578; 4/64; 5/26; 6/1, 20; 7/34; 10/9

Ç

- Çağatay: 1/12
 Çanşigir Kapısı: 6/26
 Çoban Dellâk: 3/415
 Çelebi Evhededdin (Samsunlu): 3/595
 Çelebi Hüsameddin: Bk. Hüsameddin Çelebi
 Çelebi Mehmed Bey: 8/80
 Çelebi Muhammed (Emir Âbid'in oğlu): 10/6
 Çelebi Muhammed Toruntay oğlu: 8/35
 Çelebi Polad: 8/38, 39
 Çelebi Selâhaddin Emir Zâhid (S. Veled'in oğlu): 10/5
 Çelebi Şah Melik (Emir Âbid'in oğlu): 10/6
 Çelebi Şemseddin: 8/6
 Çoban: 8/27

D

- Dahhâk: 8/5
 Danişmend: 3/495, 512; 8/68, 89,
 Danişmendiye: 3/94, 199; 8/19
 Daru'l-feth (Kayseri): 2/3, 18; 5/4
 Daru'l-hilafe: 2/24; 3/219
 Darü'l-izz: 8/34
 Darü'l-mülk: 7/11
 Daru's-selâm: 1/7; 4/4

Daru's-Zâkirin: 3/123
 Davûd (Peygamber) : 3/56,
 120, 156, 518; 8/94
 Davûd-ı Tâ'i: 10/9
 Debbusiler: 3/443
 Demîrlu: 7/25
 Dervaze-i Sultan: 8/70
 Despina (Melike Hatun): 10/5
 Deşt: 3/175; 9/4

Develi: 3/141
 Devlet Hatun (Ârif Çelebi'nin
 zevcesi): 10/5
 Deyr-i Eflâtun: 3/208, 539
Dinar-i zer: 8/4
Dinar-i Yusufi: 6/11
 Dicle: 3/294, 447
 Doğan Paşa: 8/30

E

Ebabîl: 9/5
 Ebayezid: 2/129 Bk. Bâyezid-i
 Bistamî
 Ebrâr: 3/180, 189, 589; 9/2
 Ebû Ali Sina: 3/319, 482
 Ebû Bekr-i Buhârî: 3/63
 Ebû Bekr-i Cevlâkî (Niksar-
 lı): 3/584
 Ebû Bekr-i Kettânî: 3/281
 Ebû Bekr-i Sıddık: 1/1, 21, 53;
 3/104, 116, 174, 222, 228, 260,
 299, 470, 515, 524; 6/2; 8/47;
 9/2, 5, 6
 Ebû Bekr Sellebâf, **Şems-i**
 Tebrizi'nin Tebriz'deki sey-
 hi: 4/4, 5, 81
 Ebû Bekr-i Nessâc: 10/9
 Ebû'l-Fazl mescidi: 5/4
 Ebû Hafs: 3/349
 Ebû Hanife: 3/62, 129, 213,
 350; 8/68
 Ebû'l - Hasani'l Harakanî:
 3/163; 4/87
 Ebû'l - Hasan Köprüsü: 3/598
 Ebû Hureyre: 3/452
 Ebû'l-leys-i Semerkandî: 6/12
 Ebû Sâid: 8/27

Ebû Sa'id Ebû'l-Hayr: 3/154
 Ebû Sa'id Han: 9/4
 Ebû Tâlib: 10/9
 Ebû Tâlib-i Mekki: 3/521
 Eflâkî Ahmed: 3/151, 183;
 8/67, 73, 74, 78, 91, 100; 9/1,
 3, 7, 9
 Eflâtun: 3/13, 265, 319, 341;
 8/50
 Eflâtun Hakîm Manastırı:
 8/50
Efrad: 4/4
 Efsaheddin (Mu'id): 3/94, 118
 Eğridir: 8/77
Ehl-i futûr: 3/366
Ekmeleddin Tabib: 3/40, 265,
333, 341, 448, 481
 Eminateddin: 7/19
 Eminateddin Mikâil: 3/49, 468;
 6/29
 Emir Âdil (Ârif Çelebi'nin oğ-
 lu): 8/18
 Emir Âlim Çelebi: 3/456, 465;
 6/9; 7/5; 8/19 Bk. Âlim Çe-
 lebi
 Emir Ârif Çelebi: Bk. Ârif
 Çelebi

- Emirci: 3/289 Bk. Hayran
 Emirci.
 Emîre: 3/431
 Emire beg-i Abgermî (Şeyh):
 8/42
 Emir Kayser-i Tebrizi: 10/5
 Emir Şah: 10/8
 Emir Urkudî: 8/11 Bk. Urku-
 dî (emir)
 Emir Vacid: 9/11
 Emir Zâhid (S. Veled'in oğ-
 lu): 7/28 Bk. Zâhid.
 Erakliye: 3/295
 Eratna bey: 9/3
 Ereğli: 3/295
 Ermeni: 3/67
 Ermenistan: 4/112
 Erzincan: 1/16, 14; 3/278
 Erzincan Akşehiri: 1/17
 Erzurum: 1/53; 4/103; 8/19,
 23, 27, 40, 61
 Esededdin-i Mütekellim: 4/74
 Eshab: 3/104, 222, 457, 589;
 4/64; 6/19
 Eshab-ı Kehf: 3/76, 206; 8/46,
 59, 81, 82
 Eshab-ı şimal: 3/519
 Eshab-i yemin: 3/519
 Esma'î: 3/517
 Esrâr-i Mi'rac: 3/299
 Eşrefoğlu: 8/52, 84, 89
 Eşrefoğlu Mübarizeddin Çele-
 bi Mehmed Bey: 8/69
 Evhededdin-i Huyî: 3/232, 541
 Evhededdin-i Kirmanî
 (Şeyh): 3/400; 4/4
 Evlâd: 4/4
 Evlâd-i Hatir: 3/49

F

- Fahreddin: 3/595; 7/26
 Fahreddin(Beyramşah): 1/17
 Fahreddin Divdest: 3/445,
 508, 547, 595; 7/24
 Fahreddin Edip: 3/192
 Fahreddin (Lala): 8/57
 Fahreddin Sahip (Ebu'l-Hay-
 râ): 3/47, 49, 485, 535; 8/38
 Fahreddin-i Irakî: 3/295, 333,
 583
 Fahreddin-i Muallim: 3/510
 Fahreddin-i Râzî: 1/5; 4/77
 Fahreddin-i Sivasî: 3/149, 150,
 230, 255
 Fahreddin-i Şahid: 1/34
 Fahrûnnisa: 3/200, 381, 591;
 8/18
 Fasiheddin (Müderriş): 3/435
 Fatma (Peygamber'in kızı):
 5/32
 Fatma Hatun: 2/15; 3/320,
 434; 5/22; 8/8
 Fatma Hatun (Selâhaddin
 Zerkûb'un kızı, S. Veled'in
 karısı): 2/15; 3/320, 434;
 4/111, 5/21, 22, 30, 32; 7/28;
 8/1, 2, 3, 4; 10/1, 3
 Fatma Hatun (Mevlânâ'nın
 kız kardeşi): 10/1, 3
 Feramerz: 8/20
 Feridun: 7/25
 Feridun (Ârif Çelebi'nin adı):

8/1, 5 Bk. Ârif Çelebi
 Feridüddin Attâr: 6/3 Bk.
 Attâr
 Filiras Köyü: 4/21
 Filubat Köşkü: 1/33; 3/168;
 5/5
 Fırat: 3/577; 8/77

Firavun: 3/43, 196, 395, 445,
 529, 565; 4/5, 69; 8/36
 Frenk: 3/17, 48, 49, 208; 4/105
 Frengistan: 3/17; 4/105
 Futât: 5/16
 Futûhât-i Mekki: 3/444
 Fütüvvet: 3/467

G

Gazan Han: 7/29; 8/19, 21, 26,
 27, 38
 Gazî Umur Paşa: 8/88 Bk.
 Umur Paşa
 Gerâke Hatun: Bk. Kirâke
 Hatun 8/18, 34, 41
 Gevâle: 1/46; 8/49, 50
 Gevâle Kalesi: 1/46; 8/49;
 9/3

Gevher Hatun: 1/19; 10/2
 Gıyaseddin Keyhusrev: 2/7
 Gumaç Hatun: 3/94, 261; 5/22;
 8/41
 Guristan-i Kani-î: 1/31
 Gürcü Hatun: 3/14, 56, 308,
 374, 384, 431, 467, 506; 5/22,
 30; 6/11; 7/9; 8/61

H

Habib-i Acemî: 10/9
 Haccac (Şeyh): 1/16, 38
 Hâcegî: 1/16
 Hâcegî-i Kehvâreger: 1/51
 Hacı Bektâş-i Horasani: 3/315,
 479
 Hacı Emire: 3/432
 Hacı Hayderî: 6/22
 Hacı Kerim: 8/16 Bk. Kerim
 Hacı-i Kâşî: 3/190
 Hakani: 3/131
 Hakayık-ı Sulemî: 3/595
 Hakim: 6/3 Bk. Senâ'î
 Halep: 3/5, 15, 122, 251, 287,
 318, 376, 377, 531

Halil (İbrahim Peygamber):
 3/1, 83, 152, 299; 7/1; 8/37,
 67; 9/5; 10/4
 Hali'urrahman: 3/5; 8/67
 Halkabeguş Kapısı: 3/167;
 4/23
 Hamideddin (Şeyh): 5/13
 Hamza: 8/88
 Hankah-ı Hoca Münir: 8/90
 Hankah-ı Lâlâ: 6/12
 Hankah-ı Ziya: 6/12
 Hârizm: 1/15, 53; 3/502
 Hârizmşah: 1/5, 6, 15, 43, 53;
 3/3, 601; 9/5, 6
 Harun (peygamber): 4/53

Harunu'r-Reşid: 3/227
 Harut: 4/53
 Hasan Ali b. Ebû Talib'in oğlu: 8/9
 Hasan (Ahi Türk'ün oğlu): 6/1
 Hasan-ı Basrî: 10/9
 Hasan-i Meymendi: 3/163
 Hasan-i Tabîb (Emir): 9/2
 Hasan Timurtaş: 9/8
 Hatice: 1/17; 3/111; 8/47
 Hâtim-i Tai: 9/1
 Hatir oğulları: 3/49
 Havendzâde (Muineddin Per-vâne'nin kızı): 8/41
 Havva: 5/21
 Hayber: 3/521
 Haydar-i Kerrâr: 1/47 Bk. Ali b. Ebi Tâlib.
 Hayran Emirci: 3/289; 8/27
 Hediye Hatun (Şeyh Selâhad-din'in kızı): 5/20, 30
 Hristiyan: 3/580, 600; 4/65
 Hızır: 3/56, 172, 227, 259, 279, 280, 281, 282, 496, 522; 4/69, 78, 94, 110
 Hızır Paşa (Sultan Veled'in torunu): 10/8
 Hicaz: 3/171, 264
 Hidâye: 3/218, 366, 373, 532
 Hind: 3/601; 4/93
 Hindbâri: 3/165; 6/23
 Hindistan: 3/14, 165
 Hindli: 3/326, 409
 Hoca Alishah: 8/27 Bk. Alishah
 Hoca Fakih: 4/34 Bk. Ahmed Fakih
 Hoca Nefiseddin (Sıvaslı): 6/12 Bk. Nefiseddin-i Sivasî
 Hoca Ömer hamamı: 8/80

Hoca Reşideddin: 8/20, 27 Bk. Reşideddin
 Hoca Said: 8/27
 Hoca Şerefeddin (Büyük Ki-ra'nın kocası): 4/84
 Hoca Yakut: 8/27
 Horasan: 1/1, 2, 5, 7, 9, 10, 12, 18; 2/1, 2; 3/37, 65, 116, 299; 4/33; 7/21; 9/5
 Hoslika: 8/34, 72
 Hud (Peygamber): 3/122; 8/37
 Hulagu Han: 3/15, 112, 113, 165, 170
 Hüdavendigâr: 1/29, 30, 34, 37, 38, 45, 52; 2/1, 2, 3, 4, 7, 17, 22; 3/1, 3, 16, 19, 37, 46, 52, 54, 59, 73, 75, 85, 98, 101, 111, 123, 131, 135, 139, 141, 142, 159, 165, 170, 173, 195, 200, 204, 217, 223, 228, 230, 232, 243, 273, 296, 313, 317, 320, 340, 404, 409, 439, 440, 446, 451, 482, 565, 568, 571, 579, 580, 581, 582; 4/24, 39, 40, 56, 80, 81, 88, 108; 5/7, 16, 29, 30, 31; 6/3, 4, 7, 9, 13, 14, 15, 17, 18, 22, 23, 24, 26, 29; 7/2, 4, 9, 10, 11, 13; 8/5, 8, 9, 16, 18, 32, 34, 37, 41, 47, 58, 62, 86, 100; 9/4; Bk. Mevlânâ.
 Hüdühüt: 4/112
 Hümam: 6/25
 Hümâmeddin-i İsfehşâlâr: 2/3
 Hüsâm: 8/73,
 Hüsâm-i Barcinliğı: 9/2
 Hüsameddin Bey (Şeyh): 8/34
 Hüsameddin Çelebi: 0/3; 1/9; 2/2; 3/19, 21, 34, 37, 45, 50, 56, 60-62, 70, 77, 78, 121,

- 132, 136, 142, 165, 183, 217,
262, 263, 272 - 276, 320,
340, 341, 352, 381, 396, 397,
405, 422, 426, 446, 449, 476,
485, 491, 544, 545, 559, 569,
573, 578, 579, 581, 582, 586,
588, 594; 4/21-24, 108; 5/9,
16, 30; 6/1-12, 13-19, 20-29;
7/2-4, 9, 14, 21; 8/5, 9, 12,
36, 57, 66
Hüsameddin-i Debbag-ı Mev-
levî: 3/375, 492.
Hüsameddin Emir Vâcid (S.
Veled'in oğlu): 10/4 Bk.
Vâcid.
Hüsameddin-i İskender: 7/1
Hüsameddin-i Tebrizî: 8/20
Hüsami - nâme: 6/3
Hüseyin (Ali b. Ebi Tâlib'in
oğlu): 8/9,
Hüseyin Hatibî: 1/1

I

Irak: 4/64

Irak-ı Acem: 4/29; 8/19, 37

İ

- İblis: 3/35, 150; 4/22, 62, 92;
6/12; 8/53
İbn-i Âyinedâr-i Sivasî: 3/56
İbn-i Bevvâb: 5/30
İbn-i Mes'ud: 3/409, 494
İbn-i Mukla-i Hânî: 5/30
İbn-i Nakib: 8/31
İbn Sina: 3/481 Bk. Ebû Ali
Sina
İbnü'l-vakt: 9/5
İbrahim (Peygamber): 3/83,
208, 522; 4/41; 5/31; 9/5
İbrahim Edhem: 3/3, 163, 447
İbrani: 3/205
İbtidâ-nâme: 4/95; 7/21
İdris (Peygamber): 3/56; 4/22
İhtiyareddin Fakih: 3/55, 251,
İhtiyareddin İmam-i Mevlevî:
3/311, 579, 580; 7/1
İhvanü's-safa: 3/55; 8/86
İlâhî-nâme: 3/132, 387; 6/3
İlletu'l-meşayih: 3/99
İltirmiş Hatun: 8/20
İmadeddin (Amasya kadısı):
8/74
İmadeddin (Kordî oğlu): 8/34
İnanç Bey (Şücaeddin): 8/30
İncil: 3/580
İran: 4/112
İrem bağı: 3/14
İrencin Noyin: 7/12,
İsa (Peygamber): 1/52; 3/56,
103, 176, 184, 208, 381, 451,
482, 527, 540, 580; 4/18, 64,
82; 7/10; 8/6, 37, 49, 79; 9/5
İsfefsalar: 8/63
İshak (Peygamber): 3/315
İskender: 3/522

İskenderiye: 3/449
 İsmail (Peygamber): 10/4
 İsmetî Hatun: 1/17, 18
İsm-i azam: 7/5
 İsrâfil: 3/580
 İstanbul: 3/52, 208, 540; 4/33;
 5/5,

İzzeddin (Kadı): 3/22, 23, 24,
 25, 93
 İzzeddin (Şeyh): 3/87
 İzzeddin Keykâvus: 3/6, 22,
 94, 164, 408; 5/5
 İzzeddin Köse: 3/233

K

Kâbe: 1/14, 24; 3/28, 37, 74,
 84, 85, 96, 190, 190, 200, 281,
 299, 432; 4/71, 89; 8/50
 Kadı İmadeddin: 6/17
 Kadi-i Kâ'b: 3/94
 Kadi-i Kürd: 3/449
 Kadi-i Rumi: 1/43
 Kadi-i Vahş: 1/5, 24
 Kaf dağı: 3/276; 4/60; 8/56
 Kale mescidi: 3/86, 480
 Kalemî: 8/97
 Kalenderler Tekkesi: 3/584
 Kraliçe Hamamı: 9/7
 Kalun: 3/349
 Kaluyan: 3/540
 Kamededdin Naib (Hoca):
 8/52
 Kâmile (Bir köy ismi): 5/4
 Kâmil-i Tebrizî: 4/3, 34, 36
 Karahisar: 7/25
 Karahisar-ı Devle Kalesi:
 3/220; 8/38, 39
 Karaman: 8/17, 51
 Karamanlılar: 8/66, 70; 9/2
 Karatay Medresesi: 3/94, 206;
 4/55; 5/16
 Karun: 1/58; 3/300 529; 8/85
 Kasıd: 3/461
 Kastamonu: 3/434; 8/76

Kayseri: 2/3, 4, 6, 14, 17; 3/8,
 9, 10, 96, 340, 374, 441, 461;
 4/16; 5/4; 7/9, 24; 8/23, 74
 Kayser-i Tebrizî: 10/5
 Kelîm: 9/9 Bk. Musa (Pey-
 gamber)
 Kemal (Kel): Bk. Kemaleddin-i Muarrif.
 Kemal-i Horsâf (Bedr): 3/243,
 244
 Kemal-i Kavval: 3/423
 Kemaleddin (Emir): 3/87, 583
 Kemaleddin İbn el-Adîm: 3/5,
 287
 Kemaleddin (Mahfil Emiri):
 3/63
 Kemaleddin-i Kâbi: 3/94; 8/77
 Kemaleddin-i Muarrif: 3/25,
 64, 87, 427
 Kemaleddin-i Tebrizî el-Hâ-
 dim: 3/376, 378
 Kenan: 3/507
 Kerim (Hacı): 8/16
 Kerime Hatun (Muhammed
 Hadim'in kızı): 8/46, 66
 Kerimeddin-i Bektemür: 3/92
 Kerimeddin-i Kal'a (Şeyh):
 8/49
 Ketboğa Bahadır: 3/15, 112

- Kevser: 3/4, 318
 Keygatu Han: 3/258, 601; 8/21, 40
 Keykubad: 1/36, 53, 59
 Kılavuzoğlu Tuman Bey: 8/19, 20 Bk. Tuman Bey
 Kırşehir: 3/479
 Kızıldeniz: 3/117
 Kimya (Şemseddin-i Tebrizi'nin Zevcesi): 4/39, 43
 Kira Hatun (Büyük): 3/367; 4/84; 8/55
 Kira Hatun (Mevlânâ'nın Zevcesi): 3/14, 15, 43, 111, 162, 171, 264, 270, 331, 416, 571; 4/11, 84, 85; 5/16; 6/9, 25, 26; 7/4; 10/2
 Kirâke Hatun: 3/343; 5/33; 6/21; 8/4, 8, 18, 26, 34, 41, 47,
 Kiramana Hatun: 3/245; 7/31,
 Kirman: 8/40
 Konya: 1/14, 18, 21, 23, 46; 2/1, 3, 17; 3/8, 9, 10, 13, 17, 22, 38, 45, 48, 52, 57, 81, 87, 89, 94, 99, 125, 139, 148, 165, 167, 168, 169, 172, 175, 175, 189, 200, 221, 229, 239, 258, 278, 289, 292, 295, 299, 300, 305, 317, 319, 361, 366, 372—381, 431, 432, 434, 440, 443, 449, 461, 468, 527, 531, 540, 546, 547, 564, 595, 596, 597, 601; 4/7, 9, 16, 23, 34, 71, 96, 105, 106, 109; 5/1, 4, 13, 16, 23, 24, 30; 6/8, 12, 15; 7/2, 11, 15, 30; 8/16, 17, 20, 23, 24, 25, 26, 28, 40, 42, 46, 51, 65, 70, 72, 76, 92, 98, 100; 9/2, 3, 4, 7, 8; 10/2
 Konya Akşehir: 8/47
 Kostantiniye: 3/296
 Köse Peygamber: 7/29
 Kuba: 3/108, 490; 4/67
 Kuba Mescidi: 3/452
 Kubad: 4/112
 Kubbe-i Buzurg: 3/295
 Kubbe-i Gazan: 8/75
 Kudüs: 8/67
 Kûfe: 1/14
 Kul Ahmet: 8/27
 Kulkul Suyu: 4/16
Kur'an: 0/1; 1/11, 13, 31, 32, 35, 48; 2/18, 24; 3/2, 27, 31, 32, 33, 59, 74, 82, 84, 86, 105, 120, 123, 127, 131, 132, 148, 152, 163, 177, 205, 225, 229, 245, 299, 349, 350, 372, 429, 434, 445, 457, 475, 479, 480, 511, 529, 539, 600; 4/31, 61, 67, 75, 103, 104; 5/13, 32; 6/3, 12, 19, 25; 7/29; 8/15, 20, 23, 35, 75, 85, 90
 Kûr Suyu: 8/37
 Kureyş: 7/23
 Kudbeddin İbrahim: 4/30
 Kutbeddin-i Şirazi: 7/24; 8/20
 Kürt: 1/14; 6/1
 Küşad: 4/112
 Kütahya: 8/51, 85, 91

L

- Lâdik: 8/30, 32, 46, 77, 80, 82, 85, 91; 9/9
 Lârende: 1/18, 20; 2/1; 3/221; 8/51, 70, 97
 Lâtife Hatun: 5/17, 20; 8/4
 Ledüni: 3/121; 4/13; 8/90
 Levh-i Mahfuz: 3/253; 4/67; 5/3
 Leylâ: 3/315
 Lokman: 3/56
 Lûlve Madeni: 3/145
 Lut: 3/1

M

- Mağrib: 3/17
 Mahmud (Seyyid): 3/596
 Mahmud Çelebi (Mehmed Çelebi'nin oğlu): 10/6
 Mahmude: 3/413
 Mahmude Hatun: 3/413
 Mahmud-i Arabî: 3/161
 Mahmud-i Neccâr: 3/62, 189, 250, 333, 395, 399, 598
 Mahmud Sahipkiran: 1/30; 3/22, 63, 124, 172, 302, 363, 485, 541; 4/50; 8/46
 Makam-ı İbrahim: 3/281
 Makam-ı Maşuk-i Hızır: 3/282
 Malatya: 1/14; 3/21, 27, 29, 42, 57, 72, 218
 Manakib al-Ârifin: 0/2
 Mani: 3/375
 Mansur (Hallac): 3/63, 129, 197, 439, 570; 4/75
 Mantıku't tayr: 6/3
 Mariyet-ül Kıptiye: 10/4
 Maruf-i Kerhî: 3/21; 10/9
 Maturidi: 3/331
 Mecdeddin (Emire Bey-i Abgermi'nin kardeşi): 8/42
 Mecdeddin (Hafız): 8/74
 Mecdeddin Atabek: 3/37, 49, 94, 223, 254; 8/20
 Mecdeddin (Şeyh, Aksaraylı): 8/19
 Mecdeddin (Hoca): 3/165, 321, 461
 Mecdeddin-i Cendi: 3/370
 Mecdeddin Çağa el-Kırşehri: 3/317
 Mecdeddin-i Meragi (Hoca): 3/141, 165, 306, 538
 Mecnun: 3/240, 315, 596
 Medine: 1/6; 3/84, 104, 299; 6/12; 8/27
 Medinetu'l Evliyâ: 3/169
 Mehdi: 9/2
 Mehmed Çelebi: 10/6
 Mekke: 1/6, 11; 4/33; 6/20
 Melekût: 1/52; 3/2, 9, 365, 428; 4/99
 Melekût âlemi: 3/223, 583; 4/44
 Melike Hatun: (Mevlânâ'nın kızı): 3/249, 344, 567, 598; 4/36; 6/25, 8/56; 10/2
 Melike Hatun (Ârif Çelebi'nin kızı): 10/5

Melikül-Eşref: 1/14

Melikül-üdebâ: 3/6

Melikül Ümera: 3/5; 8/30, 69, 88; 9/3

Menteşeoğlu Mesut Bey: 8/22
Bk. Mes'ud Bey.

Meram: 3/53, 57, 288, 301, 440;
4/39; 5/16; 7/15

Merend şehri: 8/21

Merih: 3/293; 8/97

Merve: 3/84

Meryem: 3/1, 14, 133, 320, 447,
540; 4/11; 8/49

Mescid-i Aksa: 3/299, 321

Mescid-i Harem: 3/299

Mesih: 3/34, 594; 6/6, 8

Mesnevi: 1/30, 42, 49, 51, 55;
2/1, 19, 20, 24; 3/3, 4, 16,
17, 22, 27, 29, 32, 33-35, 36,
37, 40, 48, 52, 54, 56, 127, 151,
164, 168, 177, 193, 194, 195,
196, 205, 213, 214, 215, 231,
232, 244, 246, 256, 276, 290,
294, 316, 322, 326, 331, 332,
333, 348, 372, 386, 388, 401,
405, 410, 411, 416, 424 - 429,
441, 445, 447, 455, 470, 471,
476, 487, 492, 493, 494, 497,
503, 504, 505, 507, 508, 509,
510, 511, 517, 518, 529, 536,
545, 569, 570, 585; 4/11, 21,
41, 44, 52, 56, 67, 69, 79, 91;
5/10, 16, 29; 6/3, 4, 5, 8, 9,
10, 12, 15, 16, 17, 19, 20, 22,
24, 25, 26, 28; 7/4, 6, 10, 12,
19, 23, 29; 8/4, 9, 15, 17, 23,
28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36,
37, 38, 40, 45, 49, 50, 53, 67,
69, 70, 71, 73, 77, 79, 80, 81,
82, 84, 91, 94, 98, 100; 9/1,

3, 4, 5, 6, 8, 10

Mesnevi-i Manevi: 3/467;
4/21; 6/3, 16 Bk. Mesnevi.

Mevlânâ: 1/8, 9, 15, 19, 20, 30-
33, 36, 42, 50, 52, 54; 2/1-3,
10, 15, 17-22, 24; 3/1-10, 11-
13, 14-17, 18-57, 59-74, 75-
96, 97-104, 105-112, 114, 116,
117-147, 149-156, 157, 158,
159-174, 175-214, 217-219,
223-225, 228-239, 240-276,
277-280, 282-293, 294-299,
300-359, 361-410, 411-437,
439-452, 454-469, 470, 471-
486, 488-492, 494-496, 497-
507, 508-515, 517, 518, 519-
521, 526-528, 530-546, 547,
548, 564-583, 584-601; 4/1-4,
5-21, 22-27, 31-41, 43-51, 52-
53, 55, 57, 64, 77, 79, 82, 83,
84, 88-98, 99, 100, 101-112;
5/1-9, 11-27, 30, 31, 32, 33,
34; 6/1-7, 8-12, 13-16, 18-19,
20-25, 27-29; 7/1-2, 3, 4, 5, 6,
10, 14-18, 22, 24, 25, 30, 31;
8/1-9, 15, 16, 17, 19, 20, 21,
22, 23, 27, 28, 31, 32, 33, 37,
38, 40, 41, 42, 46, 53-60, 66,
76, 77, 88, 100; 9/4, 5, 6, 10,
11; 10/1, 2, 3, 4, 5, 6, 9

Mevlânây-ı Buzurg: 4/111

Mevlevi: 3/118, 134, 313, 431,
601; 8/30

Mevleviler: 8/17, 94

Meydan Mezarlığı: 7/23

Mısır: 3/48, 122, 270, 449, 529;
7/4; 8/5, 10

Mirac: 3/6, 197, 299, 589; 4/67;
6/3

Mi'zer-i Yemeni: 3/440

- Moğol: 1/11, 13, 14, 46; 2/14, 16; 3/113, 165, 167, 168, 376, 377, 527, 583, 601; 5/24; 8/20, 70, 87; 9/4, 6
- Mugiseddin: 1/53
- Muhammed (Ahi Türk'ün oğlu Hasan'ın oğlu): 6/1
- Muhammed b. Arabî: 4/77
- Muhammed Bey: 3/461
- Muhammed Hâdim: 3/39, 108, 253, 267, 395, 460; 8/46, 66
- Muhammed (Hacı): 3/440
- Muhammed Sekurci: 3/258; 8/21
- Muhammed b. Ali b. Melek-dâd-ı Tebrizî: 4/1
- Muhammed b. el-Yemani : 3/521
- Muhammed-i Razî: 4/77
- Muhammed-i Selmaştî: 7/24
- Muhammed-i Tazî: 4/77
- Muhammed-i Zeccâl: 10/9
- Muhammed Mustafa (Peygamber): 0/1; 1/2, 5, 11, 31; 2/24; 3/11, 13, 29, 32, 34, 73, 74, 75, 96, 99, 117, 139, 148, 153, 160, 179, 181, 184, 192, 197, 222, 284, 295, 296, 299, 300, 309, 318, 326, 342, 346, 354, 370, 378, 416, 424, 429, 436, 450, 452, 457, 468, 474, 481, 488, 490, 497, 507, 517, 524, 560, 570, 572, 580, 589, 590; 4/1, 8, 11, 22, 31, 38, 52, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 75, 77, 78, 109; 5/31; 6/3, 6, 16, 19, 20, 24; 7/10; 8/4, 23, 27, 37, 78; 9/5; 10/4
- Muhammed (Sadr-i Âli): 7/30
- Muhammed (Şeyh): 4/78; 6/22
- Muhsin: 3/517
- Muhyiddin: 3/77
- Muineddin Bekdere: 7/30
- Muineddin Pervane: 3/18, 28, 37, 46, 49, 63, 80, 94, 95, 101, 125, 159, 163, 207, 217, 254, 267, 333, 365, 370, 384, 398, 410, 424, 479, 546, 554, 563; 6/20
- Mukaddemiye Medresesi: 3/8, 280, 287
- Musa (Emir): 1/18-21; 3/221
- Musa (Peygamber): 1/30; 2/12; 3/56, 115, 153, 157, 208, 244, 259, 469, 470, 479, 522, 529, 580; 4/53, 65, 69, 78, 94; 6/16; 7/6, 10, 18; 8/8, 31, 37
- Musibetnâme: 6/3
- Musliheddin b. Ahmed: 10/6
- Mustansiriye medresesi: 1/11, 15
- Mutahhare Hatun (Sultan Velled'in kızı): 8/4, 47; 10/3
- Muttalibî (İmam): 2/129
- Muzafereddin Emir Adil: 8/18 Bk. Adil (Emir).
- Muzafereddin Emir Âlim: 10/2 Bk. Âlim (Emir).
- Muzhireddin (Şeyh) : 3/57, 174
- Mübarizeddin Mehmed Bey (Aydınoglu): 8/86
- Müeyyeddin-i Cendi: 3/295
- Münker: 3/87, 107, 250; 5/17
- Müşteri: 3/103
- Mütenebbî: 4/14, 15
- Müteressim: 3/315; 8/34

N

- Nakışlı Hamam: 3/305
 Namus-i Ekber (Cebra'il): 3/62
 Nasb Hatun: 1/8
 Nasiheddin (Şeyh, Niğde Halifesi): 8/81, 82
 Nasiheddin Debbag: 8/59
 Nasir-i Sofi (Şeyh): 9/2
 Nasireddin (Vezir): 3/99; 4/52, 104
 Nasireddin (Seyyid): 8/59
 Nasireddin (Şeyh): 3/37, 99
 Nasireddin (Vaiz): 8/72
 Nasireddin Kattani-i Mevlevî: 8/46
 Nasireddin-i Tusî: 3/112, 113
 Nârinçât: 3/56
 Nâzırın oğlu: 8/80
 Necmeddin (Kadı, Lâdikli): 8/31
 Necmeddin-i Dâye: 8/75
 Necmeddin-i Dizdar (Emîr): 8/49, 50
 Necmeddin-i Kavşere (Kadı): 8/77,
 Necmeddin-i Taştî: 3/585; 9/2
 Nefiseddin-i Sıvasî: 3/105, 134, 135, 164, 307; 6/12,
 Nekir: 3/87, 107, 250; 5/17
 Nemrud: 3/565; 4/41; 8/37
 Nevruz: 3/302
 Niğde: 8/59, 81
 Niksar: 8/72
 Nil: 3/455, 479; 8/37
 Nişabûr: 3/409
 Nizam Hatun: 3/591
 Nizameddin-i Hattat: 5/30
 Nizameddin-i Erzincanî: 8/46
 Nuh Peygamber: 3/152, 299, 487, 507
 Nureddin Cica: 3/49, 244, 437, 479; 8/38
 Nureddin-i Bimaristanî: 8/98
 Nureddin-i Semerkandî: 8/89
 Nureddin-i Tizbâzârî: 3/156
 Nureddin-i Vefâdâr: 3/295
 Nusret Hatun (S. Veled'in karısı): 7/28; 10/4
 Nuşinrevan: 1/58; 3/508

O

- Oktay Han: 1/14
 Olcayto Han: 8/27,
 Orhan Bey (Menteşeoğlu Mes'ud Bey'in oğlu): 8/22
 Osman (Halife): 3/74, 133, 271, 494
 Osman-i Guyende: 3/245, 270, 462, 465
 Osman-i Kavval: 3/133 Bk.
 Osman-i Guyende.
 Osmancuk Kalesi: 8/76

Ö

- Ömer (Halife): 3/98, 152, 158, 229, 408, 523, 590; 4/52, 70; 6/23
Ömer-i Garihî: 3/584.

P

- Pembe Furuşan Medresesi: 365, 384, 389, 400, 410, 424, 3/11, 211; 4/8
Pervâne: 3/19, 37, 38, 39, 46, 427, 441, 461, 486, 488, 526, 63, 70, 74, 81, 82, 95, 101, 534, 564, 580, 583, 599; 5/5, 123, 126, 165, 193, 207, 217, 22; 7/8, 24, 25; 8/90; 9/5, 6
Poğat Bey (Cican'ın oğlu): 8/21

R

- Rabia: 3/200, 305, 331, 542
Raziyuddin-i Nişabûrî: 1/3
Reca: 3/331
Reşid-i Kubâî: 1/5
Reşidüddin Hoca (Sahib âzam): 8/20, 27; 9/4
Rıdvan: 7/34
Rindân: 3/190
Rufât: 5/16
Ruhu'l-Kuds: 3/104, 133; 8/92
Rum Ülkesi: 1/6, 14, 20, 43, 46, 53; 2/1, 6, 22, 24; 3/5, 9, 10, 14, 28, 40, 94, 116, 119, 152, 165, 170, 174, 175, 184, 211, 315, 435, 527, 540, 546; 4/84, 90, 99, 103, 105, 109, 112; 5/13; 6/2; 7/24, 25, 29; 8/19, 20, 21, 23, 27, 38, 46, 75; 9/2, 3; 10/3
Ruzbih Hanı: 6/15
Rükneddin (Sultan): 3/58-61, 261, 265, 268, 278-321
Rükneddin-i Mazenderanî: 3/495
Rükneddin-i Urmeviyü'l-Veledî (Konyalı): 8/72
Rüstem: 3/93; 8/45

S

- Sa'd: 3/59; 4/112
Sa'deddin (Sivas Hatibi): 8/74
Sa'deddin Mübarek Faiz: 8/85
Sa'deddin-i Veleddi Şeyh

- (Mesnevî Han): 7/12
 Sadi (Şeyh): 3/174
 Sadreddin (Şeyhul İslâm Konevî): 3/17, 37, 63, 82, 99, 124, 128, 190, 224, 243, 260, 286, 295, 301, 324, 370, 378, 446, 534, 564, 569, 581, 582, 583, 592, 599; 4/34
 Sadreddin-i Balifizunî (Hoca): 3/87; 7/30
 Sadreddin el-Merendî: 3/462
 Safa: 3/85
 Safiyeddin-i Hindî: 3/211,
 Sa'id-i Ferganî: 3/295
 Sa'ineddin-i Mukrî: 3/349
 Sakız Adası: 8/88
 Salhat: 8/19
 Sâm (Nuh'un oğlu): 4/69
 Samagar Noyin: 8/23
 Sâmîrî: 3/529; 6/12
 Sarâ (İbrahim Peygamberin Karısı): 4/11
 Saray şehri: 8/74
 Saymu'd-dehr: 3/521
 Selâhaddin Edip: 8/22, 61, 99
 Selâhaddin Emir Zâhid: 10/6 Bk. Zâhid (Emir).
 Selâhaddin Zerkub: 0/3; 2/13, 15; 3/6, 31, 32, 52, 242, 320, 379; 5/1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34; 6/1, 3, 18, 29; 7/2, 10, 13; 8/1, 5, 47; 10/3
 Selâhaddin-i Maletî: 3/141, 290, 295, 466, 548; 8/15
 Selçuklular: 1/47; 3/59; 8/70
 Selsebil: 3/294; 6/3
 Semerkand: 1/19; 3/175; 4/84; 6/12
 Semud: 3/152, 169
 Senayî (Hakim): 3/129, 130, 132, 229, 247, 360, 387, 430, 521
 Seri: 8/3
 Seriyü's - Sakatî: 10/9
 Sevrî (Sulţân): 3/521
 Seyfeddin: 3/87
 Seyfeddin-i Baherzî: 3/57, 174
 Seyfullâh: 4/34
 Seyyidler Hankahr: 8/59
 Sıddık-ı Ekber (Ebu Bekir): 4/21; 7/1, 2, 24; 8/27, 67 Bk. Ebu Bekr-i Sıddık.
 Siraceddin (Kadı): 3/37, 83, 251, 269, 286, 301, 480, 547, 582; 6/16-17
 Siraceddin Urmevi: 3/185, 351
 Siraceddin-i Mesnevihân : 3/77, 132, 183, 572, 587; 6/2, 3, 4, 10 15, 16; 7/6; 8/6, 9, 36
 Siraceddin-i Tatarî: 3/100, 129, 204, 277, 575, 587, 4/17; 7/1; 8/3
 Siccin: 3/524; 8/85
 Simak Yıldızı: 3/3; 7/32
 Sinaneddin-i Akşehrî (Külâhdüz): 3/7, 139, 528, 596
 Sinâneddin-i Neccâr: 3/90
 Sincarî Mescidi: 2/1
 Sinop: 8/27; 9/4
 Sis: 3/7, 208
 Sivas: 1/14; 3/24, 164, 230; 4/74; 8/11, 23, 29, 72, 74
 Sokrates: 3/319
 Suhreverd: 1/10, 11, 46; 2/24
 Sultan Herbende: 8/27, Bk.

- Olcaytuhan.
 Sultan Kapısı: 8/17
 Sultanu'l-Ulemâ: 5/3 Bk. Ba-
 haeddin Veled.
 Sultan Vacid (Sultan Ve-
 led'in oğlu): 7/28; 10/7
 Sultan Veled: 1/19, 33, 36, 39,
 47, 48, 49, 50; 2/20, 21; 3/2,
 44, 60, 80, 81, 82, 102, 114,
 115, 122, 125, 139, 141, 148,
 152, 205, 207, 211, 212, 213,
 214, 215, 216, 217, 218, 219,
 220, 221, 222, 223, 224, 225,
 226, 227, 228, 229, 230, 246,
 258, 275, 279, 296, 299, 300,
 310, 319, 322, 362, 289, 390,
 412, 422 426, 439, 448, 449,
 454, 458, 459, 485, 507, 531,
 532, 535, 548, 586, 595, 601;
 4/11, 32, 37, 39, 42, 43, 46,
 47, 48, 54, 81, 84, 85, 91, 94,
 95, 100, 105, 106, 111; 5/1,
 8, 10, 13, 16, 19, 30, 32, 33;
 6/5, 7, 9, 12, 17, 18, 21, 25,
 26; 7/1, 2, 4-12, 13-34; 8/1,
 2, 3, 4, 5-17, 18, 20, 21, 24,
 25, 27, 40, 43, 48, 51, 54, 57,
 61, 76, 79, 84, 92, 93, 98, 99;
 9/2; 10/2, 3, 4, 8
 Sultaniye: 8/27, 28, 46, 75
 Suriye: 4/108
 Suyurgamış: 7/29; 8/19
 Süheyl Yıldız: 9/3
 Sührab-i Mevlevî (Şeyh):
 8/46
 Süleyman (Peygamber): 3/56,
 112, 126, 156, 364, 526; 4/112;
 7/26; 8/37; 9/11
 Süleyman Şah (Eşref oğlu
 Mübarizeddin'in oğlu): 8/69
 Süleyman Paşa: 3/434; 8/76
 Sünbüle Hatun (S. Veled'in
 hanımı): 7/28; 10/4

Ş

- Şâfiî: 3/351; 6/14,
 Şâhzâde: 8/100; 9/1, 4, 11
 Şakik-i Belhî: 2/129; 3/167
 Şam: 1/14; 3/5, 7, 8, 9, 10, 16,
 37, 48, 122, 218, 280, 289, 377,
 397, 432, 494, 531; 4/5, 6, 23,
 42, 43, 51, 54, 66, 72, 77, 85,
 83, 96, 97, 105, 108, 112;
 5/13; 6/12; 7/2, 31; 8/67 9/3
 Şarabsâlâr: 8/41
 Şaş-i Hindî: 3/165; 7/4, 22
 Şebdiz: 8/5
 Şekerfuruşan Hanı: 3/10, 17
 Şekerrizân Hanı: 4/7
 Şemseddin Çelebi (Müderri-
 sin oğlu): 3/125, 128, 344,
 352, 353, 388, 427, 512, 533;
 4/34; 8/63
 Şemseddin Emir Muhammed:
 9/4
 Şemseddin-i Attâr: 3/259, 555
 Şemseddin-i Berustâd: 8/31
 Şemseddin-i Cüveynî: 4/66
 Şemseddin-i Hânî: 1/5

- Şemseddin-i Hindî: 3/174
 Şemseddin-i İsfahânî (Sâhib):
 2/3, 6, 7, 8, 9, 23, 24; 5/5
 Şemseddin-i İyikî: 3/295
 Şemseddin-i Malettî: 3/21, 27,
 29, 42, 57, 72, 94, 313, 369,
 593
 Şemseddin-i Mardinî : 3/62,
 94, 117, 120, 181, 199, 223,
 251, 252, 318, 373, 546
 Şemseddin-i Muallim: 3/75,
 98
 Şemseddin (Melik): 3/174
 Şems-i Perende: 3/10; 4/3, 29
 Bk. Şemseddin-i Tebrizî
 Şemseddin-i Tebrizî : 0/3;
 1/36, 52; 3/9, 10-13, 21, 38-
 40, 42, 122, 195, 209, 228, 229,
 235-238, 241, 282, 297, 510,
 579; 4/1-52, 53-56, 60, 63,
 64, 67, 71, 74, 81-91, 92-109,
 112; 5/1, 7, 27; 6/2, 18, 29;
 7/2, 13, 18; 8/5, 47; 10/2
 Şemsü'l E'imme-i Serahsi:
 3/3, 219; 10/9
 Şeref Hatun: 8/4 47; 10/3-8
 Şeref-i Akilî: 1/3
 Şeref-i Lahâveri: 3/239
 Şerefeddin (Hoca): 4/84
 Şerefeddin (Kayserilî): 3/96,
 286
 Şerefeddin (Hatır-ğlu): 3/410
 526
 Şerefeddin Lala (Hoca): 1/19
 Şerefeddin (Sultanın hazine-
 darı): 3/305
 Şerefeddin (Seyyid): 3/37, 45,
 123, 268, 458,
 Şerefeddin-i Herive: 3/37, 442
 Şerefeddin-i Hindî: 3/14
 Şerefeddin-i Osman-i Gûyen-
 de: 3/245, 465,
 Şerefeddin-i Semerkandî :
 3/246; 10/2
 Şeyhu'l - Ervâh: 8/93
 Şeyh Paşa: 9/7
 Şeyhzâde Tokatî: 9/2
 Şeytan: 1/34; 3/523, 590
 Şibli: 3/242; 4/64; 10/9
 Şihâb (Kadı Niğdeli): 9/2
 Şihâbeddin: 3/133
 Şihâbeddin Makbulî (Kırşe-
 hirli): 8/75
 Şihâbeddin Maktul: 4/75
 Şihâbeddin Muid: 8/75
 Şihâbeddin-i Gûyende: 3/34,
 133
 Şihâbeddin-i Ruganî-i Kara-
 mid: 3/249, 426
 Şiraz: 3/174; 5/30
 Şirin: 8/5
 Şücaeddin Hannakî: 8/46
 Şücaeddin İlyas: 8/32
 Şücaeddin İnânç Bey: 8/30
 Şücaeddin Orhan (Menteşe-
 oğlu Mesut Bey'in oğlu):
 8/22

T

- Taberistan: 1/23
 Taceddin (Vezir): 3/123, 361
 Taceddin Horos el-Müderriş:
 3/495

- Taceddin-i Erdebili: 3/486.
 488
 Taceddin-i Kalemşah: 9/7
 Taceddin-i Mesnevihan: 8/77
 Taceddin-i Mutasaddır: 3/597
 Taceddin-i Mutez-i Horasanî
 (Emir): 3/19, 49, 96, 152;
 6/9, 12
 Taceddin (Nakiboğlu): 8/7,
 19, 31
 Taceddin Seyyid (Ahmet Ru-
 faî'nin oğlu): 5/16
 Tac-ı Kızıl: 9/3, 8
 Tac-i Zeyd: 1/5
 Taha: 4/67
 Taniel: 3/67
 Taravhun: 3/133
 Tatar: 1/6; 3/60, 169; 8/20
 Tavas Kalesi: 8/32
 Tavus-i Çengi: 3/305
 Tebriz: 3/10, 13 17, 203, 228,
 372; 4/3, 33, 74, 81, 104;
 8/19, 21, 44, 75; 9/4
 Tekfur: 3/52
 Tekgözlü Bahadır: 8/70
 Tevrat: 0/1; 3/580
 Tezkiretü'l-Evliyâ: 3/479
 Tıbgar-i Yarlıg: 8/19
 Tıgile-i Ârifî: 8/76
 Timurtaş b. Çoban: 8/69; 9/2
 Tirazî: 8/89
 Tirmiz: 2/1
 Togan Paşa: 8/80
 Tokat: 3/94, 333, 546; 5/22;
 8/23, 34, 41, 53, 72, 90
 Tufan: 3/507; 4/69
 Tuli Han: 1/12
 Tur Dağı: 3/139, 276
 Tur-i Sina: 3/481; 5/32
 Tus: 3/50
 Türbe: 8/42, 46, 48, 100
 Türk: 1/18, 36, 53; 3/50 83, 170,
 222, 258, 292, 332, 406, 580,
 598; 4/67; 5/23; 8/22, 62, 85,
 87; 9/5
 Türkistan: 3/159, 381; 9/4

U

- Uc b. Anak: 3/529; 4/69
 Uc: 3/461; 8/66 9/3, 9
 Ümmü'l - müldem (Sıtma):
 3/181
 Umur Paşa (Gazi): 8/88
 Urkudî (Emir): 8/11
 Urmiye: 6/14
 Urs: 2/17
 Usta Hatun: 5/30

Ü

- Üsküf: 8/19
 Üveys-i Karanî: 1/36; 3/523
 Üzeyr: 3/34

V

- Vacid Çelebi (Emir): 9/11; Veled Hazretleri: 8/48 Bk.
 10/4 Sultan Veled.
 Van gülü: 9/5 Veys-i Karanî: Bk. Uveys-i
 Karanî.

Y

- Yahudi: 3/104, 459, 580, 600; Yarek Bahaddin: 3/141
 4/65, 66 Yâsîn oğulları: 0/3
 Yagan Tekin: 1/43 Yassı çimen: 1/14
 Yağı Basan: 5/1 Yed-i beyza: 6/22
 Yahşi Han: 8/17 Yemen: 3/152, 299; 4/93
 Yunan: 3/116, 319 Yunus (Peygamber): 8/100
 Yakub Bey (Çelebi): 8/85 Yusuf (Peygamber): 1/15;
 Yakup (Peygamber): 3/31; 3/31, 45, 523, 558; 4/4, 11;
 5/13, 21, 5/21; 6/2; 8/10, 77
 Yakut (Hoca): 8/27

Z

- Zâhid Çelebi (Sultan Veled'in Zeki-i Kavval: 3/245, 444
 oğlu): 7/28 Zeyneddin: 3/546 Bk. Abdül-
 mu'min-i Tokadî
 Zaireddin (Tac-ı Kızıl'ın oğ- Zeyneddin-i Râzî: 3/94, 119
 lu): 9/8 Zeyn-i Ferâzî: 1/5
 Zaireddin (Emir): 9/3 Zincirli Han: 3/105
 Zaireddin Hâtib (Kayseri- Zirva Hamamı: 3/422, 544
 li): 9/2 Ziyaeddin (Hatiroğlu): 3/410
 Zal: 3/93 Ziyaeddin (Vezir): 3/305, 545;
 Zebur: 3/580 6/12
 Zekeriya (Peygamber): 5/32 Zuhâl: 3/22
 Zekeriya-yi Tokadî: 3/367 Züleyha: 3/305

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	5
ÇEVİRMENİN ÖNSÖZÜ	7
NOTLAR	35
KONYA ÇELEBİLERİNİN SECERESİ	43
KONYA'DA MEVLÂNÂ DERGAHINDAKİ POSTNİŞİNLERİN LİSTESİ	44
NOTLAR	48
ÂRİFLERİN MENKİBELERİ	49
NOTLAR	346
AÇIKLAMALAR	351
ENDEKS	385

Büyük Klasikler

YUNAN, LATİN, İSLÂM, DOĞU olarak dört ayrı dalda yayımlanan **BÜYÜK KLASİKLER**, dünya uygarlıklarının temel taşları olan kültür eserlerini, Türk okuruna iletmek amacını güdüyor.

İnsanlığa yön veren, ulusları kuran ve yaşatan, uygarlıkları yaratan büyük kitaplar, yazarlar, düşünürler, bilginler

BÜYÜK KLASİKLER

dizisinde yer alıyor.

ÂRİFLERİN MENKİBELERİ, Mevlânâ'nın içinde yaşadığı ortamı, bu büyük fikir ve sanat adamının kişiliğini; tarihî olaylarla, tanıklıklarla, hikâyelerle ve rivayetlerle en ince ayrıntılarına kadar açıklayan büyük bir eserdir. Mevlevîlik konusunda en sağlam bilgileri ilgi çekici bir uslûp ve hava içinde, titiz bir çeviriyle veren bu kaynak eser, ikinci ve son cildinin yayımlanmasıyla tamamlanıyor.

ÂRİFLERİN MENKİBELERİ, Mevlânâ'nın 700. ölüm yıldönümünde Hürriyet Yayınlarının Türk okuruna sunmaktan kıvanç duyduğu dev bir İslâm Klasığıdır.

Fiatı 50 TL.

